NEW YORK TIMES BESTSELLER

HENRY KISSINGER

Beyaz Saray Yıllarım

1. CİLT

İngilizceden Çeviren
KORKUT ULUÇ İŞİSAĞ

kopernik

Kopernik Kitap 187
Çağdaş Siyaset: 4

BEYAZ SARAY YILLARIM
CİLT - 1 (Henry Kissinger'ın üç ciltlik hatıratının birincisi olan bu kitap Türkiye'de üç cilt halinde basılmıştır.)
• Henry Kissinger
İngilizceden Çeviren: Korkut Uluç İşisağ
• 2021, Kopernik Kitap / Dolmabahçe AŞ

Kitabın bütün yayın hakları Dolmabahçe AŞ'ye aittir. Tanıtım amacıyla kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni almaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Genel Yayın Yönetmeni
Abdülkadir Özkan
Yayın Kurulu Danışmanı
Ahmet Kot
Dizi Yönetmeni
Nurbanu İnan
Görsel Yönetmen
Mehmet Akar
Son Okuma
Sinan Onuş
Kapak Tasarım
Yusuf Kot
Grafik Tasarım
Dolmabahçe AŞ

ISBN: 978-625-7369-58-9 (1. Cilt)
978-625-7369-57-2 (Takım)
Sertifika no: 50043
1. Baskı, Ağustos 2021

White House Years
Copyright © 1979, Henry A. Kissinger
All rights reserved

Baskı ve Cilt
Pasifik Ofset Ltd. Şti.
Cihangir Mh. Güvercin Cad. No: 3 Baha İş Merkezi A Blok K: 2 Avcılar - İSTANBUL
Sertifika No: 44451
Telefon: 0 212 412 17 00

Dolmabahçe AŞ
İstiklal Caddesi Asmalı Mescit Suriye Pasajı No: 166 Kat: 5 Daire: 48 Beyoğlu - İSTANBUL
Tel: 0 212 812 92 45

www.kopernikkitap.com
info@kopernikkitap.com | siparis@kopernikkitap.com

Kopernik Kitap, Dolmabahçe AŞ markasıdır.

Beyaz Saray Yıllarım

HENRY KISSINGER

İngilizceden Çeviren
KORKUT ULUÇ İŞİSAĞ

1. CİLT

kopernik

HENRY KISSINGER: Richard Nixon ve Gerald Ford hükümetlerinde görev yapan, akademisyen, siyasetçi, diplomat ve jeopolitik strateji uzmanı olan Henry Alfred Kissinger, 1969'da ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı, 1973'te Dışişleri Bakanı olmuştur. 1969 ve 1977 yılları arasında ABD dış politikasında başat rol oynayan Kissinger, Sovyetler Birliği ile detant politikasını hayata geçirmiş, Çin ile ilişkilerin başlamasını ve ilerlemesini sağlamıştır. Vietnam Savaşı'nın sona ermesi için yaptığı müzakereler neticesinde 1973 Nobel Barış Ödülü'nü alan Kissinger, diplomasi tarihi ve uluslararası ilişkiler üzerine pek çok kitap yazmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 11

BİRİNCİ KISIM

BAŞLANGIÇLAR 17

I: Davet 19

Nelson Rockefeller 20

Telefon Görüşmesi 25

Richard Nixon'la Tanışma 27

Pierre Oteli'nde Karşılaşmalar 29

II: Masumiyet Dönemi: Geçiş 37

Tanışma 37

Tedirgin Ekip 46

Organize Olma 65

Esasa Dönüş 78

III: Acemi Bir Devlet Adamının Görüşleri 85

Tarihçinin Bakış Açısı 85

Amerikan Deneyimi 87

Yeni Dengenin Yol Açtığı Problemler 99

İKİNCİ KISIM

1969: YOLCULUĞUN BAŞLANGICI 107
IV: Avrupa Yolculuğu 109
Nixon, Avrupa'yı Ziyaret Ediyor 109
Batı İttifakının Rahatsızlığı 119
Londra ve "Özel İlişki" 127
Bonn, Berlin ve Almanya'nın Gizemi 139
Roma Arası 145
Devasa de Gaulle 150
V: Moskova'yla Açılış Hamleleri 159
Anatoli Dobrinin'le Tanışma 159
ABD-Sovyet İlişkilerinin Süregelen Felsefi Sorunu 161
Geçiş Döneminden Yansıyanlar 176
Halkın ve Kongre'nin Tutumları: Bir Bahar Telaşı 183
Kanal 193
SALT'a Hazırlanma 205
Doğu-Batı Ticareti 210
Doğu Avrupa: Nixon'ın Romanya Ziyareti 216
Sonuç 220
VI: Çin'e Doğru İlk Adımlar 226
İlk Sinyaller 231
Ussuri Nehri Çatışmaları 236
Savaş Söylentileri 249
Üçlü Politika 261
VII: Savunma Politikası ve Stratejisi 265
Savunma ve Stratejik Denge 265
Savunma Tartışması 270
Anti Balistik Füzeler (ABM) 277
Çoklu Bağımsız Savaş Başlığı Taşıyan Balistik Füze (MIRV) 284
Savunma Bütçesine Saldırı 287
Stratejik Doktrin 291
Taktik Nükleer Silahlar 294

Bir Buçuk Savaş 297
Nixon Doktrini 300
VIII: Vietnom'ın Izdırabı 305
Kördüğüme Maruz Kalmam 310
Ne Bulduk 317
Kuzey Vietnam Saldırıları ve Kamboçya'nın Bombalanması 321
Barış Anlaşması Diplomasisi 341
Vance Misyonu 355
Monotonluğa Geri Dönüş 359
Askerlerin Geri Çekilmelerinin Başlaması 362
Xuan Thuy ile Gizli Toplantı 369
Başka Bir Yeniden Değerlendirme 377
Sakinleştirilemeyen Güvercinler 384
El Yordomıyla Strateji Arama 402
IX: Asya'da Erken Test 413
EC-121'in Düşürülüşü 414
ABD-Japon İttifakı 425
Okinawa Müzakeresi 429
Tekstil Fiyaskosu 444
X: Kelimeler ve Gölgeler: Orta Doğu Stratejisinin Evrimi 451
Sayısız Girişim 461
Orta Doğulu Ziyaretçiler 474
Diplomasi: Sürekli-Yeni Teklifler 480
Yine Bir Boşka Girişim 486
Golda Meir 489
Rogers Planı 493
Olgunlaşan Strateji 498
XI: Tedirgin İttifak: Avrupa ve ABD 501
Avrupa'nın Başarısının İkilemleri 501
İstişareler 504
De Gaulle'ün Ayrılışı ve Avrupa Birliği 510
Ortak Savunma: Amerikan Algısı 514

Avrupa'da Doğu-Batı İlişkileri 530
Berlin ve Brandt'ın Ostpolitik'i 533
Avrupa Güvenlik Konferansı 542
Avrupalı Liderler Washington'ı Ziyaret Ediyor: 1970 547
Ortak Pazar Hakkındaki Tereddütler 559

BÖLÜM SONU NOTLARI 565

ÖN SÖZ

ABD'nin dış politikasını iyisiyle kötüsüyle oluşturma ve yürütme konusunda belirgin bir rol oynamak üzere önce Başkan Nixon tarafından Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak görevlendirildim, ardından da Başkan Nixon ve Başkan Ford yönetimlerinde Dışişleri Bakanı olarak hizmet ettim.

Bu kitap, Kasım 1968 seçimlerinden Vietnam Müzakerelerinin sonuna kadar olan sürede -aşağı yukarı Nixon'ın ikinci kez göreve başlamasına rastlayan Ocak 1973'e kadar- Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak atandığım Richard Nixon'ın başkanlığının ilk dönemindeki dış politikamızın bir muhasebesidir. Bu kitapta anlatılanlar, kaçınılmaz şekilde gördüğümün, düşündüğümün ve yaptıklarımın yansıması olarak tanık olduğum tarihin kendisidir, yine kaçınılmaz olarak bazı hususları seçip ayırmak ve özetlemek zorunda kaldım. Tarihçinin algısındaki tarih, eksiği olmayan bir kayıttır. Bunun için de bütünüyle sadece Amerikan kökenli olanların değil aynı zamanda başka belgelerin, anıların ve biyografilerin yayınlanmasının da beklenmesi gerekir.

Bu cildi kapsayan dönem, yurt içi bölünme ve uluslararası kargaşa ile belirginleşmiş ve Amerika'nın hâlâ büyük ölçüde etkili olmasına rağmen artık başat olmadığımız bir dünyaya geçişine tanıklık etmiştir. Bu da yeni ve uzun vadede, belki de özgür toplumların beklentilerinde daha ufuk açıcı bir Amerikan katkısı sürecini başlatan, umarım başarısızlıkla da sonuçlanmamış, sancılı bir geçiş olmuştu. Bazı-

ları için özellikle de Vietnam Savaşı olmak üzere, tartışmalı konuların olduğu bu ciltteki yaklaşım, onların aşina olmadıkları siperlerden bir bakış açısıdır. Burada olabildiğince dürüst bir şekilde öne sürülenler, geçmişe dönük tartışmalı konulardan üstün çıkmaktan ziyade uzlaşıma varmak için yazılmıştır. Bir millet olarak bu siperlerin her iki tarafını da önemli insanların güçlendirdiğini anlayarak bölünmelerimizin ötesine ancak bu sayede geçebiliriz.

Bir sonraki ciltte, Ocak 1973'ten Ocak 1977'ye kadar olan süre boyunca çoğunlukla Dışişleri Bakanı olduğum dönemi yazma niyetindeyim. O ciltte, Watergate ve Richard Nixon'ın istifası; Ekim 1973'teki Orta Doğu Savaşı ve onu izleyen "mekik diplomasisi"; petrol krizi ile Kuzey-Güney diyaloğu gibi uluslararası ekonomik sorunlar; Güney Afrika; Salvador Allende'nin düşüşü ve Latin Amerika politikamız; Hindiçin'i komünistlerin ele geçirmesi; SALT II Müzakereleri; Çin ile ilişkilerimizin evrimi; Gerald Ford'un başkanlığı ve 1976 seçim kampanyası ile diğer konular tartışılacaktır. Bazı konularda yer darlığı ya da süreklilik nedenleriyle burada ihmal edilen 1969-1972 dönemindeki olaylara geri dönebilirim. Bu ağır cildi elinde tutan okurlar, herhangi bir şeyin dışarıda bırakıldığına inanmakta zorlanabilirlerse de belki de bazı hususların ikinci bir cilde bırakılmasından memnuniyet duyacaklardır.

Bu açıklamanın yazımında, hafızama asgari düzeyde güvenmeye çalıştım; belgesel delile ve bu dönemin bir kısmı için tuttuğum günlüğe de çok fazla başvurdum. Bu cildin ek açıklamalı bir kopyasını, bir gün daha ayrıntılı olarak takip edebilecek araştırmacıların kullanımı için belgelerimle birlikte bırakmayı planlıyorum.

Bilgi notu ve fotokopi makinesi çağının çelişkilerinden biri de çoğalan bürokrasiler ve zorlayıcı kayıt tutma nedeniyle tarih yazmanın neredeyse imkânsız hale gelebildiğidir.

Bir tarihçinin önceki yüzyıllarla uğraşırken karşılaştığı en büyük sorunlardan biri, yeterli derecede çağdaş doküman bulmaktır; modern diplomasi hakkında yazdığında ise sorun, fazla doküman içinde boğulmaktan kaçınmaktır. Eğer kusursuz bir güvenirliğe ve tartışılmaz bir nesnelliğe sahip bir akademisyene, herhangi bir modern dört yıllık dönemin milyonlarca dokümanı serbestçe verilirse o akademisyenin kar-

şılaşacağı en büyük zorluk, nereden başlayacağıdır. Yazılı kayıt, büyük hacmi nedeniyle aydınlattığı kadar da örtücüdür; hangi belgelerin bahane yaratmak için üretildiği ve hangilerinin gerçek yönelimli kararlar olduğu, hangisinin gerçek katılımı yansıttığını ve hangilerinin çok önemli olaylarda bilgisizce hazırlandığını belirlemek için herhangi bir ölçüt sağlamayacaktır. Anlık iletişim çağından önce bir müzakereciye verilen direktifler, kavramsal olmalıydı; bu yüzden yazılı kayıt, devlet adamlarının düşüncelerine bir görüş derinliği kazandırmıştı; teletip çağında ise bu direktifler genellikle taktiksel ya da tekniktir ve bu nedenle daha büyük amaçlar ve önermeler hakkında bir şey belirtmez. Dönemimizin resmi dosyaları, resmi prosedürleri atlayarak "arka kanallar" yoluyla hangi kararların alındığını ya da resmi kayıtların bir parçası olmaksızın sözlü olarak kararlaştırılanları açıklamak zorunda değildir. Bir katılımcı, geçmiş açıklamaları ile kendini kolaylıkla haklı çıkarabilir. (Bir defasında Dean Acheson, bir tartışmanın raporunu yazan kişinin, kendisini asla 'ikinci en iyi' olarak görmediğini söylemişti.) Belgeler arasından, özel olarak seçilerek yapılan bir öne çıkarmayla, kişi hemen hemen her şeyi kanıtlayabilir. Çağdaş uygulamalarda izinsiz yapılan ya da ortaya çıkarılan bir ifşada, yazar her belgeyi kendini korumaya yönelik bir gözle yazmaya doğru gitmektedir. Gazetecinin kazancı, tarihçinin kaybıdır.

Büyük olaylardaki katılımcı, kendi açıklamasını yazarken elbette objektif bir konumda değildir. Açıkçası, kendi katılımından dolayı bakış açısı etkilenir; açıklama dürtüsü, savunma dürtüsüyle birleşir. Ancak katılımcının, tarihin yazılması için yapması gereken en az bir hayati katkısı vardır: Olası pek çok nedenden hangilerinin, kendisinin de dâhil olduğu kararları etkilediğini bilecek; hangi belgelerin, kendi algıladığı şekilde gerçeği yansıttığının farkında olacak; reddedilen görüşlerin ciddiye alındığını ve yapılan seçimlerin ardındaki mantığı hatırlayabilecektir.

Bunların hiçbiri yargısının doğruluğunu kanıtlamaz; sadece neye dayandığını gösterir. Tarafsızlıkla yapılırsa, katılımcının anıları da olayların gerçekte nasıl oluştuğunu geleceğin tarihçilerinin anlamasına ve hatta (ve belki de özellikle) olayların tüm boyutlarıyla ilgili zaman içinde daha fazla bulgu ortaya çıkmasına yardım edebilir.

Bu kitabın hazırlanmasında bana yardımcı olanlara büyük min-

net borcum vardır. Peter W. Rodman on beş yıllık dostum, sırdaşım ve çok değerli mesai arkadaşımdır. Araştırmayı yönetmiş, araştırmanın büyük kısmını kendisi üstlenmiş ve düzenleme, kontrol etme ile diğer birçok işte yardımcı olmuştur. O olmadan bu iş asla tamamlanamazdı.

Başka bir güvenilir mesai arkadaşım ve uzun zamandır dostum olan William G. Hyland, özellikle Avrupa, Doğu-Batı ilişkileri ve SALT konuları hakkında yapılan araştırmalara çok büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca eserin gözden geçirilmesinde desteklerini benden esirgemeyen hükümetteki meslektaşlarım Rosemary Neaher Niehuss ve Mary E. Brownell de son derece yetenekli, kendilerini bu işe adamış yardımsever kişilerdi.

Winston Lord ve William D. Rogers, tüm kitabı okumaları için benimle olan dostluklarından faydalanmama izin verdiler. Sayısız bilgece önerileri yanında paha biçilemez editoryal katkı da sağladılar. El ile yazılmış metnin bölümlerini okuyan diğer kişiler ise Brent Scowcroft, Lawrence S. Eagleburger, David Ginsburg, Richard Helms, John Freeman, Samuel Halpern, Jessica Catto ve John Kenneth Galbraith idi. Böyle farklılık gösteren bir grubun tüm önerilerini dikkate aldığımı iddia etmeyeceğim.

Ancak çabaları için onlara içtenlikle teşekkür ediyorum.

Yardımlarını esirgemeyen Harold Evans ve Oscar Turnill tüm cildi harika bir yayıncı gözüyle okudular; yetenekli ve bilgili bir düzeltmenin bu çalışmaya ne gibi katkıda bulunabileceğini ve sıkıcı bir yazıyı hafifletmeyi bana öğrettiler.

Eserin üzerinden titizlikle geçen Betsy Pitha, Ned Bradford ve Brown da bana epeyce yardımcı oldular. Fihrist, Melissa Clemence tarafından ustaca hazırlanmıştır. Catherine De Sibour, Kathleen Troia ve Jeffrey Yacker da araştırmaya yardımcı olanlar arasındadır.

Kongre Kütüphanesi Direktörü Daniel J. Boorstin'e, El Yazması Belgeleri Bölümü'ndeki kendilerini işlerine adamış tüm görevliler ile John C. Broderick, Paul T. Heffron ve John Knowlton'a teşekkür borçluyum. Nezaket ve yardımlarından dolayı, ki yazılarım şu anda onlarda mahfuzdur, kendilerine minnettarım. Bu çalışmayı düzenlemeleri, benim ve yakın çalışma ekibim için büyük bir lütuf olmuştur.

Bu kitaptaki gizli belgelerin işlenişi, kendilerine minnetlerimi sunduğum Ulusal Güvenlik Danışmanı Dr. Zbigniew Brzezinski'nin ofisi ile birlikte gerçekleştirilmiştir.

Başkan Nixon, başkanlık dosyalarından bazı belgeleri alıntılamama içtenlikle izin vermişti.

Özellikle günlük işlerimi düzenli bir şekilde sürdürmem için çalışırken, bir yandan da el ile yazılmış metni düzenlemekten sorumlu olan ve birkaç taslaktan sonra daktilo eden kişisel asistanım M. Christine Vick'e minnettarım. Cheryl Womble ve Mary Beth Baluta, yazım sürecinde özveri ile yardımcı oldular. Hepsi birçok kez uzun saatler boyunca çalışmıştır.

Tavsiyeleri ve sevgisi ile beni cesaretlendiren eşim Nancy, her zamanki gibi vicdanım olarak görev yapmıştır.

Bu cildi Nelson A. Rockefeller'a adadım. Bu yılın Ocak ayındaki zamansız ölümünden önceki yirmi beş yıl boyunca benim dostumdu.

Bu kitabın içeriğinden olduğu kadar bahsi geçen eylemlerimin tüm sorumluluğu bana aittir.

Washington, Haziran 1979

BİRİNCİ KISIM
BAŞLANGIÇLAR

I
DAVET

Göreve başlama töreni parlak, soğuk ve rüzgârlı bir günde gerçekleşti. Yeni Kabine'nin hemen arkasındaki platformda oturdum ve geçit töreninde Lyndon Johnson'ın son kez "ABD Başkanlık Marşı" melodisiyle ilerleyişini izledim. Bu güçlü ve müthiş şahsın, gittikçe artan bir tutkuyla başlayıp sancılı bir anlaşmazlıkla sonuçlanan görev süresinin sonuna geldiğinde ne düşündüğünü merak ettim. Böyle bir uzlaşma adamı ile nasıl olmuştu da ülkede ayrışma ortaya çıkmıştı? Johnson ise kafese kapatılmış bir kartal gibi gururlu, onurlu ve asla hafife alınmayacak şekilde gözlerini şimdi artık hiç ulaşamayacağı uzaktaki yüksekliklere dikmiş olarak duruyordu.

Trampetli bir başka gösteri daha vardı ve Seçilmiş* Başkan Richard Nixon, Kongre binası merdivenlerinin en üstünde ortaya çıktı. Jaketatay giymişti, pantolonunun boyu her zamanki gibi biraz kısaydı. Çenesi, cüretkâr bir şekilde öne doğru uzamış ama sanki gerçekten orada olduğundan emin değilmiş gibi görünüyordu. Yüzünde belirgin bir rahatlama ifadesi olsa da şu anki duruma tam olarak inanmış gibiydi. Umulmadık şekilde ilerleyen kariyerinin ardından ve Amerikan siyasi tarihinde öz disiplinin en olağanüstü başarılarının birinin sonunda buraya gelmişti. Öyle sevinçliydi ki bir ömür boyu hayali olanı uygulamaya başlamak için törenin bitmesini beklemek çok zor gelmiş gibiydi. Yine de büyük bir yarışta kendisini tü-

* Başkanlığa seçilmiş ama henüz görevi resmen devralmamış kişiler için kullanılan geçici unvan. (ç.n.)

ketmiş, hatta kırılgan bir maraton koşucusu gibi görünüyordu. Her zamanki gibi, Nixon'ın o andaki durumdan mı yoksa önceki halinden mi gerçekten zevk aldığını söylemek zordu. Basamaklardan aşağı doğru yürüyen Nixon, sert ama derinden gelen sesiyle göreve başlama yeminini etti.

Nelson Rockefeller

Orada olmanın bende yaratmış olduğu şaşkınlık hissi belirgindi. Sadece sekiz hafta önce yeni Başkan'ın en yakın danışmanlarından biri olarak göreve başlama törenine katılabileceğim düşüncesi saçma görünüyordu. Politikayla ilgili o zamana kadarki tüm deneyimimi, kendilerini Richard Nixon'a son derece muhalif görenlerin yanında kazanmıştım. On yılı aşkın bir süredir ders verdiğim Harvard Üniversitesi'ndeki fakültemde Richard Nixon'ı küçümseme, doğru olarak kabul görmekteydi. Diğer yandan hayatımdaki en etkili kişi, Nixon'a karşı başkanlık adaylığı için nafile arayışlara giren ve iki kez mağlup olan Nelson Rockefeller idi.

1955'te Başkan Eisenhower'ın Ulusal Güvenlik İşlerinden Sorumlu Özel Yardımcısı iken üst düzey politika oluşturma ekibine beni dahil eden Nelson Rockefeller idi. Benim de içinde olduğum bir grup akademisyenden Başkan'a, temel bir diplomatik sorun hakkında rapor hazırlamasını istedi: ABD, uluslararası ilişkilerde öncülüğü nasıl ele geçirebilir ve uzun vadeli hedeflerini nasıl dile getirebilirdi?

Etkili bir karşılaşma oldu. Rockefeller odaya girdiğinde, orada toplanan akademisyenlerin sırtlarını sıvazlayarak, sırıtarak ve her birine hatırlayabildiği kadarıyla ilk isimlerine en yakın tahminde bulunarak seslendi. Yine de bu durumun yanı sıra tipik bir Amerikalı olmasından kaynaklanan havası, aynı zamanda onun mesafeli biri olduğunu da ortaya koyuyordu; herkese ilk isimleriyle hitap edildiğinde ve eşit derecede samimiyet gösterildiğinde ilişkiler kişisel önemini yitirir. Güce -ve sanırım refaha- olan yakınlığımızdan mest olan Rockefeller, her birimizi dinlemeye başladı. Odada bulunanlar pratik zekâlarıyla onu etkilemek için elinden geleni yaptı. Birbiri ardına her profesör, ulusların -ya da en azından bürokrasinin- nasıl manipüle edileceği; tanımadığımız bir Başkan ile nasıl başa çıkılacağı ya

da -ulusal güvenlik danışmanlarının daimî problemi olan- eşit derecede tanınmayan bir Dışişleri Bakanı'na nasıl üstünlük kurulabileceği gibi konularda akıllıca tavsiyelerde bulunmak üzere gönüllü oldu. Bitirdiğimizde ise Rockefeller'ın yüzündeki gülümseme kaybolmuştu. Gözlerinde daha sonraları epeyce farkına varacağım bir ifadenin ortaya çıkması, ciddi meseleleri konuşmanın zamanının geldiğini göstermişti. Bize şöyle dedi: "Siz Beyefendileri, Washington'da nasıl manevra yapacağımı söylemek için buraya getirmedim; bu benim işim. Sizin işiniz de bana, neyin doğru olduğunu söylemek. Beni ikna edebilirseniz, Başkan'a iletirim. Söylediklerinizi beğendiremezsem de istifa ederim."

Rockefeller, sözünün eri biri olduğunu kanıtladı. Bir rapor yazdık; kendi fikirlerinden biri olan "açık gökyüzü" önerisi kabul edildi. Kısmen ülkenin 'kendinden memnun' ruh halinden olsa da büyük ölçüde etkili olan ve kendi görüşlerini dayatmayı seven bir Dışişleri Bakanı'nın karşı çıkmasından dolayı uzun vadeli hedeflerin öne sürüldüğü kısımlar daha doğru düzgün ortaya çıkmadan bitmişti. 1955'in sonunda Rockefeller istifa etti.

Tipik bir Rockefeller girişiminin parçası olmuştum. Bildiğim tüm halka mal olmuş kişiler arasında, fikirlerin gücü konusunda en mutlak inanca sahip olanıydı. Yapılacak "en doğru şey"in ne olduğunu öğrenmek için çok büyük miktarda kaynak harcardı. Ülke çapında yaptığı kampanyalar, parti kongreleri için delege kazanmanın yolunun önemli ve sağlam projeler sunmak olduğu yanılsamasına dayanıyordu. Konuşmalarına çok uzun zaman harcardı. Göründüğü gibi olmasa da sınırsız enerjisinde, pragmatik dehasında ve sönmeyecek iyimserliğinde tipik bir Amerikan tarzı vardı. Aşılması gereken engeller mevcuttu; sorunlar ise fırsattı. Bir yanlışın düzeltilemeyeceğini ya da onurlu bir tutkunun ulaşılamayacak olduğunu hiçbir zaman hayal edemezdi. Diğer milletler için ütopya, asla geri getirilemeyecek kutlu bir geçmiş iken Amerikalılar için ise kararlılığın gücünden daha uzak değildir.

Eminim Nelson Rockefeller büyük bir başkan olabilirdi. Liderliğin mihenk taşlarından olan cesaret ve vizyon niteliklerine büyük ölçüde sahipti. Ancak amacının gerçekleşebileceği zamanlarda, 1960'ta ve tekrar 1968'de, alışılmadık bir biçimde tereddüt etti. İnandıkla-

rını yaparken soğukkanlı ve acımasız olabilirdi; inanılmaz derecede ısrarcıydı. Ancak derin bir kararsızlık içindeydi. Ödüle odaklanmak tek düşüncesi olması gerekirken, bir tür aristokratik şüphe onu, bundan alıkoydu ve göreve layık olma çabaları kendisini tükenişe götürdü. Tüm yetişme tarzı, sanki kişisel bir amaç peşinde koşuyormuş gibi algılanmasın diye, hizmet etmek istediği insanların önüne çıkmaktan uzak durmasını sağladı; hâlihazırda çok ayrıcalıklı olduğundan, kendisinin bir birey olarak daha fazla bir şey istemeye hakkı olmadığını hissetti. Bu yüzden olabilecek en geniş kapsamlı vizyonu ve onlara nasıl ulaşılacağının en iyi taslağını halka sunmaya çalışarak başkanlık için çabaladı.

Nelson Rockefeller, eşitlikçi toplumdaki çok varlıklı kişilerin mirastan dolayı yetersiz görülmesinden derin şekilde muzdaripti. Kendisinin, doğuştan gelen belirsizlikleri aştığına, kariyerinin servetinden değil de liyakatinden olduğuna, bunu mirasla değil de başarı ile edindiğine dair özgüven istiyordu. Aristokratik geleneklere sahip ülkelerde, örneğin İngiltere'de, İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar yüksek makama gelen-giden üst sınıftan kişiler, kamusal sorumluluğun kendilerinin hakkı olduğuna inanırdı. Liyakat, varsayıldı. Fakat ABD'de büyük ailelerin çocukları, zenginlik veya aile etkisi yoluyla sorumluluk almaya karşı son derece duyarlıdır; makamlarını kendi başlarına kazanmaları gerektiğini düşünürler. Ancak çok güzel bir kadın "kendisinin iyiliğinden dolayı" istendiğinden ne kadar emin olabilirse -aslında kendi iyiliği, onun güzelliğinden ayrı değildir- Amerika'da zengin bir adam da kendisini devlet hizmetindeki konumuna getiren şeyden o kadar emin olabilir. Eğer şanslıysa, zamanla bu durumun çok az fark yarattığını öğrenir. Politikada yüksek mevkilere gelince, kendi parasından veya o mevkilere gelmesine yardımcı olanların yönlendirmelerinden ziyade karşılaştığı zorluklar ve elde ettiği başarılarla değerlendirilir. Tarih, avantaja bakarak değil başarıya bakarak karar verir.

Nelson Rockefeller bu ikilemi asla tamamen çözemedi. Zamansız ölümünden sonra bir Rockefeller olmasına rağmen yine de başkanlığı kazanamayacağı söylenmişti. Bunun tersi de neredeyse doğruydu. Büyük ölçüde başarısız oldu çünkü o bir Rockefeller idi. Siyasi kampanyaları için çok büyük harcamalar yapmıyordu ancak ay-

nı zamanda programlarıyla haklılığını ortaya koyma hırsı nedeniyle aşırı bir zorunluluk hissediyor ve hayallerini gerçekleştirmek uğruna partinin kongre delegelerinin desteğini almayı alçaltıcı bulduğundan olağanüstü bir isteksizlik duyuyordu. Aslında siyasi sürecimiz bu şekilde işlemezdi; programlardan ziyade kişilere göre düzenlenirdi.

Rockefeller, üç parti kongresinde de Amerikan siyasi tarihinin en önemli derslerinden birine karşı çıkarak saygın parti platformları olarak gördüğü şey için savaşmıştı; parti platformları ve delegeler bir partinin adayını seçmek için bir araya geliyor, ardından da sessizce kamuoyunun hafızasından yavaşça kaybolduğu o geçici anlara hizmet ediyordu. 1960'ta, Cumhuriyetçi Ulusal Kongresi'nden üç hafta önce, reddedileceği önceden belli olan ve sonucun değiştirilmesini sağlayacak bir umudun bulunmadığı büyük ve kapsamlı bir program geliştirmişti. Bu şekilde -Rockefeller'ın dairesinde hazırlanan- meşhur "Beşinci Cadde Anlaşması" adlı dokümanla Nixon'ı, Cumhuriyetçi platformunu kendi görüşlerine uyumlu olacak hale getirmeye zorladı. Ama partideki durumu açısından da ağır bir bedel ödedi. 1964'te Barry Goldwater'a her türlü ihtiyati tedbirin ötesinde karşı çıktı, çünkü Goldwater'ın o günlerde göstermelik şekilde aşırı muhafazakâr ve tehlikeli bir aday olduğunu düşünüyordu (daha sonra ona hayran oldu). Goldwater'ın daha az ılımlı taraftarları, Cumhuriyetçi Kongresi'nde Rockefeller kürsüdeyken onunla alay ederek karşılık verdiler. Mart 1968'de hâlâ çok az bir ihtimal varken bile yarıştan çekildi ve daha sonra Nixon delege sayısı çoğunluğuyla kendisini güvenceye aldığında, politik duruşuyla ilgili bir dizi ayrıntılı ve dikkatli yayınla yeniden yarışa girdi.

Richard Nixon'ın tarzıyla bu durum daha büyük bir tezat teşkil edemezdi. Günümüz Amerikası'nda güç, onu kazanma konusunda neredeyse saplantılı bir arzusu olanlara giderek daha fazla odaklanıyor. Her kim kendisini adaylık sürecine saplantılı bir şekilde adamazsa, her kim bundan korkar ya da küçümserse, vasıfları ne kadar dikkate değer olursa olsun her zaman bir serap peşinde koşacaktır. En yüksek makama gelmeye çalışanlarda bile, sporcularda olduğu gibi her şey zamanlamaya, fırsatları ele geçirmeye ilişkin sezgisel yeteneğe bağlıdır. Kongre delegeleri, kelebeklerin kısa ömürleri gibi hayatlarını sürdürürler. Kısa bir süre için hayranlık uyandırır, destekle-

nir, baskı altında kalır, yüceltilir, aldatılır ve ısrarlı bir şekilde takip edilirler. Başkan adayını belirledikten sonraki gün ise hemen unutulurlar. Bu nedenle herhangi bir adayın kendinden şüphe etmesine bile son derece duyarlıdırlar.

Amerikan başkan adaylığını bunun gibi ömrü kısa süren geçici bir topluluktan almak için gereken nitelikler, ülkeyi yönetmek için gereken niteliklerle pek az ortak noktaya sahip olabilir; aslında adaylık sürecinin talepleri her bir seçim ile daha da yoğunlaştıkça, ikisi arasındaki uyumsuzluk giderek artabilir. Aday gösterilme süreci; politik söylemini anın ihtiyacına uydurabilen, muğlaklıkta ve görüş birliğinin sağlanmasında usta olan, daha geniş bir birleşim uğruna programları tâli hale getirebilen ve ayrıca organizasyonda yetenekli olan bir adaya da ekstra değer katar. Nixon'ın bu kadar üstün bir şekilde yaptığı gibi, aday gösterilme sürecinin karmaşık özünü anlayan kişi, yalnızca ana fikri vurgulayarak hedefinin peşinde koşan bir adayı kaçınılmaz şekilde mağlup eder.

Kişilik açısından, iki kişi birbirinden mümkün mertebe ne kadar farklıysa Nelson Rockefeller ve Adlai Stevenson da birbirinden o kadar farklı kişilerdi. Rockefeller sert bir yapıdaydı; çok daha fazla da kararlıydı. Yine de kaderleri garip bir şekilde paraleldi. Fırsatlar karşısında tereddüt ettiler ve yeni politikaların gerektirdiği imkânlarla ellerindeki mevcut fırsatları şekillendirmek istemediler. Eğer bu durum bir Demokrat için tehlikeliyse, bir nesil boyunca iktidarda olmayan bir Cumhuriyetçi'nin partisi için de ölümcül hale gelir ve parti, kendi içinde eski inandıkları düzenden, yani daha cüretkâr bir şekilde hazırlanan yeni programlardan oldukça şüphe eden bir düzene dönüşürdü. İki adamın tüm hayal kırıklıkları bu hatadan dolayı ortaya çıkmıştı.

1960'ta Stevenson'ın Kennedy örgütlenmesi tarafından yenilgiye uğratıldığı gibi, Rockefeller da 1960'ta ve tekrar 1968'de Nixon örgütlenmesi tarafından yenilgiye uğradı. Rockefeller'ın Nixon'a olan yoğun hoşnutsuzluğu, birçok faktörden kaynaklansa da yine de modern Amerikan Başkanlık politikalarının özü olabilecek manipülasyon siyasetine karşı sezgisel bir isyan bunlardan en önemlisiydi.

Buna ek olarak Rockefeller ve Nixon arasındaki rekabetin içinde

eşsiz bir ödül için yapılan yarışta kendiliğinden oluşan bir parça kişisel antipati de vardı. Nixon, siyasi yaşamı boyunca kendisine küçümseyerek davranan kurulu düzenin bir temsilcisi olan Rockefeller'ı, kontrol edemediğini yıkacak bir bencil amatör olarak düşündü. Rockefeller ise Nixon'ı ulusumuzun kaderini şekillendirmek için gerekli vizyon ve idealizmden yoksun bir oportünist olarak gördü.

1968'de Nixon aleyhindeki bu düşüncelerin çoğuna katılıyordum ama yine de kesin bir yargıya varabilmem için yeterli kanıtım yoktu. Rockefeller'ın Nixon'a karşı yarışı bıraktığı o görkemli basın toplantısına katıldım ve çok üzüldüm. Duygularım, Rockefeller kampanyasını tamamlamış ve sonuna gelindiğinde Americana Oteli'nin barında ruhen yıkılmış bir gazetecininkine çok benziyordu. "Artık duygusal olarak bağlanacağım son politikacı bu olacak" demişti. "Vaatte bulundukları gerçekleştirebilmeleri için politikacıların yaşam süreleri, köpeklerinki gibi, çok kısadır." Büyük başkanlarımızdan olabilecek bir kişi asla amacına ulaşamayacaktı. Bu durum, Rockefeller'ın dostları için daha da zordu çünkü ne olduysa bunun sebebinin taktik hatalar ve tereddütlerden kaynaklandığını biliyorduk, hâlbuki tam aksi olmalıydı.

Telefon Görüşmesi

Bu iç karartıcı günden birkaç ay sonra -artık Richard Nixon Seçilmiş Başkan'dı- New York şehrinde, İlkel Sanat Müzesi'nin* dördüncü katındaki küçük dairesinde Vali Rockefeller ve danışmanlarından oluşan bir grupla öğle yemeği yiyordum. 22 Kasım 1968 Cuma günüydü. Kurucusu olduğu müze ile Rockefeller'ın valilik makamı, 55. Batı Caddesi'ndeki bir arka sokakta yer alan kapalı bir geçitle bağlantılıydı. Daire, Rockefeller Merkezi'ni de inşa eden mimar Wallace Harrison tarafından tasarlanmıştı. Dramatik kavisli kırmızı duvarları, Toulouse-Lautrec'in tablolarıyla kaplanmıştı; asmak için yer olmadığından çok değerli tablolar dolaplarda saklanıyordu. Bu muhteşem ortamda Rockefeller'ın, Nixon kabinesine katılmak için olası

Rockefeller, New York'ta bulunan ve Metropolitan Sanat Müzesi'ne bağlanan İlkel Sanat Müzesi'nin kurucusu ve başkanıydı. Bu müzede, insanlığın ilk zamanlarında ortaya çıkan eserler sergilenmektedir. (ç.n.)

bir teklife nasıl yaklaşması gerektiğini ve seçenek verilirse istemesi gereken kabine pozisyonunu tartışıyorduk.

Bu konuda farklı görüşler mevcuttu. Bir grup danışman, büyük bir eyaletin valisi olarak Rockefeller'ın siyasi parti örgütlenmesinde ve atamalarında etkisinin ve kontrolünün daha fazla olacağını düşünüyordu. Diğerleri ise bu dolaylı etkinin yanıltıcı olacağına kanaat getirdi. Bir valinin, ulusal politikayı geniş kapsamlı bir biçimde takip etmesi zordur ve bunu yaparken özellikle elverişsiz durumlarda herhangi bir girişimin eski yaraları yeniden açması da muhtemeldir. Rockefeller -özellikle Nixon'ın altında- görev almayı istemediğinden ilk görüşe katılmıştı.

Fırsat verildiği takdirde, Rockefeller'ın kabineye katılması görüşündeydim; daha da ileri giderek Savunma Bakanı olarak çok mutlu olacağını ısrarla belirttim. Diğer yandan Dışişleri Bakanı olarak Seçilmiş Başkan'ın istediklerini kesinlikle yerine getirebileceğini düşünsem de yine de Dışişleri Bakanlığı'nın Rockefeller'a, kişiliğinin gerektirdiği özerkliği sunma ihtimali de zor görünüyordu. Savunma Bakanı olması durumunda ise ulusal güvenliğe ilişkin projelerini hayata geçirebilirdi. Robert McNamara örneğinden yola çıkarak Savunma Bakanı'nın dış politika tasarımında önemli bir rol oynayabileceğini de düşündüm.

Bu düşünceleri gelişigüzel bir şekilde tartışıyorken görüşmemiz, Seçilmiş Başkan'ın makamından gelen bir telefonla kesildi. Rockefeller'ın ulusal politikadaki sinir bozucu kariyerinin keskin bir hatırlatıcısı olarak arayan kişi, Nixon'ın randevularını düzenleyen yardımcısı Dwight Chapin idi ve Başkan'la bir görüşme yapıp yapamayacağımı sormak için Rockefeller'ın strateji toplantısını bölmüştü. Geçmişe bakınca, bu telefon görüşmesinin tartışmamızı anlamsız hale getirdiği açıktır. Yine de hiçbir şey olmamış gibi tartışmamıza geri döndük. Öğle yemeğinde bulunan hiç kimse, bu görüşmenin amacının yeni yönetimde bana önemli bir pozisyon sunabileceğini düşünemezdi.

Telefon bende ne bir beklentiye ne de coşkuya yol açtı. Rockefeller'la olan uzun süreli ilişkim sırasında profesörler ilk kez danışmanlıktan operasyonel sorumluluklara geçtiğinde, John Kennedy yönetiminin ilk günlerinde Beyaz Saray'a danışmanlık yapmıştım. Yeni ya-

yımlanan kitabım olan *Seçim Zorunluluğu*'nu (ya da en azından *New Yorker*'da olan uzun eleştirisini) okumuş olan Başkan Kennedy, Beyaz Saray personeline katılmamı istemişti. Gerçekleştirdiğimiz uzun sohbetimizin başlarında Kennedy'nin özgüveninin, enerjisine ve yüksek hayal gücüne eşit gibi görünmemesine rağmen, canlılığı ve keskin zekâsı beni büyülemişti. Ulusal Güvenlik Özel Asistanı olan Harvard'dan eski meslektaşım McGeorge Bundy'nin, benzer akademik yeterliliklere sahip başka bir profesörü, Başkan'ın Beyaz Saray personeline dâhil etmek için acele etmesinden dolayı Başkan'ın aynı fikirde olduğu izlenimini almadım. Her hâlükârda Rockefeller ile olan bağlantımı kesmek istemedim, bu yüzden haftada bir-iki gün, Beyaz Saray'da danışman olarak bulunmama karar verdik.

Dışarıdan yapılan danışmanlığın doğası ve benim akademik benmerkezciliğim, başkanlığın günlük baskılarına maruz kalmasıyla birleşince, her yönden sinir bozucu bir deneyim ortaya çıkmıştı. Kadrolu danışman, acil karar sürecinin fazla uzağında kalsa da dışarıdan gelenin bilinmezliğini ve içeriyle mesafeli olmasını sağlamak için sürece fazla yakın olmak zorundadır. Kendisine yardım edeceklere ve kendisinin tavsiyede bulunacağı kişilere neredeyse kaçınılmaz bir şekilde yük olmaktadır. Başkanlığın nasıl işlediğini o zaman tam anlayamamıştım. Başkan Kennedy ise kendisine önerilen çalışmaların yanı sıra ilgisini uyandıran alışılmadık bir olayla ilgili bile hiçbir şey yapamayacağını öğrenmişti. Bu nedenle ben de enerjimi, nadiren temasa geçtiğimizde istemediği öneriler sunarak ve tahammülünü zorlayarak harcadım. 1962'nin ortalarında yollarımızı ayırdığımızda karşılıklı bir rahatlama hissi vardı.

Richard Nixon'la Tanışma

Pek gelecek vaadinde bulunmayan bu geçmişimle, Nixon Yönetimine katılma beklentisi içine girmemi gerektirecek fazla gerekçem yoktu. Seçilmiş Başkan'ı tanımıyordum. Muhafazakâr köşe yazarı arkadaşım William F. Buckley Jr. yıllar boyu Nixon'ı eleştirenlerin onu hafife aldığını, rakiplerinin zannettiğinden daha akıllı ve duyarlı olduğunu söyledi. Fakat 1968 seçiminden sonrasına kadar kendi kararımı oluşturma fırsatım olmadı.

Richard Nixon'la bir defa karşılaşmıştım, o da 1967'de Clare Luce'nin dairesinde katıldığımız Noel partisinde idi. Ben tam ayrılmak üzereydim ki Nixon gelmişti. Bayan Luce, bizi kütüphaneye çekti. Nixon, ilk kitabım olan *Nuclear Weapons and Foreign Policy*'yi okuduğunu söyledi. Kitabım dolayısıyla benden haberdar olmuş ve kitapla ilgili bana bir de not yazmıştı fakat unutmuş olduğum için utanç içindeydim. Sıkıntılı karşılaşmamızdan daha az olan yirmi yıllık bir önyargının yarattığı soğuklukla cevap verdim. O zamanlar kısa konuşmalardan çok daha fazla rahatsız oluyordum ve Richard Nixon da bugüne kadar kendi sosyal tutukluğunu yenememişti. Birkaç yapmacık şakalaşmadan sonra kendi yollarımıza gittik.

Nixon ekibi ile ilk karşılaşmam 1968'de Miami'deki Cumhuriyetçi Parti kongresinde gerçekleşti. Vietnam konusunda bir plan üzerinde anlaşmaya varıp kongrede ortaya çıkabilecek tartışmaları önlemek için Nixon'ın o zamanki Dış Politika Başdanışmanı Richard V. Allen'la buluştum. Bu görüşme, oylamadan önce ama Nixon'ın adaylığı kesinleştikten sonraydı. Asıl ilgilendiğim, Cumhuriyetçi Parti'nin müzakere edilmiş bir anlaşma ile ilgili umutları dikkate aldığından emin olmaktı. Aday gösterilmesi garantiye alındıktan sonra Nixon'ın destekçileri, önceki iki kongreyi mahveden konu üzerinde mücadeleye girmeye gerek duymadılar. Rockefeller cephesindeki bizler ise -kutlamaya değmeyecek şekilde- oldukça yumuşak bir uzlaşmayı manevi bir zafer olarak karşılamıştık.

Kongreden sonra Harvard'a döndüm, Amerikan siyasal sürecine katkımın tamamlandığını düşünüyordum. 1968'deki ulusal seçim kampanyasında Nixon'ın temsilcileri -birkaçı kendiliğinden- danışmanlık için bana telefon etti. Dış politika ile ilgili belirli soruları yanıtlayabileceğimi belirtsem de genel danışmanlık yaparak veya gönüllü olarak öneride bulunmayacaktım. Aynı cevabı, benimle ilgili araştırmalar yapan Humphrey'nin adamlarına da vermiştim.

Her hâlükârda Nixon'ın ekibi bana sadece bir soru sormuştu. Ekim 1968'in başlarında Bill Buckley beni, Nixon'ın o zamanki kampanya yöneticisi John Mitchell'la tanıştırdı. Mitchell, seçim öncesinde Johnson yönetiminin Vietnam görüşmelerinin başlaması karşılığında oradaki bombalamayı durdurma kararı alıp almayacağı konu-

sundaki fikrimi sordu. Kuzey Vietnamlıların, bu koşullarda bombalamanın durmasını isteyeceklerini ve her iki adayın da bu yönde bir karar alması için çabada bulunacaklarını düşünüyorum diye cevapladım. Dolayısıyla seçimden hemen önce Hanoi'nin buna razı olacağını düşünüyordum. Bu konuda herhangi bir sorun çıkarılmaması yönünde tavsiyede bulundum. Mitchell, kampanya sırasında bu konu hakkındaki görüşümü bir-iki defa daha teyit etti. Kesin bilgi sahibi olduğumda ise benden Bay Haldeman'ı aramamı isteyip bana bir telefon numarası verdi. Numarayı hiç kullanmadım. Nixon ekibine dair sınırlı izlenimim, seçim kampanyası işlerine tamamen dalmış bir gruptan ibaret olduğuydu. Kampanya sona erene kadar da tüm meseleler ertelenmişti. Başkanlık yarışında olan bir adayın personelinde sıklıkla görülen bir durumdu.

Pierre Oteli'nde Karşılaşmalar

Chapin'in telefonuna cevaben 25 Kasım Pazartesi sabahı saat 10.00'da, Pierre Oteli'nin otuz dokuzuncu katındaki Nixon'ın geçiş dönemi merkez bürosunda beni neyin beklediğini bilmeden kendimi tanıttım. Hayatımı değiştirebilecek bir konuşma beklemiyordum; Seçilmiş Başkan'ın, kendisini bekleyen politika sorunları hakkındaki görüşlerimi öğrenmek istediğini düşündüm. Gayet tertipli olan genç adamlar resepsiyon alanında güvenlik kameralarını izlerlerken aralarında en tertipli ve genç olan Dwight Chapin beni karşıladı. Büyük bir nezaketle beni salonun sonunda bulunan geniş bir oturma odasına götürdü ve Seçilmiş Başkan'ın birazdan benimle olacağını söyledi. O zaman Nixon'ın çok utangaç olduğunu bilmiyordum. Yeni insanlarla tanışmak, içini belirsiz bir korkuyla doldururdu; özellikle de onunla ters düşen ya da zıt pozisyonda olanlarla. Böyle randevulardan önce her zaman yaptığı gibi Nixon, muhtemelen sinirlerini yatıştırmakta ve notlarını gözden geçirmekte olduğu bitişik odada bulunur ve hiç şüphesiz ziyaretçilerine hiç göstermediği sarı bloknotunun üzerine bir şeyler yazardı.

Nixon en sonunda sıra dışı gerginliğini gizleyemeyen enerjik bir görüntüyle odaya girdi. 5. Cadde'ye bakan pencereye sırtını dönerek koltuğa oturdu. Bana da kendisine bakan koltuğu işaret etti. Biraz mahcup gibiydi; pek belirgin olmayan tavırları, söyledikleriyle ilgi-

sizdi; konuşmasının ve el-kol hareketlerinin arkasında sanki iki farklı itici güç varmış gibiydi. Kısık, nazik bir sesle konuştu. Konuşurken, kendisine sormadan getirilen kahvesini birbiri ardına yudumluyordu.

Konu, yeni hükümetini kurma göreviydi. Yapılanma anlamında çok büyük bir sorunu olduğunu söyledi. Dışişleri Bakanlığı'na çok az güven duyuyordu. Dışişleri personelinin kendisine sadakati yoktu; kendisini Başkan Yardımcısı olarak hor görmüşler ve görevden ayrıldığı andan sonra da onu görmezden gelmişlerdi. Dış politikayı Beyaz Saray'dan yürütmeye kararlıydı. Johnson yönetiminin askeriyeyi göz ardı ettiğini düşünüyordu. Üstelik yönetimin karar verme süreçleri Başkan'a hiçbir seçenek sunmuyordu. CIA'i politika oluşturma sürecinden çıkarmanın zorunlu olduğunu düşünüyordu. Çünkü CIA, genellikle nesnel analiz görüntüsü arkasına sığınıp kendi tercihlerini zorlayan Sarmaşık Ligi* liberalleri tarafından kadrolaştırılmıştı. Siyasi açıdan her zaman kendisine karşıydılar. Nixon, bu konular hakkında fikrimi sordu.

Dışişleri'nin bir başkan adayına, hatta bir başkan yardımcısına karşı davranışları ile bir başkana karşı tutumunun aynı olmaması gerektiğini söyledim. Aklı başında bir başkan, dış politikaya her hâlükârda hâkim olabilirdi. CIA hakkında pek fikir sahibi değildim çünkü çok az şey biliyordum. Daha usule uygun bir karar alma sürecine ihtiyaç olduğuna kanaat getirdim. Johnson yönetiminin kararları, çoğu zaman yemeklerde -ünlü "Salı öğle yemeği"- ekip çalışması veya süreklilik olmadan, sık sık gayriresmî toplantılarda ele alınırdı. Bu nedenle hangi kararların alındığını tam olarak bilmek zordu. Çok iyi niyetle olsa bile bu toplantıların çoğu zaman belirsiz sonuçlarını ilgili her kurum kendi önyargılarına en uygun şekilde yorumlamaya çalışırdı. Üstelik yanlış anlama ve anlaşılma olasılığı da vardı. Kavramsal yaklaşımlar, ardışık eylem ya da nüans duygusu için pek fırsat yaratmıyordu. Bana göre, daha sistematik bir yapı gerekliydi. Politika oluşturma sürecinde egemen bakanlıklar arasında belirli bir amaç için yapılan anlaşmalara çok fazla maruz kalan Eisenhower yönetiminin katı resmiyetinden kaçınılmalıydı. Yine de yeni bir tutarlılık ve kesinlik bana zaruri görünüyordu.

Nixon, dış politikaya ilişkin görüşlerinden bazılarını bana özetledi. Onun hakkındaki önceki düşünceme uymamakla birlikte anlayış-

* ABD'nin New England bölgesi ve güneyinde yer alan üniversitelerin oluşturduğu dayanışma ligi (ç.n.)

lılığından ve bilgisinden oldukça etkilenmiştim. Diplomasisinin hedefinin benim açımdan ne olması gerektiğini sordu. Üstesinden gelinecek sorunun, dış politikamızı coşku ve panik arasındaki şiddetli tarihsel dalgalanmalardan ve kararların büyük ölçüde karar vericilerin kişisel özelliklerine bağlı olduğu yanılsamasından kurtarmamız olduğu şeklinde cevap verdim. Politika, her yönetimi aşan ve bu nedenle başkanlar değiştiğinde de sürdürülecek olan bazı ulusal çıkar ilkelerine bağlı olmalıdır.

Bu noktada sohbet daha az belirgin olmaya başlamıştı. Nixon'ın reddedilme korkusu, bu tür dolambaçlı yollarla öneriler yapmasına sebep olduğundan genellikle neyi kastettiğini ya da aslında tamamen belirgin bir şey mi söyleyip söylemediğini anlamak zorlaşırdı. Sık görüşmelerden sonra onun ustaca dile dökülmüş dolambaçlı sözlerini daha iyi anlamaya başladım; Nixon için sözcüklerin bilardo topları gibi olduğunu öğrendim; önemli olan ilk vuruş değil de ortaya çıkan karamboldü. Bu ilk karşılaşmada, Seçilmiş Başkan'ı, söylediği kadarıyla kabul etmek dışında başka seçeneğim yoktu. Anladığıma göre, yönetimindeki bir planlama görevine katılmaya prensip olarak hazır olup olmadığım soruluyordu. Vali Rockefeller'a da kabinede görev teklif edilmesi durumunda, onun ekibinde yer almaktan mutluluk duyacağımı ifade ettim. Seçilmiş Başkan, benim geleceğim hakkında başka yorum yapmadı. En etkili hükümet yapısının nasıl olacağı hakkındaki görüşlerimi bir bilgi notu haline getirmemi önerdi.

Geçmişe bakıldığında benim yaptığım yorumun, Rockefeller'ın atanması için var olan en ufak beklentiyi de boşa çıkardığı açıktı. Nelson Rockefeller'ın kuyruğuna takılmış olarak kendi yönetimine katılmama Richard Nixon'ın razı olacağını hiç sanmıyordum; daha da kötüsü, Nixon iki adam arasında seçim yapmak zorunda kalacağım bir durum yaratmaya hazırdı. Sonradan anladığım kadarıyla, Nixon'ın beni istemesinin sebeplerinden birisi, onun bir Harvard entelektüelini seçebilme yeteneğini gösterecek olmasıydı; Rockefeller'ın maiyetinden gelmem ise bu durumu çok daha ilginç kılardı.

Sohbetin bitmeye başladığını göstermek için Nixon bir zile bastı; gayet efendi görünümlü, alabros tıraşlı iş adamı gibi biri ortaya çıktı ve Bob Haldeman olarak tanıtıldı. Nixon, Haldeman'dan, Harvard'daki ofisime direkt bir telefon hattı bağlatılmasını istedi, böyle-

ce Seçilmiş Başkan daha sonra benimle sohbete tekrar devam edebilecekti. New York ve Cambridge arasında normal telefon bağlantısı olmadığını varsayarak bu ilginç isteği sarı bir bloknota yazan Haldeman, Nixon'ın isteğini gerçekleştirmek için hiçbir çabada bulunmadı.

Seçilmiş Başkan'ın yanından ayrıldığımda, benden ne beklediğine dair tam bir fikrim yoktu. Sohbetten anlaşıldığı kadarıyla Nixon'ın tavsiye mi yoksa sadakat mi istediği belli değildi ve eğer ikincisiyse ne içindi? Dışarı çıkarken Haldeman, Nixon'ın odasının yanında bulunan ofisine gelmemi istedi. Temel sorumu aydınlatacak hiçbir şey söylemedi, ben de sormadım. Aslında Haldeman kendi işini bana anlatmaya oldukça istekli görünüyordu. Esas olarak asıl işinin, kestirmeden sonuca varmaları engellemek olduğunu belirtti. Dolayısıyla bu meselelerle ilgilenen Beyaz Saray çalışanının onayı olmadan Başkan'a hiçbir şekilde bilgi notu gidemezdi ve yine bir Beyaz Saray çalışanının -uygulamayı garanti altına almak için- Başkan'ın her görüşmesinde yanında olması gerekirdi. Bu işler Haldeman'ın sorumluluğundaydı. Ayrıca hiç kimse "Özel"in ne anlama geldiğini bilmediği için üst düzey Beyaz Saray görevlisinin unvanını "Başkan'ın Özel Asistanı"ndan "Başkan'ın Asistanı"na dönüştürdüğünü de ifade etti. Herhangi bir yorum beklemeksizin bu açıklamaları yaptıktan sonra Haldeman beni candan bir şekilde uğurladı.

Ulusal Güvenlik Politikası konulu dört saatlik seminerimi vermek için o öğleden sonra tam zamanında Harvard'a döndüm. Seçilmiş Başkan'ı gördükten sonra bende bir heyecan oluştuysa da yeni yönetimde bir görev teklif edilebileceğine dair aklımda ciddi bir düşünce yoktu. Buluşma hakkında birkaç arkadaş ilgilenmiş gibi görünürken hiçbir gazete bu konu hakkında sorgulama bile yapmadı.

Ertesi gün Nelson Rockefeller telefon etti. Seçilmiş Başkan'la görüşmüş ve New York Valisi olarak ülkeye kabine üyeliğinden daha fazla hizmet edebileceği şeklinde bilgilendirilmişti. 1970 yılında yapılacak önemli seçimlerden dolayı Nixon, Rockefeller'ın eyalet listesinin başında olmaya devam etmesi gerektiğini söylemiş. Nixon, özellikle baskı altındaki performansım hakkında olmak üzere benimle ilgili birçok soru sorunca Rockefeller da Seçilmiş Başkan'a bana tamamen güvenebileceğini dile getirmiş. Rockefeller, herhangi bir yorumda bulunmadan sakin bir şekilde konuşmasını bitirmiş; Nixon'ın emri altında hizmet edip etmemem konusunda herhangi bir fikir beyan etmemiş.

Bir saat sonra ikinci bir telefon geldi. Telefon, John Mitchell'in ofisindendi ve ertesi gün için bana randevu veriyordu; konu, yeni yönetimde benim alacağım pozisyondu. Hangi pozisyondan bahsettiğini açıklamadı; daha önce görev teklif edildiğini mi sanıyordu yoksa sadece istikşafi amaçlı başka bir konuşma mı diye düşündü, belli değildi.

O akşam New York'a gittim ve Beyaz Saray'dan ayrıldıktan sonra Ford Vakfı'nın başına geçen McGeorge Bundy'yi aradım. Bundy ile yıllar geçtikçe değişkenlik gösteren bir ilişkimiz olmuştu. Öneminden ziyade rağbet gören fikirlerini çok sık ortaya koysa da parlak zekâsına hayrandım. Zaman zaman gösterdiği haşin tavrının aksine daha duyarlı ve nazik biri olduğunu düşünürdüm. Bana karşı; New England standartlı üst sınıf Bostonluların, egzotik geçmişi olan ve aşırı yoğun bir kişisel tarza sahip olan insanlara karşı gösterdiği, kibarlık ile bilinçaltından gelen tenezzül karışımı bir davranışı olmuştu.

Ne olursa olsun Bundy'ye çok değer verirdim. Eğer daha az devrimci bir dönemde yaşamış olsaydı kendi kariyeri, otobiyografisini düzenlemiş olduğu idolü Henry Stimson'la rekabet edebilirdi. Tecrübesi, parlak zekâsıyla doğru orantılı ve kararları da özgüvenine eşit olsaydı, Bundy hükümetin yüksek makamlarına gelebilirdi. Yükselmek için kendisine sağlam referans noktaları açısından faydası dokunacak kurumlarda ve topluluklarda çalışmak yerine, bir anda hükümet görevine başlaması Bundy'nin talihsizliğiydi. Böylece sürekli olarak kendini revaçta olan tarafta buluyordu fakat o moda bir anda zayıflamaya başlamıştı. İlkeleriyle savaşı çıkarmış olan devlet erkinin cesaretinin kırılması, Vietnam Savaşı konusunda bir şahin* olan Bundy'yi şaşırtmıştı; aslında daha önceki ilişkileri, onu içinde hiçbir hırs bulunmayan nedenlere iten gönülden bir muhafazakâr yapmıştı. İnançları ve içgüdüleri ile zekâsı ve duygusal desteğe duyduğu ihtiyaç arasında sıkışan Bundy, kendisini John McCloy veya David Bruce gibi devletin bir tür daimî danışmanı haline getirebilecek seçmenlerini yavaş yavaş kaybetti; tabii ki sahip olduğu parlaklık, karakter ve terbiye sayesinde devlete, kaderin izin vereceğinden daha fazla hizmet etti.

Bundy'ye saygım o kadar fazlaydı ki Mitchell'la buluşmamdan

* Doğası gereği saldırgan bir tür olan şahin, savaş yanlıları için kullanılan bir tabirdir. (ç.n.)

önce danıştığım tek kişiydi. Dışişleri Bakanlığı'nda bir pozisyon teklif edilmesini beklediğimi ona söyledim. Seçilmiş Başkan'ın Dışişleri Bakanı'nı atamadan önce müsteşarı atamasının talihsizlik olacağını belirten Bundy'nin benim için uygun gördüğü pozisyon bu ifadeden de anlaşılıyordu. Böyle bir sürecin Başkan'ın etkisini arttırmadığını ve Bakan'ın yetkilerini zayıflattığını Kennedy tecrübesinin gösterdiğini söyledi. Bundy, eğer bir şans verilirse Dışişleri Bakanı'nın bildiğim ve güvendiğim biri olması şartıyla Politika Planlama Ekibi Müdürü pozisyonunu istememi ısrarla önerdi. Prensipte Nixon yönetimine katılmama karşı çıkmamıştı.

John Mitchell'ı masasının arkasına oturmuş pipo içerken gördüm. Mağrur ve ketum biri olan Mitchell aynı zamanda otoriterdi de. Doğrudan konuya girdi:

"Ulusal Güvenlik işi hakkında ne karar verdiniz?"

"Bana teklif yapıldığını bilmiyordum."

"Oh, Aman Tanrım" dedi Mitchell, "Yine batırdı."

Mitchell döner sandalyesinden kalktı ve yavaş hareketlerle odadan çıktı. Beş dakika sonra Seçilmiş Başkan'ın beni görmek istediği bilgisiyle geri döndü ve koridorda bana eşlik etti.

Bu sefer Nixon'ın aklında ne olduğu belliydi; güvenlik danışmanlığı görevi teklif edilmişti. Seçilmiş Başkan, esas olarak iki gün önce yapmış olduğu aynı argümanları tekrarlayarak CIA'in yetersizliği ve Dışişleri Bakanlığı'nın güvenilmezliği konusundaki görüşünü daha güçlü bir şekilde vurguladı. Güvenlik danışmanlığı pozisyonu, bu yüzden hem kendisi hem de dış politikayı Beyaz Saray'dan yönetme açısından çok önemliydi. İş hakkında kısaca konuştuk. Daha önceki tüm danışmanlık görevlerimde basınla bir araya gelmeyi reddettiğimi vurguladım. Seçilmiş Başkan, ketum olmama sevinmişti. İkimiz de bu konuda özellikle ileri görüşlü olmadığımızı kanıtlamıştık.

Politik açıdan 20 yıldan fazla süredir lanetlenmiş bir Nixon olduğunu kendime hatırlatmama gerek yoktu ve başka bir şey olmasa da sırf bu nedenle tam orada, o pozisyonu kabul etme konusunda rahatsızlık hissettim. Seçilmiş Başkan'a, dostlarımın ve mesai arkadaşlarımın manevi desteği olmadan herhangi bir faydamın dokunamayaca-

ğını söyledim; sonradan hatalı olduğumu ortaya çıkaracak bir yargıya varmıştım. Onlara danışmak için bir hafta süre istedim.

Bu sıra dışı talep, akademik mesleğin dar görüşlülüğünü ve Harvard Üniversitesi'nin kibirliliğini hiç de az olmayan miktarda yansıtıyordu. ABD'nin Seçilmiş Başkanı, dünyanın en etkili pozisyonlarından birini yurt dışında doğmuş bir profesöre sunuyor ve o profesör, Nixon'a oy vermeyen ve gelecekte ona karşı çıkmaları kesin olan meslektaşları ile konuşabilmek için tereddüt ediyordu. Seçilmiş Başkan belki de çok büyük bir siyasi risk alıyordu; müstakbel danışman, akademisyen dostlarının saygısını tehlikeye atmak istemiyordu. Her şeyi unutmamı söyleseydi, Nixon haklı çıkmış olabilirdi. Bunun yerine, rötar talebimi layık olduğundan daha fazla bir nezaketle kabul etti. Oldukça dokunaklı bir şekilde, Duke Üniversitesi'nde onu tanıyan bazı profesörlerin isimlerini verebileceğini ve kendisinin ahlaki standartları hakkında Harvard'da elde etme imkânıma kıyasla onların daha dengeli bir tablo sunabileceklerini önerdi. En geniş ölçekte fikirleri önümüze koymak üzere Beyaz Saray'a düzenli olarak entelektüeller getirebilirsem memnun olacağını ekledi. Özellikle İngiltere'den Alastair Buchan ve Fransa'dan Raymond Aron gibi kişileri çok takdir ederdi.

Bu toplantıdan hemen sonra dostlarım ve meslektaşlarımla görüşmek için harekete geçtim. Hepsi de bu teklifi kabul etmem gerektiğini belirtti. Tavsiyeleri, kuşkusuz, Kennedy yıllarının ardından pek çok akademisyenin bağımlılığı haline gelmiş olan, iktidar erkine erişim sağlamak için Washington'da etkili konumdaki bir kişiyi tanıma arzusu olarak ortaya çıktı. Gelecekteki yanlış anlaşılmaların tohumları orada ve o anda ekilmişti. Bazı dostlarım ve meslektaşlarım ilişkimizi sadece erişim garantisi olarak değil aynı zamanda görüşlerinin geçerli olacağının güvencesi olarak görmüş olabilirlerdi. Yine de böyle bir şey, iki sebepten dolayı imkânsızdı. Nixon'la entelektüeller arasındaki tedbirli zıtlık, hem felsefi hem de kişilik açısından derin bir temele sahipti. Aslında Nixon onlara, onların kendisini kabul ettiğinden daha fazla güvenmiyordu; arada sırada birlikte var olabilirler ama asla iş birliği yapamazlardı. Ayrıca meslektaşlarıma saygı duyduğum, birçoğunu da beğendiğim halde, bir Başkanlık Asistanı olarak benim sadakatim, her şeyden önce politikalarının oluşumun-

da önemli bir payımın bulunacağı başkanıma olacaktı. Zaman geçtikçe, perspektifteki bu farklılık her iki tarafa da çok ızdırap verdi.

Karar konuşması Nelson Rockefeller'la gerçekleşti. Başka seçeneğim olmadığını söyledi. Böyle bir isteği kabul etmek bir görevdi. Reddetmek, saf bir bencillik eylemi olurdu. Eğer teklifi reddetseydim, dış politikadaki her başarısızlıkta kendimi suçlar ve gerçekten de sert eleştirileri hak ederdim. 29 Kasım Cuma öğleden sonra geç saatlerde Rockefeller'ın yemek odasındaki ilk telefon görüşmesinden bir hafta ve bana görev teklif edildikten iki gün sonra Nixon'ın danışmanı Bryce Harlow'u aradım ve Seçilmiş Başkan'ın teklifini kabul etmekten onur duyacağımı kendisine iletmesini istedim.

Duyuru, 2 Aralık Pazartesi günü sabah saat 10.00'da yapılacaktı.

Böylece ilk basın toplantımın gerçekleşeceği Pierre Oteli'nin balo salonunun platformuna Seçilmiş Başkan ile beraber çıktım. Her zamanki gibi Nixon gergindi ve olası bir eleştirinin yönünü değiştirme konusundaki hevesi içinde, bana özel olarak anlattığından büyük ölçüde farklı bir program açıkladı. Ulusal Güvenlik Danışmanı'nın öncelikli olarak işleri planladığını söyledi. Güçlü bir Dışişleri Bakanı atamaya niyeti olduğunu ifade eden Nixon, Güvenlik Danışmanı'nın da Başkan ile Dışişleri Bakanı'nın arasına giremeyeceğini belirtti. Güvenlik Danışmanı taktik konulardan ziyade uzun vadeli işlerle ilgilenecekti. Tüm bunların benim de düşüncemi yansıttığını dile getirdim ve dış politika konuları hakkında kamuoyu önünde konuşma yapma niyetinde olmadığımı da ekledim.

Fakat her yeni yönetimin vaatleri, çalkantılı bir denizdeki yapraklar gibidir. Hiçbir Seçilmiş Başkan ya da danışmanları, büyük bir ulusun tüm liderleri üzerine çöken mühlet sonları, muğlak bilgi, karmaşık seçenekler ve çeşitli baskıların yarattığı fırtınanın sonunda hangi kıyılarda yıkanabileceğini bilemez.

II
MASUMİYET DÖNEMİ: GEÇİŞ

Tanışma

Seçim zaferinden hemen sonraki dönem, büyülü bir masumiyet anıdır. Seçilmiş Başkan, büyük ödüle yönelik mücadelesinin can sıkıcı belirsizliğinden, fiziksel ve psikolojik hırpalamasından kurtulur. Aylar, belki de yıllar içinde ilk defa gerçek meselelere yoğunlaşabilir. O ve maiyeti, çok yakındaki makamın coşkusunu paylaşıyor olsalar da belirsizlikler ve baskılar nedeniyle henüz hırpalanmamışlardır. Danışmanları loş ortamdan sahne ışıklarının altına mancınıkla atılır. Her söyledikleri ve yaptıkları, gazeteciler, diplomatlar ve yabancı istihbarat servisleri tarafından gelecekteki politikanın bir ipucu olarak analiz edilir. Genellikle böyle bir inceleme boşunadır; bir adayın maiyetindekilerin yönetim sorunuyla uğraşacak zamanı olmadığı gibi konulara hâkimiyetleri için de seçilmemişlerdir. Üstelik seçim bittikten sonra da çok geçmeden yeni yönetimin oluşumunda ortaya çıkan pratik sorunlarla tüketilirler.

Benim için de durum aynıydı. Yeni atanan birinin en hassas görevlerinden biri, selefiyle olan görev geçişinin nasıl yapılacağıdır. Washington'dan olabildiğince uzak durdum. Başkan Johnson'ın güvenlik danışmanı olan Walt Rostow, Beyaz Saray'ın yanındaki İdari Ofis binasında bana bir ofis verdi ve günlük telgrafları takip etmeye başlamamı nazikçe önerdi. İçinde bulunan bilgileri değerlendirmeme yardımcı olacak herhangi bir personelim olmadığından bu iş bana pek mantıklı gelmemişti.

Johnson ve Rostow'a karşı hislerim sıcak ve dostçaydı; atanmamdan hemen sonra saygılarımı iletmek için onları aradım. Başkan Johnson'la birkaç kez karşılaşmıştım ama doğrudan onun altında hiç görev almamıştım. 1967'de iki Fransız arabulucu vasıtasıyla Başkan Johnson adına Kuzey Vietnamlılarla görüşmüştüm. Dolayısıyla, üst düzey danışmanlarıyla Kabine Odası'nda düzenlediği bir toplantıya da katıldım. Bu hükmedici ve güçlü adamdan tuhaf bir şekilde çok etkilenmiştim; otoriter olduğu kadar da endişeli, karşı konulmaz olduğu kadar da savunmasız biriydi. Başkan Johnson'un trajedisine, göreve geldiği sırada uzun süredir devam eden ulusal bir talihsizliğin yol açmasının yanı sıra politikaya dair önsezilerinin dış politika alanında yetersiz kalması da sebep olmuştu. Başkan Johnson, uluslararası ilişkilere doğal olarak sempati duymuyordu. Bir işle meşgulken -örneğin, tıraş olurken- o esnada bir konuyu düşündüğü izlenimine asla kimse varamazdı. Kendi kararlarına güvenmezdi; bu nedenle çoğunu kendisinin atamadığı ve görüşleri kendisine gerçekten uymayan danışmanlara bel bağlardı. Bu danışmanların çoğu, doğrudan ilgileri olmadığı halde, 1960'ların karışıklıklarının bizzat içindeydi. Kendi tavsiyelerinin sonuçlarından huzursuz olan birtakım kişiler, kendi tasarladıkları politikalar aleyhinde çalışmaya başlamışlardı.

Hiçbir başkan takdir edilmek için bu kadar çaresizce çabalamamıştı. Üstelik Andrew Johnson'dan bu yana daha acımasızca saldırıya uğrayan Başkan da hiç olmamıştı. Lyndon Baines Johnson (LBJ) tarihte özel bir yer edinmeye gayret etmişti; yasamaya ilişkin başarıları ve gerçek anlamıyla insancıl bir kişi olması zaman içinde ona kazanç olarak geri dönecekti. Ancak iç politikada ona başarılar sağlayan uzlaşma ve istişare niteliklerinin, dış politikada başına dert açtığı ortaya çıktı. Partisinin liberal kanadına çok sert, daha muhafazakâr olanlara da oldukça kararsız görünen Lyndon Johnson, partisinin de ulusunun da bütün kalbiyle desteğini hak edecek uluslararası bir atılımı asla gerçekleştirememişti. Doğal içgüdülerinden daha iyi bir şekilde bilgilendirildiğini sandığı tavsiyeler sonucunda tüm seçmenlerinin yanı sıra duygusal köklerinden de vazgeçmek zorunda kalmıştı.

Başkan Johnson'ı, Oval Ofisi'nde ziyaret ettiğimde melankolik bir ruh hali içindeydi. Daha sonra öğrendiğim üzere, geçiş süreci, görevden ayrılan biri için hüzünlü bir zamanıdır. İktidarda olmanın getirdiği

yüzeysel etkiler hâlâ mevcuttur; bürokrasi, idari kararlarla ilgili evrak çıkarmaya devam etse de otorite kayıp gitmektedir. Resmi makamların onaylamadığı kararların uygulanması gecikir; yabancı hükümetler diplomatik girişimler de bulunsa da ekstra çabalarını ve gerçek ilgilerini yeni ekibe saklarlar. Hal böyle olunca, iktidarın birtakım işleri yerine getirmesine o kadar çok alışılır ki iktidarın gücünün azalması ara ara ve sadece zayıf bir şekilde hissedilir. Kişi, görevlerini hâlâ önemliymiş gibi yapmaya devam ederken günler geçer gider.

Başkan Johnson söz konusu olduğunda, durum tam da böyleydi. Onun zamanında Oval Ofis'in duvarlarında, ellerindeki bilgiyi gürültülü bir şekilde kusan televizyon ve kayan yazı ekranları sıralanmıştı. İstihbarat servislerimizin tüm bilgilerine anında erişebilen dünyadaki en güçlü liderin, ekranda kayan yazıları görerek belli aralıklarla sıçrayıp durması garipti.

Vietnam'daki savaş hakkında kendi kendine uzun bir konuşma başlattı. Askeri baskı uygulamamızı ve aynı zamanda ciddi müzakerelere devam etmemizi ısrarla ileri sürdü; her iki süreç için de aklında tam olarak ne olduğunu açıklamadı. Bürokrasinin sadık olduğundan emin olmamı belirtirken kısmen de olsa sistematik sızıntıdan dolayı yıpratıldığını düşünüyordu. "Sana vereceğim küçük bir tavsiyem var, Profesör" dedi. Bunun üzerine yıllarca devlet hizmetinde bulunmuş birinin damıtılmış bilgeliğinden faydalanmak için öne eğildim. "Köşe yazarlarını oku" diye devam etti "ve eğer ekibinden herhangi birisi, düşünceli, kendini işine adamış ya da başka bir olumlu sıfatla adlandırılırsa hemen o kişiyi kov. Bilgi sızdıran kişi odur." Yeni yönetimi, Johnson'ı üzüntüden ve görevinin son zamanlarında çektiği izolasyondan uzak tutmak için elimden gelen gayreti göstermeye kararlı bir şekilde Oval Ofis'ten ayrıldım.

Oysa geçiş dönemi, bu tür düşüncelere çok az zaman bırakıyordu. Benim acil sorunum daha sıradan bir şeydi: kampanya süresince Nixon'la birlikte olan danışmanlarla ilişkilerimi pekiştirmek ve bir ekip kurmaktı.

Elini attığı her işte başarılı olup dışarıdan gelen birisine içerlememek için Nixon'ın ekibindeki bazı insanlara süper insan nitelikleri gerekiyordu; Rockefeller'la ilişkilendirilmiş bir Harvard profe-

sörünün göz alıcı aurası ve seçim zaferinden sonra Seçilmiş Başkan'la bir araya gelme. Sonuçta, sadece seçim mücadelesinde olmamakla kalmamış, Nixon'a düşman olan ya da onu küçümseyenlerle birlikte bulunmuştum. Yeni bir başkan için en acı görevlerden birisi de kendisine görevinde yardımcı olacak bazı kişileri -onu bu makama taşıyanları- ayırmaktır. Bu durum, seçimlere giderken Seçilmiş Başkan'a destek olanların emeklerinin meyvelerini toplarmış gibi görünen -başkalarının işine burnunu sokar gibi- yeni gelenler arasında neredeyse kaçınılmaz bir rekabete yol açar. Yeni gelenler de orada bulunmalıdır, çünkü seçim kampanyasına yardım edenlerin nitelikleri, politika yapanların özelliklerinden farklıdır. Başaramama olasılığının genelde çok yüksek olduğu bir başkanlık kampanyasında adaylığa erkenden soyunmak çok özel bir kişilik gerektirir. Kampanya işleri son derece tekniktir ve bazıları da küçük düşürücüdür; programların hazırlanması, giderek artan mitingler ve toplantılar, delegeleri ve medya temsilcilerini sürekli cezbetme gibi. Bir adayın ekibi sadakat ve dayanıklılık temelinde -ya da gönüllü olarak- seçilir; doğası gereği bu kişiler gergin geçecek bir süreçte duygusal destek sağlarlar. En sağlam çözüm ya da en iyi niyetle nihai hedef olan yüksek makama ulaşıldığında çok az kişi ne yapacağını ya da ne ile karşılaşacağını kestirebilir; seçim kampanyadaki performansları, yürütme kısmındaki kapasitelerine dair hiçbir ipucu vermez.

Nixon'ın ekibi için de aynı sorun söz konusuydu. 1962'de California Valiliği yenilgisinden sonra Nixon'ın yanında kalan birkaç sadık kişi, aksi yönde bir özveri ve inanca örnek olmuştur. Pek çok kişiye göre, Nixon'ın siyasi kariyeri bitmişti. Başkanlığı inatçı bir şekilde kovalaması, ulusal bir şakaya dönüşmüştü (LBJ, onunla "kronik kampanyacı" diye alay etmişti). İmkânsız bir adaya yapışıp kalanlar -hatta gerçekleşmesi olanaksız durumlar hakkında bahse girenler- için belirgin ya da erken bir ödül yoktur. Bu kadar olanaksız bir girişim için sadece doğuştan aykırı tipler her şeyi tehlikeye atabilir. Bu tür kişiler neredeyse kendilerini kuşatılmış hissettiklerinden emin olmakla birlikte uzaklaşma yeteneğinden de doğal olarak yoksunlardır.

Bu tutum da aslında herhangi bir dayanaktan yoksun değildi; paranoyanın gerçek olması için gerekçesiz olmasına lüzum yoktur. Nixon 1962'de New York'a taşındığında, Başkan olarak seçilmeye kıl

payı kadar yaklaşmış olan eski ABD Başkan Yardımcısı olarak kendine saygınlık duymalarını beklediği kişiler tarafından reddedilmiş, "en iyi" aileler olarak gördüğü kişiler tarafından hiçbir yere davet edilmemişti. Dolayısıyla etrafının sürekli düşmanlarla sarılı olduğunu düşündüğünden acısı da hiç geçmemişti. Mesai arkadaşları, onun yalnızlık ve gücenmişlik duygularını paylaşıyordu. Nixon'ın ekibi, en başından beri gelebilecek her türlü tehlikeye hazırlıklıydı; aslında bu hazırlık aşaması çok önceden zihinde tasarlanmıştı.

Bütün yönetim üzerinde böyle aşındırıcı bir etkiye sahip olan bu kale zihniyeti, birçok yerde kendisini gösterdi. Mesela ekip, ulusal politikanın çarklarını yağlama konusunda Washington'ın sosyal hayatının fırsatlarından yararlanmakta yaradılışı gereği yetersiz kalmıştır. Washington, çalışmanın bir yaşam tarzı olduğu tek sanayi bölgesidir. Hükümette üst düzeyde olan herkes, hükümetin kendi kendini yönettiği bitmez tükenmez toplantılarda sürekli bir araya gelir; daha sonra akşamüstü aynı şahıslar birkaç üst düzey gazeteci, sosyal açıdan işini bilen ve güçlü Kongre üyeleri ve Washington bürokrasisinden birkaç kişiyle karşılaşır. Nereden bakılırsa bakılsın, hükümet dışında başka bir konuşma konusu yoktur ve genellikle Washington'da olmak, ulusal bir amaçtan ziyade yönetimdeki kilit şahısların o gün birbirleriyle olan ilişkilerinin değerlendirilmesi demektir; hangi anda kim "yükselişte" ve kim "düşüşte" gibi konular hakkında konuşulur.

Bu sosyal hayatın kriterleri acımasızdır. Büyük ölçüde iktidarın gücüne, bu gücün yerine getirilmesine ve düşüşüne yöneliktir. Bir kişi, iktidar sahiplerinin tılsımlı çevresine girer girmez o gruba kabul edilir. En nadir istisnalar dışında, kişinin belirli bir görevi sona erdiğinde, bir yazarın köşesi kaldırıldığında ya da birileri Kongre'den emekli olduğunda o kişiler düşüşe geçer. Bu büyülü çevreyi çökertmek için fazla çaba harcamaya da gerek yoktur; bir gruba dahil olma -ya da en azından belirli bir süreliğine- neredeyse kendi kendine olduğu gibi dışlanma da aynı şekilde gerçekleşir. Washington'da iktidarın görünüşü, neredeyse kendi gerçekliği kadar önemlidir; aslında görünüşü de sıklıkla onun gerçek halidir. Kimin "yükselişte" ve kimin "düşüşte" olduğu konusu tümüyle tüketildiği için mücadeleler bazen soyut bürokratik atamalara dönüşür.

Resmi hayatta ciddiyet son derece önemli olduğundan, elle tutu-

lamayanları ölçmek ve nüansları anlamak için sosyal hayat bir mekanizma sağlar. Resmi toplantılarda fark edilmeyen ruh halleri, gazeteciler, büyükelçiler ve üst düzey devlet görevlileri tarafından ölçümlenebilir. Hangi hükümet mekanizmasının yakında kendiliğinden çıkmaza gireceğiyle ilgilenmeksizin, akşam yemeği partileri ve resepsiyonlarda farklı ilişkiler ortaya çıkar. Nixon'ın yakın çevresinin Washington'ın bu özelliğini hor görmesi, işleri karmaşıklaştırmasının yanı sıra yurt içinde giderek artan gerginliklere müdahale etme hassasiyetinden de mahrum bıraktı.

Aslına bakılırsa, basın toplantısında yeni pozisyonumu duyurup basınla hiç alakadar olmayacağımı söylediğimde, Washington'ın ya da hükümetin bu özelliklerinden ben de habersizdim. Atanmam duyurulur duyulmaz üst düzey basın mensupları beni görmek istediler. Yıllardır pek de az olmayan bir hûşû ile okuduğum ya da dinlediğim ünlü adamlarla şimdi doğrudan karşılaşıyordum. Walter Lippmann, James ("Scotty") Reston ve Joseph Alsop'u gördüm; Reston ve Alsop'la sonradan arkadaş olduk (Lippmann, kısa bir süre sonra hastalandı). Özellikle Hindiçin ve Orta Doğu konusunda Lippmann, ABD'nin kaynaklarımız doğrultusunda taahhütte bulunması gerektiğini vurguladı. Babacan tavrını Kalvinist kuşkuculuğuyla birleştiren Reston ise -o zaman ve daha sonra da olmak üzere- insanoğlunun kusurlu oluşundan bahsetti. Joe Alsop, yüksek bir makama uygunluğum için kendisinin Nixon'ınkinden daha katı kriterleri varmış gibi benimle konuştu. Hindiçin sorunu hakkındaki bilgisinin yeni başlayan herhangi bir başkanlık asistanınınkinden çok daha fazla olduğunu anlamamı sağladı. Başkan'ın yaptığı seçimin bilgeliği hakkındaki kararı Alsop'un askıya aldığı ve bir süre daha gözetim altında kalacağım izlenimini edindim.

Newsweek editörleri, kendileriyle tanışmam için beni davet etti. Bilgiçlik taslayarak, bir kez daha pozisyonum ile basına verilecek yararlı brifing arasındaki uyuşmazlığı açıkladım. Bu bilgiyi, amatörler ya da mağdurlar için ayırdıkları eğlenceli bir hoşgörü ile karşıladılar.

Çok geçmeden tutumumun ne kadar saf olduğunu anladım. Başkanlık Asistanı'nın en önemli görevlerinden biri, Başkan'ın politikalarını ve amaçlarını açıklamaktır. Medyayı görmezden gelemeyeceğimi öğrendim ve ilk başta gazetecilerin girişimiyle onlarla görüşme-

ye başladım. Washington'da medyayla hükümet arasındaki simbiyotik ilişkiyi deneyimledim. Çoğu gazeteci buna içerlese de hükümetin işlevini kısmen onlar yerine getirir. Gazeteci, şehirde herkesin kendi dediklerine kulak kabartacağına son derece emindir. Favori projelerini duyurmak, hesaplaşmak ya da kendilerine karşı olan bir kararı tersine çevirmek isteyen yetkililer onu arayıp bulurlar. Yetkilinin amacı ne olursa olsun ilgisiz kalınamaz. Gazeteci, en azından kendini en iyi şekilde ortaya çıkarmaya çalışır. Tecrübeli bir Washington gözlemcisi için basını dikkatle takip etmek veya kilit pozisyondaki yorumcuları dinlemek, bürokrasideki ters akımları ya da bastırılmış siyasi güçlerin gizli olarak toplanmalarıyla ilgili paha biçilmez istihbarat sağlar.

Benzer şekilde, gazetecinin yetkili bir kişi ile temasa geçmesi için de gerekçeleri vardır. Yetkiliye kompliman yapıp onu elde etmeye çalışmalıdır, çünkü onun iyi niyeti olmazsa bilgiden mahrum kalır. Ama aklının çelinmesine de müsaade edemez -ki çoğu yetkilinin gizli hayali budur- yoksa nesnelliğini kaybeder. Bir aşk-nefret ilişkisinin ortaya çıkması neredeyse kaçınılmazdır. Yetkililer, sosyal ilişkilerin sevecen davranışlar için altyapı oluşturduğuna inanmaya meyillidirler; gazeteciler ise çoğu kez, kendilerine fazla ilgi gösterenlere saldırarak "tarafsızlıklarını" kanıtlarlar. Her iki tarafın da gerçekçi ve olgun olması durumunda, karşılıklı saygı kurulur. Yetkili, baştan çıkarmanın değil de gazetecinin kişisel sağlamlığının, dürüstlüğün en üst garantisi olduğunu, gazeteci de resmi görevinin her şeyden üstün olduğunu ve onun gerekliliklerinin de her zaman atlatma haber olmadığını kabul eder. Hem politika belirleyicilerin hem de yorumcuların birbirlerinin yaşamsal işlevlerine saygı duymaları halinde, ortaya çıkan iş ilişkileri özgür toplum için en güçlü garantilerden biri olabilir.

Çok geçmeden, orijinal fikirlerimden birinin daha hayatta kalamayacağını keşfettim. Göreve başlama töreninin hemen öncesine kadar Harvard'da öğretime devam edebileceğimi zannetmiştim. Böyle bir şey imkânsızdı. Görevlerim konusunda kendimi eğitmek zorunluluğuyla karşı karşıyaydım; Seçilmiş Başkan'ın kampanya sürecinde söz verdiği analiz ve planlama mekanizmalarını kurmak zorundaydım. Eğitimimin bir kısmı Eisenhower, Kennedy ve Johnson yönetimlerinde öne çıkan çok sayıda kişiye danışılarak sağlandı. Dış politika, savaş sonrası döne-

min tamamında kendilerini devlet hizmetine adamış, diğer alanlarda da itibar sağlamış bir grup seçkin adam tarafından belirlenmişti. Diğerlerinin yanı sıra Dean Acheson, David K. E. Bruce, Ellsworth Bunker, Averell Harriman, John McCloy, Robert Lovett, Douglas Dillon, eşsiz bir yetenekliler topluluğunu temsil ediyordu; partizanlığın ötesinde, ilkeler uğruna kendilerini bu ulusun hizmetine adamış bir aristokrasiydi. Özgür insanlar, başarılarından dolayı bu kişilere minnettardır; başkanlar ve bakanlar, bu kişilerin gerçekçi vatanseverlikleri ve özgürce sundukları bilgelikleriyle ayakta kalmıştır. Ben görevdeyken, danışmanlık için her zaman ön koşulsuz olarak hazırdılar; hükümete ilişkin bilgileri kişisel ya da politik avantajları için kullanacaklarından hiçbir kaygı da duymadım. Ne yazık ki göreve geldiğimde hepsi yetmişli yaşlarındalardı. Benim kuşağımda onlar arasında da eşit zekâda insanlar vardı; fakat hiçbiri seleflerinin karakteristik özellikleri olan bencilliğini yok etme ve sağlamlığını geliştirme konusunda yeterince test edilmemişti. Yaşlı grup devletteki görevinden ayrılırken, dış politikamızdaki istikrarlı ve yol gösterici faktörlerden birini kendileriyle götürürlerdi.

Geçiş döneminde bu grubun en sık gördüğüm üyesi John McCloy idi; daha sonra Washington'a taşındığımda Dean Acheson ve David Bruce hem yakın arkadaşım hem de danışmanım oldular. Bir güreşçi vücudu ve mermi gibi kafasıyla John McCloy, seçkin bir New York avukatı ve başkanlar ile dışişleri bakanlarının daimî danışmanından daha çok, neşeli bir cüce gibiydi. Dış görünüşüyle etkisinin hesaplanması zordu. Kabine düzeyinde hiç hizmet etmemişti; bulunduğu pozisyonlar önemli ama belirleyici değildi. Anekdotlar konusundaki tutkusuyla zamanınızı alabilirdi; zekâsı, nüfuz edici olmaktan ziyade dengeliydi. Ancak yüksek makamdakiler her zaman şaşırtıcı seçeneklerle karşı karşıya kalırlar. Başkanlar ve dışişleri bakanları, John McCloy'u güvenilmez kalabalıklar arasında bir yol gösterici olarak görüyorlardı. Zor problemlere nadiren çözümler sağlamış olsa da çözümleri mümkün kılabilecek psikolojik ve manevi güvenceyi sağlamada hiçbir zaman başarısız olmamıştı. 1975'te Orta Doğu'daki başarısız bir müzakereden ofisime geri döndüğüm ilk gün, John McCloy'dan beni görmesini rica ettim. Hiç söylenmeden rica edildiği üzere hemen geldi. Haftalar sonra onun sekseninci doğum günü olduğunu ve aile kutlamalarından vazgeçtiğini, asla yirmi dört saatlik bir ertelemeyi önermeyi düşünmediğini öğrendim. Her zaman müsaitti. Daima bilgeydi.

Ekibimi seçmeye başladığımda, Nixon ekibiyle sürtüşmeler hemen baş gösterdi. Âdet olduğu üzere, Ulusal Güvenlik Konseyi personelini seçme sorumluluğu Başkan'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı'na düşüyordu. Dış politika alanındaki ilk başkanlık atananı olarak erkenden birilerini işe alma avantajına sahip oldum. Bir Beyaz Saray Asistanı olarak, bakanlık ya da kamu hizmeti uygulamalarıyla sınırlı kalmadım. Bundan dolayı bürokratik sınırlamalarla engellenmeden ve Seçilmiş Başkan'ın verdiği imtiyaz ile temelden yeni bir organizasyon oluşturmak için bulabildiğim en yetenekli ve güçlü kişileri işe almaya karar verdim.

Sağlam fikirlerim olmasına rağmen, bu fikirleri zeki ve karakterli kişiler üzerinde test etmenin her zaman gerekli olduğunu düşünürdüm; bana karşı gelenler saygımı kazanıp çoğu zaman da en yakın arkadaşlarım oldular. Eğer ekibim bakanlıklar arası planlama rehberliğinde belirleyici bir etkiye sahip olsaydı, personel sayısı yerine kalitenin olması gerekirdi. Aslında ekibin küçük boyutu bir avantaj olabilirdi, çünkü daha büyük organizasyonları boğan sonu gelmeyen iç müzakerelerden kaçınabilirdik. Bu yüzden tercihim genç kişilerden yanaydı ve bulunca da hemen onları işe aldım çünkü kariyerinin zirvesine ulaşmış bir kişinin ekibimde yer alması durumunda önceki performansından çok daha iyi bir performans göstereceğini pek sanmıyordum. Dışişleri'nden, Savunma Bakanlığı'ndan ve istihbarat camiasından profesyonelleri, hem deneyimlerinden faydalanmak hem de bürokratik labirentte rehber olarak bana yardımcı olmaları için bir araya getirdim; akademik dünyadan da yetenekli olanları işe aldım. Denge nedeniyle mümkün olduğunca fazla farklı bakış açılı temsilciler olması için gayret ettim.

Güvenlik istisnalarına uyacağımı belirttim, ancak kaliteden başka hiçbir kriter kabul etmiyordum. Siyasi atamalardan sorumlu (daha sonra iyi bir arkadaşım oldu) kişi olan Nixon'ın meslektaşı Peter Flanigan, siyasi atanma vaat edilen altı ismi bana gönderdi. Bazıları ile görüştükten sonra hepsini reddettim. Haldeman güvenlik gerekçesiyle -en azından iki durumda- personel seçimlerime itiraz etti ki bu daha çok liberal bir görüş meselesi ya da gazetecilerle konuşma eğilimi olarak ortaya çıktı. Her iki durumda da yetkime dayanarak Haldeman'ın kararını geçersiz kıldım.

Nixon, beni sürekli destekliyordu. Kişisel şüpheleri vardı ve daha sonra kamuoyundan gelen baskılar arttıkça ekibimden de huzursuzluk duymaya başladı. Bazı meslektaşlarımın onu sevmediklerinden -ki bu doğruydu- ve sızıntılarla tartışmaları alevlendirmelerinden -ki hiçbir zaman kanıtı yoktu- şüphelendi. Fakat geçiş döneminde Nixon, benim tercihlerimi destekledi. Bunu yapmasının nedeni, dış politikayı iç politikadan farklı şekilde ele almasından kaynaklanıyordu. İç politikada, sert taktikler kullandı -ve tekrar kullanacaktı- ve bazı garip arkadaşlara bel bağladı. Dürüst olmak gerekirse Nixon, iç politikada anlaşılmaz bir çifte standart uygulayan riyakâr devlet mekanizmasının geleneksel uygulamasını takip ettiği için kınandığını düşünüyordu. Ama dış politikayı ayrı bir şey olarak göz önünde bulundururdu. Temel ulusal çıkar ile özgür dünyanın güvenliği ve ilerlemesi söz konusu olduğunda, geleneksel uygulama ne olursa olsun zamanı geldiğinde genel inanışa karşı çıkmak da gerekiyorsa onun mihenk taşı, avantajlı olanı değil doğru olanı yapmaktı. Sadece çok nadir durumlarda partizanca çıkarların, dış politika kararlarını ihlal etmesine olanak sağlamıştı.

Sonunda, personel seçimlerimin bazılarının akıllıca olmadığı düşünülse de ekibimin özverisi ve kabiliyeti birinci Nixon yönetiminin dış politika başarılarına büyük katkıda bulunmuştu. Çekirdek üyeler -Winston Lord, Lawrence Eagleburger, Helmut Sonnenfeldt, William Hyland, Harold Saunders, Peter Rodman ve Alexander Haig- tüm değişikliklerde benimle kaldılar ve yakın arkadaşlarım oldular. Bu ekibin yüksek kalitesi, Başkan'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı ofisinin artan etkisinin önemli bir nedeniydi ve Richard Nixon, bir ekip olarak asla etkin bir şekilde çalışamayacak yetenekli, kurnaz ve inatçı insanlardan oluşan bir kabine atadığından, ofisimin varlığını sürdürebilmesi çok önemli hale geldi.

Tedirgin Ekip

Richard Nixon, bir anlamda otuz altı yıl içindeki ilk Cumhuriyetçi Başkan'dı. Dwight Eisenhower, Cumhuriyetçi Parti'den seçilmişti ancak Cumhuriyetçi Parti'ye çok az borçlu olduğundan buna göre hareket etmişti. Cumhuriyetçi Parti, neredeyse iki nesildir iktidar sorumluluklarına alışık olmadan büyümüştü. Sonuçlar, göreve başla-

ma töreninden hemen sonra berraklaştı. Parti'nin kongre delegeleri sık sık Cumhuriyetçi bir Başkan'a muhalifmiş gibi davrandılar. Yeni yönetimin -birbirlerine yabancı olan ve Başkan'ın karmaşık kişiliğiyle oluşturulmuş- üyeleri, hiçbir zaman uyumlu bir ekip olmadı.

Fransız bir sosyolog[1], bir organizasyonun en üst seviyesinin altındaki her yöneticinin temel bir seçim ile karşı karşıya olduğundan bahsetmiştir: bürokratik açıdan popüler olmayan nahoş kararları organizasyon başkanının omuzlarından alarak kendisini, başkanın vekili olarak görebilmektedir. Ya da astlarının sözcüsü haline gelebilir ve böylelikle acı tercihler için sorumluluğu tek başına üstlenmenin mecburiyetiyle yüzleşir. Önceki yolu izlerse en azından kısa vadede bürokraside rağbet görmese de bütünlük ve yön duygusunun gelişmesinin yanı sıra en nihayetinde morallerin yükseltilmesine de yardımcı olur. Eğer hoş olmayan her zor kararın sorumluluğunu üstlerine bırakırsa -"iyi adam"ı oynamak için ısrar ederse- astlarına iyi niyetli görünebilir fakat sonunda disiplini sağlama ve etkili olma gücünü de feda etmek zorunda kalır ve sonuçta kurumsal moral açısından bir bedel ödenir. Ayrıca böyle bir yol, kaçınmak istenilen şeyi daha da zahmetli hale getirir; dikkati amaçlardan ziyade engellere odaklar.

Herhangi bir alandaki yöneticiler için bu zorluk, hükümetle medya arasındaki yakın ilişki yüzünden Washington'da daha da zor hale gelir. Hoşnut olmayan yetkililer, durumdan yararlanmak için basından faydalanırlar. Yönetim içindeki anlaşmazlıkları ortaya çıkarmak medya için yüksek bir teşvik kaynağıdır; bazı gazeteciler bir haber oluşturma aracı olarak anlaşmazlığa katkıda bulunmayı umursamaz. Kongre, üst düzey yetkililerin arasındaki anlaşmazlıklar hakkında aldığı pek çok duyumun başlangıç noktasını giderek daha fazla irdelemeye odaklanır. Dolayısıyla arabozucu eğilimler teşvik edilir; Washington krizleri, bürokratik savaşlardır.

Nixon'ın sözde ekibinin Beyaz Saray'ın dışında hiçbir zaman var olmadığı konusunda az da olsa bir şüphe olabilir, hatta daha sonra baskı altında kalarak Beyaz Saray'da bile dağılmıştır. Bunun birkaç nedeni vardı. Medyadaki çoğu kişi, Richard Nixon'ın felsefesinden ve sicilinden hoşlanmıyordu. Bu nedenle öyle bir algı oluşturuldu ki olumlu gelişmeleri Nixon'ın hayranlık duyulan mesai arkadaşlarına mal etmek ve olumsuz her şey için de Başkan'ı suçlamak alışkanlık

haline gelmişti. Bu da Nixon'ın mesai arkadaşlarının kendilerine sunulan şöhreti geri çevirmeleri için insanüstü bir sadakat ve art planda kalma gibi özellikler gerektirecekti. Kendim de dâhil olmak üzere bu vasıflara hiç kimse ulaşamadı.

Sonuç olarak olay, normal uygulamanın tam tersine döndü. Çoğu yönetimde, iyi haberler Beyaz Saray'dan duyurulur ve beğenilmeyecek haberlerin açıklanması ise bakanlıklara bırakılır; Nixon yönetiminde ise bürokrasi, itibarı kendisi kazanmak için iyi haberleri zamanından önce, kötü haberi de Başkan'a karşı suçlamada bulunacak şekilde sızdırmada büyük beceri geliştirmişti. Bu da Nixon'ın kendisini, kabine arkadaşlarına kadar bile ulaşabilen bir komployla çevrelenmiş gibi görme eğilimini güçlendirmiş ve hâlihazırda var olan kendi içine çekilmeye ve yalnızlığa olan güçlü temayülünü arttırmıştı. Yönetim, feodal beylerin yetkilerini savunmaya hevesli olanlar tarafından güçlendirilen kalesinden periyodik olarak hücuma geçerek merkezi otoritenin akınlarına karşı yerlerini en iyi şekilde koruyan bir dizi baronluğa dönüşmüştü.

Zamanla, gelinen bu noktadan ve medyanın bu önyargısından faydalanan kişi oldum. İronik bir şekilde Başkan'ın beni bu kadar çok görev için sorumlu kılmasının bir sebebi, kabinesine kıyasla beni daha fazla kontrol altında tutmasıydı. Başlangıçta az tanındığım için Başkan'ın düşüncesine göre hiç olmazsa bir miktar övgünün Beyaz Saray'a gitmesini sağlamasının yolu buydu.

Nixon'ın ortaya koyduğu yönetim tarzının çok dolaylı ve seçtiği kabine arkadaşlarıyla kişisel ilişkilerinin (en olumlu şekilde tanımlamak gerekirse) çok karmaşık olması nedeniyle gerçek bir ekip çalışması ruhu hiçbir zaman ortaya çıkmadı. Bu durum özellikle Dışişleri Bakanı açısından geçerliydi.

Atandığı zaman William Pierce Rogers'ı tanımıyordum. Göreve gelmemden kısa bir süre sonra Nixon ve ben, Dışişleri Bakanı'nın atanmasıyla ilgili kısa bir konuşma yaptık. Bir politika belirleyiciden -kendisi ve Ulusal Güvenlik İşleri Asistanı için ayırdığı bir rol- ziyade iyi bir müzakereci aradığını söyledi. Ayrıca Dışişleri'ne duyduğu güvensizlik nedeniyle Nixon, politikalarını Dışişleri Bakanlığı'nın destekleyeceğinden emin olmasını sağlayacak gayretli bir yönetici is-

tiyordu. Nixon'ın bende bıraktığı izlenim, ilk tercihinin seçkin bir emekli diplomat ve o dönemde Corning Glass Yönetim Kurulu Başkanı olan Büyükelçi Robert Murphy olduğu yönündeydi. Murphy, birçok üst düzey görevde övgüye değer şekilde hizmet etmişti ve ben de onun kararlarına ve zekâsına değer vererek büyümüştüm. Yıllar sonra Nixon, Murphy'nin bakanlığı reddettiğini söyledi.

Atanmamdan birkaç gün sonra William Rogers'la ilk kez Pierre Otel'inde, Nixon'ın süitinin yemek odasında tanıştım. Seçilmiş Başkan, Rogers'la sohbet etmemi ve izlenimlerimi rapor olarak sunmamı istedi. Rogers'ın sadece üst düzey bir dış politika görevinde düşünüldüğünü bana söyledi. Toplantımızın içeriğini Rogers da ben de tam olarak bilmediğimizden, konuşmamız gelişigüzel ve biraz da gergin geçti. Öyle ya da böyle, Rogers'ı cana yakın bulmam dışında bende hiçbir izlenim oluşmadı.

Ertesi gün bu toplantı hakkında hiç konuşmadan ya da görüşlerimi sormadan Nixon, William Rogers'ın Dışişleri Bakanı olacağını bana söyledi. Eisenhower yönetiminde Rogers'ın Adalet Bakanı olarak göreve getirildiğinde, onun ve Rogers'ın yakın arkadaş olduğunu ancak ikisi de görevden ayrıldıktan sonra arkadaşlıklarının yıprandığını aktardı. İkisi de özel mesleklerinde avukat olarak müvekkil rekabetine girmek zorunda kalmıştı. İlişkilerinin üzerindeki bu buluta rağmen Rogers'ı bu görev için ideal adam olarak görüyordu. Nixon, Rogers'ın konuyla ilgisizliğini bir kazanç olarak düşünüyordu çünkü bu durum, politikanın yönetiminin Beyaz Saray'da kalmasını garanti ediyordu. Aynı zamanda Nixon, Rogers'ın o zamana kadar tanıdığı en sert, en soğuk bakışlı, en benmerkezci ve en hırslı adamlardan biri olduğunu söyledi. Bir müzakereci olarak Sovyetleri sinirlendirebilirdi. Ayrıca "Dışişleri Bakanlığı'ndaki küçük oğlanlar" daha dikkatli olsalar iyi olurdu çünkü Rogers saçmalıklara tahammül etmezdi. Dışişleri Bakanı olarak atanabilecek çok az sayıda kişi vardı çünkü Başkan, diğerlerinin dış politika hakkında yeterince bilgi ve tecrübe sahibi olmadığını düşünüyordu.

Tüm eğitim ve tecrübesi diğer alanlarda olan birisinin, kabinenin en üst bakanlığına atanması muhtemelen haksızlıktı. Rogers güzide bir Adalet Bakanı'ydı. Ama makam adamı büyütür diyen eski atasözü, benim tecrübemde doğru olmadığını kanıtladı. Yüksek makam,

asıl önemli olanı değil, karar vermeyi öğretir. Kabine üyeleri, bakanlıklarını yönetmenin getirdiği ısrarlı talepler yüzünden çok geçmeden bunalırlar. Genel olarak yüksek makamda geçen bir dönem, entelektüel sermayeyi tüketir; onu yaratmaz. Yüksek makama gelenlerin çoğu, göreve geldikleri algı ve anlayışla görevden ayrılır; karar vermeyi öğrenirler ancak hangi kararı vereceklerini öğrenmezler. Başlangıçta ne kadar az şey bilirlerse tek mevcut bilgi kaynağına o kadar bağımlı olurlar; yani, daimî görevlilere. Kendi kararlarından emin değillerdir. Alternatiflerden de habersiz oldukları için uzmanların tavsiyelerini takip etmeleri dışında çok az seçenekleri vardır.

Bu durum, Dışişleri Bakanı için özel bir sorundur. Kamu hizmetindeki muhtemelen en muktedir ve en profesyonel kişilerden oluşan bir grubun yönettiği bir organizasyonun başındadır. Akıllı, yetkin, sadık ve çalışkandırlar. Yine de bu kişilerin bağlılıklarının arka tarafında yatan düşünce, atananların eğitimsiz ve sığ görüşlerinin ötesine geçecek şekilde, ömür boyu süren hizmet ve eğitimin kendilerine kazandırdığı içgörüye olan inançlarıdır. Güçlü bir liderlik olduğunda, profesyonellikleri Dışişleri'ni çok değerli ve vazgeçilmez bir politika oluşturma aracı haline getirir.

Bu gibi durumlarda Dışişleri, disiplinli ve zamanla daha iyi hale gelen bir araca dönüşür; ara sıra ortaya çıkan inatçı davranışları ise önemli, bazen de heyecan verici bir diyalog yaratır. Fakat dümende güçlü bir el olmadığı zaman klancılık, disiplini alt etmek eğilimindedir. Masa başı görevlileri, ulusal politikanın sözcüleri değil de muhatap oldukları ülkelerin yandaşı olurlar; bakan yardımcıları da neredeyse sadece kendi bölgelerinin meseleleri konusunda gayret gösterirler. Görevinde kalmak isteyen memurlar, on yıllardır gelişmiş bürokratik bir beceriyle ve kararlılıkla sınırlı çıkarlar için uğraşır. Bunlar açık ve net olan direktifleri sadakatle uygular fakat tipik bir Dışişleri görevlisi, aynı fikirde olmadığı bir talimatın gerçekten açık ve net olduğuna kolayca ikna olmaz. Dışişleri Bakanlığı prosedürleri, bürokrasinin kendi iradesinin prim yapması için iyi tasarlanmıştır. Göstermelik bir planlama yapılmasına rağmen, politikayı telgraf ve telgrafa yanıt olarak yapma yönünde güçlü bir eğilim vardır. Bu nedenle göreve yeni başlayan Dışişleri Bakanı'nın masasında, politik analizler ya da seçeneklerden ziyade, eğer lütfederlerse, paraflama-

sı ve bunun acilen yapılmasının istendiği yazışma yığınları vardır. Bu yığınlar arasında yer alan konuların belki de çok azına hâkim olduğundan fikir üretebilme açısından da sınırlı kalır. Her durumda bu taslak telgraflardan ne tür alternatifleri olduğunu öğrenmeyecektir. Kendiliğinden bir şey ileri sürse ve belirli bir taslağı reddetse bile, o kadar küçük bir değişiklikle bile o taslağın ona geri dönmesi muhtemeldir ki sadece hukuktan anlayan bir kişi bu farkı söyleyebilir. Daha sonra Bakan olduğumda, Dışişleri Bakanlığı'nın telgraf makinesine hâkim olmak için dış politikayı kendi hayat gayesi haline getirmiş bir kişi için bile bu durumun Herkülvâri bir çaba gerektirdiğini keşfettim. Dolayısıyla tecrübesi olmayanlar, o sıra dışı ve kendilerini işine adamış uzmanlar grubunun merhametine kalıyordu.

Nixon'ın fazla önemli olmayan bir hazırlanmayla Dışişleri Bakanı seçmeye karar vermesindeki ironi, en güvenmediği iki kurumun -Dışişleri ve basın- etkisini dolaylı olarak artırmasıydı. Aslında yeni Dışişleri Bakanı'nın önünde sadece iki seçenek vardı. Direktifleri Beyaz Saray'dan alarak Bakanlığa, Kongre'ye ve ülkeye karşı Başkanlık politikasının savunucusu olabilir ya da kendi astlarının sözcülüğünü yapabilirdi. Daha sakin bir zamanda olsa, Bakan Rogers kendinden beklenen talepleri dengeleyebilirdi. Fakat Vietnam nedeniyle ülke içindeki hengâmenin gürültüsünde bunu yapması için makul bir şekilde, kendisinden beklenenden daha fazla özgüvene ve bilgiye sahip olması gerekiyordu. Sonuçta tıpkı selefi Dean Rusk'a yapıldığı gibi, o da saldırılardan kaçınmak için doğal olarak oldukça kaygılı görünüyordu. Doğuda önde gelen gazetelerin editoryal pozisyonu yoluyla kamuoyunun ve Kongre'nin havasını anlama eğiliminde olan ve bu durum da astlarını da güçlü bir şekilde etkileyen Rogers, kritik noktalarda Başkan için savaşmaya isteksiz olsa da sık sık farklı durumlarda Nixon'a arka çıkmıştı.

Çelişkili biçimde 1950'lerde Nixon ile olan arkadaşlığının anısı, bu eğilimini pekiştirmiş olabilirdi. O zamanlar Rogers, psikolojik açıdan baskın bir arkadaş olmuştu. Sonuçta bu yeni ilişkide, kendisinin açıkça ast konumda olduğunu tam olarak kavrayamamıştı. Az da olsa, bir göreve -en azından kısmen- atanabileceği önerisiyle karşı karşıya kalabilirdi, çünkü hem hiyerarşik açıdan hem de asli olarak önemli ölçüde rolleri tersine çevirmek için, eski dostu Nixon bir defalık kontrolün kendisinde olacağı bir ilişki kurmak istemişti.

İki erkek arasındaki karşılıklı bu tuhaf güç gösterisi, benim konumumu geliştirmem sonucunu doğurdu ama açıkçası burada benim rolüm, bu ilişkinin sebebi değil, bir sonucuydu. Başından beri Nixon, en önemli müzakerelere hükmetmeye kararlıydı. Örneğin, 17 Şubat 1969'da göreve başlama töreninden dört hafta sonra Sovyet Büyükelçisi Anatoli Dobrinin ile yaptığı ilk toplantıya buranın başına ve sonuna - koyalım. (-ki böyle ... bir zamanda-) Dışişleri Bakanı'nı dâhil etmedi. Uygulama, benim konumum belli olmadan önce belirlenmiş ve öyle de devam etmişti. Görevde kaldığı dönem boyunca Nixon tarafından Oval Ofis'e kabul edilen resmi bir ziyaretçi uzun sürecek bir görüşme için geldiğinde odadaki diğer tek Amerikalı ben olurdum.

Politika konusunda sorumluluk almaya ilişkin mücadele, erken zamanda ortaya çıktı. Kendi açısından Bakan Rogers, hemfikir olmamasına rağmen yine de bizzat Başkan tarafından aktarılan emirleri yerine getireceği bir pozisyona büründü. Nixon'ın psikolojik olarak yapmakta yetersiz olduğu tek şey buydu. Kişisel bir yüzleşmeden kaçınmak için her yola başvururdu. Ne demek istediğini açıklayan mektuplar gönderir, ulaklar kullanırdı. Yine de Rogers, bu mektupların benim veya ekibim tarafından hazırlandığından emin olduğundan -ki doğruydu- Başkan tarafından imzalanmış olsalar bile bu mektuplara tam olarak itibar etmezdi. Başkan ile olan eski dostluğunu gündeme getirerek ve Nixon'ı daha iyi anladığını iddia ederek özel görevliyi, genellikle de John Mitchell'i yıldırırdı. Her iki adamın da üçüncü tarafı suçlamasından dolayı kısmen örtbas olan bu çekişme hiç bitmezdi. Nixon, politikayla ilgili gönderilen tüm telgrafları önce Beyaz Saray'ın görmesi gerektiği yönünde emir verse de çoğu kez bu durum göz ardı edilirdi çünkü Dışişleri Bakanı'nın her işlemde kendi emrindekiler ile iletişim kurabileceği yollar keyfi bir emirle kontrol edilemeyecek kadar çeşitliydi.

Zaman geçtikçe Başkan ya da onun adına ben, bu bitmek bilmeyen cepheleşmelerden kaçınmak için Dışişleri Bakanlığı'nın aracılığı olmadan, doğrudan Beyaz Saray Durum Odası'na bağlanan kanallar -diplomasideki tabiriyle 'ikinci kulvar'- aracılığıyla önemli yabancı liderlerle giderek daha fazla muhatap olmaya başladık. Bu süreç, göreve başlama töreninden bir gün sonraya denk geldi. Yeni Başkan, önceki yönetimin yaklaşımını yansıtan ve Bakanlıkça hazırlanan

Vietnam görüşmelerine yönelik direktifleri değiştirmek istedi. Ama bir ihtilafın olmasından da kaçınıyordu. Bu nedenle Paris'teki müzakerecimiz Büyükelçi Henry Cabot Lodge'a telefon etmemi ve ona, Başkan'ın tercih ettiği eylem planının Lodge'un kendi tavsiyesi olarak normal kanallar yoluyla göndermesini önermemi istedi. Lodge hemen kabul etti. Bu tür prosedürler karmaşık olduğundan ve çoğu durumda işe yaramadığından Nixon, hassas görüşmeleri gitgide artan bir şekilde Beyaz Saray'a taşımaya başladı. Bu sayede görüşmeleri doğrudan denetleyebilecek, itibarı kendine mal edebilecek ve bürokrasinin kendisine çok nahoş gelen hareketsizliğinden ya da ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklardan kaçınabilecekti.

Ayrıca Dışişleri Bakanlığı'nın dış politikaya dair risk içeren girişimlerinden de haberi oluyordu. Bu nedenle Mart 1969'da Nixon; Vietnam hakkında Dışişleri Bakanı'nın Sovyet temsilci ile yaptığı ilk uzun konuşmasında, Başkan'ın düşündüğünden daha ileriye gittiği konusunda Büyükelçi Dobrinin'i özel olarak bilgilendirmemi istedi. Biraz da olsa somut bir sonucun ortaya çıkmasını beklediğimden bunu hemen yapmadım. Oysa hem Beyaz Saray'ın hem de Dışişleri Bakanlığı'nın tavrı, Sovyetlerin bizim iç tartışmalarımızın farkına vardığına dair şüpheye yer bırakmıyordu. Dolayısıyla, bu durumdan faydalanmak için de ellerinden geleni yaptılar. Nixon, Temmuz-Ağustos 1969'da Kuzey Vietnam Başkanı Ho Chi Minh'le olan özel yazışmasını Kasım ayında televizyonda duyurmasından kırk sekiz saat öncesine kadar Rogers'tan gizli tuttu.

1970'in başlarında Nixon, Orta Doğu'ya ilişkin "Rogers Planı"nın uygun şekilde isimlendirildiğini ve Beyaz Saray'dan çıkmadığını söyleyerek Özel Yardımcısı Leonard Garment ve Adalet Bakanı John Mitchell ile Yahudi toplumuna haber gönderdi. Dışişleri Bakanı, Mayıs 1971'de Beyaz Saray ile Kremlin arasındaki müzakere kanalları ile SALT görüşmelerinde bir dönüm noktasına varıldığını resmi duyuru yapılmasından yetmiş iki saat öncesine kadar bilmiyordu. Temmuz 1971'de Çin'e yaptığım gizli seyahatimden de Rogers'a, ben yola çıktıktan sonra bahsedildi. Nisan 1972'de Başkan -gizlice hazırlanmış olan ve son dakikada söylendiğinde Rogers'ın karşı çıktığı- Moskova'ya yaptığım yolculuk için Rogers'a dolambaçlı bir açıklama yaptı, görüşmeler zora girmişti. Bu tür örnekler sonu gelmeyecek bir şekilde çoğaltılabilirdi.

Nixon'ın en üst düzeydeki Bakanı'na olan tavrına karşı olduğumu söylemek istemiyorum. Başından beri benim varlığım bunu, teknik olarak mümkün kıldığından bir süre sonra bu durumu kesinlikle destekledim. Yüksek makamlardaki kişilerin büyük çoğunluğunda olduğu gibi keskin görüşlere sahiptim ve görüşlerimi başarılı kılacak fırsatları kaçırmadım. Yüksek makamın gerginliğini ve insanı tükendirmesini katlanılabilir kılan ve gerçekten de canlandırıcı olan şey kişinin daha iyi bir dünyaya katkı sağlayacağına inanmasıdır. Dolayısıyla gösteriş ve güç arayışının bu mertebede ne ölçüde rol oynadığını belirlemek zordur; tamamen yok olması ise pek mümkün değildir. Ama yine de idari uygulamalar ve kişiler kim olursa olsun Nixon yönetiminde dış politikanın Beyaz Saray merkezli olacağını düşünüyordum.

İlk başta farkına varamasam da Nixon, dış politikada uzman olan güçlü bir kişiliği Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak atadığında, Dışişleri Bakanı ile rekabet kaçınılmaz oldu. Her iki makamda bulunan kişiler politikada önemli bir rol oynamayı hedefliyorsa, iki pozisyon doğal olarak birbirine rakiptir. Her türden teşvik, tartışmalara yol açsa da aslında ikisi de buna gerek olmadığı konusunda hemfikirdir. O zamanlar böyle düşünmesem de bir Başkan'ın, Dışişleri Bakanı'nı başdanışmanı yapması ve Ulusal Güvenlik Danışmanı'nın da öncelikle her önemli bakış açısının kale alınmasını sağlayacak biçimde birinci derecede üst yönetici ve koordinatör olarak kullanması gerektiğine ikna oldum. Eğer Güvenlik Danışmanı politika oluşumunda ve bunun da dile getirilmesinde etkin rol oynarsa bu durum kaçınılmaz şekilde Dışişleri Bakanı'nın önemini ve etkinliğini azaltır. Hükümetimizin bir kısmıyla diğerinin birbirine düşmesi hem yabancı hükümetleri şaşırtır hem de bu fırsattan istifade etmelerine neden olur. Dolayısıyla Dışişleri Bakanlığı da demoralize olur ve dar görüşlülüğe doğru kayar. Başkan, Dışişleri Bakanı'na güvenmiyorsa onu değiştirmesi gerekir, onu kişisel yardımcısıyla denetleyerek idare edemez. Nixon yönetiminde, Dışişleri Bakanlığı'nın bu önemli rolü, Nixon'ın Dışişleri Bakanlığı bürokrasisine duyduğu güvensizliği, Rogers'la olan ilişkisi, Rogers'ın deneyimsizliği ve benim kararlı görüşlerim nedeniyle imkânsız hale geldi. Rogers'ın, görevinin getirdiği ayrıcalıklar nedeniyle kabul edilmesi mümkün ısrarı sorunu daha

da içinden çıkılmaz hale getirdi ve ironik bir sonuçla pozisyonunu zayıflattı. Bürokratik bir anlaşmazlıkta, hiyerarşi gereği sahip olduğu haktan daha iyi bir argümana sahip olmayan taraf büyük ihtimalle kaybeder. Başkanlar, organizasyon şeması nedeniyle görüş belirtmede ısrar edenleri değil, görüşlerine ihtiyaç duydukları danışmanlarının fikirlerini dinlerler.

Bu nedenlerin ötesinde Nixon'ın politika mekanizmasıyla yaşadığı gerilimler, Bakan'la benim aramdaki perspektif farklılığından da ortaya çıkmıştı. Rogers aslında sanıldığından çok daha yetenekliydi; keskin bir analitik zekâsı ve sıra dışı bir sağduyusu vardı. Ama bakış açısı taktikseldi; bir avukat olarak, ortaya çıkan sorunları "hak ettiği kadarıyla" ele almak için eğitilmişti. Benim yaklaşımım stratejik ve jeopolitikti; olayları birbirleriyle ilişkilendirmeye, dünyanın herhangi bir yerinde nedenler veya baskılar yaratarak başka bir yerdeki olayları etkilemeye çalıştım. Rogers belirli türdeki müzakerelere uyum sağlamak için gayret gösterirken ben ise uzun vadeli bir strateji için küçük ayrıntılara odaklanmak istedim. Rogers'ın, Kongre ve medyadan gelen tepkilerle meşgul olmasının sebebi bir ölçüde dış ilişkilerin başsözcüsü olmasından kaynaklanıyordu. Gelecekteki birkaç yılda ortaya çıkacak neticeler hakkında daha fazla endişeliydim. Kaçınılmaz olarak Rogers beni, Başkan ile ilişkilerini bozan bir bencil ve her şeye kusur bulan biri olarak düşünmüş olmalıydı. Ben ise onu, dış politikamızın dikkatlice düzenlenmiş tasarımını tehdit eden duyarsız bir acemi olarak görme eğilimindeydim. Aramızdaki ilişki, bozulmaya mahkûmdu. İkimiz de daha akıllı olsaydık, kişisel farklılıklarımızı birleştirerek ve birbirimizi destekleyerek ülkeye en iyi hizmeti verebileceğimizi anlamış olabilirdik. Bu sayede de, Nixon'ın hem endişe ettiği hem de çekindiği gerginlikleri manipüle etme yönündeki isteği de azalmış olurdu. Ancak düzenli olarak görüşme girişimlerimiz başarısız oldu. Rogers çok gururluydu, ben ise entelektüel biri olarak çok kibirliydim. Bu nedenle de bizi bu çok gereksiz ızdırap ve bürokratik baş ağrılarından kurtarabilecek bir yolu benimseme açısından ikimiz de birbirimize pek güvenmiyorduk.

Aslında Nixon ve Rogers birbirlerine yakın olduklarına içtenlikle inanmış olsalardı, bunların hiçbiri aralarında belirgin bir ihtilafın ortaya

çıkmasına yol açmazdı. Bir Dışişleri Bakanı'nın vazgeçilmez ön koşulu, Başkan'ın güvenine tamamen sahip olmaktır. Dean Acheson ya da John Foster Dulles gibi başarılı bakanların hepsi başkanları ile samimi bir çalışma ilişkisi kurmuştu. Robert Lansing ya da James Byrnes gibi başkanlarıyla rekabet etmeye çalışanlar kısa süre içinde ya etkilerini ya da pozisyonlarını kaybetmişlerdi. Acheson sık sık Başkan Truman'ın fikirlerine katılmama konusunda kendisini rahat hissederken, hiçbir zaman Başkan'ın otoritesini sınayan bir pozisyona girmediğini veya Başkan'a baskı yapmak için diğer kabine üyelerinin herhangi bir entrikasına asla katılmadığını vurgulamıştı. Bir başkan önemli bir tavsiyeye gerek duysa da aynı zamanda duygusal açıdan da yardıma ihtiyacı olur. Danışmanlarının güçlü ve özgüvenli olduklarını bilse de yine de onların da başkanın tek başına olduğunu ve onun sorumluluklarını anlayarak başkana merhamet duyduklarını ve onun psikolojik olarak sırtındaki yükün artmasına neden olmayacaklarının bilincinde olmalıdır. Bu soyut unsur, Başkan Nixon ile onun ilk Dışişleri Bakanı arasında, kısmen de Nixon yönetiminin öncesine dayanan nedenlerden dolayı kesinlikle eksik olan şeydi. Önceki ilişkilerinin çok iyi olması, Rogers'ın bu gerçeğe dayanarak davranmasını ve Nixon'ın da bunu kabullenmesini engelledi.

Dış politika alanındaki diğer üst düzey kabine üyesi Savunma Bakanı Melvin Laird ile ilişkiler farklıydı. Tıpkı Dışişleri Bakanlığı'nda olduğu gibi, birkaç gün boyunca başka birisinin bu iş için sırada olduğu izlenimine kapılmıştım ve Senatör Henry M. Jackson'ın Seçilmiş Başkan'ın önerisini kabul edeceğini düşünüyordum. Reddettiğinde Nixon'ın kararının, Mel Laird lehine olduğundan haberdar oldum; bana danışılmamıştı.

Laird'le 1964'teki Cumhuriyetçi Kongresi'nde tanışmıştım. Tartışma komitesinin başkanıydı ve Rockefeller kuvvetlerini ustaca köşeye sıkıştırmıştı. Daha sonra muhafazakârlık üzerine yaptığı yayınlara katkıda bulunmuştum.[2] Mel Laird profesyonel bir politikacıydı; Nixon'ın anladığı bir dille konuşmuştu. Nixon'ın, Savunma Bakanı'na karşı herhangi bir psikolojik çekincesi ya da eski hesapları görme niyeti yoktu. Kongre'de geçen on altı yılının çoğunda Meclis Ödenekleri Komitesi'nin Savunma Alt Komitesi'nde görev yapmış olan Laird, görevine başlamadan önce konuyu ayrıntılarıyla biliyordu. Ayrıca Laird'in önemli bir seçim bölgesi de vardı. Kongre'de,

özellikle de Ödenekler Komitesi'nin güçlü başkanı George Mason'la olan arkadaşlığı sayesinde Kongre'de etkili olan Laird, yalnızca ciddi bir risk olduğunda Başkan tarafından görmezden gelinebilirdi. Üstelik Laird'in manevraları genelde ya karmakarışık ya da Nixon'ınkiler gibi dolambaçlıydı ancak Nixon'ın katı kararlılığı ve içindeki gücenmişlikle yaptığı şeyi Laird, enerjik ve şaşırtıcı bir iyi niyetle başarmıştı. Laird kazanmayı severdi ama Nixon'dan farklı olarak, bir başkasının kaybetmesinden de büyük zevk almazdı. Laird'le çalışmak bazen sinir bozucu olabilse de neşeli biri olmasının yanı sıra hoş mizacı nedeniyle bazen de tatmin edici olabiliyordu.

Laird, görevi gereği temasa geçtiği herkesi zekâsıyla alt etmesinin ve herkese üstünlük taslamasının, anayasal hakkı olduğunu varsayarak davranıyordu. Bu kısmen bir oyun ve kısmen de elindekileri korumak ve süreç boyunca tanınırlığını artırmak için görmüş geçirmiş bir politikacının çabasıydı. Laird, sızıntı yaratma ustasıydı. Laird ne zaman bir gazete haberinden şikâyet etmek için beni ararsa -ki genelde sabah erken saatlerde- muhtemelen o haberin kaynağının kendisi olduğunu anlardım. Elliot Richardson, pek de kırıcı olmadan, Laird'in en sevdiği sözlerden birisinin "Ne demek istediğimi anladın mı?" olduğunu ama o esnada onun ne demek istediğini anlamanın yolu olmadığını söylerdi.

Laird, Genelkurmay Başkanlığı üyeleriyle Beyaz Saray toplantısına gelerek onların konumlarını desteklemek, ardından Başkan ile bana özel olarak çekincelerini anlatmak ve komite başkanı arkadaşı Mahon'la yalnızca üçüncü bir yol bulmaktan başka bir şey düşünmezdi. Nixon ve Laird'in Vietnam'dan askerlerin geri çekilmesi konusunda yapılan her duyurudan övgü almaya yönelik manevraları, Kabuki* oyununun tüm sanatkârlığı ve on beşinci yüzyıl Floransa saray politikasının birlikte harmanlanmasıyla gerçekleştirilirdi. Her birisi, diğerinin niyetini tahmin etme ve bu arada onun aklını karıştırma yollarını arayan iki cüretkâr profesyonelin hamleleri ve bu hamleleri savuşturma şekilleri, hayat hikayelerinden yola çıkarak yorumlanamaz; sadece bir roman ya da bir oyun onların hakkını verebilirdi. Ancak bu; Nixon'ın daha az oyuncu, daha fazla ölümcül ve Baş-

Japon halk tiyatrosu türünden olan Kabuki, skeçler eşliğinde dans ve pandomim gösterilerinden oluşurdu. (ç.n.)

kanlığın sağladığı kozlara sahip olması nedeniyle, nadiren kaybettiği bir oyundu.

Mahcubiyet yaratmayacak şekilde yeni bir konuma gelmek için manevra yaparak itibarını korumasına belli ölçüde izin verildiği takdirde Laird kin tutmadan bürokratik başarısızlıkları kabullenir ama yine de kendini savunmak için ısrarcı olurdu. Onunla çalışırken entelektüel tartışmalar sadece marjinal açıdan yararlıydı ve doğrudan emirler, intihar demekti. Sonunda Laird'le bir savaşa girmenin en güvenli yolunun -hiç kolay olmasa da- bürokrasiden ya da Kongre'den tüm kaçış yollarını mümkün olduğu kadar kapatmak olduğunu öğrendim. Ancak o zaman asıl meseleye odaklanabilirdim. Ama bu tarz taktiklerle bile kazandığım kadar da kaybetmiştim.

Başkan Yardımcısı John Ehrlichman ise benimkinin korkakça bir süreç olduğunu düşünüyordu. 1971'de Hawaii'de, orduya ait bir araziyi milli parka dönüştürmek isteyen Ehrlichman, Laird'le nasıl başa çıkılacağını bana öğretmeye karar verdi. Beyaz Saray hâkimiyetinin en iyi yönetim teorisini uygulayan Ehrlichman, bürokrasinin ya da Kongrenin herhangi bir esasına dokunmaksızın bu arazi işinden uzak durması için Laird'e doğrudan bir emir iletti. Laird ise bu süreçte, tıpkı bir matadorun boğanın saldırılarını savuşturması gibi bir yol izledi. Orduya, dinlenme amaçlı iki otelin yapımı için arazinin kullanılması planını hızlandırdı. Laird, almış olduğu talimatı açıkça geçersiz kılacak bir yasa tasarısını, arkadaşı Mahon'la birlikte Kongre'ye sundu; bu arada da protestosunu sürdürerek, Kongre'nin kabul ettiği bütün Beyaz Saray emirlerini uygulayacağını söyledi. Oradaki oteller hâlâ ordunun kontrolü altındadır; milli park ise hâlâ bu programın planlayıcısının hayalidir. Ehrlichman, siyaset biliminin üniversitelerde öğretilmeyen boyutları olduğunu ve bir meselede haklı olmanın Washington'da her zaman başarıyı garanti etmediğini zor yoldan öğrenmişti.

Becerikli ve görmüş geçirmiş bir politikacı olan Laird, tartışmanın savaşları kaybettirdiğine inanmazdı. Günlük sorunları büyük beceriyle çözer; ertesi günü ortaya çıkabileceklerle daha az ilgilenirdi. Sakin dönemlerde çıldırtıcı olabilirdi. Krizlerde, hükümet konseylerinde muhalif oldukları da dâhil olmak üzere başkanlığın kararlarını savunmada muhteşem bir şekilde güçlü, sadık, cesur ve belagatliydi. Laird, Savunma Bakanı olarak görev yaparken askeri gücümüz,

Kongre'nin çoğunluğu, medya, akademi ve savunma karşıtı lobiler tarafından aralıksız şekilde saldırı altındaydı. Gücümüzü tam anlamıyla korumuş ve kamuoyunda hâkim olan hava daha sonra değiştiğinde ise gücümüzün büyümesinin temelini atmıştı. Melvin Laird, ulusal gücümüzü sıra dışı bir türbülans dönemi boyunca sürdürmüştü ki bu çok büyük bir başarıydı.

Kabine seviyesinin altında başka bir etkili danışman kademesi daha yer alıyordu: Genelkurmay Başkanı General Earle Wheeler ve Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) Direktörü Richard Helms.

Nixon, Başkanlığı devraldığında, "Otobüs" Wheeler, Genelkurmay Başkanı olarak görevinin son yılındaydı. Dönemi Temmuz 1968'de sona erecekti ancak Johnson, halefinin bir sonraki Genelkurmay Başkanı'nı seçmesi için Wheeler'ın görev süresini cömertçe bir yıl daha uzattı. Wheeler'ın dürüstlüğü ve deneyimi nedeniyle vazgeçilmez olduğu, Nixon'ın da onun görev süresini bir yıl daha uzatmasıyla kanıtlandı. Uzun boylu, zarif ve sakin biri olan Wheeler, o zamanlar derinden hayal kırıklığına uğramıştı. Sakin, koyu renkli gözleri ile bir sonraki darbenin nereden geleceğine bakan temkinli bir tazıya benzerdi. Ordu teşkilatında değişiklik yapacak genç sistem analistlerinin Pentagon'a getirildiği ve uzun süredir devam eden varsayımları sorguladığı 1960'lı yılları da yaşamıştı. Bilgili kişiler olan bu sistem analistleri çoğunlukla haklılardı; ama kısa bir süre sonra soruyu sorma şeklinin cevabı da önceden belirlediğini öğrendiler ve objektif olmanın kutsallığı uğruna gösterdikleri çaba ile çoğu kez kişisel önyargıların bitmesine yardımcı oldular.

Sistem analizinin yanlış kullanılmasından ayrı olarak, yüksek rütbeli subayların meslekte geçirdikleri bir yaşam boyunca öğrenip de resmen ifade edemedikleri gerçek şudur: gücün sadece teknik değil, aynı zamanda psikolojik bileşeni de vardır. İnsanlar istatistiklerle sadece belirli bir noktaya kadar yönlendirilebilir ve sonra daha temel değerler ağır basar. Son tahlilde askerlik mesleği, üstün gelmek sanatıdır; geçmişe kıyasla bu meslek bir yandan zamanımızda daha dikkatli hesaplamalar gerektirirken diğer yandan da niceliğinin belirlenmesi zor olan temel psikolojik faktörlere göre de değişir. Ordu kendisini soyut kriterler temelinde silahlar tasarlarken bulduğunda aslında inanmadığı stratejileri uygulayıp nihayetinde anlamadığı bir sa-

vaşı sürdürüyordu. Şüphesiz ordu içinde birtakım sorunlar da ortaya çıkmıştı. Kendisinin çok kolaylıkla asimile edilmesine müsaade etmişti. Her ne kadar bu durumdan rahatsız olsalar da yeni sisteme uyum sağlamışlardı. Vietnam'da, Grant, Pershing ve Marshall'dan miras kalan geleneksel yıpratma stratejisini uyguladılar; halkın arasına karışarak açık olarak savaşmak zorunda olmayan bir düşmanın uyguladığı gerilla savaşında, onları yıpratmamızın imkânsıza yakın olduğu gerçeğini tam olarak asla kavrayamadılar. Bu durum, daha fazla kısıtlama getiren sivil bir liderliğin ekmeğine yağ sürdü; Johnson'ın hâlâ yaygın halk desteğinden yararlandığı bir zamanda savaşın hızlı bir şekilde sona ermesi için var olan her türlü fırsatı boşa çıkarmak için askeri gelenekselcilikle sivil süper çokbilmişlik birleşti. Savaş ne kadar uzun sürerse, psikolojik denge bizim aleyhimize o kadar fazla olur ve askeri çabalar da bir o kadar boşa giderdi.

1960'lar boyunca ordu, kuşaklar boyunca telkin edilmiş şekilde sivil üstünlüğe bağlılık ile felaket önsezisi ve yeni sistemin işlemesi için çabalamak ile ona karşı çıkmak arasında kalmıştı. Güvenmedikleri silahları tedarik etmeleri için verilen emir ve amacı gittikçe zorlaşan bir savaşın yapılması gerekliliği morallerini bozmuştu. Sonuç itibarıyla, yeni bir askeri subay türü ortaya çıktı; yeni jargonu öğrenen, sistem analiz argümanlarını günümüze daha uygun olarak sunabilen, ifade gücü eski kuşaktan daha etkili ve bürokratik manevralarda daha becerikli olan kişiler. Bu durum, bazı düzeylerde sivil-asker ilişkilerini kolaylaştırırken daha derin düzeyde ise politik süreci rahatlatmış ama yine de daha basit, daha ham fakat belki de son tahlilde meseleler sadece silahların denenmesinden ibaret olduğunda gerekecek olan değerlendirmelerden de yoksun bırakmıştı.

Bu geçişe başkanlık etmiş olan Earle Wheeler, bu durumla pek barışık değildi. Haklı olarak, askerî tavsiyenin 60'ların Pentagon'unda yeterince ciddiye alınmadığına kanaat getirse de bir alternatif sunma zamanı geldiğinde, mevcut duruma uygun küçük bir değişiklikten fazlasını da öne sürmezdi. Yeni Başkan'a doğrudan erişime çok değer verdiyse de bunu nadiren kullanmıştı çünkü kısmen de olsa Laird, Başkan ile Genelkurmay Başkanı arasında kendisinin katılamayacağı toplantıların yapılmaması için elinden geleni yapardı. Wheeler, itirazlarını açık olarak üstlerine söyleyip ters düşmektense, ço-

ğu kez bu kaygılarını özel olarak bana belirtirdi. 1969 yılının Haziran ayında Nixon'ın, Vietnam'dan geri çekilme planı için askeri onay almaya çalıştığı Hawaii toplantısında, hem Wheeler'ın hem de General Creighton Abrams'ın (bizim Vietnam komutanımız), bana göre bundan daha fazla mutsuz olamayacağı açıktı. Onların sezgileri, gücümüzü azaltarak başarıya ulaşmamızın ihtimal dışı olduğunu söylüyordu. Ne kadar fazla birlik geri çekilirse tolere edilebilir bir sonuç alma ihtimalimiz de o kadar az olurdu. Ama onların, onurlu bir siyasi çözümün yurt içindeki durumu sürdürmemiz için geri çekilmelerin gerekli olduğunu savunan -ben de dâhil olmak üzere- sivil idari amirlerine bunu söyleyecek özgüvenleri yoktu. Wheeler ve Abrams, mümkün olan en az miktardaki geri çekilme için bastırarak uyarılarını hafiflettiler. Fakat kısa bir süre sonra kendiliğinden hız kazanan bir planı kabullenmek zorunda kaldıklarını anladılar. Geri çekilme programları askeri bütçenin bir parçası haline geldikçe, bunun yavaşlatılabilmesi sadece silahların modernizasyonundan vazgeçmek pahasına olurdu.

Yüksek rütbeli subaylar, hayatta kalarak daha sonra da savaşabilmek için etkili olabilecek görüşleri ile bilgilerinin arasında daima bir denge kurmalıdır. İçlerinden gelen başkomutandan çekinme duygusu, dayanabilmenin zor olacağını düşündükleri askeri bir sebep bulmaya teşvik eder. Birtakım yaygın söylencelerin aksine başkomutana nadiren karşı çıkarlar, ona muhalif olmaktan ziyade yardımcı olmak için sebep ararlar. Bu şekilde Wheeler, arkasında durabileceği fakat toplam etkisinin gerçekte kendisini ne kadar haklı çıkardığını bilmediği bir dizi karar alma sürecine katılmıştı. Her yönüyle tam bir beyefendiydi, ülkesine trajik zamanlarda yardım ettiyse de o zamanlarda yaşanan olaylar nedeniyle içten içe tükenmiş bir subaydı.

Wheeler'ın halefi Amiral Thomas Moorer, Wheeler'dan daha doğal bir kişiliğe sahipti. 1960'ları Washington'da, fiziksel ve psikolojik bir tükeniş yaratmayan ama aynı zamanda hayal kırıklıkları da olan üst düzey komuta kademelerinde geçirmişti. Becerikli bir bürokratik savaşçı olan Moorer, akademik zekâ iddiasında değildi. Eğer abarttığı herhangi bir şey varsa o da masum bir taşra çocuğunun açıkgözlerin arasında kalmasından kaynaklanmaktaydı. Görüşlerinin açıklığıyla zarafetten yoksunluğunu telafi etmişti. Göreve geldiği zaman

Vietnam'daki savaş tüm hızıyla devam ediyordu. İçler acısı olan bu savaşı aşamalı olarak durdurmak için varını yoğunu ortaya koymuştu. Hiçbir başkan daha güçlü bir askeri danışmana sahip olamazdı.

Ulusal Güvenlik ekibinin bir başka üyesi de Nixon'a miras kalan Merkezi İstihbarat Teşkilatı Direktörü Richard Helms idi. 1961'de Kennedy döneminde Beyaz Saray'ın talebi üzerine Helms'le tanıştım, onunla daha sonraları Berlin krizi hakkında birkaç görüşme yaptım. Profesyonelliği, önce de sonra da etkileyiciydi. Başkan'ın Asistanı olarak atandığımda Beyaz Saray Durum Odası'nda bana teşkilatın yapısını ve işleyişini açıkladığı zamana kadar onunla bir daha karşılaşmadık.

O sırada Helms'in durumu hassastı. Nixon, CIA'i, Dışişleri Bakanlığı'ndan bile daha fazla olmak üzere, kendisine karşı olan Sarmaşık Ligi entelektüellerinin sığınağı olarak değerlendirirdi. Üstelik Helms konusunda içi hiçbir zaman rahat olmamıştı çünkü Helms'in, Nixon'ın çoğu sıkıntısına neden olan liberal Georgetown grubu tarafından çok sevildiğinden şüpheleniyordu. Helms hakkında kesin bir fikrim olmasa da görevden alınmasına karşı çıktım. Her yeni başkanla birlikte direktörü değişebilecek CIA'i politik bir ödül haline getirmenin tehlikeli olduğunu düşündüm. Nixon bir ara yol buldu. Helms'in CIA Direktörü olarak kalmasına karar verdi ama Ulusal Güvenlik Konseyi toplantılarına katılmamasını önerdi. Fakat Laird bu duruma haklı olarak karşı çıktı çünkü Merkezi İstihbarat Teşkilatı Direktörü'nün yokluğunda alınan önemli kararların Başkan'ı, Kongre'den ve kamuoyundan gelebilecek eleştiriler karşısında savunmasız bırakacağına dikkat çekti. Nixon bir kez daha yumuşadı. Sadece somut brifingler vermesi koşuluyla Helms'in Ulusal Güvenlik Konseyi toplantılarına katılmasına izin vermeye razı oldu. Helms'in tavsiyelerde bulunmasına izin verilmeyecekti ve brifingini bitirir bitirmez Kabine Odası'ndan ayrılmak zorunda kalacaktı. Helms bu anormal durumu altı hafta sürdürdüyse de bir süre sonra oldukça utanç verici ve yapay olan bu durumun devam ettirilmesi imkânsız hale geldi; istihbarattan gelen bilgi genellikle resmi brifingden sonra yapılan tartışmalarla bile yakından alakalıydı; yine de çok fazla husus, dikkate alınan çeşitli seçeneklerin sonuçlarının değerlendirilmesine bağlıydı. Helms, hiçbir zaman Başkan'ın sırdaşı olmasa da sonunda Ulusal Güvenlik Konseyi'nin düzenli bir katılımcısı oldu.

Ulusal Güvenlikle ilgili meseleler söz konusu olduğunda kaçınılmaz olarak CIA Direktörü ile yakın iş birliğinde bulunmam gerekiyordu. Başkan'ın bu meselelerden vaktinden evvel haberdar olması için bel bağlayacağı kişi direktördür; Başkan'ın Asistanı'nın bir krizdeki gerçekleri öğrenmesi ve olayların analizi için başvuracağı ilk kişi de direktördür. Ayrıca kararlar da eylemlerin doğurduğu sonuçlara göre şekillendiğinden, CIA'in yapacağı değerlendirmeler de neredeyse politik bir tavsiyeye dönüşebiliyordu.

Disiplinli, titiz, dürüst ve ağzı sıkı biri olan Helms, görevlerini etkili bir istihbarat servisi için gereken tam bir objektiflikle yerine getirirdi. Yıllar boyunca doğrudan bir sosyal temasımız olmadı; çok nadiren başkalarının evlerinde akşam yemeğinde karşılaşırdık. Helms'e, kafa dengi olmadığı için değil -ki kesinlikle öyleydi- profesyonel bir bakış açısına sahip olması ve temkinli davranması nedeniyle saygı duydum. Kendisine sorulan soruların ötesinde asla politikayla ilgili tavsiyede bulunmazdı ancak kendi görüşleri Başkan'ın ya da Güvenlik Danışmanı'nın önyargılarına ters düşse bile yine de Beyaz Saray'ı tehlikelere karşı uyarmaktan asla çekinmezdi. Daha az önemli kişilerin son çare olarak belirsizliğe başvurabildikleri yerde Helms sağlam dururdu. Yönetim, ilk zamanlarında Sovyet SS-9 kıtalararası füzesindeki üçlü savaş başlığının, yeraltındaki Minuteman füze rampalarımızı hedef alan birbirinden bağımsız çoklu savaş başlıklı balistik füze (MIRV) olduğu yönünde bir görüş öne sürünce CIA de savaş başlıklarının birbirinden bağımsız olarak hedefe kilitlenemediğini ifade etti. Ben ise daha kaygı verici bir yoruma odaklanmıştım. Meseleleri açıklığa kavuşturmak için değerlendirme sürecinin bağımsızlığını kıskançlıkla koruyan gelenekselcilerin çok içerlediği bir süreci benimsedim. Tüm analistleri Beyaz Saray Durum Odası'nda bir araya getirdim ve şeytanın avukatlığını yaparak onları yakından ve sıkı bir şekilde çapraz sorguya çektim. Geri adım atmayan Helms'in daha sonra haklı olduğu ortaya çıktı.

Birçok savaşta tecrübe kazanmayan hiç kimse CIA Direktörlüğü aşamasına yükseltilmez; Helms güçlü ve ihtiyatlıydı. Nezaketi, olağanüstü azmi ile birleşmişti; gülümserken bile gözlerinden bunu anlayamazdınız. Pek çok yönetim görmüş geçirmiş ve Washington'da esas gücün bilgi olduğunu anlamıştı. Çok fazla şey bildiği varsayı-

lıyordu ama yine de insanların bunu görmesi için çabalamazdı. Aynı zamanda bilgisini ya da gücünü kötüye kullandığını hiç görmedim. Dürüstlüğünün onun etkili olmasını garanti altına aldığını asla unutmamıştı; güvenilir bir itibarının olması, başkanlara karşı en iyi silahıydı.

Yine de CIA'in analizleri her zaman için güvenilir değildi. Eleştirmenleri -uluslararası maceraperestler korosu- tarafından basitçe savaş yanlısı olarak tanımlanmaları bir tarafa, Teşkilat, Washington bürokrasisi tarafından rağbet gören yorumlarda genellikle yanılgıya düşerdi. Benim tecrübeme göre CIA, cüretkâr hamlelerden ziyade eylemsizlikte bulunmayı savunuyordu. Analistleri, bir fırsatı öngörmediği için hiç kimsenin asla ceza almadığının farkındaydı ancak bir riski öngörmeme yüzünden de pek çok kariyer mahvolmuştu. Bu nedenle istihbarat camiası, akla gelebilecek herhangi bir eyleme ilişkin korkulacak sonuçları öngörerek maceracı olmaktan ziyade felçli gibi kıpırdamamayı özendiren bir tavrı takınmaya itilmişti. Her krizden sonra ortaya atılan bazı karışık istihbarat raporlarının varlığı ya da bir analizcinin o krizi öngörmesi -politika yapıcılar tarafından akılsızca göz ardı edilmiş olsa da- sadece basında yer alırdı. Bu iddiaların bahsetmeyi atladığı şey ise böyle uyarıların fazla rutin hale gelmesi durumunda tüm önemlerini yitirdiğidir. Bu raporlar özel olarak kurumun tepesindeki kişinin dikkatine sunulmadığı zaman bürokrasinin arka plandaki gürültüsünde kaybolmaktaydı. Diğer yandan özellikle uyarı niteliğindeki her bir rapor için dosyalarda muhtemelen bunun tersi de bulunabilmekteydi.

Bu çekincelere rağmen kesinlikle vazgeçilmez olarak gördüğüm CIA'in, kendisini görevine adamış kişilerden oluştuğunu fark ettim. Helms, ülkesine ve Başkanı'na iyi hizmet etmişti. Otuz yıllık böylesine seçkin bir hizmetten sonra devletteki kariyerinin sona ermesine neden olan suçlamalardan daha iyisine lâyıktı.

Yeni Başkan'ın küresel bir strateji oluşturabilmesi için bir araya getirdiği bu ekip, her zaman ülkeyi kendilerinden öncekilerin bıraktığı bir savaştan kurtarma yolları aradılar. Kabine üyeleri ilk kez 12 Aralık 1968'de Washington'daki Shoreham Oteli'nde yapılan tanışma oturumunda bir araya geldi. Yeni yönetimin karşı karşıya olduğu problemleri özetleyen brifinglerin, yalnızca bir gün önce atanan ka-

bine yetkilileri tarafından değil de ben de dâhil olmak üzere çoğunluğu sadece bir hafta önce belirlenen başkanlık asistanları tarafından verilmesi birtakım durumların habercisi olmuştu. Bu yetenekli, zeki ve güçlü adamların herhangi bir liderlik altında uyumlu bir ekip oluşturup oluşturamayacağı hiç bilinmeyecekti çünkü onların karmaşık Başkanı, Beyaz Saray'da iktidarı merkezîleştiren bir politika yapma sistemi ile yalnız başına bu yolculuğu üstlenirken onları tamamen farklı danışmanlar olarak seçmeyi tercih etmişti.

Organize Olma

Başkan adayı Richard Nixon, 24 Ekim 1968 tarihinde yaptığı radyo konuşmasında, "Ulusal Güvenlik Konseyi'ni, ulusal güvenlik planlamasında başta olan konumuna geri getirme" sözü verdi. "Bu ciddi konseyden etkili şekilde faydalanmak için yurt dışındaki başarısızlıklarımızın çoğunu Başkan Eisenhower'ın haleflerinin yetersizliği ya da isteksizliği"yle ilişkilendirdi. Seçilmiş Başkan, 2 Aralık 1968'de atamamı açıkladığında şunu dile getirdi; "Dr. Kissinger, inandığım şeyi kurdu ya da şu anda kurmakta; ABD'nin bir sonraki başkanının sadece duyduğu değil duymak isteyeceği hususlara ilişkin heyecan verici yeni bir süreç başlatıyor..." Nixon, atamayı kabul ettiğimden bu yana geçen üç günde bütün bunları nasıl başarabileceğimi açıklamadı.

Ulusal Güvenlik Konseyi mekanizmasının geri kazanılmasının önemi hakkında Seçilmiş Başkan'la aynı fikirdeydim. Vali Nelson Rockefeller tarafından 21 Haziran 1968'deki aday gösterme kampanyasında yaptığı açıklama görüşlerimi yansıtıyordu:

> Karar almak için düzgün bir personel yöntemi bulunmamaktadır; bunun yerine, ihtiyaç duyulduğunda bu iş için geçici gruplar oluşturulmaktadır. Kararların uygulanmasını izlemek için herhangi bir personel birimi mevcut değildir. Kurumlar arası uzun vadeli planlama için herhangi bir odak nokta yoktur. Merkezi yönetim odaklı olmayan dış politika, krize göre -geçici, doğal olarak da olaydan sonra- alınan kararla birbirinden alakasız bir dizi kararsızlığa dönüşür ve bu durumda da olayların esiri oluruz.

Atandığımda aklımda teşkilatlanmayla ilgili herhangi bir planlama yoktu. Asıl ilgilendiğim konu, her ne kadar yerleşik olsa da böylesine büyük bir mekanizmanın yaratıcılığı engelleme eğiliminde olmasıy-

dı. Bürokrasi, akıllı politikayla sorunsuz yönetimi birbirine karıştırır. Modern devlet bürokrasileri o kadar büyük hale gelir gelir ki onu işlevsel halde tutmak için amaçların belirlenmesinden çok daha fazla zaman harcanmaktadır. Karmaşık bir bürokrasinin, teknik karmaşıklığı abartmak ve politik kararın önemini en aza indirgemek için bir nedeni olsa da ulaştığı anda statükoyu destekler. Çünkü kesin bir felaket olmadığında statükoya aşina olmanız size avantaj sağlar ve başka bir yoldan en iyi sonucun alınacağını kanıtlamak da asla mümkün değildir. Çoğu büyük devlet adamının kendi Dışişleri uzmanlarıyla hiç bitmeyen mücadeleye tutuşmaları, bana tesadüf gibi gelmiyordu çünkü devlet adamı anlayışının kapsamı ile o uzmanların asgari riske olan yatkınlığı birbirine meydan okumaktadır.

Modern hükümetin karmaşıklığı büyük bürokrasilerin gerekliliğini ortaya koyar; ancak inovasyon ihtiyacı da yönetim normlarının ötesine geçen amaçları tanımlamaya yönelik zorunluluğa neden olur. Nihayetinde organizasyonel açıdan kesin bir cevap yoktur; her şeyden önce bu bir liderlik sorunudur. Kriz çıkmasını beklemekten ve uzun vadeli planlamaktan kaçınma temayülünü, devlet mekanizmasının kendi başına üreteceği çareler ortadan kaldıramaz. Olayların karar verme ihtiyacını ortaya çıkarmasını beklemektense uluslararası arenayı ABD'nin amaçlarına göre şekillendirmek için bilinçli bir çaba gösterme görevini üstlendik.

Başkan Kennedy'ye düzenli fakat dışarıdan yaptığım danışmanlıktan edindiğim mutsuz deneyimimin bana çok faydası olmuştu. Tavsiyeyle otorite arasındaki farkı o zaman öğrenmiştim. Devlet adamlığı, her şeyden önce o ince nüansa ve uygunluğa, apaçık gerçekler yığınının içindeki esası algılama yeteneğine ve gelecekte eşit derecede makul pek çok varsayımların hangisinin doğru olduğunu ortaya koyacağı bir sezgiye gereksinim duyar. Otorite de şarttır; bu sayede bir dizi olayın sorumluluğu üstlenilir ve olayların belirli bir yönde ilerlemesi sağlanır. Bazen dışarıdan birisi başka bir bakış açısı ileri sürse de taktiksel hareketler hakkında bilgi vermek konusunda muhtemelen bu otorite yetersiz kalır. Kennedy'ye danışman olarak hizmet etmemden önce çoğu akademisyen gibi benim de inandığım husus, karar verme sürecinin büyük ölçüde entelektüel olduğu ve herkesin yapması gereken şeyin başkanın ofisine girip görüşlerinin doğruluğu

konusunda onu ikna etmesi gerektiğiydi. Çok geçmeden anladım ki bu tarz bir bakış açısı, yaygın olarak benimsendiği kadar aynı zamanda tehlikeli derecede henüz olgunlaşmamış bir perspektiftir. Şüphesiz, bizim sistemimizde başkan, nihai kararları verme yetkisine sahiptir; muhtemelen Sovyetler Birliği de dâhil olmak üzere diğer büyük ülkelerde karar alma sürecine dahil olan yöneticilerden daha büyük bir takdir hakkına sahiptir. Fakat bir başkanın programı o kadar yoğundur ki soyut fikirlere çok az zaman ayırabilir. Ziyaretçilerinin neredeyse tümü ya bir şey isteyenlerdir ya da avukatlardır ve gelenlerin ziyaretinin sebebi makul olduğundan Oval Ofis'e ulaşmalarında pek zorluk çıkmaz. Sonuç olarak başkanın en zor görevlerinden biri, eşit derecede ikna edici gelen sonsuz argümanlar arasından seçim yapmaktır. Kolay kararların alınmasında rol oynamaz; bu türdeki kararlar genelde daha düşük düzeylerde ele alınır. Bu nedenle görevdeki süresi ilerledikçe, aşırı kriz durumu haricinde başkan, kararlarını gittikçe daha fazla güven duyduğu danışmanlarına dayandırarak alır. Üzerindeki bürokratik ve politik baskılar nedeniyle gitgide artan bir şekilde daha bilinçli davranır; aslî sorunlar, birbiriyle çelişkili olan görüşlerle birleşerek Başkan'ın zihnini meşgul eder.

Bir başkanlık kararı, her zaman dikkatli düşünmenin, mesai arkadaşlarına duyulan güvenin ve aynı zamanda onların moralleriyle ilgili kaygının bir karışımıdır. Her başkan çok geçmeden sorununun sadece emir vermek değil fakat aynı zamanda bu emrin hayata geçirilmesi olduğunu ve bunun da istekli bir iş birliğini gerektirdiğini keşfeder. Bürokratik açıdan rağbet görmeyen emirlerden çeşitli yollarla kaçınılabilir. Bu emirler, ilk başta bakanlığın en çok ilgilendiği konuya olabildiğince yakın bir sonuç elde etmek için ustaca açıklamalarla yorumlanabilir; yerine getirilmesi için sonu gelmeyen şekilde süründemede kalabilir; sızıntılar bir anlaşmazlık kıvılcımıyla herhangi bir politikayı sabote edebilir. Ayrıca insana özgü soyut bir özellik de vardır; çoğunlukla normal temastan uzaklaştırılan başkanlar, mutsuz mesai arkadaşlarından ciddi bir rahatsızlık duyarlar ve problemden eğer mümkünse tamamen kaçınmaya çalışırlar.

Bundan dolayı başkana yardımcı olacak karar alma mekanizmasının çeşitli kriterleri karşılaması gerekir. Başkanın kişiliği ve tarzıyla uyumlu olmalıdır. Harekete geçilmesine yol açmalıdır çünkü ope-

rasyonel içeriği olmayan tutarsız ifadeler, sistemi felce uğratır. Her şeyden önce bu mekanizma başkan ile yakın danışmanları arasındaki psikolojik ilişkiye duyarlı olmalıdır. Başkanın öz güveninin sağlamlaştırılması, ona doğru seçenekler sunulması, farklı bakış açıları sergilenmesi ve başkanın her meseleyi bir irade testine çevirmemesi için başkanın mesai arkadaşlarının devreye girmesini mümkün kılar. Az sayıda emsali olsa da sıklıkla ortaya çıkabilecek bir megalomaniye yol açmadan, başkanlığın gerçek takdir yetkisini kullanmasına fırsat vermelidir. Bu arada her bir kararın Başkanlık Ofisi'ne aktarılması halinde başkan, daimî görevlilerin teknik uzmanlığından ve mevcut deneyimlerinden mahrum kalmış olur.

Eğer ana kararlar gayriresmî olarak önceden kararlaştırılmamış toplantılarda alınırsa meslektaşlarla iş birliği yapma ve başkanı buna mecbur etme eğilimi, doğru tercihlerin dile getirilmesine zarar verebilir. Bu durum bana, Kennedy ve Johnson yönetimlerinde karar verme ile ilgili bir sorun gibi görünmüştü. Diğer yanda, eğer prosedürler çok fazla resmî hale getirilirse ve başkan -Eisenhower yönetiminde olduğu gibi- kararını bürokratik bir mutabakata tâbi kılacak kadar alçakgönüllü davranırsa burada ortaya çıkacak tehlike, başkana aslında sadece onaylama ya da onaylamama seçeneğinin sunulmasıdır. Başkana alternatiflerden ya da herhangi bir kararı onaylamaması halinde ortaya çıkacak sonuçlardan bahsedilmediği için böyle bir sistem en düşük ortak paydaya doğru bir önyargı geliştirir. Yönetim verimliliğine yönelik amacı gözden çıkarır. Otoritesine başkalarını (ve kendisini) ikna etmesi anlamı taşıyan başkanlığa mahsus inadın ara sıra yarattığı sancılar bu duruma iyi gelebilir. Ancak bu tür düzensiz patlamalar geçiciliği zorunlu hale getirir. Çünkü mutabık kalınan görüşü kabul etmemesi başkanın kendisine hiçbir operasyonel seçenek bırakmaz.

Başkanın gerçek bir seçim yapmasına olanak sağlamak, sadece hakiki bir başkanlık otoritesi kurmak için değil, aynı zamanda liderliğini geliştirmek için tüm geçerli seçenekleri göz önünde bulundurduğunu bilmekten ileri gelen bir özgüven kazanması bana zaruri görünmüştü. Başkanın önüne tüm seçenekleri ve olası sonuçları koymak aslında ulusal güvenlik danışmanının ana göreviydi. Hiçbir başkan, kendi dönemindeki bir zamanda ortaya çıkan sorunlardaki başarısızlıktan kaçınamaz; bu sorunların, öngörülebilen ama üzerin-

de hiç düşünülmemiş olaylar yüzünden gerçekleştiğinin söylenmesini hiçbir zaman istemedim. Harvard'dan genç bir meslektaşım olan Morton Halperin ve Başkan Eisenhower'ın eski danışmanlarından General Andrew Goodpaster'ın yardımlarıyla işe koyuldum.

General Goodpaster, Nixon'ın geçiş döneminde göreve atandığında Saygon'daki Komutan Yardımcılığı görevinden geçici olarak izinli sayılmıştı. Eisenhower yönetiminde bir süre Ulusal Güvenlik Konseyi sisteminin yönetilmesine yardım etmiş ve kapasitesiyle de Nixon'ın dikkatini çekmişti. Princeton Üniversitesi'nde doktora yapmış olan Goodpaster, sivil üniversitelerde lisansüstü çalışmalarla aydınlanmış (eğer kelime buysa) kıdemli subayların yeni nesline aitti. Askeri eğitimle bilimsel arayışın birleşimi çoğu zaman ortaya bilgiçlik sınırında bir model çıkarsa da aynı zamanda diğer kıdemli subaylardan çok daha geniş bir görüş açısı da sağlayabilir. Ordunun, Goodpaster'ın akademik esnekliğini gözünde büyütmesi ve akademisyenlerin de entelektüel bir Generalden etkilenmesi mümkündü. General Goodpaster engin bir tecrübeye, büyük bir onura ve hatırı sayılır bir yeteneğe sahip bir adamdı.

1968 Aralık ayı itibarıyla önerilerimi Seçilmiş Başkan'a sunmaya hazırdım. 27 Aralık'ta Seçilmiş Başkan'a gönderdiğim bilgi notunda önceki sistemlerin güçlü ve zayıf yanlarına değindim. Dolayısıyla Johnson prosedürünün ara sıra düzeni bozulan esnekliği, Eisenhower yapısının resmiyetinin ve katılığının da başkanı doğru seçeneklerin olmadığı bürokratik bir konsensüsle karşı karşıya bırakıyordu. Bizim görevimizin, iki sistemin de en iyi özelliklerini birleştirmek olduğunu belirttim: Ulusal Güvenlik Konseyi'nin düzenliliğinin ve etkililiğinin Başkan ve üst düzey danışmanlarının, avantajları ve dezavantajlarıyla birlikte tüm gerçekçi alternatifleri ve ilgili tüm kurumların farklı görüşlerini ve önerilerini dikkate almasını sağlayacak prosedürlerle birleştirilmesi gerekiyordu.

Ulusal Güvenlik Konseyi, alt komitelerden oluşan bir yapı tarafından desteklenecekti. Konsey, ilgili tüm kurumların temsilcilerinden meydana gelecekti. Temsilciler, her türlü olguyu, sorunu ve seçeneği gözler önüne sererek siyasi analizlerin taslağını çizeceklerdi. Farklı konular için bir araya gelen bakanlıklar arası gruplara Dışişleri Bakan Yardımcısı ya da (uygunsa) Savunma Bakan Yardımcısı baş-

kanlık edecekti. Tıpkı Eisenhower döneminde olduğu gibi, Başkan'ın ulusal güvenlik danışmanı, İnceleme Grubu'na başkanlık edecekti. Bu grup, Başkan'ın başkanlık edeceği NSC'ye sunulmadan önce kurumlar arasında hazırlanan belgeleri inceleyecekti.

Bilgi notumun sonunda zararsız bir cümle ortaya çıktı: "karmaşık olan Ulusal Güvenlik Konseyi mekanizması, mevcut üst düzey bölümler arası grubun devam eden işleyişini lüzumsuz kılmaktadır." Üst düzey bölümler arası grubun kaldırılmasına yönelik bu öneri, yeni yönetimdeki ilk devasa bürokratik kargaşayı başlatacaktı. Bu anlaşmazlık olağandışı görünse de Seçilmiş Başkan'ın üslubu hakkında çok şey anlatıyordu ve sonucu, tüm Nixon başkanlığı döneminde hükümet içindeki otorite algısını etkilemişti.

Üst düzey bölümler arası grup (bürokraside "SIG"), 1967'de kurulmuştu. Hükümetin, kabine düzeyinin bir altında bulunan en üst düzey yetkililerden oluşuyordu; Dışişleri, Savunma ve Hazine Müsteşarları, CIA Direktör Yardımcısı ve Genelkurmay Başkanı. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı da bu gruba başkanlık ediyordu. Görevi, Ulusal Güvenlik Konseyi'ne sunulacak seçenekleri gözden geçirmek ve varılan kararları takip etmekti. SIG, dünyanın farklı bölgelerini kapsayan bölümler arası grupları denetliyor ve Dışişleri Bakanlığı temsilcileri tarafından yönetiliyordu. Dışişleri Bakanlığı'nın, bu yapıyı büyük bir bürokratik zafer olarak göz önünde bulundurduğunu belirtmeye gerek yok çünkü bu sayede bakanlığın dış politikadaki üstünlüğünü resmen yüceltiliyordu. Diğer bakanlıkların memnuniyetsizliği de benzer şekilde tahmin edilebiliyordu. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin Johnson yönetiminde nadiren bir araya gelmesi ve bu nedenle de üst düzey bölümler arası grubun yapacak az şeyi olması herhangi bir fark yaratmamıştı. Salı öğle yemeklerinden sonra alınan kararların SIG yapısının dışında olması da herhangi bir soruna yol açmamıştı. Dışişleri Bakanlığı'na göre -içi ne kadar boş ve şekilci olsa da- bu gurubun üstün oluşu çok önemli bir semboldü. Washington'daki iktidar gerçekliğini tanımlama eğilimi göz önüne alındığında, görüntü açısından yanlış değildi.

İlk başta fikrimi hiç belirtmedim. Seçilmiş Başkan'la önceden yaptığımız bir toplantıda Beyaz Saray'daki pozisyonumun şartlarını gördüğüm kadarıyla belirleyen bazı notlar almıştım. Bu notlar,

sezgilerim doğrultusunda mevcut yapının devam etmesi yönündeydi çünkü hem yakın çalışma ekibimin bölümler arası oluşturulan çeşitli gruplara katılmasını hem de benim SIG'in re'sen bir üyesi olmamı ileri sürüyordum. Seçilmiş Başkan, önerilerimi kabul etmemişti. Nixon, Dışişleri'nin kendisine düşman olduğunu düşündüğünden SIG'in kalmasını tartışmasız bir dille reddetti. Toplantıda aldığım notlar, Başkan'ın şu talimatını aksettiriyordu: "Dışişleri Bakanlığı'nın etkisi azaltılmalıdır."

Daha az kişisel sebeplerden dolayı olsa da, Genel Goodpaster ve önceki Başkan Eisenhower, aynı şekilde sert bir tutum sergilemişlerdi. Atanmamdan kısa bir süre sonra General Goodpaster, Walter Reed Ordu Hastanesi'nde yatalak olan eski Başkan'ı aramamı istedi. Hastalığı nedeniyle zor zamanlar geçiren Başkan Eisenhower'ın hareketleri, kendisine takılan kalp pilinden dolayı büyük ölçüde kısıtlanmıştı. Onunla daha önce hiç karşılaşmamıştık ve geleneksel akademik görüşüm, onun güler yüzlü ancak iyi anlatılmamış bir savaş kahramanlığının yanı sıra oldukça etkisiz bir Başkan olduğu yönündeydi. İki kitabım ve birkaç makalemde, yönetimindeki liderlik boşluğundan duyduğum rahatsızlığı dile getirmiştim; bu görüşüm o zamandan bu yana çok değişti. Peş peşe gelen kalp krizleri, yaşayacak çok fazla zamanı kalmadığı konusunda şüpheye çok az yer bırakıyordu. Buna rağmen güçlülüğü şaşırtıcıydı. Yazılı halde çok garip görünen ifadeleri, soğuk, derin mavi, olağanüstü derecede delici gözleriyle hayat bulduğunda ve onun hâlâ emredici sesiyle vurgulandığında çok daha fazla canlı ve belirgin hale gelirdi.

Eisenhower, SIG yapısının sona ermesi gerektiğinde ısrar etmişti çünkü Pentagon, ulusal güvenlik sürecinde Dışişleri Bakanlığı'nın söz sahibi olmasını istememişti. Ya devreden çıkarma teşebbüsünde bulunacaktı ya da sızıntı yaparak karşı saldırıya geçecekti. Dışişleri Bakanlığı, güçlü bir bakana sahip olduğu için şanslıydı ancak Dulles'un etkisi, Dışişleri Bakanlığı mekanizmasından değil, Başkan'ın kendisine olan güveninden kaynaklanıyordu. Dulles'a ne kadar hayran olsa da Eisenhower yine de Beyaz Saray'daki NSC mekanizmasının kontrolünü elinde tutmakta daima ısrarcı olmuştu.

Zaman ilerledikçe, Başkan Eisenhower'ın haklı olduğunu anladım. Nixon'ın direktifleri kişisel kırgınlıkla tetiklenmiş olabilirdi

ama yine de bu direktifler başkanlığın mecburiyetlerini yansıtıyordu. Başkan, seçeneklerin sunumunu kabinedeki bakanlara ya da kurumlara bırakmamalıdır. Bakanlıkların görüşleri çoğunlukla uyuşmazlık içinde olduğundan, seçeneklerin sunulması için bir sorumlu görevlendirmek, diğerleri tarafından haksız bir avantaj sağlanması olarak algılanır. Ayrıca tüm bakanlıklar, başkanlıktan çıkan kararın kapsamını genişletmekten ziyade daraltma peşindedir. Bir dizi seçenek sunmaktansa tercih edilecek politikayı geliştirmeye hazırlardır. Seçenek sunması için zorlandığı takdirde, tipik bir bakanlık genellikle iki saçma seçeneğin ortasına, tıpkı tarlada dikkat çeken korkuluklar gibi, kendi tercih ettiği seçeneği yerleştirir. Bütünüyle bilgisiz bir karar mercii, kendisine sunulan üç seçenekten körü körüne ortadaki seçeneğe yönelerek bakanlıklarını kolaylıkla tatmin edebilir. Nihayetinde her bakanlık, başkan tarafından yetkilerinin geçersiz kılınabileceği yönündeki ve endişeleri nedeniyle farklılıklarını gizlemek için kuvvetli güdülere sahiptir. İşe yaramayan bir görüş birliğinin ardından ortadan kaybolmaya başlayan seçenekler, en sonunda her bir kurumun ya da bakanlığın orijinal tercihinin peşinde koşmasını mümkün kılar. Başkanın önüne düzmece değil de gerçek seçenekler gelmesini sağlamak için güçlü, adanmış ve iyi bir başkanlık kadrosu gerekir.

Seçilmiş Başkan'a sunduğum tasarı tamamen yeni bir şey değildi. Aslına bakılırsa çeşitli alt komitelerin başkanlığının Dışişleri Bakanlığı tarafından sürdürülmesiyle Dışişleri Bakanlığı'nın lehine olan durum biraz da Eisenhower'ın NSC sisteminden geliyordu. Eisenhower yönetimi sırasında benzer bir sisteme -Beyaz Saray'ın daha fazla kontrolünde olmak üzere- tamamen Dışişleri Bakanı Dulles hükmediyordu.

Geçiş döneminde ise bakanlıkların algısı böyle değildi. Seçilmiş Başkan, idari yapıyla ilgili önerilerimi tartışmak üzere 28 Aralık 1968'de Key Biscayne - Florida'da, üst makamlara atanan kişileri -William Rogers, Melvin Laird ve beni- bir araya getirdi. Tipik olarak Nixon, diğer katılımcıların haberi olmadan ve toplantının gündemini söylemeden, benim önerilerimin yer aldığı bilgi notunu bir gün önceden uygun bulmuştu. Nixon yönetiminde gerçekleştirilen birçok toplantı gibi, Key Biscayne oturumunun da programı önceden belirlenmişti. Olağan konuşmalardan sonra Nixon, raporumda özetlenen

yapıyı onayladığını kabinede yer alacak mesai arkadaşlarına bildirdi. Herhangi bir itiraz olmadı; atanan bakanlar, çalışma arkadaşlarından herhangi bir görüş alamadığından ya da Seçilmiş Başkan görüşlerini çok dolaylı bir biçimde bildirdiğinden, başlarına geleni birden idrak edemediler. Seçilmiş Başkan'ın yaptığı tek değişiklik, Merkezi İstihbarat Teşkilatı Direktörü'nü, Ulusal Güvenlik Konseyi'nden çıkarmak oldu.

Key Biscayne'den ayrıldıktan sonra Rogers ve Laird hızla fikir değiştirdiler. Belki de Seçilmiş Başkan'la uzun zamandır tanıştıklarından, Nixon'ın bir bilgi notunu uygun bulmasını nihai bir karar olarak değerlendirmemişlerdi.

İlk ses, bu süreçte patenti kendisine ait olan bürokratik savaş tekniğinde bana ön ayak olan Laird'den çıktı: gerçekten ilgi duymadığı önemli itirazları bir kamuflaj perdesiyle ortaya atmak, onu asıl ilgilendiren konuyu o kadar küçük oranlara düşürecekti ki onu reddetmek kesin olarak uygunsuz görünebilirdi. Bu taktiği uygulayan Laird, benimle konuştuktan sonra önerilen yeni sistemdeki bazı temel sıkıntıların ifade edildiği raporunu verdi. İstihbarat camiasının Başkan'a doğrudan erişiminin olmamasına itiraz etti; NSC kadrosunun, çalışmaları başlatma hakkını tekeline almasından korkuyordu; biraz çelişkili bir biçimde, üst düzey yetkililere karşı güvence olarak "NSC'yi pas geçip doğrudan Başkan'a ulaşmanın sağlanmasını" istedi. (Buradaki temel endişesi, Başkan'ın en önemli askeri danışmanı olan Genelkurmay Başkanı'nın yasal yetkilerini harfi harfine uygulamasını engellemekti.) Fakat raporunu görüşmek üzere Washington'daki Sheraton-Carlton Oteli'nde akşam yemeği için Laird'le buluştuğumda, CIA Direktörü'nün NSC toplantılarına katılmasından ve çalışmaların başlatılmasını önerme hakkından daha fazlasını istemediği ortaya çıktı. Bu talepler kolaylıkla yerine getirildi.

Yine de Rogers'ın itirazları sistemin merkezine indi. Rogers, yeni alt kadrosunun, Dışişleri Bakanlığı'nın SIG'e başkanlık etmesine ve bu grubun tüm NSC faaliyetlerinin takas odası olması işlevine aşırı önem verdiğini tespit etti. Dışişleri Bakanlığı'nın Siyasi İşlerden Sorumlu Müsteşarı olarak atanan U. Alexis Johnson, Dışişleri Bakanlığı'nın bakış açısının başrol oyuncusu oldu. Dışişleri'nin en seçkin yetkililerinden biri olan yetenekli, disiplinli, tedbirli ve sadık Alex Jo-

hnson, hayranlık duyduğum bir kurumu kesinlikle öne çıkarmadan, özveriyle ülkemize hizmet eden ve bu suretle dış politikamızın devamlılığını sağlayan profesyonel diplomatlar topluluğunu yönetimde kim olduğuna bakmaksızın temsil ediyordu. Alex Johnson bu özellikleriyle Dışişleri Bakanlığı'nın üstünlüğünü savunup mücadele etmesi için Bill Rogers'ı teşvik etmişti. Oysa, Nixon'la beş dakikalık bir konuşma bile Seçilmiş Başkan'ın böyle bir şeye asla müsaade etmeyeceği izlenimini verirdi.

7 Ocak'ta, Dışişleri Bakanlığı ile çekişme konusu olan meseleleri açıklamak için Seçilmiş Başkan'a yazdım. Bakanlık, dış politikanın tasarlanması ve yönetimi için Başkan'ın "yürütme birimi" olarak kendilerinin devam etmesini öneriyordu. Bakanlık, bölümler arası mekanizmanın personel yapılanmasını idare etmek istemesinin yanı sıra diğer bakanlıklarla olan ihtilafları çözme yetkisi ne sahip olma ve uyuşmazlıkları NSC'ye götürme hakkının olması konusunda ısrar ediyordu. Daha önce onaylamış olduğu prosedürlerin, kendisinin direktiflerini somutlaştırdığını Seçilmiş Başkan'a açıkladım. Dışişleri Bakanlığı yeni NSC yapısında bölümler arası gruplara başkanlık edecek, İnceleme Grubu ve NSC'ye katılarak tam olarak temsil edilecekti. Sadece son incelemeye Eisenhower yönetiminde olduğu gibi, Beyaz Saray başkanlık edecekti. Güçlü bir tercihle başlamamış olmama rağmen Nixon'ın konuyla ilgili geri adım atmayı göze alabileceğini sanmıyordum. Eğer açık kapı bırakırsa, yönetimine acı bir bürokratik çekişme ile başlayacaktı; eğer Key Biscayne'deki kararını ters yüz ederse, daha fazla itirazların olmasını teşvik edecekti.

Bu noktada Nixon'ın ayırt edici özelliklerinden iki tanesine ilk defa şahit oldum. Nixon çok kararlı olabiliyordu. Başkanlığı sırasında cesurca aldığı karalar neredeyse değişmez şekilde keskindi. Nixon bu kararları, uzmanların tavsiyelerine rağmen mümkün olduğunca çalışma notlarına dayanarak ya yalnız başına ya da çok yakın birkaç yardımcısıyla beraber alırdı. Aynı fikirde olmadığı meslektaşlarıyla karşılaşmaktan nefret eder ve kendisini onaylamayan bir arkadaşıyla yüz yüze gelmezdi. William Rogers her iki gruba da giriyordu. Nixon birdenbire günler boyunca hiç müsait olmadı. Onu gördüğümde, nasıl olacağını söylemeden organizasyonel sorunun kendi başına çözüme kavuşacağını belirsiz bir şekilde açıklayıp diğer meselelere geçer-

di. Kamuoyu üç hafta önce bu kadar muzaffer bir şekilde ilan edilen yeni NSC sistemi hakkında çok az şey duymuştu. Meseleyi kökünden halletmek için General Goodpaster ve ben, bir yönerge hazırladık ve başkanlığın imzasına sunduk. Bürokrasideki adı, Ulusal Güvenlik Karar Muhtırası 2 idi -kısaltmış hali ise NSDM 2.*

NSDM 2, Nixon'ın Key Biscayne'de onaylamış olduğu doğrultuda NSC sistemini resmen kurdu.

Bu esnada meselenin çözüme kavuşması için müzakere yolları aradım. Andy Goodpaster, ben ve yardımcım Larry Eagleburger, geçiş döneminde Rogers'a tahsis edilen ofiste, Rogers ve atanmış müsteşarı Elliot Richardson ile görüşmek üzere Dışişleri Bakanlığı'nı ziyaret ettik. Goodpaster, yönergeyi güçlü bir şekilde savundu. Rogers, kendi bakanlığının tüm NSC mekanizmasının başkanlığını yapması gerektiği konusundaki ısrarını kısa ve öz olarak tekrarladı. Başlangıçta Rogers'ı destekleyen Richardson, sonrasında fikrini değiştirdi ve oldukça etkin bir şekilde NSDM 2'yi savundu. Sanırım Richardson bunun, Başkan'ın tercihi olduğunu anlamış ve keskin avukat zekâsıyla da NSDM 2'nin ardındaki mantığı ve uyumu görmüştü. Ancak Nixon, ne taslak halindeki NSDM 2'yi ne de Rogers'ın itirazlarını kabul etmeye hazırdı. Bunun sebebi konuyla pek ilgili değildi; Nixon'ın esas sorunu, Nixon'ın özel direktifleri göz önünde bulundurulduğunda, NSC sistemine duyduğu gereksinime ve Dışişleri Bakanlığı'na hissettiği derin güvensizliğe ilişkin görüşleri gayet belirginken sonucun ne olacağı ise belli değildi. Ama doğrudan bir emir vermeden tercihlerini nasıl uygulayacağı ise başka bir konuydu. Herkesin New York'taki Pierre Oteli'nde ofisi varken, yazılı bir emir ile veya -normalde tercih ettiği yöntem- bir aracıyla bile işi yaptırmak Nixon'a zor gelirdi. Bu nedenle dış politika mekanizmamızla ilgili sorun devam ederken Başkan ise sessizlik ve belirsizlik içinde kalmaya devam etti.

Nixon, göreve başlama töreni konuşması için tekrar eve kapandığında durum değişti. Coğrafi uzaklık, anlaşmazlığı çözecek tekniği sağlamıştı. Hiç beklenmedik şekilde Haldeman'dan, Seçilmiş Başkan'ın NSDM 2'yi imzalamaya karar verdiğini ve ona karşı çıkan

NSDM 1, başkanlık direktiflerini meydana getiren teknik bir yönergedir ve iki çeşittir: Ulusal Güvenlik Çalışma Muhtıraları (NSSM'ler) ve Ulusal Güvenlik Karar Muhtıraları (NSDM'ler).

herkesin istifasını sunması gerektiğini bildiren bir telefon aldım. Tamamen bir Nixon klasiğiydi; kesin bir talimat, arkasından sinir bozucu bir muğlaklık ve ağırdan alma, ani bir kararla dolaylı bir çözüm yolu aranmasını gizleme ve bu kararın peş peşe iki aracı tarafından başarısız olan kişiye iletilmesi. Bu aynı zamanda Nixon'ın Beyaz Saray Asistanlarının nasıl oluyor da bu kadar baskın bir rol oynadığını da açıklıyordu. Bu asistanlar, istenmeyen muhatapları, anlaşmazlığa yol açan meseleleri yüz yüze ifade etmek isteyen herkesi absorbe eden tamponlardı. Rağbet görmeyen direktifleri iletirler ve Bakanlıkların gazabına direnirlerdi.

NSDM 2, 19 Ocak'ta imzalandı ve 20 Ocak'ta göreve başlama töreni yapıldıktan kısa bir süre sonra da yayınlandı.

Nixon'ın katı görüşlerinin ışığında, bu anlaşmazlığın sonucu önceden belirlenmişti. Sık sık iddia edildiği üzere, benim için önemli bir güç anlamına da gelmiyordu.[3] Bu olay, görünüşten ziyade daha az olan etkin güç açısından önemliydi; Başkan'ın başdanışmanlarıyla ilişkileri hakkında kestirimde bulunuyordu. Rekabetin benim için bir zafer olarak algılanmasıyla sona ermesi, otoritemin erkenden kurulmasına yardımcı oldu. Ayrıca bunun Başkan'la Dışişleri Bakanı arasında görünüşte sonu gelmeyen çatışmaların ilki olduğu ortaya çıktı; ikisi arasındaki sürtüşme daha da artıyordu çünkü her ikisi de herhangi bir anlaşmazlık durumunda suçlayacak başka birini buluyordu. Uygulamada ortaya çıkan bu savaşlar, organizasyon şemasında Nixon'ın önemli danışmanlarının göreceli etkisinden çok daha anlamsızdı. Üstelik bizim politika oluşturma prosedürlerinin gerçek kökeni -atanmamı öne alması- Nixon'ın kararlılığında yatıyordu: dış politikayı Beyaz Saray'dan yürütme isteği, mevcut bürokrasiye duyduğu güvensizlik, felsefesinin benimkiyle uyuşması ve yeni Dışişleri Bakanı'nın göreceli tecrübesizliği.

Şüphesiz bu organizasyon, Beyaz Saray'ın işleri kontrol etmesini oldukça kolaylaştırdı. Kendimi ve çalışanlarımı politika oluşumunun ilk aşamalarına dâhil etmemi sağlamak için bir vesile oldu. Başlangıçta öngörülmemiş olmasına rağmen bu durum ilerleyen zamanda gizli müzakerelere de artan bir şekilde dâhil olmamı mümkün kıldı. Nixon ve ben, kendimizi yetiştirmek için bürokrasinin bildiği kadarıyla varsayımsal olan müzakerelere dair planlama belgelerini almak için bö-

lümler arası mekanizmayı kullanabildik; bu çalışmalar bize seçeneklerimizi ve hükümet içinde neyin destek göreceğini gösterdi. Bu durumda biz de bölümlere ait fikirleri resmi kanallar dışında uygulamaya koyabiliyorduk. Göründüğü üzere bu biraz tuhaf olabilir ama yine de bakanlıkların ne yaptığını bilmedikleri durumlarda bile herhangi büyük bir bakanlığın katkısı olmadan asla müzakerelere girmedim.

Ancak son tahlilde bir Başkanlık Asistanı'nın etkisi idari düzenlemelerden ziyade neredeyse sadece Başkan'ın güveninden kaynaklanmaktadır. Eğer Johnson sistemi devam etmiş olsaydı, rolüm hemen hemen kesinlikle aynı olurdu. Yakında olmanın önemi çoktur; başkanla günde birkaç kez görüşme fırsatı, genellikle komitelerin başkanlığından ya da seçenek sunma hakkından çok daha fazla belirleyici bir önem taşır. Psikoloji öğrencilerine bırakılması gereken sebeplerden dolayı Kennedy'den bu yana her başkan, Beyaz Saray yardımcılarına, kabinesinden daha fazla güvenmiş görünürdü. Belki de başkana daha fazla bağımlı oldukları için böyleydi; büyük bir bürokrasiyi yönetirken gelecek baskıların yükü olmadığı için Başkanlık Asistanları, Başkanlık'ın gereksinimlerini daha iyi karşılayabilirlerdi; koridorun hemen aşağısında bulunan ve yakınlıktan doğan psikolojik güvence kadar basitti. Nixon'ın durumunda asistanların rolü, Başkan'ın çalışma alışkanlıkları nedeniyle büyüktü. Nixon, olağanüstü bir çaba göstererek çalışma eğilimindeydi. Geri çekildiği dönemlerde, günlük kararların devam etmesinde asistanlarına güvenirdi; aşırı yoğun olduğu durumlarda daha aceleci şekilde verilen emirlerini elemeleri için asistanlarına bel bağlardı. Çok hoşlanmadığı ve çekindiği yüz yüze karşılaşmaları önlemek için onlara ihtiyacı vardı. Ayrıca bu asistanlar, Nixon'ı, düşüncesizce verilen emirlere ya da konuk ettiği ziyaretçilerle hemfikir olma eğilimine karşı korumak zorundaydı. Haldeman'ın personel sistemi sıklıkla iddia edildiği gibi Başkan'ı "soyutlamıyordu"; Nixon, kendi kendini soyutlamakta ısrar etti; psikolojik kaynaklarını sıraya koyabilmesinin ve direktiflerinin sistematik bir incelemeyle yapılmasını sağlamanın tek yolu buydu.

Bu bağlamda, bölümler arası mekanizmanın kontrolü ve NSC toplantılarında seçenek sunma hakkı işe yarasa da belirleyici değildir. Seçenekler, her şeyden önce bölümler arası komiteler tarafından hazırlanır ve genellikle tüm müdürlerin bulunduğu NSC toplantıla-

rında tartışılırdı. Sunumun yanlı olması durumunda bunlardan herhangi birinin -hepsi birlikte daha da yıkıcıydı- itiraz etme hakkı vardı. Bunlara ek olarak, daha da temel bir durum söz konusuydu; bir başkan, meselelerin yetersiz sunumundan kaynaklanan başarısızlığı kolayca unutamazdı.

İlk bir buçuk sene sonunda başdanışman oldum. 1970'in sonuna kadar etkili olsam da fazla baskın değildim. Sonraları Nixon, bazen zaman kayıplarının önüne geçmek bazen de bakanlıkların muhalefetinden kurtulmak istediği için benim rolüm arttı. Aslında NSC mekanizması benim otoritemin onaylanmasından önce bütünüyle kullanılıyorken, sonraları Başkan'la yapılan kişisel görüşmelerde -sistemi dahil etmeden- birtakım kararlar alınmaya başlandı.

Esasa Dönüş

Geçiş döneminde esas sorunlar genellikle toplantılarda bulunulan taleplerden taleplerden ya da devamlılığın sağlanmasına ilişkin ricalardan ortaya çıkmıştı. Neredeyse atandığım pozisyon duyurulduğu andan itibaren üstlerine rapor vermek zorunda olan yabancı diplomatlar, yeni yönetimle iyi ilişkiler kurup avantajlı duruma geçmek için randevu istediler. Görevden ayrılan yönetim, kendi tercihlerini destekleyecek kişilerin yeni yönetimde yer alması için araştırma yaptı.

Birçoğu Washington'da beş ila sekiz yıl hizmet etmiş kişilerden oluşan yönetimin önde gelen üyelerine büyük saygı duyuyorduk. Özel hayata geçişlerini kolaylaştırmak için elimizden geleni yaptık. Nixon ekibinden, göreve başlama töreninden önce de sonra da Johnson yönetiminde kilit pozisyonda bulunan kimseler hakkında kayda değer bir yorum yapılmadı. Bu kişilere nazik davranmak ve deneyimlerinden yararlanmak için çaba gösterildi; görevlerinden ayrıldıktan sonra düzenli olarak yıllarca eski Başkan Johnson ve danışmanlarından bazılarını bilgilendirdik. Daha sonra ne zaman üst düzey bir büyükelçilik açılsa önce Dean Rusk'a teklif edilirdi; bu arada, Cyrus Vance'den hassas bir görevi üstlenmesi istendi.

Fakat dış politikayı bu şekilde sürdüremezdik; mevcut trendler ve prosedürler hakkında bazı şüphelerimizi ortadan kaldırmaya hazırlıklı değildik. Bu bakımdan en sıkıntılı sorun, görevi sona ermek üze-

re olan Başkan Johnson ile Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı Alexey Kosigin arasında bir zirve toplantısı düzenleme çabalarının nasıl halledileceğiydi. Başkan Johnson, iki hükümetin stratejik silah sınırlaması konulu müzakerelere başlamayı kabul ettiğini duyurmak üzere 1 Temmuz 1968'de, Silahsızlanma Antlaşması'nı imzalama fırsatından yararlanmıştı. Bu görüşmelerin Kosigin ve Johnson arasında Leningrad'daki bir zirve toplantısında 30 Eylül'de başlatılacağı yönündeki haber için 21 Ağustos'ta ortak bir açıklama yapıldı. Bu duyuru, Sovyetlerin, Çekoslovakya'yı işgal etmesi nedeniyle iptal edildi.

Yine de Johnson yönetimi, Çekoslovakya'nın işgalinden ve hatta Amerikan başkanlık seçimlerinden sonra bile zirve için bastırmaya devam etti. Sovyetler Birliği de zirve fikrine sıcak bakıyordu. Sovyetler, Başkan Nixon göreve başlamadan önce stratejik silah sınırlaması ilkesine bağlı kalmak istediler (daha sonra bir çıkmaza girildiğinde selefiyle karşılaştırarak Nixon'ı suçlayabilirlerdi); ayrıca Çekoslovakya işgalinin yol açtığı durumun diplomasiye zarar vermemesi için gayret gösterdiler. Nixon'ın seçilmesinden bir hafta sonra 14 Kasım 1968'de Büyükelçi Dobrinin, Başkanlık Yardımcısı Walt Rostow'a hükümetinin füze görüşmelerinde ivmeyi kaybetmemenin ve Silahsızlanma Antlaşması'nın onaylanması için iyi bir havanın yaratılmasının da eşit derecede önemli olduğunu söyledi. Dobrinin, eğer Başkan Johnson bir sonraki yönetimle hızla ilerlemek için bir temel oluşturursa, bunun ABD-Sovyet ilişkilerinin geleceğine büyük bir katkıda bulunacağını ekledi. Rostow, Çekoslovakya'daki Sovyet birliklerinin varlığını sürdürmesinin bir sorun olduğunu söylemesine rağmen görüşme, bir zirve toplantısı tartışmasına döndü. Ancak 15 Aralık'ta Savunma Bakanı Clark Clifford televizyonda yayınlanan *"Face the Nation"* adlı programda, stratejik silahlar müzakerelerinin başlatılmasına yönelik bir ABD-Sovyet zirvesinin etkili olacağını kuvvetli bir şekilde vurguladı.

Barışa doğru bir atılım yaparak tarihe geçmek isteyen Başkan Johnson'ın bu isteğinin gerek kader gerekse kişiliği tarafından engellenmesinden ve yaşanan olayların, hayallerini gerçekleştirmesine fırsat tanımamasından etkilenmemek elde değildi. Kısmen kendisine miras kalan bir Vietnam politikası için acımasızca yerden yere vurulan Başkan Johnson, umut dolu sözler sarf ederek anlaşılacağı üzere

görevinden ayrılmak istedi. Yine de geçiş döneminde Sovyet-Amerikan zirvesinin uygun olmayacağını düşündük; aynı şekilde Çekoslovakya'nın işgalini takip eden aylarda bir ABD Başkanı'nın Sovyet liderleriyle buluşması da tepki çekebilirdi. Böyle bir hareketin etkisi, özellikle Batı Avrupa'da yıkıcı olabilirdi. Bir topal ördek* yönetimi için bu durum bilhassa akılsızca olurdu. Elde edilecek her ne olursa olsun, bunun müzakere etme ya da şekil verme konusunda hiç parmağı olmayan yetkililer tarafından yapılması gerekiyordu. Liderlikte sürekliliği olan Sovyetler Birliği, uzlaşıma varılan her konu için yetkili yorumlayıcı olarak ortaya çıkabilirdi. Fakat yeni yönetimin yapmak isteyebileceği her türdeki politika değişikliği, uluslararası yükümlülükleri çiğnemek ya da selefi ile olumsuz bir şekilde kıyaslanmak şeklinde düşünülüp eleştirilebilirdi.

Atanmamdan sonra alınan ilk kararlardan birinin 2 Aralık'ta açıklanmasıyla göreve başlama töreninden önce yapılacak bir zirve olasılığının da önüne geçilmiş oldu. Kampanya sırasında Sovyet Büyükelçiliği'nin temas halinde olduğu Nixon'ın danışmanı Robert Ellsworth'a 8 Aralık'ta verilen talimata göre Sovyet Maslahatgüzar Yuri N. Çernyakov'a, Seçilmiş Başkan'ın 20 Ocak'tan önce bir zirve toplantısına sıcak bakmadığını söylemesi istendi. Kampanya boyunca Rockefeller'ı takip etme görevine atanmış görünen ve o zamandan beri de benim peşime takılan KGB ajanı Boris Sedov'a ben de aynı vurguyu yaptım. 18 Aralık'ta Çernyakov, Sovyetlerin cevabını New York'taki Plaza Oteli'nde Ellsworth'a iletti. Sovyetler, zirvenin ABD tarafından önce Temmuz ayında, daha sonra da Eylül ayı ortasında ve nihayet Kasım ayı sonunda ortaya atıldığını dile getirmişlerdi. Sovyetler, Seçilmiş Başkan'ın bilgilendirilmiş olduğunu varsayıyordu. "Bu açıdan durum" artık "açıklığa" kavuştuğundan Sovyetler, zirvenin mevcut koşullar altında ne kadar başarılı olabileceğine karar vermenin "zor" olduğunu artık kabul ediyorlardı. Çernyakov, Seçilmiş Başkan'dan gelebilecek her cevabı Moskova'ya iletmekten memnuniyet duyacağını da sözlerine ekledi. Başkandan bu konu hakkında hiç cevap gelmedi. Zirve fikrinin sonu gelmişti.

Sedov'la temaslar ara sıra devam etti. Zihni sürekli, Nixon'ın göreve başlama törenindeki konuşmasının Moskova'yla iletişim hat-

* Seçimi kaybetmiş ama henüz iktidarı devretmemiş yönetimi tarif etmek için kullanılır. (ç.n.)

larını açık tutmasıyla ilgili bir şeyler içermesiyle meşguldü. Bunun Kremlin'de iyi karşılanacağını söyledi. Bu talebin, Sedov'un etkisini Moskova'ya gösterme girişimi mi yoksa Politbüro'nun ciddi bir politik yaklaşımı mı olup olmadığını asla anlayamamıştım. Her hâlükârda zararı yoktu. Göreve başlama törenindeki konuşmasında Nixon, tüm milletlere "bu yönetim sırasında iletişim hatlarımız açık olacak" dedi ve artık barışa olan bağlılığımızın diğer standart ifadelerini ortaya koydu.[4]

Geçiş döneminin başka bir sorunu da büyük oranda kendi kendine ortaya çıkmıştı: sözde Scranton misyonu.

William Scranton'la 1964'te sonuçsuz kalan başkanlık aday adayı girişimi sırasında kısa süreliğine görüşmüştüm. Daha sonra Birleşmiş Milletler Büyükelçimiz olunca onunla yakından çalışmaya başladım. Özverili ve yetenekli biriydi. Tam zamanlı görevler üstlenmeye pek yanaşmasa da tavsiye ve özel görevler için daima hazırdı. Aralık 1968'in başlarında Nixon onu, dokuz gün boyunca altı Orta Doğu ülkesine kişisel elçisi olarak gönderdi. 9 Aralık'ta Ürdün'den İsrail'in elindeki Batı Şeria'ya Allenby Köprüsü'nden geçtikten sonra Scranton Jericho'daki muhabirlerle görüştü ve Orta Doğu diplomasisinin kelime dağarcığına bir slogan ekledi: "ABD politikasının daha da tarafsız olması önemlidir." "Tarafsız" olmaktan kastettiği, ABD'nin "tamamen birini desteklemekten ziyade, bölgedeki tüm ülkelerle" muhatap olması gerektiğiydi. Scranton 11 Aralık'ta Roma'ya vardığında, Nixon yönetiminin Orta Doğu için yeni bir "barış planı" oluşturacağını duyurdu. Bu açıklama, İsrail'de fırtınalar kopardı ve Nixon'ın basın sözcüsü Ronald Ziegler'in aynı gün "tarafsız" bir politika ve yeni bir "barış planı" sözlerinin Seçilmiş Başkan'ın sözleri olmadığını ifade etti. Ancak Scranton, 13 Aralık'ta geri döndüğünde Nixon'a rapor verdikten sonra bir basın toplantısı düzenledi ve bir fikir adamı olarak ABD'nin Orta Doğu'da "daha tarafsız bir politika" gütmesi gerektiği şeklindeki sözlerini tekrarladı. Alarmlar şok dalgalarıyla İsrail'de ve İsrail'in ABD'deki taraftarları arasında yayıldı. Nixon ve ben 13 Aralık'ta, İsrail Savunma Bakanı Moshe Dayan ile görüştüğümüzde durumu yatıştırma şansımız oldu. Yeni yönetimin, ABD-İsrail sürtüşmesiyle göreve başlamaması yönündeki isteğini dile getiren Dayan, İsrail'in, Scranton'ın ziyaretinden hoşnut olmadığına da-

ir haberleri de yalanladı. Basınla konuşurken muğlak ifadeler kullanan Dayan, hükümetinin, Scranton'ın İsrail'den "meseleleri daha iyi idrak ederek" ayrıldığı anlamını çıkardığını açıkladı. Scranton'ın sebep olduğu velvele arkamızda kalmıştı ancak Orta Doğu çıkmazı sert bir kaya gibi önümüzde duruyordu.

Bu durum, Orta Doğu'nun karmaşıklığına maruz kaldığımız tek olay değildi. Seçilmiş Başkan, Başkan Johnson'ın ısrarlı talebi üzerine 17 Aralık'ta Kuveyt Emiri'yle bir araya geldi ve doğru bir şekilde, dönemindeki son devlet ziyaretçisini Nixon'ın da kabul etmesinin kendisi için şahsi bir ayrıcalık olacağını vurguladı. Bu olay, özellikle benim için çok önemliydi çünkü ilk defa yüksek düzeydeki bir toplantıya Seçilmiş Başkan'ı hazırlamam gerekiyordu fakat netice itibarıyla utanç verici bir biçimde çuvallamıştım. Arap-İsrail çatışmasının, Emir'in kaygılarının ön saflarında yer alacağını düşünüyordum ve konuyla ilgili oldukça bilgi verici bir çalışma notu hazırladım. Ne yazık ki Emir, her şeyden öte, İngiltere'nin -1971'de yapacağını ilan ettiği üzere- bölgeyi boşaltmasından sonra yeni yönetimin İran Körfezi hakkında ne düşündüğünü öğrenmek istiyordu. Eğer örneğin, Irak, Kuveyt'e saldırırsa Amerika'nın planı ne olurdu? Nixon, mesai arkadaşlarının yetersizliğinin onu savunulamaz bir konuma düşürdüğü böyle zamanlar için ayırdığı donuk bakışıyla bana baktı. Mertçe, konuyu incelemek zorunda olduğunu, ancak elbette bölgedeki bütün devletlerin toprak bütünlüğüyle ilgilendiğimizi; benimseyeceğimiz taktik önlemlerin şartlara bağlı olacağı şeklinde yanıt verdi. Emir, bu anlaşılmaz söylemden epeyce memnun kalmıştı.

Sonraları, kendimi bu konuda geliştirmeye başladım; eğer gerekirse ziyaretçiye Nixon'la görüşürken hangi konuları gündeme getirmek istediğini önceden soracaktım.

Yeni yönetim, geçiş döneminde dış politika operasyonlarına her gün müdahale etmemeye dikkat etmelidir. Ancak olumlu bir atmosfer oluşturmak için iyi niyet gösterisi sunabilir. Ocak ayı başlarında Seçilmiş Başkan, Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle, Başbakan Harold Wilson, Şansölye Kurt Kiesinger ve NATO Genel Sekreteri Manlio Brosio'ya, Atlantik ilişkilerini güçlendirmek için öncelik vereceğini belirten samimi mektuplar gönderdi. Japonya Başbakanı Eisaku Sato, Başkan Josip Broz Tito ve Papa VI. Paul'e de dostane mesajlar iletildi.

Geçiş döneminin en önemli diplomatik girişimi, Hanoi'ye olmuştu. Önerim üzerine Seçilmiş Başkan Aralık ayının sonlarında ve Ocak ayının başlarında Kuzey Vietnam'la ciddi müzakerelere hazır olduğumuzu vurgulayan karşılıklı iki girişim başlattı. Hanoi'deki eski Genel Fransız Delegesi arkadaşım Jean Sainteny aracı olmuştu. Bu temaslar başlamadan bitti, çünkü bombalamanın tek taraflı olarak durmasını sağlayan Kuzey Vietnamlılar, ABD'den Saygon'daki hükümeti devirmesini talep ettiler.

Aslında Vietnam, geçiş sırasındaki ana hatamızın konusuydu. Vietnam'ın, Amerikan muhakemesini içinden çıkılmaz bir hale getirmek için sanki doğuştan bir kapasitesi vardı. Göreve başlama töreninden birkaç gün önce, 1 Kasım'daki bombalamanın durdurulmasından bu yana kesilen Paris'teki barış görüşmelerinde resmi müzakerelerin başlaması için Amerikalı müzakerecilere, girilen çıkmazı açma imkânı sağladık: müzakere masasının şeklindeki anlaşmazlık ve masaya oturacak tarafların belirlenmesi. Bu önemsiz bir konu değildi; kendilerini meşru hükümet olarak gören Güney Vietnamlı müttefiklerimizin, Hanoi'nin Güney'deki kolu olan Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne eşit statü vermeye hazır olmadığını gösteren büyük bir sembolik önemi vardı. Bu nedenle Hanoi'nin yaptığı Hanoi, NLF, Saygon ve ABD'nin her birinin eşit statüye sahip olacağı dört taraflı bir masa önerisine Saygon, üç ay boyunca direnmişti. Bu öneriyle Hanoi, müzakerelerin başlarında alternatif bir hükümet olarak NLF'nin kurulması için bastırdı.

Ocak ayı ortalarında Sovyetler Birliği, Kuzey Vietnamlılar adına aniden bir uzlaşma teklifinde bulundu. Hızlı bir şekilde ortaya çıkan anlaşmaya göre, isim levhaları, bayraklar ya da işaretlerin olmayacağı daire şeklindeki bir masaya oturulacaktı; Komünistlerin dört taraf olarak ve ABD ile Güney Vietnam'ın da iki taraf olarak konuşmaları için (müttefikler komünistlere karşı) yeterince muğlak bir anlaşma. Komünistlerin gerekçesi şeffaftı. Eğer girilen çıkmaz yeni yönetimde devam ederse, kamuoyuna yaptığı açıklamalarda kavgacıymış gibi görünen yeni Başkan, bombalamayı durdurmayı iptal edebilirdi. Eğer çıkmaz, göreve başlama töreninden sonra aşılırsa, yeni yönetim bunu, kamuoyu desteğini ve dolayısıyla Hanoi'nin üzerine salıverilecek psikolojik savaşa karşı dayanıklılığını güçlendirmek için bir "iler-

leme" işareti olarak kullanabilecekti. Görev süresinin son zamanlarındaki bir yönetimle anlaşmaya varmak, Kuzey Vietnamlılar için her iki sorunu da çözüme kavuşturuyordu.

Güney Vietnamlılardan işleri ağırdan almalarını ve anlaşmayı göreve başlama töreni sonrasına bırakmalarını istemek bizim için oldukça kolay olabilirdi. Hiçbir şey yapmasak bile Saygon zaten bunu yapardı. Ancak Dışişleri Bakanı Rusk'a yetki veren Bill Rogers, Seçilmiş Başkan'ın göreve başlama töreninden önce Saygon'un uzlaşmayı kabul etmesi yönündeki talebini Saygon'a iletmesini istedi. Yine de tüm ısrarlarıma rağmen Nixon'ın bu taahhüdünden vazgeçeceğini düşünmüyordum. Bu yüzden görevindeki son günlerinde olan yönetime bu başarıyı kutlamaları için bir fırsat verildi. Başarının, giden yönetim için anlamı yoktu, yine de bu durum Hanoi'nin öngördüğü gibi, hem yeni Başkan'ı ani bir çıkmaza mahkûm edecek hem de çok geçmeden yeniden başlayacak olan iç tartışmalar Başkan'ı zayıflatacaktı. Haftalar içinde Nixon, müzakerelerde esasa yönelik yetersiz ilerlemeden dolayı esnek olmamakla suçlandı.

Her zaman olduğu gibi, geçiş dönemi çok kısa sürdü. 20 Ocak'ta öğle zamanı Amerikan Kongre Binası'nın merdivenlerindeki platformun üzerinde, soğuk rüzgârda, Nixon'ın göreve başlama yeminini seyrettim. Artık endişelerin yok edemeyeceği umutlarla ülkemizin geleceğini şekillendirecek ve dünyadaki barış ve özgürlük beklentilerini belirleyecek kararlar için üstlenmemiz gereken yeni görevler vardı.

III
ACEMİ BİR DEVLET ADAMININ GÖRÜŞLERİ

Tarihçinin Bakış Açısı

Özellikle akademisyen olarak yetişmiş birisi için sorumluluğun önemi, son derece temkinli olmayı gerektirmesidir. Düşünce evresinden karar almaya aniden geçmek zorunda kalarak, sonuçla politika arasındaki farkı öğrenmeye mecbur oldum. Tartışmada makul olmak artık yeterli değildi; kişi, tavırlarında ve söylediklerinde ikna edici olmalıydı. Problemler artık teorik değildi; muhataplar tartışmacıdan ziyade egemen ülkelerdi ve bazıları görüşlerini dayatmak için fiziksel güce sahipti.

Her devlet adamı kısmen de olsa zorunluluğun esiri olur. Yaratmadığı bir ortamla karşı karşıya kalır ve artık değiştiremeyeceği kişisel bir tarihle ortaya çıkar. Liderlerin tecrübe kazandıkça derinlik elde ettiklerine inanmak bir yanılsamadır. Söylediğim gibi, liderlerin yüksek makama ulaşmadan önce oluşturdukları görüşler, görevde kaldıkları sürece tüketecekleri entelektüel sermayedir. Liderlerin bunu göstermeleri için çok az zamanları vardır. 'Acil olan'ın sürekli olarak 'önemli olan'a karşı kazandığı sonsuz bir savaşa kilitlenirler. Her politik figürün sosyal hayatı, yapacağı seçimi şartların baskısından kurtarmak için sürekli bir mücadele ile geçer.

Göreve başladığımda, yirmi yıllık tarih çalışmasıyla oluşturduğum bir felsefeyi de yanımda getirmiştim. Tarih, elbette önceden denenmiş yemek tarifleri sunan bir yemek kitabı değildir. Kurallarla değil, benzetimle öğretir. Karşılaştırılabilir durumlardaki eylemle-

rin sonuçlarını aydınlatabilir ancak her nesil, aslında hangi durumların karşılaştırılabilir olduğunu kendisi için keşfetmelidir. Zorunlu seçimlerin yükünü omuzlarımızdan hiçbir akademik disiplin alamaz.

On dokuzuncu yüzyılın diplomasisi üzerine bir kitap ve birkaç makale yazmıştım. Benim amacım, Napolyon Savaşlarından sonra Avrupa'nın yüz yıl süren bir barışı hangi süreçlerle kurduğunu anlamaktı; ayrıca 1914'te bu barışın neden bozulduğunu da öğrenmek istedim. Ama daha önceki dönemlerin tasarımların ve stratejilerin tam anlamıyla bugüne uygulayabileceğini hiç düşünmemiştim. Göreve başladığımda, geçmişin bize bazı önemli dersler öğretebileceğine inanıyordum. Ama aynı zamanda, emsali olmayan bir döneme girdiğimizin de farkındaydım: silahların yıkıcılığı, fikirlerin yayılma hızı, dış politikaların küresel etkisi, insanoğlunun durumunu daha iyi bir hale getirmek için çok eski hayallerin yerine getirilebilmesi için gereken teknik imkânlar.

Eğer tarih bir şey öğretecekse o da denge olmadan barışın ve kısıtlama olmadan da adaletin olamayacağıdır. Fakat ben de eşit derecede inanmıyorum ki hiçbir ulus gerçekliğin belirsizlikleri ile bir yol çizen ve böylece fedakârlıklarını anlamlı kılan ahlaki bir pusula olmadan yaptıkları seçimlerle yüzleşebilsinler, hatta bu seçimlerini belirleyebilsinler. Bu ince çizgide yürüme istekliliği, akademisyenin -ya da dışarıdan birinin- ahlak algısıyla bir devlet adamının ahlak algısı arasındaki farkı belirler. Dışarıdan olan, mutlak değerler çerçevesinde düşünür; onun gözünde doğru ve yanlış, kendi kavramlarıyla tanımlanır. Siyasi lider, bu lükse sahip değildir. Aşamaları geçmeden nadiren hedefine ulaşabilir; herhangi bir kısmi adım, temelde ahlaki açıdan eksiktir ve yine de o adım atılmadan ahlâka yaklaşılamaz. Filozofun sınavı, onun ilkelerinin ardındaki mantıktır; devlet adamının sınavı ise sadece hedeflerinin yükselmesi ile değil aynı zamanda bertaraf ettiği felakettir. İnsanoğlu, sakındığı riskler veya kötü sonuçların çıkmasını önleyen eylemlerde bulunması nedeniyle nelerden kurtulduğunu asla bilemez; keşke bir kez engellendiğinde, bir daha da hiç gerçekleşmese. Akademisyenle devlet adamı arasındaki diyalog bu nedenle her zaman sonuçsuz kalmaktadır. Felsefesi olmayan politikanın hiçbir standardı olmaz; fakat karanlığa dikkatlice bakma isteği olmadan ve belirsizlik içinde sendeleyerek gitmeyi göze almadan da insanoğlu asla barışın farkına varamaz.

Tarihte dinlenme yerleri ya da yayla düzlükleri yoktur. Tarihin bizi bilgilendirdiği kadarıyla, tüm toplumlar düşüş dönemlerinden geçmiş ve bunların çoğu da sonunda çökmüştür. Yine de devlet adamının, bir mecburiyet ile beklenmeyen bir olay arasında, sebat ve sezgiyle seçim yapması ve böylece halkının kaderini şekillendirmesi gerekmektedir. Nesnel koşulları görmezden gelmek tehlikelidir; tarihsel kaçınılmazlığın arkasına saklanmak, ahlaki değerleri terk etmekle eş anlamlıdır; yüzyıllar boyunca insanlığı sürdüren güç, umut ve ilham unsurlarını ihmal etmek demektir. Devlet adamının sorumluluğu, geçicilikle mücadele etmek ve sonsuzluk konusunda ısrar etmemektir. Tarihin, kalıcılığın düşmanı olduğunun farkında olsa da hiçbir lider bu durumu kolay kolay kabullenmez. Tüm yerleşik gelenekleri kuşatan bir çürümeye karşı direnmeyi, mücadele etmeyi ve ortadan kaldırmayı halkına bir borç bilir.

Amerikan Deneyimi

Ulusal hayatımızın özellikle karmaşık bir döneminde, beklenmedik bir şekilde yüksek makama geldim. Ulusların yaşamında insanlar öyle bir noktaya ulaşır ki gençlikte sınırsız gibi görünen imkânlar aniden daralır ve kişi artık her seçeneğin açık olmadığı gerçeğini kavrar. Bu içgörü, belki de önceki yılların naif coşkunluğundan daha az masum ama daha karmaşık ve nihayetinde daha kalıcı şekliyle yeni, yaratıcı bir itici güce ilham verebilir. Kişinin, kendi sınırlarını idrak etme süreci asla kolay değildir. Umutsuzlukla ya da isyanla bitebilir; çaresizce verilen tavizler neticesinde kişi aciz olduğunu düşünüp kendinden nefret edebilir.

Amerika, 1960'ların sonlarında böyle bir kendinden kuşku duyma ve nefret etme sürecinden geçti. Bunun tetikleyicisi, Vietnam'daki savaştı. İki yönetim tarafından kademeli olarak girilen savaşta, 1969 yılı itibarıyla herhangi bir erken çözüm umudu olmadan 31.000'den fazla Amerikalının ölümüyle sonuçlanmıştı. Kamuoyunun ve Kongre'nin ezici onayıyla başlayan savaş, önce şüpheciliğe ve daha sonra da giderek artan düşmanca bir isyana evrildi. Çok fazla sayıda kişi için saldırganlığa direnme savaşı, artık temel bir Amerikan belâsına dönüşmüştü. Özgürlüğün elde edilmesi ve devamının sağlanması için her bedeli ödeyecek ve her yükü taşıyacak Amerika'nın cesur

bir deklarasyonuyla başlayan on yıl, suikastlar, kentsel ayaklanmalar ve çirkin gösterilerin olduğu bir ızdırapla sona ermişti. 60'lar, kesin olarak masumiyetimizin sonunu gösterdi. Buradan çıkarmamız gereken; bu bilgiden bir şey öğrendiğimiz mi yoksa olgunlaşmamız gerçeğine isyan ederek güçlülüğümüzü tüketmemiz mi olduğuna karar vermemizdi.

1960'ların kargaşası, Amerikalılar için artan bir şekilde huzur bozucuydu çünkü bu kargaşa ABD'nin oldukça başarılı olduğu dönemin sonunda geldi. Barışı koruyan ve Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'nın endüstriyel demokrasilerinin büyümesini teşvik eden ittifaklar kurduk. Bir nesil boyunca küresel refahı destekleyen uluslararası ekonomik kurumların oluşturulmasına yardımcı olduk. Sömürgelerden çekilmeyi teşvik ettik ve yeni milletler için kalkınma yardımlarına öncülük ettik. İletişim ve teknolojiyle küçülen bir gezegende, savaştan harap olmuş ya da devlet olmanın ilk adımlarını atmak için çaba gösteren bir dünyada, ABD'nin enerjisi, idealizmi ve sürekli başarısı ile yaptığı küresel katkısından gurur duyması için her türlü sebebi vardı.

Bununla birlikte şu da vardı; yirmi yıllık çabanın sonunda Amerika, kendiyle barışık değildi. Savaş sonrası dış politikamızı aynı güçte sürdüren fikir birliği yok olmuştu. Uluslararası taahhütlerimizi ve başarılarımızı devam ettiren kişiler, Vietnam'da başarısız olduklarını düşünerek demoralize oldular. Çok fazla sayıda genç insanımız, taahhütlerimizin aşırı genişlediğini iddia ederek ve başarılara hayat veren değerlerle alay ederek babalarının başarılarına karşı isyan ettiler. Yeni bir yalnızlık politikası büyüyordu. 1920'lerde çok fazla iyi olduğumuzu düşündüğümüz için dünyadan çekilirken, 1960'ların sonlarındaki sinsi konu, dünyaya karşı çok kötü olduğumuz için dünyadan çekilmemiz gerektiğiydi.

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Amerika'nın kendinden şüphe etmesi, bu durumun bulaşıcı olduğunu kanıtladı; yabancı ulusların bir ülkeye inanması, o ülkenin kendisine inanmasından daha zordur. Avrupalı entelektüeller, Sovyet politikalarının yanı sıra Amerikan politikalarının da Soğuk Savaş'a neden olduğunu iddia etmeye başladılar ve kendi barış girişimleriyle hükümetlerine bu kısır döngüden çıkmaları gerektiğini öne sürdüler. Bu havayı besleyen pek çok Avrupa-

lı lider, Doğu ile Batı arasında bir "köprü" rolünü üstlenerek -Moskova'yı ziyaret ederek, Pekin'le ilişki yolları bularak, silahsızlanma ve Doğu-Batı ticaretini ısrarla vurgulayarak- detantın ateşli savunucuları oldular.

60'lı yılların sonlarında ABD, bu protestoları ciddiye almaya ve içinde yatan politikayı benimsemeye başlayana kadar çok iyiydi. Avrupalı devlet adamları rotayı birdenbire tersine çevirdi. Şimdi, Amerikan ve Sovyet liderlerinin küresel meseleleri Avrupa hükümet liderleri üzerinden çözecekleri bir tür "Süper-Yalta" olan ABD-Sovyet ortak egemenliğinden korkuyorlardı. Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgal ettiği yıl ABD, müttefiklerinin çoğu tarafından Güneydoğu Asya'da çok kavgacı ve Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerinde de çok yumuşak başlı olmakla suçlandı. Bu kararsızlık, İttifak birlikteliğinin içini yiyip bitiriyordu. Batı İttifakı; Çekoslovakya'daki olaylar yüzünden kendisine duyulan güven sarsılmış, olayların yatıştırılması için kamuoyu baskısına maruz kalmış, güvenliği güçlendirme kanaatine zorlanmış olarak denizdeki arızalı bir gemi gibi hareketsiz kalmıştı.

Benzer belirsizlik, diğer politikalarımıza da damga vurmuştu. Yirmi yıl boyunca Çin ile olan temaslarımız, Varşova'da ara sıra olan büyükelçilik toplantılarındaki karşılıklı suçlamalarla sınırlı kalmıştı. Orta Doğu patlamaya hazırdı ancak 1967 Savaşı'nın* ardından herhangi bir diplomatik girişim olmadı. Yurt içindeki bölünmelerimiz belirleyici girişimleri engelledi. Amerika, sadece bizim gücümüzün güvenlik sağlayabileceği, sadece bizim özverimizin umudu sürdürebileceği bir dünyada, kendimizle ilgili tüm şüphelerimizle birlikte, pasif duruma düşmüş görünüyordu.

Benim görüşüme göre Vietnam, sorunlarımızın sebebi değil, bir semptomdu. Küresel siyasetin büyük dönüşümüne karşı acı veren bir uyum sürecindeydik; tarihimiz ile yeni ihtiyaçlarımız arasındaki gerginlikle ciddi şekilde ilgilenmek zorunda kaldık. İki yüz yıl boyunca Amerika'nın dünyaya katılımı; aşırı müdahale ile uzak durma, gücümüzden çok fazla şey beklemek ile bundan utanmak, iyimser bir coşkunluk ile kusurlu bir dünyanın belirsizliklerinin yarattığı hayal kırıklığı arasında salınıyor gibi görünüyordu. Ulusal endişemizin en

* Arap-İsrail Savaşı. Altı Gün Savaşı olarak da bilinir. (ç.n.)

derin nedeninin, çok büyük olsa da gücümüzün sınırları olduğunu diğer milletler gibi kabul etmemiz gerektiği -halen tam olarak algılanmasa da- gerçeğine ikna oldum. Sorunlarımızla ilgili kaynaklarımız artık sonsuz değildi; bunun yerine entelektüel ve maddi öncelikleri belirlememiz gerekiyordu. 50'li ve 60'lı yıllarda, belirli sorunlara yönelik her tür çözümü denedik; artık çabalarımızın sonunun geleceği yanılsamasına kapılmadan kalıcı bir role bürünüp dünyayı şekillendirmemiz gerekiyordu.

1968'de hangi yönetim seçilirse seçilsin, bu problemle karşı karşıya kalacaktı. En iyi koşullarda muazzam bir görevdi; Vietnam'daki savaş bunu, acı ve ızdırap verici bir teşebbüse dönüştürdü.

Tarihimiz bize güçlükler çıkarmıştı. İronik bir şekilde, devleti kuran büyüklerimiz 'Kurucu Babalar', Avrupa'nın güç dengesini anlayıp onu ustalıkla yöneterek önce Amerika'ya bağımsızlık getiren, sonra da onu koruyan devlet adamlarıydı. Franklin ve Jefferson'ın kurnaz diplomasileri, İngiltere'nin düşmanlarını (Fransa, İspanya ve Rusya) bizim tarafımızda tuttu, böylece müzakere yönümüz güçlendi; John Jay, İngiltere tahtı tarafından tanınmamızı sağladı ve İngiltere ile olan savaşımızdan kalan sorunları ortadan kaldırdı. Ancak bu noktada Avrupa güç dengesinin en geçerli geleneklerinde olduğu gibi, geçici müttefiklerimizle bağlarımızı kopardık ve kendi yolumuza gittik. Bağımsızlıktan sonra otuz yılı aşkın bir süre diğer milletler gibi tehlikeli bir şekilde yaşadık. Fransa ile savaşın eşiğine geldik ve başkentimizin İngiliz kuvvetleri tarafından ele geçirilmesine katlandık. Fakat yeni fırsatlardan yararlanmak için de akıllıca hareket ettik. Fransa'nın ve İspanya'nın Batı Yarıküre'den etkin bir şekilde ortadan kaldırılması, Kuzeybatı Pasifik'te Rusya'nın yayılma tehlikesi ve İngiltere'nin Avrupa devletlerinden giderek artan bir şekilde uzaklaşması, Avrupalı kuvvetleri yarıküremizden çıkarmak için 1823 yılında bizi İngiltere'yle birlikte Monroe Doktrini'ni hazırlamaya götürdü.

İngiltere'nin perspektifi, Avrupa'nın denge perspektifiydi. Başbakan Canning, Monroe Doktrini'ni "Yeni Dünya, Eski'nin dengesini düzeltmek için var oldu" şeklinde algılıyordu. Fakat bu durum Yeni Dünya'da sırtımızı Avrupa'ya çevirmememiz ve tüm enerjimizi de kıtamızı, Batı'ya açmak için harcamamız gerektiği anlamına geliyordu. Waterloo ile 1914 yılı arasında geçen yüz yıl boyunca, coğrafi

uzaklığımız ve küresel istikrarı sağlayan İngiliz deniz gücü sayesinde korunduk.

ABD güçlendikçe ve Avrupalı rakipleri de Avrupa, Afrika ve Asya'ya odaklandıkça Amerikalılar da dış ilişkilerin normal modeli olarak iki büyük okyanusun bahşettiği soyutlanmayı düşünmeye başladılar. Oldukça kibirli bir şekilde güvenliğimizi, gücümüzün fazlalığına ya da tarihin ve coğrafyanın şanslı tesadüflerine değil de tamamen inancımızın üstünlüğüne bağladık. Napolyon ayaklanmasından sonra Amerika, on dokuzuncu yüzyıl boyunca Avrupa ihtilaflarından uzak durdu; ulusal topraklarımızı genişletmek ve ulusal birliğimizi korumak için her Avrupa ülkesi kadar çok savaştık ve muhtemelen daha fazla can kaybı verdik. Fakat bu savaşlara uluslararası ilişkiler düşüncesiyle bakılmadı; Amerikalılara göre, bu durum kaderin açıkça görülen mecburiyetlerinin bir yansımasıydı.

1848 yılındaki başarısız devrimlerin mültecileri veya Mayflower soyundan gelenler olsun Amerikalılar, diğer milletleri zorlayan ihtiyaçlardan muaf olduğumuzu varsaymaya başladılar. Elbette pragmatik ve gerçekçi bir gerginlik de vardı. Deniz gücünün rolü hakkındaki Amiral Mahan'ın algısı, Amerikalıların jeopolitik açıdan derinlemesine düşünebildiğini kanıtladı. Filipinler'i ve Panama Kanalı'nı elde ettiğimiz yöntemler, güç politikasının tamamıyla ihmal edilmediğini ispatladı. Yine de Amerikan siyasi düşüncesi, diplomasiyi artan bir kuşkuyla dikkate alır oldu. Silahlar ve ittifaklar, ahlaksız ve gerici olarak kabul ediliyordu. İdeallerimizi çıkarlarımızla uzlaştıracak bir araç olan müzakereler, ahlaki açıdan sorgulanabilir bir dünyanın sonsuz kavgalarına bizi bulaştıracak bir tuzaktan daha az ele alınıyordu. Doğuştan gelen açık sözlülüğe yatkınlığımız, aleni ve gürültülü siyaset içgüdülerimiz, Avrupai tavırlara ve kıta elitlerine duyulan güvensizliğimiz gibi faktörlerin tümü bizde, Avrupa diplomasisinin kalıplaşmış yöntemlerine ve belirsiz uzlaşma eğilimlerine karşı giderek artan bir sabırsızlık oluşturdu. Alaska'nın satın alındığı gün, Eski Dünya'nın diplomatik entrikalarına rağmen Rusya'yı sonunda kıtamızdan çıkarışımız bile, sadece Amerikan saflığıyla açıklanmak yerine, büyük bir ahmaklık olarak kabul edilmişti. Kongre anlaşmayı tamamlamak için yalnızca -ki büyük zorlukla- 7 milyon dolar ayırmaya razı oldu.

Diplomasi açısından yabancıların kurnazlıkta üstün olduğu söylencesi, yirminci yüzyıla taşındı. Will Rogers, "Amerika asla bir savaşı kaybetmedi ve asla bir müzakere kazanmadı" dediğinde bu lafın devamında gülüşmeler olacağı kesindi.

Böylece Amerika, çağrılacağı oyunda kendisine düşen bölüm için büyük ölçüde hazırlıksız olarak yirminci yüzyıla girdi. Unutulan şey bağımsızlığımızı güvence altına alan Kurucu Babaların yetenekli devlet yönetimiydi; küçümsenen şey ise tüm ulusların çıkarlarını korumak zorunda olduğu yöntemlerdi. Lord Bryce'ın 1888'de Amerikan milletler topluluğunda gözlemlediği gibi, Amerika "yaz denizinde" yelken açmış gidiyordu ama şimdi bir bulut kümesi "ufuktaydı ve artık şimdi uzak da değildi, sis içinde gölgelerin olduğu zamandı, burada şeklinin ve büyüklüğünün zar zor tahmin edilebildiği tehlikeler gizlenebilirdi."

Amerika, bunun sonuçlarını on yıllarca kavrayamasa da çok uzun süredir güvendiğimiz İngiliz İmparatorluğu'nun barış dönemi (Pax Britannica) sona ermişti. Dünyanın başlıca ekonomik gücü haline geldik ve istikrarsız bir dünyada dengeyi sürdürmeye yetecek gücü olan tek demokratik ulus olma yolunda hızlıca ilerliyorduk.

Birinci Dünya Savaşı'na girişimiz, denizlerin özgürlüğünü korumaya ve Avrupa'nın düşman bir gücün egemenliğine girmesini önlemeye yönelik jeopolitik çıkarımızın kaçınılmaz sonucuydu. Ancak geleneğimize sadık kalarak, savaşa dahil olmamızı, yasal ve idealist anlamda yorumlamayı tercih ettik. "Tüm savaşları bitirmek" ve "dünyayı demokrasi için güvenli kılmak" amacıyla savaştık. Hatalı bir sonucun yarattığı kaçınılmaz hayal kırıklığı, izolasyonun yönünü değiştirir. Bizim tercihimiz olan uluslararası anlaşmazlığı yasal olarak bitirecek bir kanun için tekrarlanan girişimlerimize geri çekildik; müşterek güvenlik için kendiliğinden ortaya çıkacak bir sistem, yeni silahsızlanma tasarıları ve savaşı yasaklayan Kellogg-Briand Paktı. Dış politikanın güvenlikle başlaması gerektiğini kabul etmeyip reddetmemiz, doğası gereği silahlar uluslararası gerilimi arttıracağı için iki dünya savaşı arasındaki yıllarda silahlanmaları sınırlandırılmak zorunda kalınan müttefiklerimize rakiplerimiz gibi davranmamıza neden oldu. Birinci Dünya Savaşı gibi menfur bir taahhüde nasıl oldu da giriştiğimizi açıklamak için günah keçisi -sözde mühimmat

imalatçıları- aradık. Özgürlüklerimize yönelik bir tehdit yoksa istihbarat servisleri değersiz olarak kabul edilirdi. Amerikan ilgisinin yurt dışında tek savunulabilir yanı ekonomik faaliyet olarak görülmüştü; Amerika'nın hedefleri, ya Herbert Hoover'ın yardım çabalarıyla örnek gösterilen bir yardımseverlik ya da Cordell Hull tarafından savunulduğu gibi, aslında daha az aktif olan serbest ticaret şeklinde olacaktı.

Daha sonra totaliterlik yükseldiğinde ve tüm uluslararası düzen hiçe sayıldığında, siyaset tercihinden ahlaki inanca dönüşen soyutlanmışlığımıza sarıldık. Ulusal güvenliğimiz için gereken temel önlemleri neredeyse tamamen terk ettik. Sadece çok büyük zorlukla Başkan Roosevelt bir bahaneyle İngiltere'ye yardım ederek ve askeri gücümüzü yeniden inşa etmek suretiyle artan tehdide karşı ilk çekingen adımları atabilmişti. Dünyadan soyutlanmış halimiz, Amerikan topraklarına karşı sürpriz bir saldırı ile bizi şoka sokmadan önce İkinci Dünya Savaşı devam edip gidiyordu. Ama sonrasında mutlak zafere ulaşma dalgınlığıyla savaş sonrası dönemde dünyanın güvenliğinin bir çeşit güç dengesine bağlı olabileceği fikrini reddettik. Bu yüzden savaştan çıkan sonuca çok şaşırdık. Savaş sonrası dönemin ana gerçeği, Almanya ve İtalya'nın yıkımı ile İngiltere ve Fransa'nın tükenmesinin, Sovyet gücünü Avrupa Kıtası'nın kalbine sokması ve bir süreliğine Batı Avrupa'yı Sovyet merhametine bırakmasıydı. Savaştan sonra oluşacak uluslararası uyum hakkında savaş döneminde yaptığımız varsayımlara karşı Moskova'nın yenilenen ideolojik düşmanlığı gitgide daha fazla rahatsızlık vermeye başlamıştı. Bilim insanlarımız, atomu serbest bırakmak suretiyle silahlanmada bir devrim başlatıp mevcut çağı öncekilerden farklı kılmışlardı.

Dean Acheson, "yaratılışta mevcut" olduğunu söylediği zaman, yalnızca savaş sonrası dış politikamızın yaratılmasına değil, kendi tarihimizde yeni bir döneme de atıfta bulunmuştu. Bu yüzyıldaki iki dünya savaşından sonra dünya liderliğinin sorumlulukları ve yükleri kaçınılmaz oldu. ABD, kendisine rağmen yeni dengenin koruyucusu olmuştu. O neslin Amerikalıları, devam eden bu kredi sayesinde enerji, hayal gücü ve beceri ile bu sorumlulukları üstlendiler. Avrupa'nın yeniden inşasına yardım sunarak, Avrupa'nın birliğini teşvik ederek, ekonomik iş birliği kurumlarını geliştirerek ve ittifaklarımı-

zın korunmasını genişleterek özgürlük imkânlarını artırdı. Bu yaratıcılık patlaması, Amerikan tarihinin en görkemli anlarından biridir.

Yine de bu coşkunluk dönemi zorunlu olarak bitecekti, keşke başarımızın kaçınılmaz sonuçlarıyla yüzleşebilseydik. Avrupa ve Japonya'nın gelişmesi için ittifak ilişkilerimizde düzenlemeler gerekiyordu; bağımsızlıkları için destek olduğumuz yeni ulusların gelişen dünyası küresel refahtan kesin olarak daha büyük bir pay talep edecekti. Üstelik yapabileceğimiz hiçbir şey Sovyetler Birliği'nin savaştan kurtulmasını ve yeni gücünü kabul ettirmesini engelleyemezdi. Savaş sonrasındaki ilk başarılarımız bizi, daha karmaşık sorunların olduğu yeni bir dönem için hazırlamadı. Marshall Planı ve Point Four gibi ilk programlarımız, idealizmimizi, teknolojik bilgi birikimimizi ve kaynaklarla ilgili sorunların üstesinden gelme becerimizi gösterdi. Bir anlamda kendi Yeni Anlaşmamızın direktiflerini uygulayıp ekonomik gelişme kaydederken bir yandan da politik çatışmanın çözüme kavuşmasını bekliyorduk. Bu strateji, Avrupa'da ve siyasi yapıların mevcut olduğu Asya'nın bazı bölgelerinde işe yarasa da yeni uluslarda pek etkili olmamıştı. Soğuk Savaş'ın neden olduğu iki kutuplu dünyada; Berlin'de, Kore'de, yine Berlin'de ve son olarak da Küba füze krizindeki baskı ya da şantaja karşı dimdik durduk. Bunlar başarılarımızdı. Fakat önemli bir noktada, termonükleer zamanda Sovyetler Birliği'yle olan ilişkimizdeki uzun süreli sorunun temeline inmemiştik ki bu da yakında daha belirsiz zorluklara sebebiyet verecekti.

Bizim daha derindeki sorunumuz kavramsaldı. Çünkü barışın "normal" olduğuna inanılıyordu, uluslararası alanda gösterdiğimiz çabalarla aradaki engelin aşılması ve normale dönülerek nihai bir sonuca ulaşılması bekleniyordu. Avrupa'nın ekonomik iyileşmesi için yapılan programların devamlılığının kıtaya bir refah getirmesi arzulanıyordu. Güvenliği sağlamak için sarf edilen çabalarla, Sovyetler Birliği ile nihai bir anlaşmaya varılması hedefleniyordu. Bu düşünce, Sovyetler Birliği'ne yönelik savaş sonrası politikamızı ifade eden "çevreleme" kavramında gizliydi.[1]

George Kennan'ın 1947'de *Foreign Affairs* dergisinde çıkan meşhur "X" makalesine göre görevimiz, Sovyetlerin yaptığı araştırma ve incelemelerine aynı şekilde karşılık vererek direnmek ve sabırla Sovyet sisteminin yumuşamasını beklemekti. Dean Acheson'ın ve

bir dereceye kadar John Foster Dulles'un diplomasisinde uygulandığı gibi, özellikle stratejik olarak zihnimizi meşgul eden Orta Avrupa'ya yönelik saldırılması düşüncemiz nedeniyle Sovyet saldırganlığını kontrol altına alacak bir çevreleme gücü kurana kadar beklemeliydik. Çevreleme sağlandıktan sonra durumu, diplomasi devralabilecekti. "Yapmamız gereken şey" dedi Dışişleri Bakanı Acheson, "güçlü bir hale gelmektir; bu gücü meydana getirebilirsek o zaman dünyadaki tüm durumun değişmeye başlayacağını düşünüyorum... bu değişimle çeşitli tarafların müzakere pozisyonlarında bir fark oluşur ve ayrıca Kremlin tarafının da bu gerçeklerin farkına varılması yönünde istekli olacağını umuyorum..."[2]

Bu çevreleme tanımı, gücü ve diplomasiyi, politikanın iki farklı unsuru ya da aşaması olarak ele almıştı. Nihai bir müzakereyi hedeflese de bu müzakerelerin içeriğine yönelik bir rehberlikte bulunmuyordu. Gücün kendini göstereceğini ve müzakereler başladığında içeriğinin de kendiliğinden oluşacağını ima ediyordu. Bize ya da müttefiklerimize doğrudan bir saldırının olmadığında gücün nasıl gösterileceği sorusuna cevabı yoktu. Eğer muhaliflerimiz uzlaşma yerine yıpratmaya ya da dolaylı bir saldırıya yoğunlaştığında biz de kuvvetli bir duruma geçersek, sonrasında ne olabileceğini de netleştirmiyordu.

Bu çevreleme politikası üç açıdan kusurlu çıktı. Birincisi; güç dengesine ilişkin aşırı askerî anlayışımız -ve bunun sonucunda, savaş sonrası bir çözüm için müzakereleri erteleme politikası- paradoksal olarak Sovyetler Birliği'ne zapt ettiği yerleri pekiştirme ve nükleer dengesizliği giderme fırsatı verdi. Elbette savaşın hemen sonrasında Orta Avrupa'daki büyük Sovyet orduları kendilerine karşı sıralanmış güçlerden çok daha büyüktü; Batı Avrupa perişan edilmişti ve ABD de askerlerini terhis etmişti. Fakat Sovyetler Birliği'nin gerçek gücü, bizim gücümüzün bir bölümü kadardı. Dört yıl süren savaş ve 20 milyon insan kaybı nedeniyle Sovyetler Birliği tükenmişti. Atom tekelimiz ve yirmi yıldır devam eden büyük bir nükleer üstünlüğümüz vardı. Göreceli gücümüz, başlangıcından kısa bir süre sonra Soğuk Savaş diye adlandırılan şeyden asla daha büyük değildi.

İkincisi; askeri teknolojinin doğası, güç dengesinin artık tek tip olarak düşünülemeyeceği şekildeydi. Nükleer silahlar o kadar deh-

şet vericiydi ki mühimmat depoları büyüdükçe, akla gelebilecek her türlü saldırganlığı püskürtmek için çok daha az yararlı olduklarını kanıtladılar. Bir süre için bu gerçeği, nükleer tekelimiz ve daha sonra da sayısal üstünlüğümüz gölgeledi. Fakat teknolojinin Kremlin'e, nükleer misilleme tehdidinin inandırıcılığını azaltan riskleri ortaya çıkarma imkânını vermesiyle kaçınılmaz olarak bu noktaya varıldı. O andan itibaren askeri güç dengesini yönetmek, iki zeminde dikkat gerektirdi: stratejik olarak sadece nükleer güçle değil, aynı zamanda yerel olarak da konvansiyonel silahlarla yeterince güçlü olmak. Nükleer garantimizin devam ettiğinin resmî olarak beyan edilmesi, nükleer çözümsüzlük gerçeğini ve bunun sonucunda alternatif bölgesel savunma ihtiyacını ortadan kaldırmayacaktı. Yine de geçen her on yıl, sorumluluğumuzun önemli düalitesini yeniden öğrenmek zorunda kalmıştı.

Üçüncü olarak; çevreleme doktrinimiz, devletlerarasındaki ilişkileri felsefeler arasındaki çatışmalara dönüştüren ve iç ayaklanmalar yoluyla iktidar dengesine yönelik sorunlar yaratan komünist ideolojinin modern etkisine asla yeterli bir cevap olamazdı.

Kısacası, mutlak gücümüz büyürken, SSCB de İkinci Dünya Savaşı'ndan kurtulurken göreceli durumumuzun inişe meyilli olduğunu asla tam olarak anlayamadık. Bizim askeri ve diplomatik konumumuz 1940'ların sonlarına kadar hiçbir zaman çevreleme politikamızın ilk başladığı andaki durumundan daha iyi olmadı. Avrupa'nın geleceği hakkında ciddi bir görüşmeye oturmanın tam zamanıydı. Elimizdeki fırsatı kaçırdık.

Aslında ilk başta, Stalin'in tüm Doğu Avrupa'yı uydu olarak yörüngesine katacağı beklentisi olduğuna şüpheyle yaklaşıyordum; savaş sonrasındaki ilk adımları -Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan'da izin verdiği ama hepsinde komünistlerin kaybettiği serbest seçimler gibi- bu ülkelerin Finlandiya'nınkine benzer bir statüye sahip olmasını kabule hazır olabileceğini gösteriyordu. Beklenmedik şekilde, potansiyel gücümüzü daha fazla harekete geçirene kadar ciddi müzakereleri erteledik. Böylece Sovyetler Birliği'ne, ele geçirdiği ülkelerdeki durumunu pekiştirmek ve savaşın ardından kendini toplamak için ihtiyaç duyduğu en değerli şey olan zamanı verdik.

Daha önce de sıkça olduğu gibi, bunu en iyi Winston Churchill anlamıştı. Ekim 1948'de, görev süresi biterken fazlaca dikkate alınmamış bir konuşmasında şunları söylemişti:

> Sorulan soru şuydu: Atom bombasına sahip olduklarında ve büyük bir depoya yığdıklarında ne olacak? O zaman ne olacağına, şu an ne olup bittiğine bakarak kendiniz karar verebilirsiniz. Eğer bu şeyler odun yaşken yapılırsa kuruduğunda ne yapılacak? Hristiyan olmamız ve fedakârca davranarak kendimizi tutmamız nedeniyle bu bilinmeyen yeni gücü kendilerine karşı kullanmayacağımıza güvenip aylar boyunca dünyayı rahatsız etmeye ve acı çektirmeye devam ederlerse, onlar büyük miktarda atom bombasına sahip olduklarında ne yapacaklar? Mantıken hiç kimse, önümüzde sınırsız bir zamanımız olduğuna inanamaz. Meseleyi kökünden halletmeliyiz ve nihai bir anlaşma yapmalıyız. Bir şeylerin ortaya çıkmasını bekleyerek -bizim için kötü bir şeylerin ortaya çıkmasını beklemek anlamına geliyor- tedbirsiz, beceriksiz bir şekilde yavaş bir tempoda koşmamalıyız. Rus komünistlerinin sahip olmalarından önce Batılı uluslar atom gücüne sahip olmaya hazır oldukları taleplerini açık ve kesin bir şekilde ifade ettikleri takdirde kan dökülmeden kalıcı bir çözüme ulaşma olasılıkları daha yüksek olacaktır.[3]

Bu yüzden 1945'ten sonra Amerika'nın girdiği iki savaşta da -Kore ve Vietnam'da- hiçbir siyasal ya da stratejik beklentilerimizi karşılamayan bir sonuç oluştu. Kore'de savaş, ABD'ye veya büyük müttefiklerimize yapılan bir saldırıyla başlamamıştı. Avrupa'nın göbeği de hedeflenmemişti. SSCB'nin doğrudan karıştığı bir olay da değildi. Sovyetler Birliği, Avrupa'da şiddetli bir saldırıya hazırlanırken, Washington'da sorumlu olanların bunun bizi Asya'ya çekmek için stratejik bir saptırma olarak görmelerine şaşırmamak gerekir. Bu nedenle savaşta ne yapacağımız belirsizdi. Askeri durumla bağlantılı olarak hedeflerimiz de dalgalanmalar ortaya çıkmıştı. Açıklanan amacımız farklı zamanlarda değişiyordu; saldırganlığı püskürtmek, Kore'nin birleşmesini sağlamak, güçlerimizin güvenliği ya da girilen askeri çıkmazı kıracak garantili bir ateşkes gibi.

En güçlü askeri pozisyonda olduğumuz sırada, Inchon'a girişimizden sonra güç ve diplomaside dış politikanın farklı ve birbirini izleyen aşamaları olduğu algımız, Kore Savaşı'nı müzakere etmemizi engelledi; hedeflerimizi yükseltmeye itiliyorduk. Bir yıl sonra da müzakerelerin tam başladığı anda, yalnızca savunma amaçlı bir durum dışındaki

askeri operasyonları durdurunca düşmanın hızlı bir diplomatik çözüm bulunma isteği de ortadan kalkmış oldu. Sanki müzakere süreci, askeri dengeden bağımsız olarak kendi içsel mantığıyla hareket ediyormuş gibi davrandık; aslında bu askeri baskılar, rakiplerimizi kızdırarak ya da kötü niyet gibi görülerek müzakereleri tehlikeye atabilirdi. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, bu çıkmaz neredeyse iki yıl süreyle devam etti, bu sürede savaş durumu hafifleyince zayiatımız dayanabileceğimiz sayıya indi. Güç ve diplomasiyi ayrı olgular olarak ele almak, gücümüzün amaçsız kalmasına ve müzakerelerimizin de gücünü kaybetmesine neden oldu.

Sonuç itibarıyla, yeni ulusal mutabakatta dış politikadaki ilk gedik olarak bir iç çekişme ortaya çıktı: General Douglas MacArthur ile Washington'daki sivil ve askeri liderlik arasındaki anlaşmazlık. MacArthur, Uzak Doğu'da zafer istiyordu. Eleştirmenleri, diğer şeylerin yanı sıra muhtemelen Avrupa'da, Sovyetler Birliği'nin bütün kuvvetiyle bizi sınama ihtimaline karşı gücümüzü korumak zorunda olduğumuzu ileri sürdü. MacArthur, verilen direktiflere itiraz etti, çünkü bu direktifler ona geleneksel savaş anlayışımız açısından çok kısıtlayıcı görünmüştü; diğer taraftan politik liderliğe göre, Kore stratejik bir şaşırtmaydı: Washington'ın, Avrupa algısı açısından belirleyici arena olarak çok büyük bir savaştı.

Büyüyen Sovyet nükleer mühimmat tehdidi yakında ortaya çıkacak olursa, zamanın bizden yana olduğundan ya da bütün güçle yapılacak bir savaşta Sovyetler Birliği'nden daha fazlasını kaybedebileceğimizden şüphe etmemiz mümkündü. Asla çözemediğimiz paradoks ise Kore Savaşı'na girmemizdi, çünkü bunu yapmamanın yakın gelecekte Avrupa için çok vahim bir tehlike yaratacağından korkuyorduk. Ama sonra Avrupa'ya karşı şiddetli bir tam saldırıyla yüz yüze kalma konusundaki isteksizlik, Kore'de hüküm sürmek için hazırlandığımız riskleri ciddi biçimde sınırlandırdı. Ortaya çıkan bu çıkmaz, ülkedeki uyumumuzu baltaladı ve McCarthycilik olarak özgürlüklerimize yönelen saldırıya katkıda bulundu.

On yıl sonra, Vietnam'da da aynı ikilemlerle karşılaştık. Hindiçin'deki savaşı, koordine edilmiş bir küresel Komünist stratejinin tezahürü olarak gördüğümüzden bir defa daha bu sürece dahil olmuştuk. Alacağımız riskleri yine sınırlı tutmaya çalıştık çünkü Hindiçin'in bir parçası gibi göründüğü bu küresel mücadele aynı zamanda Viet-

nam'ın bir hesaplaşma için makul bir yer olmadığını da ortaya koyuyordu. Her aşamada risklerimizi, Çin ya da Sovyet müdahalesini tetikleyeceğini tahmin ettiğimiz düzeyin altında tutmaya çalıştık. Kısacası, küresel meydan okuma konusundaki algımız aynı zamanda bizi uzak girişimlere sürükledi ve onları tam olarak yerine getirmemizi engelledi. Bir defa daha büyük bir halk desteği ile girmiş olduğumuz bir savaş, kamuoyunu tedricen kaybetmiş olan sinir bozucu bir çıkmaz haline gelmişti.

1969 itibarıyla Vietnam'daki savaş, savaş sonrası dış politikamızın bütününe yönelen bir saldırıyı tetikleyerek ulusal bir kâbus haline gelmişti. Şimdiye kadar neredeyse oy birliği ile kabul gören Sovyetlerin uzlaşmaz tutumunun Soğuk Savaş'a neden olduğu fikrine, zaman zaman şiddete de başvuran bir azınlığın başlattığı ısrarlı söylemle karşı çıkıldı: uluslararası gerginliklerin temelinde yatan sebepler, Amerika'nın kavgacılığı, Amerika'nın militarizmi ve yine Amerika'nın ekonomik emperyalizmiydi. Yurt içindeki bu radikal düşüncenin hiçbir zaman çok sayıda gerçek taraftarı olamadı; biz Vietnam'dan çıktıktan hemen sonra da güçten düştü. Önemli olan şey bunun geçici cazibesinin, savaş sonrası politikamızın ana ilkelerini ve başarılarını savunması beklenen grupların morallerini paramparça eden etkisi kadar olmadığıdır. Dış politikamızın büyük başarılarından sorumlu olan uluslararası kuruluşumuz, kendi çocuklarının tüm değerleri sorgulayan saldırısından önce çöktü.

Yeni Nixon yönetimi, seleflerinin 1947'den beri büyük ölçüde ulusal fikir birliği ile sürdürdüğü dış politikayı, bu fikir birliği olmadan yürütmek zorunda olan savaş sonrası neslin ilkiydi. Bizim görevimiz ise daha da karmaşıktı. Sadece bir savaşın düzenimizi altüst etmesiyle değil, yeni bir çağ için yeni bir dış politikayı ortaya koymamız gereği ile karşı karşıya kaldık. Er ya da geç Vietnam Savaşı bitecekti. Karşılaştığımız küresel zorluklar ve dünyadaki hedeflerimiz nelerdi? İdealizmimizi ve sorumluluklarımızı, güvenliğimizi ve değerlerimizi, hayallerimizi ve olanaklarımızı uzlaştırabilecek yeni bir fikir birliği oluşturabilecek miydik?

Yeni Dengenin Yol Açtığı Problemler

Göreve başladığımızda, Vietnam'ın çektiği acının, Amerika'nın yaralarını sarması ve dünya liderliğinden vazgeçmesi için Amerika'yı

içine çekebilecek uluslararası meselelerle ilgili yeni bir hayal kırıklığı tehdidinde bulunduğu açıktı. Böyle bir durum, Vietnam'ın kendisinin trajedisinden çok daha ciddi bir trajediye neden olurdu. Aşırıya kaçan coşkunluk ile asık suratlı yalnızlıktan oluşan tarihsel döngümüze geri dönerdik. Üstelik bu defa, 1930'ların dünyasından çok daha karmaşık, daha tehlikeli ve daha bağımlı bir dünyayı Amerika'nın liderliğine bırakacaktık. Bu nedenle Nixon yönetimi, Hindiçin'e müdahalemizi sonlandırmaya çalışırken bile bunu, uzun vadeli bir Amerikan dış politikasının temelini atma görevi olarak görmüştü. 60'ların akademik odağı olan kriz yönetimi artık yeterli değildi. Krizler, daha kötüye gitmesine izin verildiğinde, gittikçe yönetilemez hale gelebilecek olan daha derin sorunların belirtileriydi. Ahlaki taşkınlık hem her şeye aşırı karışmayı hem de izolasyonu etkilemişti. Temel ulusal menfaatlerimize ilişkin bir kavramımız olmasının, kendini zapt etme dengesi ve süreklilik güvencesi sağlayacağı kanaatindeydim. İdealist düşünmemizin, sorumsuzluk için bir mazeret değil de cesaret, dayanıklılık, özgüven ve istikamet veren bir kaynak olması gerekiyordu. Sadece bu yolla, emsalsiz tehlikeleri, vaatleri ve küresel doğasıyla ortaya çıkmakta olan uluslararası bir sistemi şekillendirebilirdik.

Vietnam'dan daha derin bir keyifsizlik bizi sardığı için çözümü de felsefeden daha az uzmanlık isteyen bir meseleydi. 1968 seçimlerinden birkaç hafta önce yayınlanan bir makalede, fikirlerimin teste tâbi tutulacağına dair ortada hiçbir bilgimin olmadığı zamanda şöyle yazdım:

> Günümüzdeki mevcut huzursuzluk, amaçları çok açıkça belli olan bazıları tarafından kuşkusuz istismar edilmemelidir. Fakat işte bu istismar, yalnızca yönetsel ve tüketici odaklı olan ve durağanlıktan krizler çıkaracak gibi görünen bir dünya ile ilgili olarak modern devletten duyulan derin bir memnuniyetsizliğin kanıtıdır. Önemsiz gibi görünen nedenler yüzünden, tüm gücüne rağmen modern bürokratik devlet kendisini çoğu kez bütün kurumlarına kadar sarsılmış halde bulur. Kırılganlığı ve dünya çapındaki -özellikle de gelişmiş ve nispeten varlıklı ülkelerdeki- gençlik devrimi, bürokratik zorluklara giderek daha fazla önem veren ve maddi rahatlıktan daha ciddi bir amacı olmayan politik ortamın doğurduğu can sıkıntısına yol açan manevi bir boşluğa işaret ediyordu.
>
> En iyi koşullarda, bir sonraki yönetim krizlerle kuşatılacak. Dünyanın he-

men hemen her bölgesinde, şu anki problemlerden kaçınarak, altta yatan sorunlarla nadiren ilgilenerek sermayemizle geçiniyoruz. Vietnam'daki savaşın miraslarından biri olarak ABD'nin denizaşırı müdahaleleri riske atmak istememesi nedeniyle bu zorlukların çoğalması da muhtemeldir.

Yeni bir yönetim, Amerikan halkından merhamet ve anlayış isteme hakkına sahiptir. Fakat yönetim de bu hakkını, zor meselelere ayaküstü verilen teknik cevaplarla kullanmamalı; her şeyden önce doğru soruları sorması gerekmektedir. Dış politika alanında öncelikli olarak bir kavram oluşturamadığı takdirde yönetim, dengeli ve yapıcı bir dünya düzeni oluşturmaya hiçbir zaman katkımız olamayacağını kabul etmelidir.[4]

Dönemimizi belirleyen en fazla kaygı verici değişim, gücün doğasındaki dönüşümdü. Nükleer çağın başlangıcına kadar, bir ülkenin etkili bir siyaset için kullanacağı çok fazla askeri kuvvete sahip olabileceği düşünülemezdi; her güç artışı -en azından teoride- politik açıdan yararlıydı. Nükleer çağ, bu geleneksel önlemi yok etti. Bir ülke, bir düşmanı yok etmek için yeterince güçlü olabilse de kendi halkını saldırıya karşı koruyamayabilir. Tarihin bir ironisiyle güçteki devasa artış, güçle politika arasındaki ilişkiyi aşındırmıştır. Bundan böyle büyük nükleer güçler, birbirini mahvedebileceklerdi. Fakat ortaya çıkması çok muhtemel sorunlara karşı güçlerini bir araya getirmede de büyük zorluk yaşayabilirlerdi. Ellerindekilerle önlerine çıkan zorlukları aşabilirlerdi; kendi isteklerini empoze etmek için bu gücü kullanmalarına gerek yoktu. Yok etme kapasitesi, herhangi bir misillemede bulunma gücü olmayan ülkelere karşı bile akla yakın bir tehdit olarak anlaşılmasının zor olduğunu kanıtladı. Süper güçlerin nükleer olmayan ülkeler üzerindeki yayılma payı artsa da müthiş büyüklükteki güçleri onları daha fazla kısıtlıyordu. Dehşet verici bir hale gelen bu güç, gitgide daha soyut ve ele geçirilemeyecek bir şeye dönüşmüştü.

Benimsediğimiz askeri politika, caydırıcı olmaktı. Ancak caydırıcılık, psikolojik bir olgudur. Bu olgu, potansiyel bir saldırganın, her şeyden daha fazla, kabul edilemez bir risk olarak gördüğü şeye bağlıdır. Nükleer çağda, ciddiye alınan bir blöf yararlıdır; ciddi bir tehdit de blöf sanılırsa felaket olarak ortaya çıkabilir. Caydırıcılık ne kadar uzun süre başarılı olursa, bunu neyin sağladığını göstermek daha da zordur. Barışı sürdüren savaş riski miydi yoksa düşman saldırmaya ilk başta hiç niyetlenmedi mi? Barışa yönelik hareketlerin artma-

sı nedeniyle daha uzun bir barışın sürdürülmesi tesadüf değildir. Vahim bir tehlike durumunda barışı sürdürecek kuvvetlerimizi bu nedenle sadece caydırıcılık etkili olduğu zaman azaltırız.

Nükleer silahlar, iki güce dayalı bir dünyanın politik katılığını artırmıştı. On dokuzuncu yüzyılın denge koruyucuları, gücün yapısındaki denge değişikliklerinde ayarlama yapmak için hazırlıklıydı. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında süper güçlerin siyaset yapıcıları, bir kargaşadan sonra dengenin kendini düzeltme becerisine çok daha az güven duyuyorlardı. Süper güçler arasındaki "denge", hem güvenilmeyen hem de esnek olmayan bir hale gelmişti. Dünya iki kutuplu bir hale dönüştükçe nüans perspektifi de ortadan kalkardı; bir taraf için kazanç olarak görünen şey, diğer taraf için mutlak bir kayıp olarak görünürdü. Her konu hayatta kalma meselesine dayanıyor gibi algılanırdı. Diplomasi katılaşır; ilişkiler de doğası gereği ihtiyatlı hale gelirdi.

Aynı zamanda tuhaf bir biçimde askeri iki kutupluluk siyasal gücün küresel yayılımını azaltmayıp teşvik etti. Daha küçük ülkeler, korunma arzusu ile büyük gücün egemenliğinden kaçma arzusu arasında hırpalanır. Daha küçük müttefikler, büyük ortağın hayatını korumak için kendilerinin sağ olarak kurtulmalarını riske edeceğinden şüphe ettikleri ölçüde, kendilerini savunmak için bazı bağımsız yollar aramaya yönelirler. Kendilerinin savunması için büyük ortağa tam olarak güvenseler bile, büyük müttefikin isteklerini hiçe sayarak kendi bağımsız dış politikalarını uygulamak onları daha fazla cezbeder. Muhtemelen Charles de Gaulle'ün 1960'larda ABD'ye cesurca kafa tutmasının nedeni, kendilerinin savunmasını yapmayacağımız korkusundan ziyade, olası bir Sovyet saldırısında ABD'nin Fransa'yı savunmaktan başka bir şansı olmadığından kaynaklanmaktaydı. Benzer şekilde, süper güçlerin muazzam olan askeri üstünlükleri artmakta olsa bile, kurnazca hareket eden yeni devletler yeteneklerini, süper güçleri birbirine düşürme konusunda ispatladılar.

Her yeni başkan kısa süre içinde, görünürde çelişen iki mecburiyetle karşı karşıya olduğunu öğrenir. Amerika, müttefiklerinin ve dostlarının güvenliğini korumak için yeterli kuvveti sağlamasının yanı sıra nükleer savaştan kaçınmanın ahlaki zorunluluğuyla da yüzleşmelidir. Eğer başka türlü algılanırsa, bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu göstermesi için ihtiyacı olan iç desteğin bedelini ödemek zo-

runda kalır. Hem gücü birleştirmeli hem de kullanımını disipline etmeli; Amerika, savunmaya da barışa da hazırlıklı olmalıdır. Kendisine güvenmeyen bir halk olmadan bunların hiçbirini yapamaz. Başkan, uygulama yapan bir rehber olarak hareket etmeden önce ahlaki liderliğini ortaya koymalıdır.

Ele geçmesi güç olan barış, her şart altında yeterince zor olabilirdi; zamanımızda ideolojik çatışma ile karışmıştır. İdeolojiden ağır bir şekilde etkilenen dönemlerde, siyasi sadakatler artık ulusal sınırlarla uyuşmamaktadır. Ülkelerdeki komünist partiler, her yerde evrensel geçerliliği ve tarihsel kaçınılmazlığı öne süren ve sıklıkla kendi ülkeleriyle uyuşmazlığa düşerek yabancı bir devlete bağlılığı gerektiren felsefeye tabi olurlar. Birçok yeni devlet ana ilkesi komünizm olmasa bile anti-emperyalizm adına güçlü bir şekilde Batı karşıtı bir ideoloji tarafından sürüklenir. Dolayısıyla gelişmekte olan dünyada ılımlılarla radikaller arasında son derece önemli bir mücadele başlar. Bu gibi durumlarda herhangi bir ülkedeki iç karışıklık, uluslararası gruplaşmalarda büyük bir kaymaya neden olabilir. Uluslar, sadece dış politikalar tarafından ziyade belki de özellikle içerideki dönüşümler nedeniyle tehdit altında olduklarını hissetmeye başlarlar. 1968'de Sovyetler Birliği'nin dış politikadaki üstünlüğüne hiçbir şekilde karşı çıkmamış olan Prag'daki liberalleşmiş Komünist rejimin, imparatorluğunun başka yerlerine bulaşarak korktuğu fikirlerin yayılması riski, Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgal etmesine neden oldu. On yıl sonra İran'daki ayaklanma bütün Orta Doğu'daki istikrarı sarstı.

Tüm bu çatışmalar ve belirsizlikler, küresel ölçekte ilk defa ortaya konuyordu. Tarih boyunca çeşitli kıtalar, göreceli bir yalnızlıkla var olmaya devam etmişti. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte dünya siyasetinin önemli kararları birkaç Avrupa başkentinde alındı. Savaş sonrası dönem, tüm kıtaların etkileşime girdiği ilk dönemdi. 1945'te dünya toplumu elli bir ülkeden oluşuyordu; 1968 yılına gelindiğinde, iki katından daha fazlasına çıkarak yaklaşık yüz otuz olmuştu. Modern iletişim, haberleri ve fikirleri anında iletiyordu. Yerel savaşlar, çekişmeler, skandallar, iç kargaşalar, doğal trajediler, aniden küresel öneme sahip olmaya başladı. Nixon yönetimi göreve geldiğinde, uluslararası ilişkilerin tüm unsurları eş zamanlı olarak sürekli değişmekteydi.

Bir yanda, sanayi demokrasileri ekonomik refah ve politik canlılık kazanmıştı. Bu da kaçınılmaz olarak ittifaklarımızda daha önce olan hâkimiyetimize bir karşı çıkma yarattı. Amerikalı liderlerin çoğu, bu suçu müthiş ve gizemli olan Charles de Gaulle'e atma eğilimindeydi. De Gaulle'ün geleneksel görüşüne katılmıyordum. Onu, şu anki zorlukların ve şüphelerin sebebi olarak değil, Atlantik ilişkilerine yerleşmiş yapısal değişikliklerin göstergesi olarak görüyordum. Batı Avrupa ve Japonya gibi gelenekler, ulusal gurur ve ekonomik güç gibi konularda çok zengin olan ülkelerin kaderini etkileyen önemli kararların binlerce kilometre uzakta alınması doğal değildi. Yıllarca, sorumlulukların paylaşılmasını desteklemenin ABD'nin ulusal çıkarına olduğunu ısrarla belirttim. Eğer ABD, komünist olmayan tüm bölgelere vekil olmakta ısrar etseydi, kendimizi fiziksel olarak tüketmekten çok daha önce psikolojik olarak tüketirdik. Daha fazla karar alma merkezi olan bir dünyanın, ideallerimizin yanı sıra çıkarlarımızla da tamamen uyumlu olduğuna inanıyordum. Bu yüzden Kennedy ve Johnson yönetimlerinin Fransız ve hatta İngiliz nükleer programlarını bile durdurma girişimlerine ve Washington'ın 1960'lı yıllarda istişare etmeyi, Amerikan direktiflerinin yorumları haline getirme çabalarına karşı çıktım.

Aynı zamanda, Üçüncü Dünya denilen gelişmekte olan ülkeler entelektüel ve politik anlayışımızı sınadılar. Yeni Anlaşma ve Marshall Planı ile ilgili deneyimlerimiz, politik gelenekleri ile orta sınıf yöneticileri olmayan ülkelerdeki ekonomik ilerlemeyi ve uluslaşmayı teşvik etmekle bütünüyle ilgili değildi. Bunun yerine liderler çoğu zaman uyum sağlama göreviyle aşırı bunalıyordu. Olgun hale gelmiş ekonomilerle değil, modernleşmeye yönelik ilk adımları atmaya çalışan toplumlarla uğraşıyorduk. Uluslaşmanın hayati bir şekilde siyasi otorite kurma yeteneğine bağlı olduğu belirgin hale gelmişti. Ekonomik yardım, geleneksel (sıklıkla feodal) düzenin aşınımını hızlandırarak, çoğu zaman politik istikrarın elde edilmesini daha da zorlaştırmıştı. Tarihin ironilerinden birisinde Marksizm, gelişmekte olan ülkelere, kendi ekonomik teorisiyle gurur duymasından ziyade siyasi meşruiyet ve otorite problemine cevap olduğu, toplumsal seferberlik için bir formül, siyasi güç için bir gerekçe, dayanışmayı teşvik etmek için bir yöntem, Batı'nın kültürüne ve politik egemenliğine karşı duyulan kırgınlıklardan yararlanma aracı olarak çekici gelmiştir. Demokrasi, Batı'nın günahları yüzünden değil de gelişmekte olan ülkelerin çoğundaki liderlerin,

koloni karşıtı mücadelenin risklerini üstlenememesi nedeniyle daha az cazip olmuştur. Tarihsel bir nükte olarak bakıldığında, hiçbir ülkenin ekonomik sorunlarını çözemeyen materyalist bir felsefe, ahlaki iddiaları nedeniyle yayılırken, altta yatan politik ve ruhsal sorunla büyük ölçüde ilgisiz olan ekonomik ve teknik çözümleriyle idealist bir felsefeyi savunan Batı ise bu durum karşısında şaşkına dönmüştü.

Bu nedenle yeni yönetim, Amerikan deneyiminde emsali olmayan nitelikleri bizden isteyen bir türbülans ve karmaşıklık dünyasıyla yüzleşti. Aynı zamanda bir savaşı bitirmek, Sovyetler Birliği'yle nükleer silahların gölgesinde küresel bir rekabeti idare etmek, endüstriyel demokrasilerle ittifakımızı yeniden canlandırmak ve sadece tüm ülkelerin arzusuyla uyumlu olduğunda sürecek olan yeni bir dünya dengesine yeni ülkeleri entegre etmek zorundaydık. Kapasitemizin sınırlarını öğrenmiş olsak da yeni yapılanma görevlerine dönmek mecburiyetindeydik. Toplum şüpheyle üzerimize vardığında, manevi dayanma gücümüzü sürdürmeyi kendi içimizde sağlamalıydık.

On sekizinci yüzyılın sonlarında filozof Immanuel Kant, *Kalıcı Barış* yazısında, dünya barışının kaçınılmaz olduğunu yazmıştı; ya tüm uluslar aynı adalet duygusunu paylaşacaktı ya da insanoğlu çatışmanın anlamsız olduğunu kavrayana kadar giderek artan şiddette bir savaş döngüsüne girecekti. Dönemimiz, Kant'ın öngörüsüne yeni bir anlam katıyordu. Ülkeler saatler içinde on milyonlarca can kaybına sebebiyet verdiğinde, barış ahlaki bir zorunluluk haline geldi. Göreve gelen hiç kimse, bu temel sorumluluktan kaçamazdı. Ama çağımızın temel ikilemi, eğer barış arayışı politikanın tek gayesi olursa, savaş korkusu da en acımasızın ellerinde bir silah haline gelir ve silahsızlanma durumu ortaya çıkarır. Zorbalığa yol açmayacak şekilde savaşı bitirmek, felaket getirmeyecek bir adalet taahhüdüyle hem barış hem de adalet için nasıl mücadele edileceğinin dengesini bulmak, nükleer çağda devlet adamının kalıcı görevidir.

Bunlar, daha önce bir profesör olarak zihnimde canlandırdığım ve yazdıklarım üzerine olan düşüncelerdi. Yakında hepsi, yaşanacak olaylar tarafından test edilecekti. Yeni bir başkan tarafından bir kez görev yemini edildi mi, soğukkanlı bir şekilde düşünmeye artık zaman kalmamıştır. Dolayısıyla siyaset yapıcı, gerili bir ipin üzerinde yürüyen adama dönüşür; sadece ileri doğru hareket ederek hızlı bir düşüşü önleyebilir.

İKİNCİ KISIM
1969: YOLCULUĞUN BAŞLANGICI

IV
AVRUPA YOLCULUĞU

Nixon, Avrupa'yı Ziyaret Ediyor

Richard Nixon, Başkan olarak ilk dış gezisine 23 Şubat 1969'da Washington yakınlarında bulunan Andrews Hava Kuvvetleri Üssü'nden çıktı. Yağmurlu bir pazar sabahıydı. Başkan'ı uğurlamak için şehir merkezinden yarım saatlik yolculuk yapan kalabalık, hiç durmayan çiselemeden ıslanmıştı. Yolun her iki tarafında, Kongre liderlerinin yanı sıra kabine üyeleri de bulunuyordu. Gürültülü bir fotoğrafçı ordusu, çelik bir barikatın arkasında daha iyi bir yer kapmaya çalışıyordu.

Bu dönem, Nixon'ın hayatında ilk defa, büyük bir sempatinin ve halk desteğinin tadını çıkardığı balayı dönemi idi. Misafirperver olmayan bir çölden geçtikten sonra vahaya ulaşan bir adam gibi zevk alıyordu. Tüm Devlet hizmeti boyunca siciline aykırı olarak uzlaşma niteliklerinden dolayı övülmesinin ironisini fark edecek kadar da kurnazdı. Bugünkü alkışların yarın karalamaya dönüşebileceğini herkesten çok daha iyi biliyordu. Ama şimdilik, alışkın olmadığı bir beğeninin keyfini çıkarıyordu.

Nixon, ileri gelenlerle havalimanının pistinde kısaca ve zoraki olarak görüştü, sonra da gidiş demecini vermek için mikrofona doğru yürüdü. Karakteristik bir Nixon söylemiydi. Dış politika hakkında söyledikleri de makul ve ılımlıydı. Dostlarla görüş alışverişinde bulunmak üzere Avrupa'ya gidiyordu. Bu durum, "gerçek" bir istişare anlamına geliyordu, çünkü dünyanın birçok yerinde "yalnızca

desteklerini değil, tavsiyelerini de istiyoruz" sözleri, kampanyasında eleştirdiği üzere, seleflerinin zamanında bozulan ittifak ilişkileri için atılan bir tokattı. Ancak açıklamalarının geri kalan kısımları, coşkuyu ve iyi niyeti soğutmayı sık sık becerdiği o tuhaf karamsar nitelikteydi. Haftalardır, kendisine karşı olabilecek gösterilerin televizyonda gösterilmesiyle ülke içi pozisyonunun zayıflayabileceği endişesini taşıyordu. Nixon, olumsuz bir gelişmeyi etkisiz hale getirmek için ipleri elinde tuttuğunu düşünüyordu. Zorluk çıkmasını beklediğini açıkça belirtseydi, bir şekilde hasar hafifletilirdi. Zaman zaman haklıydı. Daha çok, sadece sorunlarla ya da muhalefetle ilgili konularda öngörüleri yanlış çıkarsa kendini savunurdu, öngörüleri doğru çıkarsa ise felakete davetiye çıkarmak gibi bir durum meydana gelirdi. Avrupa'ya gidişi, bu özel durumlardan biriydi. Kısa ifadesinin yarısından fazlasını, muhalif göstericiler olasılığına ayırmayı seçmişti; halkın sadece küçük bir kısmını temsil ettiklerini söyleyerek onları aşağıladı. Barış arayışından onu caydıramazlardı. Kısmen kışkırtıcı ve tuhaf bir şekilde dayanıksız olan bu ifade, uyandıracağı duygu açısından iyi hesaplanmamıştı ama oldukça çalkantılı geçecek beş buçuk yıl boyunca ülkemizin kaderini şekillendirecek önemli bir insanın karmaşıklığını da isabetli bir şekilde yansıtıyordu.

Açıklamasının sonunu duymadım çünkü daha bitirmeden, gerekli düzenlemeleri yapacak olan öncü ekip beni ve partinin diğer üyelerini toplayıp başkanlık uçağına bindirdi. Her başkanlık gezisinde izlenen bu prosedürün iki nedeni vardı. Planlamayı yapanlar, Başkan'ın arkasından kapı kapatıldığı saniye, uçağın ayrılmasını isterlerdi. Daha da önemlisi, Nixon'ın kalabalığa veda etmek için rampada durduğu zaman fotoğrafçıların çekeceği resimlerde başka hiç kimsenin görünmemesi gerekiyordu.

Bütün bunlar ve daha fazlası John Ehrlichman'ın ve öncü ekibin bu yolculuktaki işleriydi; çünkü öncü ekipten küçük bir grup Başkan'ın duracağı her yerde yapacağı her hareketi oraya varışından günler önce ayrıntıyla planlıyordu. Ehrlichman 1968 kampanyasında, Nixon'ın gerekli düzenlemelerini yapan öncü ekibin başıydı. 1962'de başarı beklentileri asgari seviyedeyken ve insanı sadece tüketen bir bağlılıkla Donkişotvari arayış sürdürülebilirken Nixon'ın yakın çalışma ekibine katılmıştı.

Nixon'ın çevresinde hiç kimse dayanıklılık havası estirmeden başarılı olamazdı; amaca uygun bir duruş olarak başlayan şey eğer yeterince uzun sahnelenirse, bir yaşam biçimine dönüşebilirdi. Ehrlichman'ı doğal olarak sert bir adam olarak düşünmedim; aslında nazik olmaya yatkındı. Hayran olduğu çekici bir ailesi vardı. Sonunda ona verilen ülke içinde ileriye dönük bir programı şekillendirme görevini çok sevmişti. Ama hırslıydı. Her şeyden önce Beyaz Saray'da önde gelen bir figür olarak tanınmak istemişti. Hedefinin peşinde koşarken, hedef öylece kendiliğinden gelmediği için sıra dışı bir şekilde saldırgan ve hatta tatsız olabilirdi. Bana saygı duyar ve imrenirdi çünkü -kendi bakış açısından haksız da değildi- iktidar şaşaasının kaymağını ben yerken Ehrlichman da Nixon'ın eski yardımcılarının ve Washington'daki yapının karşılıklı güvensizliğinin sonucu olarak süregiden bir sosyal dışlanmayla mücadele etmek zorunda kaldığını düşünüyordu. Çoğu zaman yakın çalışma ekibimin güvenilmezliğini göstermek üzere planlanmış bilgi sızıntıları soruşturması yürüterek, eline beni taciz edebileceği birçok fırsat geçmişti. Ama aynı zamanda da genellikle çok yardımsever ve cesaret verici bir insandı. Çoğu zaman ilişkilerimiz candandı. Farklı bir ortamda, ülkesine harika bir şekilde hizmet etmiş olabilirdi. Zaman içinde Nixon'ın Beyaz Sarayı'nda sert adam ekolünün ve en korkutucu kâbusların ortaya çıkmasına yardımcı olan yıpratıcı bir kuşatma zihniyetiyle yok edilmişti. Ehrlichman, H. R. (Bob) Haldeman'ın arkadaşı ve rakibiydi; Ehrlichman, Haldeman'ın hırçın bir şekilde ilgisiz kaldığı Beyaz Saray faaliyetinin önemli tarafında iktidara yükseldiği zaman ilişkileri gelişti. Ancak bu yolculukta kayda değer bir gerginlik vardı çünkü Haldeman, gerekli düzenlemeleri yapanları -öncü ekip- tamamen kendi kontrolü altında tutmaya kararlıydı. Başarılı da olmuştu. Ehrlichman'ın öncü olarak katıldığı son geziydi. Bundan sonra bu sorumluluğu Haldeman'ın yardımcılarından biri olan Dwight Chapin devraldı.

Başkanlık gezileri lojistik açıdan büyük sorumluluklar gerektirdiğinden Ehrlichman oldukça yoğun olurdu. Birkaç yıl boyunca bunun pek çoğunu anlamamıştım, 1971 Temmuz ayında Pekin'e yaptığım gizli seyahatim sırasında Chou En-lai bana, Nixon'ın ekibinin ne kadar büyük olacağını sorduğunda, yaklaşık elli civarı diye tahminde bulunmuştum. Haldeman için aşağılayıcı bir acıma çağrıştıran bir cehalet gösterisiydi bu. Sadece Başkan'a eşlik eden Gizli Servis ajan-

larının sayısı bile bundan daha fazlaydı. Bir de yakın çalışma ekibi ve bakanlar, ayrıca bagaj görevlileri ve haberleşmeyi sağlayan bir ekip vardı çünkü Başkan nereye giderse gitsin, kendisi ve personeli, teleks veya telefonla anında dünyanın herhangi bir yerine ulaşabilmelidir. Dahası, Başkan bir başkanlık gezisinde hiçbir toplantıya katılmasalar ve hatta Başkan'ı hiç görmeseler bile imrenilen bir statü göstergesi olarak yer alan pek çok asistan ve bakanlık temsilcileri olmadan seyahat edemezdi. Seyahat eden basın mensubu sayısı sık sık üç yüzden fazla olurdu. Tipik bir başkanlık ekibi toplamda, altı yüz ila sekiz yüz arasında değişmekteydi.

Tüm bu ekibi hızlı bir yolculukta sorunsuzca taşımak az bir başarı değildir. Basının kendisi zaten büyük bir sorundur. Başkan'ın gezisinde hem varışlarını hem de ayrılışlarını haber yapmalıdırlar. Bu sorunu çözmek için basın uçakları genellikle Başkan'ın uçağından sonra havalanır (böylece ayrılışında hazır bulunurlar), ancak daha sonra yetişip geçer ve daha önce yere iner (böylece varışını duyururlar). Buna ek olarak Başkan'ın uçağında dört ila altı kişilik küçük bir basın ekibi de bulunur. Gazeteciler, tüm önemli olaylarda hazır bulunmalıdır ama yine de haberlerini yapmaya ve gazetelerine göndermeye fırsatları olur.

Biraz şaşkın olan resmi ekip, üstlenilen bu harika görevin merkezindedir. Herkese her bir olayı ve her hareketi; kimin tören sırasında nerede duracağını gösteren şemalar, uyunacak yerler, toplantılara katılım ve diğer hayati bilgileri içeren, tam olarak dakikasına kadar özetleyen küçük bir kitap verilir. Köle gibi itaat, kişinin gücünü ve bazen de akıl sağlığını alsa da tek güvenli yoldur. Başkan'ın Asistan'ı iken büyük gücüne rağmen protokol sıralamasında düşük olan bir pozisyonda, az tanınmış kimselerle oturtulurdum; başkanlık limuzini yola çıkmadan önce Başkan ile aramdaki mesafeyi ve arabama ulaşmamdaki zorlukları hesaplamak için çok zaman harcardım. Madrid Kraliyet Sarayı'nın muazzam yemek salonunda yer alan görkemli bir resmî akşam yemeğinde yanımda oturan zarif bir İspanyol Hanımefendi şöyle demişti, "Sizin gibi parlak bir adamın ne düşündüğünü bilmek için her şeyi verirdim." "Açıkçası, konvoyumu kaçıracağım diye paniklemeye o kadar yakınım ki" diye yanıtladığımda o hanımefendinin üst düzey Amerikalı bir siyaset belirleyicisinin duygusal dengesini merak ettiğinden şüphem yoktu.

Avrupa yolculuğu, başkanlık seyahatinin ortaya çıkardığı seremonilerle ve gerekli düzenlemeleri yapan öncü ekibin tuhaflıklarıyla ilk defa karşılaşmama yol açmıştı. Düzgün, etkin ve disiplinli kişilerden oluşan öncü ekibi Haldeman, reklam ajansları ve genç yönetici pozisyonlarından gururla seçmişti. Öncü ekip, gerekli düzenlemeleri önceden yapan kişiler olarak tam zamanlı çalışırken ana istihdamları özel sektörde olan bazı gönüllüler de bu işe dahil oluyordu. İdeallerinde ve geçmişlerinde eksik kalan kısımları artık özenle tamamlayabiliyorlardı. Daha sonra, geçmişi olmayan bu tür kişilerin geleceğe olan bağlılıklarının ne kadar az olduğu da belirginleşiyordu. Öncelikli tercihleri, kendi yükselmelerine bağlı olanlar, kariyerleri tehlikeye girdiği zaman mantıklı hareket edemezler. Watergate döneminde, bu durum, kan kardeşlerini kenara doğru iterek kendilerine güvenli bir alan arayan herkesin acele içinde cankurtaran botlarına koşmasının pek de ahlaklı olmadığını göstermişti.

Yine de 1969'da Watergate son derece uzaktaydı. Önceden gerekli düzenlemeleri yapan öncü ekibin siyasi kampanyalarda edindiği özgüven âdeta bir jiletin keskinliği gibi zirvedeydi. Tek yükümlülüklerinin Başkan'a olduğunu akıllarına yerleştirmişlerdi. Bir kampanya sırasında, her gün ayrı yerde yapılan duraklamalardan sonra konuk edenler geride bırakıldığı için gözden çıkarılabilir bu yabancıların duyguları, kampanya gezilerinin bir parçası değildi. Tek sorumlulukları, Nixon için her şeyin sorunsuzca ilerlediğinden emin olmaktı. Nixon, çok fazla nefret ettiği beklenmedik durumlarla asla karşılaşmamalıydı. Basın bültenlerinde "personel zamanı" olarak gösterilen uzatılmış dinlenme sürelerini düzenlemek onların göreviydi; bu süreler Nixon'ın konsantrasyonunu koruması ve yüz yüze olan önemli karşılaşmalara hazırlanması için gerekliydi. Öncü ekip personeli, Nixon'ın diğerleri tarafından yalnızca en uygun şekilde görünmesini sağlamaktan kendilerini her şeyden fazla sorumlu tutuyorlardı. Bu durum, bazen saçmalıklara neden olurdu. 1972'de Ottawa'ya yaptığı bir devlet ziyaretinde öncü ekipten bir kişi, Pierre Trudeau'nun ofisinde bulunan tabâ rengi mobilyaların Nixon'ı televizyonda iyi göstermeyeceğini düşünerek başbakanın özel ofisini, mavi döşemeli kanepelerle yeniden dekore etmeye karar verdi. Bu düzenleme, Trudeau'nun pimpirik bir mesai arkadaşı tarafından neredeyse anlamsız bir hiddetle son anda durduruldu.

Diplomasi dünyasına ilk defa Avrupa yolculuğunda adım atan öncü ekip sanki Des Moines'de bir siyaset molası vermiş gibi davranarak, sorunları çözmüştü. Çoğu, bir önceki dönemden kalma topal ördek Demokrat Parti'nin atadığı büyükelçilerimizin önemli bir kısmına hiç itimat etmediler ve bizi konuk edecek bağımsız ülke hükümetlerine de sadece asgari düzeyde önem verdiler. Ehrlichman, Downing Street 10 numaradaki akşam yemeği için davetli listesi yapma çabasındayken, seçkin diplomatik kariyerinde çok fazla şey görmüş ama yeni yönetim tarafından sindirilmiş olan Londra Büyükelçimiz David Bruce şu telgrafı çekmişti:

"İngiliz Başbakanı'nın kendi evinde vereceği akşam yemeğine kimleri davet edeceğini bildirmek gibi bir saçmalık kesinlikle bir açıklama gerektirmiyor."

Başkan'ın, de Gaulle için vereceği akşam yemeğine hazırlık olarak öncü ekibin Paris'teki diğer elemanlarının büyükelçimizin ikametgâhını gözden geçirmeleri daha fazla çarpıntıya yol açtı. John Kennedy'nin bazı fotoğraflarını fark etmişlerdi. Başkan Kennedy'nin kız kardeşi Eunice ile evli olan Büyükelçi Sargent Shriver'ın, kayınbiraderinin resimlerinin görülebilir olarak kalmasına müsaade edilmeden önce yüksek düzeyde özel bir izin gerekmişti. Ancak ara sıra olan bu anlamsızlıklar bir yana öncü ekip elemanları lojistiğin üstesinden gelirlerdi -yedi gün içinde bir aksama olmaksızın yedi durak- ve her şey dikkate değer şekilde iyi planlanmış bir uygulamayla tam yerine otururdu.

Nixon, başkanlık uçağına biner binmez olağanüstü bir şekilde sıralı ve detaylı olan brifing belgelerine odaklandı. Tabii ki konuşmalar önceden hazırlanmıştı. Bahanesi ne olursa olsun hiçbir başkanın kendi konuşmasını hazırlamaya zamanı yoktur. Nixon'ın dış politika konuşmaları hep aynı temaya sahipti: benim gözetimimde NSC personeli tarafından önceden hazırlanan ayrıntılı taslağı, Nixon konuşma metnini yazacak görevliye vermeden önce gözden geçirip belki de biraz değiştirirdi. Yapması gereken çok önemli bir konuşma olduğunda, özellikle başında ve sonunda siyasi çıkarımlara özel bir önem vererek kapsamlı bir şekilde yeniden yazabilirdi. Eğer retorik değişiklikleri onaylayacağım kanısındaysa son metni görebilirdim, yoksa göremezdim. Önceki gezide olduğu gibi hızlı yapılan bir yabancı gezide, kapsamlı bir redaksiyon için zaman olmayacak ve konuşma metni yazarları kendilerini göstereceklerdi.

Konuşma yazarlarının seçimi, her zaman için başkanlık konuşmasının özünü değil de tonunun sertliğini belirlerdi. Yaygın düşünceye göre, konuşma yazarları başkanlarının siyasi düşüncelerini zarif bir şekilde biçimlendiren pasif araçlardır. Aksine, bunların büyük çoğunluğu, kendi fikirlerini ortaya koymak için ayrıcalıklı konumlarını kullanmaya çalışan amacına ulaşamamış yöneticilerdir. Bir başkanlık cümlesinin, izin verilen bir kural gibi bürokrasi tarafından kullanılabileceğinin bilincinde olarak ve çabalarının başkanın hissiyatı için bir mücadele olduğunu, kendi mantıklarına uygun hale getirerek nihai süreci tekelleştirmeye çalışırlar. Ne için uğraşırsak uğraşalım, yaptıkları değişiklikleri gördüğümüzde, ara sıra yakın çalışma ekibim ve yazarlar arasında acı tartışmalar yaşanırdı.

Nixon'ın konuşmalarını yazan ekip, olağandışı bir şekilde yetenekli ve çeşitlilikteydi; Nixon'ın etki yaratmak istediği her nokta için bir yazar olması ve tam yerinde bir uzmanlık gerektiriyordu. Birlikte iyi çalıştığımız bu gezide, baş konuşma yazarı Bill Satire idi; gelişigüzel bir şekilde hazırcevap ve esnek olan Satire, halkla ilişkilerden çok iyi anlardı ve kimi zaman bir deyimin anlamını, akıllı aliterasyonların içine gizleme yeteneğini kullanırdı. Satire, bir konuşmanın kendine has parlaklığını en az dile getiren konuşma yazarıydı, tarzının çok bireysel olmasına rağmen Nixon onu, retoriğinden faydalanmak istediği nadir durumlarda kullanırdı. Konuşma yazarlarının duayeni olan Ray Price bilgili, dengeli, liberal tarafa yaslanan birisi olarak, Başkan'ın ulvi, biraz da partizan olmayan felsefi tarafsızlığı aktarmak istediğinde kullanılırdı. Patrick Buchanan, daima muhafazakârdı ve Nixon'ın sağa olan doğal yönelimini başka bir tarafa çevirecek kimselerden duyduğu şüpheler nedeniyle o kişilere çok ihtiyatla yaklaşırdı. Küçük bir entelektüel grubun, Başkan'ın bozulmamış dünya görüşünü karma karışık ettiklerini düşünürdü. Başkanımızın farklı kişilere farklı bir yüz göstermesinin, onun çok yönlü doğasında olduğunu kabul etmede isteksiz birisiydi. Nixon'ın dış politika konuşmalarında nadiren kullanılmıştı; sadece Kamboçya konuşmasını hatırlıyorum.

Nixon'ın bir klasörlük konuşmalarına ek olarak, yakın çalışma ekibim ve Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan hacimli brifing kitapları da vardı. Bunlar hedeflerimizi, onları başarma stratejimizi ve genel dış politikamızla olan ilişkilerini açıklayan kapsamlı kavramsal belge-

leri içeriyordu. Buna ek olarak, her ülke için ortaya atılması gereken hususlar ve karşılaşacağı liderlerle ilgili biyografik bulguları içeren konuşulacak konular da yer alıyordu. Bunlar, Başkan'ın tercihlerine göre her toplantıyı mümkün olan en kapsamlı düzeye getirerek bir sanat eserine dönüştürülürdü. Bilgiler, çeşitli liderlerin ortaya atması muhtemel konulara göre ayrılmıştı; önerilen yanıtlar listelenmiş ve sakınılması gereken hassas konular hakkında uyarlar yer alırdı.

Bu hazırlığın Nixon için önemini daha önceden deneyimlemiştim. Yeni biriyle buluşması, Nixon'ın içini belirsiz bir korkuyla doldururdu. Bazı beklenmedik sorularla veya konularla ya da hazır olmadığı argümanlarla karşı karşıya kalmaktan çekinirdi, çünkü daha sonra bunlar, onun imajının gerektirdiğinden daha az bir şekilde olayları kontrol ediyor görünmesine sebep olurdu. Bu nedenle konuşmanın muhtemel seyrini titiz ayrıntılarla ortaya koyan brifing belgeleri konusunda ısrarcı davranırdı. Fakat Nixon rehberliğe ihtiyacı olduğunu itiraf etmek istemediğinden, bu bilgiyi hafızasına yerleştirmek için olağanüstü bir disipline kendisini zorlardı. Ayrıca ne kadar iyi yaptığını göstermek için de onu çok sevindiren küçük oyunları oynamanın yanı sıra kaçınması önerilen şeyin sınırlarını zorlayacak kadar da patinaj yapardı. Bazen danışmanları içten içe kıvranırken o ucu ucuna halletse de asla uçurumdan aşağı yuvarlanmamıştı.

Başkan'ın uçağı, Avrupa'ya yöneldiğinde, Nixon da analizleri noktasına kadar ezberlemesinin yanı sıra NATO ittifakı üzerine yazmış olduğum *The Troubled Partnership* adlı kitaptan uyarlanan de Gaulle hakkındaki uzun bir makaleye odaklanmıştı.* Önümüzdeki günleri hevesle beklemeye başladım. Elbette ki doğduğum kıtaya dönüyordum; fakat benim ilgimin gerçek nedenleri, benzer tarihleri, değerleri ve kurumları paylaşan ülkeler arasındaki jeopolitik gerçekler ve tarihi bağlardı.

Daha sonra havalimanındaki resepsiyonlar nedeniyle yorulmuştuk ama Başkan'ın uçağı hava kararıktan sonra Brüksel'e indiğinde bu heyecanı abartmak zor olurdu. Uçağın kapısı açılır açılmaz televizyon kameralarının parlak ışıklarıyla yıkanmıştık. Merasim kıtası hazırdı ve kırmızı bir halı serilmişti. Başkan'ı selamlamak için rampanın dibinde

* NATO ilişkileri üzerine kalın bir kitap olan bu eserin, beklendiği gibi mütevazı bir satışı oldu. Sadece bir şehirde alışılmadık şekilde iyi satıldı. İnceleme üzerine kitabevinin benim kitabımı, evlilik kılavuzu olan kitapların altındaki rafa yerleştirdiği tespit edildi.

duran Belçikalıların nazik ve hassas kralı Baudouin, varışımız için yaptığı kısa konuşmasında, yolculuğun yeni bir barış arayışını resmen başlatacağını açıkladı. Her zaman için Baudouin'in kahramanlarından biri olan Woodrow Wilson'dan alıntı yapmıştı. NATO'nunkilerin yanı sıra Belçikalı yüksek rütbeliler de vardı -teknik olarak Brüksel'i ziyaret etmek NATO karargâhını da ziyaret etmek demekti- ancak Belçikalılar akşamı kendilerine ayırmıştı ve biz de şehrin göbeğinde yer alan heybetli Kraliyet Sarayı'na doğru arabayla yola koyulduk. Kral Baudouin, biraz sohbet ettikten sonra izin istedi ve Başkan da Belçika Başbakanı Gaston Eyskens, Dışişleri Bakanı Pierre Harmel, Dışişleri Bakanı Rogers ve benimle birlikte kaldı. Belçikalılar, benim varlığımdan şaşkındı; protokollerinde Başkanlık Asistanları için herhangi bir karşılık yoktu. Benim katılımım da çok önemli diplomatların hassas sayısal dengesini bozmuştu. Benden nasıl kurtulacaklarını bilmediklerinden dolayı, kendi taraflarına başbakanlık ofisinin bir üyesini eklediler.

Belçikalı bakanlar da; ziyaret ettiğimiz tüm liderler gibi, Nixon'la yakın bir kişisel ilişki kurmayı asıl amaçları olarak görmeleri kuralının ve belki de daha önemlisi, böyle yaparak bu algıyı yaratma isteğinin bir istisnası değillerdi. O zamanlarda veya daha sonra ABD'de, Avrupa'da, Nixon ne husumet uyandırırsa uyandırsın, ABD Başkanı ile arkadaşlık politik bir değer olarak kabul ediliyordu. Üstelik Nixon'la görevde olmadığı dönemde tanışanların Nixon hakkında olumlu fikirleri vardı, özellikle de dünya meseleleri hakkındaki bilgisi nedeniyle. Dış politikadaki yetkinliğine duyulan saygı, görev süresi boyunca gittikçe artmıştı.

Ufacık, kare yapılı bir adam olan Eyskens, Belçika'nın birleşik Avrupa'ya olan ilgisini vurguladı. Belçika, İngilizlerin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na girmesini engelleyen Anglo-Fransız çekişmesine son vermeyi umuyordu. Potansiyel bir Fransa-Almanya müşterek hâkimiyetinden bariz bir şekilde huzursuz olarak Eyskens, İngilizlerin Ortak Pazar'a girmesinin daha iyi bir denge getireceğini ve aşırı milliyetçiliği kısıtlayacağını savunuyordu. Belçika'nın bu sürece yardımcı olmak için iyi niyetini sunmaktan başka neler yapabileceğiyle ilgili herhangi bir öneri sunmadı. Bir şekilde birilerinin -belki de ABD- arzu edilen sonucu getireceği yönünde bir beklentiye girmiş gibiydi. Belçikalı liderlerin ikinci kaygısı ise detant idi. Çoğu Avrupalı lider gibi, Nixon'ın

Soğuk Savaşçı şöhretinden kaygı duyuyorlardı. Akıllarındaki belirgin düşünce ise Nixon'ın gerginliklerin yumuşatılması yönündeki arzuyu özendirmesinin gerekli olduğuydu. Sovyetler Birliği halkının tüketim mallarına olan arzusundan ve Çin'e olan korkusundan dolayı Sovyetler Birliği'nin detantı istediği bize söylendi. Belçikalıların iddiasına göre, güçlü bir NATO savunması, detantın ön şartıydı fakat Avrupa'nın savunulması çabalarının artması ihtimalinin ise çok az olduğunu açıkça belirttiler. Aslında Avrupa'da önemli miktarda ve sürekli bir Amerikan askeri mevcudiyetini talep ettiler. Avrupa hükümetleri için Vietnam'daki savaşın yol açtığı iç sorunlara ilişkin ince bir gönderme vardı.

Nixon'ın en iyi olduğu şey bu tür resmi görüşmelerdi. Yeni bir barış çağı için kararlılığını sakin bir şekilde açıkladıktan sonra bunun da sadece Batı'nın gücüyle kurulabileceğini dile getirdi. Ayrıca Atlantik Birliği'ne olan bağlılığını ve büyük girişimlerden önce müttefiklerimize danışma yönündeki kararlılığını da vurguladı.

Ertesi sabah Nixon, İttifak'ın daimî elçilerinden oluşan Kuzey Atlantik Konseyi'ne önemli bir konuşma yaptı. Önümüzdeki yirmi yıl içinde İttifak'ın, kendisine yöneltmesi gereken birtakım soruları gündeme getirdi:

> NATO, Sovyetler Birliği'nden gelen tehdit yüzünden ortaya çıktı. Bugün bu tehdidin doğası nedir?
>
> NATO kurulduğunda Avrupa'nın ekonomileri savaş yüzünden hâlâ paramparça durumdaydı. Şimdi gelişiyorlar. Değişen ilişkilerle bunun NATO ortakları arasındaki yansıması nasıl olmalıdır?
>
> Hepimiz, ileri teknolojilerimizin sonuçları olan hava ve su kirliliği ile şehirlerimizdeki yoğunluk gibi modern çevre sorunlarıyla uğraşıyoruz. Hep birlikte, bu problemlerdeki hâkimiyetimizi önemli ölçüde artırabiliriz. Bunu gerçekleştirmek için en iyi şekilde nasıl bir iş birliği yapabiliriz?

Uygun hazırlıklardan sonra Amerika'nın Sovyetler Birliği ile geniş bir yelpazede müzakereye girme kararlılığını doğrulayan Nixon'ın temel amacı, İttifak'ı yeniden canlandırmaktı:

> Avrupa'yı ve Amerika'yı birbirine bağlayan bağ, korku dalgalanmaları ile gerilecek ya da şiddetlenecek bir tehlike beklentisinde değildir.
>
> Kıtalarımızı birbirine bağlayan bağlar, ortak özgürlük geleneği, ortak ilerleme arzusu ve barışa yönelik ortak hedeflerdir.

Daha yapıcı bir ruhla yeni durumlara yeni gözlerle bakalım ve bunu yaparken de dünyaya örnek olalım.

Konsey'de bir araya gelen temsilcilerin elektrikle çalışıyormuş gibi bir cevap verdiklerini söylemek abartı olurdu. Hepsi de, bir devlet başkanıyla buluşan büyükelçilerdi; bu gibi durumlarda tartışmalarda yer almaya alışkın olmadıkları gibi bunu yapmaya yetkileri de yoktu. Ayrıca Başkan diğer dört başkenti ziyaret etmek üzereydi; üstlerinin yerine geçmek tedbirsiz bir büyükelçinin yapacağı iştir. Dolayısıyla tüm büyükelçiler, Başkan'ın NATO'ya olan bağlılığına memnuniyet ifadeleriyle karşılık verdiler. Hepsi, ülkelerinin savunma çabalarını genişletmeye istekli olabilecekleri izlenimini vermekten kaçındılar; yine de Avrupa'daki Amerikan kuvvetlerine olan ihtiyaçla ilgili olarak görüş birliğinde bulunmuşlardı. Sadece Fransız Büyükelçisi, detant ile savunmanın potansiyel uyuşmazlığı konusunda uyarıda bulunan tek kişiydi; Başkan'ı, Sovyetler Birliği'yle müşterek hâkimiyete umut verme izlenimine karşı bile uyardı.

Brüksel'e yapılan ziyaret, 1969'da Avrupa-Amerikan ilişkilerindeki sorunların bir ara kesitiydi. Avrupa'nın geleceği konusunda belirsizlik vardı. Ortak savunmaya yönelik tutum, Avrupa'nın çabalarını artırma isteksizliği ile Amerika'nın Avrupa'dan geri çekilmesi korkusunun ilginç bir karışımıydı. Avrupalı liderler, Doğu'yla detant için bize bastırıyorlardı; ama asıl amacın, zor kararların yükünü Avrupalıların omuzlarından almak olduğu konusunda huzursuz bir algımız vardı. Üstelik, Vietnam meselesi, Avrupa hükümetlerini bir ikilemle karşı karşıya bırakıyordu: kendilerini iç baskıya cevap verme ihtiyacında hissetseler de kendi güvenlikleri için Amerika'nın aşağılamasından ya da yenilgiye uğramasından korktukları için bunu etkileyecek herhangi bir adım atmaktan da imtina etmişlerdi. Tüm algılarımızın ve planlamalarımızın sınanmak üzere olduğu açıktı ve Atlantik ilişkisini, endişelerini ve ihtilaflarını nasıl gördüğümüzü, felsefenin siyasete dönüşmesi olarak hatırlamak gerekir.

Batı İttifakının Rahatsızlığı

Atlantik İttifakı 1960'ların sonlarında olağanüstü bir başarı döneminin arkasından geldiği için daha üzücü görünen bir kargaşa ha-

lindeydi. Amerika'nın girişimi, Marshall Planı'nı oluşturmuştu; Amerikan kaynakları, Avrupa'nın ekonomik açıdan toparlanmasını ateşlemişti; Amerikan askeri güçleri, Avrupa'nın güvenliğini sağlamıştı. Jean Monnet, Robert Schumann, Alcide de Gasperi, Konrad Adenauer ve Paul-Henri Spaak gibi Avrupalı bilge insanlar, ABD ile ortaklık çerçevesinde Avrupa'nın entegrasyonu kavramının büyümesini sağladılar. Çoğunlukla kendi liderlerini takip eden bu büyük Avrupalılara bazen ilham veren de bu dönemde Avrupa'ya yönelik Amerikan politikasının anlayışlı ve tutarlı olmasıydı. Savaş sonrasındaki her Amerikan yönetimi, uluslar üstü federal kurumlara dayanan bir Avrupa siyasi birliği fikrini desteklemişti. Sadece federal bir Avrupa'nın, Avrupa'daki savaşları sona erdirebileceğine, SSCB'ye karşı etkili bir mukabil ağırlık sağlayabileceğine, Almanya'yı Batı'ya ayrışmaz bir şekilde bağlayabileceğine, ABD'ye eşit bir ortak olabileceğine ve dünya liderliğinin yükünü ve yükümlülüklerini bizimle paylaşabileceğine inanılıyordu.

1968'de kaleme aldığım bir yazıda, Amerikan askerinin yirmi yıldır Avrupa'da bulunmasının Sovyet işgalinin ve ABD'nin geri çekileceği yönündeki korkuyu azalttığını, yeni ve daha güçlü Avrupa'nın da 1949 Avrupası'ndan farklı bir şekilde hareket etmeye zorunlu olduğunu ileri sürdüm: "ABD, Avrupa'nın savaş sonrası tükenmişliğini, kalıcı bir uluslararası ilişkiler modeline doğru sürdürmesini bekleyemezdi. Avrupa'nın ekonomik toparlanması, kaçınılmaz olarak daha geleneksel politik baskılara geri dönmesine neden olmuştur."[1]

Sıkıntılı Ortaklık kitabımda şöyle ifade etmiştim, "Birleşik bir Avrupa'nın, özellikle dünya meselelerine ilişkin bir Avrupa bakış açısıyla ısrar etmesi olasıdır ki bu da Amerikan hegemonyasına Atlantik politikasında meydan okuyacağını söylemenin başka bir yoludur. Bu durum, Avrupa birliği için ödeme yapmaya değer bir bedel olarak düşünülebilir; ama Amerikan politikası, ödenecek bir bedel olduğunu kabul etmeye yönelik bir isteksizlikten muzdariptir."[2]

1968'e gelindiğinde Atlantik ilişkimizin temellerindeki değişim, belirgin bir hayal kırıklığı ve endişe yaratmıştı. Başkan Johnson'ın Ulusal Güvenlik İşleri Özel Yardımcısı Walt Rostow[3], görevinden ayrılırken uğradığı hayal kırıklıkları arasında Avrupa politikasından da bahsetmişti; Johnson'ın yönetiminde Beyaz Saray'da görev yapan

Harvard profesörü Francis Bator ise Atlantik siyasi entegrasyonunun ilk başlardaki inançlarına olan desteği kaybettiklerini açık bir şekilde bildirdi, "İkinci Dünya Savaşı'nı bastıran ve bir üçüncüsünü önlemek için hazırlanmış kapsayıcı öngörülerin hiçbiri, eksik olanı tamamlamaya doğru gitmemektedir."[4] Avrupa'da, yıllardır Londra'da bulunan saygın Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün direktörlüğünü yapmış olan Alastair Buchan, 1968'de Avrupa ilişkilerinin gidişatında bir gevşeklik görüldüğünü yazmıştı:

> Soğuk Savaş'ın gelişmiş dünya ülkeleri arasındaki ilişkilere, özellikle de iki ana ittifakın her birinin içindeki dayanışma duygusuna verdiği berraklık, bulanık hale gelmiştir; Atlantik dünyasının ulusları arasında doğal bir çıkar toplumu olduğu varsayımı zayıflatılmış ve bu yüzden Doğu Avrupa'yla Sovyetler Birliği arasında eş değer bir kimlik duygusu oluşmuştur; Batı Avrupa içindeki ekonomik ilişkilerin doğal olarak siyasi ilişkilere yol açacağı inancının doğruluğu sorgulanmış ve Avrupa'daki güçler arasında milliyetçilik ve hükümetlere duyulan güvenin azalması gibi savaş sonrası dönemde büyük bir bölümü susturulmuş olan geleneksel birçok konu, ağırlığını yeniden ortaya koymaya başlamıştı.[5]

İttifak'ın oluşumuna ilk ivmeyi kazandırmış olan Atlantik İttifakı'ndaki yapısal değişimlerin başlangıç noktası güvenlik alanındaydı. Atlantik İttifakı, ortak savunmayı sağlamak için oluşturulmuştu; askeri stratejisi, Avrupa'yı savunma amacıyla Amerika'nın bütün kuvvetiyle nükleer savaş açması tehdidine dayanıyordu. Büyük çapta bir misillemeyi ABD'de konuşlanmış birliklerin yapması resmi strateji olduğu halde, 1950'lerde Amerikan kara ve hava kuvvetleri Avrupa'ya sevk edilmişti. Avrupalı müttefiklerimiz söz konusu olduğunda, ABD kuvvetleri daha en başından bir çatışma içine sokularak, başka herhangi bir seçenek şansından mahrum bırakılacaktı. Modern savaşın riskleri karşısında Avrupalılar, eğer saf değillerse Amerikan metanetini sürekli yinelememizin yetersiz olduğunu düşünmüşlerdi. Çok fazla sayıda Avrupa ülkesi, NATO toplantılarının temelini oluşturan sözlü güvencelerle tamamen rahatlatılarak ya müttefikleri tarafından yüzüstü bırakılmış ya da müttefiklerini yüzüstü bırakmışlardı. Açıkça söylemek gerekirse teminat açısından askerlerimiz isteniyordu.

Durum böyleyken, müttefiklerimiz bölgesel savunma için gereken ciddi bir kapasiteye katkıda bulunacak hiçbir motivasyona sahip olmamışlardı. Elbette Avrupalı müttefiklerimiz, 'bütün yükü bizim taşıdığı-

mız' şeklindeki Kongre şikâyetlerinden kaçınmak için kendi savunma çabalarını gerçekleştirdiler. Fakat Avrupa'nın bu çabasındaki esas düşüncesi tereddütlerle doluydu. Müttefiklerin askerî yapılanması, Sovyetlerin topyekûn gerçekleştireceği bir saldırıya karşı tuzak teli olarak çok büyük, bu saldırıya direnmek için de çok küçük kalacak olan görev arayışında olan tesadüfi bir birlik düzenindeydi. ABD'nin en eğitimli ve donanımlı birlikleri, en güzel doğal manzarayı koruma nedeniyle aslında 1945'te Güney Avrupa'daydı. Maalesef geleneksel işgal yolları Kuzey Almanya ovasında yer almaktaydı ki burası da asgari düzeyde etkili lojistik destek sağlayan Batı Alman ve İngiliz kuvvetlerinin sorumluluğundaydı. Çeşitli birliklerin silahları da değişik milletlerin silah depolarından gelen bir karma idi ve -hâlâ da öyle- ne ekipman ne de silahların kullanılmasına ilişkin kriterler standart hale getirilmişti. NATO, 1960'ların sonlarında -ve korkarım ki bugün de- bir anlaşmazlığın ilk aşamalarına direnecek kadar güçlüyse de bu anlaşmazlığı sonuçlandırmada yetersiz kalabilirdi. Ama bu belki de müttefiklerimizin tam olarak istediği şey olduğundan dolayısıyla Amerika'nın stratejik nükleer silahlara müdahale etmesini kesin olarak temin ediyordu.

Avrupa'daki savunma yapısını makul bir hale getirmek için yapılan periyodik teşebbüslerin direnişe dönüşeceği kesindi. Yerel savunmayı güçlendirecek herhangi bir Amerikan girişimi, nükleer taahhüdümüzü azaltacak bir araç olup olmadığı ile ilgili soruları ortaya çıkardı. Müttefiklerimizden en azından bir kısmı, onları savunmaya hiç gelmeyebileceğimiz gibi bir alternatif durumdan veya her nasılsa, olur da kara savaşının yönünün bizim aleyhimize dönmesi gibi bir durumun ortaya çıkmasından kaygılanıyorlardı. Aynı zamanda Avrupalılar, yoğun bir nüfusa sahip olan kıtalarının mahvolmasından ve nükleer silahlara başvurma konusunda görünür şekilde artan tereddüdümüzden de endişe ediyorlardı. Herhangi bir saldırı olması durumunda Amerika'nın nükleer silahlarını kullanacağına Sovyetler Birliği'ni inandırmak istediler. Yine de eğer blöf başarısız olursa topraklarına yönelik bu tehdidi gerçekleştirmemize pek de hevesli değillerdi. Asla dile getiremedikleri gizli umutları ise onlara dokunmadan başlarının üzerinden geçecek kıtalararası karşılıklı nükleer füze kullanımıyla Avrupa'nın savunmasının yürütülmesiydi; nükleer yıkım tehlikesinden uzak tutmaya çalıştıkları ABD'yi, kendi ülkelerinin savunulması için davet ediyorlardı.

Her iki tarafın da gerçek düşünceleri gizli kalmıştı. 'Kendini gerçekleştiren kehanetler' inanışı gibi olmasın diye, Avrupalılar korkularını dile getirmeye cesaret edemediler. ABD dürüstçe, apaçık bir şekilde iyi niyetini açıkladı fakat stratejik dengenin, kelimelerle tamirinin ötesinde, değiştiğini kabul etmeyecekti. Savaş sonrası dönemin çoğunda Sovyetler Birliği, Amerika'nın başlatacağı bir saldırıya karşı neredeyse savunmasız kalmıştı. Cevabi saldırması da konumunu önemli ölçüde geliştiremeyecekti zira bizim karşı saldırımız onlar için kabul edilemez riskler doğururdu. Bu nedenle bizim stratejik güçlerimiz, herhangi bir kitlesel Sovyet kara saldırısına karşı etkili bir caydırıcıydı. 60'lı yılların başlarında -"füze eksikliği" diye gerçek olmayan en baştaki takıntımıza rağmen- kısmî Sovyet askeri maceralarının son derece gözü pek olarak devam etmesine karşın misilleme güçlerimiz hâlâ çok daha etkiliydi. Fakat 60'lı yılların ortalarından başlayarak, Küba füze krizinin ardından Sovyetler -nasıl başlamış olursa olsun- karşılıklı nükleer bir çatışmada Amerikan zayiatını on milyonlara çıkarmak için kullanacağı stratejik silahlarını arttırmaya başlamıştı. 1969'da göreve geldiğimizde, ikinci bir Sovyet saldırısı olması durumunda saldırının ilk anındaki etkilerin oluşturacağı can kaybının tahmini sayısı elli milyondan fazlaydı (radyasyon kaynaklı daha sonraki ölümler de cabası).

Böyle bir ihtimalin, Amerika'nın nükleer silahlara başvurması için hazır bir durumda bulunmasını etkilemeyeceğini iddia etmek, sorumluluktan kaçmak anlamına gelirdi. Tam güçteki etkisinden emin olunan bir nükleer tehdide karşılık verecek Sovyet nükleer gücü de her geçen yıl büyümeye mecburdu.

Avrupa'da yaratılan bu yeni durumun derin endişesini görmezden gelmek aynı derecede sorumsuzluk olurdu. ABD'nin 60'lı yıllarda İttifak'taki nükleer silahların tek sorumlusu olma çabalarını, İngiltere ve Fransa'nın nükleer programlarına muhalefetimizde belirtmiştik; bu açıklama tüm İttifak'ın hayati çıkarlarını oluşturan şeyin tanımını kendisine tahsis etmek için -pek çok Avrupalı lider tarafından- ABD'nin bir girişimi olduğu şeklinde yorumlanmıştı. Daha aşırı bir biçimiyle merkezi nükleer kararlarını tekelleştirmeye yönelik bu Amerikan girişimi -o andaki amacımız her neyse- müttefiklerimizin savunmaları ile bizim savunmamızın "bağlaşımını kesme" seçene-

ğini bize sağlaması olarak tanımlanabilirdi. Bu durum, Avrupalıların kâbusu idi ve öyle de kaldı. De Gaulle 1969'da emekli olduktan sonra bu sorunu André Malraux'yla yaptığı bir konuşmada en acımasız haliyle dile getirdi: "Gücüne rağmen, ABD'nin uzun vadeli bir politikaya sahip olduğuna inanmıyorum. Tüm arzusu, Avrupa'yı yüzüstü bırakmaktır ki bir gün bunu yerine getirecektir. Göreceksiniz."[6]

60'lı yıllarda ABD'nin askeri analizleri genellikle doğruydu; müttefiklerimiz ise tamamen devekuşu gibi davranıyorlardı. Değişen stratejik ilişkilerle yüzleşmeye veya büyük ölçüde teknolojik gelişmenin sonucu olan karmaşık bazen de dolambaçlı Amerikan niyetlerine atfetmeye hazır oldukları daha büyük bir savunma çabasına girmeye isteksizlerdi. Aynı zamanda, ABD sorunun siyasi ve temelde psikolojik olduğunu kabullenmekte geride kalmıştı. Nükleer süper güçlerin, başlangıç aşamasındaki eşitlik koşullarıyla nükleer çevreyi daha öngörülebilir ve yönetilebilir bir hale getirmeye çalışması beklenirdi. Fakat bu teşebbüs, diğerlerine ortak hâkimiyetin bir tomurcuğu olarak görünüyordu; nükleer bir savaşa girme kararımıza açıkça kısıtlama getirilmişti ki Avrupa da kendi güvenliğini esasen buna dayandırmıştı. Müttefikler, yetersiz istişareden yakındıkları için tam bir istişarede bulunmayla endişeleri güç belâ hafifletilmişti. ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin ikisi de kabul edilemeyecek bir zarara yol açacak dayanıklı misilleme güçlerine sahip olduklarında, İttifak'ın bütünlüğü, Amerika ve Avrupa'nın hayati çıkarları için algılarının uyumlu olmasına ve bunun Sovyetler Birliği tarafından da böyle algılandığından emin olma yeterliğine bağlı olacaktı.

Böyle stratejik tartışmalar buzdağının sadece görünen ucuydu. En büyük zorluk, Avrupa'nın yüzyıllardır devam eden üstünlüğünün ardından, dünya ilişkilerinde ağırlık merkezinin Avrupa'dan uzaklaşmasıydı. Ulusların, uluslararası önemli bir rol oynaması için kararlarının önem taşıdığına inanmaları gerekir. On sekizinci yüzyılın ortasından itibaren Avrupalı güçlerin kararları, savaşı ve barışı, ilerlemeyi ya da durgunluğu belirlemiştir. Diğer kıtalardaki çatışmaların içinde eğer kendileri yoksa çoğu zaman bu çatışmalar Avrupalılar tarafından teşvik edilmişti. Ekonomik ilerleme, Avrupa sermayesine ve Avrupa teknolojisine bağlıydı. Kökeninde anlamsız, sonucunda gereksiz olan Birinci Dünya Savaşı, o zamanlar söz konusu olan so-

runlara kıyaslandığında bir felakete dönüşmüştü. İngiltere'deki Oxford Üniversitesi'nin 1914 mezunlarının yüzde doksanı, Büyük Savaş'ın kıyımında subay olarak can vermişti. Tam da yüzyıllık kesintisiz bir gelişmeden dolayı kendini beğenmiş olma inancı sonrasında, acı çekmenin bu denli büyük ve beklenmedik olması nedeniyle Avrupa'nın özgüveni sarsılmış, ekonomik temeli aşınmıştı. İkinci Dünya Savaşı ve sömürgelerden çekilme dönemi, ufukları daha daraltarak ve güçsüzlük hissini yoğunlaştırarak süreci tamamlamıştı. Avrupa hükümetleri birden, kendi güvenlik ve refahının uzakta alınan kararlara bağlı olduğunu fark etti; baş aktörden ziyade, yardımcı oyuncuydu. Bu nedenle 1945 sonrasında Avrupa, hâlâ önemli büyüklükteki maddi kaynaklarının ötesinde bir cesaret bunalımı ile karşı karşıya kalmıştı. Amerika ve Avrupa arasındaki asıl gerilim, nihai kararları artık Avrupa'nın kontrol etmediği bir dünyada, kimlik ve belirginlik duygusu arayışı etrafında dönüyordu.

1960'lı yıllarda Amerikan cevabı basitti. İleri sürdüğümüz Amerikan ve Avrupa çıkarları aynıydı; diplomasiyle ya da stratejik açıdan ABD'nin, müttefiklerinin hayati ilgi alanlarını bilerek tehlikeye atma ihtimali yoktu. Bizim ileri sürdüğümüz şey, müttefik iş birliğinin önündeki gerçek engelin Avrupa ile ABD arasındaki güç farkının olduğuydu. Avrupa, güç kazandıkça küresel sorumlulukları üstlenecek ve bu da uluslar üstü bir temel üzerinde oluşan entegrasyondan gelecekti. Avrupa'daki birliğin Amerikalı savunucuları, bazen bu duruma Avrupa'daki meslektaşlarından daha hararetle sarıldılar. Yine de dikkatli birkaç Avrupalı, bunların hepsinin pek o kadar da basit olup olmadığını sorguladı. "Yükün paylaşılması"nın,* kimlik veya ulusal amaç gibi sorunları çözüp çözemeyeceğinden şüphe ediyorlardı. Avrupa, bir ortak girişime dahil olurken bunu sadece teknik bir görev olarak değil aynı zamanda kendisinin de politik bir amacının olması gerektiği şeklinde görmüştü.

Eğer federal bir bütünleşme olsaydı Avrupa'nın küresel yükleri paylaşmaya daha istekli olacağını savunanların, çok mekanik bir tarih anlayışını takip ettiklerini düşünürdüm. Avrupa'nın küresel bir rol oynamamasının nedeni, pek de öyle kaynakların daralması değil, ufukların daralması gibiydi. Ülkelerin sadece bunu yapmaya ye-

* NATO'da ekonomi için kullanılan bir ifade (ç.n.)

terli oldukları için yükleri paylaştıklarını düşünmüyordum. Tarihinin büyük kısmı boyunca ABD'nin kaynakları vardı ama küresel bir rol oynama eğilimi yoktu; aksine, birçok Avrupa ülkesi kaynakları azalmaya başladıktan sonra bile denizaşırı bağlantılarını sürdürmeye devam etmişti. 60'lı yıllarda ve 70'li yılların bir kısmında en büyük sömürgeci imparatorluğu, en zayıf NATO üyelerinden biri olan Portekiz'indi. Müttefikler arasındaki yük paylaşımı ancak iki koşul yerine getirilmiş olsaydı mümkün olabilirdi: Avrupa kendi uluslararası ilişkiler algısını geliştirmek zorundaydı ve Avrupa, yükü tek başına taşıyamayacağımız ya da taşımayacağımız konusunda ikna olmalıydı. 60'lı yılların sonlarında iki koşul da sağlanamadı. Avrupalılar dikkatlerini kendi iç sorunlarına vermişti. ABD'nin geri çekilme ihtimaline karşı aradıkları sigorta, bizimle iş bölümü yapmaktan ziyade güçlü yönlerimizi kopyalama suretiyle kendi başlarına stratejik silahlar üretmeleriydi. Avrupa'nın da daha fazla yük veya sorumluluk üstlenmeden önce kendi politikasını açıkça dile getirmesi gerekiyordu.

Avrupa'nın birliğini destekliyordum, ancak nasıl olması gerektiği, ulus devletlerin bir konfederasyonu mu yoksa uluslar üstü bir federasyon mu olacağı konusunda bir fikrim yoktu. Avrupa'nın daha büyük bir uluslararası rol oynamasını istiyordum, fakat bizimkiyle her zaman aynı olmayacak bu rolün de bağımsız bir anlayıştan çıkacağı gerçeğine katlanmak zorundaydık. Seçimden kısa bir süre önce Avrupa ile ilişkimiz hakkında şu ifadeleri kullandım:

> Hiçbir ülke eş zamanlı olarak dünyanın her yerinde her anda akıllıca davranamaz. Daha çoğulcu -özellikle de dostane ilişkilerle- bir dünya son derece uzun vadeli ilgimiz dahilindedir. Siyasi açıdan çok kutupluluk, alışmak zor olsa da yeni bir yaratıcılık döneminin ön şartıdır. Kabul etmek acı verici olsa da sonucunu düşünmeden ara sıra yaptığımız aceleciliğimizi kontrol altında tutmak için olası bir denge ağırlığından istifade edebilirdik; ayrıca bu duruma tarihsel bir perspektifle de katarak soyut ve "nihai" çözümlere olan temayülümüzü de değiştirebilirdik.[7]

Özgür halkların var olup olmamaları, çok eski olan özgürlük ikilemine verdikleri cevapla sınanacaktı: farklılık ile birlik ve beraberliğin, bağımsızlık ile iş birliğinin, özgürlük ile güvenliğin birbiriyle ilişkilendirilmesi.

Londra ve "Özel İlişki"

Brüksel'den ayrılan Nixon, Londra'ya uçtu. Hoş karşılanmasının getirdiği ferahlık ve heyecan, büyük bir fırtınanın daha yeni koptuğu gerçeğini gizlemişti: Avrupa'nın geleceği konusunda İngiltere ve Fransa arasında geçen berbat bir anlaşmazlık, karşımıza çıkacak şeyin belirtisiymiş.

Cumhurbaşkanı de Gaulle'ün Paris'te, İngiliz Büyükelçisi Christopher Soames'la yaptığı özel görüşmelerde halihazırda alevlenme başlamıştı. Soames, Winston Churchill'in damadıydı ve ne azamete tamamen yabancıydı ne de ihtişam onu aşırı derecede etkilemişti. Yaşanan tartışma, Avrupa'yla İttifak arasında yapılacak bir müzakerenin bütünü hakkında çok şey anlatıyordu. 4 Şubat 1969'da, Cumhurbaşkanı de Gaulle ve Büyükelçi Soames, Avrupa'nın geleceği hakkında Elysée Sarayı'nda (Cumhurbaşkanlığı konutu ve ofisi) sohbet ettiler; 14 Şubat'ta aynı konuda başka bir toplantı yaptılar. Bundan sonra İngilizler, biz de dâhil olmak üzere diğer müttefiklere, General de Gaulle'ün Avrupa'nın geleceğine ilişkin görüşünü oldukça kışkırtıcı bulduklarını söylemelerini yanı sıra biraz da yeni terimlerle tanımladığını bildirdiler.

Küresel öneme sahip konularda kararlar alabilen, gerçekten bağımsız bir Avrupa yaratmak için de Gaulle, Avrupalıların her şeyden önce "Amerikan hâkimiyeti ve mekanizması" altında olan NATO'daki yükümlülüğünden kurtulmasının gerekli olacağını söylemişti. Ona göre, başarılı bir Avrupa siyasi kuruluşu, Avrupa'nın en önemli güçlerinin anlaşmasına bel bağlamak zorundaydı: Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya. Bu ilişkide de merkezi unsur Anglo-Fransız anlayışı ve iş birliği olmalıydı. İkincisi, bu süreçte, Ortak Pazar'ın yapısı değişmek zorundaydı ve de Gaulle her durumda Ortak Pazar'ın geleceğine çok az güveniyordu. Bunun yerine, ikamesi olarak, özellikle tarım ürünleri için bir çeşit geniş serbest ticaret bölgesi tasavvur edebilirdi. Üçüncüsü, Anglo-Fransız ilişkisi bu düşüncenin temel taşı olacağından, General, İngiltere ile ekonomik, parasal, politik ve finansal sorunlarla ilgili özel ikili görüşmeler yapmaya hazırdı. İngilizlerin bu türdeki görüşmeler için atacakları adımı memnuniyetle karşılayacağını söyledi.

İngilizler ise buna karşılık de Gaulle'e, İngiltere olarak Ortak Pa-

zar'a hâlâ katılmak istediklerini ve müzakerelerin yakında tekrar başlayacağını temenni ettikleri şeklinde cevap verdiklerini bize belirttiler. İngilizlerin NATO, ABD'yle ilişkileri ve Avrupa'daki bir Dörtlü Güç yapısının çekiciliği ile ilgili görüşlerinin, de Gaulle'ün görüşlerinden bariz bir şekilde farklı olmasına rağmen İngiltere, General'in önerilerinin çok önemli olduğunu düşündü. İngiltere, NATO'daki ortaklarının da tam olarak bilgilendirilmesi şartıyla, bu hususları tartışmaya istekliydi. Bu bağlamda Soames, ikinci toplantısında de Gaulle'e, Başbakan Wilson'ın, 13-14 Şubat'ta Bonn'da bir araya geldiklerinde, bir görev olarak Alman Şansölyesi Kiesinger'i bilgilendirme ihtiyacını hissettiğini söylemişti. İngilizler ayrıca de Gaulle-Soames görüşmelerinin özünü bize, Belçikalılara ve diğer müttefiklere naklettiler; laf, NATO'da orman yangını gibi yayıldı.

17 ve 18 Şubat'ta, Avrupa başkentlerindeki Fransız büyükelçileri, de Gaulle-Soames görüşmelerinin ne kadarının bilindiğini belirlemek ve General'in de NATO'yu parçalama niyetinin olmadığı yönünde diğer büyükelçileri ikna etmek için uğraştılar. Büyükelçiler, de Gaulle'ün Soames'a sadece Ortak Pazar'ın genişlemesiyle, mahiyetinin kaçınılmaz olarak değişeceğini ve ondan sonraki yönünün de yakından denetlenmesi gerektiğini söylediler.

21 Şubat itibarıyla 'kim, ötekine ne söyledi' didişmesi o kadar büyüdü ki hem İngilizler hem de Fransızlar karşıt iddialarını basına sızdırmaya mecbur kaldılar. *London Times*'ta kayıt dışı yazan bir İngiliz gazeteci, önceden ellerinde olan özel söylentileri âdeta eşleştirerek bize verdi. Paris gazetesi *Figaro*'da yayınlanan ilham ürünü haberde de Gaulle'ün, "NATO kavramını etkilemeden" gerçekleştirilebilecek bağımsız bir Avrupa hakkındaki görüşlerini sadece ana hatlarıyla açıkladığını söyledi. *Figaro,* garantiye almak için Büyükelçi Soames'a, General'in "Bay Soames'un güvenilirliği konusunda şüpheler uyandıran" sözlerini "Avrupa çapında" sansasyonel bir biçimde yaydığı için şahsen saldırdı. Fransa Dışişleri Bakanı Michel Debré kısa bir süre sonra General'in, yalnızca İngilizlerin "Avrupa'nın politik ve ekonomik perspektifleri" ile ilgili istikşafi müzakerelerle ilgilenip ilgilenmediğini yoklama isteğinde olduğunu kamuoyuna açıkladı.

Bir savaşın eski savaşçılarının hafızasında, duygularını ve dürüstlüklerini devam ettirmesi gibi, de Gaulle ile olan önceki tartışmalar

yüzünden tüm Amerikalı gaziler, bu çekişmenin içine düştüler. Yeni yönetim, federal bir Avrupa'ya olan bağlılığımızı yeniden teyit etme fırsatını yakalamaya ve büyük Avrupa güçlerine özel bir kuruluş için de Gaulle'ün -herhangi bir münasebetle bize yapılmayan- teklifini reddetmeye yönelik, hükümetimizin içinden ve dışından öneriler sağanağına tutuldu. Yeni yönetimden, selefinin yere düşmüş mızrağını alıp Avrupa dogmasının yel değirmenlerine karşı bir kez daha mızrağı doğrultarak Fransa ile seçimlerimiz dolayısıyla askıya alınan tartışmayı sürdürmesi isteniyordu.

Bunu yapmamaya karar verdik. Avrupa'nın düzenlenmesine Avrupalıların karar vermesi gerektiğini düşündük. ABD, bu tür doktriner anlaşmazlıklar üzerinde prestijini çok fazla kullanmıştı. 22 Şubat'ta, Avrupa'ya uçtuğumuz günden önce Nixon'a konuyla ilgili aşağıdaki gibi kısa bir açıklama gönderdim:

> De Gaulle'ün Avrupa'nın geleceği hakkındaki görüşlerini, İngilizlerin ilk başta bildirdiği ifadelerle Soames'a açıkladığını düşünüyorum. Her halükârda Amerikan "nüfuzundan" bağımsız bir Avrupa olma ve Avrupa'nın en büyük güçlerinin anlaşmasıyla yönünü belirleme umudu, de Gaulle'ün kayda geçirilmiş görüşleri ile tamamen uyum içindedir. Yine de Gaulle'ün, İngiltere'nin ABD ile olan "özel ilişki"sinden kurtulacağı tahminine rağmen, böyle bir anlaşmanın Anglo-Fransız muvafakatine dayandırılması gereğini kabul etmesi de kişisel bir özelliktir...
>
> Yorum yapmak için baskı altında olacaksınız.
>
> Size şunları tavsiye ediyorum:
>
> 1. NATO'ya olan bağlılığımızı beyan etmenizi;
>
> 2. Ortak Pazar'a İngiliz katılımı da dahil olmak üzere Avrupa'nın birliğine olan geleneksel desteğimizi teyit etmenizi, fakat
>
> 3. Kendimizi, birliğe doğru atılan adımların biçimleri, yöntemleri ve zamanlamaları konusunda Avrupa içi tartışmalara sokmayacağımızı netleştirmenizi.

Nixon, özel görüşmelerinde dikkatli ve incelikli bir şekilde bu yaklaşıma uydu; Avrupa seyahatinden önce ve sonra bunu, arka plan brifinglerinde sık sık tekrar ettim. Soames-de Gaulle tartışması hakkında soru sorulduğunda, 21 Şubat'ta basına şunu söyledim: "Bizi ilgilendiren, ABD'nin Avrupa ile ilişkisidir, Avrupa'nın iç düzenleme-

leri değil." Soames-de Gaulle tartışması aracılığıyla bizim vurgumuzun Atlantik ilişkilerine yönelik olacağını açıklığa kavuşturduk; Avrupa'nın iç düzenlemelerine ilişkin ayrıntıları Avrupalılara bırakacaktık. Uzun vadede bu tutum, İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesine büyük ölçüde yardımcı olacaktı.

Nixon, yağmurlu bir pazartesi akşamı Brüksel'den Londra'ya geldi ve Başbakan Harold Wilson ile Dışişleri Bakanı Michael Stewart tarafından Heathrow Havaalanı'nda karşılandı. Hafif bir tören yapılmıştı çünkü Nixon, Vietnam'da savaş hiddetlenirken devlet hesabından geziye çıkmakla suçlanmaktan korktuğu için protokolün en aza indirilmesini talep etmişti. Bu da törenleri çok seven Nixon için sancılı bir fedakârlıktı; özellikle de debdebesiz bir gösterinin önemli bir sanatsal etkinliğe yükseltildiği İngiltere'de. İngiliz devlet protokolü, herhangi bir yerde yapılandan daha fazla şekilde, güvenilmez olanı ustalıkla güvenilir kılarak, liyakat konusundaki şöhretini hak eder.

Harold Wilson, daha iyi zamanlar görmüş fakat hâlâ ilk planda, aile adının temelinde yatan bilgelik, ağırbaşlılık ve güçlülük anıları çağrıştıran, saygıdeğer bir aile reisinin babacan iyi niyetiyle Nixon'ı karşıladı. Wilson, Nixon'ın ileri sürdüğü ve destek vaadinde bulunduğu "daha geniş dünya kavramı"yla çelişen de Gaulle'ün "içeriye göre davranışlarla" dış işlerinin yönlendirilmesi fikrini reddettiğini açıklayarak General'i eleştirdi. Fakat Wilson'ın ana fikri, Batı Avrupa'nın tümünde âdet haline gelmiş olan şeydi; İttifak, güvenlik düşüncesinden "iş birliği ve barış" gibi olumlu hedeflere yönelmeliydi. İttifak'ın 60'ların sonlarındaki amacı artık -en azından kamuoyuna yapılan açıklamalarında- savunma değildi; temel gerekçesi de gerilimin azalması (detant) olmuştu. Nixon, diğerlerinin ses getiren açıklamalarının da asla altında kalmamıştı. 1972'de ölesiye çalışmak zorunda kaldığı seçim kampanyası sırasında detanta ilişkin beklentilerin artması sonucunda şu ifadeyle karşılık verdi: "Bugün burada inanarak söylüyorum ki bizim zamanımızda kalıcı bir barış getirmeye çalışacağız." Neşeli bir hali vardı. İngiltere ile ABD arasında hükümetimiz içinde devam etmekte olan çekişmeye neden olan bu sözde özel ilişkiye açıkça iki kez ve en olumlu ifadelerle değinmişti.

Bu ifadeler, Dışişleri Bakanlığı içindeki ve hükümet dışındaki Av-

rupa'nın entegrasyonu yanlısı olanların çoğunu rahatsız etmedi. Avrupa'nın birleşmesini -neredeyse fanatikçe- savunanlar, İngiltere'nin Ortak Pazar'a girişini kolaylaştırıcı bir iyilik yapma iddiasıyla bu en eski müttefikimizle olan "özel ilişkiyi" sonlandırmaya can atıyordu. İngiltere'nin, Avrupa'da üzerine titredikleri rolü engellenmesin diye, bizimle ilgili herhangi bir özel statüsü olmamasının gerekli olduğu kanısındaydılar. Büyük Tasarım'ın en iyi garantisi olarak da gelenek ya da ulusal çıkar anlayışından etkilenmeyen resmi bir eşitlikçiliği vurguladılar.

Arzu edilen bu olsa bile -ki bundan şüpheliyim- yine de uygulanamazdı. Çünkü İngiltere ile olan özel ilişki, bilhassa soyut teorilerden etkilenmezdi. Resmi düzenlemelere bağlı değildi; kısmen İngiltere'nin savaşta gösterdiği kahramanca çabanın anısından geliyordu; iki kardeş halkın ortak dilini ve kültürünü yansıtıyordu. Bu ilişki, İngiltere'nin fiziksel gücünün azalmasından sonra siyasi nüfuzunu sürdürmeyi başardığı mükemmel öz disipline çok şey borçluydu. İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'ndan çıktığında, görüşlerinde ısrarcı olamayacak kadar zayıf düşürülmüşken, geri gelmeyecek bir geçmiş için yas tutarak boşa zaman harcamamıştı. İngiliz liderler bunun yerine bizimle ayrıntılı, tutarlı bir "özel ilişki" geliştirdiler. Aslına bakılırsa bu durum, İngiliz görüşlerini görmezden gelmenin psikolojik olarak imkânsız hale geldiği gerçekçi bir yakın istişare modeliydi. Toplantı alışkanlığını giderek öyle düzenli bir hale getirdiler ki müstakil bir Amerikan icraatı sanki kulüp kurallarının ihlal edilmesi gibi görüldü. Her şeyden önce etkili bir akıl ve dürüstçe davranma düzeyini o kadar istisnai bir şekilde kullandılar ki peş peşe gelen Amerikan liderleri, büyük kararlar almadan önce İngilizlerin verdiği tavsiyeleri kendi çıkarları için önemli buldular. Sırayla gelen İngiliz hükümetleri tarafından devam ettirilmiş olan sıra dışı bir ilişkiydi bu, çünkü hukuki bir hak talebine dayanmıyordu; hiçbir belgeyle resmileştirilmemişti; sanki başka hiçbir alternatif mümkün değilmiş gibiydi. İngiltere'nin etkisi tam anlamıyla büyüktü, çünkü hiçbir zaman ısrarcı olmamıştı; "özel ilişki", maddi olmayan varlıkların değerini göstermişti.

Anglo-Amerikan ilişkisinin bir özelliği de, önemli anlaşmazlıkların üstesinden gelmek için diplomasiden ustalıkla faydalanılmasıydı. Aslında Avrupa'nın entegrasyonu konusunda İngiliz liderlerinin görüşleri, bi-

zimkilerden daha çok de Gaulle'ün görüşüne yakındı; uluslar üstü birleşik bir Avrupa, İngiltere'de olduğu kadar Fransa'da da çok nefret edilen şey idi. Fransızlarla İngilizler arasındaki asıl fark şuydu; Avrupa'nın entegrasyonu ya da Atlantik birliği için İngiliz liderler bizimle çok yakın olan temasları yoluyla birliğin uygulanışını düzenlemeyi amaçlarken, işin teorisini bize bırakıyorlardı. De Gaulle'ün, oldubittilerle ve doktrinle ilgili karşı çıkışlarla bizi uğraştırma eğilimi gösterdiği konularda, kendi görüşlerinin göz ardı edilebileceğini düşünen İngiltere, ahlaki açıdan anlaşılmaz bir şekilde, uzlaşmayı bir silah haline getirmişti.

Özel ilişki konusunda hükümetimizin içinden gelen saldırıları önemsiz ve şekilsel olarak görüyordum. Özel bağlarımızın kopması -olabileceğini varsayarak- İngilizlerin kendine olan güvenlerini zayıflatır ve bize hiçbir şey kazandırmazdı. Avrupa'ya gitmeden önce 21 Şubat'taki bir brifingde şu hususlara değindim:

> Bu konuda benim kişisel görüşüm, dünyada dostlarımızın çok fazla olmasından bir zarar geldiğini görmüyoruz ki bizimle özel bir dostluğa sahip olduğunu hissedenlerin heveslerini kıralım. İngiltere ile olan özel ilişkiyle ilgili olarak düşündüğüm cevabım da şöyledir: ABD ile daha az sıcak bir ilişki için İngiltere'nin hevesini kırmak yerine diğer ülkeleri de İngiltere ile aynı statüye yükseltmek.

Nixon, Soames-de Gaulle anlaşmazlığına karışmaması yönündeki tavsiyemi kabul etti; ayrıca içi boş ve teorik bir bürokratik dedikoduyla sınırlı olan ihtilafa da çok az ilgi duyuyordu. "Özel ilişki"ye inanarak, Londra'ya vardığımızda verdiği beyanat ile sorunu çözdü.

Bu da ev sahiplerimizin yaklaşımına iyi uyum sağlamıştı. Her şey gösterişten uzak, kişisel ve zarif bir biçimde gurur okşayıcıydı. İngilizler, hiç müdahale etmeden bizi rahatlatmak için olağanüstü yollara başvurmuşlardı ve karşılığında Amerikan hükümetinden özel herhangi bir şey istemeden fikir alışverişinde bulunmaya hazırdılar. Havalimanından, İngiltere'nin görkemli geçmişini hatırlatmak için yeteri kadar tarihle dolu olan ama fazla gösterişli olmayan, Başbakan'ın taşra konutu Chequers'a götürüldük. Fakat sakinleri gibi, konutun da verdiği dersin ve uyandırdığı etkinin anlaşılması zor ve dolaylıydı. İlk sohbetler, Nixon ve Wilson, Rogers ve Stewart, İngiltere Kabine Müsteşarı Sör Burke Trend ve benim olduğum küçük bir özel toplantı şeklinde geçen akşam yemeğinde gerçekleşti.

Harold Wilson, onunla ilk tanıştığımızda, insanın içine işleyen ama aslında güvenilir olmaktan yoksun zekâsı ile kurnaz bir politikacının itibarına sahipti. Önceki yönetimden bazı kişiler, onu İşçi Partisi'nin sol kanadına çok yakın olarak görmüştü; böyle görülmesi ve ayrıca kendini beğenmiş haliyle, alışılmadık derecede Sovyetlere iltifata yatkın olarak düşünülüyordu. Vietnam'daki hüsranımızı da ülkesindeki konumuna payanda olarak kullanmaktan kaçınmamakla suçlandı. Wilson ile yaşadığım deneyimde, bu eleştirilerin hiçbirinin doğru olduğu kanıtlanmadı. Herhangi bir İşçi Partisi lideri, partisinin sol kanadının görüşlerini de elbette dikkate almak zorundadır. Doğu ile bir barış sağlayacak özel havari olarak ortaya çıkan ilk İngiliz Başbakanı da değildi; ne de olsa, Moskova'daki Berlin krizi zirvesinde uzlaşmaya ilişkin tavsiyelerde bulunarak ve astragan bir şapka takarak ortaya çıktığında Süper Mac lakabını Harold Macmillan kazanmıştı. Deneyimlerime göre Wilson, ABD'nin samimi bir dostuydu. Duygusal bağları; Manş Denizi'nin öbür yakasında yer alan ve İngiltere'de önemli ölçüde "Avrupa" olarak adlandırılan bölge ile değil de çoğu İngiliz gibi okyanusun diğer tarafıylaydı. Amerika'da çok zaman geçirmişti; Anglo-Amerikan ortaklığına içtenlikle inanıyordu. Nixon'ı kabine toplantısına katılması için davet etmesi de yapmacık değildi; bir yabancı için eşi benzeri görülmemiş bir şerefti. Wilson'ın güvenilirliğine gelince, İngiliz yerelindeki davranışlarını yargılama pozisyonunda değilim. ABD ile ilgili olarak, onu her zaman sözüne sadık bir adam olarak gördüm. İngiliz siyasetinde ilginç bir fenomeni temsil ediyordu: duygusal olarak, onun kuşağındaki İşçi Partisi liderleri, Muhafazakâr Parti'nin birçok liderinden ABD'ye çok daha fazla yakındı. Muhafazakâr Partililer ise özellikle de Süveyş'teki davranışımızı ihanet olarak addettiklerinden sonra, ABD'ye olan fiziksel üstünlüklerinin kaybı da içlerine dert olmuş gibi görünüyordu.

Birkaç yıl boyunca ekonomi dersi verdiği Oxford'da eğitim görmüş olmasına rağmen Wilson, soyut fikirlere neredeyse hiç ilgi göstermemişti. Siyasi gücün büyüsüne kapılmıştı; tanımlanabilir problemleri çözme girişiminden hoşlanırdı. Uzun vadeli hedeflere çok baştan savma yaklaşırdı. Planlamanın hiçbir işe yaramayacağını düşünürdü çünkü birçok yeteneğinin onu herhangi bir zor durumdan kurtarabileceğine dair tam bir güveni vardı. Wilson'ın, yıllar önce okuduğu bir cümlenin bir sayfadaki tam yerini hatırlamasını sağlayan sıra dışı bir ha-

fızası vardı. Bu yeteneğiyle gösteriş yapmaktan zevk alırdı; bunu yapma fırsatını bulmak için de neredeyse o yeteneğine eşit bir beceri sergilerdi. Özellikle saygı duyduğu kişilerden onay görmek için dokunaklı bir heves -Nixon'a benzer şekilde- gösterse de kişisel olarak oldukça soğuktu. Bu kategoride, genel olarak güç sahibi kişiler veya akademisyenler yer alırdı; Wilson özellikle Amerikan başkanları ile olan yakın ilişkilerine çok değer verirdi. Başlangıçta Nixon'a, birbirlerine ilk isimleriyle hitap etmelerini önerdi. Nixon'ın ölü bir balığınki gibi donuk bakışı, bu fikri bastırdı. Ancak bu olay, Wilson'ın ABD'ye karşı dostane tutumunu değiştirmedi. Ben şahsen onu sevmiştim; bizi asla hayal kırıklığına uğratmadı.

Kabinesinin Dışişleri Bakanı Michael Stewart, farklı bir kişilikti. İyi niyetli, biraz bilgiçlik taslayan Stewart, Nixon'ı çileden çıkartabilecek ahlaki nutuklardan zevk alırdı. Önce Eğitim Bakanı ve daha sonra Dışişleri Bakanı olmadan önce okul öğretmeniymiş ve bunu da belli etmişti. İlerlemiş yaşta uluslararası sorumluluk alanların çoğu gibi, görevi sanki teorik kuralların açıklanmasından ibaretmişçesine davranıyordu. Ancak Stewart, sağlam ve içten inancıyla ülkelerimiz arasındaki yakın ilişkiye kendini adamıştı. Birçok şüphesine rağmen Vietnam'daki konumumuzu, askerlerimizi oraya gönderme kararını vermiş çok sayıdaki Amerikalının sergilediğinden daha fazla gayret ve beceriyle Oxford Öğrenci Birliği'ndeki bir tartışmada savundu; kaygılarını dışarıdan gelenlere asla söylemezdi. Düzgün, sert bir adamdı, parlak veya ileri görüşlü değildi, yine de İngiltere'nin büyüklüğünün pek çoğunu borçlu olduğu sağlam kalitede birisiydi.

Yemekteki üçüncü üst düzey İngiliz, Sör Burke (daha sonra Lord) Trend idi. Kabine Bakanı olan Sör Burke, gizli olduğu kadar da kudretli bir görevdeydi. Her yönetim değişikliğinde yerinde kalan üst düzey bir devlet memuru, Bakanlar Kurulu toplantı tutanaklarını hazırlar, daimî kamu hizmeti sistemini denetler ve on yılların birikmiş deneyimiyle önyargısız tavsiyelerde bulunur. Bu pozisyona özgü olan nüfuz, görevin başındaki kişinin özel etkenliğiyle kullanılırdı. Burke Trend, gözünde pırıltıyla hem bilgisini hem de ketumiyetini belli eder bir tavırda, ince yapılı, bilge bir insandı. Tartışmayı, dikkat çekmeden, daha önceleri düşüncesizce atıldığı maceralarını mahveden tehlikelerden uzaklaştırırdı. Hizmet ettiği kabinenin bakanla-

rının olabileceklerinden daha yetkin görünmelerini ustaca sağlardı. Cömert ruhlu bir adamdı. Geniş bilgisi ve tavsiyesi, "özel ilişki"nin bize sağladığı faydalar arasındaydı.

Chequers'taki akşam yemeği, aile akşamı havasında geçmişti. Panellerle kaplı yemek odasında başlayıp ünlü Long Gallery'de brendi içerek devam eden sohbetin konusu, dünya meseleleri hakkındaydı. Önümüzdeki yıllarda ülkelerinin geleceğini ilgilendiren kararları almak zorunda olan bu kişiler, birbirlerinin durumunu tarttılar ve aldıkları sonuçlarla içleri tamamıyla rahatladı.

Nixon, daha sonra günün olaylarını gözden geçirmek için beni, Claridge's Oteli'ndeki süitine çağırdı. Gün, Brüksel'deki NATO Konseyi'nde başlamış ve Nixon'ın yüzyıllar öncesine dayanan bir tarih olarak atfettiği yerde, İngiltere Başbakanı'nın evinde sona ermişti. Chequers'ın şimdiki işlevini sadece Birinci Dünya Savaşı'ndan beri gerçekleştirdiğini söyleyecek kadar yürekli olmadım. Nixon, coşkuluydu; iz bırakan törenlere bayılırdı ve birbirini takip eden olaylardan heyecan duymak için de yeterince yeniydi. Başkanlık uçağıyla yabancı topraklara inmek, kral ve sonrasında başbakan tarafından karşılanmak, merasim kıtasını teftiş etmek, Chequers'ı ziyaret etmek; tüm bunlar, gençlik hayallerinin doruk noktasıydı, yüksek makam mefhumu, California'daki küçük bir kasabadaki fakir, biraz da kırgın bir genç adam için ulaşılamaz görünümdeydi. Bunların hepsi, bu içine kapanık ve anlaşılması zor kişiyi tanımamdan sonra onu sevindirdiğine şahit olduğum neredeyse spontan birkaç olaydan birisiydi. Günün müzakeresi, hiçbir büyük meseleyi çözmemiş olsa da Nixon, karşılıklı meydan okumalar olmayan ve detaylar üzerine çekişmeler içermeyen felsefi konuşmalardan hoşlanmıştı. Başkan, umutsuzca, ne kadar başarılı olduğunun söylenmesini istiyordu. Diğer pek çok defa yaptığı gibi, gün içinde geçen olaylardaki bariz rolünü tekrar tekrar anlatmamı istedi. Yatmaya gitmişti ve zaman zaman stres altındayken yaptığı gibi lafları ağzında yuvarlamaya başlıyor ya da onları çok dikkatli bir şekilde oluşturmak için çabalıyordu. Onu rahatlatmak kolaydı. Gün içinde, yorucu herhangi bir sorun çıkmamış olsa da itibarlı ve yetkin bir şekilde davranıyordu.

Ertesi gün, başbakanlık konutu ve aynı zamanda ofisi de olan Downing Caddesi No:10'daki binanın kabine odasında, her iki taraf-

tan da büyük bir grup toplantı yaparak önceki gece geçen konulara değindi. Ana konular, İngiltere'nin Ortak Pazar'a müracaatını yenilemesi kararı, NATO'nun geleceği ve Doğu-Batı ilişkilerinin seyri üzerineydi. İngiliz bakanlar, daha dışa dönük bir Avrupa görüntüsüne yardımcı olacak, ekonomik yararından daha çok siyasal faydası olacak bir Avrupa üyeliği için uğraştıklarını iddia ettiler. Nixon bu görüşe katılıyordu, fakat Amerika'nın de Gaulle'e olan düşmanlığı ile fazla ileri gidilemeyeceğini vurguladı. Nixon, Amerika'nın Fransa ile ilişkilerini geliştirmeye çalıştı; bu çabası de Gaulle'ün temel görüşleri değiştirmeyecek olsa da pratik uzlaşmalar için de Gaulle'ü daha uyumlu hale getirebilirdi. İngiliz bakanlar, sanki Soames-de Gaulle ihtilafı hiç yaşanmamış gibi, bunun tam olarak onların da görüşleri olduğunu öne sürdüler.

NATO müzakeresi, bir kez daha Atlantik İttifakı'nın ikircikli durumunu ortaya koymuştu. Herkes, Sovyetler Birliği'nin aradaki nükleer boşluğu kapattığı ve bizim de başlatacağımız yeni savunma programlarını sürdürmek için Kongre'nin baskılarına karşı başarılı olmamız gereken konularla ilgili Nixon'ın yaptığı değerlendirmeye katıldı. Fakat Avrupa'nın savunmalarının güçlendirilmesi gerektiği konusundaki apaçık sonucu görmek için hiçbir isteklilik yoktu. Wilson, NATO'nun yeni bir stratejik doktrine ihtiyacı olduğunu iddia etti; herhangi bir Avrupa ülkesinin, ABD'nin taahhüdünü daha sonra azaltacağı korkusu nedeniyle savunma harcamalarında büyük bir artış yapmaya hazır olduğu konusunda şüphe ediyordu. Wilson, yeni oluşturulacak güçlerde olmayıp da yeni stratejik doktrinin önemli olarak neyi içereceğini halletmeyi bize bıraktı.

Michael Stewart, Avrupa'nın standart sorununun ne olduğu konusunda katkıda bulundu. Sovyetler Birliği ile olan müzakeremiz, özellikle stratejik silahların sınırlanması için hayati önem taşıyordu. Genç kuşak, Atlantik İttifakı'nı artık yalnızca savunma aracı olarak desteklemeyecekti; Batı'nın birliği için gerekli gördükleri şeydi, aynı zamanda uluslararası gerginliğin yumuşaması (detant) için de bir araçtı. Stewart haklıydı, ama böylelikle de Avrupalı müttefiklerimizin derin kararsızlığını açığa vurmuştu. Gerginliğin arttığı zamanlarda, Amerika'nın katı davranmasından korkuyorlardı; gerginliğin dindiği zamanlarda ise bir ABD-Sovyet ortak egemenliğinden çekiniyorlardı. Bizi sıkı dur-

maya zorladılar, sonra da ortaya çıkan açmazı çözmek için arabuluculuk önerdiler. Bir şey yapmadan önce onlarla görüşmemiz gerektiğinde ısrar ettiler, fakat kendi detant diplomasilerini sürdürmek için de herhangi bir kısıtlama olmadan özgürlük ve siyasal özerklik istediler. Eğer detantı engelliyor gibi algılanırsak, Batı Avrupalı müttefiklerimizin desteğini kaybederdik ki bu durumda da eş güdümlü bir strateji olmadan Doğu Bloku ile müttefiklerimizin temas süreci hızlanır ve müttefiklerimiz de eş zamanlı olarak hem kendi ülkelerinden hem de Sovyetlerden gelecek baskılara direnmekte zorlanırlardı. İttifak'ı bir arada tutmak ve Doğu-Batı temasları için bazı temel kurallar oluşturmak istiyorsak, Doğu-Batı ilişkilerinde liderlik rolünü üstlenmek zorunda kalacaktık. Sonunda kendimizi çelişkili bir pozisyonda bulduk. Fakat eğer fazla hızlı bir şekilde hareket edersek ya da dayanağı olmayan umutlar verirsek, Sovyetler Birliği ile başa çıkmak için güvenli tek kaynağımız olan askeri gücümüzün durumuna zarar verirdik. Downing Caddesi'ndeki toplantıya katılanların tümü ofisten ayrıldıktan sonra bile uzun süre akıllarda kalacak bir sorundu bu.

Kraliçe Elizabeth ile Buckingham Sarayı'nda bir öğle yemeği yendi. Kraliçe'yi, 'oldukça sıkıcı' olarak yanlış bir şekilde etiketledikleri kanısına vardım. Muzip bir ince zekâsı vardı, dünya meseleleri hakkındaki bilgisiyle ve bu konuların içindeki kişilere dair içgörüsü ile beni etkilemişti. Öğleden sonra Başkan, ABD Büyükelçiliği personeliyle konuştuktan sonra bir grup İngiliz editör ve entelektüelle görüştü.

Akşam, Nixon'ın halkın hemen hemen hiç bilmediği bir tarafını göstermesi açısından dikkate değerdi. Harold Wilson, 1968 baharında garip bir şekilde yanlış bir değerlendirme yaparak seçimlerde Demokrat Parti'nin zafer kazanacağı üzerine âdeta bahse girmişti: Hubert Humphrey'nin eski bir arkadaşı olan John Freeman'ı, Washington Büyükelçisi olarak atamıştı. Bu da neredeyse felâketle sonuçlanacak tehlikeli bir kararın belirtisiydi. Freeman, İşçi Partisi'nin sol kanadından bakanlık yapmıştı. Hükümetin yaptığı sağlık harcamaları nedeniyle istifa etmiş ve bir isim yapmak üzere kendi yoluna gitmişti: önce televizyonda röportajlar yapmış, sonra haftalık çıkan sol görüşlü *New Statesman* dergisinin editörü olmuş ve daha sonra da İngiltere'nin Hindistan Yüksek Komiserliği'ne atanmıştı. Freeman, *Sta-*

tesman'ın editörüyken, "Dick Nixon uğruna her şeyi feda etme arzusu dışında, bütünüyle ilkesiz bir adam"ı bertaraf ettikleri için Amerikalıları tebrik ederek Nixon'ın California'daki yenilgisini kutlamıştı. Nixon, Freeman'ın atanmasından yedi ay sonra seçimi kazandığında, Wilson utanç verici tercihi ile kalakalmıştı. Wilson, hesabına yazılması pahasına, büyükelçileri değiştirmeyi reddetti. Nixon öfkelenmişti. Yönetiminin başlangıcından itibaren Freeman'la hiçbir ilgisi olmayacağına yemin etti. Nixon, Ocak ayında, benim yanımda, Freeman'ın atanmasının sadece bir şahıs olarak Nixon'a değil, başkanlığa da bir hakaret olduğunu söyleyen General Eisenhower tarafından da desteklenmişti. Ama bir İngiliz Büyükelçisi'ni *persona non grata* (*istenmeyen adam*) olarak ilan edebileceğimiz düşünülemeyeceğinden, Nixon için Freeman'ın büyükelçilik görevini mümkün olduğunca zor ve uygunsuz hale getirmekten başka yapılacak hiçbir şey kalmamış gibi görünüyordu. Hiç şüphe yok ki bunu yapmaya muktedirdi. Öncü ekibimiz, Wilson'dan, Downing Caddesi No:10'da Başkan'a verilecek akşam yemeği davetli listesinden Freeman'ı çıkarmasını talebinde bulundular. Wilson cüretkârca reddetti ve hepimiz endişeli şekilde akşamı beklemeye başladık. Fakat Nixon'ın insanları hayrete düşürme özelliği vardı. Akşam yemeğinin sonunda, kadeh kaldırmak için ayağa kalktı ve masanın tam karşı tarafında oturan Freeman'e doğrudan bakarak şöyle dedi:

> "Bazıları, yeni bir Nixon olduğunu söylüyor, onlar yeni bir Freeman olup olmadığını da merak ediyorlar. Bütün bunların arkamızda kaldığını düşünmek isterim. Sonuçta, o yeni bir diplomat ve ben de yeni bir devlet adamıyım, dünyada barış için en iyi olanı yapmaya çalışıyoruz."

Nixon'ın sözlerinin etkisi çarpıcıydı. Wilson, Downing Caddesi No:10'da duyduğu en zarif şeye kadeh kaldırdı. Nixon'ın önünde duran yemek listesine bir not yazdı. "Bir Lord olarak doğacağınızı garanti edemezsiniz. Siz, bir beyefendi olarak doğmanın mümkün olduğunu bize gösterdiniz." Genelde itidalli olan Freeman, neredeyse ağlayacak hale gelmişti. Böylece görkemli bir başarı olduğunu kanıtlayan bir Washington görevi ortaya çıktı. John Freeman, şimdiye kadar muhatap olduğum en etkili büyükelçilerden biriydi. Bunun nedeni o kadar basit değildi. Böyle bir görev için elverişsiz bir tarzı vardı. Freeman, her tür pohpohlanmadan kaçınırdı; sadece sosyal olarak saygı duyduğu kişilerle tanışırdı; büyükelçiliğinin asortik bir sa-

lona dönüşmesi için çok az çaba harcamıştı. Tebliğ edilecek bir mesaj olduğunda, talimat yönünde konuştuğunu çok resmi bir ifadeyle belirtirdi. Fakat Freeman kişisel görüşlerini ifade etmek için direktiflerin ötesine de geçmeye hazırdı. Mükemmel bir zekâya ve mutlak bir dürüstlüğe sahip bir adam olduğu için çok geçmeden onun paha biçilmez olduğu anlaşıldı. Kurnaz bir jeopolitik aklı vardı ve dış ilişkiler felsefemizle de büyük oranda hemfikir olduğu ortaya çıktı. Freeman'ın muhakemesini o kadar çok takdir ediyordum ki resmi görev alanı dışındaki konularda sık sık ona danıştım; bir-iki defa, editörlük yeteneğini kullanması için Başkan'ın yapacağı konuşmaların ilk taslaklarını okumasına izin vermiştim. Bütün konuşmaları başbakanına bildirmek için her hakka sahipti; neredeyse kesinlikle öyle de yaptı. Fakat "özel ilişki"nin doğurduğu samimiyet ve güven, tam da böyle yürekten bir iş birliği anlamına geliyordu.

Kendine düşen kısımda Nixon, Freeman'e ilk önce güvendi sonra da sevdi. Freeman, Nixon'ın ilk dönemindeki bir sosyal etkinlik için Beyaz Saray'a davet edilen tek büyükelçi idi. Ayrıca en yakın arkadaşlarımdan biri oldu; bu dostluk her ikimizin de görev süreleri boyunca zarar görmedi. Bu duruma, devletteki hizmetimin en büyük ödüllerinden biri gözüyle bakıyorum.

Böylece Londra gezisi iyi niyetten doğan özel bir primle sona ermişti. Çözdüğünden daha fazla belirsizliğe maruz kalmıştı. Fakat amaçlandığı gibi, daha sonraki verimli bir iş birliğine temel oluşturmuştu.

Bonn, Berlin ve Almanya'nın Gizemi

Bir sonraki durağımız Bonn'du. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin durumu daha da karmaşıktı. Alman siyaseti, seçim öncesi hareketliliği içindeydi ve başlamakta olan bir Berlin krizi sırasında gelmiştik. Büyük ölçüde törensel bir şahsiyet olan Batı Almanya Cumhurbaşkanı, Almanya Federal Meclisi'nin (Bundestag) ya da eyalet temsilcilerinin (Länder) özel bir birleşimiyle seçilir. Daha önce gereken tüm durumlarda bu oturum, Batı Berlin'deki eski Reichstag binasında gerçekleştiriliyordu. Böyle yapılmasının nedeni, meşru Alman Devleti'nin sürekliliğini Bonn'un temsil ettiği iddiasını vurgulamak içindi. Sovyetler ve onların dostu Doğu Almanlar, ima edilen

bu meydan okumayı daha önce göz ardı etmişlerdi; 1969'da gelindiğinde bu sorunu büyütmek için kendilerini yeterince güçlü hissediyorlardı. Batı Berlin'in yasal olarak Federal Cumhuriyet'in bir parçası olmadığı gerekçesiyle Berlin'deki seçimle ilgili bu toplanmayı protesto ettiler. 1962'den beri ilk kez Berlin'e ulaşım yollarında tacize başladılar.

Bu durum, Bonn'da büyük bir gerginlik oluşturdu. Berlin'in savunmasızlığı dillere destan olmuştu. Yeni yönetimin nasıl tepki vereceği konusunda belirsizlik vardı. Kısmen Almanya'nın korunmasız durumu, kısmen de bizden önceki iki yönetimle olan siyasi ihtilaflar nedeniyle yaygın bir rahatsızlık söz konusuydu. Bonn, McNamara'nın vurguladığı nükleer olmayan bir bölgesel savunmanın, Sovyetleri saldırganlığa teşvik edeceğinden korktuğu için McNamara ile aynı fikirde değildi. Bonn, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'nda kendisine karşı nükleer alanda net bir ayrımcılık örneği gördü. Amerikan kuvvetlerinin Alman toprağı üzerinde üslenmelerinin bedelinin ödenmesi için yapılan Amerikan baskıları, Bonn'un ağırına gitmişti. İki Şansölye, Konrad Adenauer ve Ludwig Erhard, Kennedy ve Johnson yönetimleriyle olan ihtilaflar nedeniyle görevden ayrılmaları için acele ettirildiğini görmüşlerdi.

Bütün bunlar görünüşte çok güçlü ve yeni Alman Devleti'nin güçsüz psikolojik konumunu yansıtıyordu. Nazi geçmişinin damgasını taşıyan, parçalanmış ve bölünmüş bir şekilde iki savaşta da mağlup olmuşken Batı Almanya, siyasi amaç arayışında olan bir ekonomiydi. Yüzyıllardır süren kesintisiz bir siyasi evrim ve emperyal ihtişamdan doğan İngiliz özgüveni Bonn'da yoktu. Savaş sonrasındaki ilk şansölyesinin kişisel rahatlığı için yeni başkent olarak seçilen (Adenauer'in yaşadığı küçük kasabaya yakındı) ve daha önceden hiçbir devlet geleneği olmayan Bonn'un bizatihi kendisi, Almanya'nın savaş sonrası yeniden canlanmasının riskli belirsizliğini sembolize ediyordu. Federal Cumhuriyet, aniden çıkacak kuvvetli rüzgârlara karşı dayanıksız olan sığ köklere sahip heybetli bir ağaç gibiydi.

Almanya'nın bu zayıf durumu, güvensizlik duygusu olarak liderlerine yansımıştı. Gerçekten müthiş bir insan olan Adenauer, güvenilirlik açısından Almanya'nın itibarını onarmayı temel görev edinmişti. Doğu ile Batı arasında, Almanya'nın siyasal manevra ile istis-

mar edebileceği pek çok cazip fırsatı kararlılıkla reddetti. Batı yanlısı tavrının Almanya'nın yeniden birleşmesi umutlarını tehlikeye atmasına ilişkin yurt içi muhalefetin suçlamalarına karşı direndi. Doğu'dan ara sıra gelen sözde iltifatlara yüz vermedi. Bunun yerine Federal Cumhuriyeti Avrupa'nın, Avrupa'yı da Atlantik İttifakı'nın içine tamamen oturtmaya çalışmıştı. Böylece de Almanya'nın felâketlerine neden olan milliyetçilik, halkı tekrar bozma fırsatını asla elde edemeyecekti.

Adenauer, çarpıcı bir biçimde başarılı oldu. Federal Cumhuriyet'in kurulmasından yaklaşık on iki yıl sonra Almanya'nın Batı yanlısı konumlanması artık Alman kamuoyunun bir meselesi değildi. Daha dün, Doğu ile Batı'yı dengede tutan tarafsız bir Almanya konusunda ısrar eden muhalefet, programını çarpıcı biçimde değiştirmiş ve şimdi askeri alanda bile Batı ile olan bağlara sadakat göstermeye karşı çıkma konusunda hükümetle yarışa girmişti. Kaderin bir cilvesiyle, Kennedy yönetimini yürüten zeki genç adamlar; istikrara ve güvenirliğe çok fazla değer katmış ve yürüttüğü yakın Atlantik ilişkileri politikasının ardındaki ulusal mutabakatı gerçekleştirme zorluğunu başarmış olan bu adamı, Doğu'ya yönelik daha fazla esnekliğe zorlamak için tam da bu zamanı seçmişti. Bu da 60'lı yıllarda Almanya'da bir iç karışıklık yaratmaya ve rollerin tersine dönmesine yardımcı olmuştu. On yıl kadar önce gizli Alman milliyetçiliğini kullanmaya çalışan ve Adenauer'in Batı yanlısı yönelimlerine karşı çıkmış olan Sosyal Demokrat muhalefet, şimdi Amerikan bağlantısını tehlikeye attığı için hükümeti eleştiriyordu. İktidardaki Hristiyan Demokratlar, 50'li yılların ilkelerine katı bir şekilde tutunmuştu; onların sürekliliğe olan saplantıları, beyaz sayfa açmaya hevesli bir Amerikan yönetiminin heyecanını ateşlemişti. ABD, Büyük Planlarının doğruluğuna ikna olmuş ve sonuçta savaş sonrası Avrupa'yı inşa etmiş olan Hristiyan Demokrat muhafazakârlarla olduğundan daha çok, solcu ya da reformcu gruplarla rahat etmişti.

Böylece Almanya'nın savaş sonrası siyaset anlayışındaki asıl ikilemler ortaya çıkmıştı. Avrupalı güçler arasında yalnız kalan Federal Cumhuriyet, milli amaçlarını gerçekleştirememişti. Doğu Almanya rejimiyle ilişki kurmayarak, hatta bunu yapan herhangi bir hükümetle diplomatik ilişkileri sürdürmeyi bile reddederek diğer Al-

manya ile yeniden birleşmeye karşı çıkmıştı. (Sözde Hallstein Doktrini.) Fakat hiçbir Avrupa hükümeti Almanya'nın bu amacına katılmamıştı. Birleşmiş bir Almanya, onların hepsine Alman hegemonyasının eski kâbuslarını çağrıştırıyordu; Almanya sevgisi nedeniyle iki Almanya olmasını istediğini söyleyen Clemenceau'nun nüktesini benimsediler. Dahası Alman birliğine, ancak Sovyetler Birliği'yle büyük çapta bir restleşmeyle ulaşılabileceğini biliyorlardı. Böylelikle Federal Cumhuriyet'in koymuş olduğu Alman birliği hedefiyle bunu yerine getirmek için yapabilecekleri arasında kaçınılmaz bir uçurum vardı. Bu uçurum nedeniyle dönemsel karşı karşıya gelmeler; Sovyetler Birliği'nin hem Berlin konusunda Batı Almanya'ya baskı yapmasını mümkün kıldı hem de Federal Cumhuriyeti statükoya razı olmaya ve NATO müttefiklerini de Federal Almanya'nın ulusal hedeflerinden ayrılmaya zorladı.

Bölünmüş bir Avrupa'nın cephe hattında açıkta kalarak Doğu'dan sürekli gelen baskılara maruz kalıp, Batı'da oluşan derin bir güvensizlik tortusunun da bilincinde olarak, gerçekleşmemiş ulusal amaçları nedeniyle acı çeken Batı Almanya'nın liderleri, ABD bağlantısını rüzgârın geldiği yönde bir çapa olarak gördü. Küresel ilişkilerde herhangi bir rol peşinde olmadılar. Politikamızı daha geniş ölçekte etkileyebilecek özgüvenden yoksunlardı. Amaçları daha ılımlıydı: savunma için bize güvenebileceklerinden ve Almanya'yı fiziksel ya da psikolojik olarak korunmasız bırakacak olan Doğu'ya yönelik herhangi bir sert politika değişikliği olmayacağından emin olmak istiyorlardı.

Öte yandan, ortalığı ayağa kaldıran politik sürecimiz de Batı Almanların huzurunu kaçırmaya yetmişti. Periyodik olarak ortaya çıkan yeni yönetimlerin yeni yaklaşımları yüksek sesle açıklaması veya önceki politikaların eskimiş olması, bir süre sonra gelecek olan bir aşamada çok korkulan, Amerika'nın Avrupa'dan ayrışması yönündeki kuruntuyu büyütmüştü.

Nixon'ın Bonn'da güven ve istikrarı yeniden inşa etme misyonu tam yerindeydi, çünkü Berlin krizine rağmen Alman siyaseti bir dönüşümün eşiğindeydi. Ekim 1963'te Adenauer, şansölyelikten istifa etmiş, yerine de o zamanlar son derece popüler olan ve Alman "mucizesi"nin mimarı olarak ekonomik iyileşme yaratan Erhard geçmişti. Fakat Adenauer'in da öngördüğü gibi, Erhard'ın ekonomik yetkinliği

siyasete uyum sağlamasına yardımcı olmamıştı. İktidardaki Hristiyan Demokratlar ve Hür Demokratlar koalisyonu dağıldı; 1966'da Hristiyan Demokratlar ve Sosyal Demokratlar birlikte yeni "Büyük Koalisyon"u kurarak, Şansölye olarak Kurt Georg Kiesinger ve Şansölye Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak da Willy Brandt ile göreve başladı.

Tüm savaş sonrası döneme hükmeden ılımlı muhafazakâr Hristiyan Demokratlar için bu kaçınılmaz bir karar olmuştu. Sosyal Demokratlar, sürekli muhalefette kalma tehlikesinin tehdidiyle canlılıklarını yitirmişlerdi. Temel neden ise yeterli sayıda seçmen, bu partiyi -onurlu demokratik siciline rağmen- hükümet sorumluluklarını vermek için çok fazla radikal bir geleneğin varisi olarak görmüştü. Parlak bir Sosyal Demokrat stratejisti olan Herbert Wehner tarafından tasarlanan Büyük Koalisyon, aslında Sosyal Demokratların yönetme erkine uygun olup olmadığı konusunu çözmüştü; hükümete sadece katılmış olmaları, nihayetinde onlara 1969'un sonuna doğru seçim zaferini kazanmaları için gereken ek oyları sağlamıştı. Yanlış yapılan hesabın yol açtığı Büyük Koalisyon, can sıkıcı olsa da bunun Almanya'daki demokrasiye büyük bir lütuf olduğunu Hristiyan Demokratlara kanıtlamıştı. Bu durum, aslında Sosyal Demokratların sorumluluk duygusu bilincinde olan demokrat bir parti olduğunu göstermiş ve dolayısıyla Almanya'ya ve diğer pek çok Avrupa ülkesine özgü olan siyasi hayatın radikalleşmesinin veya kutuplaşmasının önüne geçmişti.

Yine de bu olasılık çok uzakta değildi. Büyük Koalisyon'un yüce unvanına rağmen Bonn'da bizi karşılayan hükümet, derin bir şekilde bölünmüştü. Önde gelen şahsiyetler, aylar içinde birbirlerine karşı olarak bir seçimde yarışacaklardı; ziyaretimiz sırasında hemen hemen söylenen her şey yarışta daha avantajlı bir duruma geçme gerçeğini yansıtıyordu. Kibar, ağırbaşlı, duyarsız, sıradan bir şeyi büyük bir enginlik tavrıyla ifade eden Şansölye Kiesinger* politik bir tuza-

Kiesinger'in kaderi, siyasi kariyerin ne kadar tesadüflere bağlı olduğunu gösteriyor. Eylül ayında yapılacak seçimlerde Kiesinger, bir Hristiyan Demokrat tarafından bugüne kadar elde edilen en büyük ikinci oyu almıştı. Fakat savaş sonrası dönemde, sadece bir defa, küçük bir neo-Nazi partisi seçimlerde yarışmış ve Alman seçim yasasının garipliğiyle Kiesinger'i çoğunluktan mahrum bırakacak kadar az sayıda sandalye kazanmıştı. Bu durum, Sosyal Demokratlar ile Hür Demokratların bir koalisyon oluşturmalarına ve Kiesinger'in en fazla sayıda sandalyeye sahip olan partisini muhalefete mahkûm etmelerine olanak sağlamıştı. Böylelikle usta bir politikacı olarak selamlanmak ile görev süresinde partisinin gücünü kaybeden başarısız lider olarak küçümsenmek arasındaki ayırıcı o ince çizginin diğer tarafına geçmişti. Bu satırlar yazılırken CDU (Hristiyan Demokratlar) iktidarı yine ele geçirmişti.

ğa düşmüştü, çünkü görevdeki her günü, asıl rakibi olan Şansölye Yardımcısı Willy Brandt'ı güçlendirmişti. Candan tavırlarına rağmen hantal, katı, temelde ketum olan Brandt, kendisini hiçbir şekilde Şansölye'nin astı olarak görmüyordu.

İngiliz hükümetinin caydırıcılık, detant, Batı birliği ve Doğu-Batı ilişkileri konusunda kararsız kaldığı zamanlar, Alman liderler bireysel olarak daha net fikirlere sahipti, fakat onlar da kendi aralarında bölünmüşlerdi. Her iki taraf da Berlin'e karşı sıkı durma konusunda anlaşmıştı, fakat bu da aralarındaki bağdaşma kadar olabiliyordu. Kiesinger, Doğu'ya karşı güçlü bir çizgiyi tercih ediyordu. Brandt, resmi olarak, uzlaşma konusunda nüanslar vurguluyordu. Yine de Doğu Alman olgusunu kabul etme gibi bir zorluğa katlanmaya hazır olduğunu anlamak için büyük bir hayal gücü gerekmiyordu. Kiesinger, Fransız dostluğuna çok önem veriyordu; Brandt, İngiltere'nin Ortak Pazar'a girişinin önemini belirtmeye hazırdı. Kiesinger'in görüşleri Nixon'a daha yakındı; Brandt ise Dışişleri Bakanlığımızın fikirleriyle daha uyumluydu. Böylelikle sonbahardaki seçimlere kadar Alman politikasının büyük ölçüde beklemeye alındığını Bonn'daki görüşmeler açıkça ortaya koymuştu.

Batı Almanya ziyareti, Berlin turu ile sona erdi. Çok büyük kalabalıklar başkanlık konvoyunu karşılamıştı ama Nixon rahat değildi, bu katılım oranının 1963'teki Kennedy için olan katılım oranıyla olumsuz olarak mukayese edilmesinden endişe ediyordu. Herhangi bir olumsuz karşılaştırmanın yapılmasının mümkün olamayacağının güveni kendisine tekrar tekrar verildikten sonra ancak rahatlamıştı. (Konvoyun rotasının S şeklinde olduğunu ve "kalabalığın" bir caddeden diğerine kolayca ulaşabileceğini not etmiştim. Bu planın Kennedy ziyareti sırasında da kullanılmış olduğu bana söylenmişti.)

Nixon, döneminin başında başkanlığın prestijini önde tutarak, açıkça Berlin'e ilişkin başka bir Berlin krizinin önüne geçmeye uğraşmıştı. Siemens fabrikasındaki anlamlı konuşmasında da aynısını yapmıştı:

> "Benden önceki dört başkan, bu ilkeye bağlı kalmıştı ve ben de size şu anda ve burada, bu ilkeye sıkı sıkıya bağlı olduğumu söylemek istiyorum: Berlin özgür kalmalı. Bunu herhangi bir cesaret gösterisi ya da savaşma ruhuyla söylemiyorum. Ben sadece uluslararası yaşamın değiştirilemez gerçeğini belirtiyorum."

Roma Arası

Bir sonraki durağımız İtalya'ydı. Berlin'in disiplinli resmiyetinden sonra Roma Havalimanı'nın bu taşkın keşmekeşi, etkileyici bir değişim olmuştu. Bu mutlu karışıklıkta, şaşkınlıktan aklı karışan bir öncü ekip personelinin kendine gelip de Dışişleri Bakanını Başkanla yer değiştirene kadar, yanlışlıkla bakan Rogers merasim kıtasını teftiş için götürülmüştü. Bundan sonra her şey sanki daima uçurum kenarındaymış gibi yolunda gitti.

Bu gidişim, görev sürem boyunca İtalya'ya yapacağım birçok ziyaretten ilkiydi. Ülkenin yalın güzelliğini ve halkının olağanüstü insanlığını her zaman sevmişimdir. Ancak yaptığım her ziyaret, İtalya'nın farklı bir siyasi mevzuat uyguladığını ve devletin rolünün de Batı Avrupa'daki diğerlerinden farklı bir anlayışta olduğunu teyit ediyordu. Bir buçuk asrı aşkın bir süredir Avrupa'nın diğer ülkelerindeki rekabet duygusunu ve hırsları harekete geçirmiş olan politik hedeflere yönelik sınırsız bir bağlılık için belki de İtalyanlar gereğinden fazla medeniydi, bireyin değerli olduğu fikri çok fazla telkin edilmişti. Hiç kuşkusuz İtalya'nın iç sorunlarının ülke liderliğinin dikkatine fazlasıyla ihtiyacı olduğu için dış politika ikincil rolde kalıyordu. Ayrıca bir başkent olarak Roma'nın, ulusal bilince tarihsel gelenekten daha az odaklandığı gerçeği vardı. Eski bir imparatorluğun idari merkezi olmuştu. Sonrasında bin beş yüz yıllık süre boyunca Papalık Devletleri başkentiydi; aslında şimdi İtalya Cumhurbaşkanı'nın bulunduğu Quirinale Sarayı, 1871'e kadar papanın yazlık eviydi. Diğer Avrupa başkentlerinin aksine Roma, İtalya'nın birleşmesinin itici gücü değildi; daha doğrusu devlet ortaya çıktıktan on yıl sonra İtalya'ya eklenmişti. İtalyan hükümeti, papanın şehrine taşınmış ve Papalık, Roma'nın merkezi kurumu olarak kalmıştı.

Sebebi ne olursa olsun her defasında, havalimanına varışımızla ziyaretin asıl amacının yerine getirildiği duygusuna kapılıyordum. Bu durum, ABD'nin İtalya'yı ciddiye aldığını sembolize ediyordu; İtalyan liderlere danışıldığına dair fotoğrafik kanıtlar bunu ortaya çıkarmıştı. İtalyan bakanların, sanki uluslararası meseleler hakkındaki görüşleriyle olayları kesinlikle etkileyebilecek kadar dünyayı iyi biliyormuş gibi görünmeleri sonucuna varıldı.

Görev sürem boyunca Başbakanlık makamı, arada kısa bir süre

için Emilio Colombo olsa da Mariano Rumor ile Aldo Moro arasında gidip geliyordu. Bu iki liderden biri Başbakan olunca diğeri Dışişleri Bakanı olarak görev yapıyordu. Rumor cana yakınlık, iyi niyet ve gerçekten insanı memnun etme arzusu yayıyordu. Hristiyan Demokrat Parti'deki hararetin düşürülmesi gerektiğinde ortaya çıkan ve partideki çeşitli fraksiyonlar arasında iyi niyetli davranan biri olarak, açıkçası partideki düzenin idarecisiydi. Colombo, bir entelektüeldi. Kibar, düşünceli, bir liderden daha çok bir uzman, çıkmaza girildiği zamanlarda ve yeni bir düzenleme yapılıncaya kadar dengeyi bir tarafa doğru bozmayacak geçici bir başbakana ihtiyaç duyulduğunda zirveye gelen birisi gibi görünmüştü. Moro, açıkçası en çetiniydi. Ketum olduğu kadar da zekiydi; mükemmel bir zekâya sahipti. Bunun için tek kanıtım, cümle yapısındaki karmaşıklıktı. Ama daha sonra onda uyutucu bir etki yarattım; çoğu zaman benimle toplantı yaparken uyuyakalırdı; onu uyanık tutmayı başarı sayardım. Uluslararası ilişkiler, açıkçası Moro'yu pek ilgilendirmiyordu. İç politikadaki yeni hareketleri olağanüstü incelikle işleyen, türünün en iyisi olan bir parti stratejistiydi. Dış politika ise hiçbir zaman bir görev olarak gözetmediği, kendi gücü için -seçmen grubu gibi- bir kaynak olarak kabul ettiği bir vazife idi. Açıkçası İtalya'nın liderleri, ülke içi mecburiyetleri ve her şeyin ötesinde Hristiyan Demokrat Parti'nin iç dengesini dile getirmek için seçilmişlerdi.

Hizmet ettiğim Başkanlar bunu asla tam olarak anlayamamışlardı. İtalyan Başbakanı'nın icra yetkisi olduğu yanılgısıyla kıvranarak belirli kararların alınması için müzakerelere girişmişlerdi. Tanıştığım hiçbir İtalyan Başbakanı karar alınacak böyle bir durumu teşvik etmemişti; onların görüşüne göre, böyle bir yaklaşım yalnızca acemi bir yağcılığın veya cehaletin sonucu olabilirdi. İstikrarsız koalisyonlara doğru gittiklerini biliyorlardı; Kabine toplantılarına başkanlık etme hakları olsa da bağlayıcı kurallar koyma hakları yoktu. Kararlar, hükümette olmayan pek çok insanın dahil olduğu bir mutabakat ile alınıyordu. Başbakan veya Dışişleri Bakanları ile yapılan müzakerelerde zihinleri en fazla meşgul eden şey ülke içi sorunlar olmaya devam etti. İtalyan Dışişleri Bakanlığı'ndan bazı kişiler, şimdiye kadar karşılaştığım en seçkin ve düşünceli diplomatlar olmuştu. Yine de Dışişleri Bakanı ile uluslararası meseleleri görüşmenin, bakanı sıkacağı izleniminden bazen insan kaçınamıyordu.

Aslında İtalya'nın içinde olduğu zor durum konusunda tasalanmak için her neden vardı. Hristiyan Demokrat Parti, savaştan beri İtalya'yı yönetmişti. Hristiyan Demokrat Parti'nin İtalya'nın temel sorunlarını çözmediğini, yaygın bir verimsizlik olduğunu, yolsuzluğun her tarafa yayıldığını söylemek popüler olmuştu. Ama bunun sadece bir kısmı doğruydu. Önceki on yıla göre İtalya'nın ekonomisi, ortalama yüzde 5,5 oranında büyüyerek dikkate değer bir ekonomik ilerleme kaydetmişti. Fakat her yerde olduğu gibi, gelişme süreci siyasal istikrarı zorlayan kaymalar yaratmıştı. Güney İtalyan çiftçileri her zaman çok fakirdi; manevi olarak da geleneklerinden ve kiliseden destek bulmuşlardı. Ekonomik gelişme, bu kişileri Kuzey'deki fabrikalara taşımıştı. Bu kitlenin yeni şartlara alışma sürecinde, onları tren istasyonunda karşılayan ve yersiz-yurtsuz bir haldeyken ayakta durmalarını sağlayan Komünist Partisi, onlar için başlıca manevi destek olarak ortaya çıktı. Hızlı ekonomik büyümeye rağmen komünist oy sayısının -popüler her teoriye karşı çıkarak- İtalya'da sabit kalmasının nedeni, önemli ölçekte birçok kişinin kendi güvenliğinin garantörü olarak partiyi görmesi ve ayrıca Roma'daki hükümetin de İtalya'da çok belirleyici olan insan ilişkisini kurmayı başaramaması yüzündendi.

Kurumsal çözümlerle ilgili hiç bitmeyen Amerikan takıntısı, sorunu arttırmıştı. İtalya, savaş sonrası dönemlerin çoğunda, Hristiyan Demokratların ılımlı sağ ve sol partilerle yaptığı koalisyonla yönetilmişti. Sosyal Demokratlar, yönetim grubunun sol kanadını temsil ediyorlardı; ayırt edici özellikleri, Komünistlerle çalışmayı reddetmeleriydi. Muhalefet ise sol kanattan Sosyalistler tarafından desteklenen Komünistler ile sağdaki Monarşistler ve Faşistler idi. 1963'te ABD, sözde sola açılanı desteklemeye karar vermişti. Buradaki amaç, Sosyalistlerle Hristiyan Demokratlar arasındaki bir koalisyondu, böylece Komünistleri izole etmek umut ediliyordu. ABD'nin ciddi şekilde bastırmasıyla bu koalisyon hakkında görüşmeler de yapılmıştı.

Sonuçlar, on yıldan fazla gecikse de amaçlanan şeyin tam olarak tersiydi. Yeni koalisyonla birlikte Sosyal Demokrat Parti, varlığının temel nedenini yitirdi; Komünist olmayan sol muhalefet rolü. Her seçimle birlikte bu durum gittikçe daha önemsiz hale geldi. Sosyalistler için giriş bedeli olarak hükümetten dışlanan serbest girişimci Li-

beral Parti'nin oyu da yine her seçimde azaldı. Sol kanattaki Sosyalistlerin bir kazancı olmadı, çünkü Roma'da Hristiyan Demokratlarla devleti yönetirken, vilayetlerde Komünistler ile yerel koalisyonu sürdürmüşlerdi. Böyle bir parti kendini sadece kararsızlıkla tüketebilirdi; müttefiklerinin hiçbirisinden vazgeçmeyerek vilayetlerde Komünistlere karşı bir engelleme yapmadı, Roma'daki Hristiyan Demokratların reform yapmasını da amaçlamadı.

Bu yüzden sola açılma Komünistleri izole etmek şöyle dursun, tek önemli muhalefet partisi yapmıştı. Bu deneyim, küçük demokrat partileri yok ederek, İtalyan politik sistemini esneklikten yoksun bırakmıştı. Herhangi bir hükümet krizi bundan böyle Komünistlere fayda sağlardı; İtalya giderek artan bir şekilde, donmuş bir hareketsizlik içindeki Hristiyan Demokratlar ile radikal bir antidemokratik değişim arasında kalacağı tercihle yüzleşecekti. 60'lı yılların sonlarında, bu uğursuz tarihi süreç ortaya çıkmıştı. Bakanlar hâlâ komünizm karşıtı olduklarını beyan ediyorlardı, fakat seçim aritmetiği bu iddialara giderek daha fazla ters düşüyordu. Herhangi bir temel değişiklik, yalnızca iktidar partisinin yönetimini değil, demokratik sistemin kendisini de tehdit ederdi.

Roma, Nixon'ın önemli sayılacak kargaşalarla karşılandığı tek başkentti. Komünistler, göze batacak aleni bir değişimi NATO'ya henüz göstermemişlerdi (tam da iktidara gelmek üzereyken bunu yapacakları için taktiksel faydasını göreceklerdi). "NATO, İtalya'dan dışarı ve İtalya, NATO'dan dışarı" sloganıyla gösteri düzenlediler. Nixon, ziyaret ettiği diğer başkentlerde belirttiği konuları tekrarladı: tam bir istişareye olan bağlılığı, Sovyetler Birliği'ne karşı ihtiyatlı yaklaşımı ve barış arzusu. Bütün bunlar, İtalyan liderler tarafından yeterince iyi karşılanmıştı ama sanki uzak bir gezegenden gelen ilginç bir haber gibiydi, ancak temelde tüm bu hususlar onların asıl ilgilendiği konuların dışındaydı.

Toplantılar, biraz gelişigüzel bir şekilde gerçekleşmişti. Cumhurbaşkanı Giuseppe Saragat, bakanları olmadan Nixon'ı ağırlamakta ısrar etti, çünkü bakanların yanında Komünist kazanımları hakkındaki önsezilerini belirtmekten çekiniyordu. Saragat, bu özel görüşmelerde kendinden emin ve mantıklı birisi olduğunu kanıtlamıştı, fakat anayasal açıdan siyasi sürecin bir parçası olmadığı gerçeği, İtalyan

Cumhurbaşkanı'nın etkisini azaltıyordu. Saragat, süslü Quirinale Sarayı'nda muazzam bir devlet yemeği verdi. Sarayın, ciddi bir sohbete izin vermediği ve pek çok İtalyan liderden hangisinin yıllar içinde önemli bir rol oynayacağı konusunda hiç kimsenin bir fikri olmadığı için Nixon, sarayın daha küçük bir odasında liderlerin büyük bir kısmını teker teker içeri aldı; bu esnada konukların geri kalanına brendi ikram ediliyordu. Bu yöntemin yarattığı izlenim ise aydınlatıcı olmaktan ziyade kaleydoskopik* bir görüntüydü. Hangi parti olursa olsun, liderlerden hiçbirinin somut bir programı yoktu, çünkü eğer bir lider göreve gelebilirse yapacağı icraat, kendi kişisel görüşlerinden daha çok o sırada karşılaşacağı güç dengesine bağlı olacaktı.

İlginç bir şekilde İtalya, Rönesans geleneğinden henüz kopmamıştı. Partiler, İtalya tarihinin çoğunda egemen olmuş şehir devletleri yığını gibi davranıyordu. Hristiyan Demokratlar, kışkırtarak kontrol altına alma metodunu yumuşak yöntemlerle değiştiren ve Machiavelli'nin ince hileleriyle rakiplerinin icabına bakan Napoli ve Floransa'nın bir karışımıydı. Komünistler ise Moskova tarafından güçlendirilen, geleneksel olarak Fransa tarafından kızıştırılan Piedmont bölgesi halkı gibi disiplinli, akılcı, aksi suratlıydılar. Cumhuriyetçi Parti de zekâsının üstünlüğünü kullanan, makul bir şehir devleti olan Modena gibiydi. Sadece Sosyalistlerin başı dertteydi. İtalyan tarihinde derin kökleri olmayan, ulusal ve Avrupai ilkeleri amaç edinmişlerdi.

Bu eğilimlerin çoğu, neredeyse tüm bakanların hazır bulunduğu, Roma'ya bakan ve güzel bir Rönesans sarayı olan Villa Madonna'da hükümetle gerçekleştirilen büyük bir resmi toplantıda ortaya çıkmıştı. Bunun öncesinde Nixon'la Başbakan Rumor arasında sonuçsuz kalmaya mahkûm özel bir toplantı yapılmıştı. Çünkü Rumor, bakanları olmadan hiçbir taahhütte bulunamazdı. Herkesin hazır bulunduğu bir oturumda, bu bakanlar topluluğu, müzakereye odaklanma fırsatı vermeyecek kadar fazla sayıda olurdu. Nixon, her hâlükârda bu kadar fazla kişinin olmasını hiç hoş karşılamazdı. İtalyanların kaygıları, bir komünist propaganda malzemesinden kurtulmak için Vietnam'daki savaşın bitmesi, de Gaulleist eğilimlerin azalması için Ortak Pazar'a İngiliz üyeliğinin desteklenmesi, Doğu'yla uzlaşması için İttifak'a bir amaç sağlanması idi. Bu önermeler, güvenilir bir mütte-

* Çiçek dürbünü; içine bakıldığında renkli desenlerin görüldüğü bir aygıt. (ç.n.)

fike dostça yapılan önemli tavsiyeler olarak ortaya konulmuştu; herhangi bir özel teklifle gelmemişlerdi. İtalyan bakanlar, savunma konularında sessiz kalmışlardı.

Devasa de Gaulle

Nixon'ın yaptığı seferin son durağı, Beşinci Fransız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün olağanüstü fiziksel yapısıyla havalimanında karşıladığı Paris'ti. De Gaulle otorite saçıyordu. Dört hafta sonra Başkan Eisenhower'ın cenazesi için Washington'ı ziyaret edecekti. Nixon tarafından verilen resepsiyondaki varlığı o kadar eziciydi ki durduğu her yerde dikkatin merkezi olmuştu. Diğer hükümet başkanları ile çoğu zaman otoriter generallere karşı antipatilerini açıklamış olan pek çok senatör etrafına doluşmuş, ona yabancı bir tür gibi davranmışlardı. Eğer bir pencereye yanaşırsa, sanki odanın ağırlık merkezinin değişeceği ve odadaki herkesi bahçeye doğru yatıracağı hissi oluşmuştu.

De Gaulle, ulus devletin ve ABD'den özerk bir Avrupa'nın sözcüsü haline gelmişti. Galyalı mantığı, çoğu zaman önermelerini aşırı uçlara taşımasına yol açarak gereksiz yere Amerikalıları incitiyordu. Göreve geldiğimizde, karşılıklı güvensizlik duygusu, sakin bir tartışmayı imkânsız hale getirmişti; de Gaulle, siyaset yapıcılarımız tarafından aforoz edilmişti. Onların duyguları da karşılıklıydı. Bu üzücü bir şeydi çünkü de Gaulle, uluslararası iş birliğinin doğasına yönelik önemli bir soruna neden olmuştu. Washington, her bir ortağa genel görevin bir kısmını vererek, ayrı bir eylemi fiziksel olarak imkânsız kılan bir yapının hayalini kurmuştu. De Gaulle, her ortağın doğru dürüst bir tercih hakkı olması durumunda ancak etkili bir iş birliği olacağı konusunda ısrar etmişti; bu nedenle de her müttefik, en azından teorik açıdan özerk olarak hareket edebilmeliydi. Washington, ortak çıkarlardan oluşan bir ağı önererek, anlaşmazlıkların çözülmesi için istişareye güveniyordu. Buradaki Amerikan görüşüne göre istişare sürecinde yapılacak etkinin büyüklüğü, ortak çabaya ülkenin yaptığı katkıyla orantılı -şirket hissesi sahipliği gibi- olacaktı.

De Gaulle, insanın geleceği görme yanılgısına tanıklık eden harabelerle dolu bir kıtanın oğlu olarak, bu kadar kurumsal bir yaklaşı-

mı kabul etmedi. De Gaulle'ün görüşüne göre, Avrupa'nın özgüveni, yalnızca danışılacak bir imkân olarak gerekmiyordu; çözüme varılamayan anlaşmazlıkta bu özgüvenin sunacağı seçeneklere de güvenilirdi. Bu nedenle Amerikan sözcüleri ortaklığı vurgularken, de Gaulle de eşitliğin üstünde duruyordu. De Gaulle'e göre sağlıklı ilişkiler, kişisel iyi niyet ve iş birliği yapma isteğinden daha çok, baskıların dengelenmesine ve güçler arasındaki ilişkinin anlaşılmasına bağlıydı. "Öz yapısıyla sınırlı olan insan, arzularında sınırsızdır" diyordu. "Dünya bu yüzden birbirine karşı olan güçlerle doludur. Şüphesiz, insan aklı, bu rekabetlerin ölümcül çatışmalara dönüşmesinden sakınmada çoğu kez başarılı olmuştur. Fakat çabada bulunma yarışı, yaşamanın şartıdır. Ülkemiz, iki bin yıldır olduğu gibi, bugün de insanlığın bu yasasıyla yüzleşmektedir."[8] De Gaulle'ün düşüncesinde devlet adamlığı sanatı, tarihin yönelimini anlamaktı. Büyük bir lider zeki olabilir ama her şeyden önce berrak ve açık görüşlü olmalıdır. De Gaulle'e göre ihtişam, sadece fiziksel güç değil, ahlaki amaçla güçlendirilmiş kuvvetti. Rekabet onun görüşüne göre, kaçınılmaz bir fiziksel çatışmayı da içermiyordu. Bir çelişki olarak de Gaulle, gerçek ortaklığın yalnızca isteklerin rekabetinden doğabileceğini düşünüyordu çünkü sadece bu şekilde her bir taraf kendine olan saygısını koruyabilirdi: "Evet, uluslar arasındaki yaşam, genel anlamdaki yaşam gibi, bir savaştır. Ülkemizin karşı karşıya olduğu savaş, bölmek için değil birleşmek için, itibarını düşürmek için değil onurlandırmak için, hükmetmek için değil özgürleştirmek içindir. Bu yüzden ülkemiz her zaman olduğu gibi -öyle de kalacaktır- insani ve evrensel misyonuna sadıktır."[9]

Bu felsefeyle de Gaulle, ulus devletin değerini kaybettiği hakkındaki Amerikan görüşünü muhtemelen kabul edememişti. Sorun, ona karşı olan Amerikalı eleştirmenlerin birçoğunun iddia ettiği gibi, Avrupa'nın geleneksel ulusal rekabetini yeniden canlandırmak istemesi değildi. Tam aksine, Avrupa için birlik hedefini hararetle destekliyordu. Fakat Amerikalı ve Avrupalı "entegrasyonistler", ulus devletin Avrupa birliği içinde, uluslar üstü federal bir yapıda yer alması gerektiği konusunda ısrar ettiklerinde, de Gaulle de Avrupa'nın kimliğinin ve nihayetinde birliğinin, Avrupa'daki geleneksel ulusal oluşumların yaşama gücüne ve özgüvenine bağlı olduğunu iddia ediyordu. De Gaulle'e göre, devletler tek meşru güç kaynağıydı; sadece onlar sorum-

luluk duyarak davranırdı: "... ulusun, insani ve hassas bir unsur olduğu gerçeği ortadayken, Avrupa da etkin, güvenilir ve sağlam unsurlar temelinde inşa edilebilir. Hangi unsurlar? Devletler, elbette; çünkü bu bağlamda, geçerli, meşru olanlar ve başarabilecekler sadece Devletlerdir. Daha önce de söylemiştim ve tekrar ediyorum ki şu anda, bir Devletler Avrupası'ndan başka herhangi bir Avrupa olamaz, şüphesiz efsaneler, hikâyeler ve törenler hariç."[10] Ayrıca "Devletler gerçekte birbirlerinden kesinlikle çok farklıdır, her birinin kendi ruhu, kendi tarihi, kendi dili, kendi talihsizliği, zaferi ve hırsları vardır; fakat düzeni sağlama ve harekete geçme yetkisi olan oluşumlar da sadece bu Devletlerdir."[11]

De Gaulle 1963'te, İngiltere'yi Ortak Pazar'ın dışında bıraktığında, Washington'daki öfke neredeyse elle tutulacak kadar özel bir hal almıştı. 1966'da NATO'nun birleşik komutasından ayrıldığında bu öfke kindarlığa dönüştü. 60'lı yılların sonlarındaki Avrupa politikamızın çoğu, Fransa'yı izole etmeye ve cezalandırmaya yönelik boş bir çabaydı çünkü bazı Avrupalılar onunla hemfikirdi ve diğerleri de ona karşı çıkmak için çok zayıftı.

Daha önce de belirtmiş olduğum gibi, General de Gaulle'ün kınanmasına hiç katılmadım; aslında 60'lı yıllardaki Avrupa politikamızın genellikle yanlış olduğunu düşünüyordum. Bana öyle geliyordu ki 1940 yılında küçük düşürülmüş, 1958, 1960, 1962'de iç savaşın eşiğine gelmiş ve iki dünya savaşından da zar zor kurtulmuş olan Fransa gibi bir ülkenin psikolojik sorunlarına karşı olağanüstü derecede duyarsızdık. De Gaulle'ün asıl meselesi, Fransa'nın kendine olan güvenini yeniden kazanmasıydı. Ne kadar başarılı olduğu da Cezayir Savaşı bittikten üç yıl sonra (çoğu gözlemcinin Fransa'nın on yıllar boyunca iç bölünmelerle zayıf düşmesini beklediğinde) şu gerçekle ortaya çıkmıştı; ortak şikâyet, Fransa'nın gerçek kapasitesinin izin verdiğinden daha güçlü ve iddialı bir dış politika yürütmesiydi.

Bazen iddialı olsa da uluslararası bir rol oynamaya çalışan bir Avrupa ile Amerikan liderliğini izleme kisvesi altında sorumluluklarından feragat eden pasif bir Avrupa'dan daha fazla ilgilendiğimize ikna olmuştum. De Gaulle'ün uluslar üstü kuruluşlara karşı tutumu da bana sıra dışı gelmemişti. İngiltere de tam olarak aynı görüşe sahipti; en önemli fark, İngiliz devlet adamları, karakteristik olarak anlaş-

mazlıklarını daha çok pragmatik nedenlerle ve daha az kuramsal olarak dile getirmişti.*

Liderlik pozisyonumuzu koruyan yapılarda ısrar etmemize gerek yoktu, çünkü kendi isteklerine bırakılan Avrupalılar muhtemelen Atlantik bölgesinin güvenliğini etkileyen çoğu konuda yaşamsal çıkarlarıyla ilgili olarak bizimkine paralel sonuçlara varacaklardı. Nixon'ın görüşleri, onlara daha az nazari bir rol vermiş olmasına rağmen, benimkiyle örtüşüyordu.

Paris ziyaretimizin öncesi ve sırasında, Fransa ile olan eski anlaşmazlıkları sona erdirme kararlılığımızı vurgulamak için her fırsatı değerlendirmiştik. 28 Şubat'ta Paris'teki bir arka plan brifinginde basına şunları söyledim:

> Başkan, ortada hiçbir amacın olmadığı görüşündedir, ABD ile Fransa'nın ilişkilerinin kötü olması hiç kimsenin işine yaramaz. Ziyaret ettiğimiz her ülkede aldığımız tek açık mesaj... ABD ve Fransa arasında seçim yapmak zorunda olmak istemedikleriydi. Fransa ile sürekli bir yapısal çatışma içinde olmadığımız takdirde, her ülkenin sorunları için gereken kararları kendilerinin vermesine imkân sağladığımızı sanıyorum.

Nixon, Elysée Sarayı'nda verilen lüks devlet yemeğinde, de Gaulle'e olan kişisel hayranlığını dile getirmişti. De Gaulle'ün yaşamını "bir cesaret destanı, aynı zamanda dünya tarihinde nadiren eşi görülebilecek bir liderlik destanı, bu büyük ulusu, uluslar ailesinde bulunmasının gerektiği haklı yere götüren liderlik" olarak nitelendirmişti. De Gaulle'ü "cesareti olduğundan, vizyon sahibi olduğundan ve şimdi de zor problemlerini çözmek isteyen dünyanın aradığı bilgeliğe sahip olduğu için insanların dev olarak gördüğü bir lider" olarak tanımlamıştı. Nixon'ın Amerikan Büyükelçiliği'ndeki dönüş yemeğine katılarak (onun için nadir olan) bir jest yapan de Gaulle de saygılı bir sıcaklıkla karşılık verdi.

Nixon ve de Gaulle, üç uzun toplantı yaptılar. Sadece bir tanesine katıldım ama diğerlerinin de General Vernon A. Walters tarafından

İngiltere'deki iki parti de uluslar üstü kurumları reddediyordu. Harold Macmillan, İngiltere'nin Temmuz 1961'de Ortak Pazar'a giriş için ilk başvurusunu açıkladığında, Amerikan federal birliğiyle "tamamen yanlış bir benzeşme"ye dayanan "federal bir sisteme" hiç ilgi duymadığına dair Parlamento'ya güvence vermişti. İşçi Partisi Genel Başkanı Hugh Gaitskell de İngiltere'nin üyeliğine karşı çıkmıştı, çünkü Macmillan'ın güvencelerine rağmen, Hristiyan Demokrat bir Avrupa'nın içine girdiğinde İngiltere'nin kendi sosyalist iç politikalarını uygulama özgürlüğünü kaybedebileceğinden korkuyordu.

ustaca yapılmış olan tercümelerini okudum. De Gaulle'ün otoritesinin çoğu, çarpıcı bir hâkimiyetle konuştuğu dile dayanıyordu. Onun geniş tarihsel alanı, devlet adamının algılama yapması için zorunluluğu, yardımcı araç olarak göstermişti. Doğu-Batı ilişkileri, Elysée Sarayı'ndaki ilk toplantının konusuydu. De Gaulle, Çin halkından, onları "kendi öfkeleriyle soyutlanmış" hallerinden uzak tutmak gereğinden söz etti. Vietnam'daki savaşı sona erdirmek için çağrıda bulunmuş ve siyasi bir uzlaşmayı sağlama aracı olarak geri çekilmemiz için bir zaman dilimi belirlememizi önermişti; hedefini kısaca belirtmiş olsa da bunun nasıl gerçekleştirileceğine dair hiçbir ipucu vermemişti. Orta Doğu'da daimî bir çözümün uygulamaya konmasını ileri sürmüştü; bunun, bir Dört-Taraflı-Güç oturumunda başarılması gerektiğini düşünüyordu. Nixon, buna paralel olarak ABD-Sovyet müzakereleri önerdiğinde General, aşırı kayıtsızlığını neredeyse hiç gizlemeyen bir umursamazlık gösterisi yapmış ve olası bir ABD-Sovyet müşterek hâkimiyeti konusunda da fikrini beyan etmemişti. (Bu konu, Orta Doğu'yla ilgili olan X. Bölüm'de daha ayrıntılı olarak tartışılacaktır.)

Sovyetler Birliği'ne gelince de Gaulle, detantın gerekliliği için geniş bir tarihsel argümana sahip güçlü bir savunmaya duyulan ihtiyaç üzerinde ısrar ediyordu. Rusya vardı ve komünizm vardı, dedi. Komünistler artık ilerlemiyorlardı; komünizm tehlikesi bitmemişti ama artık dünyayı fethedemezlerdi. Bunun için artık çok geçti. Canlılığı gitmişti. Rusya, büyük kaynakları, gururu ve komünist olmayan hırsları olan, uzun bir tarihe sahip geniş bir ülkeydi. Eğer ABD ve Avrupa savunma konusundaki çabalarını azaltmış olsalardı, Sovyet liderleri buna memnun olur ve dolayısıyla Batı'ya da ilerlemeleri pek mümkün olmazdı. Netice itibarıyla genel bir savaş çıkardı ve Moskova da kazanamayacağını bilirdi. ABD, Rusya'nın Avrupa'yı fethetmesine izin veremezdi, çünkü böyle bir durum aynı zamanda hem Asya'nın fethi hem de ABD'nin Amerika Kıtası'nda izole edilmesi anlamına gelirdi. Olası bir savaşta, Moskova ilk başarıya sahip olabilirdi, ancak ABD sonunda tüm gücünü kullanıp Rusya'yı yok edebilirdi.

De Gaulle, Sovyet liderlerinin başlıca endişesinin Çin olduğunu söylemişti. Ruslar, Batı ve ABD ile ilişkilerini, Pekin'den bekledikleri sorunlar ışığında incelemişlerdi. Bu nedenle tedbirli olmak amacıy-

la ve biraz da esnekliği sebebiyle Batı'nın, Rusların arkasından Çin'le muhatap olmayacağından emin olmak için Batı ile yakınlaşma politikasını tercih edebilirlerdi. Bundan dolayı detanta ilişkin arzularında samimi olduklarına ikna olmuştu. Aynı zamanda detantın Batı'nın başka amaçlarına da hizmet edebileceğini düşünüyordu. İrtibatlar, seyahatler, ticari mal ve fikir alışverişi anlamına geliyordu. Doğu Avrupa'da halen sönmemiş özgürlük ve onur gibi değerlere olan eğilim, kesinlikle bir detant atmosferinde gelişirdi. İnsanlar kendilerini savaşın eşiğinde bulduklarında, sıkı bir denetim için her zaman bir mazeret vardır, fakat gerginlik azaldığında bu durum sürdürülmez. Ayrıca alternatif neydi? Eğer birisi savaş çıkarmak ya da Berlin Duvarı'nı yıkmak istemediyse, hiçbir şey yapmamak dışında herhangi bir alternatif yoktu. Bu ise her zaman mümkün olan en kötü yoldu.

Bu nedenle de Gaulle, Sovyetlerle olan Amerikan temaslarını onaylamış ve bu temaslarda hâlihazırda kendisinin de uyguladığı ilkelerin tatbikini görmüştü. Ama ABD-Sovyet gizli anlaşmasına karşı da temkinliydi. ABD anlaşma yaptığında "şirket" olmalıydı; "bazı insanlar"ın "Yalta fikri" dediği şeyden kaçınması gerekiyordu. Kısacası de Gaulle, iki taraflı bir ABD-Sovyet anlaşmasını desteklemek isteyecek kadar da bir detant savunucusu değildi.

Nixon ve de Gaulle bir gün sonra Versailles'daki Grand Trianon Sarayı'nda bir araya geldi. General, Atlantik ilişkileri hakkında güzel konuşmuş ve kendi Avrupa algısının taslağını çizmişti: İtalya'nın Alpler ile izole edilerek Akdeniz'de hapsedilmesi; tüm Avrupa'nın talihsizliğinin kaynağı olan Almanya'nın ikiye bölünmesi ve her iki tarafın birbirine nezaret etmesi; denize erişimi olan Fransa'nın bir kıta ülkesi olması; İngiltere'nin okyanuslarla çevrili olarak denizaşırı ticaret yapması. Avrupa'da gerçek ağırlığa sahip bu dört ülke, dillerinde, göreneklerinde, tarihlerinde ve çıkarlarında olduğu gibi coğrafi konumlarında da birbirlerinden farklıydı. Entegrasyon konusunda soyut bir düşünce olsa da bu ülkeler, kendilerinden başkasının var olmadığı bir Avrupa'nın siyasal gerçekleriydi.

De Gaulle, bir saldırı durumunda ABD'nin, Avrupa'daki müttefiklerinin yanında duracağını Sovyetlerin bilmesinin zorunlu olduğunu vurgulamıştı. Fakat NATO ve birleşik komuta, başka bir konuydu. Başka ülkelerin Amerikan himayesini kabul etmeye istekli olmasına

itiraz etmemişti. Ama Fransa'ya gelince entegrasyon, Fransa'nın kendi savunmasından vazgeçmesi anlamına geliyordu. Eğer savaş, entegre olmuş bir NATO tarafından yapılırsa bu savaş, Fransa halkına bir Fransız savaşı değil de Amerikan savaşı gibi görünecekti. Bu da ulusça gösterilecek bir gayretin sonu, dolayısıyla da Fransız ulusal politikasının bitişi anlamına gelecekti. Böylece morali bozulan Fransa, bunun sonrasında otuz siyasi partisinin olduğu bir duruma hızla geri dönecekti. De Gaulle'ün görüşüne göre Fransa ayrı kalmak suretiyle İttifak'a, belki bir çelişki olarak, en büyük hizmeti sunmuştu.

Bunlar, Amerikalıların savaş sonrası önyargılarına aykırı olarak, paramparça olmuş nice hevesleri arasında inançsızlık içinde büyümüş ve bunun da başkalarına anlamlı görüneceğinin farkında olan kadim ülke Fransa'nın, her şeyden önce kendine bir şey ifade etmesi gereken görüşleriydi. General, askeri güçlerin entegrasyonunu reddederken, dış politikaların koordinasyon içinde olmasını kabul ediyordu. Geçmişteki yaklaşımımız tersine dönmüştü. Nixon yönetimi, her iki alanda da koordinasyonu sağlamaya çalışmıştı.

Vietnam, Çin ve ikili ilişkiler hakkında Elysée'de kısa bir üçüncü toplantı yapıldı. De Gaulle, Vietnam hakkında ilk görüşmedeki fikirlerini özetlemişti. (Çin'le ilgili tartışmaları uygun bölümde ele alacağım.) İkili konularda Nixon, İttifak'taki teorik anlaşmazlıkları ortadan kaldırmanın hiçbir yolu olmadığını akıllıca savunmuştu; bu nedenle müşterek faydası olan somut projelerde birlikte çalışılması için çaba gösterilmelidir. De Gaulle bunu kabul etmişti.

Diğer Batı Avrupalı liderlerin fikirleri, de Gaulle'ün Avrupa hakkında ve ilk başta belirttikleri gibi olmasa da çok fazla farklı değildi. De Gaulle, güçlü bir savunmayı tercih ediyordu ki müzakere çağının ön şartı buydu. Detantla savunma arasındaki olası uyuşmazlığı bağdaştırmak için meslektaşlarından daha fazla çaba sarf etmemişti: detant ne kadar başarılı olursa savunmaya özendirme de o kadar az olurdu. En önemli fark, meslektaşları Doğu-Batı politikalarını iç baskılarla düzeltirken de Gaulle, fikirlerini tarihsel bir vizyona yerleştiriyordu. De Gaulle ile olan konuşmamın, onun tarihsel önemiyle ilgili düşünceme eşit düzeyde olduğunu nakletmek hoş olurdu. Ne yazık ki böyle olmamıştı. General, Başkanlık Asistanlarını, amirlerine kolaylık olması için sadece bazı teknik noktalarda, gerektiğinde gö-

rüşleri istenen memurlar olarak kabul etmişti; onlara özerk birer eleman olarak davranmamıştı. Elysée'de akşam yemeğinin sonunda likör ikram edilirken, bir yardımcı bana, General'in beni görmek istediğini söylemişti. Hoşbeş için en ufak bir girişimde bulunmadan, de Gaulle beni şu soruyla karşıladı:

"Neden Vietnam'dan çıkmıyorsunuz?"

"Çünkü" dedim, "ani bir geri çekilme, itibarımız açısından bize sorun çıkarabilir."

General, "Nerede?" diye sorunca ben de Orta Doğu'dan bahsettim.

"Ne kadar tuhaf" dedi General, benden 30 cm yukarıdan. "İtibar sorunu olduğunu düşündüğüm yer tam olarak düşmanlarınızın olduğu Orta Doğu'ydu."

Ertesi gün, iki başkanın öğle yemeğinden önce içki içmeye çağırılmıştım. Nixon'ın, de Gaulle'ün Avrupa ile ilgili görüşleri hakkında ne düşündüğümle ilgili şaşırtıcı bir fikri vardı. Ben de Nixon'ın çağrısına icabet etmekle fevkalâde berbat bir karar almıştım. De Gaulle, bu daveti o kadar hayret verici olarak görmüş olmalı ki fikrimin saygısızlığına kendini hazırlarken daha da görkemli bir şekilde dikleşmişti. "Bunu, büyüleyici buldum" dedim. "Fakat Cumhurbaşkanı'nın daha önce açıklamış olduğu şekilde, Almanya'yı Avrupa'ya hâkim olmaktan nasıl alıkoyacağını bilmiyorum." De Gaulle, derin bir melankoliye düşmüş de hiçbir şey anlamıyormuş gibi, Alp Dağlarında karla kaplı bir zirvenin doğal azametiyle beni süzerken boyu birkaç santimetre daha uzamış gibi göründü. "Savaşla" dedi açık bir biçimde.

De Gaulle muhtemelen bir profesörün kavrayacağı konuyla ilgili olarak bana bir şans vermek için tarihsel bir tartışmaya başvurdu. Hangi on dokuzuncu yüzyıl diplomatının beni en çok etkilediğini sordu?

"Bismarck" diye cevapladım.

"Neden?" diye sordu General.

"Zafer sonrası ılımlılığı nedeniyle" dedim. Eğer orada durmuş olsaydım, her şey iyi olabilirdi. Ne yazık ki bir talihsizlikler serisindeydim ve devam ediyordum. "Sadece bir kez başarısız olmuştu.

1871'de, vermiş olduğu daha iyi bir karara rağmen, Genelkurmay'ın Alsace ve Lorraine'i ilhak etme isteğine karşı çıkmamıştı. Her zaman, Almanya için iyi olandan daha fazlasını başardığını söylemişti."

De Gaulle, bu noktada vazgeçti. "Bismarck'ın kendi bildiğini okumadığına sevindim" dedi. "Bize, 1918'de her şeyi yeniden fethetme şansı verdi."

Büyük Fransız liderin üzerinde kalıcı bir etki bıraktığımı sanmıyorum.

Paris durağı, Nixon'ın ilk Avrupa gezisinin en dikkat çekici yeriydi. Vatana dönmeden önce komünizmin felsefi çekiciliğini ve gençliğin huzursuzluğunu tartışmak üzere papa ile kısa bir görüşme yapmak için Roma'ya aynı yoldan geri dönmüştü.

Andrews Hava Üssü'ne vardığımızda Nixon'ın, Avrupa'ya yaptığı ziyaretten memnun olması için her türlü sebebi vardı. Kongre liderlerine yaptığı özet, kurallara uygun bir açıklamaydı. Avrupalı liderlerle yeni bir güven ilişkisi kurmak için yola koyulmuştu. Bu yolculukta ihtimal dahilinde olan her konuda başarıya ulaşmıştı. ABD'yi, Avrupa'nın iç kavgalarından çıkarmaya çalışmıştı. Bütün bu konularda ilerleme kaydedilmişti. Avrupa'nın zarar görmesi uğruna yapılacak bir ABD-Sovyet gizli anlaşmasından çekinen Avrupalıların korkusunu bir dereceye kadar dindirmişti; Avrupa'nın iyiliği için detantın rehaveti artırma tehlikesine karşı da uyarıda bulunmuştu. NATO'da adil bir yük paylaşımına ve İttifak doktrininin yeni gerçeklere uyarlanmasına duyulan ihtiyacı vurgulamıştı. Yeni bir istişare ruhuna doğru bir başlangıç yapılmıştı.

Açıkça görülüyor ki hiçbir ziyaret ya da devlet başkanları arasındaki fikir teatisi, İttifak'ta şu ikilemlerin üstesinden gelemezdi: ABD-Sovyet uzlaşması korkusu ile detanta yönelik istek; güçlü bir savunma içgüdüsü ile yurt içine yönelik planlar için orduyu gözden çıkarma isteği; Amerikan askerine daimî olarak bağımlı kalmak ile NATO'ya bağlı olmayan stratejik Amerikan güçlerinin Avrupa'yı savunmasına yönelik endişe. Fakat sorunlar artık belirginleştiğinden cevapları bulmak da başkanlığa kalmıştı.

V
MOSKOVA'YLA AÇILIŞ HAMLELERİ

Anatoli Dobrinin'le Tanışma

Sovyetler Birliği'nin ABD Büyükelçiliği, yüzyılın başında inşa edildiğinde görkemli bir malikâneydi. Ama bahçesini kaybetmişti. Yüksek ve modern ofis binaları şimdilerde işlevselliği ve zarafeti olmayan, bodur Viktorya devri işgalcisine küçümseyerek bakıyordu. Çatısında, antenlerden oluşan gür bir orman vardı. Böyle bir kurulum, Sovyet Elçiliği çalışanlarının Amerikan televizyonlarını izlemek için sıra dışı ilgisini ya da Amerikan telefon görüşmelerine karşı duydukları söndürülmez bir büyük merakı tatmin gibi daha faydalı bir amaca yönelik olduğunu gösteriyordu.

Elçiliğe girdiğinizde, bir Sovyet güvenlik görevlisinin kapalı devre televizyon ekranlarını izlediği uzun bir koridor ile karşılaşıyordunuz. İkinci katta ise Leonid Brejnev'in 1973'teki ziyaretinin onuruna yeni bir kat boya yapılmış ve yaldızlanmış, oldukça geniş, yüksek tavanlı, hayli yıpranmış odalar bulunuyordu. Bu odalar kuşkusuz, kapitalist sahiplerinin ikametgâh olarak kullandığı sırada misafir odalarıydı. Şimdi sadece büyük resepsiyonlar ya da akşam yemekleri için kullanılıyor.

14 Şubat 1969'da, ilk resmi resepsiyonum olarak Sovyet Elçiliği'ne davet edilmiştim. Bu resepsiyon, ABD'yi incelemekte uzmanlaşmış bir Sovyet araştırma enstitüsünün başkanı olan Georgi Arbatov'un onuruna veriliyordu. Arbatov, profesör olarak çalıştığım sıralarda, silahların kontrolü üzerine çeşitli uluslararası konferanslarda

tanışmış olduğum Kremlin çizgisinin vefalı bir yorumcusuydu. Amerika hakkında çok şey biliyordu ve argümanlarını zamana göre geçerli olan durumlara uyarlamakta becerikliydi. Arbatov, özellikle ince bir şekilde, ABD-Sovyet ilişkilerinde her soruna Amerikan aptallığının ya da uzlaşmazlığının neden olduğu inancına sahip olan Amerikan entelektüellerinin tükenmez mazoşizmine oynuyordu. Amerika'nın gösterdiği ters tepkilerle, doğaları gereği yumuşak ve nazik mizaçları rencide olan Kremlin'deki barışçıl ve hassas liderlerin, esnek olmayışımız yüzünden istemeyerek de olsa anlaşmazlıklara sürüklenmelerinin onları da oldukça rahatsız ettiğini göstermede sonsuz derecede ustaca davranıyordu.

Bu Şubat akşamında elçilik odaları, tesadüfen gelmiş bir Kongre üyesi, orta düzey yetkililer, bazı lobiciler gibi, Washington'ın her zamanki kokteyl kalabalığı ile doluydu. Washington standartlarına göre muhteşem bir toplantı değildi. Büyükelçi, Anatoli Dobrinin üst kattaki dairesinde gribini atlatıyordu, toplantıya ev sahipliği yapan da Sovyet Maslahatgüzarı Yuri Çernyakov idi.

Kafam biraz karışmış şekilde Arbatov'a merhaba dedikten sonra tam çekip gitme isteğimi yenmeye başlamışken genç bir Sovyet elçilik görevlisi kolumu çekiştirip amiri için birkaç dakika ayırabilir miyim diye sordu.

İlk buluşmamızdı. Dobrinin, küçük dairesinin ikinci oturma odasında robdöşambrını giymiş şekilde oturuyordu; burası özgün tasarımda bir yatak odası olmalıydı. Almanya'daki gençliğimden hatırladığım aşırı Orta Avrupa tarzıyla neredeyse aynı şekilde döşenen iki orta boy oturma odası bir diğerine açılıyordu. Dobrinin, vaktiyle üst düzey Amerikalı yetkililer hakkında fikir edinmiş birinin dikkatli gözleri ve sözünü esirgemeyen bir güvenle beni gülümseyerek karşıladı. Birlikte yakın bir çalışma yapacağımızdan dolayı birbirimize ilk isimlerimizle seslenmemizi önerdi. O zamandan bu yana o, "Anatol" ve ben de "Henry" idim (ya da sıklıkla "Khenry" çünkü Rusçada "h" sesi yok).* Sovyetler Birliği'nden Brejnev, Kosigin ve Podgorni'nin de sık sık gittiği aynı sağlık tesisinde yaptırdığı bir sağlık kontrolünden yeni dönmüş olduğunu söyledi. Orada beraber olup olmadıklarını ya

*İngilizce konuştuk. Aksanlı konuştuğu için onunla dalga geçmedim.

da onları Kremlin'de görüp görmediği konusunu açık bırakmıştı. Liderlerinden yeni Başkan'a şahsen iletmek istediği sözlü bir mesaj olduğunu söyledi. 1962'den beri Washington'da olduğunu ve çok fazla kriz yaşadığını belirtti. Bu süre boyunca da üst düzey yetkililerle kişisel güvene dayalı bir ilişki kurmuştu; resmi ilişkilerdeki dalgalanmalar ne olursa olsun yeni yönetim ile de aynı şeyi yapmayı umuyordu. Özellikle 1959-1963 yılları arasında Sovyet-Amerikan ilişkilerinde büyük fırsatların yitirilmiş olması üzerine kafa yoruyordu. O dönemde Sovyet Dışişleri Bakanlığı'nın Amerikan birimine başkanlık etmişti ve Kruşçev'in ABD ile ciddi şekilde uzlaşmak istediğini biliyordu. O zamanki fırsat kaçmıştı; bugün elimizdeki fırsatları kaçırmamalıydık.

Dobrinin'e, Nixon yönetiminin mütekabiliyet temelinde, gerilimleri yumuşatmaya hazır olduğunu söyledim. Ancak bu gerginliklerin nedeninin yanlış anlamalar olduğunu düşünmüyorduk. Gerginlikler, gerçek nedenlerden kaynaklanıyordu; eğer gerçekten ilişkilerde bir ilerleme olması isteniyorsa, bu nedenlerin ele alınması gerekiyordu. Dobrinin, 1959-1963 dönemini kaybedilmiş bir fırsat olarak nitelendirdiğinde bunun, Amerikan tarafına garip göründüğüne dikkat çektim. Her şeyden önce Berlin için tatsız ültimatomlar, Kruşçev'in Viyana'da Kennedy'ye karşı sert tutumu, Küba füze krizi ve Sovyetler Birliği'nin nükleer denemelerle ilgili moratoryumu tek taraflı bozması söz konusuydu. Eğer Sovyet liderler, yeni yönetim ile bu yöntemlerle bir uzlaşım arayışında olsaydı, krizler kaçınılmaz olur ve daha fazla "fırsat" kaçardı.

Gülümseyen Dobrinin, tüm hataların Amerikan tarafında olmadığını kabul etti. Fazla gecikmeden Nixon'la bir görüşme ayarlayacağıma söz verdim.

ABD-Sovyet İlişkilerinin Süregelen Felsefi Sorunu

Az sayıdaki dış politika konuları, ya Amerikan iç tartışmalarını altüst ediyor ya da geleneksel düşünce şekillerimizi Sovyetler Birliği'yle olan ilişkilerden daha fazla sorguluyordu. Tarihsel deneyimimizde pek az şey bizimle daimî olarak mukayese edilebilecek güçteki bir muhalifle başa çıkmak için hazırlanmamıza yardımcı olmuştu. Büyük

çaba gerektiren kısa süreli durumlar dışında bize çok net şekilde karşı çıkan milletlerle uğraşmaya hiç gerek duymamıştık. 1945'ten sonra Rusya'nın duyduğu husumetin yarattığı şok daha da büyüktü, çünkü savaş sürerken oluşan büyük ittifak sonucunda galiplerin yapacağı kalıcı bir koalisyon sayesinde barışın sürdürüleceği güvenini insanlara vermişti. Bunun yerine korkunç silahların gölgesinde kalmış ve aynı zamanda birbiri içine girmiş gerilimlerin olduğu, üstelik bunları da çözümsüz hale getirmiş bir siyasi rekabet ve ideolojik mücadele dünyasında kendimizi bulmuştuk. Savaş sonrası Amerikan dış politikasında devamlı zihin meşguliyeti yapan diğer nükleer süper güç ile olan ilişkilerin anlaşılmamasına şaşırmamak gerek.

Daha önceki izole halimize geri dönebileceğimizi düşünmek dikkat çekiciydi. İki dünya savaşı, iki yüz yıldır dünya meselelerine egemen olan uluslararası sistemi tahrip etmişti. Önemli belirleyiciler olarak göz önünde bulundurulan Almanya ve Japonya geçici bir süre için ortadan kaybolmuştu; Çin iç savaş yüzünden darmadağın olmuştu. İngiltere ve ABD dışında, dünyadaki her önemli güç, ya savaş sırasında ya da savaşın bir sonucu olarak işgale uğramıştı. İngiltere de kahramanca mücadelesi nedeniyle o kadar çok yıpranmıştı ki artık dengenin koruyucusu olarak tarihsel rolünü yerine getiremeyecek haldeydi. Başarıya ulaştıktan sonraki birkaç ay içinde büyük askeri gücümüzü geri çekerken her nasılsa güç dengesinin böylesi bir boşluğa dayanabileceği fikrine kapılmıştık. Diplomasimiz gereği, Birleşmiş Milletler aracılığıyla uzlaşma, silahsızlanma ve küresel iş birliğinin peşinde koşmuştuk. Savaş sonrası ilk yıllardaki gizli hayalimiz, Hindistan Başbakanı Nehru'nun daha sonra kendine mal ettiği rolü oynamaktı. Güç dengesinin sürdürülmesi için mesela İngiltere gibi bir ülke isterdik; bu arada biz de İngiltere'nin Sovyetler Birliği'yle olan anlaşmazlıklarına arabuluculuk ederdik. Başkan Truman'ın, Sovyet müttefikimizle karşı karşıya geliyoruz gibi görünmek istemediği için Potsdam Konferansı'na giderken veya dönerken İngiltere'ye uğramayı reddetmesi bu tavrın belirtisiydi. Mutlak zaferimiz, Avrupa'nın merkezinde büyük bir güç dengesizliği ve etkiye neden olduğundan güç dengesine yönelik politikalara karşı takındığımız tavrın farkına varmamız gecikmişti. Amerikan askerlerinin tümüyle geri çekilmesi Sovyetler için bir fırsat anlamına gelmişti; böylece başlangıçta Stalin'in bile hiç ummadığı şekilde tüm Doğu Avrupa ülkelerin-

de komünist egemenliği hızlanmış ve Sovyet sınırlarından her yöne doğru yayılan bir korku ve güvensizlik ortaya çıkmıştı.

Masumiyet çağımız 1947'de İngiltere'nin, Yunanistan ve Türkiye'nin savunmasını artık sağlayamayacağını bildirdiği zaman sona ermişti. Dolayısıyla devreye girmek zorunda kalmıştık; fakat sadece ulusal bütünlük için sözlü teminat vererek değil. Hoşumuza gitse de gitmese de güç dengesini korumak için tarihi bir yükümlülüğün altına girmiştik ve bu görev için yeterince hazırlıklı değildik. Her iki dünya savaşında da zaferi barışla özdeşleştirmiştik ve hatta 1947 krizlerinde bile hâlâ bazı şeylerin doğal düzenini geçici olarak değiştirmenin, küresel dengeyi sürdürme probleminin üstesinden gelebileceğini düşünüyorduk. Askerî açıdan gücü görmüş ve bir dünya savaşında kullandığımız muazzam sayıda askeri geri çektikten hemen sonra da Sovyetler Birliği ile ciddi bir müzakereye girmeden önce benzer bir güç ihtiyacının idrakine varmıştık. Sovyetlerin yayılma dürtülerini bir kez kontrol altına aldığımızda, diplomasinin yeniden iyi niyet ve uzlaşma uygulaması olarak ortaya çıkabileceğini düşündük.

Fakat bir güç dengesinin yönetimi, öngörülebilir sonu olan bir çabadan ziyade kalıcı bir taahhüttür. Büyük ölçüde, psikolojik bir olgudur; bir güç eşitliği algılandığında, bunun test edilme imkânı olmaz. Hesaplamalar, sadece eldeki gücü değil aynı zamanda bu gücü ortaya çıkarma azmini de içermelidir. Buna ek olarak gerçek gücün yanı sıra bu gücün potansiyeli de göz önünde bulundurulmalıdır. Denge yönetimi, azim, ustalık, çokça cesaret ve her şeyden önce dengenin getirdiği zorunlulukları anlamayı gerektirir.

III. Bölüm'de açıkladığım üzere, ilk sorumluluğumuz çevreleme politikasıydı; buna göre, gücümüzü toparlayana kadar Sovyetlerle ciddi bir müzakeremiz olmayacaktı; sonrasında ise Sovyet liderliğinin barışın getireceği avantajların farkına varmasını bekleyecektik. Paradoksal olarak bu yaklaşım, Sovyetlerin askeri üstünlüğünü abartmış, bizim ise potansiyel gücümüzü ve psikolojik avantajlarımızı (nükleer açıdan onlardan iyi olduğumuzdan bahsetmeye gerek bile yok) hafife alıp Sovyetler Birliği'ne de fethettiği yerleri güçlendirmeleri ve nükleer dengesizliği gidermeleri için ihtiyaç duyduğu zamanı veriyordu.

Ayrıca nükleer silahların, gücün doğasını değiştirmesinden de bahsetmiştim. Nükleer silahlar dehşet verici türden silahlar olduğu için birtakım hususları derinlemesine inceleme, gerilla savaşları ve yerel krizler gibi çeşitli türden sorunla pek de alakası yoktu. Dulles'un 1950'lerdeki "kitlesel misilleme" stratejisinin zayıflığı (stratejik bir savaş başlatma tehdidi ile bölgesel sorunlara karşı misilleme hakkını saklı tuttuğumuz doktrin), bizi nükleer bir savaşa yaklaştırmakla kalmamış aynı zamanda olası bir kriz durumunda bize ya nükleer bir savaş başlatma ya da hiçbir şey yapmama seçimini sunmuştu. Sonunda, hiçbir şey yapmamıştık (ya da 1958'de Lübnan'da olduğu gibi, konvansiyonel kuvvetler kullanarak, beyan ettiğimiz stratejiyle çelişmiştik).

Dolayısıyla ABD, Sovyet sisteminin dinamikleriyle bu bağlamda sıkı bir mücadeleye girişmişti.

Sovyet dış politikasının en alışılmamış özelliği şüphesiz, devletler arasındaki ilişkileri, felsefeler arasındaki çatışmalara dönüştüren komünist ideolojisidir. Komünizm tarihten gelen bir doktrin olmasının yanı sıra aynı zamanda motive edici bir güçtür. Lenin'den sonra Stalin'e, Kruşçev'e, Brejnev'e ve peşinden kim gelmiş ise bütün Sovyet liderlerini kısmen motive eden şey tarihte başlarına gelen âfetlerin kendilerince içyüzünü anlamış olmaları ve tarihsel çaresizliğin nedeni olarak da kendilerini suçlamalarıydı. İdeolojileri, sınıf mücadelesinin ve ekonomik determinizmin, devrimci ayaklanmayı kaçınılmaz kıldığını öğretmektedir. Devrim kuvvetleri ile karşı devrim kuvvetleri arasındaki çatışma uzlaşmacı değildir. Barış, endüstriyel demokrasilerde doğal olarak ulaşılabilir bir durum şeklinde ortaya çıkar; farklılıkların bileşimi, mücadelenin yokluğudur. Sovyet liderlerine göre ise tam aksine mücadele, uzlaşma ile değil, bir tarafın zaferiyle sona erer. Komünist teoriye göre, kalıcı barış ancak sınıf mücadelesinin uygulamadan kaldırılmasıyla başarılabilir, sınıf mücadelesi de sadece komünist bir zaferle sona erebilir. Dolayısıyla, ne kadar agresif olursa olsun Sovyetlerin her hamlesi barış için bir neden oluştururken ne kadar uzlaşmacı olursa olsun her türden kapitalist bir politika da savaşın bitmesine o kadar yardımcı olur. Lenin bu husus itibarıyla şöyle demişti: "Son anlaşmazlık [kapitalizm ile komünizm arasındaki] çözüme kavuşuncaya kadar, savaşın bu tehlikeli durumu devam

eder... Savaş sırasındaki duygusallık, korkaklıktan daha az bir suç değildir."[1] Batılı liderlerin ya da analistlerin iyi niyetin önemini vurgulayan açıklamaları, Sovyet liderlerine yalnızca ikiyüzlülük veya aptallık yahut da propaganda veya cehalet gibi görünebilir.

Sovyet politikası, bu nedenle tamamen kendi sözcük dağarcığını kullanır. Sovyet propagandasına göre, 1939'da Finlandiya'ya yapılan Sovyet saldırısını kınayarak barışı tehdit eden, Milletler Cemiyeti olmuştu. 1956 sonbaharında Sovyet tankları Macaristan'da sivilleri vururken, Sovyet silahlı müdahalesini tartışan Birleşmiş Milletler, Moskova tarafından barışı tehdit etmekle suçlanmıştı. 1968 yılında Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı müttefikleri Çekoslovakya'yı işgal ettiklerinde ABD'ye, Batı Almanya'ya ve NATO'ya, "bu işe karıştıkları" için bir sis perdesinin arasından ithamda bulunmuştu. Halbuki Batı, bu olaya dahil olmamak için aşırı çaba göstermişti. 1978'de SSCB, ABD'yi İran'ın işlerine karışmaması için "uyarmıştı"; bunu korktukları için yapmamışlardı, zaten böyle bir şeyin gerçekleşmeyeceğini biliyorlardı; bunu yapmalarının sebebi, hâlihazırda meydana gelmiş olan ayaklanmaya karşı çıkacak olanların cesaretlerinin kırılmasını hızlandırmaktı. Sovyet liderliği, ne kendinden şüphe eder ne de liberal bir suçluluk duygusuna kapılırdı. Sovyetler Birliği'nde, eylemlerinin ahlaki olup olmadığını sorgulayan etkili bir iç muhalefet yoktur. Sonuç olarak, her fırsattan yararlanan, istediği her boşluğu dolduran ve kendi doktrininin icraatlarını ortaya koymakta özgür olan bir dış politika kendini gösterir. Politika, esas olarak nesnel koşulların hesaplanmasıyla belirlenir. Sovyetlerin barışçıl niyet beyanları bu sözcük dağarcığıyla değerlendirilmelidir. Sadece pragmatik nedenler söz konusu olduğunda son derece "samimi" olabilirler. Bir nükleer savaş tehlikesi belirdiğinde, tartışmasız şekilde samimi olurlar çünkü Sovyet liderlerin intihar etmeye niyetleri yoktur. Fakat temelde, kuvvetler arasındaki oran askeri baskı için elverişsiz olduğunda, daha az ilkeli ve daha fazla kararlı davranırlar. Barışa yönelik gösterilen çabalarda bile Sovyet liderleri, savaşa devam etme niyetlerini asla gizlememişlerdir.

Parti Kongresi'ne sunduğu raporunda bir arada yaşama konusundaki yeni taahhüdünü dile getiren Kruşçev, politikasını tamamen taktiksel terimlerle olmak üzere, kapitalistlerin barışçıl bir şekilde

dize gelmelerini sağlayacak bir araç olarak ifade etti: "Bazı kapitalist ülkelerde, burjuvazinin diktatörlüğünü şiddetli biçimde devirmek şüphesiz ki... kaçınılmaz[dır]. Fakat toplumsal devrimin biçimleri değişiyor... Mücadelenin daha fazla ya da daha az yoğun olması, sosyalizme geçişte şiddet kullanımı ya da kullanılmaması, sömürenin direnişine bağlıdır..."[2]

Tarihsel eğilimler, taktiksel uzlaşmadan etkilenmez olarak kabul edilir. Nükleer meselelerde Doğu ve Batı arasında uzlaşma olup olmadığına bakılmaksızın Rusya'nın ulusal avantajıyla birleşen Marksist teori, Sovyetler Birliği'ni Üçüncü Dünya'daki tüm radikal Batı karşıtı hareketlerin yanında konumlandırıyordu. Leonid Brejnev, 1971 Mart ayının sonunda 24. Parti Kongresi'nde şunları açıkladı:

> Uluslar arasında barış ve dostluk politikasını tutarlı bir şekilde sürdüren Sovyetler Birliği, emperyalizme karşı kararlı mücadelesine devam edecek ve saldırganların kötü niyetleri ve yıkıcılıklar karşısında sert bir şekilde duracaktır. Geçmişte olduğu gibi, halkın demokrasi, ulusal özgürlük ve sosyalizm mücadelesine herhangi bir sapma olmadan yine destek vereceğiz.

Meslektaşı, Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı Nikolay Podgorni, 1973 yılının Kasım ayında şu ifadeleri kullandı:

> Sovyet halkının da gördüğü gibi, halkların ulusal ve sosyal özgürlüğü olmadan adil ve demokratik bir dünya elde edilemez. Sovyetler Birliği'nin uluslararası gerginliklerin gevşemesi, devletlerin ve farklı sistemlerin barışçıl bir şekilde birlikte yaşaması için gösterdiği mücadele, dış politikamızın sınıfsal ilkelerden saptığını temsil etmiyor ve edemez de.[3]

Böylelikle uluslararası mücadele arenası, bir ülkenin iç işlerine müdahaleyi kınayan geleneksel uluslararası hukuk standartlarıyla alay edercesine ülkelerin iç politikalarını ve sosyal yapılarını da kapsayacak şekilde genişler. Avrupa ülkelerinin dünyaya egemen olduğu yüzyıllarda, bir ülke sadece toprak kazanımlarıyla etkisini arttırabilirdi; bu durum iyice belirgin olmaya başlayınca bir süre sonra yerleşik düzenin bozulması tehdidine maruz kalanlar birleşerek direnişe geçti. Fakat savaş sonrası dönemde, başka bir ülkenin egemen toprakları içindeki gelişimlerle -ayaklanmalar, devrimler, tahribat- güç dengesini değiştirmek mümkündür. İdeoloji, böylelikle uluslararası sistemin istikrarına meydan okur; tıpkı Fransız Devrimi'nden sonra meydana gelen Napolyon ayaklanmaları veya yüzyıllardır Avrupa'yı

sarsan din savaşları gibi. İdeoloji, sınırları aşar, kısıtlamalardan sakınır ve hoşgörüyü ya da uzlaşmayı aşağılar.

Sovyet politikası da elbette Rus milliyetçiliğinin kadim bir geleneğinin mirasçısıdır. Yabansı Rus İmparatorluğu; yüzyıllar boyunca uzaklık dışında insan hırsını hiçbir coğrafi engelle sınırlamayan, direnen her şeyi ezen, her mahsulü yutan Doğu ve Batı arasındaki sonsuz bir ovaya yayılarak Moskof Dükalığı'ndan dışa doğru sızmıştır. Bu engin topraklar, elbette istilacılar için de çekiciydi ama sonuçta -hiçbir yardımı olmayan sert iklim yüzünden- fethetmek isteyenlerin hepsini yutmuş ve kendi güvenliğini sağlamak için çaba harcayan Rus halkını da çevresindeki tüm ülkeleri püskürtmeye zorlamıştı. Rusya'yı yönetenler -komünistler ya da çarlar- belki bu güvenli olmayan tarihten, belki de bir aşağılanma duygusundan dolayı güvenliği yalnızca mesafeyle değil, tahakküm ile de tanımlayarak karşılık vermişlerdi. Başka halklarla ahlaki bir ortak görüş oluşturabileceklerine hiç inanmamışlardı. Rusya için mutlak güvenlik, tüm komşuları için sonsuz bir güvensizlik anlamına geliyordu. Leninist komünizmin farkı, Rus tarihinde ilk defa, dünya çapında evrensel olarak uygulanacak yayılmacı içgüdüye teorik bir formülasyon sunmuştur. Rus vicdanını rahatlatmış; diğer tüm halklar için mevcut problemi şiddetlendirmişti.

Sovyet politikasının ardında yatan bu hiç bitmeyen milliyetçi ve ideolojik dürtüler, şöyle veya böyle bir Sovyet hamlesinin küresel bir rest çekmenin başlangıcı mı yoksa buzların çözülmesi için bir işaret veya fikir değişikliği mi olduğu üzerine Batı'da yapılan birçok tartışmanın alakasız oluşunu vurgulamaktadır. Sürekli şu soru sorulmaktadır: Sovyetler Birliği'nin nihai amaçları ve Sovyet liderlerinin gerçek niyetleri nelerdir? Soru yanlış olabilir. Cevap ise Sovyet liderlerinin zihninin gizli girintilerinde olduğunu ima eder gibi görünmektedir, sanki Brejnev gecenin ortasında uyandırılmış veya dikkatsiz bir anında yakalanmış da onu ifşa edebilirmiş gibi. Her yeni Sovyet jeopolitik hamlesinde nihai amaçlar sorusuna odaklanmak; söz konusu yerin asıl değerinin herhangi bir "stratejik önemi" olup olmadığını veya bir inatlaşmanın habercisi mi olduğunu kendi aralarında analiz etmeye ve tartışmaya girişmeleri, demokrasileri kesinlikle belirsizlik ve tereddüt içinde bırakmaktadır. Bunlar, Sovyet liderleri-

nin göz önünde bulunduracakları alternatifler değildi. Sovyet yöntemi, tarihin akışından emin olarak, her şeyi tek zar atışıyla kaybetmemek için muhaliflerin kademeli artışlarla yıpranmasını teşvik eder. Lenin, "Avantajın açıkça düşmanda olduğu ve bizde olmadığı bir dönemde savaşı kabul etmek suçtur" diye yazmıştı.[4] Aynı şekilde, kuvvetler arasındaki oran elverişli olduğunda çatışmaya girmeme yanlışı da suç işlemeye eşittir. Bu nedenle Sovyet taktikleri arasında yapılacak tercih, Marksistlerde olduğu gibi algılama konusunda kendileriyle gurur duydukları şekilde, her zaman ve yerde "güçlerin nesnel korelasyonu" değerlendirmelerine göre kararlaştırılır.

Bu nedenle Sovyet stratejisini aslında acımasız bir oportünizm olarak görmek bana daha yararlı gibi görünüyor. Batılıların iyi niyeti nedeniyle onlara ilave bir kazanç fırsatı verilmemelidir. İkinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen muazzam sempati haznesi, Doğu Avrupa'da bir tabya elde etmek için tereddüt etmeden feda edilmişti. 1955 yılındaki Cenevre Zirve Konferansı, Doğu Almanya'daki Sovyet pozisyonunu devam ettirmek için kullanılmış ve Orta Doğu'da 20 yıl süren bir kargaşa yaratmaya neden olan Mısır'la Sovyet silahları anlaşmasının yolunu açmıştır. 1962'de yeni yönetimin, ABD-Sovyet ilişkilerinde yeni bir dönem için arzusunu hevesle -neredeyse rica edercesine- belirtmesi, Berlin ültimatomu ve Küba füze krizi ile karşılanmıştır. 1975-1976'da olası bir SALT Anlaşması, Sovyet destekli Küba güçlerinin Angola'ya gönderilmesini engellememişti. 1977'de Etiyopya'da dolaylı bir savaş durumu kendisini gösterdiğinde, detantı yeniden canlandırma konusunda istekli olan yeni bir yönetimin gösterdiği umutlu yaklaşım, sınırlama lehinde olmamıştı. Sovyet liderleri, yaptıkları her siyasal tercihte, Sovyet doktrininin doğal düşman değil de stratejik fırsat olarak gördüğü ülkeleri, o ülkelerin iyi niyetlerine göre değil, Sovyet çıkarlarına göre tanımladılar. Sovyet liderlerin, istismar edebilecekleri koşullardan kendilerini uzak tutmalarını beklemek, tarihi yanlış anlamaktır. Sovyet fırsatlarını engellemek bu nedenle Batı'nın sorumluluğunun özüdür. Sovyet hedeflerinin sınırlarını tanımlamak bize kalmıştır.

Bu ulaşılabilir bir hedeftir. Tek parça halindeki bir blok dayatmacılığı, totaliter devletlerin çoğu zaman potansiyel zayıflıklarını gizler. Sovyet sistemi politik olarak istikrarsızdır; halef-selef mekanizma-

sı yoktur. Sovyet Komünist Partisi'nin dört genel sekreterinden ikisi görev başındayken ölmüştü; üçüncü, darbe yöntemiyle ortadan kaldırılmıştı; dördüncünün kaderi ise bu satırlar yazılırken belirsizdi. Tam olarak liderlerin yerine başkasını koymanın hiçbir "meşru" yolu olmadığı için hepsi görev başında birlikte yaşlanır. Çok büyük bir bürokratik mekanizma ve karmaşık bir kolektif liderliğin olması, Sovyet dış politikasının hızla gelişen olaylarda büyük ihtişam göstermesini ya da çabuk karşılık vermesini bile nadir hale getirir.

Ekonomik sistemleri de etkileyici değildir. İronik bir şekilde, ekonomik belirleyiciliği yücelten ve kaynakları bakımından zengin bir ülke olan Sovyetler Birliği'ndeki yaşam standardı, komünizmin gelişinden sonraki altmış yıl boyunca hâlâ Doğu Avrupa'daki peyk devletlerin bile gerisinde kalmaktadır. Şu anda ağırlıklı olarak askeri tedariklere ayrılan kaynaklar, zaman içinde yetersiz kalınca, zorunlu olarak gerginlik ve karşılıklı iddialar ortaya çıkacak ve Komünist Parti de muhtemelen sonsuza kadar tek parça ve karşı çıkılmaz olarak kalmayacaktır. Genel planlama sistemi, Politbüro'nun yaşlanan liderlerinin zorlukla aralarını bulacağı, birbirleriyle çok yoğun şekilde rekabet eden bürokrasilere yol açar. Toplumun her boyutuna yayılmasına rağmen Komünist Parti'nin gerçek bir işlevinin olmaması, ayrıntılı olarak hazırlanmış komünist devletlerin ironilerinden biridir. Parti, ekonomi, yönetim ya da hükümet işleri için gerekli değildir. Parti daha ziyade ayrıcalıklı bir sosyal yapıyı içerir; yerli ve yabancı düşmanlara karşı temkinli durarak ve kendini haklı çıkararak gerginlikten bir müktesep hak elde eder. Bu asalak işlev er ya da geç özellikle birçok milliyetten oluşan bir devlette zorunlu olarak iç baskılara yol açar.

Hiçbir şey bazı süper planlayıcılar tarafından özenle düzenlenmiş olan acımasız bir Sovyet gelişmesi efsanesine kapılmaktan daha fazla yanıltıcı olamazdı. Birlikte yaşama, bu nedenle, dengeli güçler ilkesi çerçevesinde -doğru yorumlandığında itiraz hakkı da sağlayarak- bizim inisiyatifimizde olmalıdır. Fakat bu da tam olarak, demokrasilerin yapmakta zorlandıkları şeydi. Batı'nın Sovyetler Birliği konusundaki algılarında egemen olan konular yinelenmektedir: Birincisi, Sovyetlerin niyetleri hâlihazırda değişmiş ve Sovyet liderleri yabancı maceralardan ziyade ekonomik kalkınmaya yoğunlaşmak üzerelerdi. İkincisi,

uluslararası ortamdaki gelişmeler ve Sovyet liderleri ile olan kişisel iyi ilişkiler düşmanlığın azaltılmasına yardımcı olacaktır. Üçüncü olarak da Kremlin'in savaş yanlıları ve savaş karşıtları diye bölünmüş olması nedeniyle Batı demokrasilerinin görevleri arasında bir uzlaşma politikasıyla savaş karşıtı olanları güçlendirme yer almaktadır.

Komünist olmayan dünyadaki pek çok kişinin Soğuk Savaş'ın gerginliklerine ve tehlikelerine bir son vermek için duyduğu isteklilik, acısız değildir. 1930'larda Amerikalı önemli tarihçi Michael Florinsky şunları söylemişti: "Dünya devriminin önceki savaşçıları, bedeli ne olursa olsun, kılıçlarını imalat makineleri ile değiştirmişlerdi ve şimdi proletaryanın nihai zaferini başarmak için doğrudan eylemden ziyade emeklerinin sonuçlarına güveniyorlar."[5] 1930'larda, Gulag Takımadaları [Sovyetler Birliği'nde muhalifler ve özgürlük yanlıları için bütün ülkeye yayılmış hapishane ve çalışma kampları sistemi] büyürken bile, Sovyet anayasasında tanımlanan demokratik özgürlükler Avrupa'da ve ABD'de hayranlıkla karşılanıyordu; tahliye duruşmaları her tür adalet kavramıyla alay ediyordu ve Sovyetler Birliği, Hitler'e doğru uvertür yapan ilk büyük ülke olmuştu. Stalin'in 1943'te Komintern'i dağıtmasından sonra Komünizm konusunda çok yumuşak olmayışıyla tanınan Teksaslı Senatör Tom Connally şöyle demişti: "Ruslar, yıllardır ekonomilerini değiştirmekte ve komünizmi terk etmeye yaklaşmaktadır ve tüm Batı dünyası, bu büyük çabalarından memnun kalacaktır."[6] Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Summer Welles de "Sovyet hükümeti, şu anki savaşın sona ermesi üzerine, şüphesiz başlıca enerjilerini, yıllarca sürecek olan yıkılan şehir ve bölgelerin rehabilitasyonuna, yeniden inşasına, sanayileşme sorununa ve popüler yaşam standardını yükseltme başarısına adamak zorunda kalacaktır" diye yazmıştı.[7]

Sovyetler Birliği'nin ekonomik kalkınmayı tercih etmesi gereken bu konu hiçbir zaman gündemden düşmemiştir. Batı demokrasileri, kendi iç deneyimlerinden edindikleri çıkarımlarla popüler hayal kırıklıklarının ekonomik ilerlemeyle yatışacağını ve ekonomik ilerlemenin de yabancı maceralardan ziyade rasyonel bir hedef olduğunu varsaymaktadır. 1959 yılında Averell Harriman şunu yazmıştı: "Sanırım, Bay Kruşçev, Sovyet yaşam standartlarını iyileştirme konusunda şiddetle endişeli. Mevcut Yedi Yıllık Planı, Komünist Devrimi'nin

taçlanma başarısı ve Sovyet halkının hayatında tarihi bir dönüm noktası olarak gördüğüne inanıyorum. Kendisinin görüşüne göre, ülkesine çok büyük iyilik yapmış biri olarak bunun tarihte yazılması, kendisi için bir anıt olacaktır."[8] Bunun ardından gelen acı hayal kırıklıkları da bu düşünceyi etkilemedi.

Bu yüzden Şubat 1964'te o zamanlar pek de güvercinlerden sayılmayan Dışişleri Bakanı Dean Rusk, kendinden emin bir şekilde şunu iddia etmişti: "Onlar [komünistler], dünyayı komünizme zorla teşvike yönelik istekleri ile Sovyet Devleti'nin ve halkının ihtiyaçları arasında çözülemez bir çelişki olduğunu fark etmeye başladılar."[9] Doğu Alman ve Macar ayaklanmasının bastırılması, Berlin'e ilişkin bazı çatışmalar, Küba füze krizi, Çekoslovakya'nın işgali, Kuzey Vietnam'a verilen çok fazla malzeme, Orta Doğu'daki gerginliğin alevlenmesi, Afrika'daki zayıf bölgeleri yoklama girişimleri -bunların hiçbiri, Sovyetlerin bir fikir değişimine yakın olduğu ve Sovyetlerin ekonomik gelişmeyi yabancı maceralara tercih edeceği yönünde pek çok kişinin ısrarlı kararlarını etkilememişti. (Tabii ki bu son önermeyi test etmenin zor olmasının bir nedeni de sanayi demokrasilerinin Sovyetler Birliği'nin bu seçimi yapmasında ısrar etmemesidir: Sovyetlerin saldırganlık dönemlerinde bile krediler ve ticaret devam etmişti.)

Aynı şekilde, uzlaştırıcı bir politikayla daha barışsever bir unsura Amerika'nın destek olabileceği, öfkeli Kremlin içinde devam eden bir mücadele konusu olduğu görüşü sürekli var olmuştur. Batı, Sovyet liderlerinin halefiyetine yönelik mazeret bulmakta gayretli olmuştur; görevdeki kişi, her zaman "liberal" hizip lideri olarak düşünülürdü; Josef Stalin bile. Batılıların bu hususta tutumunun en belirgin örneği 1945'te ifade edilmişti; bugün, bu durumun ironisinin kadrini bilebiliriz. Yalta Konferansı'ndan sonra Beyaz Saray Danışmanı Harry Hopkins, yazar Robert Sherwood'a şunları söylemişti:

> Ruslar, makul ve öngörülü olabileceklerini kanıtlamışlardı ve Başkan'ın ya da herhangi birimizin aklında, Ruslarla birlikte yaşayabileceğimiz ve hiçbirimizin hayal edemeyeceği bir geleceğe kadar barışçıl bir şekilde iyi geçinebileceğimize dair herhangi bir şüphe yoktu. Ama bunun için bir düzeltme yapmalıyım; sanırım hepimizin aklında, Stalin'e bir şey olduğunda sonuçların ne olacağını tahmin edemeyeceğimiz bir tereddüt vardı. Stalin'in makul ve anlayışlı olduğuna emin olsak da Kremlin'de arkasında kimin ya da neyin olabileceğine dair asla emin olamıyorduk.[10]

"Nikita S. Kruşçev'in liberal rejiminin ayakta kalmasının, Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı'nın Batılı liderler ile yapacağı bu yılki toplantıya bağlı olduğunu Batılı diplomatlar tartışıyor" diye yazmıştı *New York Times*, 5 Mayıs 1958'de. Bu görüş, Kruşçev'in 1959'da Washington'a ziyaretine yol açmıştı. Kruşçev'in stratejik dengeyi değiştirmesine ilişkin çabasının Küba füze krizinde sonuç vermemesinden sonra Washington uzmanları, Kruşçev'in Kremlin'de katı bir tutum içerisinde olanlarla mücadeleye girdiğini ve bu kişilerin baskın çıkmaması için ABD'den bu konuda anlayış ve destek istediğini düşünüyorlardı. Çünkü Kruşçev, füzeleri kendisinin Küba'ya gönderdiğini ve başarısız olduğu için saldırıya uğradığı gerçeğini göz ardı etmişti.[11] Anlaşılan bu önemsiz hamlelerin zahmetsiz olduğu izlenimini yaratmaktan ziyade Sovyetlerin riskli girişimlerini gözler önüne seren Kremlin'de ne kadar ılımlı unsur varsa hepsini istikrarlı bir şekilde bizim pekiştirdiğimize dair makul bir argüman öne sürülebilir.

Kremlin'in Amerika'yı etkilemeye çalıştığı mücadelesi fikri, çekiciliğin ve samimiyetin ortadan kaldırabileceği kişisel yanlış anlamaların neden olduğu gerginliklere ilişkin diğer baskın düşünceye ivme katıyor. Komünizmi etkisiz hale getirme iddiasıyla göreve geldikten sonra iki yıldan biraz daha uzun bir süre sonra, Eisenhower Yönetimi, Başkan'ın kişisel büyüsünün yeni bir dönemi başlatarak geniş bir şekilde selamlandığı zaman Sovyetlerle bir zirve yapmıştı. 21 Temmuz 1955'te *New York Herald Tribune*, "Hiç kimse Rus tutumundaki değişimi küçümsemek istemez" demişti. "Böyle bir şeyin göz ardı edilmesi durumunda hiçbir şey mümkün olamaz... Her halükârda, Başkan Eisenhower'ın bu değişimin farkına varması, açılımı kabullenmesi ve bunu da dünya barışının avantajına dönüştürmesi büyük bir başarıdır." *Life* dergisi, 1 Ağustos 1955'te şöyle demişti: "Cenevre Konferansı'nın ana sonucu o kadar basit ve nefes kesiciydi ki hayırcılar ve virgül hatası arayanlar hâlâ bunu sorguluyorlar ve Amerikalılar başka nedenlerle bunu kavramakta biraz zorlanıyorlar. Barışın şampiyonluğu el değiştirmişti. Avrupalılara göre bu gayriresmî unvan Moskova'dan Washington'a geçmiştir." Bir ülkenin bütün Doğu Avrupa'yı peyk devletlere hemen nasıl çevirdiği, Berlin'i ablukaya aldığı ve Doğu Almanya'daki bir ayaklanmayı bastırmasıyla barış konusunda nasıl söz sahibi olabileceği tartışmaya açıktı. Ancak 1950'lerde bile barışın kişisel olarak iyi ilişkilere bağlı olduğu inancı olağa-

nüstü derecede yaygındı. Bu tutumun en açık şekilde 1955'te Dışişleri Bakanları Konferansı'nın sonunda, o zamanki İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan tarafından ifade edilmişti. Bu toplantı tam olarak çıkmaza girmişti çünkü önceki zirve konferansında, Sovyetler gerginlikleri dindirme hedefine tamamen siyaset ortamının havası sayesinde ulaşmışlardı:

> Bu toplantı [zirve], dünyaya neden bir umut aşılamıştı? Cevabı, müzakerelerin özellikle kayda değer olmaları değildi... Herhangi bir sansasyonel anlaşmaya varmaları da değildi. Tam olarak yaptıkları ya da söyledikleri şey de değildi. Dünyanın hayal gücünde izlenim bırakan şey dünyanın bölünmüş olduğu iki büyük grubun başkanları arasındaki dostane toplantının gerçeği olmuştu. Aşırı yükler taşıyan bu adamlar, sıradan faniler gibi bir araya gelip konuştular ve şakalaştılar... Cenevre ruhu, tamamen normal insan ilişkilerine dönüşmüştü.[12]

Bir yıl sonra aynı Sovyet liderleri, Macaristan'daki ayaklanmayı bastırmış ve ABD'nin gösterişli bir biçimde kendisini müttefiklerinden ayırdığında, Orta Doğu'daki kriz nedeniyle İngiltere ve Fransa'yı nükleer savaşla tehdit etmişti. Yine de on yıl sonra, Başkan Johnson 1965'te yaptığı Ulusa Sesleniş konuşmasında, kişiye yönelik yanlış anlaşılma risklerinin azaltılması amacıyla Kruşçev'in haleflerinin de ABD'yi ziyaret edebilecekleri umudunu dile getirmişti:

> Eğer birlikte barış içinde yaşayacaksak, birbirimizi daha iyi tanımak zorundayız.
>
> Amerikan halkının, Sovyet liderlerinin konuşmalarını televizyonlarımızdan dinleyebilmelerine ve aynı şekilde Sovyet halkının da Amerikan televizyonlarında Amerikalı liderlerin konuşmalarını dinleyebilmelerine bir şans vereceğinden eminim.
>
> Umarım yeni Sovyet liderleri Amerika'yı ziyaret edebilir ve bu sayede Amerikalılar ülkemiz hakkında ilk elden bilgi edinebilirler.

Sovyetler Birliği'nin muğlak zorluğu karşısında Batı, kendisini sadece uzlaşmanın aşırılığıyla değil, aynı zamanda aşırı zalimliklerle de paralize etmişti. Sanki ısrarla dile getirilmesi, duvarları yıkmaya yetecekmiş gibi her on yılda, duyguları tatmin edecek uzlaşma politikalarına alternatif olarak, kutsal bir tartışma üzerinden anti-komünizm fikri ortaya atılır. Benzer şekilde, Sovyet sisteminde temel bir değişiklik olduğu yönünde bir görüş de vardı. Buna göre, Sovyetle-

rin amaçları asla değiştirilemezdi; bir diğer ifadeyle Sovyetler tarihsel değişime açık olmayan ilk devletti. ABD'nin uzlaşmazlığını kınayanlara karşı çıkanlar, Sovyetler Birliği ile yapılacak herhangi bir anlaşmanın muhtemelen bizim çıkarlarımıza ters düşeceğini düşünüyorlardı; bazen Sovyetlerin bir anlaşma istediği gerçeği, buna karşı bir argüman olarak sunuluyordu. Her iki tutum da uluslararası gerginliğe yönelik bir uç nokta olduğu aynı yanılgıdan kaynaklanıyordu; ya iyi niyet ya da sertliğe ilişkin bir ödül. Bir an önce uzlaşıma varılması konusunda ideolojik olarak muhalif ve askerî açıdan da yok edilemeyecek kadar güçlü olan bir sistemle uğraştığımız gerçeğini ihmal etmişlerdi. Stratejik fırsatları ele geçirmesini engellemek zorundaydık; fakat biz de kendi kararlarımızda, komünist sistemin kendi korozyonunu yürütmeye yönelik içsel durgunluğa zaman kazandıracak ve anlaşılmaya dayanan bir arada yaşamanın gerekliliğine izin verecek düzenlemeler yapma konusunda yeterli güvene sahip olmalıydık.

Kamu hizmetine girmeden önceki on yıl içinde tüm savaş sonrası yönetimleri etkilemiş olan bu iki ekolün eleştirmeni olmuştum:

> Sovyet niyetleriyle ilgili takıntı, Batı'nın uluslararası gerginliğin yumuşaması sırasında kendini beğenmesine ve krizler sırasında ise paniğe kapılmasına neden oluyor. Mülayim bir Sovyet tavrı, barışın elde edilmesiyle eşittir; Sovyet düşmanlığı, yeni bir gerilim dönemi için bir işaret olarak kabul edilir ve genellikle tamamen askerî açıdan önlem alma gerekliliğini çağrıştırır. Batı bu yüzden, bir Sovyet değişimine asla hazır değildir; uluslararası gerginliğin yumuşaması ve uzlaşmazlık göz önünde bulundurulduğunda eşit derecede hazırlıksız olmuştur.[13]

> Batılıların argümanlarının harareti, uzlaşımı savunanlarla uzlaşıma karşı çıkanların birtakım temel varsayımlarda mutabık kaldıkları gerçeğini gizliyordu. Etkili bir anlaşmanın mantıken Sovyet sisteminde bir değişime yol açacağını bildikleri için birbirleriyle uyumluydular. Batı diplomasisinin Sovyet iç gelişmelerini etkilemeye çalıştığı konusunda da aynı şeyi düşünüyorlardı. Her iki grup da komünist dünya ile olası bir anlaşmanın doğasının gayet açık olduğu izlenimini vermişti... Temel olarak zamanlama konusunda farklı görüşlere sahiplerdi. Uzlaşıma karşı çıkanlar, bir Sovyet değişiminin gelecekte de devam edeceğini düşünürlerken, uzlaşımı savunanlar ise bunun hâlihazırda gerçekleştiğini iddia ediyorlardı...

> Bu süreçte, ne hakkında pazarlık etmemiz gerektiğinden ziyade pazarlık edip etmememize daha fazla ilgi gösterilmişti. Sovyet iç gelişmeleri

konusundaki anlaşmazlık, mevcut gayretleri, kendi amaçlarımızı detaylandırmaktan saptırmıştı. Bu durum, neyin sorgulamadan kabul edilmesi üzerine tartışmamıza neden olmuştu: uzlaşıma varıp varmama konusundaki düşüncemiz. Ayrıca tek başına müzakereleri anlamlı hale getirecek somut bir programın hazırlanmasından da bizi uzaklaştırmıştı.[14]

Nixon yönetimi göreve geldiği zaman, neredeyse itibarı hiç olmayan bir siyasi bilanço vardı. Sovyetler Birliği, Çekoslovakya'yı daha yeni işgal etmişti. Kuzey Vietnam'a büyük miktarda silah temin ediyordu; şayet Sovyetler, Hanoi'ye yardım etmemiş olsaydı müzakerelerin başarıya ulaşma ihtimali vardı. Sovyetler, Orta Doğu'da uzlaşıma varılma konusunda yardımcı olmaya hiç yanaşmamıştı. Tam bu noktada Sovyetler Birliği, stratejik silahlarda eşitliğe yaklaşıyordu. 1967'de Minuteman ICBM için 1.000, Polaris SLBM için 656 ve Titan ICBM için 54 adet füze imal ettikten sonra üretimi kendi koyduğu tavan sayılarında durdurunca, Amerika'nın tüm savaş sonrası dönemde simgeleşen karar verici üstünlüğü de sona ermişti. 1969 itibarıyla ABD'ye ulaşabilecek Sovyet füzelerinin sayısının, Sovyetler Birliği'ne karşı misilleme için mevcut olan tüm Amerikan füzelerine çok yakında denk geleceği ve eğer Sovyet yapım programları 70'lerde de devam etseydi Amerikan füzelerinin sayısını geçeceği açıktı.*

Yeni yönetim, bir dizi çelişkiyi çözmeye teşebbüs etmek zorunda kalmıştı. Büyüyen Sovyet gücü, komünist ideolojisi, Rus yayılmacılığı ve Sovyet müdahaleciliği hakkında ne söylenebilirse söylensin, 60'lı yılların sonlarında göreve gelenler, barışın önünde duran bu eşi görülmemiş engeller karşısında şaşkınlığa düşmekten kaçınamazdı. Herhangi bir mücadeleci retoriği, mevcut nükleer stokların insanlığı yok etmek için yeterli olduğunu göz ardı edemezdi; Sovyetler Birliği'nin herhangi bir güvensizliği, krizi çözmenin geleneksel güç dengesi politikasının benimsenmesiyle kabul edilemezdi. Nükleer savaş felaketini önlemek için daha önemli bir görev olamazdı. Yine de salt duygusallık, hainlikti. Halkımızı ve benzer şekilde komünist liderleri, ilk olarak şoke etmeye ve ikinci olarak da müzakerenin uygulanabilir bir politik savaş aracı olarak görmeyi ifşa etmek yanıltıcı olurdu. Sadece, bizim kurgumuz olmadığını gösterebileceğimiz bir krizde, sert bir karşılık vermek için ülkemizden ve müttefiklerimizden

ICBM: kıtalararası balistik füze; SLBM: denizaltından atılan balistik füze.

destek alıp alamayacağımızı bilmeliydik. Fakat daha barışçıl bir dünya kurmaya çalışırken, insanları nesiller boyu sürebilecek ideolojik ve jeopolitik bir mücadelenin doğasını göz ardı etmeleri için uyutmanın ya da taktiksel ve stratejik savunma için yapılacak harcamanın beğenilmemesinden kaçınmanın da aptalca olacağıydı. Asya'daki bölünmüş bir savaşın ortasında bu durum, demokrasi için hiç kolay olmayacaktı.

Sorumluluk pozisyonunda olanlar için barışa ve özgürlüğe olan bağlılık, açıklamalarının hisleriyle test edilmez. Değerlerimizi savunacağımız ve uzun vadeli güvenlik için şartlar yaratacağımız disiplinle taahhüdümüzü ifade etmeliydik. İnsanlarımıza, gerilimin ya da muhaliflerimizin binlerce yıl ortadan kaybolmalarını beklemelerinden ziyade daimî sorumluluklarıyla yüzleşmelerini öğretmeliydik. Böyle bir yol, özellikle bizimki gibi sabırsız bir toplum için rahat ya da kolay olmayabilir. Ancak gelecek nesiller tarafından, sorumluluktan kaçınmadan barışı korumuş ve özgür halkların güvenlerini ve umutlarını güçlendirmiş bir dünya olarak, daha önce bulduğumuz dünyadan daha güvenli bir dünya bırakıp bırakmadığımız şeklinde değerlendirilecektik.

Geçiş Döneminden Yansıyanlar

Kremlin, yeni bir Amerikan yönetimine aşırı ihtiyatla yaklaşma eğilimindedir. Bürokrasiler, öngörülebilirlik arz eder; Sovyet liderleri de uzlaşmaz standartları olan karmaşık bir bürokratik ortamda çalışırlar. İstikrarlı sertliğe uyum sağlayabilirler; hızlı değişimler karşısında gerilebilirler; bu da, liderlerin konulara olan hakimiyetine ve verdikleri kararlara iş arkadaşlarının duyduğu güven duygusunu zayıflatır. Yeni bir yönetimin başlangıcında, ahlaklı bir toplum çağrısı olan böylesi rahatsızlığın anlamsız olduğuna karar vermiştik çünkü Sovyet liderlerinin tüm eğitim ve ideolojileri bu olasılığı reddediyordu. Kişisel çıkar, daha iyi anladıkları bir standarttır. Sovyetler Birliği ile diğer toplumlar arasındaki ilişkilerde, Batılı liderlerin çoğunun Sovyet meslektaşlarına "anlayış" sergilemelerinin çok az başarılı olması bir tesadüf değildir. Sovyet liderliğinin, politik motivasyonun nesnel kaynaklarını daha iyi anlayabilmesinin gururu, geçici düşünceler tarafından sarsılmasını kabul edemez. Böylelikle, Kennedy

yönetiminin neredeyse ricaya varan çabaları, ilk olarak Berlin'e baskılardan dolayı ABD'nin askeri gücünün artması ve daha sonra çıkan Küba füze krizinin ardından, psikolojik bir denge yeniden kuruluncaya kadar başarılı olamamıştı. Bu olaylardan sonra bazı ilerlemeler kaydedilmişti.

Kremlin, Nixon'ı, komünistleri kızdıran kişi olarak biliyordu; fakat aksine, Sovyet ulusal çıkarının önünde kişisel bir antipatinin durmasına asla izin vermemişti. Ne de olsa Stalin, Nazilerin güç kazanmasından sonra birkaç hafta içinde Hitler'e bir görüşme önerisiyle gitmişti. Karşılıklı güvensizliğe rağmen Kremlin ile Nixon yönetimi arasındaki ilişkiler, önceki dönemlerin çoğuna kıyasla daha düzenliydi ve genel olarak önce övgü dolu ve daha sonra ise hayal kırıklığına uğramış umutların inişli çıkışlı etkisinden arınmıştı. Bu tuhaf ikili, Brejnev ve Nixon, nihayetinde geçici bir anlaşmayı harekete geçirmişlerdi, çünkü her biri, diğerinin kendi menfaatinin algısını anlamaya başlamıştı. Başkan Yardımcısı olarak daha önce Sovyetler Birliği'ni ziyaret eden Nixon, Kruşçev ile ünlü "Mutfak Tartışması"nı gerçekleştirmişti. Nixon, diğer tüm başkan adaylarından çok daha fazla olmak üzere liderlik özelliklerinin getirdiği keskin bir kavrayışa sahipti. Moskova, yeni Başkan'ın, Sovyet ekonomisini zora sokacak şekilde tekrar silah üretimine başlamasından endişe ediyordu. Yine de zaman içerisinde kendini kanıtlamış şekilde tehditlere karşı dayanıklı hale gelip o çok çekindiği politika nedeniyle Amerikan iç desteğini zayıflatmaya çalışarak geleneksel taktiğine başvurmuş olsa da bu olasılığın önüne geçmek için gerekli hazırlıkları yapmıştı.

Bu yöndeki ilişkinin gelişmesi biraz zaman almış olmasına rağmen yine de tesadüfi değildi. Geçiş dönemi boyunca Seçilmiş Başkan'ın dikkatini hiçbir konu bu kadar çekmemişti; ikimiz, rotamızı belirlerken birlikte saatler geçirmiştik. Nixon, problemimiz konusunda benden daha politik bir güzergâh çizmişti. Zorlu ve ara sıra sert bir anti-komünizmle ün yapmış biri olarak, geleneksel muhafazakâr seçim çevresini korumaya kararlıydı. Sabit fikirli olan Nixon, politikamızın yürütülmesi açısından itibarını benzersiz bir varlık olarak görüyordu. Başkan olarak, politik esasını politik merkeze doğru genişletmesi gerektiğini de anlamıştı; gerçekten de Doğu-Batı ilişkilerinin, yeni çoğunluğunu inşa etmek için uzun vadeli bir fırsat oldu-

ğunu kurnaz bir şekilde görmüştü. Bu keskin içgüdüleri son derece kişisel yargılarla birleştirmeye yönelmişti. Glassboro Zirvesi'nin Johnson'ın talihini geri getirmesinden korkuyor ve bu nedenle de Sovyetlerin, Demokratlarla onu engellemek için gizlice iş birliği yaptığını düşünüyordu. Ancak kifayetsiz bir sonucun, Johnson'ın popülaritesini yükseltmiş olduğu gibi aynı hızda yok edeceğini de görmüştü. Bu nedenle başarı garanti edilemediği sürece bir zirve yapmama konusunda kararlıydı.

Yukarıda da belirtildiği gibi, akademik geçmişim göz önüne alındığında benim yaklaşımım daha teorik olsa da özünde oldukça benzerdi. Seçilmiş Başkan 12 Aralık 1968'de, dış politika yaklaşımımız hakkında yeni kabineyi bilgilendirmemi istedi. Yeni mesai arkadaşlarıma da ifade ettiğim üzere, Sovyet dış politikası iki yöne doğru çekiliyordu. Tüketici mallarında artan arz, savaş korkusu ve belki de polis devleti kontrollerinden rahatlama umanlar yüzünden Batı ile uzlaşıma varılması yönünde baskılar vardı. Aynı zamanda, komünist ideoloji nedeniyle ABD ile süregiden karşı karşıya gelmelerden, liderlerin şüpheciliğinden, Parti örgütünden, askeriyeden dolayı ve ayrıca sadece gerginliğin azalmasıyla bile Moskova'ya olan bağlarını gevşetmek için peyk devletlerin yeniden cesaret kazanacağı korkusu duyanlardan da baskılar vardı. Moskova'nın dış politikası, Çekoslovakya'nın Ağustos işgalinden bu yana iki soruna odaklanmıştı: istilanın, komünist dünyanın geri kalanı üzerinde yarattığı şokun üstesinden nasıl gelineceği ve özellikle de ABD-Sovyet ilişkilerine vereceği zararın nasıl giderileceği ile başka yerlerdeki bağlarını nasıl koparacağı.

İkinci sebepten dolayı Sovyetler, stratejik silah sınırlaması konusuna yönelik görüşme olasılığını açık tutmak için özellikle endişeli görünüyordu. Bunun birçok nedeni vardı: Saygınlık kazanmak için taktiksel bir yol; ABD-Sovyet müşterek hâkimiyetinin getireceği korkudan faydalanarak İttifak'ı bölmek için bir manevra ya da makul ve istikrarlı bir stratejik dengenin kaçınılmaz olduğuna inanmaları ve bu yüzden silahlanma yarışını şu anki seviyesinde dengelemeye karar vermeleri olabilirdi. Cevabımız, sorunu ne kadar anladığımıza bağlıydı. Geçmiş politikamız, güven arttıkça gerilimlerin azalacağı inancıyla "güven inşa etmek" olmuştur. Ancak somut meseleler üzerindeki farklılıkların bir sonucu olarak gerginliklerin ortaya çıktığı

görüşü ağır basarsa, o zaman da mevcut problemlere yaklaşma yolu, bu farklılıklar üzerinde çalışmaya başlamak olurdu. Kalıcı bir barış, iki nükleer süper gücü bölen politik meselelerin çözümüne bağlıydı.

Aslında önemli bir Sovyet temsilcisiyle neredeyse aynı şekilde konuşmuştum. Bir elçilik danışmanı olarak görev yapan KGB çalışanı Boris Sedov'u 18 Aralık'ta Pierre Oteli'nde gördüğümde, Seçilmiş Başkan'ın, bir uzlaşma döneminden söz ederken ciddi olduğunu söyledim. Sovyet yönetimi, yeni yönetimin gerçek çıkarları yansıtan daimî çözümleri müzakere etmeye hazır olduğunu görecekti. Asıl meseleyle yeteri kadar değil de siyasi ortamın getirdiği havayla daha fazla ilgilenildiğini düşünüyorduk. Yeni yönetimin bakış açısına göre, ABD ile Sovyetler Birliği arasında somut farklılıklar vardı; aradaki gerginliklerde samimi bir yumuşama olacaksa bu farklılıklar azaltılmalıydı. Dolayısıyla ben de stratejik silahların sınırlandırılması hakkında konuşmaya hazır olduğumuzu dile getirdim. Fakat sorunu analiz etmeden önce müzakerelere girişmeyecektik. Sovyetler Birliği'nin amaçlarını, özellikle Orta Doğu ve Vietnam'daki tavrıyla, geniş bir cephede ilerlemeye istekli olmasıyla da değerlendirecektik. Tüm dünyada Sovyetlerin itidalli olmasını bekliyorduk. (Meşhur "bağlantı" doktrini buna dayanıyordu.) Sedov'un bu düşünceleri Moskova'ya ileteceğini umuyordum.

Moskova, bize iç rahatlatıcı bir cevap gönderdi. Sedov'un 2 Ocak 1969'da bana getirdiği mesaja göre, Sovyet liderleri, "dünyanın birçok yerinde" Seçilmiş Başkan'la ilgili iddia edilen "kötümser görüş"e katılmadıklarını iddia ediyorlardı. "Moskova'nın temel kaygısı" Nixon'ın geçmişi değil, liderliğimizin "gerçeklik duygusu" ile canlandırılıp canlandırılmadığıydı. Silahsızlanma meselesi oldukça önemliydi. Sovyet liderleri ilişkilerimizin, Vietnam meselesinin çözüme kavuşmasından, Orta Doğu'daki politik çözümden ve özellikle Almanya ve bütün Avrupa'da uygulanabilecek "gerçekçi bir yaklaşım"dan olumlu şekilde etkileneceğini düşünüyorlardı. Kremlin, Doğu Avrupa'ya "özel ilgi" duyduğunu belirtmeyi unutmamıştı.

Her iki taraf da temel pozisyonlarını ifade etmişti. Yeni yönetim, Kremlin'i Vietnam hakkındaki tartışmalara çekme niyetiyle ilgili olarak Sovyetlerin kaygısından faydalanmak istiyordu. Bu nedenle tüm konulara ilişkin müzakerelerin eş zamanlı olarak ilerlemesinde ıs-

rar ettik. Sovyet liderleri, özellikle yeni bir silahlanma yarışının Sovyet ekonomisine etkisi konusunda endişeliydiler; bu nedenle silahların sınırlanmasına öncelik vermişlerdi. Bu durumun onlar için ilave bir avantajı vardı. Sonuçları ne olursa olsun, müzakereler aslında ABD'deki yeni savunma ödenekleriyle ilgili meseleleri içinden çıkılmaz hale getireceği gibi -henüz farkına varmamış olsak da- Çinlileri de tedirgin edecekti.

Tabii ki yeni yönetim göreve gelene kadar hiçbir şey olmazdı. Ancak Pierre Oteli'nde yaptığımız görüşmelerde, Seçilmiş Başkan'la ben, görevde olduğumuz süre içinde, ABD-Sovyet ilişkilerine olan yaklaşımımızı nitelendirmek için bir dizi temel ilkeyi ayrıştırmıştık:

Somutluk ilkesi. ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki herhangi bir müzakerenin siyasi ortamın getirdiği koşullardan ziyade belirli gerginlik nedenlerine odaklanmasına ısrar edecektik. Zirve toplantılarının eğer bir anlamı olsaydı; bu toplantılara iyi hazırlanılması, diplomatik kanallar yoluyla büyük ilerleme kaydedilen müzakerelerin de buraya yansıtılması gerekirdi. Bu durumda Sovyet liderlerinin ideolojilerine bağlılığını ciddiye alır ve birçok alanda ülkelerimiz arasında bağdaşmayan çıkarlar hakkında biz de kendimizi kandırmazdık. Kişisel açıdan iyi ilişkiler ya da duygusal söylemlerin savaş sonrası dönemin gerginliklerine son vereceği şeklinde davranmayacaktık. Ancak ortak kaygı alanlarını araştırmaya ve sıkı mütekabiliyet temelinde kesin anlaşmalar yapmaya da hazırdık.

Sınırlama ilkesi. Süper güçler arasındaki makul ilişkiler, tek taraflı avantajları sürdürmek ve kriz alanlarından faydalanmak için daimî bir girişimin önüne geçemezdi. Sovyetlerin maceralarına direnmeye kararlıydık; aynı zamanda gerilimlerin gerçekten rahatlatılmasına yönelik müzakereler için de hazırlıklıydık. Potansiyel açıdan mağdur olacak ülkeleri yatıştırma söz konusu olunca uluslararası gerginliğin yumuşatılmasına katlanamazdık; karşılıklı sınırlama olduğu takdirde ise uluslararası gerginliğin yumuşatılmasına hazırdık. Maceraya kapılanların karşısında durmaya, sorumlu davranışlar sergileyenlerle ise ilişkileri ilerletmeye dayalı bir ödül-ceza yaklaşımı peşinde koşacaktık.

Bağlantı ilkesi. Süper güç ilişkilerinde ilerlemenin işe yaraması

için geniş bir cephede yapılması gerektiğinde ısrar ettik. Bizim görüşümüze göre dünyanın farklı bölgelerindeki olaylar birbirleriyle ve bundan da daha fazla, bu bölgelerdeki Sovyet tutumuyla ilişkiliydi. Başta yaptığımız gibi ayrı konuları farklı bölümlere ayırma önermesi, Sovyet liderlerini, bir bölgedeki iş birliğini emniyet supabı olarak kullanabilirken başka yerde ise tek taraflı bir avantaj elde etmek için kullanabileceklerini düşünmeye sevk edebilirdi. Böyle bir şey, kabul edilemezdi. Nixon, bu görüşü, 27 Ocak 1969'daki ilk basın toplantısında dile getirmişti. "Aynı zamanda -eğer mümkünse- öne çıkan siyasi problemlerin çözümüne ilişkin gerçekleştirildiği takdirde", Sovyetler Birliği ile yapılacak stratejik silahları sınırlama görüşmelerinin daha verimli olabileceğini belirtmişti. 6 Şubat'ta muhabirlere verilen brifingde, "bağlantı" terimini açıkça kullanmıştım: "Siyasi ve stratejik çevre arasındaki bağlantı sorununu ele almak için... [Başkan] sadece askeri alanda değil, barışı tehdit eden tüm cephede barış meselesini ele almak istiyor."

Amerikan siyasi düşüncesi içerisinde önemli bir yere sahip olan pragmatik gelenek, bu bağlantı kavramına 1969'da geniş ölçüde karşı çıkmıştı. Bu kavramın, silahların kontrolü müzakerelerini geciktirmek için tuhaf ve gereksiz olduğu düşünülüyordu. Sanki belli bir yönetimin politik tercihini yansıttığı gibi bir görüş olduğundan o zamandan bu yana kabul görmemişti. Bizim düşüncemize göre bağlantı, iki biçimde ortaya çıkmıştı: öncelikle, müzakereyi yapan diplomat, hedeflediği iki ayrı amaçtan birini, karşı taraf için koz olarak kullandığında; ya da gerçek öyle gerektirdiği için bir müzakere içindeki iki ayrı amacı birbirine bağladığında. Çünkü her şeyin birbirine bağlı olduğu bir dünyada, büyük bir gücün eylemleri kaçınılmaz olarak birbiriyle ilişkilidir ve doğrudan doğruya söz konusu sorunun ya da bölgenin ötesinde sonuçları olur.

Yeni yönetim bazen ilk anlamda, bağlantıya başvurmuştu; örneğin, Vietnam Savaşı'nı Orta Doğu, ticaret ya da silah sınırlaması gibi Sovyetlerin ilgi duyduğu alanlarda gelişim göstermek için bir şart olarak öne sürdüğümüzde ilerleme kaydetmiştik. Fakat çok daha önemli bir anlamda bağlantı, bir karar değil, bir gerçeklikti. Asya ya da Afrika gibi, dünyanın herhangi bir yerinde, ABD'nin etkisizliğinin sergilenmesi, Orta Doğu gibi, dünyanın diğer bölgelerindeki güveni-

lirliğimizi kaçınılmaz olarak sarsardı. (Bu yüzden, Vietnam'dan geri çekilmemizin bir çöküş değil, bir Amerikan stratejisi olarak gerçekleştiğine karar vermiştik.) Silahların kontrolüne ilişkin müzakerelerdeki duruşumuz, ne ortaya çıkan askeri dengeden ne de küresel bir ittifak sisteminin büyük askeri gücü olarak sorumluluklarımızdan ayrı tutulabilirdi. Aynı şekilde silahların sınırlandırılması, uluslararası gerginliklerin arttığı bir dönemden neredeyse hiçbir şekilde ayakta kalamazdı. Kısaca, bağlantıyı, genel bir stratejik ve jeopolitik görüş ile eş anlamlı olarak görüyorduk. Olayların birbirine karıştığını görmezden gelmek, tüm politikanın tutarlılığını baltalamak demekti.

Yine de bağlantı, geleneksel olarak dış politikayı ayrı ayrı bölümlerden oluşan bir girişim olarak gören Amerikalılar için doğal bir kavram değildir. Bölgesel ve işlevsel olarak ayrılmış bürokratik kurumlarımız ile doğrusu uzmanlaşmadaki akademik geleneğimiz, bölümlere ayrılmayı birleştirir. Amerikan pragmatizmi, zaman ya da bağlam veya kesintisiz bir gerçeklik ağı algısı olmadan, kendi değerleriyle ilgili sorunları çözmek için konulara ayırarak inceleme eğilimindedir: Amerikan hukuk geleneği -soyutlamaya güvensizlik anlamında- "durumun gerçekleri" için pürdikkat kesilmeye teşvik eder.

Oysa dış politikada, bütünleyici bir kavramsal çerçeveye ihtiyaçtan kaçış yoktur. İç politikada yeni değişiklikler yasama süreci ile tanımlanır; dramatik girişimler, yeni bir program başlatmanın tek yolu olabilir. Dış politikada en önemli girişimler, özenli hazırlık gerektirir; sonuçların ortaya çıkması aylar ya da yıllar alır. Başarı, bir tarih duygusunu, kontrolümüz dahilinde olmayan pek çok ve çeşitli güçlerin anlaşılmasını ve olayların örgüsünün geniş bir görünümünü gerektirir. İç politika testi, dış politikanın, nüansların ve karşılıklı ilişkilerin olduğu bir yasanın esasıdır.

Dış politikada bir siyaset yapıcı için en büyük zorluk, öncelikleri belirlemektir. Olayları "bağlayan" kavramsal çerçeve, önemli bir araçtır. Bağlantının olmaması, hareket biçiminin özgürlüğünün tam tersine yol açar; siyaset yapıcılar, sabit bir pusula olmaksızın baskılarla boğuşan dar görüşlü çıkarlara cevap vermek zorunda kalırlar. Dışişleri Bakanı, kendi coğrafi bürolarının esiri olur; Başkan, büyük ölçüde kendi kurumları tarafından kullanılır. Böylece her ikisi de olayların esiri olma riskini taşır.

Bu nedenle bağlantı, yeni yönetimin dış politikamızı, aşırı genişleme ve izolasyon arasındaki dalgalanmalardan arındırması ve bunu ulusal çıkarlara yönelik sağlam bir anlayışa dayandırması yönündeki girişimlerinden bir diğeriydi.

Halkın ve Kongre'nin Tutumları: Bir Bahar Telaşı

Richard Nixon'ın seçilmesinin tuhaf unsurlarından biri, komünizme karşı gösterdiği keskin muhalefet nedeniyle onunla savaşanların çoğunun, Başkan'ın seçimini Sovyetler Birliği'ne yeni önermeler için bir görev olarak yorumlaması gerektiğiydi. Nixon yönetimi, Sovyetler Birliği ile ilişkileri geliştirmek için hızla ilerlemek üzere bir tavsiye yağmuru ile karşılanmıştı. Nixon, Sovyet niyetlerinden o kadar çok şüphe ediyor, askeri güçlere o kadar çok takıntılı ve uluslararası gerginliğin yumuşamasının gerekliliklerine ilişkin o kadar çok dirençliydi ki bu konuda çok istekliydi.

"Tanışma" zirvesi bir öneriydi; amacı, Johnson yönetiminin hazırladığı stratejik silah görüşmelerini başlatmak ve kişisel ilişkilerin havasını iyileştirmekti. "Sembolik ve pratik açıdan yararlı olacak böyle bir yol, Amerikan ve Sovyet hükümet başkanları arasında her yıl gayriresmî bir-iki günlük bir görüşme düzenlenmesi yönündeki uygulamanın başlatılması gerektiğini ifade eden Zbigniew Brzezinski tarafından da desteklenmişti... Toplantının her zaman resmi bir gündemi olması gerekmiyor... Amacı, önde gelen iki nükleer gücün başkanlarının kişisel görüş alışverişi ve kişisel iletişimin korunması için düzenli bir fırsat sağlamaktır."[15]

Doğu-Batı ticaretinin önündeki engelleri kaldırması ve tıkanmış olan siyasi diyalogun açılması için genişletilmiş bir ekonomik ilişki vaadini yerine getirmesi yönünde yönetimi zorlayan bir kampanya başlatılmıştı. İki süper gücün gittikçe artan ve birbirlerini tamamlayan ekonomik çıkarları vardı ve bunların, politik güvensizliği aşındıracağı iddia ediliyordu. Sovyetler Birliği konusunda önde gelen bir uzman olan Marshall Shulman şunları yazmıştı:

"Bu ortak çıkarlar, Sovyet-Amerikan rekabetine yol açan farklılıkları çözemeyebilirse de zaman içinde bu farklılıkların daha az önemli görünmesini sağlayabilir."[16] Arthur Goldberg'in başkanlığın-

daki Birleşmiş Milletler Derneği ve çeşitli uzmanlardan oluşan bir grubun oluşturduğu panel -Çekoslovakya'dan sadece beş ay sonra- 1 Şubat 1969'da bir rapor yayınlamış ve Doğu-Batı ticaretine getirilen sınırlamaların rahatlatılmasının "büyük öncelikli bir konu" olduğunu söylemişti. Kongre, bu çağrıyla ilgilenmişti. 1968'de Senato'da komite oturumları yapılmış ve Sovyetler Birliği ile daha büyük ticaretin faydaları üzerine bir dizi yeni komite oturumu gerçekleşmişti.

Silahların kontrolü elbette, neredeyse evrensel olarak atılım için gerekli bir alan olarak görülmüştü: birincisi, nükleer savaştan kaçınmaya dair karşılıklı ilgiden ve ikincisi, stratejik güçlerin seviyelerinin, 1969'da kabaca eşit olduğu düşünüldüğü için. Carl Kaysen'in (Kennedy yönetiminde ulusal güvenlik danışmanı yardımcısı) başkanlık yaptığı ve silahların kontrolü konusundaki en önemli akademik uzmanların katıldığı Dış İlişkiler Konseyi, Seçilmiş Başkan'a Ocak 1969'da gönderdiği raporda, stratejik silahların sınırlanmasına ilişkin anlaşmanın "zorunlu" olduğunu vurgulamıştı. Nadir bir fırsatın kaybolabileceğini ve stratejik silahların sınırlanmasına ilişkin bir anlaşmanın mümkün kılınması için tek taraflı bir moratoryumun Amerikan antibalistik füzelerinin (ABM'ler) ve farklı hedeflere bomba bırakabilen ama tek bir füzeyle taşınabilen silah sisteminin (MIRV'ler) konuşlandırılması çağrısında bulunuluyordu. Yukarıda sözü edilen Birleşmiş Milletler Derneği paneli, "Sovyetler Birliği ile ikili stratejik füze müzakerelerinin gerekli ve acil olarak başlatılması" konusunda ısrar etmişti.

Bir dereceye kadar Vietnam'a dahiliyetimiz nedeniyle Avrupa'da yoğun bir şekilde baş gösteren eğilime göre, Avrupa kendisini bir şekilde Amerikan politikasından uzaklaştırıp Sovyetler Birliği'ne yönelmeye başlamıştı. De Gaulle, SSCB ile iki taraflı iş yapmaya öncülük etmişti; 1966 yılında Moskova'ya ziyarette bulunmuştu. Her iki partiden de İngiltere Başbakanlığı yapanlar, barışa olan bağlılıklarını göstermek için Kremlin'de astragan şapkalarla poz verdiler. Batı Almanya'da Willy Brandt'ın 1969'da şansölye olarak göreve gelmesinden önce bile Brandt'ın, Dışişleri Bakanı olduğu Büyük Koalisyon, Almanya'nın Doğu Avrupa'ya yönelik sert tavrını anlamış ve Sovyetler Birliği'yle doğrudan görüşmelerde bulunmuştu. ABD'nin, Sovyetler Birliği'ne yönelik duruşu ne kadar katı olursa, müttefik liderle-

rin Doğu ile Batı arasındaki "köprü" rolünü oynamaları da o kadar büyük oluyordu. Bu durum Avrupalı liderlerin, halklarına, Amerikan pervasızlığı nedeniyle bir dünya savaşı çıkma ihtimaline karşı garanti verme konusunu çok cazip hale getiriyordu. Müttefik ülkeler, karşılıklı güç azaltımlara ve Sovyetlerin Avrupa Güvenlik Konferansı'na ilişkin uzun zamandır devam eden önerisine olan ilgiyi gösterme konusunda ihtiyatlı davranıyorlardı. Bu şartlar altında, "farklı türde bir detant"ın ortaya çıkacağı konusundaki beklenti fazlalaşıyordu; Sovyetler Birliği, bizleri ilgilendiren küresel meseleler üzerinde uzlaşmaz tavırlar sergilerken bir yandan da müttefiklerimizle aramızı bozarak, Avrupa'nın gözüne girmeye çalışıyordu.

ABD ve Avrupa'nın yanı sıra Batı'da da, detantın peşinde koşmaya devam etme ve Çek işgalinin bunun önüne geçmesine izin vermeme yönünde yoğun bir istek vardı. Başkan Johnson, Çekoslovakya'dan ancak üç hafta sonra 10 Eylül 1968'de B'nai B'rith'e bir konuşma yaptı: "Bu başarısızlığı, geçici bir hale getirmeyi umuyoruz ve bu hususta çaba da göstereceğiz." Çekoslovakya'nın işgal edilmesinin ardından Amerika'dan iyi niyet göstermesini istemek tuhaftı. 9 Mart'ta *Washington Star*'da "eğer detant için bir zaman varsa o da şu andır" şeklinde çıkan başyazı da bu umut ve aciliyet konusunda haklı ve somut gerekçeler sunmuyordu. Bu atmosferde Sovyetler Birliği, stratejik silahların sınırlanmasına ilişkin görüşmelerin (daha sonra SALT olarak geçecektir) derhal başlamasının gerektiğini duyurmak için Nixon'ın göreve başlama törenini seçmişti.

Başkan'ın, panik halinde kaçışmaya hiç niyeti yoktu. Daha iyi bir atmosfer yaratmak için basit bir şekilde müzakere edemeyeceğimizi, bazı gerçek başarıların hazırlığı ve olasılığı olmadan bir zirvede buluşamayacağımızı, Sovyetler Birliği'nin konferansların gündemini belirleyeceği bir süreci kabul edemeyeceğimizi Sovyet liderlerin akıllarına sokmaya kararlıydı. Bu görüşlere katılıyordum. Amaçlarımızı tanımlamak, stratejimizi geliştirmek ve hayati öneme sahip olarak düşündüğümüz konulara ilişkin Sovyet tutumlarını belirlemek için zamana ihtiyacımız vardı. Bu fırsatın, ima edilen acil müzakerelerin savunucularının geçici olduğunu ya da Sovyet liderlerinin böylesine aksi bir şekilde tepki göstereceklerini düşünmemiştik. Aslında bir müzakereyi batırmanın en iyi yolunun hazırlıksız giriş yapmak

ya da Sovyet liderlerinin, propaganda ile baskı altına alınabileceğimize inandırmak olduğunu düşünmüştük.

Diğer yandan temel çözümleri hedefleyen, daha önce benzeri görülmemiş bir kapsamda müzakerelere girmeye oldukça istekliydik. Ancak bu müzakerelerin, Sovyet manevralarına tepki olmasından ziyade kasıtlı bir stratejiyi yansıtmasını istiyorduk; teşviklerin doğru bir şekilde oluşturulması gerektiğini düşünüyorduk. 6 Şubat'taki arka plan brifingimde basına, bağlantının önemini vurguladım: "İstediğimiz şey... siyasi gerginliklerin düzeyini düşürmek için bir isteklilik olması ve bunun da kelimelerden ziyade başka şeylerle gösterilmesi ve silah rekabetinin sınırlanmasının yanı sıra siyasi alanlardaki çatışmayı indirgeme teşebbüsünde bulunulmasıydı." Somut ifadelerin yer aldığı bu açıklamayla tıpkı seleflerimizin de yaptığı gibi, Sovyetler Birliği'nin Vietnam'daki savaşta etkin bir rol oynayabilecekleri ihtimalini göz ardı etmeyeceğimiz anlamına geliyordu. Ayrıca Sovyetlerin daha geniş kapsamlı bir politikaya doğru yönelmelerini sağlamak için mevcut kaygılarından (örneğin, Çin hakkında) faydalanmaktan da kaçınamazdık.

Fakat halkın ve Kongre'nin ruh halleri tamamen farklıydı. Başkan'ın Sovyetler Birliği'ne yönelik stratejisi ve iki ülke arasındaki ilişkiye yönelik düşüncesi ortaya çıktığında yoğun şekilde eleştiri yağmuruna tutulması bir Başkan'ın göreve geldiği zamanlarda pek rastlanılan bir durum değildi. Başkan'ın göreve başlama töreninden bir gün sonra *Washington Post*'ta da vurgulandığı üzere, "Füze görüşmeleri en nihayetinde, Bay Nixon'ın uygunluğunda başlayabilir." "Başkan'a, Doğu-Batı ilişkilerindeki 'çatışma çağının', 'bir müzakere çağına' yol açtığını ifade ettiği yönündeki düşüncesini gerçekleştirmesi için hayatındaki ilk fırsatı sunuyorlardı." Kendisi için belirlemiş olduğu en yüksek rolün sınanmasında, "barışı getirme", onun üzerindeydi. Başkan'ın göreve başlama töreninden sonraki sayısında (31 Ocak) *Time* dergisi, bir an önce ilerleme kaydedilmesi konusundaki beklentileri artırmıştı: "Ruslar, ABD'yi kışkırtmak ve diğer hamlenin Washington'a yönelik olduğunu vurgulamak için Nixon'ın göreve başlama törenini seçmişlerdi. Washington'daki bazı diplomatlar ve silahsızlanma uzmanları, Nixon ve Rogers'ın, müzakerelerin yapılması gerektiğini hâlihazırda karar verdiklerine ve konferansın aslında iki ila dört ay içinde başlayabileceğini düşünüyorlardı."

Bu görüşler ışığında fırsat ele geçtiği takdirde, müzakerelerin başlaması, herhangi bir ön koşul ya da bağlantıdan uzak olmak zorundaydı. "Başkan şu şekilde ifade etti" diye yayınlamıştı *New York Times* gazetesi 18 Şubat'ta. Buna göre,

> Başkan, stratejik silahların kontrolü hakkında öne sürülen Sovyet-Amerikan müzakerelerini, siyasi konulara dair olanlarla ilişkilendirerek, son on iki yıldaki Amerikan politikasını tersine çevirmeyi planladığını belirtmiştir. Fakat hiçbir şey NATO müttefiklerini bu denli alarma geçiremez. Tam da Bay Nixon çoğu Batı Avrupa ülkesinin güvenini kazanmak istediği sırada Sovyetler Birliği ile bir dizi Doğu-Batı meselesi üzerine yapılacak bir görüşme, şüphesiz endişeye yol açar. Ayrıca stratejik silahlara ilişkin meseleler çözüme kavuşturulması için olgunlaşmışken Orta Doğu, Vietnam ve Almanya gibi Doğu-Batı'yla alakalı siyasi meselelerin çözümü de bir hayli zorlaşacak.

(Sorunları çözme olasılığıyla müttefiklerimiz aylar içinde tam olarak alarma geçmeden.) *Washington Post,* 5 Nisan'da benzer bir fikir sunmuştu:

> Başkan Nixon, oyalanmayı bırakıp Ruslarla füze görüşmeleri için hızlıca harekete geçmelidir. Hoşgörü süresi, yeni bir Başkan'ın bilgilendirilmesine ve kendi taktiklerinin belirlenmesini mümkün kılıyor. Yine de Nixon yönetimi hâlâ boş boş etrafta dolaşıyor. Peki, ne zaman? Ruslar neredeyse bir yıldır hazırlar.

Bağlantı konusunda ise:

> Gerçeklik, herhangi bir başkanın üst üste pek çok farklı işi sıraya dizebileceğine inanmasına izin verecek kadar karmaşık ve zorludur. Silahların kontrolü, politik meselelerin dışında tamamen ayrı bir değer ve aciliyete sahiptir.

Dahası, Doğu-Batı ilişkilerinin tüm tarihi ilişkileri, bağlantıya karşı uyarıda bulunuyordu.

Bu müzakerelere başlamak, "her zamankinden daha acildir" diye yazmıştı *Business Week* 22 Mart'ta. *Scripps-Howard* gazetelerinden R. H. Shackford, 19 Şubat'ta şöyle yazmıştı; "Nixon yönetimi, işi ağırdan alıyor." *New York Post,* 27 Mart'ta, yönetimden "oyalanmayı derhal durdurmalarını" talep etmişti.

Önde gelen senatörler ve kamuya mal olmuş diğer kişiler, aynı konuya parmak basıyorlardı; seleflerimiz bize, en fazla birkaç haf-

ta süren bir hoşgörü süresi tanıyordu. 4 Şubat'ta Senato katında, Idaho Senatörü Frank Church, "savaş karşıtı" Kremlin'in imdadına yetişmemiz gerektiği konusunda uyarıda bulunmuştu: "Eğer Başkan Nixon, ABD'deki füze sınırlamasıyla ilgili müzakerelere karşı çıkanları dinlerse, Sovyet hükümeti içindeki füze görüşmelerini savunanların konumları ve güvenilirlikleri, belki de düzeltilmenin ötesinde zarar görecektir." Tennessee'li Senatör Albert Gore, Mart ayı başlarında, şu şekilde açıklamada bulunarak silahsızlanma alt komisyonunun komite oturumlarını başlatmıştı: "Başka bir nükleer silahlanma yarışının tırmanışını durdurmak için önümüzde eşsiz bir fırsatı olabilir." İki ay önce hem ABM savunması hem de MIRV'ler için fon içeren bir savunma bütçesini sunan eski Savunma Bakanı Clark Clifford, Mart ayı ortasında, kendisinin önerdiği programlarda silahların dondurulması çağrısında bulunmuştu: "Asıl gerçek şu ki stratejik nükleer silahların dondurulmasıyla ilgili görüşmelere katılmak için hoşumuza gidecek bir konumda bir daha asla olamayabiliriz. Teknolojik gelişmeler, silahların sınırlanmasına ilişkin başka bir anlaşmayı şu andan itibaren bir yıl ya da bugünden itibaren 6 ay sonra geliştirmek ve uygulamak için daha zor hale getirebilir."[17]

Bu görüşler bürokraside karşılıklı anlayış bulmuştu. Diplomatlar, her zaman müzakerelerin olması tarafındadır; onlar, mesleğin can damarlarıdır. Sovyetlerle olan ilişkilerimiz, Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapan Llewellyn Thompson, Charles Bohlen ve George Kennan gibi seçkin kişilerin ilgisini çekmişti. Onların uzmanlığı yeteri kadar takdir edilmemişti. Sovyetler Birliği'nin (1933'e kadar başarılamayan) açık bir şekilde tanınmasının ABD diplomasisi için nihai sınır olarak görüldüğü bir dönemde, Sovyetlerle olan ilişkileri canlı tutmaya çalışmışlardı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetlerin hemen hemen her şeyi koşulsuz şekilde kabul ettiklerini görünce afallamışlardı. O dönemde Sovyet toplumunun dinamikleri hakkında öngörülü analizler hazırlamışlardı. Tarihimizdeki her diplomat gibi George Kennan da döneminin diplomatik doktrinini yazmaya çok yaklaşmıştı. Belki de yaşam boyu bir uzmanlığın, herhangi bir duygusal bileşeni olmadan ABD-Sovyet ilişkilerine bağlılık yaratması kaçınılmazdı. Kısmen yaklaşımımızın zor olması ama her şeyden öte Stalin'in altındaki Sovyet liderliğin paranoyası nedeniyle iletişimin pratikte koptuğu zaman on yıllarca acı çeken bu diplomatlar, Stalin son-

rası belli bir dönemde ortaya çıkan barışa yönelik bu girişimlerin en nihayetinde bir ömür boyu sürecek umutların gerçekleşmesini mümkün kılabileceğini görmüşlerdi.

Göreve geldiğimizde, özellikle de o zamanlar, Sovyet meseleleriyle ilgili üst düzey Dışişleri Bakanlığı danışmanı olan Llewellyn Thompson, Kremlin vardiyasındaki kuvvetler dengesi tekrar zorlaşmasın diye Sovyetlerin görüşme önerilerinin hızlı bir şekilde kabul edilmesini ısrarla tavsiye ediyordu. Bu durum, Nixon'ın 25 Ocak'taki Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında, Sovyetler Birliği ile olan müzakereleri Beyaz Saray'dan kontrol etmesindeki kararlılığını vurgulamasını engellememişti. Başkan'ın başta Vietnam olmak üzere politik konularda Sovyetlerin ne kadar iş birliğine yanaşacağını görene kadar, silahların sınırlandırılmasıyla ilgili görüşmeler konusunda belirli bir tarih vermek istemediğini her fırsatta dile getirmesi, bürokratik ivmeyi etkilememişti.

İddia edildiği üzere, otoriter bir kontrol sağlamam için konulan NSC prosedürleri, bu durumda tutarlı bir yaklaşım ya da oturmuş bir politika ortaya çıkaramamıştı. O ayın sonuna doğru, "En geniş anlamıyla... ABD-Sovyet ilişkilerinin mahiyeti üzerine" alternatif yaklaşımları ve görüşleri içeren bir çalışma istedim. Çalışmanın sonucunda Dışişleri Bakanlığı'nca hazırlanan suni bir seçenekler belgesi çıktı. Bu belge bir bakıma yakında standart olacak, açıkça yapay iki seçenek arasından -düşmanlık ve geniş çaplı bir uzlaşma- sadece tutarlı seçenek olarak "Sınırlı Rakip İlişkisi"ni ayırarak öne çıkarmıştı. "Sınırlı Rakip İlişkisi" de, her kurumun kendi tercihlerinin peşinde engellenmeden gitmesine izin verecek şekilde yazılmıştı. Bir başka önemli sorun da Başkan'ın, ciddi meseleler hakkında danışmanlarıyla yüzleşmeyi net bir şekilde reddetmesiydi. Nixon, Dışişleri Bakanı ile yüz yüze bir çatışmadan kaçınmak istediği için sorunun resmi olarak tartışılıp çözülebileceği bir toplantı hiç gerçekleşmemişti. Bunun yerine Nixon, 4 Şubat'ta Rogers, Laird ve Helms'e -ama aslında Rogers için- resmi politika olarak bağlantıyı yinelediği bir mektup göndermişti:

> Sovyetler Birliği ile ilgili genel ve özel açıklamalarımızın üslubunun düzgün olması ve herhangi bir polemiğe yol açmaması gerektiğini düşünüyorum...

Uygulanabilir bir çözümün temelinin, hayati çıkarlarımızın karşılıklı olarak tanınmasından geçeceği kanaatindeyim. Sovyetler Birliği'nin çıkarlarının olduğunu kabul etmeliyiz; şu anki şartlarda kendimizinkileri tanımlarken onlarınkini hesaba katmamazlık yapamayız. Bizimkine benzer bir yaklaşımı benimsediklerini umduğumuz konusunda Sovyet liderliğini şüphe içinde bırakmamalıyız... Geçmişte, kişisel diplomasiye güvenerek, çoğu zaman büyük bir gayretle bir şeyleri halletmeye teşebbüs etmiştik. Fakat çeşitli toplantılara nüfuz eden bu "çaba ve istek", karşılıklı çıkarlara ilişkin birtakım özellikten yoksundu ve bu nedenle her zirve toplantısının ardından bir yıl içinde kriz ortaya çıkmıştı.

Büyük sorunların temelde birbiriyle bağlantılı olduğunu düşünüyorum. Bunun, bir ya da başka bir konunun belirli unsurları arasında ya da seçebileceğimiz taktiksel adımlar arasında yapay bağlantı kurulması anlamına geldiğini kastetmiyorum. Ancak herhangi bir yerde kriz ya da cepheleşme, diğer bir yerde ise tam bir iş birliği varsa, her ikisinin de eş zamanlı olarak sürdürülebileceğini hiç sanmıyorum. Önceki yönetimin düşüncesine göre, SSCB'yle bir mesele üzerinde karşılıklı menfaatimiz olduğunun farkına vardığımızda başka yerdeki çatışmaların inişleri ve çıkışlarından mümkün mertebe korunmamıza yardımcı olacak bir anlaşma veya girişim peşinde koşmamız gerektiğini anlıyorum. Bu durum, kültürel ya da bilimsel değişimler gibi iki taraflı gerçekleştirilecek pek çok pratik konuda işe yarayabilir. Ancak politik ve askeri meseleler gibi günümüzün önemli meseleleri arasında bir bağlantı görebildiğimizi en azından açıkça ortaya koyabilecek bir doğrultuda ilerlemeye çalışmamız gerektiğine inanıyorum. Sovyet liderlerinin, herhangi bir yerdeki gerginlik ya da çatışmadan yararlanmaya çalışırken, bir başka yerde ortaya çıkan iş birliğinden faydalanma beklentisi içine giremeyeceklerini anlamaları gerektiğini düşünüyorum. Böyle bir yol, Sovyetlerin silahlar konusunda yapılan görüşmeleri, başka yerlerdeki uzlaşmazlıkları için bir emniyet supabı olarak kullanmaları tehlikesini içerir...

Büyük ölçüde ilgilendiğim bir hususu hemen açıklamak istiyorum; stratejik silahlar hakkında önerilen müzakereler. Bu müzakerelerin ne zaman ve nasıl yapılacağı konusundaki kararımızın sadece askeri ve teknik meselelerin gözden geçirilmesine bağlı olmadığını düşünüyorum, ancak bunlar yine de mühim bir öneme sahip. Bu karar aynı zamanda, mevcut siyasi bağlamın ışığında ve özellikle de patlamaya hazır bir haldeki Orta Doğu'da mevcut durumun istikrara kavuşturulmasındaki ilerlemenin ve [Vietnam'a ilişkin] Paris görüşmelerinin seyrine göre alınmalıdır. Sovyetler Birliği ile stratejik silahlar konusundaki müzakerele-

rin zamanlamasının optimal ve bir dereceye kadar kontrolümüz altında olduğunu garanti altına almak için zamanı lehimize kullanabileceğimizi düşünüyorum. Aslında böyle bir durum, teknik konuların gözden geçirilmesi için gerekli olanın ötesinde bir gecikme anlamına gelebildiği gibi -en azından konumumuz itibarıyla- hiçbir koşulda görüşme olmayacağı seçeneğini açık bırakmaya devam etmemiz gerektiği anlamına da gelir.

Mektupta, Nixon'ın aslında çok fazla sapma olsa da tam olarak ne yaptığı ifade ediliyordu. Ancak yakın çalışma ekibim ve benim tarafımdan -oldukça doğru bir şekilde- kaleme alınmış olduğu varsayılan mektup, Başkan'ın danışmanının kötü etkisini yansıttığı gerekçesiyle reddedilmişti. Dışişleri Bakanlığı, Doğu-Batı ticaretini tek taraflı olarak liberalleştirmeye, Sovyet etkisinin azaltmasından ziyade daha da büyütecek şekilde bizi Orta Doğu çatışmasına dahil etmesine ve daha da önemlisi SALT'ın bir an önce başlaması için çabalıyordu. Şayet göz ardı edilmemişse Beyaz Saray'ın aksi yönde vereceği her talimat, mümkün olan en geniş serbestlikle yorumlanmıştı. (Bu durumda, Bakanlar Kabinesi'ne gitmesi gereken bu kişisel mektubun bürokrasiye ulaşmadığına dair şüphe yoktu.)

Başkan'ın bağlantıya inandığı ve SALT'ın herhangi bir koşul olmaksızın başlaması ile ilgili olarak henüz kararlı olmadığı konusundaki açıkça ve başka şekilde yorumlanamayacak ifadesine rağmen, silahsızlanma müzakerecimiz Gerard C. Smith, 19 Mart'ta Cenevre'de Sovyet muhatabı Alexey Roshchin'e, SALT'ın başlamasının "bir tür paket formül olan bu hususun belirli uluslararası sorunların çözümüne bağlanmasına gerek olmadığını" ifade etti. 27 Mart'ta Dışişleri Bakanı Rogers, Senato Dış İlişkiler Komitesi önünde, "bu görüşmelerin önümüzdeki birkaç ay içinde başlayacağını umuyoruz" diye açıklamada bulunmuştu. "Sovyetler Birliği ile bu müzakerelerin çok yakında yapılacağına çoktan karar verdik." 7 Nisan'daki basın toplantısında, SALT'ın önünde herhangi bir engel olup olmadığı sorusunu Rogers şöyle yanıtlamıştı: "Hayır, SALT'ın önünde hiçbir engel yok ve yakında daha da ilerleme kaydedilebilir. Şu an itibarıyla hazırlık aşamasındayız ve ilkbaharın sonlarında ya da yaz başında görüşmelerin başlayacağını umuyoruz." Başkan'ın Kuzey Atlantik Konseyi'ne 10 Nisan'da yaptığı söylevine ilişkin bir Dışişleri Bakanlığı taslağı, Başkan'ın şu sözlerini aktarıyordu: "Bugün Moskova'daki Büyükelçimize, Nisan ayında Cenevre'de bu müzakerelere başlamaktan mut-

luluk duyduğumuzu Sovyet hükümetine bildirmesi için talimat verdim." Tarihin belirlenmesi Başkan'a bırakılmıştı ki Başkan böyle bir şeyi beş hafta önce açıkça reddetmişti. Savaş hilesi belliydi: Başkan'ın gereksiz yere benden etkilendiğini düşünen bakanlık, beni bir konuşma yazarı aracılığıyla pas geçmeye çalışmıştı.

O baharda bürokrasi, silah görüşmelerine ilişkin beklentileri artırarak Başkan'ın ilan edilen politikasını günden güne ortadan kaldırıyordu. 18 Nisan'da *New York Times*'ta çıkan habere göre "yetkililer" Sovyetlerle yapılacak silah anlaşmalarının "Nixon'ın dış politikasının en ağır basan hedefi" olduğunu ileri sürmüşlerdi. 22 Nisan'da *Times*, Haziran ayında SALT müzakereleri hakkında spekülasyon yapan "Amerikalı diplomatlar"dan bahsetmişti. 4 Mayıs'ta Llewellyn Thompson, Dobrinin'e, Rogers'ın, 12 Mayıs'ta Asya'ya yapacağı yolculuğa çıkmadan önce kendisiyle tarih ve yer hakkında görüşmeyi umduğunu söyledi. 8 Mayıs'ta Rogers, Dobrinin'e "yaz mevsiminin başları" gibi bir tarihten bahsederek, Asya'dan döndükten hemen sonra tarih, yer ve usulleri tartışabileceklerini ifade etti. Aynı gün Moskova'daki Büyükelçimiz Jacob Beam, Sovyet Dışişleri Bakan Yardımcısı Vasily V. Kuznetsov'la görüştü ve Rogers'tan gelen talimat üzerine Haziran ya da Temmuz tarihli hedefini tekrarladı: Kuznetsov, Sovyetlerin hazır olduğunu söyledi. 13 Mayıs'ta *Washington Post*'tan Chalmers Roberts, yönetimden aldığı bilgi doğrultusunda Rogers'ın 29 Mayıs'ta Dobrinin ile görüşeceğini ve bir tarih belirleyeceklerini dile getirdi; Sovyetler de hazır olacaklarını ifade ettiler. 14 Mayıs'ta Cenevre'den bildiren UPI, ABD'nin Temmuz başında SALT görüşmelerini başlatmaya hazır olduğunu söyledi. 14 Mayıs'ta İngiliz hükümeti, acil olması gerektiğini düşünerek kamuoyunu SALT hakkında nasıl bilgilendireceği konusunda kendisine yol göstermesi için Dışişleri Bakanlığı ile temasa geçti. Benzer bir etki altında kalan diğer NATO müttefikleri de aynı şeyi yaptı. 16 Mayıs'ta Washington'da Gerard Smith, Batı Almanya Büyükelçisi Rolf Paul'a, SALT hakkında brifing verdi ve müzakerelerde muhtemelen hem MIRV hem de ABM konularının ele alınması gerektiğini söyleyip müzakerelerin "yazın" başlayabileceğini belirtti.

Bu sonsuz öncelikli ifadeler ve kümülatif baskılar, Dışişleri Bakanı'yla Başkan arasında açıkça ifade edilmiş görüş farklılıklarının so-

nucunda ortaya çıkmamıştı. Tüm bunlar Beyaz Saray politikasının taktiksel günlük sapmalarıydı. Bir kararın aydınlığa kavuşturulması amaçlanmıştı. Dikkatlice tasarlanmış bir stratejiye uygun olarak istediğimiz şeyleri elde etmeye çalışıyorduk. Sovyetler, SALT için isteklilerdi; Sovyetleri, Vietnam gibi diğer konulara da çekmeyi amaçlıyorduk. O ilk yılın baharında kısa bir süre için Beyaz Saray'la Dışişleri Bakanlığı arasındaki gözle görülür muhalefet, Sovyetler Birliği'ne hükümetimizde manevra yapma ve Beyaz Saray'a baskı uygulayabilmesi için Dışişleri Bakanlığı'nı, medyayı ve Kongre'yi tahrik etme fırsatı verdi.

Medya ve Kongre'den gelen baskılar da dahil olmak üzere tüm bu bürokratik disiplinsizliğin kümülatif etkisi, diğer müzakereler için bir koz olarak SALT müzakerelerinin başlangıcından faydalanma teşebbüsümüzden vazgeçmemiz gerektiği yönünde olmuştu. SALT müzakerelerine başlamak için -Sovyetlerin işleri dört ay boyunca ağırdan almasıyla- hazır olduğumuzu Sovyetlere bildirmesi için 11 Haziran'da Rogers'a yetki verdik.

Fakat bürokrasi, bedeli ağır bir zafer kazanmıştı. Müzakerelerin başlama günü konusunda mutabık kalındıktan sonra benim tarafımdan sıkıştırılan Nixon, müzakerelerin yürütülme sürecini gitgide Beyaz Saray'a taşıdı. Nixon'ın gizlilik tercihi yine de Nixon'ı bu yöne doğru sürüklerken, bürokrasinin disiplinsizliği bunu hızlandırmıştı. Sovyet liderleri, yakında Başkan'ın, kendi Dışişleri Bakanı'yla yüzleşmekte isteksiz olabileceğini ve zaman zaman taktik icabı geri çekilebileceğini öğrendiklerinde, Nixon'ın dış politikamızın temel bir şekilde belirlenmesi konusunda diğerlerine boyun eğme gibi bir niyeti yoktu. Sovyetler, uygulanan kararların gerçekte Başkan tarafından alındığını anladığında, Büyükelçi Dobrinin'le Beyaz Saray arasında doğrudan bir temas kuruldu. ABD-Sovyet tabiriyle "Kanal" olarak bilinen şey işte tam da bu sırada ortaya çıktı.

Kanal

14 Şubat'ta, özel olarak görevlendirilmiş Sovyet Büyükelçisi ile dairesinde karşılaşmam, sekiz yıldan fazla dostane bir şekilde devam edecek olan bir dizi görüşmenin ilkiydi. ABD-Sovyet ilişkile-

rindeki en hassas konular, sürekli Dobrinin'le benim aramda ele alınıyordu. Genellikle, bahçede dikilmiş ormangülü çalıları tarafından manzarasının engellendiği Diplomatik Giriş'in hoş bir odası olan Beyaz Saray'ın Harita Odası'nda görüşüyorduk. Franklin Roosevelt burayı -dolayısıyla adını- İkinci Dünya Savaşı sırasında plan odası olarak kullanmıştı.

Dobrinin, Komünist Parti Yönetim Kurulu adına, ben ise Nixon'ın sırdaşı olarak hemen hemen tüm önemli konularda ön görüşmeler yapmaya başlamıştık. Gayrıresmî olarak birbirimize hükümetlerimizin temel amaçlarını açıklardık ve görüşmelerimiz neticesinde birtakım hususlarda anlaşmaya vardığımızda ise bu konular artık alışılageldiği üzere diplomatik kanallara taşınırdı. Resmi müzakerelerin çıkmaza girmesi durumunda ise Kanal tekrar açılırdı. Sadece bir güç testi neticesinde çözüme kavuşabilecek türden sorunların çıkmaza girmesini önlemek için bazı prosedürler geliştirmiştik. Başkanın izniyle bazen kendi görüşümüzü, "yüksek sesle düşünüyorum" diye belirterek, kendi fikrim şeklinde tarif ederdim. Dobrinin de aynı yansızlık esasında Kremlin'in muhtemel tepkisinden bahsederdi. Bazen prosedür tersine dönerdi. Her iki taraf da diğerinin olumsuz tepkisinden dolayı konuyu resmen ortaya atmaktan kaçınırdı. Ama bu sayede en azından yanlışlıkla ortaya çıkan çekişmelerin de önüne geçilmiş olurdu. Büyük çıkmazlardan kaçınmak için etkili bir yoldu.

Dobrinin, bu hassas role hayranlık uyandıracak derecede yakışıyordu. Bugünlerde büyükelçilerin serbestliliği tıpkı müzakerecilerinki kadar azdır. Kendi ülkelerinden gelen telefon ve teleks, onlara detaylı bir brifing verse de aynı saat içinde aldıkları talimat yine değişebilir. Şayet jet-çağı büyükelçileri, diplomatik postacılar olacaksa -tabii ki acil bir durumdan önce- politik tercümanlar kadar değerli olurlar. Ülkedeki yetkililerin, diğer başkentlerin ve liderlerin karmaşıklıkları konusunda pek az sezgiye sahip oldukları külfetli bürokrasileri idare etmek için elbette ki dünyanın önemli diplomatlarının hepsinin benzer geçmişlerden geldiği ve aynı kültürel çerçevede haberleştiği günlerde harcanandan çok daha az zaman harcarlar. Bakış açısını kaybetmeden siyasi hayatın nabzını yeteri kadar tutarak bunları karıştırmasını bilen zor durumdaki bir insanın içgörüsünün yerini tutacak bir şey yoktur. Kolay fark edilmeyen ve ani kavrayış ge-

reken anlaşılmaz durumlarda, kararların ölüm kalım meselelerini etkilediği krizlerdeki rolü kritiktir.

Özellikle bu durum, Sovyet büyükelçileri için önemli bir zorluk teşkil etmekteydi. Bunlar, disiplini ödüllendiren ve inisiyatifi teşvik eden bir bürokrasinin; bir toplumun tarihsel olarak yabancılara karşı güvensizliğinin; beceriksiz iddiacılıkla görünmez güvensizliğini saklayan bir insanın ürünleridir. Sovyet diplomatlarla görüşürken, kişi, bu diplomatların uzakta olsalar da her zaman kendilerini gözetim altında tutan üstlerinin önyargılarına uygun şekilde müzakere ettiklerine dair tedirginliğe kapılabilir; çünkü bu sayede hatalı bir karara varma olasılığından kurtulmuş olurlar. Sovyet diplomatlarının çoğu, resmiyete oldukça önem verirler çünkü kendi başlarına girişimde bulunmadıkları takdirde lüzumsuz yere de taviz vermeyeceklerinden dolayı Moskova tarafından da suçlanmamış olurlar. Standart argümanları tekrarlarlar çünkü ideolojik ortodoksluğa yönelik bir meydan okuma tehlikesini göze alamazlar. Çünkü Sovyet amaçlarının müzakere edilebilmesi önerisini yetki olmadan ileri sürme ya da yetersiz savunma yüzünden ülkelerinde suçlanma riskine girmek istemediklerinden, yalnızca -o da nadiren- konumlarının gerekçelerini çok resmi ifadelerle açıklarlar.

Dobrinin, bu mesleki deformasyonlardan kaçınmıştı. Komünist toplumun, klasik bir ürünüydü. On iki çocuklu bir ailede doğmuş ve ailesinin üniversiteye giden ilk üyesi olarak, temsil ettiği sistemden ustaca yararlanmıştı. Elektrik mühendisi olarak eğitilmiş ve savaş sırasında Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmişti. Esnekliğini, ister sönmekte olan bir ideolojiden nispeten muaf olan bir alanda almış olduğu eğitime borçlu olsun ister doğal tavrına, sonuç olarak Dobrinin başkalarının psikolojisini anlayabilen tanıdığım birkaç Sovyet diplomatından biriydi. Sadece -beceriksizlik için yeteri kadar boş alan bırakan- Sovyet standartları nedeniyle olmayıp aynı zamanda diğer kriterlerin de etkisiyle kendinden emin ve rahat bir biçimde konuşurdu. Amerikalılarla nasıl konuşulacağını gayet iyi bilen Dobrinin, ifadelerini bizim önyargılarımıza tamamen uygun şekilde seçiyordu. Amerikalılarda suçluluk duygusu uyandırma konusunda da oldukça yetenekliydi; ülkesine, her çıkmazın ısrarla ama nazik bir şekilde bizim suçumuz olduğu izlenimini verirdi.

Dobrinin'in, Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin bir üyesi olduğu hiç aklımdan çıkmamıştı; rahat tavrının bana ya da Batı'ya yönelik herhangi bir eğilimi yansıttığı fikrine hiç kapılmadım. Ülkesinin çıkarları söz konusu olduğu takdirde, diğer komünist liderler kadar acımasız ya da aldatıcı olabileceğine şüphe yoktu. Etkinliğinin, kendi kişisel tercihlerinden ziyade hükümetinin politikalarını yansıttığı beceriye bağlı olduğunu anlamıştım. Yine de Sovyetlerin tutumunu sorgulanamayacak derecede desteklemesinin sorumluluktan ziyade değerli bir özelliğinden kaynaklandığının farkına varmıştım; bu durum, üstlerinin politikalarını kesin bir şekilde ölçmemizi mümkün kılarken aynı zamanda ülkesindeki etkisini de pekiştirmemize neden olmuştu. ABD'nin resmini görüp amaçlarımız hakkında daha iyi bir fikre kapılması bizim için yeterliydi. İstisnasız şekilde doğru ve hatta bilgece olmak üzere, zaman zaman bana, Amerikan siyasetine dair kişisel analizinden bahsederdi. Bu durum, Kremlin'in buradaki koşullar hakkında değerlendirmede bulunabileceğine dair bize biraz olsun güven verirdi. Moskova, tam olarak her şeye vakıf olsa da istediğimiz cevabı vereceği garanti değildi ancak yine de bu şekilde hatalı bir hesaplamanın önüne geçme ihtimali de artıyordu.

Dobrinin, sıradan Sovyet diplomatlarının üstlerine ihtiyatlı biçimde davrandıkları o küçük çaplı yontulma eğiliminden bağımsızdı; güvenilirlik konusunda itibarın, dış politikada önemli bir varlık olduğunu anlamıştı. Zekice ve disiplinli bir şekilde, tavırlarında ısrarcı olurken davranışlarında ise gayet temkinli olan Dobrinin, Washington'ın üst kademelerinde ilerlerken mükemmel bir beceri sergiliyordu. Dobrinin'in büyükelçilere mahsus o sınırlı kişisel rolü, ABD-Sovyet ilişkileri için neredeyse kesinlikle yararlıydı. Eğer bir gün, dönemimizin gerektirdiği gerginlikler hafifleyip tehlikeler de gerçekten azalırsa Anatoli Dobrinin'in buna son derece önemli katkıda bulunduğu unutulmamalıdır.

1969 yılının Şubat ayının en başlarındaydık. Her iki taraf da bir diğerini tartmak için can atıyordu. Dobrinin'in Başkan'la görüşme talebi, Nixon'ı usuli ve asli bir sorunla karşı karşıya getirmişti. Prosedürlere uygun olarak Nixon, Sovyetler Birliği ile olan müzakerelerde hâkimiyetini kurmak istemişti; dolayısıyla Rogers'ın dışlanması gerekiyordu çünkü Rogers hem gereğinden fazla tedirginliğe kapıla-

bilir hem de herhangi bir ilerleme kaydedilmesi durumunda övgüleri toplayabilirdi. Aslında bu bağlantı yaklaşımını kendi hızıyla başlatmak isteyen Nixon, bu işin sorumluluğunu Haldeman'a (ve şüphesiz Haldeman de bana) yıkıp Rogers problemini alışılmış şekilde çözmeye çalıştı. Haldeman, Dışişleri Bakanı'na, beklentilerin artırılmamasının en iyi garantisinin, Rogers'ın toplantıda bulunmaması olduğunu söyledi. Rogers'ın katılımı, stratejimize ters düşen bir aciliyet duygusu taşır ve bu da lüzumsuz bir iyimserlik duygusuna yol açabilirdi. Rogers, eski dostundan bu türde bir endişe görmeye alışık olmadığı için bu düşünceye karşı dirençli olduğunu kanıtlamıştı; hafta sonunun önemli bir kısmı -temelde gerekçesiz değildi- Rogers'ın yeni Başkan'la Sovyet Büyükelçisi arasındaki ilk toplantıya Dışişleri Bakanı'nın katılması taleplerine karşı mücadeleyle geçmişti.

Ama bu sorun, kirli işlerini yapması için başkasını bulabildiği sürece Nixon'ın asla açığa vurmayacağı türden bir meseleydi. Rogers toplantıya katılmadı. Kurumsal prestij için sus payı olarak o zamanlar Dışişleri Bakanlığı'nda, Sovyet dairesinde müdür olan (ve daha sonra birinci-sınıf bir büyükelçi olarak Moskova'ya atandı) Malcolm Toon davet edilmişti. Yine de bu bile önemsizdi çünkü Nixon, toplantı bitince Toon'u ve beni gönderip ardından da Dobrinin'e, özel hassasiyet gerektiren meselelerin ilk önce benimle birlikte ele alınması gerektiğini söylemişti.

Böylelikle Kanal, resmen kurulmuştu.

Dobrinin'le görüşmesinden önce Nixon, Dobrinin'in neleri gündeme getirebileceğini, amaçlarının ne olabileceğini ve bu doğrultuda benim ne tür önerilerde bulunabileceğimi görmesi açısında bir bilgi notu hazırlamamı istemişti. Cevabımda şu önerilere yer vermiştim: özellikle SALT meselesi olmak üzere Dobrinin'in çizgisi muhtemelen Sovyetlerin müzakerelere başlama konusundaki isteklilikilerini vurgulama; 20 Ocak'tan bu yana Sovyetlerin sergiledikleri uzlaştırıcı tavırlarına yeterince duyarlı olmadığımız yönündeki endişelerini belirtme; bu uygun fırsatı kaçırmamamız gerektiği konusunda imada bulunma ve Başkan'la Rus liderler arasında doğrudan bir kanal kurma yönünde olacaktı. Dobrinin'in Sovyet liderliğinden bir mesaj getirmesi durumunda Başkan'a, somut önerilere açık olması gerektiği, ancak Sovyetlerin asıl meseleler konusunda belirgin ifadeler kullan-

mayıp muğlak tekliflerle gidişatı belirlemelerine müsaade etmemesi yönünde tavsiyede bulundum. İlerlemenin, kişisel diplomasiden ziyade belirli bir anlaşmaya bağlı olduğu konusunda ısrar etmemiz gerekiyordu. Zirve toplantıları, dikkatli hazırlıkların sonunda ortaya çıkmalıdır. Belirli hususlar söz konusu olduğunda ise şu mesajların verilmesi büyük önem teşkil ediyordu: Federal Başkanlık seçimleriyle ilgili olarak Berlin'e erişim yollarının sürekli taciz edilmesi, müzakereler konusundaki tüm umutları tüketirdi; Orta Doğu konusunda, ilgili tarafların, nüfuzlarını itidalli olma ve diplomasinin esnek bir biçimde yürütülmesi için kullanılması gerekiyordu; Vietnam'daki savaşı bitirmemiz yönündeki kararlılığımızın ve Sovyetlerle olan genel ilişkilerimizin, Sovyetlerin bu sorununun çözümüne yardımcı olmalarına bağlı olduğunun vurgulanması oldukça önemliydi. Ayrıca Sovyetlerin bize gereken desteği vermemeleri durumunda, "bu meseleye ilgi duyan kişilerin yardımlarına açık olacağımız..." konusunda muğlak bir ifade eklemiştim. Keskin zekâlı Dobrinin için anlaşılmaz olmayan bu üstü kapalı ifadeyle Çinlileri kastediyordum.

Alışkanlığı olduğu üzere Nixon bilgi notumda, önemli gördüğü cümlelerin altını dikkatlice çizdi. Berlin'in bütünlüğüne ve dayanma gücüne olan bağlılığımızı vurgulayan paragrafı işaretledi. Orta Doğu ve Vietnam'a ilişkin bölümlerdeki cümlelerin neredeyse hepsinin altını çizerken özellikle Çin'le olan kısıma işaret koydu.

Yabancı liderlerle yapılan toplantılarda Nixon, özenle hazırlanmış ifadeleri mükemmel şekilde açıklardı; belki de onları daha az tehdit olarak gördüğünden yabancıların psikolojisini, çoğu Amerikalının psikolojisini anladığından daha iyi anlardı. Fakat müzakerelerde karşılıklı olarak özveride bulunma ihtimali onu asabi yapardı; hazırlıklı olmadığı kişisel karşılaşmalardan nefret ederdi; bakış açısını doğrudan yansıtmaktan hoşlanmazdı. Küçük meseleler söz konusu olduğunda sabırsızlanır ve sonunda uzlaşıma varılsa bile yine de uzun süreli çıkmazlarla uğraşmak istemezdi. Kavramsal tartışmalarda başarılı olsa da gururundan ötürü bilgi notuna ihtiyacı olduğunu ziyaretçilere itiraf etmekten imtina ederdi. Daha önce de ifade edildiği üzere, diplomatik karşılaşmalarını, kendisi için önceden hazırlanmış olan -daha doğrusu, eğer daha önceden ikimiz arasında tartışılmış olsaydı, kendi görüşlerini yansıtacak şekilde düzenlenen- konuşma konularını ezberleyerek gerçekleştirirdi.

Nixon'ın kişisel müzakereye yönelik antipatisi, bir başkan için zayıflık ziyade güç olarak algılanırdı. Diplomasi tarihimizin bazı ani çöküntüleri, kendilerini müzakereci olarak tasavvur eden başkanlar tarafından gerçekleştirilmişti. Genel bir kural olarak makamının getirdiği gereklilikler, müzakerelerde ayrıntıya girilmesini ve müzakerelerin sonlandırılmasını engeller. Dahası başkanlar, müzakereciler olduğunda, diplomasi açısından kaçış yolları da tıkanır. Mahcubiyet duymadan verilen tavizler geri alınamaz. Çıkmaz, makamın itibarını tehlikeye atabilir ve hata da yanlış yapıldığının kabul edilmesini gerektirir. Hükümet başkanları, bu kariyeri zamanında bir miktar sağlıklı egoları olmadan seçemeyeceklerinden, inatçılıktan meydan okumaya doğru bir anda kötüleşebilen bir durum ortaya çıkabilir. Daha düşük düzeylerde yapılan müzakereler -ve hatta Dışişleri Bakanı bile, Başkan'a göre düşük bir düzeydedir- hükümet başkanının kritik anlarda müdahale etmesini mümkün kılar; düzenlemeler çok daha az maliyetle yapılabilir. Hükümet başkanları bir araya geldiğinde, anlaşma metinlerinin önceden hazırlanmış olması -hizmet ettiğim başkanlarla çoğu zaman durum bu şekildeydi- gerekse de liderlerin müdahalesi sonucu çözüme kavuşan meselelerde hak iddia edebilmeleri için bir iki husus karara bağlanmazdı. Başkanlar, elbette genel stratejiyi şekillendirmekten sorumlu olup önemli kararlar almalıdırlar; bunun için yükümlülükleri vardır ve yol boyunca ne kadar yardım alırlarsa alsınlar yine de tüm övgüyü hak ederler. Taktiksel açıdan kendi stratejilerini uygulamaya teşebbüs ederlerse, felakete davetiye çıkarırlar. Nixon, bu hatayı asla yapmadı.

Dobrinin'le Nixon arasındaki ilk görüşme, 17 Şubat 1969'da gerçekleşti. Gripten kurtulan Dobrinin, Oval Ofis'e gelince Başkan'la tanıştırıldı ve birkaç gün önce benimle yapmış olduğu sohbetle uyum içerisinde olarak kendi liderliğinin görüşlerini Başkan'a aktardı. Olası bir zirve toplantısı imasında bulunan Dobrinin, bağlantıyı da reddetmemişti. Aksine, Sovyetlerin aynı anda birkaç konuda müzakere etmek istediklerini vurguladı. Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'da bir çözüm bulmak için nüfuzunu kullanmaya hazır olduğunu belirttikten sonra stratejik silahların sınırlandırılması konusundaki görüşmelere katılmaya ne zaman hazır olabileceğimizi sordu.

Heyecanlandığı zamanlardaki tavrını sergileyen Nixon, münasip bir şekilde zirvelerin dikkatli hazırlıklar gerektirdiğini söyledi ve tüm dünyada süper güç sınırlanmasının önemli olduğunu vurguladı;

Orta Doğu ve Vietnam'daki mevcut durumun yatışması gerektiğini ifade eden Nixon, silah görüşmelerinin de dikkatli bir hazırlık gerektirdiğinin altını çizdi. Ayrıca siyasi açıdan sınırlama olmadığı sürece silahlanmayı durdurmanın barışı garanti etmeyeceğini belirtti. Berlin'in statüsüne verdiğimiz önemi de vurgulayınca Dobrinin de Sovyetler Birliği'nin bu konularda elinden geleni yapacağını dile getirdi.

Kişisel karşılaşmalarda kendisine pek güveni olmayan Nixon, iyi bir iş yaptığı konusunda teyit almak için beni o gün dört defa ofisine çağırmıştı. Zor bir yüzleşme olduğunu düşünüyordu. Benim izlenimim ise tam tersiydi; toplantı gayet uzlaşıma açık bir havada geçmişti. Ya da en azından ustalar arasında geçen bir satranç oyununda açılış hamlesinden sonra beklenen şekilde geçmişti. İki taraf da azami seçenek sayısını muhafaza etmek için hamle yaparken bir yandan da rakibin beklenmedik hamlelerine karşı kendini korumaya çalışmıştı. Vicdanım rahat bir şekilde, Nixon'a mümkün olan en iyi performansı gösterdiğini söyleyebilirdim.

Ertesi sabah, 18 Şubat'ta Nixon'a gönderdiğim bilgi notunda, bu ilk görüşmeye ilişkin izlenimlerim yer alıyordu. Düşüncelerim şu şekildeydi:

> Özellikle silahların kontrolü ve Orta Doğu hakkında olmak üzere Sovyetlerin mevcut tutumlarının büyük ölçüde bu yönetimin planlarına ilişkin pek bir şey bilmemelerinden kaynaklandığını düşünüyorum. Yeni silah programları hakkındaki görüşünüz nedeniyle Moskova'nın yeni ve maliyetli kararlar alması gerekeceğini düşünüyorlar; müzakerelerin bir an önce başlamasının en azından Washington'daki bu tür eğilimleri etkisiz hale getireceğini umuyorlar (Ancak bizimle olası bir anlaşmanın fiili koşullarından daha önemli hususlar olsa da bu noktada, Kremlin'de karşıt görüşlerin ortaya çıkacağını düşünüyorum). Özetle, niyetlerimiz (Sovyetler bu durumu, "makul" ve "maceracı" güçler arasındaki bir çekişme olarak görüyor) hakkında bilgi sahibi olmadıkları için Moskova'nın bir süre bizimle temasta olacağına inanıyorum. Herhangi bir gerekçeye bağlı kalmadan, bazı kişiler Moskova tekrar bize tamamen düşman olmasın diye, bu fırsatı kaçırmamız gerektiği yönünde bir fikir ileri sürüyorlar. Benim kanaatime göre, endişeden kaynaklandığını düşündüğüm Sovyetlerin bu ilgisinden faydalanıp özellikle Orta Doğu ve Vietnam'da yaşanan gerginliklerin sebebini bulmaya çalışmalıyız. Böyle bir yaklaşım, aynı zamanda Berlin konusundaki istikrarlı tavrımızı da sürdürebiliriz.

Sovyetlerin neyin peşinde olduğunu hesaplamak için çok erkendi. Dobrinin, sadece Sovyet liderlerinin geniş bir cephede müzakere etmeye hazır olduklarını göstermeleri anlamındaki bağlantıya razı olmuştu; bir müzakerenin sonucunu bir diğeri için ön koşul yapmaya yanaşmamışlardı. Dobrinin, yumuşak başlı bir şekilde, Vietnam'da barışa doğru ilerlemenin genel ilişkiyi geliştirmeye yardımcı olacağını ifade etmişti; ancak bu formülasyon, "ters bağlantı"yla bize şantaj yapma girişimiyle de tutarlıydı. Orta Doğu'ya uygulamada yardımcı olabilecek bir Sovyet teklifi, Arap dostlarını desteklemeye hazır olduklarından -aslında hazırlar- daha fazla bir şey ifade etmemiş olabilirdi.

Halbuki 1971 yılına kadar Sovyetlerle olan çıkmazlarımızdan fırtına koparmayacaktık. 1969'da sonuçsuz kalan muhabereler, 1970'te de devam edecek olan bir dizi cepheleşmeye dönüşmüştü. 1969 yılında Dobrinin'le yaptığım aylık toplantılarımın yaklaşık onunda, Vietnam'daki savaşı sona erdirmek için Sovyet iş birliğinden destek sağlamaya çalıştım. Dobrinin, her zaman kaçamak davranıyordu. Sovyetler Birliği'nin savaşa devam etme konusunda herhangi bir ilgisinin olduğunu reddetti; gerginliğe karşı (geçmişe bakıldığında, son derece yumuşak bir şekilde) uyardı; savaşı bitirmek için hiçbir zaman somut bir öneri getirmedi.

Başkan, bu durumun üstesinden daha iyi gelemezdi. 26 Mart'ta Nixon, 17 Şubat'ta Dobrinin'le yaptığı konuşmaya benzer şekilde, Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı Alexey Kosigin'e bir mektup yazdı. (Komünist Parti Merkez Komitesi'nin Genel Sekreteri Leonid Brejnev 1971'in ortalarına kadar dış politikada kamuya açık bir rol oynamamaktaydı). 27 Mayıs'ta cevap veren Kosigin, Sovyetlerin standart tutumu hakkında pek bilgi vermedi. Muhtemelen bağlantı konusundaki görüşümüzün yurt içinde neden olduğu eleştirilerden cesaret bulan Kosigin, mektubunun en önemli kısmında bu bağlantıyı alenen sorguluyordu. "Mevcut sorunların her birinin karmaşıklığını kendi içinde dikkate aldığımız takdirde bir meseleyi bir başkasıyla ilişkilendirmenin işe yaramayacağını düşünüyorum" diye ifade etmişti Kosigin mektubunda. Bu hususun üzerinde durmamaya karar verdikten sonra yaklaşımımızı pratik açıdan devam ettirdik.

14 Mayıs'ta, Başkan'ın Vietnam hakkında yapacağı konuşmanın

bir nüshası Dobrinin'e verildi; konuşmanın düzenlenmesi önceden yapılmıştı. Dobrinin'le toplantıdayken beni arayan Nixon, savaşa artık bir son verme yönündeki kararını Dobrinin'e vurgulamak üzere ikimizi de Lincoln Oturma Odası'na çağırdı. Sovyetlerden herhangi bir yanıt gelmedi. Bu aynı zamanda Cyrus Vance tarafından önerilen Vietnam barış misyonuna da bir tepkiydi.* Sovyetlerin işleri ağırdan alması nedeniyle Nixon, Romanya ziyaretini Ağustos ayı için planladı. Başkan'ın bunu yapmasının sebebi, Doğu Avrupa'ya ve aynı zamanda Romanya'nın da bir süredir destekçisi olduğu Çin Halk Cumhuriyeti'ne yönelik seçeneklerimiz olduğunu Moskova'ya hatırlatmaktı. Ayrıca sonbaharda BM Genel Kurulu'na katılmak üzere New York'a her yıl yaptığı ziyareti tekrarlamak ve Başkan'la gelenekselleşen ufuk turunu gerçekleştirmek isteyen Andrei Gromiko'yu, Washington'a çağırmaktan vazgeçtik. Bir randevu talep edilmesi halinde ise Başkan'ın, Sovyet Dışişleri Bakanı'nı kabul edeceğini belirttik; dolayısıyla bu da Sovyetlerin yapmayı reddettiği şeydi.

Bu durum, 1969'daki Sovyet davranışlarına benzer şekilde, temel tercihlerinin asıl mesele üzerinde değil de usul üzerinde olduğuna dair çok az şüphe bırakıyordu. Daha önce de ifade ettiğim gibi Nisan ayında, Beyaz Saray'ın izni dahilinde olmadan yapılan düşük-düzeydeki basın açıklamalarında ve ortaya çıkan sızıntılarda, "ilkbahar sonlarında ya da yaz başlarında" SALT görüşmelerine başlanacağı öne sürülüyordu. 11 Haziran'da Beyaz Saray, Sovyetlere görüşmelere başlamak için hazır olduğumuzu bildirme yetkisini verdiğinde bürokrasimiz kendinden emin şekilde, birkaç hafta ya da daha kısa bir süre içinde cevap bekliyordu. Aslında Sovyetler dört aydan fazla süre boyunca cevap vermemişti. Bunun sebebi, Senato'nun ABM meselesine ilişkin yürüttüğü tartışmanın sona ermesini beklemek ve ABM programımızın silahların kontrolüyle ilgili müzakerelerle bağdaşmadığı konusunda eleştirilerimizin argümanlarını çürütmek istememeleriydi.

Sebebi ne olursa olsun 20 Ekim'de Dobrinin, Sovyetlerin SALT müzakerelerinin başlaması için bir tarih belirlemeye istekli olduğunu bildirmesi için Başkan'a ziyarette bulundu. Dobrinin bu vesileyle ABD-Sovyet ilişkilerinin genel olarak yavaş ilerlemesinden şikâyet

* ABD ve Sovyetler Birliği'nin Vietnam konusundaki tartışmaları VIII. Bölüm'de açıklanmıştır.

etti. Nixon, Sovyetler Birliği'nin kendi kararlarını verme hakkına sahip olduğunu ancak genel ilerlemenin Sovyetlerin Vietnam konusundaki tutumuna bağlı olacağını söyledi. İkna olması açısından ertesi gün Dobrinin'e, Başkan'la yaptığı sohbetin suretinin Vietnam ile ilgili kısmını hatırlatıcı not olarak verdim; Moskova'nın iyice anlaması için birtakım hususları kasıtlı olarak daha keskin ifadelerle belirttim. Dobrinin daha önceleri de yaptığı gibi, Nixon'la gerçekleştirdiği toplantıda hiç not almamıştı. Yine de bazı tutarsızlıklar olduğunu gören Dobrinin, resmi kayıt olarak Moskova'ya hangi versiyonu iletmesi gerektiğini sorunca ben de yazılı versiyonu kullanmasını söyledim.

Avrupa güvenliği, özellikle de Berlin konusunda hiçbir ilerleme kaydetmemiştik. Önceki üç seçimin olaysız geçmiş olmasına rağmen Doğu Almanlar, Batı Berlin'de yapılacak Federal Başbakanlığı seçimini protesto için Berlin'e erişim yollarını keserek ufak bir kriz başlatmıştı. 22 Şubat'ta Avrupa'ya yaptığı ilk ziyaretinin akşamında Nixon, Batı Berlin'deki ABD askerinin sayısının arttırılmasını emretti. Dışişleri Bakanlığı'nın itirazlarına rağmen Nixon yine de kararından dönmedi. Dobrinin'in 17 Şubat'ta Sovyetler Birliği'nin soğukkanlılığını koruyacağına dair vaatte bulunması üzerine olay yatıştı. Federal seçimler 5 Mart'ta, Reichstag binasında herhangi bir kriz yaşanmadan gerçekleşti ve mevcut sıkıntılar o an için bitmiş gibiydi. Çin Başbakanı Chou En-lai ile 1971 yılının Temmuz ayında yaptığım gizli gezide tanıştığımda, mevcut olayları bir de kendi açısından yorumlamak istedi. Başbakan, Sovyetler Birliği'nin, dikkatleri başka yöne çekmek için Çin'le Mart 1969'da yaşanan sınır çatışmalarını ortaya atarak Batı Almanya'daki parlamenterlerin Berlin'e engelsiz seyahat ettiklerini iddia etti. Chou'nun görüşüne göre, sınır çatışmaları Sovyetlerin, "Berlin'e karşı olan sorumluluklarından kaçmaları"na mahal vermek için ortaya atılmıştı.*

Ne olursa olsun Başkan Nixon yine de 27 Şubat'ta Avrupa gezisi sırasında Batı Berlin'deki Siemens fabrikasında yaptığı konuşmada Berlin müzakerelerinin başlaması için öneride bulundu. Şehrin savunulmasına ilişkin kararlılığımızı yeniden teyit ettikten sonra Berlin'in tehdit ve zorlama konusu olmasındansa "anlaşmaya varma... ve uzlaşma" konusu olması gerektiği yönündeki umudunu dile getirdi.

* Mart 1969'da Çin-Sovyet sınırı boyunca yaşanan askeri alevlenme, VI. Bölüm'de açıklanmıştır.

Berlin hakkında görüşmede bulunmak isteyen Başkan, 26 Mart'ta Kosigin'e gönderdiği mektupta bu yönde bir öneride bulundu. Nisan ayında Washington'da yapılan NATO toplantısında Federal Cumhuriyet, Berlin'den sorumlu üç Batılı müttefikten -Fransa, İngiltere ve ABD- Berlin konusunda Sovyetlerle görüşmelerini istedi. Müttefiklerin istişareleri, yaz boyu devam etti. 10 Temmuz'da Gromiko, Sovyetlerin, "Batı Berlin'le ilgili karışıklıkların şimdi ve gelecekte nasıl önlenebileceği konusunda görüş alışverişinde bulunmaya" ilişkin istekli olduklarını alenen beyan etti. Eylül ayında yapılması planlanan Alman seçimlerinden önce gerilimlerin yumuşamasının getireceği faydaların farkında olarak Batı Almanya Şansölyesi Kurt Kiesinger, hemen kabul etti. 7 Ağustos'ta Batılı müttefikler, görüşmeleri başlatmaya istekli olduklarını duyurdular. Sovyetler, kaçamak bir cevap vermeden önce Eylül ayına -ya da Alman seçimlerinden hemen öncesine- kadar beklediler; Gromiko'nun genel ifadelerinin tekrarlandığı cevapta Doğu Alman rejiminin üstünlüğü (henüz Batılı güçlerin hiçbiri tarafından tanınmıyordu) vurgulanmıştı. Berlin'e erişim meselesi hakkında taahhütte bulunmak istemeyen Sovyetler, bunun yerine Batı Almanya'nın Berlin'deki faaliyetlerini durdurma konusunda görüşme önerisinde bulundular.

Sovyetlerin bu cevabından, "hemen hemen hiçbir önemli ilerleme" kaydedilmediğini anladım ve bunu da Başkan'a ilettiğim bilgi notunda açıkladım. Bir defa daha Sovyetler, önemli bir gelişme için hazır olduklarına dair herhangi bir belirti göstermeden, başka bir ana konuyla ilgili müzakerelerin başlamasına ilişkin her yolu deneyip avantajlı çıkmaya çalışıyorlardı. Dolayısıyla notumun sonunda şu ifadeleri kullandım: "Açıkçası onlar acele etmediği için bizim de acele etmemiz için bir neden olduğunu düşünmüyorum; özellikle müzakerelere başlamak için baskıda bulunursak, Sovyetlerin de Doğu Alman "hâkimiyeti" konusundaki sert tutumlarını sürdürme tehlikesi var."

Sovyet liderlerinin Berlin üzerinden ayarlamaya çalıştıkları şey, ABD ile ikili görüşmelerde bulunmaktı. Kosigin, 27 Mayıs tarihli mektubunda, Başkan'ın konuyla ilgili görüşme teklifini uygun bulduğundan Dobrinin 20 Ekim'de Nixon ile yaptığı görüşmede bu hususu dile getirdi. Sovyetlerin, asıl istediğimiz şey olan Berlin'e erişimdeki gelişmeleri tartışma konusundaki isteksizlikleri göz önünde bu-

lundurulduğunda, Başkan'a ikili görüşmeler fikrinden vazgeçmemizi tavsiye ettim. Sovyetler'in ikili görüşmelerde bulunmak istemesinin amacı, müttefiklerimiz arasında şüphe uyandırmaktı. Bu konuyu şu an için düzenli olarak yapılan Dörtlü-Güç oturumlarında gündemde tutmak için elimizden geleni yapmalıyız, diye öneride bulundum.

Sovyetler, Orta Doğu'da da benzer bir taktik kullanmışlardı. Bir defa daha görüşmede bulunma talebiyle karşımıza çıkmışlardı. X. Bölüm'de açıklayacağım üzere görüşmeler başladıktan sonra standart radikal Arap pozisyonunu benimseyen Sovyetlerin, bu meselenin pazarlık konusu bile olamayacağını biliyor olmaları gerekirdi. Bize aylarca anlatılanlara göre, ABD, sınırlara ilişkin tavrını açıklığa kavuşturana kadar Sovyetler Birliği, kendisine bağımlı ülkelerden taviz vermelerini istemeyecekti; sonunda 1967 sınırlarını büyük ölçüde kabul ederek, 28 Ekim'de sınırlar konusundaki tavrımızı belirttik. İki ay boyunca Sovyetlerden herhangi bir cevap gelmedi; geldiğinde de içeriğinde hiçbir şey yoktu. Sovyetler söz konusu olduğunda, 1969 yılı, somutluktan uzaklaşma anlamına geliyordu.

Sovyetler işleri ağırdan almış olsalar bile yine de neredeyse tüm alanlardaki müzakerelerin hızlanmasını isteyecek Amerikalı sayısı da az değildi.

SALT'a Hazırlanma

Büyükelçi Gerard C. Smith, 1969 yılının Mart ayının başlarında, SALT için başmüzakereci ve Silahların Denetlenmesi ve Silahsızlanma Kuruluşu Başkanı olarak atandı. Sık sık aynı fikirde olmamamıza rağmen bunun mükemmel bir atama olduğunu düşünüyordum. Kendini işine adamış, yorulmak bilmez ve kurnaz biri olan Smith, art arda gelen yönetimlere hizmet eden ve kamu hizmeti idealini özetleyen yetenekli yöneticilerden biriydi. Zaman zaman sıkıcı tavrından dolayı onu hafife almak kolaydı. Ama Washington'da yolunu bulabiliyordu; bürokratik oyunda acemi değildi. Kendisinin hiçbir güce sahip olmadığı göz önüne alınacak olursa şaşırtıcı derecede baskıda bulunmayı başarabiliyordu. Yönerge hazırlamada o kadar becerikliydi ki sözde üstleri, onun takdir yetkisine asgari düzeyde müdahale edebiliyorlardı; aynı fikirde olmadığı direktifleri kendi tercihle-

rine uyduracak şekilde yorumlamada da maharetsiz değildi. Üstelik daima neşeli ve onurluydu, iyi bir amaç uğruna sonuna kadar savaşırdı. O amaç, silahların kontrolü idi; bu hedefi hükümetimizde sürekli gündemde tutmak kurumunun göreviydi; bunu da önlenemez bir sebatla yapmıştı.

Daha önce SALT müzakerelerinin başlaması için bir tarih sunma yönünde yönetimi harekete geçiren baskılardan ve bu uğurda mücadele edenlere rağmen Sovyetlerin dört ay boyunca hiç cevap vermediklerinden bahsetmiştim. Neyse ki bu sefer, hazırlık yapabilmemiz için yeteri kadar zamanımız vardı ve en nihayetinde müzakereler başladığında tutarlı bir şekilde ilerleyebilecektik.

6 Mart'ta ABD'nin müzakerelerdeki tutumunun belirlenmesi amacıyla yayımladığım yönergede bir dizi seçenek önerilmesi talebinde bulundum. Bu yönergeye riayet edildiğini pek söyleyemem. İkinci ve üçüncü düzeylerdeki yetkililer, çoğunlukla bir önceki yönetimden kalmalardı. Doğal olarak tercih ettikleri seçenek, Johnson'ın Leningrad'da olmasını istediği zirvenin bu sefer Kosigin'e teklif edilmesiydi. 1968 yazında sıkı bir şekilde çalışan bürokrasi, görüş birliğine vararak bir teklifte bulunmuştu.

Bu teklifin başlıca avantajlarından biri, özellikle Genelkurmay Başkanlığı tarafından kabul görmüş olmasıydı. Ancak teklifteki en önemli husus -karadan ve denizden fırlatılan stratejik füzelerin (sayısının) dondurulması- dikkatlice gözden geçirilince, bu küçük bürokratik zafer, parlaklığının birazını kaybetmişti. Her ne kadar 1969'da Sovyetlerin büyüyen kara-konuşlu füze cephaneliği, sayıca bizimkilere yaklaşmaya başlamış olsa da Ruslar, denizaltı füzelerinin sayısında bizden bir hayli geride kalmıştı. Kıtalararası bombardıman uçaklarındaki büyük avantajımız (teklifin dışında bırakılmıştı) dikkate alındığında, Sovyetlerin dondurmayı kabul etme ihtimali pek yok gibiydi.

Başkan'ın seçimlerini genişletme çabalarım, sıra dışı bürokratik güçlükler içeriyordu. Nixon, SALT stratejisine ve hangi kanallarda müzakere edilmesi gerektiğine büyük ilgi gösteriyordu. Ancak çeşitli sayıdaki planların ayrıntıları onu sıkıyordu; aslına bakılırsa alternatifler arasından en uygununu seçme işini bana bırakmıştı. Ancak bürokrasi bunun farkına varmış olsaydı, disiplinin tüm kalıntıla-

rı ortadan kalkmış olurdu. Bu yüzden Nixon'ın sabırsız protestoları üzerine bir dizi NSC toplantısı düzenledim. Bu toplantıda seçenekler donuk bakışlı ve asabi bir Başkan'a sunulmuştu; böylece direktifler, kendi yetkisine uygun bir şekilde verilebilirdi.

NSC tartışmasına biraz düzen getirmek için hem sınırlı hem de kapsamlı yaklaşımlar dâhil olmak üzere bir dizi seçenek istedim. Bunların akabinde ortaya çıkan görüşe göre, analiz edilmeye tabi tutulduğunda biri dışında diğer tüm seçeneklerin, stratejik olarak hiç anlaşma yapılmamış olmasından daha kötü olacağı anlaşılmıştı. SALT'ın açılışındaki beklenmedik gecikme, evimizi düzene sokmamız için bize bir fırsat sunmuştu. Kurumlar arası panelden çok şey öğrenmiştim; Richardson'la ben, MIRV'lere yönelik sınırların stratejik etkilerinin, bu sınırların doğrulanabilirliğinin, sakınma olasılıklarının ve risklerinin sistematik analizini yapmakla görevlendirilmiştik. Birkaç hafta sonra bu görevi sadece MIRV'leri değil, tüm stratejik silahları potansiyel müzakere konusu olacak şekilde genişlettim. CIA'den, önerilen her bir silah sınırlamasının doğruluğunu değerlendirmesi istenmişti; uyumluluğu nasıl kontrol edilebilirdi, ifşaat öncesinde ne kadar dalavere yapılabilirdi ve olası ihlallerin stratejik sonuçları neler olabilirdi. Savunma Bakanlığı'ndan ne tür iyileştirici önlemlerin mevcut olduğunun saptanması ve bunları uygulamak için gereken sürenin analiz edilmesi istenmişti. İnceleme Grubu'nun önüne kurumlar ve bakanlıklardan gelen seçenekler sıralandığında, müzakere pozisyonlarının muhtemel kombinasyonları karşısında hayrete düştüğümü ve Başkan'dan bunları sıralamasını istemenin adil olmadığını meslektaşlarıma söyledim. Böylece çizim tahtasına geri döndük ve yeni bir yaklaşım denedik. Silahların sınırlanmasını önce ayrı ayrı sonra da kombinasyonlar halinde ele alıp analiz ettik. Olası sınırlamalar, her biri güvenliğimize uyacak şekilde yaklaşık yedi paket halinde gruplandırılmıştı. Bunlar, belirli teklifler oluşturmak ya da değiştirmek için yapı taşları olarak hizmet edeceklerdi. Bu nedenle Sovyetlerden nasıl tepki gelirse gelsin, her seferinde kendi aramızda yeni bir ABD pozisyonu geliştirmek zorunda kalmadan, esnek bir şekilde onlara karşılık verebilecek bir konumdaydık. Sonuç itibarıyla, silahların kontrolünün stratejik ve doğrulayıcı etkileri konusunda hükümetimiz ve muhtemelen her hükümet tarafından şimdiye kadar yapılmış en kapsamlı çalışmaydı. Müzakere pozisyo-

numuz, bürokratik uzlaşmadan ziyade, sonuçların ve hedeflerin dikkatlice yapılmış analizini yansıtacaktı.

Bu çalışmaların bir yararı da daha sonra Beyaz Saray Kanalı'nda Dobrinin'le SALT konusunda yapacağımız görüşmeler için bürokrasiden destek görmemdi. Bu sayede hangi seçeneklerin bürokratik mutabakatta üstün geldiğini söyleyebilip görüşmelerin gizliliğini koruyabilecektim. Dolayısıyla Dobrinin'le muhatap olurken nispeten güvenli bir yerde olduğumu bilebilecektim. (Yine de bu durum beni, iş işten geçtikten sonra öğüt vermeye karşı korumamıştı.)

SALT'ın ilk resmi oturumu, 17 Kasım 1969'da Helsinki'de başlayacaktı. Çeşitli yapı taşlarını incelediğimizde ve hükümette de bu konuda konsensüs olmadığı için oturumun araştırma amaçlı olarak ele alınması bana oldukça mantıklı gibi görünüyordu. Sovyetler Birliği'ne bir propaganda darbesiyle başarı kazanma fırsatı vermeyi ya da açıkça kabul edilemez teklifler öne sürerek başarısız olmayı göze alamazdık. Gerard Smith bu görüşü kendi gerekçeleriyle desteklemişti; Başkan'ın büyük olasılıkla vereceği direktiflerin hoşuna gitmeyeceğini düşünüyordu; ABM'ler için bir yasaklama ve MIRV testi hakkında da moratoryumdan yana olduğundan, ilk oturumu kullanarak Sovyetlerin önerilerindeki gerçeği ortaya çıkarmayı umuyordu. Büyük bürokrasilerde çoğu zaman olduğu gibi, farklı sebepler, bu anlamda açılış müzakerelerinin bir çalışma programı geliştirilmesini ve prosedürler konusunda Sovyetlerin görüşlerinin ortaya çıkarılmasını mümkün kılıyordu. Bu sayede hem saldırı hem de savunma silahlarının sınırlanmalarını tartışmaya istekli olduğumuzu açıklığa kavuşturabilecektik. Doğrulanabilirlik vurgulanabilecekti. Aşırı coşkunluğu engellemek için delegasyona verilen talimata göre, MIRV ya da diğer moratoryumlarla ilgili her öneri Washington'a iletilecekti.

Stratejik silah sınırlama görüşmelerinin ilk turu planlandığı gibi başladı ve 22 Aralık'a kadar sürdü. Stratejik silahın ne anlama geldiği konusunda daha en başta çıkmaza girmiştik. Batı Avrupa'da, ileride üslenmiş uçaklarımızı ve aynı zamanda uçak gemisinde üslenmiş uçaklarımızı silip süpürerek ama Batı Avrupa'yı hedefleyen kendi orta -ve ara- menzilli balistik füzelerini ve büyük bir orta bombardıman uçak filosunu düzgün bir şekilde hariç tutarak, Sovyetler, diğer tarafın topraklarına ulaşabilecek herhangi bir silahı "stratejik" olarak

tanımlıyorlardı. Bizim güvenlik kaygılarımızla Batı Avrupa'nınkiler arasındaki ayrımı detaylandıran bu tasarı sayesinde Batı İttifakı'nı zorlama şeklinde ek bir politik avantaja da sahip oluyorlardı. Sovyetlerin tanımını reddettiğimizi söylemeye bile gerek yok. Sovyetler, benzer şekilde nükleer silahların "yayılmaması" konusunu gündeme getirmişti. Bu durum, İngiliz müttefikimizle nükleer meseleler konusundaki iş birliğimizi ve hatta muhtemelen tüm NATO savunma kuruluşlarıyla olan iş birliğimizi sorgulamıştı.

Sovyetler, silah sistemi hakkında konuşmaya o kadar heveslilerdi ki birçok uzman buna karşı çıkmıştı çünkü bunun tüm SALT görüşmelerini imkânsız hale getireceğini iddia ediyorlardı; ABM. Ayrıca SALT delegasyonumuzu şaşkına düşüren Sovyetler, MIRV'in yasaklanmasına hiç ilgi göstermemişlerdi. Ne konusunu açtılar ne de biz gündeme getirdiğimizde cevap verdiler. Genel olarak üslupları belirgin, temkinli, ciddi ve tartışmaya açık değildi.

Sonuçları 18 Aralık'ta, Washington'daki bir arka plan brifinginde değerlendirdim:

> Birçok insan tarafından, Helsinki'ye gitmeden önce eğer oraya bir konumla gitmezsek, Sovyetlerin bize olan güvenlerinin kaybolacağı ya da eğer oraya ayrıntılı bir konumla gitmezsek, Sovyetlerin çok çarpıcı bir fırsatı herkesten önce ele geçirecekleri söylenmişti.
>
> Aslında tuhaf olan şey Sovyetlerin hazırlıklarının da bizimkiyle aynı şekilde olmasıydı; yani sorunların detaylı bir analizini yapmışlardı ve görüşmelerin bir sonraki aşamasında ortaya ne çıkarsa çıksın bu durumun daha umut verici işaretlerden birisi olduğunu düşünüyorum.

Tüm bürokratik sıkıntılarıyla SALT süreci, meseleleri tam da istediğimiz yere getirmişti. Giriş ücreti olarak hiçbir stratejik programdan vazgeçmemiştik. Tek taraflı ödün de vermemiştik. Hükümetimizi, hem konunun önemi hem de karmaşıklığı konusunda bilgilendirmiştik. Sovyetlere, net olmaları gerektiğini ve propaganda ile hiçbir yere varamayacaklarını açıkça belli etmiştik. Ama biz de ilerlemeye kararlıydık. Nükleer silahları, basit bir ifadeyle başka bir silah olarak ele almayacaktık; yola bir kere çıktık mı, yanılsamalara kapılmadan stratejik silahların sınırlandırılmasına doğru ilerleyecektik, fakat aynı zamanda güvenliğe olan bağlılığımız ve gelecek nesillerin nükleer savaşın heyulasını geri püskürtmek için tüm fırsatları ele geçirdi-

ğimizi bilmesi gerektiği kanaatine de varmıştık. Kendimizi korumayı ihmal etmeyecektik; geride kalma riskini almayacaktık; özgürlüğün geleceğinin nükleer gücümüze bağlı olduğunu asla unutmamıştık. Fakat nükleer silahların artışı, tarihteki diğer tüm silahlanma yarışlarından farklıydı. Bütün insanların yaşamlarını riske atıyor ve silahların kontrolüne ilişkin vazifemizden kaçma hakkımız olmadığına dair bize sorumluluk yüklüyordu.

Doğu-Batı Ticareti

Ekonominin acımasız etkisi üzerine kurulmuş bir ideolojinin, ihtiyaç maddelerinin ulaştırılmasında oldukça yetersiz kalacağı, komünizmin garipliklerinden biridir. Piyasa ekonomileri ve komünist ekonomiler, kabaca kıyaslanabilir koşullarda ne zaman rekabet etseler, komünist ekonomiler çok geride kalmıştır. Batı ve Doğu Almanya, Avusturya ve Çekoslovakya, Güney ve Kuzey Kore ya da Güney ve Kuzey Vietnam'ı zorla birleştirmeden önce herhangi bir standart ile karşılaştırırsak, piyasa ekonomileri daha fazla mal ve hizmet üretir, daha fazla insan ihtiyacını karşılar ve kendi komünist benzerlerinden çok daha fazla çoğulcu toplumlar yaratır. Sadece bir kategoride komünist ekonomiler başarı kazanmıştı: askeri güç birikimi. Ne yazık ki tarih, daha insani ve yararlı bir yaşam tarzının kaçınılmaz olarak hüküm sürdüğü konusunda hiçbir garanti vermemektedir. On yıllardır kendilerini mahrum etmek için hazırlananlar, askeri hâkimiyet elde edebilirler; er ya da geç, üstün güç, neredeyse kaçınılmaz olarak daha güçlü taraf için politik avantajlara yol açar. Bu durum, sanayileşmiş demokrasilerin, karşılaştığında kaybetmeye cesaret edemeyeceği bir meydan okumadır.

Komünist toplumların düşük ekonomik performanslarının birçok nedeni vardır. Modern bilgisayarların gelişmesiyle bile -komünist ekonomilerin sofistike bir merkezi endüstriyi geç kavramalarında- planlamadan, darboğazlardan ve bürokrasiden kaçamaz. Komünist planlama, yöneticilere daha fazla üretmemeleri için değil, ancak kotaları yerine getirememeleri nedeniyle köşeye sıkışmasınlar diye üretken potansiyelin altını çizmeye yönelik teşvikler yaratır. Komünist yöneticiler kıt malzemeleri, planlama sürecinin garip isteklerinden kendilerini bağımsız kılmak için istif etme eğilimindedirler. Se-

bep ne olursa olsun kıtlık ve bürokratik tökezlemeyle Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa komünist devletlerinin 1950'lerin sonlarından beri modern teknolojiye ve sermayeye bir kestirme olarak Batı ile ticareti genişletmeye çalışmaları küçük bir şaşkınlıktır. Bizler, bizim açımızdan 40'ların sonlarındaki Soğuk Savaş'ın başlangıcından bu yana, ya tek taraflı ya da müttefiklerimizle uyum içinde sınırlamalar getirmiştik. Amerikan yasaları, Polonya ve Yugoslavya dışındaki komünist ülkelerden yapılan ithalatta En Çok Gözetilen Ulus uygulamasının genişletilmesini yasaklıyordu.

Sonuç olarak, ticaretle ilgili daha sonra yapılan müzakerelerde büyük tarife kesintileri uygulanmamış ve ithalat, 1930 Hawley-Smoot Yasası'nın çok yüksek tarifelerini ödemek zorunda kalmıştı. Komünist askeri ve ekonomik potansiyelini artırabilecek Amerikan ürünlerinin ya da teknik verilerin ihracatının, 1949 tarihli İhracat Kontrol Yasası kapsamında nadiren verilen ruhsatlara ihtiyacı vardı. Kuzey Vietnam'la (etkin bir şekilde tüm komünist ülkeler) ticaret yapan herhangi bir ülkenin ABD İhracat-İthalat Bankası kredileri ya da güvenceleri, sözde Fino Yasa Değişikliğiyle hukuken engellenmişti. Kuzey Kore, Kuzey Vietnam ya da Küba (1971 yılına kadar) ve Çin ile herhangi bir finansal ya da ticari işlem için özel bir ruhsat gerekiyordu. Amerikan ambargoları kadar ciddi olmasa da yasaklanmış stratejik ihracatın ortak bir listesi, 1950'den bu yana NATO ülkeleri ve Japonya'yı da temsil eden İhracat Kontrolleri Koordinasyon Komitesi (COCOM) tarafından yönetiliyordu. Birçok komünist ülkeye seyahat, ABD kanunlarıyla sınırlandırılmıştı.

Neredeyse tüm bu sınırlamalar ABD'de saldırıya uğradığında Nixon yönetimi göreve gelmişti. Liberal görüş bunları, tasfiye sürecinde olduğunu iddia ettikleri Soğuk Savaş'ın arkaizmi olarak görüyordu.7 Ekim 1966'da Başkan Johnson, "birlikte yaşamanın dar kavramından daha geniş bir barışçıl katılım vizyonuna" geçişini duyurmuştu. Bu açıklama, idari takdir yetkisi dahilinde alabildiği ticaret ve kredilere ilişkin bir dizi küçük serbestleştirici önlemlerle ifade edilmişti. Bu girişime, 16 Ekim'de Brejnev şiddetle karşı çıkmıştı: Vietnam Savaşı devam ederken ilişkilerin geliştirilebileceğine inanan ABD'nin "tuhaf ve ısrarcı bir sanrı" ile uğraşması Brejnev'i bağlantı kuramının babası yapmıştı.

Bu mesele iki yıl boyunca sessizliğini korudu. Daha sonra 1968 baharında, eski Başkanlık Danışmanı Theodore Sorensen ve eski Dışişleri Bakanı Müsteşarı George Ball, Doğu-Batı ticareti üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasını isteyen bir kampanya başlattı. 1968 Haziran ve Temmuz aylarında Senato oturumları gerçekleşti. Senatör Walter Mondale, ticarete yönelik bu engellerinin azaltılması yönünde bir çözüm sundu. 1968'deki tartışma, Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgal etmesi ve başkanlık seçimleri nedeniyle kısa bir süreliğine bastırılmıştı; 1969 yılının başlarında Nixon'ın göreve başlama töreninden sonra 1949'da yapılan İhracat Kontrol Yasası'nın o yılın 30 Haziran'ında sona ermesi nedeniyle tartışma tekrar alevlendi.

1969 yılında Nisan'dan Temmuz'a kadar bir dizi oturum düzenlendi. Anlaşmazlıktaki tek mesele, mevcut kanunun ne ölçüde hafifletilip hafifletilmeyeceği değildi. *New York Times*, 3 Haziran'da, ABD ticaret sınırlamalarının "kendi kendini engellediğini" dile getirdi. Başkan'a kendi politikasının ne olduğunu hatırlatan yazıda şu ifadeler kullanıldı: "Bu sınırlamalar, Nixon yönetiminin bir çatışma döneminden uzlaşma ve iş birliği dönemine geçme zamanının geldiği yönündeki teorisiyle bağdaşmayan Soğuk Savaş politikaları"ydı. Yönetimin, İhracat Kontrol Yasası'nı serbestleştirmeye yönelik bariz isteksizliği "açıklanamaz" idi. J. William Fulbright, Walter Mondale ve Edmund Muskie gibi senatörlerin temel argümanı, Soğuk Savaş'ın sona ermesiydi ve dolayısıyla ticaretin dış politikaya bağlanması, sadece şüphe ve gerginliklere neden olmuştu. Mondale bu sınırlamaların, "Doğu Avrupa'dan ziyade ABD'deki ekonomik büyümeyi engellediğini" söylemişti. Muskie, bazı hükümlerin Avrupalı müttefiklerimizden gelebileceğine dikkat çekmişti. Eski Dışişleri Bakanı Müsteşarı Nicholas Katzenbach, siyasi bir piramit inşa etti: Ticaret, daha özgür bir toplumun başlangıcı olan Sovyet tüketicileri ve yöneticileri için daha serbest seçimler anlamına geldiğinden daha sofistike bir Sovyet ekonomisi, Sovyet ideolojisini altüst edebilir ve anlaşmazlığı tetikleyebilirdi. Siyasi nedenlerle bu sınırlamaların sürdürülmesi, ekonomik açıdan kendi kendini inkâr etme, politik açıdan sonuçsuz olarak ve Stalinci muhafazakârların ekmeğine yağ sürecek şekilde akdin feshini inkâr ediyordu.

Benim görüşüm, genel tavrımla tutarlıydı. Sovyetlerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda politik bir bedel olmadan ticare-

tin genişletilmesi bir hediyeydi; Sovyetler Birliği'nin bizim için ekonomik olarak yapabileceği çok az şey vardı. Orta Doğu, Berlin ve Güneydoğu Asya gibi sorunlu noktaların karşılığında Sovyet kısıtlamasını gerektirmek bana mantıksız gelmiyordu. Nixon, siyasi bir keskinlikle, benzer görüşlere sahipti. Vietnam konusunda yardım etmeleri karşılığında Dobrinin'e ticareti artırma teklifinde bulunmuştu, ancak Sovyetlerin yemi yutacağı şüphesi vardı. Eğer işe yaramazsa, mevzuatı liberalleştirmeyi kabul ederek eski seçim bölgesini kızdırmak hiçbir anlam ifade etmiyordu. Tam tersine Vietnam'la uğraşırken takındığı "yumuşak" pozisyon göz önüne alındığında, muhafazakâr itimatnamesini yeniden parlatmak için Doğu-Batı ticaretini kullanmıştı.

Bürokrasi içinde Doğu-Batı ticareti, bağlantıya ilişkin tanıdık bir muhalefete neden olmuştu. Sadece Savunma Bakanlığı, Beyaz Saray'ın görüşünü destekliyordu. Dışişleri Bakanlığı, siyasal atmosferi iyileştireceği gerekçesiyle destek vermişti. Bu durum, elbette Beyaz Saray'ın, ticaretin politik ilerlemeyi takip etmesi gerektiği görüşünün tam tersiydi. Ticaret Bakanlığı'nın görüşü en ilginç olanıydı çünkü Amerikan iş dünyasının çoğunun şaşırtıcı tutumunu yansıtıyordu. İş liderleri, elbette ki sesli olarak anti-komünistlerdi. Nazari olarak, komünistlerle sıkı pazarlığı öğütlüyorlardı ve hükümetlerini "eşantiyonlar" için suçlamakta hızlılardı. Ama ticaret söz konusu olduğunda tutumları değişiyordu. Görev sürem boyunca, Doğu-Batı ticaretinin en ateşli savunucuları, Leninci teori tarafından saygınlığı azaltılmış kapitalist grupta bulunuyordu. En azından, eğer kendi şirketleri için daha fazla iş anlamına gelecekse, bu kişiler tamamen serbest piyasaya bağımlılardı. Ekonomik ilişkileri siyasi hedeflere tabi kılmanın tek yolu olan bu sınırlamalara, "hükümetin müdahalesi" olarak karşı çıkmışlardı. Eğer Sovyetler Birliği, tamamen ekonomik kriterler temelinde kredi ya da farklı türdeki mallar için piyasamıza girerse, tüm politik kozlar yok olur. Belki de iş adamları, Sovyet yetkililerinin pohpohlamak istedikleri sempatik kişilere karşı özellikle duyarlıdırlar; yani kapitalist olan ticari kurumların bir araya gelme nedenlerinden bazıları tam olarak anlaşılmasa da iyi bir dostluk örneğiydi bu durum.

Doğu-Batı ticareti, 21 Mayıs'taki NSC toplantısında tartışmaya açıldı. Yönetim, bitmekte olan İhracat Kontrol Yasası'nın yerini da-

ha yeni bir yasa ile değiştirmeye ilişkin önerilerde bulunmak üzere Kongre'de bir taraf seçmek zorunda kalmıştı. Hükümet ayrıca: yeni bir Sovyet kamyon tesisindeki dökümhaneye malzeme, bir petrol çıkarma tesisi ve SSCB'ye dünya piyasası fiyatından 15 milyon dolarlık küçük bir mısır satışıyla ilgili talepler için birtakım özel izinlere karar vermek zorundaydı: Toplantıdan önce Nixon'a, kendiminkilerle beraber kurumların tavsiyelerini özetleyen bir brifing belgesi gönderdim. Benim görüşüm, karşı çıkmak değil, ticaretin genişletilmesine ilişkin Başkan'a takdir yetkisi veren yeni bir kanunu, bu otoriteyi yalnızca siyasi bir bedel karşılığında uygularken kabul etmekti. Ayrıca ABD ihracat denetim listesini bir nebze daha liberal olan COCOM listesiyle aynı hizaya getirmiştim, aksi takdirde komünist tutumu etkilemeden müttefiklerimizle aramızdaki iş ilişkisi kaybolabilirdi. Son olarak, petrol çıkarma tesisi için bir ruhsat verilmesini tercih ettim çünkü bunun için gereken uzun teslim süresi bize sürekli bir koz sağlayacaktı. Dökümcülük ve mısır satışına ilişkin ruhsatlara karşı çıkmıştım.

Önerilerime itiraz eden Nixon, Sovyetlerin, Vietnam konusunda bize yardım etmekten vazgeçmeleri konusunda, NSC toplantısında şunları söylemişti: "İyileşmiş politik ilişkilerde, ticari sonuçları artıran felsefeyi kabul etmiyorum. Aslında sadece tersi doğrudur. Daha iyi politik ilişkiler, gelişmiş ticarete yol açar." Benim de görüşüm bu yöndeydi ama Nixon bunu bir adım daha ileri götürdü. Yönetimin, ticareti serbestleştirmeye yönelik tüm yasal çabalara karşı çıkacağına hüküm vermişti; petrol çıkarma tesisi de dahil olmak üzere özel projeler, şimdilik "rafa kaldırılacaktı". Kısıtlı listemizi, hala başı çektiğimiz bilgisayarlar ve diğer önemli ürünler hariç olmak üzere COCOM listesiyle uyumlu hale getirmemiz konusunda genel bir fikir birliğine varmamız gerektiğine dikkat çektim. Başkan kabul etti. 28 Mayıs'ta bir yönerge çıkarıldı. Direktifin, politik bağlam değiştiğinde, ticareti artırma olasılığını açık tutarak, nispeten olumlu bir şekilde ifade edildiğinden emin olmuştum.

Direktifler tebliğ edilir edilmez bakanlıklar, bunları ufak lokmalar halinde yemeye başlamıştı. Bakanlıklar, sadece dikkatli bir şekilde denetlendikleri takdirde kendilerine karşı alınan kararları kabul ederler. Aksi takdirde düşük düzeyli yorumlar, arsızlığıyla nefes ke-

sebilir. Ulusal güvenlik alanında bu polisliği yapmak, Başkan'ın Ulusal Güvenlik Asistanına düşüyor. Yakında, işim başımdan aşkın olacaktı. Başkan'ın 21 Mayıs tarihli NSC toplantısında, ticaretin serbestleştirilemeyeceğine dair kesin emirlerine rağmen Temmuz ayında Ticaret Bakanlığı, SSCB ve Doğu Avrupa'ya yapılan ihracat için yaklaşık otuz maddeden oluşan idari tahliyeyi ilan etmek üzereydi. Bu durum, Nixon'ın idari yasalar tarafından ticareti kolaylaştırmaya karşı değil, yalnızca serbestleştirilen mevzuata karşı hâkim olduğu önerisine dayanıyordu; dolayısıyla mevcut yasa içinde ticaret, Doğu-Batı ticaretinin büyük ölçüde serbestleştirilmesini üstlenmede kendisini özgür hissetmişti. Bu hareketi durdurmuştum ama düzenli aralıklarla benzer entrikalarla da savaşmak zorunda kalmıştım. Örneğin, Ekim ayında Dışişleri ve Ticaret Bakanlıkları, Doğu Avrupa ile iletişim kurabilmeleri için SSCB'ye bilgisayar satılması konusunda yetki istediler; Ticaret Bakanı Maurice Stans, herhangi bir siyasi mütekabiliyet olmadan 135 maddelik uzun bir listenin kontrolünü kaldırmak istedi. Bu talepleri, Nixon'ın NSC'deki kararına uygun olarak geri çevirdim.

Bir şekilde Doğu Avrupa ile ilgili biraz daha zorlayıcıydık ama yine de bunun sebebi politik bir stratejiydi. Ticaretimiz, Sovyetler Birliği'nden nispeten bağımsız politikalar izleyen ülkeler için bir teşvik olarak kullanılıyordu. Bu nedenle Başkan'ın, Romanya'ya yaptığı yolculuk 28 Haziran'da duyurulduğunda, Elliot Richardson ve NSC'nin Müsteşarlar Komitesi'nden Romanyalılara sunulabilecek ticaret imtiyazları tavsiye etmelerini istedim. Başkan'ın Romanya'yı ziyaretinden sonra Beyaz Saray, bulunulabilecek her türlü girişimle Romanya ile ticareti aktif bir şekilde destekliyordu. Maury Stans yaratıcıydı ve Bilim Danışmanı Lee DuBridge, teknik iş birliği konusunda mükemmel fikirlerle geldi. Biz, Romanya'ya doğru hareket ederken, çeşitli bakanlıklar da tüm Doğu Avrupa ile ticaretin serbestleşmesi için baskı yapıyordu. Bu durum, politik özerkliği teşvik etmek için ticaretin seçici bir şekilde kullanılmasına yönelik kasıtlı stratejimizi zayıflatabilirdi. Fikrimizi açıkça anlatamadan aylar geçti.

Uzun süren tartışmalardan sonra Kongre, Aralık'ta, eski İhracat Kontrol Yasası'nı serbestleştiren 1969 İhracat Yönetimi Yasası tasarısını onayladı ve bunu ABD politikasının Sovyetler Birliği ve Doğu

Avrupa ile barışçıl ticaretin genişlemesi olarak ilan etti. Fakat uygulanmasının çoğu, Başkanlığın takdirine bırakılmıştı.*

Bir süre sonra Moskova, ticaretin liberalize edilmesini istiyorsa uluslararası davranışında itidallilik sergilemesi ve dış politikayla ilgili önemli konularda ilerlemeyi ayarlaması gerektiğini anlamaya başlıyordu. Sonunda stratejimizle tutarlı olarak Sovyetler Birliği'nin politik alanda bizimle iş birliği yapmasından sonra bazı imtiyazlar sunacağımız zaman gelecekti. Sonra bir anda tersine dönmüş tutumlarla karşılaştık. Ticareti, Sovyet dış politikasına bağlamaya çalıştığımız için bizi kıyasıya eleştirenlerin çoğu bu durumu, Sovyet iç politikasına daha agresif bir biçimde bağlamadığımız için eleştirmeye başlamışlardı. Bu nedenle Doğu-Batı ticaretinin temel meselesini ciddiyetle kavramak zorunda kalmıştık; eğer iyi tasarlanmışsa, kümülatif etkisi, Sovyet saldırganlığına karşı kısıtlamaları güçlendiren bağlantılar kurar; ama aynı zamanda Sovyet gücünün enerjisine de katkıda da bulunabilirdi. Olasılıkları görmezlikten gelmek, tehlikeleri göz ardı etmek kadar yanlıştır.

Doğu Avrupa: Nixon'ın Romanya Ziyareti

Avrupa'nın Orta Almanya'daki Elbe Nehri boyunca bölünmesi, ne tarihsel geleneğe ne de halklarının tutkularına karşılık gelmiştir. Doğu Avrupa'nın her ülkesinde Sovyet askerleri tarafından esasen yabancı bir rejim uygulanıyordu; üç ülkede ortaya çıkan halk ayaklanmaları, Kızıl Ordu tarafından bastırılmıştı. Doğu Avrupa'nın hiçbir ülkesinde komünistler, bir nesil boyunca süren totaliter yönetimden sonra bile seçim kazanamamışlardı. Sovyetler Birliği, müttefiklerimizi bizden ayırmaya çalışarak seçici bir detant politikası başlatmıştı; gerçekçi olmak gerekirse, detantın Doğu Avrupa'da olduğu kadar Batı Avrupa'da da uygulanacağı anlaşılıyordu.

Ancak bu durum, olağanüstü bir karmaşıklık sorununu ve gerçekten trajediyi gündeme getirdi. 1956'da Macaristan'ın vahşice ezildiği bir dönemde onlara arka çıktığımızda, bu özgürlük çağrısıy-

İronik olarak, daha sonraki olayların ışığında Başkan'a, En Çok Gözetilen Ulus statüsünü Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'ya verme hakkı tanınmamıştı. Halbuki isteseydik bu hakkı alırdık. Dolayısıyla birkaç yıl sonra aynı yetkiyi elde etmek istediğimiz zaman, başımız ağrımış ve bu arada Kongre'nin havası da 180 derece değişmişti.

la alay edilmişti. Yine 1968'de, Prag ayaklanması bastırıldığında paralize olmuştuk. Günahımız, yerine getiremeyeceğimiz beklentilerin artmasından daha az ihanetti. Johnson yönetimi, Doğu Avrupa ile ticari ve kültürel ilişkileri teşvik etmeyi amaçlayan bir "barışçıl katılım" politikası ilan etmiş olsa da akıllıca bir teorinin duyurulmasının ötesinde eline bir şey geçmemişti. Doğu Avrupa ülkelerini olasılıkları dahilinde daha bağımsız hareket etmeye teşvik etmek için daha farklı bir politika başlattık. Ne destekleyebileceğimiz sözler vermiştik ne de insanları felakete sürükleyebilecek olayları tetikleyebilecek ifadeler kullanmıştık. Daha bağımsız bir dış politikaya sahip olanları ödüllendirip ihtiyaçtan ya da tercihten, Sovyetlerin çizgisini sert bir şekilde takip eden ülkeden de uzak duracaktık. Detantın farklılık göstermesi, iki tarafın da işine gelebilirdi.

Çekoslovakya'da astronot Frank Borman'ın coşkulu bir şekilde karşılanmasına değinen Başkan, Haziran 1969'da bana bir not gönderdi: "Henry, Moskovalı dostlarımızı, Doğu Avrupa ülkelerine daha fazla ziyaret düzenleyerek iğneleyebileceğimize inanıyorum. Bu ülkelerdeki insanlar, eğer bir şans verilirse, Bakanlar Kurulumuzu ve diğerlerini büyük bir coşkuyla karşılayacaklardır."

Birkaç hafta sonra Nixon'ın aklına daha somut bir fikir geldi; Doğu Avrupa'yı kendisi ziyaret etmeliydi. Romanya'yı, dünyanın dört bir yanına yapacağı seyahate eklemeyi önerdi ve bu durum onu, komünist bir ülkeye devlet ziyaretinde bulunacak ilk Amerikan Başkanı yapacaktı. Bunu iki nedenden dolayı düşünmüştü: Görevde olmadığı zaman diğer Doğu Avrupa ülkelerinde gördüğü muamelenin aksine, 1967'deki bir ziyarette, Romanya liderliğinden büyük saygı görmüştü. Nixon, bu türden nezaketleri asla unutmazdı. Ama asıl nedeni, Sovyetleri iğnelemekti ya da bana söylediği gibi, "Bu seyahati bitirdiğimiz zaman, bir Çin oyunu oynadığımızı düşünecek Sovyetler çok öfkelenecekler."

21 Haziran'da Nixon'ın talimatıyla Romanya Büyükelçisi Corneliu Bogdan'ı çağırdım ve Başkan'ın, *Apollo 11*'in Pasifik'e inişini izledikten sonra Temmuz ayının ikinci yarısında dünya turuna çıkmayı düşündüğünden söz ettim. Başkan'ın, 2 ve 3 Ağustos'ta Bükreş'e uğraması uygun olur muydu? Kırk sekiz saat içinde, 23 Haziran'da, Romanya hükümetinin ziyareti memnuniyetle karşılayacağına dair res-

mi bir cevap almıştık, hem de uzun zaman önce planlanan ve Sovyet liderliğinin davet edildiği Romanya parti konferansını ertelemeye mecbur bırakmasına rağmen. Romanya'nın, hem Washington'a hem de bir başkanlık ziyaretine ayrı ayrı önem vermesinin daha büyük bir kanıtı olamazdı.

Bu çarpıcı duyuru, 28 Haziran'da yapıldı. İlk defa bir Amerikan Başkanı, Doğu Avrupa'daki bir komünist ülkeyi ziyaret edecekti. Düzenlediğim basın brifinginde, yumuşak bir şekilde bunun, "bir Sovyet-karşıtı bir hareket" olmadığını belirttim. Romen liderler, özel bir vatandaş olarak Başkan'ı sıcak bir şekilde karşıladıklarında, Başkan'ın Romen liderle yaptığı toplantılara ilişkin "çok keyifli anıları" olmuştu: "ABD, Doğu Avrupa ülkeleriyle karşılıklı saygı çerçevesinde muhatap olmakla ilgileniyor... Bağımsız ülkelere ziyaretler yapmadan önce Sovyetler Birliği'ne danışma zorunluluğumuz olmadığını hissediyoruz."

Nixon yönetiminin umutsuzca mücadeleci ve Sovyet-karşıtı olduğu varsayımı o kadar yaygındı ki Romanya ziyareti, anında tedbirsiz olarak ifşa edilmişti. Dışişleri Bakanlığı'ndan bazıları, (Beyaz Saray kanalları aracılığıyla düzenlenmiş olan) Romanya ziyaretine tehlikeli şekilde kışkırtıcı diye itiraz etmişti; bu ziyaretin SALT ve diğer müzakereleri zayıflatacağından korkuyorlardı. Önde gelen gazeteler, bu görüşe katılmıştı. Romanya ziyareti, "rahatsız edici" ve SALT için olası bir tehdit olarak saldırıya uğramıştı; Sovyetleri gereksiz yere kışkırtabilecek, Sovyetlerin bütün Doğu-Batı sorunlarına karşı tavrını sertleştirebilecek ve aynı zamanda "acımasız bir komünist diktatörlüğe" Amerikan onayını bahşedebilecek bir "acemilik" olmuştu.[18]

Sovyetler de -kendilerinin, ziyaretin önemini anladıklarını açık bir şekilde ifade edercesine- tepki gösterdiler. Yeniden düzenlenen Romanya Partisi toplantısına, Brejnev ve Kosigin'in planlanan katılımı iptal edildi. 3 Temmuz'da Bogdan'a, hükümetinin Sovyetlere önceden herhangi bir söz verme durumu olup olmadığını sorunca bilmediğini söyledi; duyurudan kısa bir süre önce haberdar olabileceklerini düşünmüştü. Romanya kendi kararlarını verdi, dedi.

2 Ağustos'ta Bükreş'e varan Başkan, *New York Times'ın* da ifade ettiği üzere "Başkan'ın dünya turu sırasında şimdiye kadar görmüş

olduğu en sıcak karşılama olarak yüz binlerce Romen'in bayrak salladığına" tanık olmuştu. Bir belediye pazarı ile bir halk dans okulunu gezen Nixon, Romanya Başkanı Nikolay Çavuşesku ile bir de dans gösterisine katıldı. Artık ikna olan *Times*, 5 Ağustos'taki başyazısında bu coşkulu karşılamanın Doğu Avrupa'nın tüm iyi niyetini gözler önüne serdiğini ve ABD'nin de bu durumdan son derece keyif aldığını ve Başkan'ın barış, ulusal egemenlik ve barışçıl bir şekilde bir arada yaşama ile ilgili düşüncelerinin, Çek istilasını belirgin biçimde hatırlayan Doğu Avrupalılar için klişe olmadığını dile getirmişti.

Nixon'ın uyum sağladığı bu olağanüstü coşkun karşılamayı, kısmen de olsa hükümet mümkün kılmıştı. Şayet bu karşılama önceden hazırlanarak daha düzenli şekilde yapılsaydı, Romanya'nın Sovyetler Birliği'nden bağımsız olduğunun fevkalâde bir gösterimi olarak bâki kalırdı. Herhangi bir hükümet için de halkının dışa vurumunun duygusal, eğlenceli ve insani niteliğini böyle ortaya koyması imkânsız olmasa da, çok daha zor olabilirdi. Bükreş caddeleri her tarafta Başkanlık otomobilini kısacık süre de olsa görmek için bekleyen yüz binlerce kişiyle dolmuştu. Sadece havaalanından şehre uzanan bulvarlar ya da Başkan'ın kaldığı misafir evi etrafında dizilmemişlerdi; sürekli yağan yağmura rağmen Nixon'ı görmek için birçok yerde saatlerce beklemişlerdi. Demokrasi ve insan özgürlüğünün bir sembolü olarak tıpkı on dokuzuncu yüzyılda da olduğu gibi, onların birçoğu için hâlâ da devam eden, bir ulusun başkanını ilk defa selamlama fırsatı bulan komünist bir ülke halkının verdiği duygusal tepki son derece etkileyiciydi.

Nixon'ın Bükreş'teki kamuoyuna yönelik açıklamaları, ABD politikasının yinelenen temalarını yansıtıyordu: birlikte yaşamanın önemi, Brejnev Doktrini'nin reddedilmesi ve sorunları somut müzakerelerle çözme isteğimiz:

> Ne polemiğin ne de sahte bir mutluluğun faydalı olabileceğini düşünüyoruz. Detantın özünü arıyoruz, salt havasını değil.
>
> Sonuçta hegemonyalara, yapay bir bütünlüğe ilişkin bir barışı değil, herkesin meşru menfaatine saygı duyulacak bir barışı arıyoruz.

Tıpkı kendi müttefiklerimiz gibi, Doğu Avrupa liderlerinin de zararlı çıkabilecekleri bir Sovyet-Amerikan anlaşmasından çekindikle-

ri belliydi. Bizim politikamız bu değildi; Başkan'ın ziyareti -ve daha önceleri hiç olmadığı üzere Yugoslavya ve Polonya'ya ileride yapacağı ziyaretler- bunun en iyi kanıtıydı.

Sonuç

Nixon yönetiminin yaptığı yeniliklerden biri de Başkan adına yıllık bir dış politika raporunun hazırlanmasıydı. Bunu geçiş döneminde Nixon'a, bir bilgi notunda önermiştim. Başkan'ın dış politikasının kavramsal bir taslağı olan bu raporun amacı, mevcut durumu göz önüne sermek ve yapılması gereken işleri belirlemekti. Aynı zamanda bürokrasimize rehberlik edebilir ve yabancı hükümetleri ne düşündüğümüz hakkında bilgilendirebilirdi.

Robert McNamara tarafından başlatılan yıllık Savunma Duruşu Bildirisi'ni değiştiren bu fikir, bir sürü sorun yaratmıştı. Öncelikle Dışişleri Bakanlığı, cumhuriyet tarihinin tamamında böyle bir rapor yayınlamayı asla düşünmemiş olmasına rağmen, sahiplerin çıkarı iddiasında bulunmuştu. Bu durum, Rogers ve benim aramızda alışılagelmiş bir çekişmeye yol açmıştı ki en müşfik betimleme, ikimizin de yıllık faaliyet raporuna ilişkin olarak diğer konulara saygı duymadan, belirli bir şekilde daha iyi davranmamamızdı. Hem NSC personeli hem de Dışişleri Bakanlığı, bu gerçeği birbirinden gizlemeye çalışırken taslak hazırlanmaya başlamıştı. Ben ve ekibimin, Başkan'a yakınlığımızın ve görüşlerine dair daha fazla bilgiye sahip olmamızın avantajları vardı. Dışişleri Bakanlığı taslağı, bu kasıtsız yapıda her bürokratik felaketi memnun etmeye çalışarak kendini daha da engelliyordu; her bir masa başı memurunun kendi ülkesi ya da ülkelerin sorumluluk alanlarından söz etmekte ısrar etmesiyle Dışişleri Bakanlığı taslağı, kavramsal bir baskı ya da herhangi bir noktaya temas etme yeteneğiyle ayırt edilmemişti.

Nixon bu anlaşmazlığı, tipik hale gelen yöntemlerle çözmüştü. Rogers, Afrika'ya yapacağı bir gezi için ülke dışına çıkana kadar beklemiş ve sonra hem NSC'nin hem de Dışişleri Bakanlığı'nın, raporları yayınlayabileceklerini fakat başkanlığa ait olanın, bakanlığa ait olandan en az bir ay önce çıkmasını emretmişti. Bu durum, başkanlık raporuna ilişkin öfkeli bir feveran ortaya çıkartırken benim yor-

gun ekibim de hazırladıkları taslakları benim gözden geçirmemle ve bürokrasiden gelen itirazlarla uğraşıyordu. Dışişleri Bakanlığı, tehdit altındaki türlerin uluslararası alanda korunmasıyla ilgili bir cümleye itiraz ettiğinde, kurumlar arası kavga, 1971'de en dikkat çekici noktaya ulaşmıştı. Bizim taslağımız, bu tür canlıların, ulusal sınırlara riayet etmeden hareket ettikleri ve ulusal önlemlerle tam olarak korunamadıklarından ve haliyle uluslararası alanda iş birliği yapılması gerektiğinden yazınsal yeteneklere ilişkin girişimlere uyuyordu. Her zaman dikkatli olan Dışişleri Bakanlığı, bu canlıların "bazılarının" ulusal sınırlara riayet etmeden hareket ettiklerini iddia eden cümleyi değiştirmeyi tavsiye etmişti. Bazı vatanseverleri gücendirme riskinden dolayı değişimi kabul etmemiştim.

Başkan'ın yıllık gözden geçirmesi tamamlandığında bu durum, dış politikanın en makul görünen hükümet ifadelerinden bazılarını ortaya çıkarmıştı. Dış politikanın asıl amacı olan temel soruları sormanın ve felsefesini anlatmanın üstesinden gelmeyi asla beceremeyiz üzücüydü. Ne kadar denersek deneyelim medya, sıcak haber ya da güvenilirlik boşlukları arayarak ve geriye kalanları haber değeri taşımayan olarak görmezden gelerek sadece Vietnam'a ilişkin bölümü öne çıkaracaktı. 1973'te başka bir problemle karşılaştık. Rapor, bir yıl süren Çin ve Sovyet zirveleri ve doruğa ulaşan Vietnam müzakerelerinden sonra Mayıs ayı başlarında yayınlanmıştı; raporun yayınlanması için haftalar önce seçtiğimiz tarih, Haldeman ve Ehrlichman'ın istifalarından dört gün sonrasına geliyordu. Yine de bu tür raporlar yararlı bir işlev gerçekleştirmişti. Bürokrasiye, inişli çıkışlı bir rehber olarak hizmet etmişlerdi. Alışılmadık derecede riyasızlardı. Yabancı hükümetlere değişim nüansları iletme konusunda oldukça değerliydiler. Çeşitli bölümlerde de izah edeceğim üzere, Çin'e ilişkin tutumlardaki, savunma politikasındaki, Orta Doğu'daki ve başka yerlerdeki değişimler, Başkan'ın yıllık raporlarında sıklıkla görülüyordu.

Başkan'ın 18 Şubat 1970'te yayınlanan ilk raporunda, "SSCB ile genel ilişkimizin tatmin edici olmaktan uzak kaldığı" açıkça belirtiliyordu. Vietnam'da barışın sağlanması konusunda "Sovyetler yeteri kadar yardımcı olamamış, nüfuzlarını Paris'te bulunan Kuzey Vietnamlılar üzerinde pek kullanamamış ve Kuzey Vietnam'a sağladıkları silahlar nedeniyle savaşın devam etmesiyle ilgili olarak da ağır bir

sorumluluk altına girmişlerdi." Orta Doğu meselesine gelince ise raporda, "Sovyetlerin başarılı bir sonuç için gerekli olan pratik ve yapıcı esnekliği göstermediklerini görmüştük" diye ifade ediliyordu; hatta "Sovyetler Birliği'nin, bölgede büyük bir rekabet gücü yaratabileceğinin kanıtlandığı" da belirtiliyordu. (1970 yılında Orta Doğu'da patlak veren iki krizde bunun doğru olduğu anlaşılacaktı.)

Bu kararlar, Sovyetler Birliği'nin 1969'da durağan olduğu gerçeğini yansıtıyordu. Ancak neredeyse belirsiz bir şekilde, ileriye doğru yavaş bir hareketin başlangıcı vardı. Büyük devletlerin dış politika konusunda aldıkları kararlar, gerek bürokrasiden gerekse yurt içi ve yurt dışından gelen baskılar sonucu karmaşık bir şekilde ortaya çıkar ve Sovyet bürokrasisi ve politika süreci özellikle çetrefillidir. 1969'da Sovyetler, Sovyet liderleri için her zaman büyük bir analitik sorun olan yeni bir ABD yönetimi ile mücadele etmek zorunda kalmışlardı ve buna ek olarak, biz de prosedürleri değiştirmiştik. Örneğin, eş zamanlı müzakerelerde geniş bir alanda faaliyet göstermek, Sovyet idari sürecine tamamen yabancı olmayabildiği gibi kapasitesini de zorlamış olabilirdi. Kullanılan malzemeler ne kadar çeşitli olsa da bunlar en tepede olan çok az sayıdaki karar vericiye gelinceye kadar iyice azalıyordu. Bu kişilerin verdikleri emirler de farklı kademelerden geçerek süzülür. Kararların, titizlikle alınması gerekmektedir; üst düzey liderliğin saygınlığını tehlikeye atma ihtimali ortaya çıkınca büyük bir isteksizlikle değiştirilirler. Dahası, 1969'da Çin ile olan ihtilaf, Sovyet liderlerinin ilgi alanlarının çoğunu işgal etmiş olmalıydı. Mart ayında ve yaz aylarında, Çin-Sovyet sınırında ciddi şekilde yaşanan askeri çatışmalar, büyük bir propaganda savaşını, muhtemelen ciddi politika tartışmalarını ve sonrasında da sınır konusundaki müzakerelerin başlamasını harekete geçiriyordu.

Ancak 1969'daki Sovyet hareketsizliğinin en derin nedeni kuşkusuz, alınacak kararları etkileyecek koşulların henüz yeterli büyüklükte teşvikler ve cezalar oluşturmadığı idi. Vietnam meselesinin ABD-Sovyet ilişkilerini engellediğinin farkında olan Sovyetler, savaşın bitmesine yardımcı olma konusunda gösterdikleri ilgide samimi olsalar da yine de kendi müttefiklerine baskı uygulayacağı zamanlarda zor kararlar almaya asla yanaşmazlardı. Aslında ABD-Sovyet ilişkilerine yönelik riskler ve Hindiçin'de uzlaşıma varma konusun-

da varsayımlar olduğu sürece, Moskova'nın en az direnç göstereceği durum işleri ağırdan almaktı. Diğer bir deyişle koşullar, karar vermeleri için Sovyetleri teşvik etmede başarısız olmuştu. Yardım taleplerimizden kaçmalarına ilişkin herhangi bir cezayla karşılaşmamışlardı. Geçmişte bunun bir hata olduğunu bilerek, o zamanlarda yükselişe geçmemize yönelik uyarılarını ciddiye almıştık. Bu ciltle ilgili belgeleri yeniden okurken, Sovyetlerin riskten korunmak için kullandıkları ifadelerden ve ihtiyatlı tavırlarından etkileniyorum. "Hiçbir şeyi çözüme kavuşturmayarak", "uluslararası durumu şiddetlendirerek" ve genel olarak da "tehlikeli" oldukları için gerginliği önemsemiyorlardı. Sovyetler, hiçbir zaman tehdit imasında bile bulunmamışlardı. Bir keresinde Dobrinin, eğer 1968'de Başkan Johnson tarafından durdurulmuş olan Hanoi ve Haiphong'un bombalanmasını yeniden başlatırsak, birkaç yıl önce geri çekilmiş olan Çinli mühendis taburlarının Vietnam'a yeniden girip Hanoi'deki Çin etkisini artırabileceğine dikkat çekmişti. "Eğer siz bununla yaşayabilirseniz, biz de yaşayabiliriz", dedim; Dobrinin hiç karşılık vermedi.

Geçmişe baktığımızda eğer Sovyetler için önemli olan meselelere dair ortada somut riskler olsaydı, Sovyetlerin, Hanoi'deki saplantılı müşterilerine baskı uygulamaları konusunda gereken teşvike sahip olacakları açıktı. Olumlu teşvikler sunmak yardımcı olabilirdi, ancak bizim tarafımızdan ortaya çıkarılan risklerle bir araya gelmedikçe teşvikler, komünist dünyada ayakta duran Sovyetler için çok utanç verici bir şekilde reddedilirdi. Nihayet 1972'de baskıların ve teşviklerin bir bileşimi sayesinde Sovyetlerden yardım gelmişti. Fakat 1972'deki Kuzey Vietnam'ın Paskalya saldırısından önce böyle bir yolun yurt içi ve yurt dışı sonuçlarıyla yüzleşmeye de asla hazır olamamıştık.

Eğer cezalar, Sovyet liderliği için belirgin değilse ödüller de öyledir. Başkan, Vietnam'da işler düzeldiği takdirde, Orta Doğu'daki müzakerelerin hızlanacağını tekrar tekrar ifade etmişti; Nixon'ın yorumlarını ben de destekliyordum. Fakat Dobrinin'in 14 Mayıs'ta bana sorduğu soruyu kesin ifadelerle yanıtlayabilecek bir konumda değildik: "Savaşın durduğunu farz edelim, ilişkileri iyileştirmeye nasıl devam ederdiniz?" Verebileceğim en iyi cevap, ticareti geliştirmek için bir zirve ve belirsiz bir vaatti. Orta Doğu'daki çıkarlarımız Mos-

kova'nın çıkarlarına aykırı düşüyordu; ne de olsa stratejimizin amacı, Sovyetlerin Orta Doğu'daki nüfuzunu azaltmaksa, onların stratejilerinin amacı da bunu iyileştirmek ya da en azından korumak idi. Orta Doğu'ya olan ilgimizi, Vietnam'a ilişkin bir çözümle takas etmeye hazır değildik.

Şüphesiz, Amerika'daki iç politika, Sovyet eğilimlerini ertelemeye teşvik etmişti. Nixon'ın büyük çapta yeniden silahlanmaya başlayabileceği korkusu, yakında Kongre'nin yükselen muhalefetine karşı yönetimin, mevcut savunma bütçesini korumaya dair şanslı olabileceğinin bilincinin yerini almıştı. Yeni askeri programlar, şiddetle saldırıya uğradı; bazıları, sadece en sınırda geçmişti; onaylandıktan sonra yürürlüğe konmaları, sistematik olarak aşağıya çekildi ve aldıkları fonlar, yıllık olarak azaltıldı. Bütün baskılar, "önceliklerin yeniden belirlenip düzenlenmesi" yönündeydi. Üstelik Amerika'nın müttefiklerinin Vietnam'da izlenecek yüksek risk taşıyan bir stratejiye destek verecekleri pek de mümkün görünmüyordu. Bu yüzden yine Sovyetlerin açık sözlü olmaları için çok az sebepleri vardı.

Ancak 1969 yılının başında ABD-Sovyet ilişkileri konusunda fazla iyimser davranmış olsak da diğer alanlardaki hareketlerimizle bağlantının geçerliliğini gösteren nihai ilerlemenin temelini de atmaya başlamıştık. Orta Doğu'daki ittifakların tersine dönmesini sağlayan stratejiyi oluşturuyorduk. Çin'e doğru kararlı bir şekilde ilerlemeye başlamıştık. Vietnam'da izlediğimiz yolda Sovyetlerin yardımı üç yıl gerekmese de, 1972'de bu yardımdan faydalandık. İttifak ilişkilerini güçlendirdik. Kargaşa ve gerginliklerden geçerek, politikamız ciddi ve temkinli, tutumumuz da dengeli olduğunda, zamanı gelince gözü pek olabileceğimiz mesajını da Sovyetlere verdik.

1969 yılının sonunda Başkan'a, ekibimden Hal Sonnenfeldt ve Bill Hyland'in yardımlarıyla hazırladığım Sovyet politikasının bir analizini yolladım. Sovyet politikasının mutlaka bir ana plan izlediği yönündeki öneriyi reddeden analizim şöyle başlıyordu:

> Sovyetlerin farklı hamlelerini büyük bir plana göre düzenlemek her zaman için caziptir. Kendine has usulleri sayesinde Kremlinoloji, genellikle her bir ve tüm hamleleri öyle bir algılar ki sanki bir orkestra için dikkatlice yapılmış bestenin bir bölümü gibi görünen olaylar acımasızca büyük finale doğru gider.

Böyle bir durumun nadiren gerçekleştiğini tecrübeler göstermiştir. Küba füze krizinden, Arap-İsrail Savaşı'na ve Çekoslovakya'nın işgaline kadar Sovyet politikasında büyük bir doğaçlama unsuru vardı.

Şu anki durumun da tıpkı böyle olduğundan şüphelenmiştim. Kremlin, çok yoğundu. Fakat Sovyetlerin hamleleri, belirli durumlara cevap olarak görünüyordu. Bazı analistler, Çin-Sovyet görüşmeleriyle Sovyetlerin SALT'a ilişkin tutumları arasında yakın bir taktiksel bağlantı görmüşlerdi. Sovyetler, ABD'yi uzun süreli SALT müzakerelerine bağlayarak, Çin'e karşı Sovyet-Amerikan anlaşmazlığının ortaya çıkmasından yararlanabilirlerdi. Bu teori ile ilgili en temel sorun, Çin'in durumuna bakılmaksızın, Sovyet tutumunun iyi bir anlam ifade etmesiydi ve Çinlilerle yapılan görüşmelerin bozulması, konuların esasıyla kolayca açıklanabilirdi. Sovyetler aslında bizim yaptığımız gibi araziyi araştırmak ve ayrıca askeri programlarımızdan ödün vermeye ya da tek taraflı kesintiler yapmaya ilişkin ne derece iç baskı altında olduğumuzu belirlemek için SALT'ta yansız olarak görev yapmıştı. Bizim ne düşündüğümüzü anlamaya çalışan Çinliler ise Sovyetlerin askeri baskılarına karşılık veriyorlardı. Dolayısıyla eğer Sovyetler, SALT konusundaki hamlelerini Çinlileri etkilemek için tasarlarlarsa, bir dereceye kadar başarılı olurlardı ancak sonucu Sovyetler beğenmemiş olabilirdi ki aslında bu sayede Çinlilerle olan temaslarımız hızlanabilirdi. Uzlaşmacı bir tutum sergileyip enerjilerini Çinlilerle muhatap olmaya ayırmak yerine Sovyetler Avrupa'da Willy Brandt'ın yeni hükümetiyle sıkı bir pazarlığa girişiyorlardı, çünkü muhtemelen Batı Avrupa'da detanta duyulan belirgin özlem, uzlaşmazlık yüzünden ucuz kazançlar sağlamaya ilişkin bir fırsat sağlıyordu.

Bu birleştirici kordon oluşmadan önce Sovyet liderleri, aynı anda birçok yönü derinlemesine soruşturmuşlardı. Sadece 1970 ve 1971'de birtakım sert cepheleşmeler yaşamış olsak da ilişkilerimiz sonraları daha iyiye gitmeye başlamıştı.

VI
ÇİN'E DOĞRU İLK ADIMLAR

Temmuz 1971'de Çin'e yaptığım gizli ziyaretimi bildiren tebliğin taslağını tamamladığımızda Chou En-lai, bu duyurunun dünyayı sarsabileceğini söylemişti. Haklıydı da. Medya için sadece bir sansasyon değildi; bir gecede uluslararası siyasetin yapısını değiştirmişti. Yirmi yıl süren acı bir soyutlanmanın ardından Amerikalı bir hükümet temsilcisi, Pekin'in gizemli toprağına ayak basmıştı ve Başkan'ı da kısa bir süre sonra onu takip edecekti. Ani ve şaşırtıcıydı ama bu ziyaretin arkasında otuz aylık sabırlı ve düşünülmüş bir hazırlık vardı ki her iki taraf da çok ihtiyatlı davranıyordu. Temkinli bir şekilde iki taraf da etrafı test ediyordu ki bu yüzden ters bir yanıt aşağılayıcı görünmeyecekti ve ortada kalma, gergin müttefiklerin moral lerini bozmasın ya da iyi şans dilemeyenlere yeni bir stratejik fırsatı sunmasın diye gerek ABD gerekse Çin, adımlarını ağır ağır atıyordu.

Kendimizi bile hayrete düşürmüştük. Başlangıçta böyle bir şeyin mümkün olmayacağını düşünmüştük. Çinlilerin aşırı ve düşmanca olduklarına ikna olmuştuk. Ancak başlangıçta bunu başarmanın bir yolunu görememiş olsak da hem Nixon hem de ben, Çin Halk Cumhuriyeti'ne açılmanın önemine inanmıştık.

Olaylar bize yaramıştı, ancak uzlaşmanın başka bir başkanlıkta da aynı kararlılıkla gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinden şüphe ediyordum. Nixon'ın, korunmasızlığa ilişkin olağanüstü bir içgüdüsü vardı. Taktiklerle ya da ince ayrıntıların titiz birikimi ile daha az ilgileniyordu; aslında uygulamaya koymanın ayrıntılarıyla ilgili çok faz-

la tartışma yaşanması, onu geriyordu. Politikanın yönünü belirledikten sonra stratejiyi uygulamayı ve bürokrasiyi yönetmeyi de neredeyse sürekli bana bırakıyordu. Ama Nixon'dan bağımsız olarak onunla aynı yargıya varmama ve birçok hamleyi tasarlamama rağmen, temel bir politika değişikliği ile kendi politikamı uygulayacak politik güce ya da bürokratik etkiye sahip olamamıştım. Nixon, bu fırsatın özünde yatanı hissettiğinden bu ziyaretin gerçekleşmesini ısrarla istiyordu. Sağ bir siyasi tabana sahip olması, "Komünizme karşı yumuşak davranma" ile suçlanmasından onu koruyordu. Ayrıca onun yönetme tarzı, bunun için gereken politikanın gizemli ve münferit taktiklerine de uygundu. Eğer NSC'nin, seçenekleri ayrıntılı olarak değerlendirmesi Başkan'ın herhangi bir açıdan ilgisini çekmiş ise bunun sebebi itimat etmediği bir bürokrasinin Nixon'a yeteri kadar bilgi vermesinden ve bunun da amaçlarını kamufle etme imkânını ona sağlamasından kaynaklanıyordu.

Bakış açılarımız arasında marjinal bir fark vardı. Nixon, Çin'e olan açılımın, Vietnam konusunda kısa vadede yardımcı olması için Sovyetler Birliği'ni sıkıştıracağını düşündüğünden bu geziyi büyük bir fırsat olarak görmüştü; ben ise bu politikanın uluslararası ilişkilerin yapısı üzerindeki etkisiyle daha fazla ilgileniyordum. Nixon, 800 milyonluk Çin'in izolasyonunu sona erdirmenin, barışa yönelik büyük bir tehdidin ortadan kaldıracağı gerçeğine inanmaya meyilliydi. Bana göre, dış politikada aktif olacak bir Çin'in, tüm uluslararası ilişkileri daha karmaşık bir bağlamda kalibre etmek için değiştirebileceği ve geliştirebileceği maharetli bir diplomasiye sahip olması gerekiyordu. Fakat bu farklılıklar, aynı temel yargıya dayanıyordu; eğer ilişkiler, hem Sovyetler Birliği hem de Çin ile geliştirilebilirse, bu üçlü ilişki, bize barış için büyük bir stratejik fırsat verebilirdi. İkimiz de birbirimizden bağımsız bir şekilde, aynı yargıya varmıştık. Nixon, Ekim 1967'de *Foreign Affairs*'te çıkan yazısında şunları ifade etmişti:

> Gelecekte olabilecekleri göz önünde bulundurarak Çin'in, sonsuza kadar diğer ülkelerin dışında bırakılmasını, değişik görüşlerin daha da farklılaşmasını, kininin artmasını ve komşularını tehdit etmesini göze alamayız. Bu küçük gezegende, potansiyel olarak bir milyarlık insanın kızgın bir şekilde izole edilmiş bir halde yaşayabileceği yer yoktur. Ancak bu uzun vadeli hedefin peşinde koşmasaydık ve kısa vadede tarihten gereken dersi alamasaydık korkunç bir yanlışlığa düşebilirdik...

Çünkü kısa vadede bu durum, Pekin'i, çıkarlarının yalnızca uluslararası medeniyetin temel kurallarını kabul ederek sunulabileceğine ikna etmek için tasarlanan, yaratıcı bir karşı baskı ve hiçbir ödülü olmayan sıkı sıkıya bağlı bir politika anlamına gelirken uzun vadede ise dünya devriminin merkez üssü olarak değil de büyük ve ilerleyici bir millet olarak Çin'i dünya topluluğuna geri çekmek anlamına gelmektedir.

9 Ağustos 1968'de Başkan adayı olduktan hemen sonra bir dergi röportajında Nixon şöyle demişti: "Çin'i unutmamalıyız. SSCB ile de olduğu gibi, Çin'le de konuşmak için her zaman fırsat kollamalıyız... Değişiklikleri sadece beklememeliyiz. Değişiklikler yapmaya çalışmalıyız."[1]

Çin, kendi yazılarımda kapsamlı bir şekilde yer almamıştı. 1961'de Çin-Sovyet anlaşmazlığının olasılığı hakkında yazmıştım. Böyle bir ihtimal, "gözden kaçırılmamalı" ve ortaya çıktığında, "bu fırsattan yararlanmalıyız" diye ileri sürmüştüm. Ancak bu anlaşmazlığın düzenlenmesine kendi çabalarımızla yardımcı olamamıştık ve politikamızı bu beklenti üzerine inşa edememiştik.[2] (Aslında şimdi bu anlaşmazlığın meydana geldiğini biliyoruz.) *Foreign Affiars*'in Ocak 1969 tarihli sayısında yayınlanan ancak üç ay önce yazılmış olan Vietnam müzakereleri hakkındaki yazımda şöyle belirtmiştim: "Moskova'nın sosyalist yerel yapıları korumaya ilişkin müdahale hakkının olmasına dair Sovyet doktrini, en azından olası bir Çin-Sovyet Savaşı'nı makul hale getiriyor. Moskova'nın Pekin'e karşı yaptığı suçlamalar, bilakis, Prag'a karşı olanlardan bile daha keskin olmuştu." Bu durumu, Hanoi için potansiyel açıdan ciddi bir sorun ve anlaşmazlığın halledilmesi için Hanoi'ye baskı uygulamak için kullanılabilecek bir faktör olarak görmüştüm. Daha da önemlisi, Temmuz 1968'de Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgal etmesinden önce Nelson Rockefeller ile ABD-Sovyet ilişkileri hakkında verdiği bir konuşma üzerine çalışmıştım. Konuşmanın ilgili kısmı daha sonra uygulanacak politikayı önceden ima ediyordu: "Komünist gücün rekabette bulunan çeşitli merkezleriyle hayali bir şekilde ilgilenmeyi öğrenmeliyiz... Komünist Çin ile karşılıklı görüşmeye başlayabilirdim. Washington, Pekin ve Moskova arasında olan ve hemen göze çarpmayan bir üçgen içinde, her iki tarafa da seçeneklerimizi arttırdıkça, her birine ilişkin uzlaştırma olasılıklarını da geliştiriyoruz."

Algım, dış politikanın yürütülmesine ilişkin genel yaklaşımıma borçluydu. Muhtemel rakiplerimizle olan ilişkilerimizin şu şekilde olması gerektiğini düşünüyordum; her iki tarafa yönelik seçeneklerimiz, kendilerinin birbirlerine olan seçeneklerinden daha çoktur. Eğer diplomasimizi yirmi yıllık boş ağırlıktan kurtarabilseydik, her komünist süper gücün bizimle yapıcı bir şekilde ilgilenmesi için daha fazla çaba gösterilmesi gerekirdi.

Pek çok akademisyen Çin ile yakınlaşma çağrısı yapmış olsa da bu soruna ilişkin bir yaklaşım yaygın olarak paylaşılmamıştı. Bazı Sinologlar, Amerikalılar taviz verebilsin diye, ilişkilerin geliştirilmesinin kendi içinde bir amacı olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Örneğin, Harvard ve Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nden bir grup seçkin profesör, geçiş döneminde Nixon'a, Çin politikasına ilişkin bir bilgi notu göndermişti. Tayvan'la bağlarımızı koparmak ve Halk Cumhuriyeti'ni Birleşmiş Milletlere davet etmek gibi girişimlerle Çin'e yönelmemiz konusunda ısrar ediyorlardı. Bilgi notunda, Sovyetler Birliği'ne ilişkin bizim için jeopolitik fırsatlardan -o tarihlerde diğer Çin uzmanlarının da bunu yaptığını hatırlamıyorum- ya da Amerikan tavizleri olmadan, Çin'in Sovyetler Birliği'ne karşı bir denge kurmak için Amerikan ağırlığına ihtiyacı nedeniyle bize bir yaklaşma girişimi ihtimalinden bahsedilmiyordu.

Ancak uzlaşmayla ilgili tüm fikirlerin, gerekçeleri ne olursa olsun yeni yönetimin göreve gelmesiyle birlikte, net olmayan teorilerden biraz daha fazla olduğunun söylenmesi gerekiyor. Amerikan ve Çin askerlerinin birbirlerine karşı şiddetli bir şekilde savaştığı Kore'deki savaşın yirmi yıl boyunca vurguladığı bir izolasyon ve ideolojik düşmanlık vardı. ABD'nin konsolosluk yetkilileri ile 1954'te Çin Halk Cumhuriyeti arasında iki taraflı görüşmeler başlamıştı; bunlar, 1955'te büyükelçilik seviyesine yükseltilmiş ve daha sonra Varşova'ya taşınmıştı. 10 Eylül 1955'te bazı vatandaşların ülkelerine geri gönderilmesi konusunda bir anlaşmaya varıldı. Hepsi bu kadardı. 1954'ten 1968'e kadar yapılan 134 toplantıda, yabancıların ülkelerine geri dönmelerine ilişkin yapılan anlaşma, tek somut başarı olarak kalmıştı.

28 Mayıs 1968'de Pekin, Amerikan Başkanlık seçimlerinden sonra Kasım ayı için iki tarih önererek Varşova görüşmelerini erteledi.

Pekin Radyosu, "şu anda tartışılacak bir şey yok" demişti. Değişimin ilk belli belirsiz ışıltısı, Sovyetlerin 21 Ağustos 1968'deki Çekoslovakya işgalini izlemişti. Polonya ve Macaristan'da 1956'daki ayaklanmalarda Çin, uzlaştırıcı olarak hareket etmeye teşebbüs etmişti, bu defa tepkileri, Sovyetler Birliği'ni kötüleyici bir şekilde kınamaydı. Çin Komünist Partisi'nin 17 Mart 1969 tarihli *People's Daily* gazetesi, örneğin, Çek işgalini, "Sovyet revizyonist dönek bir zümre" tarafından "silahlı saldırı ve askeri işgal" olarak adlandırmıştı. Brejnev'in Sınırlı Egemenlik Doktrini'ni, "son derece faşist bir teori" olarak alenen suçluyordu. Brejnev Doktrini, kelimenin tam anlamıyla herhangi bir Doğu Avrupa ülkesine olduğu gibi Çin'e de uygulanıyordu; gerçekten de Çin'in Sovyet liderliğine olan düşmanlığı göz önüne alındığında, belki daha da fazla bir şekilde.

Bu nedenle 26 Kasım 1968'de Çek işgalinden üç ay ve ABD seçimlerinden hemen sonra Pekin, 20 Şubat 1969'da ABD ile bir başka Varşova toplantısı önerdi. Eski Çin geleneği doğrultusunda, yabancılarla iş birliğine hiçbir şekilde ihtiyaç duymadığını söyleyen Pekin, zorlu bir tavır benimsedi ve ABD'ye "Barış İçinde Bir Arada Yaşama'nın Beş İlke Anlaşması"na katılma ve "tüm silahlı kuvvetlerini, Çin'in Tayvan vilayeti ve Tayvan boğazlarından geri çekmesi ile Tayvan vilayetindeki tüm askeri tesislerini ortadan kaldırması" çağrısında bulundu.

Sovyetler Birliği'nin, Çin'in başlıca dış politika kaygısı olarak ortaya çıktığından şüphe yoktu. Çin-Sovyet düşmanlığının birçok esas nedeni vardı. Yakın bir ittifak olarak başlayan şey ilk önce sümen altı edilmiş şekilde ortaya çıkan ve giderek artan gerginlikleri ortaya çıkarmıştı. Çin'in komünizme, sosyalizm aşamasından geçmeden ulaştığı iddiasıyla ilgili bir ideolojik anlaşmazlık vardı; Mao Zedong'un doktrini, Pekin'in ideolojik açıdan Moskova'dan daha saf olduğunu ima ediyordu. İki güçlü devlet arasında ulusal bir rekabet ve büyüyen bir güvensizlik vardı. 1950'lerin sonlarında Kruşçev, nükleer iş birliğini reddetmişti; Çin, ideolojik saldırıları hızlandırarak karşılık vermişti. 1959'da Sovyetler Birliği, teknik danışmanlarını çekip çıkardı ve tüm ekonomik yardımları sona erdirdi. Komünist liderlerin iki grubu arasında, "öznelciliğe" karşı tüm Marksist-Leninist tedbir kararlarını ihlal eden kişisel bir antipati gelişmişti. Çinliler, yüzyıllar

süren Rus yayılmasında çarlar tarafından ele geçirildiği iddia edilen Sibirya topraklarının geniş çaplı geri dönüşünü talep eden eski acıları yeniden diriltmişti.

1969'a gelindiğinde siyasi çatışma kaygı verici bir askeri şekle bürünmeye başlamıştı. 1965-66'ya kadar Çin-Sovyet sınırı boyunca rahatsız edici bir askeri denge vardı. Her iki tarafın güç düzeyleri düşüktü. Sincian'ın karşısında, Sovyet güçleri daha çok idi; Çinliler, Mançurya yakınlarında sayısal üstünlüğe sahipti. Sovyet güçleri elbette kalite ve lojistik destek açısından sürekli olarak üstündü. Hudut olayları, 1959 civarında başlamış ve akabinde artmıştı. Yine de birkaç yıl boyunca her iki tarafın da büyük ölçekli bir birikimi yoktu. Daha sonra 1966'nın başlarında Sovyetler, Doğu Avrupa'dan Uzak Doğu'ya yüksek eğitimli ve iyi donanımlı muharebe birlikleri aktarmaya başladılar. Nükleer başlıklı karadan karaya fırlatılan füzeler, Sovyetlerin durumunu gösteriyordu. Pekin için daha endişe verici bir durum olarak Ocak 1966'da Sovyetler Birliği, Moğolistan ile kendi birliklerini kurmasına ve üslerini korumalarına izin veren yirmi yıllık "Dostluk, İş Birliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması"nı imzalamıştı. Çin sınırındaki Sovyet tümeninin sayısı, 1964'teki gücü az olan yaklaşık on iki tümenden 1970 itibarıyla kırktan fazla modernize edilmiş tümene yükselmişti.

29 Kasım 1968'de Johnson yönetimi, Seçilmiş Başkan Nixon'ın inayetiyle Çin'in Varşova müzakerelerini kaldığı yerden başlatma teklifini kabul etti. (Nixon'ın Asistanı olarak daha atanmamıştım.)

İlk Sinyaller

Geçmişe bakıldığında tüm başarılı politikalar, önceden belirlenmiş gibi görünüyordu. Liderler, neyin işe yaradığına dair bir varsayımda bulunmayı, genellikle bir dizi doğaçlama olarak başlayan şeyin planlanmasına yormayı severler. Yeni Çin politikası da bundan farklı değildi. Yeni yönetim, genel olarak yeni bir başlangıç yapmak niyetindeydi. Ancak tüm açık sözlülükle bunu nasıl yapacağı konusunda kesin bir fikre sahip değildi ve yurt içindeki gerçekleri hesaba katmak zorunda kalmıştı. En önemlisi Nixon'ın, Çan Kay Şek'e ihanet ettiği iddiasıyla Truman ve Acheson'ı asla affetmeyen muhafazakâr "Çin lobisi"ne verdiği destek olmuştu.

Pekin'deki liderlerin de muhtemelen aynı sorunu vardı. Mao Zedong'un, Çek işgalinden kısa bir süre sonra ABD'ye yönelmeye karar vermesi muhtemeldi. Fakat Kültür Devrimi'nden daha yeni çıkan bir ülkeyi yönetiyordu. Mao, bu sıra dışı karışıklıkla komünist devletlerdeki bürokratikleşmeye ve durgunluğa doğru giden ölümcül eğilimi, daimî bir devrimci ayaklanmaya maruz bırakarak en tepeden önlemeye çalışıyordu. Devletin lideri, bir eğitim yöntemi olarak, kesinlikle tarihteki az sayıda olmuş bir şekilde, kendi kurumlarını kasten devirmişti. Ayaklanmanın dış politika üzerindeki etkisi, 1969 yılında Çin'in yurt dışında hizmet veren sadece bir büyükelçiye sahip olmasıyla ortaya çıkmıştı (o da önce Kahire'de, daha sonra Birleşmiş Milletler Büyükelçisi ve sonra da Dışişleri Bakanı olarak atanan Huang Hua idi).

Nixon yönetimi tarafından atılan ilk ve en önemli adımlardan biri, şimdiye kadar hiç yapmadığımız bir şeydi. Johnson yönetimi, Pekin'in liderliğindeki Asya komünizminin ürkütücülüğünü, Vietnam Savaşı için temel bir gerekçe olarak kullanmıştı. Başkan Johnson, 7 Nisan 1965'te, Johns Hopkins Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, "Hanoi'deki yöneticilerin, Peiping* tarafından harekete geçirildiğini" iddia etmişti; Vietnam'daki çekişme, "agresif amaçların daha büyük çapta bir parçası" idi. Benzer şekilde 18 Şubat 1966'da Dış İlişkiler Senato Komitesi önünde Dışişleri Bakanı Dean Rusk da Pekin'i saldırganlığın kışkırtıcısı ve Pekin ile Hanoi'yi de ihtilafta görüyordu. Buna karşılık Nixon yönetimi baştan beri Vietnam'a dahil olmamıza yönelik bir Çin karşıtı gerekçeden hiç bahsetmemiş, hatta ima bile etmemişti; bu analize katılmıyorduk; başka bir düşmana ihtiyacımız yoktu.

İlk birkaç ay çelişkili eğilimlerle doluydu. Göreve başlama töreni konuşmasında Nixon, yeni yönetimin Çin'le konuşma isteğine örtülü bir atıf yapmıştı: "Bütün uluslar, bu yönetim görevdeyken tüm iletişim hatlarımızın açık olacağının farkında olsun. Fikirlere, mal ve halkın değişimine açık, ferah bir dünya istiyoruz; büyük ya da küçük fark etmez, hiçbir halkın öfkeyle dolmuş bir halde izole edilmediği bir dünya." "Öfkeyle dolmuş bir halde izole edilme" ifadesi, Nixon'ın 1967'de *Foreign Affairs*'teki yazısını hatırlatıyordu. Fakat

* Pekin yerine kullanılan Peiping, Milliyetçi Çinliler için kullanılırdı; bu kullanım hakaret içerirdi.

hiç tepki gelmemişti. Çinliler, bu türdeki uzlaştırıcı kinayelerden etkilenmezlerdi.

Göreve başlama töreninden bir gün sonra *New China News Agency*, Nixon'ı, dünyada saldırganlığı ve genişlemeyi sürdürmeye devam etmesi için "ABD emperyalizminin korkunç emelleri"ni uygulamak üzere "tekelci burjuva kliği" tarafından seçilen yeni "kukla" olarak alenen suçlamıştı. Nixon'ın Washington'daki göreve başlama törenindeki gösterişten uzak retoriği ve ona karşı olan gösteriler, NCNA'ya göre, ABD emperyalizminin "krizlerle kuşatılmış" ve "ölüm döşeği mücadelesi" ile karşı karşıya olduğunu ortaya çıkarmıştı. 27 Ocak tarihli *People's Daily*, ABD emperyalizminin "son demlerinde" olduğu şeklinde sinsice seviniyordu. Yazıda dalga geçiliyordu: "İpin ucunda olmasına rağmen Nixon, gelecekten bahsetme küstahlığında bulunuyor... Bir ayağı çukurda olan bir adam, cenneti hayal ederek kendini avutmaya çalışır. Bu durum, ölmekte olan bir sınıfın aldanması ve kıvranmasıdır."

Nixon'ın göreve başlama töreninin açılış konuşması daha çok devlet adamına yakışır gibi görünse de Çinlilerin daha keskin haber yazarları vardı.

Nixon, doğrusunu söylemek gerekirse ilk günlerde biraz şizofrenikti. Göreve başlama töreninden beş gün sonra Nixon, bana ve Rogers'a, bir Avrupa ülkesindeki büyükelçimizin, bu ülkenin Pekin'i tanımasını duyurmasını engelleyemediğine dair bir mesaj gönderdi. Büyükelçinin "felaket" olduğunu söyledi; derhal "ondan kurtulmamız" gerektiği belirtti. 27 Ocak'ta ilk basın konferansında Nixon'a, komünist Çin ile ilişkileri geliştirmeyi planlayıp planlamadığı sorulmuştu. Çin düşmanlığıyla ilgili uzun bir açıklama yaptı ve önümüzdeki Varşova toplantısında Çin'in tutumunu değiştirip değiştirmediğini kanıtlama fırsatı bulabileceği sonucuna vardı. "Bazı değişiklikler kendi taraflarında gerçekleşene kadar, politikamızda herhangi bir değişiklik yapılmasına ilişkin acil bir olasılık göremiyorum."

Tabii ki Çin, tavrını açıkça belirtilmemiş bir şekilde değiştirseydi, anlayışlı olabilirdik. Resmi açıdan bu durum, önceki yönetimlerin açıklamalarından önemli ölçüde farklı değildi. Üstelik aynı basın toplantısında Sovyetler Birliği, SALT ve Nükleer Silahların Yayılma-

sını Önleme Anlaşması'na ilişkin daha uzlaştırıcı göndermeler yapmasıyla keskin bir tezat oluşturuyordu. Tüm bunlar her şeyden şüphelenen Çinlilere, son derece çekindikleri müşterek bir hâkimiyet gibi görünmüş olmalıydı. Ayrıca halihazırda başka bir olaydan dolayı telaşa kapılmışlardı. Bu basın toplantısından üç gün önce Hollanda'daki Çin Maslahatgüzarı ABD'ye sığınma talebinde bulundu. Çin 6 Şubat'ta buna karşı çıktı. ABD'nin Çin maslahatgüzarını "ülkesine ihanet etmesi" için kışkırttığı ve "CIA tarafından alıp götürüldüğü" gerekçesiyle 18 Şubat'ta, 20 Şubat'ta yapılması planlanan Varşova toplantısını iptal ettiler. Bu durumun üstesinden gelmek isteyen Nixon, 4 Mart'ta düzenlediği basın toplantısında, Çin-Amerikan uzlaşmasına ilişkin beklentileri boşa çıkardı: "İleriye baktığımızda, Kızıl Çin ile daha iyi koşullarda uzlaşıma varabileceğimizi düşünebilirdik. Fakat gerçekçi olmak gerekirse Kızıl Çin'in halihazırda planlanmış olan Varşova görüşmelerini koparması nedeniyle şu anda bu yönde herhangi bir atılım için büyük bir iyimserlik yapmamız gerektiğini sanmıyorum."

Hatta 1 Şubat'ta olası bir Çin-Amerikan itilafıyla ilgili Doğu Avrupa'nın endişelerini gösteren bir rapora yanıt olarak Nixon, bana bir bilgi notu gönderdi:

> 31 Ocak tarihli raporunda [Doğu Avrupa] kaynağından gelen ilginç yorumlar dikkatimi çekti. Bence yönetimin "Çinlilerle [orijinal metinde geçtiği gibi] uzlaşma olanaklarını irdelediği" yönünde bir tutum içerisinde olduğunu göstermemiz gerektiğini düşünüyorum. Tabii ki bunun özel olarak yapılması ve hiçbir koşulda kamuoyunun bu yöndeki baskılarına maruz kalmaması gerekiyor. Yine de, dostlarınla ve özellikle de bu kaynağa ulaşmak için hangi yolla bağlantı kuruyorsan görüşümüzün bu yönde olduğunu belirtmende fayda var.

Bu bilgi notunda Çin konusunda herhangi bir şey yapmamın istenmediğine emindim; benden sadece Çin'e yönelik bir hamlede bulunduğumuz izlenimini vermem isteniyordu. Üstelik bu fikri, Çinli dostlarımızdan ziyade Doğu Avrupalı dostlarımıza empoze edecektim. Bu hamle, Sovyetleri sindirmek ve neredeyse kesinlikle -Nixon'ın meşguliyetleri göz önünde bulundurulursa- Vietnam'daki savaşı bitirmemize yardım etmeleri için bir teşvik sağlamak için tasarlanmıştı.

Politika incelemesi başlatmak için Nixon'ın bilgi notunu kullandım ve 5 Şubat'ta Çin politikasına ilişkin kurumlar arası bir çalışma başlattım. Bakanlıklardan ve kurumlardan şunların incelenmesi istenmişti:

1. ABD'nin komünist Çin ve Çin Cumhuriyeti ile olan ilişkilerinin şu anki durumu;

2. Asya'daki Çin komünist tehdidinin ve niyetinin doğası;

3. ABD politikasıyla Çin'e yönelik diğer ilgili ülkelerin politikaları arasındaki etkileşim;

4. Çin konusunda ABD'nin alternatif yaklaşımları, maliyetleri ve riskleri.

Çin ayrıca Nixon'ın 1 Mart 1969'da Paris ziyareti sırasında Cumhurbaşkanı de Gaulle ile yaptığı konuşmalarda da yer alıyordu. Nixon aslında de Gaulle'den herhangi bir özel yardım istememişti; gerçeği söylemek gerekirse konuyu açan de Gaulle, şüpheci görünen ise Nixon idi. Karakteristik açıdan geniş kapsamlı ifadelerle de Gaulle, büyük kaynaklara sahip büyük bir varlığın önemi olarak Çin'i vurgulamıştı. Zaman geçtikçe Çin, nüfuzunu dünyanın her yerinde hissettirebilirdi; hırsları, becerileriyle eşleşiyordu. Onları "kendi öfkeleri içinde" izole etmek akılsızca olurdu; temaslar sadece yardımcı olabilirdi. Nixon kısa vadede büyük ölçüde Asya'nın geri kalanında böyle bir hareketin rahatsız edici etkisinden dolayı bir değişiklik olmayacağını söyledi; ama uzun vadede -diyelim ki on yıl- özellikle de nükleer silahlarda ilerleme kaydettikten sonra Çin ile daha fazla iletişim kuracaktık. Nixon'ın bu dolaylı cevabı, seçeneklerini açık tutmak istediğine dair kesin bir işaretti. İlk fırsatta harekete geçme amacı ile on yıl bekleme niyeti uyumluydu. En iyi ihtimalle yeni yönetimin net bir planının olmadığı gerçeğini yansıtıyordu.

Bu nedenle 14 Mart'ta, görünüşe bakılırsa tekrar Çin-karşıtı bir yönde konuştuk. Başkan, "Koruyucu" ABM programımızı duyururken, aynı zamanda Johnson yönetiminin 1967 tarihli "Gözcü" adlı ABM programının temel gerekçesi olan Çin karşıtı yönelimine de kısmen değinmişti. Sebep her iki yönetimde de aynıydı: Sovyetler Birliği'ne karşı silahların kontrolü ve bütçe sorunlarının ortaya çıkmasına karşı kitlesel bir halk savunması yapılmaksızın, küçük nükleer güçler tarafından kazara başlatılan saldırılara ya da kasıtlı saldırı-

lara karşı bir miktar koruma sağlamak akıllıca görünüyordu. Nixon şöyle demişti: "Çinlilerin halkımıza yönelik tesadüfi bir saldırı tehlikesi göz ardı edilemez. Bu sistemi onaylayarak, 1970'lerde bir Çin nükleer saldırısında ya da herhangi bir kaynaktan kazara saldırı durumunda ABD ölümlerinin en aza indirilmesi mümkündür." Tüm bunlar yetmezmiş gibi, Nixon, Sovyetler Birliği'yle ABD'nin Çin'i içeren ortak bir menfaati paylaştığını ima etmeye devam ediyordu: "Sovyetler Birliği'nin de aynı bizim gibi, ülkelerini potansiyel bir Çin komünist tehdidine karşı çıplak olarak terk edeceği konusunda isteksiz olacağını düşünüyordum. Bu yüzden, tüm sistemin terk edilmesi, özellikle Çin tehdidi olduğu sürece, her iki ülke de pek fazla iyilik görmeyecektir." Şaşırtıcı olmayan bir şekilde 16 Mart tarihli *New China News Agency*, ABM'nin kararını, Amerika ile "Sovyet revizyonistlerinin dünyaya, özellikle Çin halkına karşı, nükleer tehdidi ve nükleer şantajı ortaklaşa sürdürme suçlaması" olarak nitelendirmişti.

Bu nedenle 1969 yılının Mart ayında Çin-Amerikan ilişkileri, yirmi yıl boyunca onları karakterize eden aynı karşılıklı anlaşmazlık ve güvensizlik içinde esasen donmuş olarak görünüyordu. Yeni yönetimin, Çin'e yönelmek için henüz bir stratejisi olmasa da nosyonu vardı. Politika, düşünceler ve fırsatların karşılaşması neticesinde ortaya çıkar. Sovyet askerleriyle Çinli askerlerin donmuş Sibirya tundrasında, hiçbirimizin hiç duymadığı bir nehir boyunca çarpıştığında böyle bir durum ortaya çıkmıştı. O zamandan bu yana belirsizlikler ortadan kalkmış ve küresel diplomaside önemli bir değişime doğru daha fazla tereddüt etmeden ilerlemeye başlamıştık.

Ussuri Nehri Çatışmaları

Kuzeydoğu Asya'nın en uzak yerlerinde, Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki 6.500 kilometrelik sınırın kısa bir uzantısı, Ussuri Nehri'yle çizilmiştir. Eğer biri Kuzey-Kuzeydoğu Vladivostok'tan Khabarovsk'a doğru düz bir çizgi çizmiş olsaydı Ussuri, bu uzunluğun büyük bir kısmında uzanırdı. Nehrin ıssız bir noktasında, Vladivostok'tan yaklaşık dört yüz kilometre uzaklıkta, Ruslar tarafından Damansky, Çinliler tarafından Chenpao adı verilen küçük bir ada vardır (bkz. sf. 240 Harita). Ada, ağaçlıklı ve ıssız olarak, bir buçuk kilometre karenin yaklaşık üçte birini kapsamaktadır. Nehrin Çin kı-

yısına biraz daha yakındır; her iki tarafın karşısındaki arazi bataklıktır ve pek yaşam alanı sunmaz. Her iki tarafta da az rastlanan balıkçılar ve keresteciler dışında, bölgedeki tek insan varlığı, ilgili nehir kıyılarını koruyan Sovyet ve Çin ileri sınır karakollarıdır. Ada ile ilgili sınır hiçbir zaman açıklığa kavuşmamıştır. Çinliler bir süreliğine, sınır çizgisinin nehrin ortasından aşağı indiğini ve bu nedenle adanın, Çinlilerin olabileceğini ileri sürmüşlerdi. Sovyetler, tarihsel sınırın Ussuri Nehri'nin tamamını Rusların kontrolüne verdiğini ileri sürmüşlerdi. Bugüne kadar hiç kimse her iki tarafın büyük ölçüde boş bir bölgedeki ıssız bir adaya neden bu kadar önem verdiğini yeterince açıklayamadı.

2 Mart 1969 sabahı Sovyet basın mensuplarına göre, adadaki 300 Çinli asker, makineli tüfek ateşi ile sınırı koruyan bir Rus devriyesini pusuya düşürmüş, yirmi dakika süren savaşta yirmi üç kişiyi öldürmüş ve on dört kişiyi de yaralamıştı. Sovyet takviyeleri gönderilmiş ve onlar da vardıklarında pusuya düşürülmüştü. Bunun üzerine, her iki taraf da adadan çekilmişti.[3]

Sovyet basınında çatışmaya anında ve çok geniş bir şekilde yer verilmişti. Eşi benzeri görülmemiş bir şeydi. Her iki ülkenin de silahlı bir olayı ilk defa rapor ettikleri ya da zayiat verdikleri gibi görünüyordu. İki taraf da birbirini protesto edip propaganda suçlamalarında bulunmuştu. Çinliler, Sovyet birliklerinin 1967'den bu yana Chenpao'ya, sekizi Ocak ve Şubat 1969'da olmak üzere, on altı defa "izinsiz giriş"te bulunduklarını iddia ettiler; Ussuri'deki diğer tartışmalı adalar üzerindeki Sovyet saldırılarının uzun bir listesini ve Çinli balıkçıları, sınır devriyelerini ve yerel sakinleri taciz ettiklerini ve kötü davrandıklarını anlattılar. Yaklaşık on bin Çinli gösterici, 3 Mart'ta Pekin'deki Sovyet Büyükelçiliği'ne topluca saldırıda bulunmuştu; yine bildirildiği üzere yüz bin Sovyet gösterici 7 Mart'ta Moskova'daki Çin Büyükelçiliği'ne, camları kırıp mürekkep şişeleri atarak saldırmıştı. Gösteriler, daha sonraki dört gün boyunca on sekiz diğer Sovyet şehrine yayılmıştı. Sovyet Savunma Bakanlığı gazetesi *Red Star,* 8 Mart'ta, Uzak Doğu'daki Sovyet birliklerinin alarm halinde olduklarını bildirmişti. Sovyet Dışişleri Bakanlığı'nda düzenlenen basın toplantısında, Sovyet askerlerinin Çinliler tarafından öldürüldükleri ve parçalandıkları ve Sovyet televizyonunun sınır çatış-

maları hakkında özel bir program yayınladıkları söylendi. Çin gazeteleri 4 Mart'ta, "Yeni Çarlar kahrolsun!" diye duyurdu. *Pekin Radyosu*, dört yüz milyondan fazla insanın (ülke nüfusunun yarısı) Çin genelinde çeşitli gösterilerde yer aldığını bildirdi.

Washington'da, çıkış noktasını tam bilmediğimiz ve önemini anlamamız da birkaç hafta alan olaylara karşılıkta bulunmak için Vietnam meselesiyle hâlâ çok fazla meşguldük. Teorik bir konu olarak üçlü bir ilişki kurmayı tercih etsem de Nixon ve ben, hâlâ Çin Halk Cumhuriyeti'nin Komünist güçler arasındaki en saldırganı olduğunu düşünüyor ve Pekin'in savaşı başlatma olasılığının daha fazla olduğunu varsayıyorduk.

İronik bir şekilde, fırsatlarımızı değerlendirmemizi sağlayan şey, Sovyetlerin beceriksiz diplomasiydi. 11 Mart'ta, duygusal bir büyükelçi olan Dobrinin, Ussuri olayını benimle paylaştı. Bunu sormamıştım bile, ancak yine de Çin tarafından işlendiği iddia edilen zulümler kan dondurucu açıklamasıyla birlikte genişletilmiş bir brifing vermesi gerektiğini öne sürdü. Bunun Çin-Sovyet sorunu olduğunu öne sürerek konuyu değiştirmeye çalıştığımda Dobrinin, Çin'in, herkesin sorunu olduğu konusunda ısrar etti. Kibarca dinledim, çok düşündüm ama hiç yorum yapmadım. Daha sonra o akşam Başkan'a bu görüşmeden bahsettim. Şaşıran Nixon, bazen beklenmedik olayların nasıl büyük bir etkisi olabileceğini belirtti. Stratejik olarak bu olaydan muhtemelen bir hayli kazançlı çıkabileceğimizi söyledim. Nixon, bu olayın Çinlileri sarsmış olması gerektiğini ifade etti.

15 Mart sabahı Damansky/Chenpao'da ikinci bir sınır çatışması oldu. 2 Mart'ın aksine bu defa her iki taraf da hazırlıklıydı. Savaş daha uzun sürmüştü ve zayiat daha da yüksekti. Sovyetler devriyelerini arttırmış ve bir gözcü grup, muhtemelen tuzak kurmak için adada on dördüncü günün gecesinde kamp kurmuştu. Ağır çatışmalar başlamış ve dokuz saat hiç durmadan devam etmişti; tanklar, zırhlı arabalar, ağır silahlar ve tanksavar roketler kullanılmıştı. Her iki taraf da zaferini ilan etmişti (Çinliler, adanın sahipliğini elinde tutmuş gibi görünüyor olsalar da).[4]

Bu olayların kökeni -kimin neyi başlattığı- muhtemelen sonsuza kadar belirsiz kalacaktır. Fakat Çin'in öne sürdüğü argümana göre, Çinliler Sovyetlerin adaya sürekli sızmalarına tepki göstermişti ki bu

ihtimal yüksekti. Sonuçta ikinci derecedeki kuvvetler genellikle provoke olmayan saldırılar yaparak yenilgiye davetiye çıkarmazlar. Daha önce de belirttiğim gibi, iki yıl sonra Chou En-lai, Sovyetlerin, Batı Berlin'deki Federal Devlet'in Batı seçimlerini engelleyememeleri nedeniyle dikkatleri dağıtmak için bu olayları kasıtlı olarak başlattıklarını iddia etti. Gerçek neden ne olursa olsun komünist diplomatlar, çatışmaları görmezden gelemeyeceğimizi gördüler. Mart ayı ortasında Budapeşte'de Sovyetler, Ussuri olaylarındaki saldırgan tutumlarından dolayı Varşova Paktı'nın Çin'i resmi olarak kınamasını istedi. Ayrıca her Varşova Paktı müttefikine, Çin-Sovyet sınır bölgesine "sembolik askeri müfrezeler" yollamaları çağrısında bulundu. Romenler, her iki hareketi de engellediler.

22 Mart'ta Kuzey Vietnam'ın yeni Paris müzakerecileriyle gerçekleşen ilk özel toplantıda Xuan Thuy, ABD'nin, Sovyetler Birliği'yle Çin arasındaki bölünmelerden faydalanmaya çalışarak kazanacak hiçbir şeyi olmadığını şaşırtıcı bir çıkışla dile getirdi ve Vietnamlılar kendilerine güvenirdi, dedi. ABD, ne Washington'da ne de Paris'te böyle bir sorunu gündeme getirmişti (*Foreign Affairs*'te çıkan yazımda bunun hakkında spekülasyon yapmış olsam da). Ancak Xuan Thuy, Moskova ve Pekin'in neredeyse on yıl süren ihtilaflara rağmen yıllarca Kuzey Vietnam'a yardım ettiğinde ısrar etti; şüphesiz bunu yapmaya devam edeceklerini de biliyordu.

28 Mart'ta komünist ülkelerle ticarete ilişkin kısıtlamaların gözden geçirilmesini talep eden bir direktifte, özellikle "Asya komünist ülkeleri" ile olan ticarete yönelik ambargoyu yeniden gözden geçirmeyi talep ettim.

3 Nisan'da Dobrinin aynı suçlamaya geri döndü. Çin politikasını gözden geçirdiğim bir basın bültenini okumuştu (muhtemelen 5 Şubat çalışma yönetmeliği). Daha fazlasını öğrenmek istiyordu. Çinlilerle hiçbir iletişimimiz olmasa da uzlaşıma varıp varmamama konusunun seçiminin bize bağlı olduğunu ima eden baştan savma bir cevap verdim. Dobrinin, iki süper gücün olayları düzene koymak için hâlâ zamanı olduğunu öne sürmüştü, ancak bu güce uzun süre sahip olamayabilirlerdi. Tayvan'ın, Sovyetler Birliği'nde birçok kişiye, bağımsız bir devlet olabileceği şeklinde göründüğünü de ekledi. Tüm gücümü topladım ve esrarengiz görünmek için cevap vermedim.

22 Nisan'da Moskova Büyükelçimiz Jacob Beam, Başkan Nixon'dan Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı Kosigin'e, ABD-Sovyet ilişkilerinde geniş bir konu yelpazesini kapsayan bir mektup gönderdi; Çin'den kasten bahsedilmemişti. Yine de Beam'den, Çin-Sovyet anlaşmazlığından faydalanma gibi bir düşüncemiz olmadığını -tabii ki eğer istersek bunu yapabilecek kapasiteye sahip olduğumuzu- ima etmesini de sözlü bir şekilde belirtmesini istedik.

Sovyetler, yemi yutmuştu. 27 Mayıs'ta Dışişleri Bakanı Gromiko, Kosigin'in cevabını vermek üzere Beam'i aradı. Gromiko sözlü bir şekilde Sovyetler Birliği'nin de bizim Çin'le olan sıkıntılarımızı istismar etmeyeceğini ve genel ABD-Sovyet ilişkilerinin "uzun vadeli hususlar"a dayandırılması gerektiğini ekledi.

Çin-Sovyetler Birliği Sınır Çatışmaları 1969

Hâlâ oldukça zayıf olan üçlü ilişki, ilk titremesini göstermişti.

Bu arada Çin, uyku halinde değildi. 1 Nisan'da Lin Piao yakında Mao'nun mirasçısı olarak siyasi raporunu Çin Komünist Partisi'nin Dokuzuncu Ulusal Kongresi'ne sunmuştu:

> Zafere ulaşsak da devrimciliğimizden gelen tedbirimizi hiçbir şekilde elden bırakmamalı ve büyük çaplı bir saldırganlık savaşını başlatan ABD emperyalizmiyle Sovyet revizyonizmi tehlikesini hiçbir şekilde göz ardı etmemeliyiz... Başkan Mao, uzun zaman önce saldırıya uğramadığımız sürece saldırmayacağımızı söylemişti; eğer saldırıya uğrarsak, kesinlikle kar-

şı saldırıya geçeriz. Eğer savaşmaya ısrar ederlerse onları yalnız bırakmayız ve sonuna kadar savaşırız. Çin Devrimi, savaş alanında kazanılmıştır.

Saldırgan üslubuna rağmen konuşmanın ilginç, doğrusunu söylemek gerekirse kışkırtıcı bir kinayesi vardı. Çin'in, ilk önce saldırıya uğramadığı sürece saldırmayacağını, böylece Çin'in Hindiçin'e Çin müdahale etmesi yönündeki korkumuzu azalttığını vurguluyordu. Sovyetler Birliği ile ABD'yi, Halk Cumhuriyeti'ne eşit tehditler olarak sıralıyor ve üçlü diplomasinin ön şartlarından birini yerine getirerek ABD'nin baş düşman olmamasını belirtiyordu.

29 Nisan'da Başkan'a, Çin Parti Kongresi'nin bir özetini yolladım. Kongre, Çin'de yurt içi, ekonomik ve sosyal politika ve politik kontrol hakkında mücadelenin devam ettiğini düşünüyordu. Dış politikaları da aynı derecede belirsiz görünüyordu ve Çinlileri asıl endişelendiren şey, Amerika'dan ziyade Sovyetlerden gelebilecek tehlikeydi. Nixon'ı şu hususlarda bilgilendirdim:

> Politikanın yönü belirlenmemiş... Güneydoğu Asya, Hindistan ve İsrail'deki sınıf mücadelelerine verilen destek Lin Piao tarafından teyit edilse de az bir vurgu yapılmıştı.
>
> ABD'nin karalanması geçiciydi.
>
> Lin Piao, Çin'in sınır konusunu görüşmek için Sovyetlerin talebini reddettiğini ifade etse de Çin'in sınır görüşmelerinde yer alıp almayacağı konusunun düşünüleceğini belirtti.
>
> Kamuoyu açıklamaları, Çin'in, ABD ya da SSCB ile yakında savaşa gireceği yönünde herhangi bir endişesi olmadığını ortaya koyuyordu.
>
> Vietnam'a ilişkin yaklaşım, göstermelikti ve Çinliler son gerilimde Kuzey Kore'nin tutumunu onaylamamışlardı.*
>
> Parti Kongresi'nde, Arnavutluk'taki Parti dışında, hiçbir hükümet için nazik sözler kullanılmadı. Komünist olmayan komşuları devirmeyi görmek için duyulan istekle birlikte, diğer komünistlere karşı ahlaki katılığın bir birleşimi, her ikisinin de düşmanlığını kazanacak gibi görünebilir.

Analizimin uzun vadedeki önemi ne olursa olsun analizimde Mao'nun eğitim politikasını yenilemeye yönelik devam eden savaşıyla ilgili yer alan kısım, Nixon'ın bir zamanlar ezeli düşmanı olan ülkey-

* Kuzey Kore'nin bir ABD EC-121 keşif uçağını düşürmesiyle ilgili olarak bkz. IX. Bölüm.

le aynı amacı güttüğünü görmesine neden olmuştu. Analizimin kenarındaki boşluğa şöyle yazmıştı: "HK: Mao'nun [da] eğitim sistemiyle savaştığına dikkat et!"

Parti Kongresi Pekin'de devam ederken 16-17 Nisan tarihlerinde Çin-Sovyet sınırı boyunca daha fazla savaş çıkmıştı; bu sefer, dört bin kilometre Batı'ya doğru, Sincian'la Kazakistan arasında. Bir başka çatışma da 25 Nisan'da meydana geldi ve bunu, 2 Mayıs'ta bir başka çatışma daha izledi. 26 Nisan'da SSCB, 1967'den bu yana askıya alınmış olan Sınırlar arası Nehir Trafiği İçin Ortak Komisyon görüşmelerinin yeniden başlatılmasını Çin'e resmen önerdi. 8 Mayıs'ta Sovyet basını, Çin sınırının yakınındaki Sovyet güçlerinin askeri manevralarını ifşa etti. 9 Mayıs'ta Savunma Bakanı Mareşal Andrei Greçko'nun Avrupa'da Zafer Günü'nün yirmi dördüncü yıldönümünü anma gündemi Çin'i, ABD ve Batı Almanya ile birlikte SSCB'nin en büyük düşmanları arasına soktu.

Görünüşe göre ateşi hisseden Çinliler, 11 Mayıs'ta nehir trafiğine ilişkin tartışmalara devam etmek için Sovyetlerin önerisini kabul ettiler. Fakat 12, 15, 25 ve 28 Mayıs'ta Amur Nehri boyunca daha fazla savaşılmış ve 20 Mayıs ile 10 Haziran'da Sincian sınırında da çatışmalar olmuştu (bkz. yukarıdaki harita). Sincian'daki çatışmalar, kafamdaki terazilerin ibresini olası saldırgan yönünde oynattı. Aslında revaçta olan görüşü, yani Çin'in daha militan bir ülke olduğu görüşünü benimsemiştim. Ancak haritaya ayrıntılı bir şekilde baktığımda ve Sincian olaylarının Sovyetlere ait bir tren garından sadece birkaç kilometre ve Çinlilere ait bir Çin garından ise birkaç yüz kilometre uzakta gerçekleştiğini gördüğümde, Çin askeri liderlerinin saldırmak için bu kadar uygunsuz bir noktayı seçmeyeceklerini düşündüm ve bundan sonra meseleye farklı şekilde baktım. Eğer Sovyetler Birliği saldırgan olsaydı, yine de bir fırsatın yanı sıra bir de sıkıntı yaşardık. Sorun şu ki Sovyetlerin tam ölçekli bir Çin işgali, yalnızca jeopolitik değil, aynı zamanda dünyadaki psikolojik dengeyi de tetikleyebilir ve karşı konulamaz bir acımasızlık momentumu yaratabilirdi. Fakat diplomatik ilişkilere sahip olmadığımız ve herhangi bir düzeyde etkili bir iletişim kurmadığımız bir ülke adına konuşmak gerekirse bu tür saldırılara karşı koymak kolay bir mesele değildi.

Çin'in diplomatik arenaya yeniden girmeye hazır olabileceği ve bu-

nun da ABD'ye karşı önceki düşmanlığını yumuşatmasını sağlayabileceği bir fırsat geçmişti elimize. Böyle durumlarda Asya'daki birçok dostumuza yönelik Çin tehdidi de azalmış olurdu ve aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin Asya'yla ilgili endişeleri tetikleneceğinden Avrupa üzerindeki baskılar da hafiflerdi. Fakat bu tür olasılıkların daha açık olması için Çinli liderlerle az da olsa iletişim kurmaya ihtiyacımız vardı. Eğer -Kültür Devrimi tamamen kendi rotasını tamamlamadan önce- çok çabuk ya da açık bir şekilde hareket edersek Çin, teklifimizi reddedebilirdi. Eğer çok yavaş hareket edersek, Sovyet-Amerikan anlaşmazlığının Çin şüphelerini besleyebiliriz ki bu da onların Moskova'yla olabilecek en uygun anlaşmayı yapmaları anlamına gelebilirdi. Sovyetlere gelince, kısıtlamanın müsebbibi olmasına ilişkin Çin seçeneğinin yararlı olabileceğini düşündük; fakat Çin'e karşı öncelikli bir Sovyet saldırısını kışkırtmak için bu kadar aceleci davranmamaya özen göstermeliydik. Yurt içinde, Halk Cumhuriyeti'nin, uzlaşmaz bir düşman ya da sadece Tayvan meselesiyle ilgili ortaya çıkan bir ülke olarak görüldüğü düşüncesinden kurtulmak zorundaydık.

Bu aşamadaki en büyük endişem, hükümetimizde doğru soruların sorulmasını sağlamaktı. 5 Şubat'taki direktifim doğrultusunda, kurumlar arası bir çalışmanın sonucunda Çin'le ilgili bir rapor ortaya çıktı ve NSC İnceleme Grubu da bu raporu tartışmak üzere 15 Mayıs'ta bir araya geldi. Raporda, Çin ve ABD arasında yaşanan ikili sorunlara yer verilmişti: Tayvan, Birleşmiş Milletlere giriş, ticaret ve seyahat ve çeşitli silahsızlanma planları; aynı zamanda raporda Asya konusundaki karşıt çıkarlarımıza da değinilmişti. Bütün bu endişeler, sanki dünyadan kopuklarmış gibi ele alınıyordu. Çin-Sovyet gerginliklerinin küresel etkilerine ve üçlü ilişkide bize yönelik fırsatlara herhangi bir atıfta bulunulmamıştı. Toplantıda, Çin'in ideolojisi ve militan olduğu hakkında iddiada bulunanlara karşı çıktım. Bu meselenin farklı bir şekilde ele alınması gerektiğini düşünüyordum. Kurumlar arası yapılan bir çalışmanın sonunda ortaya çıkan bu raporda, Amerikan politikasının, Çinli liderlerin düşüncelerini değiştirmeye, saldırganlıktan çıkıp uzlaşıma varmalarını sağlamaya yönelik temel psikolojik hedefe sahip olduğu vurgulanıyordu. Bu durum, Çin'in güç denklemindeki rolünü göz ardı ediyordu. Daha zayıf devletlerle çevrili olan 800 milyonluk bir millet, kimin yönettiği önemli olmasa da jeopolitik bir sorundu. Çin'le ilgili sorunlarımızdan hangisi, Çin'in

büyüklüğünden ve durumundan; hangisi ise liderliğinden kaynaklanıyordu? Çin'den ne istiyorduk ve kararlarını makul bir şekilde nasıl etkileyebilirdik? Çin-Sovyet ilişkilerinin evrimini nasıl inceliyorduk; onları ne kadar etkileyebilirdik ve hangi tarafın lehine olmalıydık? Çoğu Kriminoloğun görüşünü, Çin'le ilişkilerimizi daha iyi hale getirmek için herhangi bir girişimin Sovyetler Birliği'yle ilişkileri bozacağı şeklinde sorgulamıştım. Tarih, iki muhalif taraftan daha zayıf olanla iş birliği içine girmenin daha avantajlı olduğunu ileri sürüyordu, çünkü bu durum, daha güçlü olan taraf için bir baskı sergilerdi.

8 Haziran'da Sovyetler, diplomatik saldırılarına yeniden başlamıştı. Brejnev, Moskova'daki Uluslararası Komünist Partiler Konferansı'nın bir konuşmasında Mao'yu kınadı ve "Asya'da kolektif güvenlik sistemi" kavramını ortaya attı. Detay vermemişti, ancak böyle bir "sistem" sadece Çin'e doğru yönlendirilebilirdi. Haziran ayı sonlarında Sovyet büyükelçileri, Çin politikasını ev sahibi hükümetlere "teşhir etmek" ve çeşitli Batı Avrupa ülkelerinin Pekin'i tanımasını engellemek için eş güdümlü çaba sarf ettiler. Sovyetler Birliği, komünist olmayan Asya ülkeleriyle ilişkilerini genişletmeye çalıştı; yoklamalar, Tayvan'a kadar bile yayılmıştı. İzolasyondan kurtulmak isteyen Çin'in her türlü çabasını engellemeye yönelik bir kampanyada Sovyet diplomatları, Çin'i izole etmek için Sovyetler Birliği'nin ABD ile ilişkileri karmaşıklaştırmaktan kaçınmaya hazır olduğunu söylediler. Bu bulguları bir raporda Başkan'a özetledim:

> Bence tüm bunlar, Sovyet liderlerinin Çin sorunlarına ilişkin artan takıntılarına dair sağlam kanıtlardır... en azından Sovyetlerin Doğu-Batı meseleleriyle ilgilenmede daha esnek olabileceğini gösteriyor. Bu nedenle Sovyetlerin endişesi öyle bir boyuta ulaştı ki şayet Çin'e yönelik çevreleme politikalarında bağlantısızlığımızı temin etmek için girişimde bulunurlarsa -yok bulunmazlarsa da iş birliğimize ihtiyaçları var- bu durumu kendi lehimize çevirebiliriz.

Başkan, bilgi notumun kenarındaki boşluğa, "İşte bizim de istediğimiz bu" gibi coşkulu yorumlar yaptı ve Pekin'le ilişki kurmamaları için Sovyetlerin baskı kurduğu bütün ülkeleri, Çin'le ilişkiyi artırmalarını "çaktırmadan teşvik etmemiz"i önerdi (göreve başlama töreninden beş gün sonra Avrupa'daki büyükelçimiz hakkındaki şikâyetlerinden çarpıcı bir dönüş).

Dolayısıyla artık Pekin'le iletişim kurmak için daha fazla gayet göstermeye başlamıştık. 26 Haziran'da Başkan bana gönderdiği mesajda, Çin'le uzun zamandır yakından ilgilenen Senatör Mike Mansfield'in, Çin'i ziyaret etme konusunda vize alma planını gözden geçirmemiz gerektiğini belirtti. Başkan'ın direktiflerini bir adım daha ileri götürdüm ve o zamanlar Beyaz Saray'da Kongre ilişkilerinden sorumlu kişi olan Bryce Harlow'dan, bu girişimini kamuoyuna duyurması için Mansfield'ı teşvik etmesi gerektiğini vurguladım. Ama daha açık bir jest gerekliydi. Çin'e uyguladığımız ticari ambargoda birtakım değişiklikler yapma zamanı gelmişti. Gerçek değişim önemsiz olsa da sembol ettiği şey çok daha büyüktü. Bu nispeten küçük adımı ortaya çıkarmak için gerekli olan endişe verici görüşmeler, o zamandan bu yana seyahat ettiğimiz mesafenin ölçülmesi anlamına geliyordu. Ticarete ilişkin kısıtlamalarla ilgili genel bir çalışmanın yapılmasını istendiği tarih olan 28 Mart'tan sonra durum belirginleşti. Çin'le yapılan ticareti özel bir konu olarak ele almaya karar verdik. Kurumlara iletilmek üzere 26 Haziran'da bir yönerge imzaladım: "Başkan, dış politika gerekçelerine uygun olarak, Çin'e uygulanan ticari kısıtlamaları değiştirmeye karar verdi." Başkanlık kararının uygulanması için Elliot Richardson'ın becerikli bir şekilde başkanlık ettiği NSC Müsteşarlar Komitesi'nden bu husus itibarıyla detaylı raporlar sunması istendi.

Öncelikle herhangi bir fiili uygulamanın Eylül ayında yapılması planlanan ve revize edilmiş İhracat Kontrol Yasası Kongresi tarafından yasalaştırılmasını beklemek zorunda olduğu varsayılmıştı. Fakat Richardson ve ben çok geçmeden, eğer o zamana kadar beklersek, bir doruk noktasına çıkmış gibi görünen Asya'daki olaylar tarafından ele geçirilebileceğimizi fark ettik. 26 Haziran'daki direktifin sızacağını ve belki de Pekin'deki olumlu etkiyi sulandıracak bir iç tartışma başlatacağına Nixon'ın dikkatini çektim. Bir de ABD-Sovyet ilişkileri sorunu vardı. SALT görüşmelerinin başlamasının duyurulmasını her an bekliyorduk; eğer bunu Çin ticaret kısıtlamalarının gevşemesiyle birleştirirsek, ABD-Sovyet ilişkileri destekleyicileri tarafından yapılacak suçlamalar karşısında savunmasız kalacaktık ve bu da Sovyetlere gereksiz bir hakaret olacaktı. Bu durumda SALT'taki her çıkmazda Sovyetlerin bizi suçlayacaklarını düşündük. Benzer şekilde eğer Başkan, Romanya'ya (Çin'in dostu) yapılacak bir ziyaretten

geri döndükten sonra karar açıklanırsa, bu gezi "resmen Sovyetlerin tepkisini çekerdi."

Richardson'la ben sonunda üç husus üzerinde mutabık kaldık: (1) Amerikalı turistlerin 100 ABD Doları'na kadar Çin-yapımı ticari mahiyette olmayan eşya satın almalarına izin verme; (2) Halk Cumhuriyeti'ne seyahat yasağını ortadan kaldırma ve (3) tahıl sevkiyatına izin verme. Başkan ilk iki maddeyi kabul etti, ancak muhafazakâr senatörlerin tavsiyeleri doğrultusunda üçüncü maddeyi onaylamadı. Tam duyuru yapmaya hazırlanıyorduk ki en iyi planları yok edebilecek o önemsiz beklenmedik olaylardan birisi meydana geldi. 16 Temmuz'da, iki Amerikalı mürettebattan oluşan bir yat Hong Kong yakınlarında alabora olmuştu; cankurtaranları Çin sularına sürüklenmiş ve Çinliler tarafından ele geçirilmişlerdi. Richardson ve ben, Çinlilerin olayı Amerikan karşıtı bir kampanyaya dönüştürüp dönüştürmeyeceklerini görmek için birkaç günlüğüne açıklama yapmamaya karar verdik. Ama Pekin sessizliğini bozmadı. 21 Temmuz 1969'da, Başkan'ın dünya turuna çıkmasından hemen önce Dışişleri Bakanlığı, ticarete ve Halk Cumhuriyeti'ne seyahate ilişkin kısıtlamaları hafifleten (ama ortadan kaldırmayan) gösterişten uzak, temkinli bir duyuru yaptı. Duyuru, mütekabiliyet gerektirmiyordu; Çinliler, resmi olarak tepki göstermeden bunu düşünebilirlerdi. 24 Temmuz'da Çin, Amerikalı yatçıları serbest bıraktı. Chou En-lai de mütekabiliyet gerektirmeyen hareketler yapmayı biliyordu. Pekin anlamıştı.

Bu esnada Nixon dünya turuna çıkmıştı ve her durakta Çin ile görüşmek istediğimizi duyuruyordu. Nixon, Pekin'le iletişime açık olduğumuza dair istekliliğimizi yaymaya başlamıştı. Endonezya ve Tayland'da liderlere, olası bir Asya kolektif güvenlik planı konusunda Sovyetlerin önerisi ile hiçbir ilgimizin olmayacağını söyledi. Bu ifade, Çin'e dolaylı bir güvence vermenin yanı sıra Sovyetlerin Güneydoğu Asya'ya yayılmasına müsaade etmeyeceğimiz anlamına gelen bir uyarıydı. Nixon, Tayland Başbakanı'na şöyle demişti: "Müşterek hâkimiyet söz konusu değildir."

Nixon, Pakistan lideri Yahya Khan ve Romanya lideri Nikolay Çavuşesku'yla daha rahat bir şekilde konuştu, çünkü ikisinin de Çinlilerle dost olduğunu biliyordu. 1 Ağustos'ta Nixon, Lahor'da, Başkan Yahya'ya eğer Çin gibi büyük bir ülke izole olursa, Asya'nın "ileri gi-

demeyeceğini" -hükümetinin geri kalanı ya da pek çok Amerikalı tamamen katılmasa da- kendi kişisel görüşü şeklinde belirtti. (Nixon, astlarının tavsiyelerine aykırı davrandığını göstermesi halinde bunun, yabancı liderlerle olan itibarını artırdığını düşünmüş görünüyordu; gerçekten de ne yaptığını bilselerdi ona karşı çıkarlardı. Daha hiyerarşik bir düzene alışkın olan bu liderlerin, böyle itiraflar hakkında ne düşündüklerini öğrenmek için anılarının beklenmesi gerekiyordu.) Amerika'nın, Çin'i izole etme gibi herhangi bir düzenlemede taraf olmayacağını vurguladı. Yahya'dan, Çin için hissettiklerini büyük bir önemle iletmesini istedi. Yahya daha sonra yakın zamanda Çin'i ziyaret eden Hava Mareşali Sher Ali Khan tarafından Lahor'daki Devlet Konuk Evi'nde benim için bir brifing düzenledi. Mareşal, Çin'in iç karışıklığının sarsıldığına ve Çin'in kendi kendine dayatılan diplomatik izolasyonunu sona erdirmeye çalışacağına inanıyordu. Aynı zamanda Çinli liderleri, neredeyse bizim o zamanki irrasyonel fanatik ideologların yaygın stereotiplerine oldukça aykırı bir biçimde tanımlıyor ve onları disiplinli, pragmatik ve söz verdiler mi güvenilir kişiler olarak göz önünde bulunduruyordu.

Sonraki iki gün, 2 ve 3 Ağustos'ta Nixon; Bükreş'te Başkan Çavuşesku'yla arasındaki konuya geri döndü ve Sovyetler Birliği'nin, Çin'e karşı Asya'da entrika çevirmesinin yanlış olduğu yönündeki gerekçesini vurgulayarak, Asya güvenlik sistemini bir defa daha reddetti. Nixon, yirmi beş yıl içinde Çin'de, bir milyar insanın olacağını ileri sürdü. Eğer başkaları tarafından izole edilirlerse, patlayıcı bir güce dönüşebilirlerdi. Politikamız, Çin ile olduğu kadar Sovyetler Birliği ile de iyi ilişkiler kurmak yönündeydi. Romanya'nın, Çin'le aramızdaki iletişim kanalı olmasını istiyordu. Çavuşesku, haberci olarak hareket etmeye hazır olduğunu belirtti; görüşlerimizi ileteceğine ve Çin'den gelen her cevabı bize bildireceğine söz verdi.

Beklentilerimizin aksine Romen kanalının tek yönlü olduğu ortaya çıktı. Çinlilerin komünist aracılar vasıtasıyla bizimle muhatap olmayı tercih edebileceklerini düşünmüştük. Aslında bunun için çok ihtiyatlı davranmışlardı, belki de Romanya gibi bağımsız bir ülkeye Sovyetlerin nüfuz etmesinden korkuyorlardı.

Washington'a dönersek, Pakistan Büyükelçisi Agha Hilaly'yi, Pakistanlıları oyunda tutmak ve güvenli bir kanal kurmak için ara-

dım. Hilaly, eski bir Pakistanlı aileden geliyordu ve devlet hizmetinde uzun süredir aktif olarak yer alan ehil bir profesyoneldi. O zamanlar kardeşi Çin Büyükelçisi idi ve daha sonra Pakistan Dışişleri Bakanlığı'nın daimî başkanı olmuştu; 1950'lerde, Hilaly'nin kız kardeşi -misafirperver olmayan bir toplumda kadın haklarının ilk savunucusu olarak- Harvard'da benim öğrencimdi. Hilaly, titiz ve sağduyuluydu. Başkan Yahya'ya, Nixon'ın mesajının, Çinlilere sadece en yüksek seviyede teslim edilmesi gerektiğini düşündüğümüzü yinelemesini istedik; bu arada Pakistan, ne zaman doğal bir olay kendini gösterse, gösterişten uzak bir tavırla temel tutumumuzu iletirdi. Hilaly'ye, Nixon'ın tercihini ilettim. Bu doğrultuda, Hilaly kanalı aracılığıyla gerçekleşecek görüşmelerin bir tek benimle olması gerektiğini bildirdim. Hilaly de Yahya'nın, yakın gelecekte Pakistan'ı ziyaret etmesi beklenen Chou En-lai ile yapacağı görüşmeye kadar Nixon'ın görüşleri hakkında kimseye bir şey söylemeyeceğini ifade etti.

8 Ağustos'ta Dışişleri Bakanı Rogers, Canberra'da yaptığı konuşmada Çin ile ilişkileri geliştirme yönündeki isteğimizi vurguladı:

> Elbette ki Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti ve anakarada yer alan komünist Çin'in hayatın bir gerçeği olduğunun farkındayız. Liderlerinin kesinlikle içe bakışçı bir tutum sergilememeleri durumunda Çin anakarasının, Asya ve Pasifik ilişkilerinde en nihayetinde önemli bir rol oynayacağını da biliyoruz...
>
> Bu nedenle, iletişim kanallarını açık tutmaya özen gösterdik. Sadece birkaç gün önce ABD'lilerin Çin mallarını satın almaları ve Çin'e seyahat edebilmeleri için pasaportlarını geçerli kılma konusunda politikalarımıza serbestlik getirdik. Amacımız, ilişkilerimizdeki tahriş edici unsurları ortadan kaldırmak ve Çinlilere tarihi dostluğumuzu hatırlatmaktır.

Böylece Ağustos ayı sonu itibarıyla Çinlilerle tek taraflı adımlar, aracılar ve kamuoyuna yapılan açıklamalarla iletişim kurmuştuk. Bütün bunlar bir dizi geçici kararla gerçekleşmişti. Çin politikasının bakanlar seviyesinde herhangi bir resmi değerlendirmesi yapılmamıştı. Ulusal Güvenlik Konseyi, bu konu hakkında Ağustos ayına kadar görüşmemişti. Görüşülmeden önce Sovyetler Birliği ile ilişkilerimiz ışığında Çin'le olan ilişkilerimizi nasıl devam ettirmemiz gerektiğine dair hükümet içindeki farklı görüşlerin analizini Başkan'a sundum. Görüşlerden birine göre ("Slavofil" diyebileceğimiz), Sov-

yetler, ABD-Çin ihtilafına ilişkin o kadar kuşkulu davranıyorlardı ki Çin ile ilişkileri geliştirmeye dair herhangi bir çabanın Sovyet-Amerikan iş birliğini imkânsız hale getireceği ileri sürülüyordu. Bu görüşü savunanlar, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerin geliştirilmesine öncelik vermemiz ve bu nedenle Pekin'le ilişkileri geliştirme çabalarından kaçınmamız gerektiğini düşünüyorlardı. Karşı bir görüşte ise (bir çeşit "Realpolitik" yaklaşımı), Sovyetlerin, Pekin'le olan yakınlaşma arayışında bulunacağımızdan korkmaları halinde uzlaştırıcı olma ihtimalinin daha yüksek olduğu ifade ediliyordu. Buna göre, Çin ile olan temaslarımızı Sovyetler Birliği'ne karşı bir koz olarak kullanabileceğimiz savunuluyordu. Üçüncü bir görüşe göre ("Sinofil"), Sovyetler Birliği ile ilişkilerimizin Çin politikamızı şekillendirmede önemli bir faktör olmaması gerektiği dile getiriliyordu. Sovyetlerin gerginliğini arttıran marjinal eylemler yararlı olabilirdi ancak ABD-Çin ilişkisindeki temel değişiklikler diğer hususlar tarafından yönlendirilmeliydi.

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde Realpolitikçilerin tarafındaydım.

NSC toplantısı, 14 Ağustos 1969'da bu meseleleri ele aldığında çok az şey kararlaştırılmıştı, ancak Başkan, Bakanlar Kurulu'ndaki meslektaşlarını devrimci teziyle (ki buna tamamen katılıyordum) şaşırtmıştı; dolayısıyla, daha saldırgan bir taraf olan Sovyetler Birliği'nin, çıkarlarımıza karşı olduğunu ve Çin'in bir Çin-Sovyet Savaşı'nda "ezilmesine" izin vermememiz gerektiğini söyledi. Bir Başkan'ın, uzun süredir düşman olduğumuz, hiç temasımızın olmadığı, büyük bir komünist ülkenin hayatta kalmasına dair stratejik bir çıkarımız olduğunu açıklaması, Amerikan dış politikasında büyük bir olaydı. Olası bir Çin-Sovyet Savaşı'nın aklında olmasının sebebi, sınırdaki gerilimlerin artmasının bize büyük sıkıntı çıkarabileceğini düşünmesiydi. Bu nedenle, Çimlilerle acil şekilde temas kurulması gerekiyordu.

Savaş Söylentileri

8 Ağustos'ta Rogers'ın Canberra'da yaptığı konuşmayla aynı güne rastlayacak şekilde, SSCB ve Halk Cumhuriyeti, Khabarovsk'ta Haziran ayından bu yana devam eden müzakereleri sona erdirdi ve sı-

nır nehirleri üzerindeki trafiğin geliştirilmesi konusunda bir protokol imzaladı. Gerilmeleri hafifletmekten çok uzak olsa da bu protokol, onları teşvik ediyor gibiydi. Birkaç gün sonra Sincian ile Kazakistan arasındaki sınır boyunca yeni ve kanlı bir savaş patlak verdi. 14 Ağustos'ta *Pravda,* Kazakistan'daki sivil savunma hazırlıkları hakkında bilgilendirme yaptı; *New China News Agency,* 15 Ağustos'ta, SSCB'yi savaşa hazırlanmakla suçladı ve Çin halkını da aynısını yapmaya çağırdı.

Gerilim sinyalleri çoğalmıştı. 18 Ağustos'ta Sovyet ilişkileri konusunda orta düzey bir Dışişleri Bakanlığı uzmanı olan William Stearman, bir Sovyet Büyükelçilik görevlisi ile öğle yemeği yerken görevli aniden Çin nükleer tesislerine yönelik bir Sovyet saldırısına ABD tepkisinin ne olacağı sorusunu sordu. Bu soruyu, acil durum planlaması ve kriz yönetimine ilişkin NSC'nin alt komitesi olan Washington Özel Eylem Grubu'nun (WSAG) 25 Ağustos'ta San Clemente'de toplanması için yeterince ciddiye almıştım. Çin-Sovyet Savaşı durumunda Amerikan politikası için acil durum planları hazırlamalarını istedim. WSAG belgelerinin yetersiz olduğu ortaya çıktığında, ekibimden bir grup daha iyi bir analiz girişiminde bulundu. XVIII. Bölüm'de tartışılacağı üzere, 1970'in başlarında, savaşı önleme ya da sonucunu etkileme potansiyelimizi soğukkanlılıkla analiz eden mükemmel bir çalışma yapılmıştı. Başkan'ın, 14 Ağustos'taki NSC toplantısında, Çin'in "ezilmesine" izin veremeyeceğimiz görüşü, artık varsayımsal bir konu değildi. Eğer felaket yaşanırsa Çin'i desteklemeyi stratejik bir zorunluluk olarak gören Nixon ve benim, hükümetin geri kalanındaki -ve belki de ülkenin- az destekle yüzleşmemiz gerekecekti.

Çin-Sovyet propaganda savaşı, Ağustos sonunda belirgin bir şekilde artmıştı. 28 Ağustos'ta *Pravda,* Çin'i daha ileri silahlı provokasyonlara karşı uyardı ve dünyanın geri kalanına çok geç olmadan Çin tehlikesinin farkına varmaları için çağrıda bulundu. *Pravda,* "günümüzde var olan teknolojiyle, ölümcül silahların kullanılabilirliği ve bunların en son teknikler yoluyla hedefe gönderimi gibi, bugünkü koşullar altında bir savaş çıkarsa, geride hiçbir kıtanın kalmayacağı"nı kaygılı şekilde ekledi. Aynı gün Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi, şehirlerdeki yeraltı sığınaklarının hızlandırılmış inşaatı da da-

hil olmak üzere, halkı savaş hazırlıkları için uyardı. Ağustos ayı sonlarında Uzak Doğu'da, Sovyet Hava Kuvvetleri'nin savaş pozisyonundan çıktıklarını tespit ettik. Tüm uçakların aynı anda yüksek bir hazırlık durumuna getirilmesine olanak sağlayan böyle bir hamle, genellikle olası bir saldırıya işarettir; en azından gerilimlerin arttığı bir savaşta acımasız bir uyarıdır. Saldırı pozisyonundan çıkma, Eylül ayı boyunca devam etti.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcının otuzuncu yıldönümünde, önemli iki Sovyet generali, Pekin'e savaş tehdidinde bulundu. 1 Eylül'de, Sovyet hükümetinin gazetesi *Izvestia*'nın yazdığına göre, Sovyet Genelkurmay Başkanı ve Birinci Savunma Bakanı Yardımcısı Mareşal Matvey Zakharov, yirmi beş gün içinde yedi milyonluk Japon ordusunu imha eden Sovyet saldırısını etkili bir biçimde hatırlattı. Genelkurmay Başkanlığı Yüksek Askeri Akademisi Komutanı General S. P. Ivanov aynı konuya, 2 Eylül'de *Red Star* gazetesinde yayınlanan bir yazıda değindi.

Dolayısıyla Sovyet tehditlerine karşı kayıtsız olmadığımızı göstermek için tavrımızı bir miktar belli etmeye başladık. 27 Ağustos'ta CIA Direktörü Richard Helms, bir grup diplomatik muhabirle bir arka plan yemeğinde konuştu ve Sovyetler Birliği'nin, Çin nükleer tesislerine öncelikli bir Sovyet saldırısı olasılığına karşı Sovyetlerin, Avrupa'daki komünist kardeşlerinin ağızlarını aradığını açıkladı.[5] 5 Eylül'de, Müsteşar Elliot Richardson, Amerikan Siyaset Bilimi Derneği'nin New York Kongresi'nde şunları söyledi:

> Komünist Çin örneğinde olduğu gibi ilişkilerimizde uzun vadede olan ilerleme, kendi ulusal çıkarımızadır. Sovyetler Birliği ile Halk Cumhuriyeti arasındaki düşmanlığı, kendi yararımız için istismar etmeye çalışmamalıyız. İki komünist dev arasındaki ideolojik farklılıklar bizim meselemiz değildir. Yine de bu çekişmenin tırmanmasıyla uluslararası barış ve güvenlikte büyük bir gedik açılmasına pek de kayıtsız kalamazdık.

ABD'nin, yirmi yıldır husumet içinde olduğu ve yeni yönetimin göreve gelişine kadar hiçbir türden teatisinin olmadığı bir ülkenin geneline karşı böylesi bir tehdidin farkına varmak bir başka devrimci adımdı.

Herhangi bir ani etki yoktu. 10 Eylül'de Birleşmiş Milletler'in Sovyet misyonunun üyesi, bir ABD delegesine, Sovyetlerin askerî açıdan

Çin'den ezici şekilde üstün olduklarını ve Çin düşmanlığının devam etmesi durumunda askeri müdahalenin kaçınılmaz hale gelebileceğini belirtti. Aynı gün Sovyet haber ajansı *TASS*, Çin'i, Sovyet sınırını kasti olarak 488 defa ihlal etmekle ve Haziran'dan Ağustos ortasına kadarki dönemde 2500 Çinliyi kapsayan silahlı çatışmaları kışkırtmakla suçladı.

Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı Kosigin ile Çin Başbakanı Chou En-lai arasında 11 Eylül'de çarpıcı bir toplantı gerçekleşirken kısa bir ara oldu. Hem Kosigin hem de Chou, Ho Chi Minh'in ölümüne saygılarını sunmak için ayrı ayrı Hanoi'yi ziyaret etmişti. Ülkeleri arasındaki gerilim, Kosigin'in Çin üzerinden çok daha kısa bir yol yerine Hindistan üzerinden Hanoi'ye uçtuğuna ve Chou'nun gelişinden önce Hanoi'den ayrıldığı gerçeğine yansımıştı. *TASS*, Kosigin'in Moskova'ya doğru yola çıktığını bildirmişti. Uçağı aniden rota değiştirip Hanoi'den kesinlikle en uzak mesafe olarak Pekin'e yöneldiğinde halihazırda Sovyet Orta Asyası'nda yer alan Duşanbe'ye varmıştı. Pekin Havaalanı'nda, Chou ile olan kısa karşılaşma, dört buçuk yıl içinde iki ülke arasında gerçekleşen ilk zirve toplantısıydı.

Üst düzey yetkililerin önemli olaylar hakkında derhal bilgilendirilmesi yaygın bir efsanedir. Ne yazık ki resmi bilgiler neredeyse değişmez bir şekilde bürokratik gözden geçirme engeline takılır ya da olayı birilerinin bakış açısına katmak için kılıf mahiyetinde bir bilgi notuna ihtiyaç duymak zorundadır. Bu duruma o kadar sık rastlanır ki -hatta güvenlik danışmanının fazla temkinli olması nedeniyle gereğinden daha sık- Başkan bile böylesine önemli bir olayı gazetelerden öğrenir. Bu seferki Kosigin-Chou buluşmasıydı. Ben henüz başkana bir analiz göndermeden önce Başkan'ın bu haberi *Washington Star*'dan öğrenmesinden dolayı mahcup olmuştum. Beni çağırdı ve tepkimi sordu. İlk bakışta, buluşmanın müşterek duyurusunun oldukça sakin göründüğünü söyledim. Konuşmayı tanımlarken standart sıfat olan "kardeşçe"nin olmaması ciddi bir anlaşmazlık anlamına geliyordu. Çinliler, Kosigin'i, 'uğraması için' davet etmiş olabilirler diye yorumda bulundum çünkü Çinliler çıkarları için "durumu yatıştırmak" olarak düşünüyorlardı. Başkan, bunun aralarında bir "detant" anlamına gelip gelmediğini merak etmişti. Ben öyle düşünmüyordum; her iki tarafın da çatışmalarının bir sonraki aşamasına kendilerini konumlandırmaları için bunu bir çaba olarak görüyordum.

Toplantının başlangıç noktası, çeşitli yorumlara açıktı. Kosigin'in uçuşunun yön değiştirmesi, ziyaretin son anda Çinlilerden gelen bir davet olduğunu gösteriyordu. Öte yandan, Kosigin'in havaalanından çıkmasına izin verilmemesi ve ilk başta Sovyetlerin toplantıyı duyurmaları, Sovyetlerin hamlede bulunmak üzere olduklarını ima edebilirdi. Çinliler uzlaşıma yanaşsın ya da yanaşmasın, Sovyetler Pekin'e uyarıda bulunsun ya da bulunmasın, Çin-Sovyet ilişkilerinin bir kriz noktasına yaklaşmakta olduğu açıktı.

16 Eylül'de *London Evening News*'te çıkan kaygı verici bir yazı, analizimi doğruluyordu. Sovyet hükümetinin sözcüsü olduğunu düşündüğümüz bir Sovyet "serbest gazeteci" olan Victor Louis, çoğu zaman halkın tepkisini ölçmek için ön haber yapardı. Şimdi, "Marksist teorisyenlerin" bir Çin-Sovyet Savaşı'nın olasılığını tartıştığını ve eğer gerçekleşirse, "dünyanın bunu, sadece olduktan sonra öğrenebileceğini" öne sürdüğü ifade ediliyordu. Louis, Sincian Lop Nor'daki Çin nükleer test sahasına bir Sovyet hava saldırısı olasılığından bahsetti. Diğer sosyalist ülkelere "kardeşlik yardımı" talebinde bulunabilecek bir liderin ortaya çıkabileceğini "ki bu oldukça mümkündü" ve Çin'de Mao karşıtı güçlerin varlığını ortaya koyan gizli bir Mao karşıtı radyo istasyonunun faaliyet gösterdiğini iddia ediyordu. "Geçtiğimiz yıldaki olaylar" diyen Louis, "Sovyetler Birliği'nin, sosyalist ülkelerin birbirlerinin işlerine kendi çıkarları doğrultusunda ya da tehdit altındaki diğer ülkelerin işlerine karışma hakkına sahip oldukları doktrine bağlı olduğunu doğruluyor" diye devam etti.

Çin'e yapılacak bir Sovyet saldırısını göz ardı edemezdik. Bu durum, küresel güç dengesini bozabilirdi; tüm dünyada, yaklaşan bir Sovyet hâkimiyetinin izlenimini yaratabilirdi. Ancak ABD'nin doğrudan yapacağı bir hamle, kamuoyu tarafından desteklenmeyecek ve hatta önüne geçmek için uğraştığımız şeyi hızlandıracaktı.

29 Eylül'de Sovyetlerin önceki ayda olan manevralarıyla ilgili son gelişmeleri Başkan'a anlattım ve hâlâ cevap vermemiz gereken çok şey olduğu konusunda ısrar ettim:

> Bu baskılar karşısında vereceğimiz tepkiden endişeliyim. Sovyetler, Çin politikaları konusunda oldukça belirsiz olabilirler ve tepkilerimiz kendi hesaplamalarına dahil edilebilir. İkincisi, Sovyetler, Çin'de ve dünyada gizli olarak danışıldığımızı ve askeri eylemlerine soğukkanlılıkla bakaca-

ğımız bir izlenim yaratmak için bizi kullanıyor olabilirler... Bu taktiklerle uyum içinde olmadığımızı netleştirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Başkan, bu tavsiyeler doğrultusunda hareket etmeden önce 7 Ekim'de *New China News Agency* aniden, Çin'in SSCB ile Dışişleri Bakan Yardımcısı düzeyinde sınır müzakerelerini yeniden başlatmayı kabul ettiğini duyurdu. Uzlaşmacı ifadelerin yer aldığı açıklamada Çin, barışçıl bir çözüm bulma isteğini teyit etti; on dokuzuncu yüzyılda Çarlık Rusyası tarafından ele geçirilen toprakların geri verilmesini talep ettiğini reddetti. Ertesi gün Çin, ihtilaflı bölgelerden karşılıklı bir geri çekilme çağrısı yapan beş maddelik bir teklif yayınladı. 20 Ekim'de Dışişleri Bakan Yardımcıları Vasily V. Kuznetsov'la Ch'iao Kuan-hua tarafından Pekin'de gerçekleştirilen sınır görüşmeleri yeniden başladı.

Bana kalırsa, bu sinir harbinde Çin geri adım atmış gibi görünüyordu. Görüşlerimi Başkan'a şu şekilde ilettim; Çin'in pozisyon değişikliği iki faktörden kaynaklanıyordu; bir Sovyet saldırısına ilişkin artan endişe ve Chou En-lai tarafından temsil edilen daha pragmatik hizbin dış politika üzerindeki kontrolünün onaylanma olasılığı. Fakat herhangi bir temel değişikliğin gerçekleştiğini düşünmüyordum; altta yatan gerilimler usuli anlaşmalarla tersine çevrilemezdi. Başkan'ın onayıyla Elliot Richardson ile Çin'e yönelik bazı yeni idari hamlelerde bulmayı önerdim. Nixon kabul etti.

Bu noktada -şaşırtıcı olmayan bir şekilde- Pakistan kanalı aniden yaşam belirtileri göstermeye başladı. 10 Ekim'de Lahor'da beni bilgilendiren Hava Mareşali Sher Ali Khan, Beyaz Saray'daki ofisime geldi. Yahya'nın ilişkileri geliştirmeye istekli olduğumuz konusunda Çin'e genel bir mesaj gönderdiğini ancak Chou En-lai Pakistan'a geldiğinde Yahya'nın ona daha belirgin şeyler söyleme ihtiyacında olduğunu aktardı. Başlangıç olarak Sher Ali'ye, birkaç gün önce Elliot Richardson'la beraber çalıştığımızı söyledim. 1950'de Kore Savaşı'nın patlak vermesinden bu yana Çin Cumhuriyeti'nin savunmasına olan bağlılığımızı sembolize etmek için Tayvan Boğazı'nda devriye gezmek üzere iki Amerikan destroyeri görevlendirilmişti. Destroyerler aslında adanın savunmasının bir parçası değildi; öncelikle rolleri sembolikti. Richardson'la ben, Başkan'ın onayıyla, daimî devriyeyi geri çektik; Tayvan'ın savunmasına yönelik devam eden bağlılığı-

mızı diğer Amerikan savaş gemilerinin ayda on beş kere geçmeleriyle gösterebilirdik. Başkan Yahya, bu kararı komünist Çin Büyükelçisi'ne gizli bir şekilde iletmekte serbestti. Ancak Pekin'in yanlış anlamadığını garanti etmeliydi; Tayvan'ın savunulmasına olan temel bağlılığımız değişmemişti; bu sadece rahatsız edici bir durumu ortadan kaldırmak için yapılan bir jestti. Sher Ali'ye, Başkan'ın Çinlilere daha net söyleyecekleri olduğunda Büyükelçi Hilaly ile irtibat halinde olacağımı söyledim. Tüm bunları Nixon'a bildirince o da raporumun sonuna şöyle yazdı: "K -ticaret imkânlarını da aç". Sher Ali, Washington'dan çoktan ayrıldığından ve aşırı sabırsızlık izleniminden kaçınmak istediğimden, bu olasılığı bir sonraki görüşmeye bırakmaya karar vermiştim.

20 Ekim'de Büyükelçi Dobrinin, Sovyetlerin SALT müzakerelerini başlatmaya hazır olduğunu bildirdiği Nixon'la yaptığı konuşmada, Çin-Sovyet gerilimlerinden kâr elde etme girişimlerine karşı da resmi olarak uyarıda bulunmuştu. Nixon ona, Çin politikamızın Sovyetler Birliği'ne karşı olmadığını söyledi. Aynı zamanda ABD, Çin Halk Cumhuriyeti'ne Sovyetler Birliği'nden daha fazla kalıcı bir düşman olma niyetinde değildi. Ticaretin, kişilerin değişiminin ve nihayetinde diplomasinin hızlanmasını umuyorduk. Bu konuşmadan sonra Nixon'a değerlendirmemi yazdım:

> Sovyetler, bir defa daha bunun altında yatan şüphelerini belirttiler; bu da onlara baskı yapmak için Çin ile flört etmeye çalıştığımız anlamına geliyordu. Böyle bir fikrin vahim hesaplara yol açabileceğini ve ABD-Sovyet ilişkilerinin gelişmesine müdahale edeceği konusunda bizi "önceden" uyarıyorlar. Bu noktaya çoktan cevap verdiniz ve Sovyetlere aşırı güvence verilmesinde herhangi bir avantajın olmadığına inanıyorum. Her halükârda Çin politikamızdan sapmamalıyız.

Maksadımızın anlaşıldığından emin olmak için 26 Kasım'da Dışişleri Bakanlığı tarafından önerilen bir başka emareyi uygun bularak, destroyer devriyesini sona erdirme kararının Hong Kong'daki Çinli yetkililere sızdırılmasına izin verdim.

Böylece Çin ile aramızda karmaşık bir dans başlamıştı. Bu dans, o kadar özenle ayarlanmıştı ki her iki taraf da temas halinde olmadıkları zaman bile bu dansı sürdürebilirlerdi; dans o kadar stilize edilmişti ki iki tarafın da bir inisiyatifin mesuliyetine katlanma zorunlu-

luğu yoktu; o kadar eliptikti ki her iki taraf da mevcut ilişkileri tehlikeye atamazdı. Kasım 1969 ve Haziran 1970 arasında ABD yetkililerinin yurt dışında diplomatik işlevlerde Çinli yetkililerle lafladıkları en az on vaka vardı. Bu durum, Çinlilerin Amerikalılarla karşı karşıya kalmalarını fark ettikleri andan itibaren ilişkileri sürekli olarak koparabilecekleri daha önceki uygulamayla tam bir zıtlık içindeydi. En az dört defa, Çinli yetkililer bizimle temasa geçmişlerdi. Daha sonra bu temaslar sosyal şakalaşmaların ötesine geçmeye başladı. Aralık 1969'da Hong Kong'daki Başkonsolos Yardımcımız, güvenilir bir arabulucu vasıtasıyla, bir Çin komünist yetkilisinin "özel" görüşünü duydu. Buna göre, ABD ile Halk Cumhuriyeti arasındaki tüm farklılıkların çözülmesi yıllarca sürebilecekken bazı ilişkiler 1973'ten önce pekiştirilebilirdi.

Biz de kendi başımıza girişimde bulunmaya karar verdik. 9 Eylül'de savaş nedeniyle panik doruğa çıktığında, Polonya Büyükelçimiz Walter Stoessel, Başkan'a rutin bir nezaket ziyaretinde bulundu. Stoessel'i, Harvard'daki Uluslararası İlişkiler Merkezi'ne lisansüstü öğrencisi olarak atandığı yıl olan 1959'dan bu yana tanıyordum. Alanında uzman, saygılı ve disiplinli biri olan Stoessel'in en iyi haricîyecilerden biri olduğunu düşünüyordum. Nixon'ı görmeyi beklerken Stoessel'e, her ikisinin de katıldığı bir sonraki sosyal etkinlikte Halk Cumhuriyeti'nin büyükelçisiyle konuşmasını ve ciddi görüşmeler için hazır olduğumuzu ona söylemesini istedim.*

Üç ay boyunca hiçbir şey olmadı. Ardından 3 Aralık'ta Stoessel, Varşova Kültür Sarayı'nda düzenlenen bir Yugoslav moda şovunda Çin Maslahatgüzarı Lei Yang'ı gördü. Stoessel yanına yaklaştığında Lei Yang, merdivenlerde bir basamak geri çekildi. Stoessel onu takip etti ve mesajını Lei'nin Lehçe konuşan tercümanıyla iletti. Stoessel'in yaklaşımının kişisel bir durumdan kaynaklanmadığını Çin'e göstermek için Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü'nün düzenli bir şekilde yapılan öğlen brifinginde Stoessel ve Lei'nin birkaç kelime lafladıklarını duyurmasını istedik. Chou En-lai yıllar sonra bana, Lei Yang'ın neredeyse kalp krizi geçirmesine neden olduğumuzu ve Lei Yang'ın bu

* Oysa Kültür Devrimi, onun büyükelçi olmasını istemişti; Varşova'daki en üst düzey yetkili ise maslahatgüzar idi.

gibi bir olasılıkla ilgili direktifler olmaksızın nasıl yanıt vereceğini bilmediği için Stoessel'den kaçtığını söyledi.

Ama Chou En-lai biliyordu. Kwangtung vilayetinin açıklarında, yatları Çin sularına sürüklenen ve 16 Şubat'tan beri alıkonulan iki Amerikalıyı daha Halk Cumhuriyeti 6 Aralık'ta serbest bıraktı.*

11 Aralık 1969'da Büyükelçi Stoessel'in, Çin Büyükelçiliği'ne davet edilmesine çok şaşırmıştık; bu davet, komünistlerin Çin'de iktidara gelmesinden bu yana herhangi bir Çin-Amerikan temasında yapılan ilk davetti. Stoessel, arka kapıdan dikkatlice gelmekten mutluluk duyacağını söyledi; böyle bir inceliğin gereksiz olduğu söylendi; ana giriş oldukça uygundu (muhtemelen Sovyet istihbaratının fırsatı kaçırma ihtimalinden kaçınmak için). Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Robert McCloskey'in ertesi gün açıkladığı üzere, Stoessel gerçekten de ön kapıdan geçerek Çin meslektaşıyla "samimi" bir atmosferde bir araya geldi. Stoessel, Varşova müzakerelerinin başlamasını önerdi; başka hiçbir konu ele alınmadı. Ay içinde başka bir toplantının gerçekleşeceği konusunda anlaşmaya varıldı.

Stoessel tarafından yapılan bu temas, Dışişleri Bakanlığının normal mekanizmasının Çin diplomasisine ilk operasyonel katılımıydı. Müsteşar Elliot Richardson, Bakan Yardımcısı Marshall Green, kurmayları ve üst düzey analistler, NSC sisteminde yapılan çeşitli çalışmalara çok önemli katkılarda bulundular; ticaret sınırlamalarını hafifletmeye ilişkin çeşitli planlar üzerinde ustalıkla çalıştılar. Fakat bir kurum olarak Dışişleri Bakanlığı, genel stratejiye dahil edilmemişti ve diplomasinin de yapacağı çok az şey vardı. Artık bürokrasisi aktif olmaya başlamıştı çünkü analizlerle değil müzakerelerle ilerliyordu. Geçip giden çalışmaları gördükten sonra planlama belgelerini tartışmama eğilimindeydi; ancak büyükelçilere verilecek direktifler için ölümüne savaşacaktı. Politikanın en verimli şekilde telgrafla yapıldığına inanılmaktadır. Müzakerelerin çoğunun izin verdiği nispeten kısa tepki süresi göz önünde bulundurulduğunda bunun, dışarıdan gelenlerin (Başkan, hatta Dışişleri Bakanı gibi) müdahalelerini asgari düzeyde tutmanın avantajı da vardır.

Varşova görüşmeleri, Dışişleri Bakanlığı yapısının tüm gizli ref-

* Bu, daha önce açıklanan Temmuz vakasından ayrı bir olaydı.

lekslerini tetiklemişti. İlk duyulan, ABD-Sovyet ilişkilerinde uzmanlaşmış olan gruptu. Nükleer süper güçlerin barışın ve savaşın anahtarını tuttuğuna inanarak, bu ilişki için asgari risklere yönelmek istediler; Çin ile yakınlaşmada küçük bir telafi avantajı gördüler. Buna karşılık, üçlü bir ilişkinin, kendi politika alanlarındaki tüm öngörülebilirlikleri alt üst edeceğini düşündüler. Çin ile daha iyi ilişkilerin Sovyetler Birliği ile ilişkileri geliştirebileceği argümanı bu grup tarafından saçma ya da pervasız olarak değerlendirilmişti.*

Entelektüel yönden bunların lideri, Dışişleri Bakanlığı'nın Sovyet meseleleri konusundaki en önemli uzmanı olan parlak, kendini işine adamış eski Sovyetler Birliği Büyükelçisi Llewellyn Thompson idi. Henüz daha Haziran'da o ve eşit derecedeki seçkin meslektaşı Charles (Chip) Bohlen, kendi inisiyatifleriyle Çin'e karşı ticaret kısıtlamalarını rahatlatmayı planladığımızı duyduklarında Nixon'a ziyarette bulundular ve Çin'i, Sovyetler Birliği'ne karşı "kullanma" girişimine karşı Başkan'ı uyardılar. Bu durum, ABD-Sovyet ilişkileri ve dünya barışına yönelik korkunç sonuçlardan başka bir şeye sebep olamazdı. Tabii ki Halk Cumhuriyeti'ni, Sovyetler Birliği'ne karşı "kullanmak" gibi çok kaba bir şey öngörmedik; her ikisinin de bizimle olan ilişkilerini geliştirmek için bir teşvik yaratmak istemiştik. Nixon kendi klasik tarzında bir davranış göstermişti; onların yanında dolaylı bir sempati göstermek ve odadan çıktıkları anda da Dışişleri'nin ıslah olmaz saflıklarıyla alay etmek.

Varşova müzakerelerinin yakında başlayacağını öğrenen Llewellyn Thompson, Dobrinin'i tüm temaslarımızdan haberdar etmemizi önerdi. Rogers, bu öneriyi onaylamadığını ancak "Başkan'a bu konuda düşünme şansı vermeyi" isteyerek öneriyi bana devretti. Şiddetle karşı çıktım. Sovyetler Birliği, Çinlilerle ya da başka bir ulusla olan temasları hakkında bize bilgi vermediğinden, bunu uzatmak için karşılıksız bir nezaket ya da nedensiz bir güvence sağlamaya dair hiçbir sebep görmedim. Ay-

* Bu durum, Eylül ayında NSC İnceleme Grubuna sunulan Dışişleri Bakanlığı raporunda şöyle ifade ediliyordu: ABD'nin Pekin'e yönelik bakış açılarına Sovyetlerin gösterdiği tolerans önemli olabilir ancak bu bakış açıları yine de ABD-Sovyet ilişkisine rahatsızlık getirecektir. Dahası, eğer Çin-Amerikan ilişkisinde önemli bir iyileşme olursa, Sovyetler hem yurt içinde hem de uluslararası ilişkilerde daha sert bir çizgiyi benimseyebilirler. Çin-ABD ilişkilerindeki bir iyileşmenin avantajlarının, ABD-Sovyet ilişkilerindeki bir bozulmayla dengelenebileceği noktayı öngörmek imkânsızdır. Bu tür bir noktanın neredeyse kesin olarak var olması, Çin'le daha iyi ilişkilere doğru hamle yapmada ihtiyatlı olmayı gerektirir...

rıca Ruslara, Pekin hakkında sürekli bilgilendirildikleri ve Pekin'in durumuna sinsice sevinmeleri için fırsat vermek anlamsız olacak ve bu da Çinlilerin şüphelerini en başından yüksek tutacaktı. Nixon benimle aynı fikirdeydi. 12 Aralık'ta Rogers'a haber verdim: "Başkan... hiçbir koşulda Dobrinin'i görüşmelerden ya da görüşmelerin içeriğinden haberdar etmememiz gerektiğini söyledi. Eğer Dobrinin soru sorarsa, karşılıklı çıkarları ilgilendirdiklerini aldırmaz bir tavırla söylemeliyiz, ancak bunun ötesine geçmemeliyiz. Başkan, alt düzeydeki yetkililerin gayri resmî konuşmalarda bunun ötesine geçmeyeceklerini düşünüyor."

Ne yazık ki bürokratik mekanizmanın bir başka dişli çarkı da fazla mesai yapıyordu. Dışişleri Bakanlığı, Bakanlığın çeşitli ofislerinin ve yabancı hükümetlerin önemli olaylardan az çok otomatik olarak haberdar edildiği müthiş bir açıklık sistemi aracılığıyla işler. Gerekçeler çeşitlidir: Kilit yetkililerin sorumluluklarını yerine getirmede kendilerini etkileyebilecek hususlardan haberdar olduklarını kesinleştirmek; katılım duygusu oluşturmak; gergin müttefiklere güvence vermek ve bazen -bilginin güç olduğu bir meslekte- bilginin karşılıklı paylaşımı için bir yükümlülük oluşturmak. Bu önemli kriterlerin çok sık olarak, kibir veya bürokratik prestij kaygısına bağlı kısa vadeli değerlendirilmesi ve üst düzey yetkililerin onları kontrol etmekte sıkıntı çektikleri bir rutine bağlanması oldukça zordu. Günler içinde Dışişleri Bakanlığı'nın Tokyo, Taipei ve Moskova'daki elçiliklerimize ve Hong Kong'daki başkonsolosluğumuza Varşova toplantısının açıklamalarını göndermiş olduğu anlaşıldı. İngiltere, Avustralya, Kanada, Fransa, İtalya ve Yeni Zelanda hükümetlerine, Stoessel'in toplantısından önce ya da sonra brifing verilmişti. Herkes kamuoyuna açık yorumda bulunmaya karşı uyarılırken, oldukça ilginç bir haberin bu şekilde ilerlemesi, diplomatik dünyaya da yayılmasını zorunlu kılacaktı. Ne yapıldığına değindiğimde Başkan, "Bu çocuğu doğmadan önce öldüreceğiz" diye iç çekti. Bürokratik iletişim mekanizmasını kontrol etmenin zorluğu, Çin diplomasisinin kontrolünün yavaş yavaş Beyaz Saray'a taşınmasının temel nedeniydi.

19 Aralık'ta başka bir inisiyatif aldık. ABD'nin resmi yayın organı olan *Federal Register*'daki şatafatsız bir duyuru, yeni ticaret kısıtlamalarını açıkladı: turistlerin satın alımlarındaki 100 dolar tavanının kaldırılması; ABD'ye bağlı yabancı kuruluşların Çin Halk Cumhuri-

yeti ile iş yapmasına izin verilmesi ve Çin yapımı olan malların ilişkin kanıtlama zorunluluğunun devlete kaydırılması ve böylece sanat eserlerinin ithalatının kolaylaştırılması.

Aniden tüm kanallar canlanıyor gibi göründü. 17 Aralık'ta Romanya'nın Birinci Dışişleri Bakan Yardımcısı Gheorghe Macovescu, Nixon'ın Çavuşesku ile yaptığı sohbetle ilgili olarak Çin'den gelen cevabı bildirmek için beni ziyarete geldi. Çinliler kibarca dinlemişler ve Batı ile normal ilişkilere ilgi duyduklarını söylemişlerdi; iletişime geçmek için özel bir durum olmadığını bildirmişlerdi. Halk Cumhuriyeti iki şey söylüyor gibiydi: Temas için hazırdı ama Romen kanalıyla olmasa da olurdu. İki gün sonra Büyükelçi Agha Hilaly, Pakistan kanalının son haberlerini aktardı. Daha söyleyecek çok şeyi vardı. El yazısıyla yazılan bir mektuptan okuyarak -kanaldaki tüm Pakistan mesajlarının iletilme şekli ve güvenlik nedeniyle- Hilaly, Yahya'nın Çin Büyükelçisi'ne, hem ilişkileri geliştirmek konusundaki genel menfaatimizi hem de Tayvan devriyesinden iki destroyeri geri çekme kararımızı söylediğini bildirdi. Çin Büyükelçisi ilk başta Amerikan gerekçelerine ilişkin iftira atarak çok soğukkanlı bir şekilde tepki göstermişti; ancak birkaç gün sonra belli ki Pekin'den aldığı direktifler üzerine daha uzlaştırıcı bir cevapla geri dönmüştü. Şimdi ise Pakistan'ın rolü ve çabalarına ilişkin Pekin'in minnettarlığını ifade ediyordu. Hilaly 6 Aralık'ta Çin'in iki Amerikalı yatçıyı serbest bırakmasının bizim açımızdan somut bir yanıt olduğunu söyledi.

Başkan, topu oyunda tutarak, ABD-Pakistan ilişkileri üzerine Yahya'ya uzun bir mektup yazdı. Çin konusunda, Nixon şunları ifade etmişti: "Çinli liderlerle daha anlamlı bir diyalog kurmayı ne kadar istediğimi biliyorsunuz. En iyi ihtimalle yavaş bir süreç olsa da vazgeçmeyi düşünmüyorum." Bu mektubu 23 Aralık'ta Hilaly'ye verdiğimde daha önce başka bir mesaj almıştı. Yahya, "izlenim"inden (yüksek bir Çin yetkilisinden temlik edilemez bir iletişim, diplomatik dilde) bizi haberdar etmek istemişti. Buna göre Çinliler, Varşova görüşmelerini ön koşullar olmadan sürdürmeye istekli olduklarını bildiriyordu. Pakistan, Çin-Sovyet ilişkilerinde Romanya'dan daha az karmaşık bir konumda olduğundan, Çinlilerin Pakistan kanalına özel önem verdiği belliydi.

Üçlü Politika

Böylece 1969'un sonunda Amerika'nın komünist dünya ile ilişkisi yavaş yavaş üçlü bir hale geliyordu. Çin'e olan açılımımızın, doğal olarak Sovyet karşıtı bir hareket olduğunu düşünmüyorduk. Amacımız, dış politikamızı tüm duygusallıktan arındırmaktı. Büyük komünist ülkelerle olan temaslarımızı Sovyetler Birliği'yle sınırlamamız için herhangi bir neden yoktu. 1940'ların sonlarındaki Çin politikamıza ilişkin liberal suçluluğun cezasını çekmek için değil, küresel bir dengeyi şekillendirmek için Çin'e yöneldik. Bunu da, Sovyetler Birliği'ne karşı gizlice anlaşmak için yapmadık. Aksine amacımız, yapıcı işlerimizde bize dengeleyici bir konum sağlaması ve her bir komünist güce bizimle daha iyi ilişkiler kurmaları için destek olmaları açısındandı. Böyle bir denge, 70'ler ve 80'lerde, büyük güçler arasında ve hatta nihai iş birliğinde istikrarı garanti edebilirdi.

18 Aralık'ta Doğu Odası'nda yapılan yıl sonu basın bilgilendirmesinde, her iki büyük komünist ülkeye olan genel yaklaşımımızı kabaca açıklamaya çalıştım: "Daimî düşmanlarımız olmadığını ve komünist ülkeler de dahil olmak üzere diğer ülkeleri ve özellikle komünist Çin gibi ülkeleri kendi iç ideolojileri temelinde değil, eylemlerine göre yargılayacağımızı açıkça belirttik." Sovyetler Birliği ile ilişkilerimizde gelişen gerçekçi üsluptan ve daha önceki muhaberelerimizi simgeleyen yanlı propagandanın yokluğundan olumlu bir şekilde bahsettim. Ciddi müzakerelere hazırdık ve bu müzakerelere titizlikle hazırlanacaktık. Fakat mütekabiliyet konusunda ısrar edecektik. Sovyet liderleriyle de bir zirve toplantısı yapmak için hazırlıklıydık ama zirvenin kendi sonunu getirmesinden ziyade zirvede önemli bir ilerleme kaydedilmesini tercih ediyorduk. Bu ilişkiyi canlandırmak için daha çok yolumuz olduğundan Çin hakkında daha mantıklı sözler sarf ettim:

> Çinliler açıkçası çok iyi insanlar. Var olan uygarlıkların tümünde, herhangi bir bölgede hüküm süren en uzun devlet yönetimi onlarda olmuştur; ayrıca insan ırkının yüzde 25'ini temsil eden 800 milyon insan, göz ardı edilemeyecek bir faktördür. Dolayısıyla Çinliler yapacağımız her şeyi ve uluslararası meseleler konusunda benimseyeceğimiz her politikayı etkileyeceklerdir. Onlar hakikattir. İyi ya da kötü fark etmez, izleyecekleri politika barış ve ilerleme olasılıklarını belirleyecektir. Üstelik biz ne yaparsak yapalım bu durum değişmeyecek.

... Eğer İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan en büyük sorun kaostan kaçınmak ve önümüzdeki 20 yılın en ciddi problemi daha kalıcı bir barış inşa etmek ise o zaman bu 800 milyon insanı görmezden gelerek barışı sağlamak imkansızdır. Bunun için sadece krizden kaçınmak yetmez.

Üstelik onlara karşı tek taraflı eylemlerde bulunarak neler yapabileceğimizi de kestiremeyiz.

Kararlarını, kendi ihtiyaçları ve ideolojileri hakkındaki düşünceleri temelinde vereceklerdir. Tavırlarının bizim davranışlarımıza göre şekilleneceğini hesaba katarsak onlarla her zaman diyaloga girmeye hazırız.

22 Aralık'ta Dobrinin ile bir araya gelerek yılsonu değerlendirmesi yaptık. Halihazırda Başkan'ın da onaylamış olduğu cevabım doğrultusunda Dobrinin'in Çin meselesini gündeme getireceğine emindim. Şöyle demiştim:

1. Daimî düşmanlığın, ABD-Çin ilişkilerinin demir yasası olduğu yönündeki önermeyi kabul etmediğimizi;

2. Politikamızın SSCB'ye karşı olmadığını;

3. Çin-Sovyet anlaşmazlığında herhangi bir tarafı tutmadığımızı vurgulayacağım.

Hayal kırıklığına uğramayacaktım. Dobrinin, neyin peşinde olduğumuzu ve Çinlilerin ne yanıt verdiğini sorarak Çin konusunu yeniden gündeme getirdi. Soruyu, sadece hazırladığım genel vaatler vererek sürüncemede bıraktım.

1969 sonları itibarıyla Çin'in, sınır anlaşmazlığı konusunda aralıklı bir diyalog sürdürerek Sovyetler Birliği'ni savuşturmuş olsa da bizimle yakınlaşma arayışı için stratejik bir karar vermiş olduğu aşikârdı. 1970'e gelindiğinde Çinliler, Stoessel'in Varşova Büyükelçilik Müzakerelerinin resmi olarak yeniden başlatılmasını önerdiği başka bir gayriresmî toplantıya katılmayı kabul etmişlerdi. Toplantı, 8 Ocak'ta Amerikan Büyükelçiliği'nde gerçekleşecekti. Buna hazırlanma, Dışişleri Bakanlığı ile başka bir küçük anlaşmazlığa yol açtı. Başkan ve ben, Asya ya da başka herhangi bir yerde ABD-Sovyet müşterek hâkimiyetine katılmayacağımızı söyleme fırsatından yararlanmak konusunda endişeliydik. Çinlilerin, şu ana kadar sadece üçüncü şahıslar aracılığıyla söylenmiş olanları doğrudan duymalarını istemiştik. Amerikalı diplomatların arabulucular vasıtasıyla Baş-

kan'la benim tekrar tekrar söylediklerimizi yinelememeleri halinde özel kanallarımızın güvenilirliğini zayıflatacağımız tehlikesi de vardı.

Doğu Asya ve Pasifik İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Marshall Green, prosedüre ayrılmış bir toplantıda asıl meseleden kaçınmamız gerektiğini ileri sürerek direndi. Bu direnişin şüphesiz daha derin nedenleri vardı: Beyaz Saray müdahalesindeki rahatsızlık; Sovyetler Birliği'yle ilgili jeopolitik bir değerlendirmeyi ortaya koyan Doğu Asya uzmanları arasındaki görüşün bir karşılığının olmayışı ve belki Çin'i büyük bir tehdit olarak görmeye alışmış uzmanlar arasında Çin'e yönelik açılıma karşı hâlâ temkinli olma ya da McCarthy döneminde komünist Çin'e yönelik zorlayıcı cezalar için atılan sert adımlardan gelen acı anıların çekingenliği.

Sonuçta, 8 Ocak'taki Varşova Toplantısı olağanüstü derecede iyi geçti. Çinli yetkili, ABD Büyükelçiliği'ne, Çin bayrağının dalgalandığı bir limuzinle göz alıcı bir şekilde geldi. Usul meseleleri dostane bir şekilde çözüldü. Büyükelçiler arasındaki resmi ve düzenli Varşova Toplantılarına devam edilmesi kararlaştırıldı. Başkan'ın müşterek hâkimiyet hakkındaki mesajı iletildi. Her iki taraf da polemiklerden kaçınıyordu (Çin basını hâlâ Nixon yönetiminin "adaletsizliklerini" kendi kamuoyuna bildiriyor olsa da). Çinliler, iki elçilikte dönüşümlü olarak toplantı yapma ilkesini kabul etti. Bir sonraki görüşme, Çin Büyükelçiliği'nde, 20 Ocak'ta yapılmak üzere kararlaştırıldı. Lei Yang, toplantının duyurulmasını teklif etti.

Bu nedenle Başkan'ın göreve başlama töreninden bir gün öncesine kadar, Çin Halk Cumhuriyeti ile ABD, iki yıldan uzun bir süredir ilk defa tekrar önemli görüşmeler yapmak zorunda kaldılar. Ancak bunlar, önceki 134 toplantıdan farklı olacaktı. Aylardır, önce dolaylı olarak fakat giderek daha açık bir şekilde, ilişkimizde köklü bir değişim yaratma isteğiyle mesajlar hazırlamışlardı. Daha kat edecek çok yolumuz vardı. Ama en sonunda, diğer tarafa geçmemizin on sekiz ay süreceği bir sıradağın eteklerindeydik.

Olağandışı bir umut anıydı. Üçlü diplomasinin avantajlarının ötesinde, başka sebepler de vardı. Biri, Vietnam'dı. Çin'e açılım, savaşın acısını sona erdirmemize yardım edebilirdi. Xuan Thuy'un 22 Mart'taki patlaması, Hanoi'nin, iki büyük müttefiki arasındaki tır-

manan düşmanlığa olan duyarlılığını canlı bir şekilde gösteriyordu. Bu Çin-Sovyet çatışması, Kuzey Vietnam'ın konumunu karmaşık hale getirmişti çünkü (diğerlerinin yanı sıra) Sovyetler Birliği'nden gelen askeri yardımların çoğu Çin üzerinden demir yolu ile geliyordu ve bu nedenle de ufak çapta bir Çin-Sovyet iş birliğini gerekli kılıyordu. Hanoi, 1972'de olduğu gibi, düşmanlığın bize vereceği manevra alanını sezmiş olabilirdi. Yurt içindeki bölünmelerimizi iyileştirmeye yardımcı olacak her girişim de Hanoi'yi en büyük kazançlarından birinden mahrum bırakıyordu.

Çin inisiyatifimizin ABD'de yol açtığı etkinin çok daha derin bir önemi vardı. Vietnam'ın ızdırabı, yaratıcı politika olasılığının umutsuzluğunu, yabancı dahiliyetinin ikrahını ve bazı kesimlerde, sinsi bir kendinden nefret etmeyi beraberinde getiriyor gibiydi. Bu büyük insanlarla, insanlık anlamında ve barışın küresel umutlarına ilişkin ifade ettiği şey ile yabancılaşmayı sona erdirme dramı, Amerika'nın bir dünya lideri olarak neyi başarabileceğinin bir hatırlatıcısı olan yeni bir soluk olacaktı. Bunun bölücü bir savaşın ortasında yapılması, kendimize ve başkalarına, dünya meselelerinde önemli bir faktör olduğumuzu, hedeflerimizi ve bize güvenen herkesin esenliğini ilerletmek için cesaret ve beceriyle hareket edebileceğimizi kanıtlayabilecekti.

VII
SAVUNMA POLİTİKASI VE STRATEJİSİ

Savunma ve Stratejik Denge

Tarih boyunca ulusların politik etkisi kabaca, askeri güçleriyle bağlantılı olmuştur. Devletler, kurumlarının ahlaki değeri ve prestijine göre farklılık gösterse de diplomatik beceri artabilir, ancak hiçbir zaman askeri gücün yerine geçemez. Nihai hesaplaşmanın zayıflığı, her zaman saldırganlığı kışkırtır ve acizlik, politikadan feragat etmeye sebep olur. Bazı küçük ülkeler dünya çapında kısa dönemler için önemli roller oynamışlarsa da bu durum sadece uluslararası bir dengenin güvenli çerçevesinde hareket ettikleri zaman olmuştur. Amerikan siyaseti hakkındaki yazılarda gereğinden yerilen bir kavram olan güç dengesi -aşağılayıcı "çağ dışı" kelimesinden önce nadiren kullanılırdı- aslında barışın ön şartıydı. Bir güç hesabı, tabii ki sadece politikanın başlangıcıdır; onun tek amacı olamaz. Bununla birlikte şu da var ki güç olmadan, en yüksek amaçlara sahip olan riskler bile başkalarının emretmesiyle ezilmektedir.

Amerikalıların bunu öğrenmesi biraz zaman almıştı. İki okyanus tarafından korunarak, bir yüzyılı aşkın süredir strateji meselelerini ele almanın bizim için gereksiz olduğuna ikna edilmiştik. Büyük güçler arasında yalnız olarak, gerekçelerimizin saflığıyla üstün gelebileceğimizi ve dünya üzerindeki etkimizin bir şekilde fiziksel gücümüzle alakasız olduğunu hayal ediyorduk. Bizler, her biri ahlâkî ifadeler içinde düşünülmüş olan yalnızlık ve bir yerlere dahil olmak için çaba gösterme arasında sallanma eğilimindeydik. Jeopolitiğe kıyasla

lojistiğe daha çok odaklanan askeri çabalarımızın bile onlar hakkında soyut bir niteliği vardı. Savaşlarımızda genellikle düşmanlarımızı, cesurca ya da stratejik anlayışlardan ziyade kaynakların ağırlığıyla yıpratmıştık.

1960'ların sonunda, bir kez daha vazgeçmeyle kışkırtılmıştık. Sonuçsuz bir savaşın hüsranları bazılarını, sorunlarımızı dünya çapında yoğun bir şekilde meşgul olmaya teşvik etmeleri için cesaretlendirmişti. Başlangıçta Vietnam'daki savaşı hedefleyen eleştiriler, kısa süre içinde askeri programlarımızın ve taahhütlerimizin tüm yelpazesine yayılmıştı. Savaş sonrasındaki uluslararası ilişkilerle yetişen kültürlü neslin devamını sağlayan bilinçli düşünce, sert bir şekilde tersine dönüyor gibi görünüyordu.

Bu durum, ulusumuzu ve diğer özgür halkları güvencesiz bir konuma sürüklemekle tehdit ediyordu. Avrupa ve Japonya'nın siyasi istikrarı ve Latin Amerika, Afrika ve Asya'nın gelişmekte olan ülkelerinin gelecekteki evrimi, ABD'nin, hedeflerine uygun bir güce sahip olup olmadığına bağlıydı ve ABD, kendisinin ve dostlarının çıkarlarını savunabileceği şeklinde algılanıyordu. Eğer Vietnam'daki savaş, askeri gücümüzle özgür halkların güvenliğini destekleme yönündeki isteğimizi kuşatsaydı, milyonlarca insan tehlikede olabilirdi.

Maalesef daha önceki bilinçli kararlarla birleştirilen teknolojinin, stratejik dengenin doğasını değiştirdiği bir dönemde, iç sancımız en şiddetli dönemdeydi. Savaş sonrasındaki süreçte Sovyetler Birliği, konvansiyonel kara kuvvetleri açısından muazzam bir avantaj elde etmişti. Sovyet askeri yeterlilikleri, iki elverişsiz durumdan muzdaripti ancak Sovyet erişimi nispeten kısaydı; sadece Sovyetler Birliği'ne bitişik bölgelerle sınırlanmıştı. Ayrıca nükleer stratejik güçlerdeki Amerikan üstünlüğü eziciydi. Sovyetler Birliği, ABD'nin nükleer üstünlüğü ile yüzleşme korkusu nedeniyle yerel avantajını zorlayamıyordu. Sovyetler Birliği'nin ara sıra ortaya çıkan kuru gürültüsüne rağmen, bu durum Sovyetlerin ABD ile ittifak halindeki ülkelere karşı çok büyük olan konvansiyonel kuvvetlerini hiçbir zaman kullanamamasının ana nedeniydi. 1945'ten bu yana Kızıl Ordu'nun sadece Sovyetler Birliği'nin müttefiklerine karşı bütün gücüyle kullanıldığı, zamanımızın ironilerinden biridir (1953'te Doğu Berlin'de, 1956'da Macaristan'da, 1968'de Çekoslovakya'da ve 1969'da Çin sınırında).

Ancak 60'lı yılların sonunda stratejik nükleer denge, eşitliğe doğru ilerliyordu. Bu durum, savaş sonrası stratejimizin tüm varsayımlarını değiştirmişti. Ne yazık ki ulusal tartışmamızın bu yeni durumun olası sonuçları üzerinde yoğunlaşması gerektiği kesin zamanda tüm savunma programlarımız, giderek artan bir şekilde saldırı altındaydı. Bu programlarımızın fazla gereksiz olduğu düşünülüyor, pervasız liderler suçlanıyor ve krizlere ve çatışmalara katkıda bulundukları için eleştiriliyorlardı.

60'lı yıllarda görevde olan yönetimler, kaçınılmaz olarak gördükleri stratejik silahlara ilişkin eşitliği bilinçli olarak kabul etmeye karar vermişlerdi; ancak bunu kabul ederek, ayrıca da hızlandırmışlardı. 60'lı yıllarda ABD, kara-konuşlu ICBM'lerinin ve deniz-konuşlu SLBM'lerinin yapımını kendi isteğiyle durdurmuştu. Ek stratejik bombardıman uçakları yapma konusunda herhangi bir programımız yoktu. 1054 kara-konuşlu ICBM, 656 SLBM ve yaklaşık 400 B-52 bombardıman uçağından oluşan stratejik bir gücün sürdürülmesine karar verilmişti. Bu üst sınırları, Sovyetler Birliği'nin stratejik güçlerinden çok daha fazla olduğumuz bir zamanda kabul etmiştik. Fakat bu üst sınırlar, Sovyetler Birliği'nin kısmen 1962'deki Küba füze krizinde aşağılanmasına tepki göstermesiyle ilgili olarak sınır boyunca askeri gücünü artırmaya ilişkin büyük bir çaba sarf ettiğinde bile değişmemişti.

Amerikan halk biliminde Küba krizi, büyük bir Amerikan zaferi olarak hatırlanır. Gerçekten de öyleydi. Fakat Amerikan ve Sovyet hükümetleri bundan taban tabana zıt sonuçlar çıkarmıştı. Amerikan politikasında, Test Yasağı ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmaları ile örneklendirilerek silahların kontrolü ve detant arayışının ortaya çıkmasına ve aslında sabit bir sayıya ulaştığımızda füze yapımını durdurma kararına varmamıza yol açmıştı. Buna karşın Sovyetler Birliği'nde Kruşçev'in Küba'da küçük düşürülmesi, iki yıl sonra devrilmesinin nedenlerinden birisiydi. Sovyetlerin, Küba deneyimine verdiği yanıtın özü, Vasili V. Kuznetsov'un John McCloy'a söylediği iğneleyici sözlerinde, bu iki tecrübeli Sovyet ve Amerikan diplomatı 1962'nin sonunda Küba'dan Sovyet silahlarının kaldırılmasıyla ilgili ayrıntıları müzakere ederken somutlaştırılmıştı: "Siz Amerikalılar bunu bir daha asla yapamayacaksınız!"[1] Sovyetler Birliği bunun üzerine askeri gücünün tüm kategorilerini -fü-

zeleri ve bombardıman uçaklarını, tanklarını ve denizaltılarını ve savaş uçaklarını- teknolojik kaliteye ve küresel erişime yaymak için kararlı, sistematik ve uzun vadeli bir program başlatmıştı. 1962 Küba krizi böylelikle tarihi bir dönüm noktası olsa da bazı Amerikalıların kendilerini beğenmiş bir şekilde umduğu gibi çıkmamıştı.

Küba krizinden üç yıl sonra 1965'te, Sovyet stratejik cephaneliği yaklaşık 220 ICBM ve 100'den fazla SLBM'den oluşuyordu. 1968 itibarıyla sayılar yaklaşık 860 ICBM'ye ve 120'den fazla SLBM'ye ulaşmıştı. 1971'e gelindiğinde Sovyetler, bizi yakalamış ve daha da fazlasını üretmeye devam ediyorlardı. Planlarına ilişkin tahminlerimiz daima düşük çıkıyordu. Parlak zekâlı analist Albert Wohlstetter, 1960'larda revaçta olan görüşün, Pentagon'un Sovyet programlarını daha yüksek ödenek almak için abartması nedeniyle, gerçekte tam tersi olduğunu göstermişti. 50'li ve 60'lı yıllarda Amerikan planlamacıları, Sovyet birikimini sürekli olarak hafife almıştı.[2] Sovyet programları her zaman tahminlerimizin en yüksek seviyesinde idi; "en olası" olarak nitelendirilen şey değil, "en kötü durum" olarak öne sürülen şeydi. Bizimle aynı duruma gelince durmak yerine, bazılarının umduğu şekilde Sovyetler, 1972 SALT anlaşması tarafından durdurulunca kadar üretmeye devam ettiler ve daha sonra enerjik bir kalitatif iyileşmeye geçtiler.

Johnson yönetiminde, Sovyet birikimine dair Amerikan tepkisi iki yönlüydü. Bir anti balistik füze savunma sistemi (ABM) kurmak için karar verilmişti ama harekete geçen Kongre, Johnson yönetimini zorlamış ve bunu uygulama kararını Nixon'a bırakmıştı. Saldırı amaçlı olaya bakıldığında, Sovyet füzelerinin sayılarıyla eşit duruma gelmek yerine seleflerimiz, mevcut füzelerimizin her birinin hücum gücünü çoğaltmak için MIRV savaş başlıkları geliştirmeye karar vermişti. MIRV füzelerinin ilk ABD uçuş testleri 1968 yılında gerçekleşti. Seleflerimiz ayrıca stratejik gücümüzü hafif ama oldukça hassas füzeler olan Minuteman ICBM ve Poseidon SLBM'ye dayandırmaya karar vermişti. (Sovyetler, bizimkinden çok daha büyük ve dolayısıyla çok daha büyük bir patlayıcıyı içerebilen füzeleri vurgulayarak aksi yönde bir karara varmıştı. Sovyet teknolojisi geliştikçe, gerek sayı gerekse füze içindeki patlayıcı avantajı daha iyi bir hassaslıkla artırılabilecekti.) Böylece Johnson yönetiminin kararları, görevdeki döne-

mimiz boyunca füzelerimizin sayısının yanı sıra boyutlarını da belirlemişti. Bunun nedeni, yeni silahların çoğunun tedarik süresinin başlangıçla bitiş arasında en az altı yıl olması ve Kongre'nin, Vietnam Savaşı'nın sonuna kadar yeni programlara direnmesiydi. Dolayısıyla aldığımız hiçbir karar 1970'lerin ortalarından önce yeni silah üretemezdi. Üstelik Kongre'nin muhalefeti bunu daha da geciktirmekle tehdit ediyordu.

Bu nedenle aksi düşünülemez bir şekilde 40'lı ve 50'li yıllarda sahip olduğumuz ezici üstünlüğümüz gitgide kaybolmaya başlamıştı; önce kara-konuşlu güçlerimiz eşitlik açısından sarsılıyor, ardından savunmasız hale geliyordu. Sovyetlerin daha ağır füze içindeki patlayıcı yükü ve füzelerin sayısı açısından önemli üstünlüğü, teknolojik üstünlüğümüzle bir süreliğine dengelenecekti. MIRV'lerin geliştirilmesinde en az beş yıl önde olduğumuza inanılıyordu; füzelerimizin hassaslığı hâlâ üstündü ki bu durum, varsayımsal bir nükleer değişimin hesaplanmasında önemli bir bileşendi. Teknolojik üstünlüğümüz tamamen istismar edildiğinde, kaba bir stratejik dengeyi koruma kapasitemiz henüz tehlikede değildi. Şehirlerimizi ya da füzelerimizin bulunduğu bölgeleri korumak için bir ABM konuşlandırabilirdik. Ayrıca daha gelişmiş bir bombardıman uçağı (daha sonra B-1 olarak bilinir), yeni bir denizaltı ve denizaltıdan atılan füze (Trident) ve yeni bir ICBM'ye (MX) yönelik ön çalışmaları hızlandırabilirdik. 1970'lerin başlarında başlatılan tüm programların 1978'ten sonra da sürdürülmesi şartıyla güçlü bir konumda olabilirdik. Tüm bu adımları attık, ancak her bir adım, hem Kongre'de hem de medyada saldırıya uğradı. Stratejik ikilemimiz, gelecekteki bu silah sistemleri olmadan, stratejik güçlerimizin giderek daha savunmasız bir şekilde büyüyecek olmasıydı; hatta onlarla bile uzun vadeli güvenlik gereksinimleri değişiyordu.

Eşitlik ya da hafif bir üstünlük için dahi her yeni yönetim eşi görülmemiş bir meydan okuma ile karşı karşıya kalacaktı. Üstünlüğümüz döneminde oluşturduğumuz savunma stratejilerimiz, yeni gerçeklerin acımasız ışığında yeniden gözden geçirilmeliydi. Çok geçmeden, nükleer bir savaşın ABD'de on milyonlarca zayiata yol açabileceği açıktı. O zaman bir yıkıcılık dengesi mevcut olurdu ve bir süreliğine zayiat verebilme kapasitemiz rakiplerimizin seviyesini aşsa

bile, nükleer savaşa başvurma konusundaki isteksizliğimizin önemli ölçüde artacağı kesindi. Müttefiklerin savunmasında ölüm kalım savaşı riskine ilişkin Amerikan vaatlerinin güvenilirliği sorgulanmaya başlanmıştı. Bu durum, önemli sorunları gündeme getirmişti: Sovyetler Birliği'nin kara ordularının (gittikçe büyüyen) ve aynı zamanda genişleyen nükleer silahlarının gölgesi altında, müttefik ülkelerin bağımsızlıklarını ve özgüvenlerini nasıl koruyabilirdik? Nükleer gücümüzün kullanımı için stratejimiz ne olmalıdır? Eğer tüm termonükleer savaş çok tehlikeli hale geldiyse, nükleer güç uygulamalarını sınırlamak hâlâ mümkün olabilir miydi?

Savunma Tartışması

Bu tür soruların en iyi koşullarda bile cevaplanması zor olabilirdi. Ne yazık ki 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başında, stratejik problemlerin sakin ve rasyonel bir şekilde analizinin yapılması için çok zaman yoktu. Vietnam'daki savaşın neden olduğu eleştiriler, bir bütün olarak savunma kurumuna yapılan saldırıya dönüşmüştü; nitekim bazıları bunu, Güneydoğu Asya'daki savaşa son vermek için savunma bütçesine bir saldırı olarak görmüştü. Savunmada yerli programlara doğru "ulusal öncelikleri yeniden düzenleme" dönemin sloganı ve savunma bütçesindeki ciddi kesintiler için bir örtmeceydi. Başkan Eisenhower'ın görevi süresince onun ifadeleri ve liderliği ile dalga geçen entelektüeller, askerî sanayi denilen tesislerin yapımına izin verilmesinin Amerikan yaşamına orantısız bir etkisi olacağıyla ilgili 1961'de yaptığı uyarısının gerçekliğine hemen sarıldılar. Silahlar, özellikle de bizimkiler, gerginlik belirtilerinden ziyade sebep olarak kabul ediliyordu çünkü programlarımızın Sovyet tepkilerini aksi yönde olmasından ziyade tetiklediği iddia ediliyordu. ABD hükümetinin Sovyet birikiminin bizi gerçek bir savunma sorunuyla karşı karşıya getirdiği yönündeki iddialarla, Kongre'deki bütçe kararlarını etkilemek için her yıl tekrarlanan "Pentagon propaganda mekanizması"nın[3] standart sonucu olarak alay ediliyordu. Stratejik silahlanma yarışının, öncekilerden farklı olduğu yönündeki geçerli algı, stratejik güçlere ilişkin herhangi bir yeni harcamanın saçma olduğu yönündeki önermelere dönüşmüştü çünkü zaten insanlığı birkaç kez tahrip edecek kadar silah mevcuttu. Zamanın ruh hali, 1969 yı-

lının Mart ayında Washington'da iki partiden on senatör ve "Askeri Bütçe ve Ulusal Öncelikler" konusuna ilişkin yaklaşık 40 temsilci tarafından oluşan ve bir araya getirilen bir konferansla örneklenmişti. Konferansa, seçkin akademisyenler, bilim insanları, eski hükümet yetkilileri ve Kongre üyeleri katılmıştı. Daha sonra *Amerikan Militarizmi 1970* başlığı altında yayınlanan raporlarda, "ülkemizin bir ulusal güvenlik devleti olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu" sonucuna varılmıştı.[4] İki partiden seksen üyenin katıldığı Hukuk Yoluyla Barış Kongresi, Temmuz ayında yayınladığı raporda, *New York Times*'ın "anti-balistik füze müzakeresinin momentumunu, askeri harcamalara karşı çok daha geniş bir saldırıda bulunmaya taşıma" çabası olarak tanımladığı ABM de dahil olmak üzere altı büyük silah programına yüklendi.[5] Askeriyeyle ilgili her şey saldırı altındaydı; programlar, bütçeler, stratejik doktrinler. Anti balistik füze savunmalarına karşı çıkan tam sayfa bir reklam alaycı bir şekilde şöyle diyordu: "Size Vietnam'ı getiren aynı kişilerden: anti-balistik füze sistemi."[6]

Vietnam'dan çıkarılan en büyük "ders", ABD'nin denizaşırı taahhütlerini azaltması gerektiğiydi. Saldırganlığı caydırmaktan ziyade, yurt dışındaki konuşlandırmalarımızın aslında bunu teşvik ettiği izlenimi yaratılmıştı. ABD güçlerini denizaşırı ülkelerden çekerek, küresel çatışmanın etki alanının azalacağı ve daha düşük savunma harcamalarının mümkün olacağı söyleniyordu. Aynı şekilde azaltılmış askeri bütçeler, hükümetin başka ülkelere müdahale etmesini sınırlandıracaktı. Ek bir faydası ise fonlar, yerel refah programları için kullanılabilecekti.

Savunma bütçelerini azaltan yeni teori, Kennedy-Johnson yönetimlerinin iki eski yetkilisi tarafından 1968'in sonunda dile getirilmişti. Bunlar, John Kennedy yönetiminde eski Ulusal Güvenlik İşleri Müdür Yardımcısı ve daha sonra Princeton'daki İleri Araştırma Enstitüsü'nün başkanı olan Carl Kaysen ve Johnson yönetiminin Bütçe Bürosu Direktörü Charles L. Schultze idi.[7] Kaysen şunları ileri sürüyordu:

> Yeni politik ve teknik gerçeklikler, öncelikle artan askeri güçle güvenlik arayışının anlamsızlığına, politik faktörler ve silah kontrol düzenlemeleri ile anlaşmalarının artan önemine işaret ediyor. Aslında geçmişteki politik çizgimizi radikal şekilde değiştirerek uygulamaya devam etmekten zi-

yade önümüzdeki beş yıl içinde bu faktörlere ağırlık vererek -yani şu andaki silahlı kuvvetler ve askeri bütçeleri üçte bir kadar azaltarak, ABD'ye ve hayatî çıkarlarına zarar verecek riskleri düşürerek- gerçek güvenliğimizi daha yüksek düzeylere çıkarma beklentimizi artıracağız. Basit bir ifadeyle silahların sınırlandırılması, konuşlandırmalardaki kısıtlamalar ve silahların kontrolü, silah ve askeri çatışmalarla devam eden rekabetten daha ucuz olmakla kalmayıp aynı zamanda daha da güvenlidir.

Schultze, Vietnam Savaşı'nın sona ermesinin, savunma bütçesinin yılda 20 ila 22 milyar dolar azaltılmasına olanak sağlayabileceği sonucuna varmıştı. Ancak hâlihazırda devam eden büyük yeni silahların tedarik edilmesiyle bu "barış temettüsü"nün ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğini düşünüyordu. Bu nedenle yeni programların onaylanmasında son derece temkinli davranılmasına dikkat çekiyordu. Kaysen, Schultze'nin de hemfikir olduğu şekilde, eğer SALT'ta ilerleme kaydedilecekse ve Amerika'nın dış taahhütlerindeki azaltmayı yansıtarak, konvansiyonel kuvvetlerimiz daha mütevazı bir boyuta indirilecekse, sözde barış temettüsünün ötesinde yılda 15-16 milyar dolarlık ilave bir tasarruf da gerçekleşebilirdi.

Dolayısıyla eleştirmenler, yaklaşmakta olan nükleer eşitlikten, çok büyük ölçüde daha aşağıda olan konvansiyonel kuvvetlerimizi azaltmamız gerektiğine dair inanılmaz bir sonuç çıkarmışlardı. Vietnam Savaşı'nın sonunda bunun, uzun zamandır ihmal edilen tedarikleri telafi etme fırsatı değil de savunma bütçemizi azaltmaya ilişkin bir fırsat olduğunu görmüşlerdi. Elbette ki bu kesintiler, yalnızca daha az yabancı tehlike ya da mevcut kuvvetlerin gereksiz olduğu durumlarda mantıklı olabilirdi. Bu hassas argümanlar 1970 Ocak ayında, üç Harvard profesörü tarafından öne sürülmüştü:

[Konvansiyonel] kuvvetlerin, nükleer olmayan büyük çatışmaların caydırılmasına katkıda bulunacağı ya da bu tür çatışmaların hazır bulunuşluklarını doğrulayacak kadar yeterli oldukları açık değildir. Sadece profesyonel bir şekilde, en kötü olasılıklara inanmaya kararlı olan askeri planlamacılar, bugün Kuzey Almanya ovası boyunca ani bir Sovyet yürüyüşüne, Kızıl Ordu'nun, NATO'nun Akdeniz kanadına sürpriz bir saldırısına ya da hatta komünist Çin tarafından Burma ya da Tayland'a beklenmedik bir intikale olasılık getirmektedirler. Aynı şekilde ABD'nin nükleer olmayan kuvvetlerinin, olası görünen küçük savaş türlerinde oynayabileceği rol de belirgin değildir.[8]

Yazıda, Sovyetlerin konvansiyonel kuvvetlerinin saldırı olasılığının bir dereceye kadar muhalif kuvvetlerin büyüklüğünden etkilenip etkilenmeyeceği sorusu ele alınmamıştı; geçmişte hiçbir saldırganlık olmadığı için gelecekte de hiçbir şeyin olmayacağını ve bu nedenle gerek duyulmayacak kuvvetleri bulundurmaya devam ettiğimiz varsayılıyordu.

Tabii ki caydırıcılığın doğasında olduğu gibi, saldırganlığı neyin engellediği de asla kanıtlanamaz. Savunma duruşumuz mu? Yoksa düşmanımızın hiçbir zaman ilk etapta saldırmak istememesi mi? Paradoksal olarak, belirli bir askeri duruş saldırganlığı ne kadar çok ortadan kaldırırsa; bunu parçalamak isteyenlere o kadar fazla argüman sunar. Üç profesör, daha küçük bir konvansiyonel kuvvetin 30 milyar dolar kadar bütçe küçülmesi sağlayabileceğini iddia ediyordu; diğer bir ifadeyle: Pentagon'un desteklediği olan, Vietnam sonrası asgari durumumuzun 17 milyar doların altında bir bütçe ve Başkan Nixon'ın ilk bütçesinin öngördüğünden 10 milyar dolar daha az bir savunma bütçesi.

Kongre'de aynı argümanlar daha da önemli bir biçimde ele alındı. Çoğunluk lideri Senatör Mike Mansfield Nisan 1969'da, Nixon yönetiminin ilk bütçesindeki (giden yönetim tarafından ibraz edilen bütçeden hâlihazırda bir nebze azaltılmış) 77,6 milyar dolarlık savunma ödeneği talebinden en az 5 milyar dolarlık bir kesinti mücadelesi vereceğini belirtmişti. Mansfield, on beş farklı savunma programını hedefliyordu. Örneğin, Deniz Kuvvetleri'nin hızlı bir lojistik konuşlanma gemi filosuna yönelik önerisini, "dikkatli olmak zorunda olduğumuz şeylerin tipik bir örneği" olarak eleştirmişti.[9] Mayıs'ta, *New York Times* gazetesi, "Vietnam'daki savaş nedeniyle ortaya çıkan savaş karşıtı görüşlerin rüzgârıyla Kongre'de giderek büyüyen bir kesimin askeri harcamaları kısmak için etkili bir yol aradığını" ifade etmişti. "Askeri harcamaların azaltılması" için sarf edilen bu çabalar her iki partide de mevcuttu ve Oregon Senatörü Mark Hatfield ile Kentucky Senatörü John Sherman Cooper gibi Cumhuriyetçiler de bu çabaya ortak olmuştu. *Times,* Ohio'dan seçilen yeni Cumhuriyetçi Senatör William A. Saxbe'den alıntı yapmıştı: "Savaş nedeniyle Nixon'ın seçilmesini sağlayan duruşla Senato'ya girdik; savaş, Johnson'ı mahvetmişti ve tepkide bulunmazsa Nixon'ı da mahvede-

cek. Bu grupla birlikte gelenlerimiz, seçilmemizin büyük ölçüde bu ulusal tavıra duyarlılığımız olduğunu düşünüyor. ABM'yi alt edeceğimizden ve tüm karmaşaya da bu dayanak noktasından saldırmaya devam edeceğimizden gerçekten umutluyum."[10]

3 Haziran'da Kongre, iki cepheye geçti. Senatör William Proxmire başkanlığındaki Ortak Ekonomik Komite, savunma bütçesinin nasıl azaltacağına dair sekiz günlük komite oturumlarına başlamıştı. Charles Schultze, önceki bütçelerin bütçe yöneticisi olarak görev yapması sırasında hazırlandığı gerçeğine aldırmadan, Kongre'nin Savunma Bakanlığı'nın duruş beyanını gözden geçirmek ve önemli indirimler sağlamak için yeni bir komite oluşturmasını önererek komite oturumlarını başlatmıştı. Yeni Senato Ofis Binası'nda, bir kat yukarıda yer alan Senato Silahlı Kuvvetler Komitesi, C-5A supertransport uçağına (daha sonra 1973'te Orta Doğu Savaşı'nda hayati öneme sahip olan uçak) ilişkin 1,5 milyar dolarlık maliyet aşımı için soruşturma başlatmıştı.

Bu baskılar, bürokraside kaçınılmaz ifadelerini bulmuştu. ABD'nin stratejik olarak güçlü kalmasına ilişkin kararlılığının ya da stratejik girişimlerinin hayal kırıklığı dengesi üzerinde duracağına ve müttefiklerimizi, hızlandıran bir silahlanma yarışından duydukları korkularından dolayı üzebileceğimizi ve sertleşen Sovyet tutumlarının Doğu-Batı ilişkilerinin bozulmasına neden olabileceğine dair Dışişleri Bakanlığı'nda, Silahların Denetlenmesi ve Silahsızlanma Kuruluşu'nda ve hatta CIA'de ortaya çıkan görüşü 17 Haziran'da Başkan'a bildirdim. Ayrıca Sovyetlerin stratejik kararlarının kendi kararlarımıza karşı oldukça hassas olduğuna ve her ABD eyleminin dengeli bir Sovyet tepkisini kışkırtacağına inanılmaktadır şeklindeki görüşlere ilişkin yorumda bulunarak, Nixon'a şu hususları açıkladım:

> Kanıtların, ya bu görüşlerin ne derece güçlü olduğunu ya da güçlü muhalif görüşlerin eksikliğini haklı çıkardığını düşünmüyorum. Her ikisi de eşit derecede makul olmak üzere benim görüşüme göre, ABD'nin stratejik çözümünün açıkça gösterilmesiyle muhtemelen Avrupalılar rahatlayacak ve yine çok gerçek ekonomik sorunlarla karşılaşmış olan Sovyet liderliği de rekabeti artırmaktansa azaltan bir yavaşlama arayışına girecektir.

Başlangıçtan beri Nixon, Amerikan gücünün sadece ahlaki açıdan savunmasız değil, aynı zamanda özgür ülkelerin hayatta kalması için çok önemli olduğuna inanarak bu eğilimlere direnmeye kararlıy-

dı. Ancak mevcut durumda, savunmamızı güçlendirmenin basit bir iş olmadığı kanıtlanmıştı. Sadece bir savaşın gidişatı değil, aynı zamanda ulusal güvenliğin kirişleri de saldırı altındaydı.

Bana göre bu tartışma, eski dostlar ve on yıldan uzun bir süredir silahların kontrolüne ilişkin panellerde ve çalışma gruplarında görev yaptığım eski mesai arkadaşlarım arasında çok fazla strese neden olmuştu. Nükleer silahların, silahlanma yarışına benzersiz bir boyut kattığını ekleyerek onlara katılıyordum. Aslında tarih bilgim, onların bütün silahlanma yarışlarının gerginliğe neden olduğu yönündeki görüşlerini desteklemiyordu; silah birikimleri, tarihsel olarak, politik çatışmaların ve güvensizliğin bir sebebi olmaktan ziyade daha çok bir yansımaydı. Ancak zamanımızı devrimci bir değişim dönemi olarak belirleyen şeyin, stratejik silahların yüksek düzeyde hazır olup tahribata yol açabileceğini büyük ölçüde kabullenmiştim. Bir zamanlar son derece hassas ve aşırı derecede güçlü olan stratejik kuvvetler, bir krizde, özellikle eğer ilk darbede misilleme yapabilmesini yitirebileceğinden korkuyorsa diğer tarafı önce vurması için kışkırtabilir.

Akademik camiadaki çoğu kişi gibi ben de silahlanma yarışını dengelemek için bilinçli bir politikayı tercih ediyordum. Ayrıca ulusal liderlere, tek başına askeri gücün güvenlik getirdiği, yanlış hükümlere yönelik cezaların daha az yıkıcı sonuçlara yol açtığı bir zamana dayanan basit fikirlerden kendilerini kurtarmaları konusunda da bir görev düştüğüne inanıyorum. Benim görüşüme göre, misilleme güçlerinin savunmasızlığını azaltmak her iki tarafın da çıkarına olurdu: eğer mümkünse karşılıklı kısıtlamaya dair anlaşmayla veya gerekirse tek taraflı eylemlerle. Hatta daha da önemlisi liderlerinin, kitlesel imha silahlarının eşi benzeri görülmemiş türdeki varlığına rasyonel bir şekilde karşılık verebileceklerine ikna olmadıkça, demokratik bir toplumun, nükleer çağın tehlikelerine asla göğüs geremeyeceğini düşünüyordum. Sovyet sisteminin dinamikleri göz önüne alındığında, askeri zorlukların ortaya çıkması muhtemeldi. ABD'nin ve müttefiklerinin, birlik ve beraberlik içinde olan bir halk tarafından desteklenmelerini istiyordum. Vietnam'dan çıkarılan bir başka ders, halkımızın, hükümetlerinin gereksiz yere cepheleşme için uğraştığına ya da kışkırtıldığına inandıklarında, fedakârlık gerektiren sıkı önlemlerin her zaman yerel bölünmeler tarafından zayıflatılabileceğiydi.

Dostlarımdan ve eski mesai arkadaşlarımdan ayrı düştüğüm konu, Sovyetlerin gerekçelerine ilişkin yaptığım analizde yatıyordu. Bizim açımızdan silah tedarikindeki tek taraflı kısıtlamanın, Kremlin'de benzer bir tepki uyandırabileceği yönündeki öneriyi kabul etmemiştim. "Nesnel etkenlerin" üstünlüğüne inananlar olarak Sovyet liderleri, yerel ya da ekonomik baskıların yol açtığı zayıflıktan ziyade bu tür adımları uzlaşma hareketleri olarak daha az yorumlarlardı. Küba füze krizinden sonra Sovyetler Birliği, her büyük silah kategorisinde ve tedarikinde elinden gelen her şeyi yapıyordu. Amerikan tahakkümü, Sovyet eğilimlerini her boşluğu doldurmaya yöneltebilirdi; SSCB, silahlanma yarışına ilişkin bir istikrarı ancak üstünlüğün elde edilmesine izin verilmeyeceği konusunda ikna olursa kabul ederdi. Kaynakların eşitsizliği göz önünde bulundurulduğunda silahlanma yarışını kazanamayacağını, dengenin yönü bize karşı değişmişken seyirci kalamayacağımızı ve eğer yeterince kışkırtılırsak daha fazla silah üreteceğimizi Sovyetler Birliği'ne göstermek bizim çıkarımızaydı. Ayrıca savunma programlarımızın eleştirmenleri tarafından sıklıkla ileri sürülen askeri analize de katılmıyordum. Askeri üstünlük kavramlarının, nükleer çağda farklı bir öneme sahip olduğu doğruydu; düşmanlarımız hiç durmadan birikim yaparken bizim ise hâlâ yerimizde durmayı riske edemeyeceğimiz anlaşılmamıştı. On yıllar boyunca, bize karşı artan bir dengesizlik, müttefiklerimizi herhangi bir güvenilirlik konusunda savunmaya yönelik sözümüzden mahrum bırakıyordu; aşırıya kaçıldığı takdirde böyle bir duruma ABD'ye bir saldırıyı tetikleyebilirdi.

Hatta Sovyetler Birliği'nin ABD'ye saldırı girişimi riskleri her zaman had safhada gibi görünse de sarsılmış bir stratejik dengenin jeopolitik sonuçları olurdu. Böyle bir durum, bölgesel savunma konusundaki bilinen eksikliğimizi vurgulayabilirdi. Sovyetlerin etrafında yer alan ülkeler, gittikçe daha belirgin bir şekilde güvenlik talebinde bulunurdu. Sovyet askeri baskısının kasıtlı eylemleriyle de tehlikelerimiz hiç bitmezdi. Devrimci bir dönemde, her iki tarafın da istemediği pek çok kriz meydana gelebilirdi; stratejik dengenin bize karşı yön değiştirmesiyle Sovyetlerin riskleri yönetmeye ilişkin isteği artardı. Dolayısıyla ister müttefik olsun ister teknik açıdan tarafsız olsun, bu durum korunmak için bize bel bağlayan ülkeleri demoralize ederdi.

Silahların kontrolüne ilişkin müzakereler için büyük çaba sarf etmiş olsam da yeni stratejik programları ve güçlendirilmiş bir konvansiyonel savunmayı destekliyordum. Zamanla görüşlerim, hem muhafazakârların hem de liberallerin öfkelerini kışkırtacaktı. Muhafazakârları kızdıracaktı çünkü silahların kontrolüne karşı çıkıyorlardı. Liberalleri kızdıracaktı çünkü silah birikimini onaylamıyorlardı. Aynı şekilde askeri dengeye ilişkin 1969 müzakeresi, Nixon yönetiminin tüm yıllarında, hem silah tedariki hem de SALT müzakereleri ile ilgili ulusal kararları etkilemişti.

Müzakere, iki yeni silah sistemine odaklanıyordu: ABM programı ve füzelerimize MIRV'lerin yerleştirilmesi. Yeni yönetim, bu programların her ikisini de selefinden almıştı. Ama Nixon'ın zaferi, politik denklemi değiştirmiş ve kendi partileri görevdeyken görüşlerini susturmuş olan savunma programlarının demokratik eleştirmenlerini özgürleştirmişti. Yakında, bu programları başlatan ve partilerinin ana akımına yeniden katılmaya istekli olan bazı Johnson yönetimi yetkilileri tarafından desteklenecekti. Nixon, Johnson tarafından sunulan savunma bütçesini 1,1 milyar dolar düşürse de yine de ısrarlı bir Demokrat eleştirmen grubu tarafından bu durum hemen kötüye yorulmuştu. Askeriye karşıtı düşüncelerin kamuoyunda egemen olmaya başladığına inanan bazı Cumhuriyetçiler onlara katılmıştı.

Anti Balistik Füzeler (ABM)

ABM, Sovyetler Birliği'nin bir saldırıya karşı Sovyet başkentini koruma umuduyla Moskova etrafında bir füze savunma sistemi kurduğu 1964'te tartışmalı hale gelmişti. Kongre'nin sürekli kışkırtmasıyla oldukça tereddütle ve gönülsüzce, Savunma Bakanı Robert McNamara 1967'de en sonunda, "Gözcü" adlı ABM programını ileri sürdü. McNamara, silahların kontrolü ve iç baskı doktrinleri arasında, savunma zorunluluklarıyla kısıtlama tedbirleri arasında dağılmıştı. Uzlaşıma varılmasını tercih ediyordu. Sovyetlerin topyekûn saldırısına karşı ABD'nin ABM savunması kavramını reddediyordu. Böyle bir sistem son derece pahalı olurdu; fakat Sovyetler tarafından bunun, ilk darbeye yönelik bir adım olarak algılanabileceği bir teori de vardı. (ABM savunması olan bir ülke, önce saldırıda bulunabileceğini ve daha sonra düşmanın zayıf misilleme darbesini engellemek için

ABM'lerini kullanabileceğini düşünebilirdi.) Johnson yönetimi daha da ileri gitti ve olası bir Sovyet saldırısından ABD'ye gelecek hasarı sınırlayacak "Gözcü" ABM programı kavramından vazgeçilmesini sağladı. "Gözcü" programı için 1967'de öne sürülen temel gerekçe, Sovyet tehdidinden dolayı değildi, 1970'lerin ortalarında Çin'in geliştirebileceği daha az tehlikeli olan ICBM'lerin küçük gücüydü. Ocak 1968'de Savunma Bakanı olan Clark Clifford'ın, Kongre'ye sunduğu son raporundaki stratejik denge savunmasına ilişkin görüşü ikinci derecedeydi: "İkna olmuş durumdayız... mevcut kaynakların stratejik güçlerimizin öncelikli hedefine tahsis edilmesine birincil önceliği vermeye devam etmeliyiz, yani 'garantili imha.'"

Nixon'ın göreve başlama töreni yaklaştığında ve Kongre de ABM ödenekleri konusunda McNamara'yı zorladığında, ülkenin ruh hali 1960'ların ortalarından itibaren önemli ölçüde değişmişti. ABM'ye muhalefet, Kongre'de olduğu gibi akademik ve bilimsel toplulukta da artıyordu. Nixon'ın tüm sezgileri, tek taraflı olarak bir silah programından vazgeçmeye karşıydı; özellikle de selefi tarafından onaylanmış olan. Nixon'la aynı fikirdeydim; geleneksel üstünlüğümüz -ileri teknoloji- göz önünde bulundurulduğunda, Sovyetler bize bu alanda denk olmasa bile yine de programların durdurulmasının son derece tehlikeli olduğunu düşünüyordum.

Ancak kamuoyunda baş gösteren eleştirilerin etkisini azaltmak için 6 Şubat'ta Nixon, Savunma Bakan Yardımcısı David Packard'dan ABM programına dair kurumlar arası bir inceleme ekibine başkanlık etmesini istedi. Bana ifade ettiği üzere amacı, bizim düşünceli görünmemizdi. Yanlış bir hesaplamaydı. Vietnam örneğindeki gibi, eleştirmenlerle ortak noktada buluşmak, eleştirileri bastırmak yerine artırmıştı. Eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olan aynı siyasi baskılar, yönetimin ABM'den tamamen vazgeçmesine yönelik görüşü destekliyordu. Örneğin *New York Times*, Başkan'ın programın tekrar incelenmesi yönünde verdiği direktife hiç itibar etmeyip bunun yerine -bütünüyle yanlış da olmayan- Kongreden gelen baskıya bel bağlamıştı. *Times*, sonraki adımda, bir dizi askeri projenin sorgulanması gerektiğini ifade etti: "Nixon yönetimini, Gözcü adlı anti balistik füze sisteminin konuşlanmasını durdurmasına yol açan Kongre baskısı, sekiz yıl önce Başkan Eisenhower'ın uyarmış olduğu askeri-sana-

yi birleşimine meydan okumaya dair Capitol Hill'de sağlıklı ve yeni bir düzenleme olduğunu göstermektedir." Ayrıca "Madem ki bu hakkın kullanılması, ABM sisteminin bir yönetim tarafından yeniden değerlendirilmesine sebep olmuştu, bu tür daha fazla sorunun Capitol Hill'de sorulacağını gösteren emareler var."[11]

16 Şubat'ta Atom Enerjisi Kongre Müşterek Komitesi'nin etkili başkanı, Temsilciler Meclisi üyesi Chet Holifield, Çin'e karşı herhangi bir füze savunmasına ya da California'da kendi evine yakın inşa edilen herhangi bir füzesavar alanına karşı çıkacağını söyledi. Tabii ki bu durum, ABM programı için ne olursa olsun hiçbir gerekçe bırakmamıştı. 19 Şubat'ta Senatör Edward Kennedy, Pentagon'un ABM incelemesinin temel amacının, bu programa karşı olanları yatıştırmak olduğunu söyleyerek eleştirinin dozunu yükseltti. 26 Şubat'ta Minnesota Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada Hubert Humphrey, ABM sisteminin kurulmasını durdurmamız ve "saldırı ve savunma amaçlı stratejik sistemlerin azaltılması konusunda Sovyetler Birliği ile mümkün olan en kısa sürede müzakere etmeye başlamamız gerektiğini" söyledi. 6 Mart'ta Senatör Albert Gore'un Silahsızlanma Alt Komitesi, ABM sisteminin stratejik ve dış politika sonuçları üzerine komite oturumları başlattı. Neredeyse istisnasız bir şekilde bilirkişiler, ABM savunmasına karşı düşmanca davranmışlardı.

Karşıtlığın gerekçeleri çeşitliydi, hararetliydi ve pek de tutarlı değildi. Altı seçkin bilim insanı -Hans Bethe, Herbert York, George Kistiakowsky, James R. Killian, Wolfgang Panofsky ve George Rathjens- Mart ayında ABM'nin güvenilir olmadığını; yeterli hassaslıkla işlemesi için de teknolojik açıdan çok karmaşık olduğunu doğruladılar. İkinci bir argüman, eğer ABM planlandığı gibi işlese bile, çeşitli Sovyet karşı önlemleri tarafından nispeten kolaylıkla bozguna uğratılabilmesi yönündeydi. Bu akıl yürütme biçimiyle coşkuyla heyecanlanan Profesör Bethe, kamuoyuna açık bir oturumda ABM sistemimizi yenmeye ilişkin beş bilimsel yöntemin ana hatlarını çizdi.

Diğer taraftan gelen iddialara göre etkisiz, güvenilmez ve kolayca bertaraf edilebilecek ABM sisteminin bir tehdit olduğu düşünülüyordu, çünkü bu durum silahlanma yarışını harekete geçirebilir ve bu süreçte stratejik silahların caydırıcı etkisini zayıflatabilirdi. İleri sürülen bir görüşe göre, ABM sisteminin kurulması sonucunda Sovyetler-

den bir saldırı bekleyip saldırıyı atlattıktan sonra da daha iyi bir strateji doğrultusunda füzelerimizi hemen bir saldırı uyarısı ile fırlatacağımıza Sovyetler Birliği'ni inandırmamız gerekiyordu. "Eğer Rusların yerinde olsaydım" dedi Senatör Frank, Senatör Gore'un alt komitesinin önünde "Minuteman'in ani bir şekilde fırlatılması, ABD'ye karşı yapılacak herhangi bir ilk saldırıya ilişkin Amerikan cevabı olurdu. Eğer ABD'nin, Rusların küçük olduğunu düşündüğüm bir savunma sistemine güvenebileceklerini düşünseydim, saldırıyı başlatmakta çok daha isteksiz olurdum. Başka bir deyişle bahsettiğiniz bu savunmacı sistem, bana öyle geliyor ki Rusların ilk saldırıyı başlatabileceği tehlikesini sonlandırmayı bile mümkün kılabilir." ABD, yalnızca azami on beş dakikalık uyarı süresi içinde hassas karşılık verme ile kendini koruyabildiğinde, Senatör kendisini neden daha güvende hissedeceğini açıklamamıştı; Başkan, Sovyet füzelerinin ilk ateşlenme uyarısında -daha sonra bu uyarının doğru olduğu ya da olmadığı kanıtlanabilirdi- komutanlara fırlatma yetkisi vermedikçe işe yaramayacak bir stratejiydi.

Diğerleri, ABM'mize duyulan ihtiyacın, Moskova çevresinde konuşlanmış Sovyet ABM'sinin etkililiğinin abartılı tahminlerine dayandığını ileri sürüyorlardı. Ancak eleştirmenler, Sovyetlerin etkili bir ABM oluşturmuş olsalar bile hiçbir fark yaratmadığını iddia ediyorlardı. Provokasyonu ne olursa olsun bir Amerikan ABM programı, stratejik silah sınırlaması konulu müzakerelere yönelik olasılıkları tehdit eden yeni bir silahlanma yarışı turunda bize yol gösterecekti. Amerikan ABM'sinin neden ileriki yıllarda stratejik silahların sınırlanma ihtimalini tehlikeye atarken Moskova'da halihazırda var olan Sovyet ABM sisteminin bu sınırlanma ihtimalini tehlikeye atmayacağı açıklanmamıştı.

Sonunda, kaynakların içerdeki öncelikler yerine -aslında diğer birçok askeri programlar gibiydi- ABM'ye harcanması, savurganlık olarak saldırıya uğramıştı. Aslında stratejik güçler her zaman savunma bütçemizin küçük bir kesimi olmuştur; savunma bütçemizin çoğu konvansiyonel kuvvetlere ve insan gücüne gider. 1970 mali yılında tüm stratejik güçler, toplam savunma bütçesinin yaklaşık dokuzda birini oluşturuyordu. Yine de ABM gibi son derece gözle görülür yeni bir program, saldırılar için doğal bir hedefti. Senatör Muskie, ABM konusunda Senato müzakeresinde şunları söylemişti:

> Kentsel yayılma ve kırsal çöküşün, bireysel yoksulluk ve sosyal düzensizliğin, boşa harcanan kaynakların ve düşman çevrelerin acımasız zinciri, kayıtsız olan bir hükümet ya da bir sonraki silah sözleşmesinin avlanmasıyla meşgul olan etkisiz bir özel sektör tarafından kırılamayacak.

Senatör Mondale de benzer bir çizgideydi:

> Bu tedirgin caydırıcılık dengesi... Korunma... sistemi tarafından tehdit edilmektedir. Bu tehdit, belirsizliklerden geliyor -bir anti-balistik-füze sisteminin çalışıp çalışmadığı konusundaki belirsizlikler. ABM savunmasının etkililiğini ortadan kaldırmak için saldırı silahlarının kaçınılmaz olarak getirilmesiyle ortaya çıkan belirsizlikler. Daha fazla silahı kullanılmasının, barışçıl ve iç ihtiyaçlardan ziyade askeri materyallere harcanmasına yönelik kararın gösterdiği niyetimiz hakkındaki belirsizlikler.

1969 yılının başlarında Senatör Edward Kennedy, Amerikan ABM'sine karşı politik, diplomatik, ekonomik, askeri ve teknik argümanların tamamını derleyen bir kitabın yayınlanmasını desteklemişti.[12]

Nixon yönetiminin, ABM'ler konusunda incelemelere devam ettiği atmosfer bu şekildeydi. David Packard çalışmasını Şubat ayı sonlarında tamamlamıştı. Johnson yönetiminin 1967 "Gözcü" programının bir şekilde değiştirilmiş bir biçimde devam etmesini önermişti. Birincisi, ABM radarlarının sadece bir ICBM saldırısının geleceği Kuzey'e değil, aynı zamanda denizaltıların füzeleri fırlatabileceği denize de yönelmeleri gerektiğini öne sürmüştü. İkinci olarak Packard, Minuteman ICBM alanlarımızı korumak için daha fazla ABM önleme füzesi kullanılmasını tavsiye etmişti. Üçüncüsü, şehirlerin savunmasına ayrılan füzelerin sayısında hafif bir seyreltme çağrısında bulunmuştu. İlk iki tavsiye kararının nedenleri askeriydi: ABD'nin çepeçevre savunulması, herhangi bir bölgeden gelecek kazara ya da kasıtlı küçük bir saldırıdan (Çinliler için bir örtmece) korunmak için seçilmişti. Ayrıca SALT müzakerelerinin başarısız olması halinde Sovyetler Birliği'ne karşı savunmanın genişletilmesi için bize de bir seçenek olacaktı. Ayrıca Minuteman alanlarını korumak, Sovyetlerin ilk saldırısını daha da zorlaştırırdı. Halkın savunmasını azaltmak tamamen politik bir karardı; halk için gereken ciddi bir savunmayı Sovyetler tehdit olarak görmesin diye, silahların kontrolünü savunanların endişelerini gidermek için tasarlanmıştı. Görünüşe göre ikilemimiz, ABM programını sadece ana rakibimize karşı olan askeri etkililiğimizden mahrum kalarak Kongre'ye kabul ettirip ettiremeyeceğimizdi.

ABM ile ilerlememiz gerektiği sonucuna varmıştım. Benim görüşümde yer alan belirleyici argümanlar, hem askeri hem de diplomatikti. Sovyet liderler ve askeri teorisyenler, savunmasızlığın arzu edildiği ya da ABM'nin tehdit edici ve istikrarsız olduğu konusunda Batılı akademik nosyonları hiçbir zaman desteklememişlerdi. Bakanlar Konseyi Başkanı Kosigin'in Şubat 1967'de Londra'da düzenlenen bir basın toplantısında açıkladığı gibi, anti balistik bir füze sistemi "insanları öldürmek için değil, insan yaşamını kurtarmak için tasarlanmıştır". Fakat Glassboro'da, Başkan Johnson'a, savunma silahlarından vazgeçmenin şimdiye kadar duyduğu en saçma öneri olduğunu söylemişti. Üstelik bir şekilde Amerikan teknolojisine duyulan korkudan dolayı Sovyetler, aktif bir Amerikan ABM programını, önemli saydıkları bir alanda, gelecekteki Amerikan üstünlüğünün habercisi olarak değerlendirebiliyorlardı.

Bu nedenle Sovyetlerin aktif olarak faaliyet gösterdiği bir teknoloji alanını takip etmeleri sadece arzu edilen bir şey olmakla kalmayıp ayrıca ABM'mizi sınırlamayı teklif etmek, bir SALT anlaşması için başlıca Sovyet teşviki olabilirdi. Bizim kendi yeni saldırı füzelerimiz, bizden yıllarca uzaktaydı ve Kongre ortamı göz önüne alındığında, asla onaylanmayabilirdi. Yakın gelecekte, bir savunma sistemi kurmak ve Çoklu Bağımsız Savaş Başlığı Taşıyan Balistik Füze (MIRV) programını teşvik etmek dışında, Sovyet saldırı füzelerinin endişe verici bir şekilde çoğalmasına karşı koyamayacaktık. Eğer bu iki programdan vazgeçersek -Kongre'de birçok kişinin istediği gibi- ABD'nin, Sovyetlerin yılda iki ila üç yüz yeni füze yaptıkları bir zamanda -uzun vadede tahammül edilemez bir konum- herhangi bir stratejik seçeneği olmayacaktı. Bizim mantığımızın doğru olduğu kanıtlanmıştı. Sovyetlerin, saldırı güçlerini sınırlamaya ilişkin isteklerine karşılık bizim de ABM'leri sınırlama isteğimiz, üç yıl sonra ilk SALT anlaşmalarını ortaya çıkaran teşviklerdeki başlıca denge unsuruydu.

Sınırlı bir ABM konuşlanmasını desteklememe sebep olan başka nedenler vardı. Kazara bir saldırı ya da nükleer imkânların daha fazla ülkenin elinde olma ihtimalini görmezden gelmek bana oldukça sorumsuz bir hareket olarak görünüyordu. Çin, sadece ilk adaydı; diğerleri de peşinden gelirdi. Herhangi bir savunma olmadan, kazara bir fırlatma çok büyük hasar verebilirdi. Küçük bir nükleer güç bile, ABD'yi tehdit

edebilirdi. Kasıtlı bir seçim yaparak halkımızı zor duruma düşürmenin ahlaki ya da politik açıdan uygun olduğunu düşünmüyordum.

Nixon açıkça, neyin tartışmalı bir karar olabileceğiyle yüzleşmişti; mesai arkadaşlarıyla konuşmak için kısa bir süre duraklamıştı. Laird kesinlikle bu yolda devam edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Rogers'ın biraz şüpheleri vardı; ara sıra beni arayıp bazı Dışişleri Bakanlığı çalışanlarının, üretimden ziyade ABM programımızı araştırma ve geliştirme ile sınırlandırmamız gerektiğini söylese de yine de bu kişilerin görüşlerini tam olarak onaylamadığını da vurgulamıştı. Dave Packard'a, bu şekilde devam etmenin mümkün olup olmadığını sordum. Packard bunun, programın sonlandırılmasına yol açacağını söyledi. Eğer şimdi geri adım atmış olsaydık -ki bu da teklifin pratik sonucuydu- Kongre'nin bir sonraki sene bu programı destekleme ihtimali olamazdı. Buna yönelik argümanlar da daha iyi olmayacak ve rakiplerimiz, bir yıllık gecikme sonunda güçleneceklerdi. Ayrıca bir yıllık bir duraklama, sistemi devreye sokmak için iki ila üç yıllık bir gecikme ile sonuçlanırdı: üretim tesisleri bir kere kapatıldı mı tekrar açılmaları diğer bir ila iki yıl daha sürerdi. Dolayısıyla erteleme kararı, ABD'nin, 1970'lerin yarısından fazlasında herhangi bir füze savunmasının ve Sovyet kısıtlamasına dair herhangi bir güvencenin olmaması anlamına gelebilirdi.

14 Mart'ta Nixon, ABM programıyla ilerlemeye karar verdiğini duyurdu. Nixon'ın programı, bölge savunması için on iki ayrı alan çağrısında bulunmuştu ve bunların dördü de Minutemen'i, toplamda on dokuz radarı ve yüzlerce önleme füzesini koruyacaktı. 1973 itibarıyla tamamlanacaktı. Özgün olması açısından Johnson "Gözcü" sistemini artık "Korunma" olarak adlandırılıyordu. Öncelikle tüm ABD'yi radarlarla kapladığından, Sovyetler Birliği'ne karşı hızlı bir genişleme için daha iyi bir temel sağladığından ve ICBM üslerini savunmaya ilişkin bir nebze daha fazla odaklandığından, bu yeni sistem "Gözcü"den farklıydı. Nixon'ın açıklamasında şu ifadeler de yer alıyordu:

> ABD balistik füze savunmasının inşasına başlanmasının, Sovyetler Birliği ile stratejik silahlar üzerine bir anlaşmayı zorlaştıracağı görüşünün farkındayım.
>
> Yakın geçmişin kanıtlarının, bu çekişmeyi doğruladığını düşünmüyorum. Sovyetlerin stratejik görüşmelere olan ilgisi, daha önceki yöneti-

min Gözcü ABM sistemini kurma kararı ile engellenmemişti ki aslında kısa bir süre sonra resmen açıklanmıştı. Bir önceki programda yaptığımız değişiklikler nedeniyle Sovyetler Birliği'nin, bu savunma çabalarımızı görüşmelere engel teşkil ettiği şeklinde algılayacağını sanmıyorum. Dahası, Sovyetler Birliği ile silahların sınırlandırılmasına ilişkin yapılacak görüşmelerde ABD'nin, hem savunma hem de saldırı silah sistemleri üzerindeki sınırlamaları tartışmaya tamamen hazır olacağını vurgulamak isterim.

Bu duyuru, Mart ayından Ağustos ayına kadar süren şiddetli ve uzun süreli bir tartışmaya yol açtı. 6 Ağustos'ta büyük bir çekişme içerisinde Senato, ABM programına yönelik fonların iznini bir oy farkla onayladı.

Ama yine de muhalifler boyun eğmiyordu. Sonraki yıllarda, 1969'daki ilk on iki "Korunma" programı, 1972'de üç alana daralıncaya kadar ödenekleri azaltmayı başarmışlardı. 1972 SALT Anlaşması, ABM'yi her ülke için iki alanla sınırlandırıyordu; biri Ulusal Komuta Merkezi'nin, diğeri de ICBM alanının savunulması için. 1974'te ABD ile Sovyetler Birliği, her bir alanı bir taneyle (ya bir ICBM alanı ya da Ulusal Komuta Merkezi) sınırlamak için anlaşmayı değiştirmişlerdi. Kongre ısrarı ve bürokratik moral bozukluğu, 1975 yılında ABD'nin antlaşma kapsamında hak kazandığımız bir alanı bile tek taraflı bir karara bağlamasıyla sonuçlanmıştı. Fakat o zamana kadar ABM programı, Sovyet saldırı stratejik güçlerinin sayısal birikimini durduran 1972 SALT Anlaşması'nı mümkün kılmaya yönelik asgari amaca hizmet etmişti. Yine de 1975 yılında son alanımızdan vazgeçme kararını, buna razı olsam da bir hata olarak düşünüyordum.

Çoklu Bağımsız Savaş Başlığı Taşıyan Balistik Füze (MIRV)

MIRV konusu, ABM meselesinin arka yüzüydü. Johnson yönetiminde MIRV'leri, yeni gelen savaş başlıkları ile donatarak, Sovyetlerin kurduğu ABM savunmasına karşılık vermek ve fırlatıcılarımızın sayısını artırmadan bunu yapmak için geliştirilmişti ki bu durumun istikrarı bozabileceği düşünülüyordu. Eğer Sovyet birikimine tepki olarak kendi füzelerimizin sayısını artırırsak, silahlanma yarışını teşvik edebileceğimiz yönünde bir teori mevcuttu; yine de her bir füze üzerinde taşınan savaş başlığı sayısını artırmamız durumunda, hiç

riske girmeden misilleme kapasitemizde daha etkili hale gelebilirdi. Eğer Sovyetler ABM sistemlerini genişletirse, çoklu savaş başlıklı füzelerimiz onu bastırabilirdi. Ayrıca füzelerimizin sadece az bir kısmı sürpriz bir saldırıdan kurtulmuş olsa bile ve bu yöndeki argüman devam etse de bu füzeler birkaç savaş başlığı taşıdığı için saldırıda bulunan ülkeye ciddi hasar verebilirdi. Muhakeme biraz bulanıktı çünkü MIRV güçleri, saldıran tarafa hatırı sayılır bir avantajı sağlıyordu. Her iki tarafın da eşit olması durumunda, üç savaş başlığına sahip 1.000 füzeyle ilk vurulacak taraf, başarı şansı olarak 1.000 hedefe 3.000 savaş başlığı gönderebilecekti. Fırlatıcıları çoğaltmak yerine savaş başlıklarını artırmanın neden daha fazla dengeleyici olacağı, ne apaçık ortadaydı ne de izah edilmişti. Sovyetler ise kendi MIRV'lerini geliştirdikten sonra fırlatıcıların sayısı ve savunmasızlıklarının tekrar uygun hale gelmesiyle birlikte bizim ne durumda olduğumuza pek aldırış etmiyordu.

MIRV, yurt içindeki tartışmalarda ABM kadar yer kaplamıyordu. Bunun bir nedeni, MIRV'in Johnson yönetimi tarafından finanse edilmesi ve denenmesinin Ağustos 1968'de başlamış olmasıydı. Aslına bakılırsa, MIRV meselesi söz konusu olduğunda her şey aşikar olsa da yeni ve son bir MIRV test turunun Mayıs ayında başlaması planlanmıştı. Özellikle Nixon'ın 14 Mart'ta ABM kararından sonra muhaliflerin sert eleştirilerini yoğunlaştırması buna karşıydı. Yeni silah sistemlerinin muhalifleri için neredeyse bir ritüel haline gelmiş şeyi takip ediyorlardı. Yeni sistem, mükemmel yeterlikteki mevcut bir silahı çoğaltarak bir defada ve aynı anda gereksiz ve istikrarsız diyerek ya da muhtemelen on yıl sonra çıkabilecek çok daha iyisini geçersiz kılacak diye kötüleniyordu. Her şeyden önce programlarımızın Sovyetlerin programlarına "öncülük ettiği" iddia ediliyor ve eğer kısıtlama yaparsak, rakibimizin de yapacağı öne sürülüyordu. (Elbette ABM örneğinde, rakibimiz yapmasa bile bizden kısıtlama yapmamız istenmişti.) Hidrojen bombasına karşı çıkanlar da aynı argümanda bulunmuştu; MIRV durumunda bu argüman tekrar ileri sürüldü. Her iki örnekte de Sovyetler, kendi gelişim programlarında iyi bir performans sergilerken Amerika'daki tartışmalar hiddetleniyordu.

Haziran'da Senatör Clifford Case, MIRV testini sona erdirecek bir ödenekler kanun tasarısıyla yasada değişiklik teklifinde bulundu;

bu teklif, Ödenekler Komitesi tarafından reddedildiğinde Case, aynı teklifi yineleyeceğini belirtti. 17 Haziran'da Senatör Edward Brooke, MIRV moratoryumu için tezkere verdi. Bu tezkere diğer kırk senatör tarafından kabul edildi ve Brooke bana, bu tezkereye oy verecek en az on kişinin daha olduğunu söyledi. 15 Haziran'da Senatör Thomas Eagleton, Başkan'dan MIRV'lerle ilgili gelişmelerin durdurulmasını istedi. Moratoryum çağrısında bulunan Temsilciler Meclisi üyesi Jonathan Bingham bu doğrultuda bir tezkere verdi ve yüzden fazla meslektaşı ona katıldı. 16 Haziran'da, Temsilciler Meclisi'nin Cumhuriyetçi Parti Başkanı John Anderson, silahların kontrolüne ilişkin görüşmeleri askıya aldığı için MIRV'in denenmesinin durdurulmasını önerdi. 9 Ekim'de Meclis Dış İlişkiler Alt Komitesi, Başkan'a, SALT müzakerelerinde MIRV testi ile ilgili bir dondurmaya "yüksek öncelik" vermesi çağrısında bulunan bir rapor yayınladı.

Tüm bu baskıların nedeni, ABD'nin, Sovyetleri de aynı şeyi yapmaya teşvik etmesi için tek taraflı olarak MIRV denemelerini durdurması yönündeydi. *New York Times,* 12 Haziran'da şöyle diyordu: "MIRV'lerin denenmesinin askıya alınması için Bay Kosigin'i teşvik etmenin yolu, ABD'nin de MIRV denemelerini askıya almasından geçmektedir. Ya da Sovyetler Birliği, birden fazla savaş başlığını test etmekten kaçındığı sürece MIRV'lerin denenmesine tekrar başlanmayacağı da duyurulabilir." Yine *New York Times*'ta 20 Haziran'da çıkan bir haberde şu ifadeler kullanılıyordu: "Richard Nixon'ın Başkan olarak karşı karşıya kalacağı hiçbir karar, önümüzdeki birkaç gün içinde MIRV'in uçuş testini askıya alma önerileriyle karşı karşıya kalacağı karardan daha önemli değildir... Denemelerin birkaç hafta boyunca daha devam etmesi dünyayı, füze yarışında pahalı ve tehlikeli yeni bir tura, geri dönülemeyecek bir noktaya götürmekle tehdit eder."

Bir dizi Beyaz Saray Kongre uzmanı, ABM'ye yönelik Kongre tutumlarını geliştirmek için MIRV testine ilişkin bir moratoryuma razı olmamız için ısrar etti. Bu mantıktan şüphe ettim ve 23 Mayıs'ta Başkan'a şunu yazdım. MIRV testini sonlandırma, "Minuteman III'ü ve Poseidon programlarını [MIRV'leri taşımak için tasarlanan] durdurmak için baskı yaratabilir ve böylece ABD'nin stratejik programını daha da aydınlatabilir. MIRV'lerin en önemli amaçlarından biri, ABM savunmasını etkilemek olduğundan, "Korunma" programı-

nı savunmak için MIRV moratoryumunu tercih eden senatörlere yön verecek mantık "belirsiz"di.

Senatör Brooke, önerisiyle ilgili baskı yapmaya devam ediyordu. 23 Mayıs'ta benimle yaptığı konuşmasında Brooke, testlerin tamamlanmasının ardından "her şeyin açığa çıkacağını"; bütün meselenin "vicdan" meselesi olacağını vurgulamıştı. Akademik camia da bu konuya odaklanmıştı; üniversitelerdeki arkadaşlarımın çoğu, MIRV testine ilişkin tek taraflı bir duraklama çağrısı konusundaki görüşlerini bana iletmişlerdi.

İki önemli adım atmak için baskı altındaydık: birincisi, mütekabiliyet olmadan ABM'den vazgeçmek ve ikincisi, MIRV konuşlandırmamızı tek taraflı bir jest olarak ertelemek; kısacası, hem füze savunmamızdan hem de hâlihazırda Sovyetler Birliği tarafından konuşlandırılmış olanları bozguna uğratmaya ilişkin yollardan vazgeçmek. Sovyet füze cephaneliği yılda iki ila üç yüz füze hızında büyürken tüm bunlar savunuluyordu. Eğer biz programlarımızdan vazgeçerken Sovyetler ise çalışmaya devam ediyorlarsa, bir anlaşmada sınırlamaları müzakere etmeye yönelik teşvikleri ne olurdu? Tek taraflı kısıtlamamız, Sovyetlerin uzlaşıma varmasından ziyade kendimizi felce uğratırken dengeyi mümkün olduğu kadar kendi lehlerine çevirebilmeleri için onlara bir fırsat tanıyacaktır. ABM ve MIRV programlarından vazgeçmek, bu nedenle sadece herhangi bir SALT Anlaşması için umutları kesmekle kalmayıp, on yıl boyunca muhtemelen Sovyetlerin stratejik üstünlüğünü de garanti altına alacaktı.

Böylece SALT müzakereleri Kasım ayında başladığında, silah denetleyicilerinin korkunç tahminlerinin aksine, Sovyetlerin ABM konusunda müzakere etmeye istekli oldukları anlaşıldı; diğer yandan sadece MIRV'lerin konuşlandırılmasıyla ilgili sınırlamalara ilgi gösterdiler ki bu sayede MIRV'leri test etmekte özgür olacaklar ve böylece teknolojik olarak bize yetişeceklerdi. Ne ABM programımız ne de MIRV testimiz SALT için zorluklar yaratmıştı. Aksine bunu teşvik etmişti.

Savunma Bütçesine Saldırı

1969'da ABM ve MIRV'e yapılan saldırı, kısa süre içinde savunma bütçesine bir bütün olarak saldırıya dönüşmüştü. Nixon, ilk tam büt-

çesini 2 Şubat 1970'te sunmuştu. Ulusal öncelikleri yeniden düzenleme gereğini dile getirerek muhalefeti önleme girişiminde bulundu; Ulusa Sesleniş ve Bütçe Mesajında, aile yardımı, gıda sübvansiyonları, daha temiz hava, su ve ulaşımın iyileştirilmesi için daha fazla finansman önerdi. 73,5 milyar dolarlık savunma bütçesi, önceki yıldan 5 milyar dolarlık savunma tahsisatını kesmişti. Aslında bu harcama önerileri, bir Başkan tarafından, yirmi yıldır savunmaya "insanî ihtiyaçlar"dan daha az tahsisin yapıldığı ilk öneri olacaktı: %37'si silahlı kuvvetlere, %41'i sosyal yardım programlarına gitti (bir önceki yıl -aslında Johnson'ın bütçesi- %44'ü savunmaya, %34'ü sosyal yardım programlarına gitmişti). Richard Nixon, eleştirmenlerinin yıllardır tutkulu bir şekilde savunduğu önceliklerin yeniden düzenlenmesini gündeme getirmişti.

Bu eğilimden tam olarak mutlu değildim çünkü sadece "dolgun" olanı kesmekle ilgili tüm konuşmalara rağmen, güçlerimizin mücadele etkililiğini bitireceğimizden emindim. Bu nedenle askeri denklem, hem stratejik hem de konvansiyonel kuvvetlere göre yanlış yönde hareket edecekti. 14 Ocak 1970'te Yerel Programlardan Sorumlu Asistan olarak yerel öncelikleri savunan John Ehrlichman ile konuyu ele aldım. Ehrlichman, Savunma'yı bilen "herkesin" çok olduğunu söyledi. Fark etmediğim bir öngörüyle "bunu", 1973'te Orta Doğu alev aldığında bilemeyecekler şeklinde cevapladım. Haldeman'dan, Nixon'ın tüm bu bütçe gerginliklerinden artık sıkıldığını duymuş olsam da gün içinde daha sonra aynı hususu Başkan'la paylaştım: "Sorun şu ki şu andan itibaren iki-üç yıl içinde kendinizi acil bir duruma ilişkin destek alamayacağınız bir konumda kolayca bulabilirsiniz."

Nixon anlayışlıydı ama eğer bazı indirimler sunmazsa eleştirmenlerin süreci devralacağını ve askeri programı tamamen ortadan kaldıracaklarını düşünüyordu. Endişelenecek bir nedeni vardı. Çok az olmaları nedeniyle indirimleri kabul etmeyen eleştirmenlerin haykırışlarını durdurmada başarılı olmamıştı. Konvansiyonel kuvvetlerimizin, Başkan'ın Guam Doktrini'nde ima edilen indirilmiş taahhütlere ilişkin aşırı ve uyumsuz olduğu iddia ediliyordu. İleri sürüldüğü üzere, stratejik güçler bütçesi, daha da azaltılabilir ve hâlâ güvenilir bir caydırıcı olabilirdi. 1971 bütçesinde, uçak gemileri ve taktik hava kuvvetleri ile pahalı yeni stratejik silahlar gibi sadece gelecekte-

ki bütçeleri şişireceği söylenen uzun vadeli programlar da vardı. *New York Times*, 17 Ocak 1970'te Nixon'ın modernize edilmiş savunma bütçesinin, sadece Vietnam operasyonlarının azaltılmasıyla gelen küçülmeyi yansıttığından şikâyet etmişti; önceliklerin yeniden belirlenmesi bir yana, operasyonların azaltılması "stratejide temel bir değişim olmadığını" gösteriyordu. James Reston, 18 Ocak'ta yaptığı açıklamada eski Savunma Bakanı McNamara ve Yardımcısı Roswell Gilpatric'i yetkililer olarak gerekçe göstererek savunma bütçesinin 58-63 milyar dolar aralığında rahatlıkla azaltılabileceğini dile getirmişti. C-5A maliyet aşımlarını ifşa ettiğinden dolayı kovulan ve şu anda savunma karşıtı grupların sözcüsü olan eski Hava Kuvvetleri analisti A. Ernest Fitzgerald, 27 Ocak'ta yaptığı açıklamada, 5 milyar doları tedarik ve kalkınma fonları olmak üzere, savunma bütçesinden 20 milyar dolar kesinti yapılması gerektiğini söylemişti. İki gün sonra *New York Times*'ta çıkan uzun bir yazıda, beklenen 5 milyar doların ötesinde 8 milyarlık bir kesintiye daha yer olduğu belirtilmişti: ABM-MIRV moratoryumundan 2 milyar dolar; Vietnam'dan hızlandırılmış şekilde geri çekilmeden 1,5 milyar dolar; genel amaçlı kuvvetlerin sayısının azaltılmasından gelecek 4 milyar dolardan daha fazla bir meblağ.

Kongre görüşleri de bu fikirleri yansıtmaktaydı. Şubat ayında Ulusal Öncelikler Demokratik Politika Konseyi Komitesi toplantısında konuşan Hubert Humphrey, Nixon'ı, sağlık ve eğitim ihtiyaçları pahasına askeri amaçlara milyarlar ayırmakla suçlamıştı. Aynı gruba, Senatör Edward Kennedy, B-1 bombardıman programı, ABM "Korunma" ve Avrupa'daki Amerikan konvansiyonel kuvvetler de dahil olmak üzere daha fazla kesintinin yapılabileceği birkaç alan önermişti:

> Soğuk Savaş korkularına aşırı tepki gösterdiğimiz ve sarmal yaparak ilerleyen silahlanma yarışını canlandırmaya yardım ettiğimizde, 50'li ve 60'lı yılların hatalarını tekrar etmemeliyiz...
>
> Federal bütçe, çok sayıda alanda, keskin bir şekilde kesildiğinden, askeri harcamalara ilişkin hiçbir husus, incelenmeden bırakılmamalıdır. Sanırım Başkan'ın Savunma Bakanlığı'na yönelik bütçe talebinin en düşük seviyede olmadığını düşünüyorum. Daha fazla kesintiler, gelişmiş bir ulusal güvenlik ile mükemmel şekilde uyumlu hale getirilebilir ve getirilecektir.[13]

2 Mayıs'ta, on iki senatörden oluşan iki partili bir grup, "askeri güvenlikle iç ihtiyaçlar arasındaki göreceli öncelikleri" yeniden düzenleme niyetiyle, savunma bütçesinin titizlikle gözden geçirilmesine ilişkin planlarını açıkladı. Senatörler şunları ekledi: "Böyle bir incelemenin sonucunun, hem genel harcama düzeyinin önemli ölçüde azaltılabileceğini hem de çok fazla olmasa da yine de ABD'nin güvenliğini sağlayabileceğini düşünüyoruz." Temsilciler Meclisi'ndeki Liberal üyeler ve senatörlerden oluşan bir grup, Haziran ayı sonlarında resmi olmayan bir rapor yayınladı ve MIRV testi ve konuşlandırması, F-14 avcı uçağı, F-111 bombardıman uçağı ile ABM "Korunma"sının tedarikine dair yapılan programlardan 4,65 milyar dolar daha fazla kesinti yapılmasını önerdi.

Sonuçta Kongre, Aralık 1970'teki savunma ödenekleri ile ilgili son oylama zamanı geldiğinde, Nixon'ın hâlihazırda 5 milyar dolarlık bir azaltma -bir önceki yıla nazaran toplamda 7 milyar doların üzerinde- yapmış olmasına rağmen, 2,1 milyar dolarlık bir kesinti daha yapılması yönünde karar verdi. Fakat bu bile, yaygın askeri karşıtı atmosferi, savunmaya ilişkin harcamadaki düşmanlığı, herhangi yeni bir askeri programın acımasız savaşlara yol açabilme olasılığını, savunma planlaması konusundaki belirsizlik bulutlarını ve 1960'ların sonu yaklaştığındaki uzun vadeli güvenliğimizi ölçmemektedir.

En şiddetli saldırılar, sonunda tersine dönmüştü. ABM geçti; MIRV testi devam etti; yavaş bir hızla olsa da B-1 ve Trident için fon almayı bile başarabildik; hayati derecede önem taşıyan denizaşırı konuşlandırmalarımızda ciddi azalmalar olmadı. Fakat Sovyet birikiminin, stratejik doktrinin ve güçlerin acilen yeniden gözden geçirilmesini gerektirdiği bir zamanda, yönetimin en az düzeydeki bir cephaneliği korumak için harcadığı enerjisinin son kırıntıları da tüketilmişti. Pentagon planlamacıları, değişen koşullara adapte olmak yerine mevcut güç yapısını korumaya odaklanmak zorunda kalmışlardı.

Eğer Nixon ulusal bütçeye karşılık olarak savunma bütçesini kırparak müdahale etmeye kalkışmamış ve askeri güçleri Asya'dan kademeli olarak çekerek bütçe baskılarını hafifletmemiş olsaydı kesintiler muhtemelen çok daha kötü olabilirdi. Bunu asla bilemeyeceğiz. Sorunla önden ilgilenmenin akıllıca olup olmayacağını merak etmiştim. Belki de 1969'da savunma duruşumuza dair tam bir ulusal tartışma olma-

lıydı. Uzlaşma, eleştirmenleri susturmada başarısızlıkla sonuçlanmış ve güçlü bir savunmanın destekleyicilerinin morallerini bozmuş olabilirdi; Vietnam'daki tartışmalarda olduğu gibi, yönetimin izole edilmesine ilişkin bir eğilim ortaya çıkmıştı çünkü yönetim, aslında kabul etmediği ve mutabakata varılmış varsayımların uygulanmasına yönelik tartışmalara neden olduğu için eleştirmenlerin dediklerini onaylıyor gibi görünüyordu. Diğer taraftan Haziran 1969'da Hava Harp Akademisi'nde olduğu gibi, savunmanın önemine dair yapılan Başkanlık konuşmaları, medya ve kongrede alay ve öfkeyle karşılanmıştı. Kongre'deki tek mesele, savunmanın ne kadar kesilip kesilmemesi gerektiği değildi. Kongre'de ve ülkede, savunmanın destekleyicileri, engelleri aceleyle aşmaya çalışmamışlardı. Vietnam'la ortaya atılan askeri karşıtı medya abartısında, "iç öncelikler" konusundaki baskıcı Kongre fikirlerine meydan okuma, Vietnam tartışmasının açık yaralarına tuz dökerek neredeyse boşa zaman harcamak anlamına gelirdi.

Sonunda, Nixon ve Laird, askeri yapımızın özünü yıllarca süren kargaşa, kesintiler ve çatışmalardan koruyabilmişlerdi. Nixon yönetimi, temel yeni programlara -B-1, Trident, Cruise füzesi- başlamış ve 1970'lerin ortalarından sonra Kongre havası değiştiğinde tüm bunların inşa edilmesinin mümkün olduğu bir zemin hazırlamıştı.

Stratejik Doktrin

Bu karışıklığın ortasında yakın çalışma ekibim ve ben -Başkan'ın güçlü desteği ile- askeri doktrinin yeniden incelenmesini üstlenmiştik. Amaç, askeri programlarımızı gerekçeli ölçütlere göre planlamak ve savunmak, stratejimizi yeni gerçeklere uyarlamak ve kamuoyundaki tartışmayı duygusallıktan uzaklaştırmaya çalışmak için zaman kazanmaktı. İlk sorun, genel nükleer savaş stratejisini yeniden tanımlamaktı. Bir önceki yönetime rehberlik etmiş olan "garantili imha" doktrinine göre, Sovyet saldırısını belirli bir düzeyde sivil ölümler ve endüstriyel hasarlar elde edebilecek şekilde saldırı güçlerimizi muhafaza ederek engellemiştik.* Bu stratejide, diğer tarafın füze ya da bombardıman kuvvetlerini imha etme amaçlanmıyordu; böyle bir

1965'te Pentagon'da, "garantili imha", Sovyet nüfusunun üçte biri veya dörtte birini ve Sovyet endüstrisinin üçte ikisini yok etme kapasitesi olarak tanımlanmıştı; 1968 itibarıyla bu oran Sovyet nüfusun dörtte biri veya beşte birine ve Sovyet endüstrisinin yarısına karşılık geliyordu.

yaklaşım, kuvvet yapımızı diğer tarafın seviyesine bağlamıştı ki bu da "garantili imha" savunucularının kaçınmak istediği şeydi. Ekonomik anlamda tanımlanan mutlak bir tahribat standardının (sistem analizi, her şeyden önce bir ekonomistin tekniğiydi) görünür kesinliğini tercih etmişlerdi ve bu da bizi, büyüyen Sovyet gücüyle eşleşme ihtiyacından kurtarıyordu. Büyük bir yıkım seviyesine ulaşmak için gereken nükleer silah sayısı sabit olsa da fazla değildi.

Dikkat çekici bir biçimde, insani kaygılara kapılan ve silahların sınırlanmasını savunan liberaller tarafından desteklenen "garantili imha" doktrini, savaş için en insanlık dışı stratejiyi ima ediyordu. Mantık, savaşın sonuçları ne kadar korkunç olursa, ona başvurma olasılığımızın o kadar az olması; sonuçları ne kadar çok kontrol edilebilirse, bir savaşın gerçekte ortaya çıkma riskinin de o kadar büyük olmasıydı. Bu nedenle ABD ve Sovyetler Birliği'nin, birbirlerinin füze üslerinden ziyade birbirlerinin halklarını hedef almaları arzu ediliyordu; eğer karşılıklı ortadan kaldırma tek yol olsaydı, hiçbir taraf da nükleer silahlara başvurmazdı. Yanlış hesaplamalar durumunda ne olacağı, geleceğe bırakılmıştı. Tüm bu koşullarda müttefikleri nasıl savunacağımız analiz edilmemişti.

Bu doktrinin hiç çözemediği ikilem psikolojikti. Özellikle ülkeye doğrudan bir tehdit durumunda, caydırıcılık amacıyla karşılıklı intihara sürüklenmek son derece normaldi. Fakat hiçbir Başkan, mantıksızlık bir diplomasi yürütmek dışında, bu tür bir tehdide karşı inandırıcı bir şey yapamazdı ki bu da bizim hesaplanabilirlik ve ılımlılık imajını yansıtmamızı gerektiren politik sistemimiz tarafından engelleniyordu. Şayet caydırıcılık başarısız olursa ve Başkan sonunda misilleme kararı ile karşı karşıya kalırsa, sivillerin kitle imhasına dayalı bir stratejiyi önermedeki ahlaki sorumluluğu kim alacaktı? Stratejisinin güvenilirliği sarsılırken ABD, müttefiklerini bir arada nasıl tutabilecekti? Sovyetlerin, stratejimizi, sivillerin ortadan kaldırılması üzerine dayandırdığımız hakkında söylediklerimizi kastettiğimize inandıklarında, Sovyetlerin konvansiyonel kuvvetleriyle nasıl başa çıkabilecektik?

Bunu bir adım daha ileriye taşırsak, "garantili imha" doktrini, sivil halkımızın savunmasızlığının Sovyetler Birliği'ne güvence veren ve bir krizde bunun kısıtlanmasını garanti altına alan bir varlık olduğu şek-

linde sıra dışı bir sonuca yol açıyordu. İlk defa, büyük bir ülke, kendi savunmasızlığını artırmayı bir avantaj olarak görüyordu. "Garantili imha", bir akademik seminerde kulağa etkileyici gelen kuramlardan biri olabilse de gerçek dünyada uygulandıkları takdirde, bir karar verici için korkunç derecede kullanışsız olabilir ve felakete yol açabilir.

ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki stratejik eş değerlik birbirine yaklaştıkça, stratejik güçlerin tam bir saldırıdan daha az kullanılabileceği konusunda endişeliydim. 1969 yılının Haziran ayında Başkan'a, sınırlı bir Sovyet nükleer saldırısı olması halinde karşı karşıya kalacağı ikilemi belirttim ve Pentagon'dan, tüm nükleer meydan okumalar dışındaki durumların üstesinden gelmek için stratejiler tasarlamasını istemesini vurguladım. Tavsiyeme kulak veren Başkan, bu yönde emir verdi. Ancak askeri yapımız, yardımcı olmak arayışıyla Beyaz Saray'dan bile teklif gelse, stratejik ilkelere dışarıdan müdahaleye direnir. Göreve başladığımda, eski Savunma Bakanı Robert McNamara, Başkan'a daha fazla seçenek sunabilmek için yedi yıl boyunca uğraştığını söylemişti. Bürokratik muhalefet karşısında, sonunda vazgeçtiğini söyleyip doğaçlama yapmaya karar vermişti. Daha iyisini yapmaya kararlıydım; sadece kısmen başarılı olmuştum. Sivil savunma planlamacıları isteksizdi çünkü daha fazla seçenek bazı yeni güçler gerektirecek ve bütçe kararlarını zorlaştıracaktı. Kuvvet komutanları isteksizdi çünkü kendi kuvvet düzeylerini birbirleriyle tartışarak belirlemeyi tercih ediyorlardı ve tecrübeyle sabit olduğu üzere bu konuyu sivil analistlerin merhametine bırakmak istemiyorlardı. Sonuçta bu analistler, kuvvet düzeylerini güçlendirmekten ziyade zayıflatabilirlerdi. Askeri operasyonlarımız, askeri kuvvetlere tabi olmayan emirlerle planlandığından, kuvvet komutanları, stratejileri uygulamaktan sorumlu kurumlardan ziyade tedarik söz konusu olduğunda devreye girerler. Daha sonraki tedarik kararlarına müdahale edebilecek herhangi bir doktrinden de şüphe ederler. Bu yüzden, 1969'da donanma programlarının mantığını sorgulayan belirli bir Başkanlık yönergesinin, Washington'da görev yaptığım sekiz yıl içinde tatmin edici bir şekilde yanıtlanmadığı ortaya çıkmıştı. Cevap her zaman sadece itaatsizlikten değil aynı zamanda faydalı olmaktan da uzak kalıyordu. Altı ayda bir olan hatırlatıcı uyarılara rağmen, görevden ayrılırken kayıtlarda tamamlanmamış olarak listelenmişti. Diğer idarelerde de aynı tutum vardı.

Kısmen Beyaz Saray'ın baskısının bir sonucu olarak, bütünüyle savaş için daha ayrımcı bir stratejinin geliştirilmesinde biraz daha ilerleme kaydedilmişti. Kuvvet komutanları, "garantili imha" doktrininin, kaçınılmaz olarak stratejik güçlerimizin gelişmesini durduran ya da ihmal eden siyasi kararlara yol açabileceğini ve zaman içinde onları azaltabileceğini anladıkları için iş birliği yaptılar. Bu nedenle 1969'da stratejik planlamamızın sadece sivillerin imhasıyla değil, aynı zamanda askeri hedeflerin de imhasıyla ilgili olan yeni "stratejik yeterlilik" kriterleri geliştirmiştik. Bu "stratejik yeterlilik" kriterleri, sadece sivillerin imha edilmesi değil, aynı zamanda askeri hedeflerin de imhasıyla ilgili olan stratejik planlamamızdı. Bu kriterler belli bir gerekçeye dayanıyor ve en azından teorik açıdan bize, kitlesel imhadan ziyade başka amaçlar için güç kullanmanın imkanlarını sunuyordu.

Bu doktriner yenilikleri, operasyonel planlara dönüştürmek çok daha zor olmuştu. Planlama hemen başlamıştı ancak James R. Schlesinger'in Savunma Bakanı (1973-1975) olduğu zamana kadar tamamlanmamıştı. Bu yüzden bazı yeni hedef belirleme seçenekleri ortaya atılmıştı. Ne yazık ki bu seçenekler ortaya çıktığı zaman, teknolojideki ilerlemelerin gerisinde kalmışlardı. Bir nükleer savaşta beklenen kayıplar, en asgari nükleer seçenekler için bile ikiye katlanmıştı. Savunma Bakanı Harold Brown, Carter yönetiminde bunu gerçekleştirmeye çalışmıştı. En azından medeni yaşamın sürdürülmesi umudunu koruyarak, daha belirleyici bir nükleer stratejiye sahip olmak, bugün bile yerine getirilmesi gereken en zor görevlerden biri olmaya devam edecektir. Çünkü bu durum askeri yapımızın önemli ölçüde yeniden değiştirilmesini gerektiriyordu. Çözüme kavuşturmazsak bu mesele er ya da geç stratejimizi ve dış politikamızı felce uğratabilirdi.

Taktik Nükleer Silahlar

Benzer bir sorun, taktik nükleer silahlarla ilgili olarak da mevcuttu. Eğer stratejik güçlerimiz SSCB ile eşitliğe doğru yönelme eğiliminde ve aynı zamanda eğer konvansiyonel kuvvetlerimiz daha düşük olsaydı, taktik nükleer güçlere daha fazla önem verilebileceği düşünülebilirdi. Bu aslında NATO'nun "esnek cevap" stratejisinin ilan

edilmesiydi. Fakat bu kavrama yönelik hükümetimizde çok az heves vardı. Dışişleri Bakanlığı ve Pentagon'daki sivil yetkililer, özellikle de sistem analiz uzmanları, konvansiyonel ve nükleer silahlar arasında açık bir "ateşkes" yaratmaya ve mümkün olabildiği kadar her türlü nükleer silahlara başvurmayı ertelemeye isteklilerdi. Bu nedenle nükleer ve konvansiyonel strateji arasındaki tüm farklılıkları aşmaya eğilimli olduklarını düşündükleri taktik nükleer silahlara bel bağlamak istemediler.

NATO'nun askeri seçenekleri üzerine yapılan bir araştırmanın bir kısmı bu ruh halini yansıtıyordu. Bu özel çalışma, binlerce stoka sahip olmamıza rağmen NATO'da nükleer silahlara ilişkin herhangi bir yarar sağlamamıştı: Çalışmada ileri sürüldüğü üzere, nükleer güçlerimizin Avrupa'daki birincil rolü, Sovyetlerin saldırması durumunda bedelinin ne olacağını onlara göstermek ve hesaplamalarına büyük bir belirsizlik katmaktı. Çalışmada, nükleer güçlerin, saldırının olasılığı ya da biçimi üzerinde gerektiği kadar kesin bir etkiye sahip olmadığı sonucuna varılmıştı. Nükleer üstünlüğüne güvenerek yirmi yıldan beri Avrupa'da barışı koruyan bir ülke hakkında şaşırtıcı bir ifade ortaya çıkmıştı. Herhangi bir belirleyiciliği olmayan kuvvetlerin, potansiyel bir saldırganın hesaplamalarını nasıl etkileyeceği de belli değildi. Hem stratejik hem de taktik nükleer güçlerden vazgeçmek bir yenilgiydi ve bizimki de dahil olmak üzere hiçbir NATO ülkesi, tek alternatif olan konvansiyonel kuvvetlerde muazzam bir birikim üstlenmeye hazırdı.

Sorunu daha da karmaşık hale getirmek için Amerikan sivil analistleri, nükleer silahların kullanımını etkisiz ve tehlikeli bir tırmanma riskini de içerecek şekilde kullanmayı tercih ederken, müttefiklerimiz ise bu arada Washington'daki hâkim teoriye aykırı bir yol için bastırıyorlardı.

Hem garantili bir şekilde erkenden taktik nükleer silahlara başvurmayı hem de bunların topraklarında kullanılmaması için ısrar ediyorlardı. Kaçınılmaz olarak, NATO Nükleer Planlama Grubu'nda 1968'den beri devam eden tartışmalar ciddi fikir ayrılıklarına yol açmaya başlamıştı.

Bakan McNamara tarafından oluşturulan bu grup, müttefiklerimizin nükleer silah satın almadan nükleer kararlara katılabilmele-

rine olanak sağlıyordu.* O zamanlar İngiltere Savunma Bakanı olan Denis Healey, Nixon'ın Şubat 1969'da Londra'yı ziyaret ettiği sırada hükümetinin görüşünü açıklamıştı. Healey'nin düşüncesine göre, NATO'nun konvansiyonel kuvvetleri sadece birkaç gün direnebilecekti; bu nedenle nükleer silahların vaktinden evvel kullanılması zorunluydu. Healey, Sovyetlerin, Batı'nın teslim olmaktansa stratejik bir değişime ilişkin savaşı tırmandırmasını seçeceğini anlamasını sağlamanın hayati önem taşıdığını vurgulamıştı. Diğer taraftan NATO, yıkımı en aza indirgemeye çalışmalıydı. Nükleer Planlama Grubu, bu sorunu halletmeye çalışıyordu; bulduğu "çözüm", işler çığırından çıkmadan önce uyarı mahiyetinde çok az sayıda taktik silah kullanılması yönündeydi.

Batı Almanya tarafından da desteklendiği üzere, İngiltere, nükleer silahların "inandırıcı şekilde kullanılması" gerektiğini ileri sürüyordu. Dolayısıyla bu ifade, uyarının başarısız olması durumunda daha sert bir uyarıcı olarak, bir nükleer silahın -örneğin, Akdeniz üzerinde- herhangi bir zayiatı içermeyecek şekilde bazı uzak yerlerde ateşlenmesi anlamına geliyordu. Bu görüşe kesinlikle katılmamıştım. Nükleer bir tepki veya saldırı beklemeyen Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa'ya saldırmayacağını düşünüyordum. Askeriyeyle alakası olmayan bir tepki, kararlılıktan ziyade daha fazla tereddüt anlamına gelir; bu nedenle saldırıyı caydırmaktansa daha çok teşvik etmesi olasıdır. Nükleer silahların kullanılma ihtimaline karşı bu saldırıyı püskürtebileceğimiz bir stratejiye ihtiyacımız vardı. Herhangi bir tereddüt ya da etkili olmayan bir tepki bize, teslimiyet ya da katliamdan başka bir seçenek bırakmama riskini taşırdı.

Fakat "etkili" bir tepki neydi? Konvansiyonel kuvvetlerin yeteri kadar artırılmasının siyasi imkânsızlığı göz önüne alındığında Avrupalılar, nükleer silahları, en etkili caydırıcı olarak görüyorlardı. Fakat bu silahların topraklarında kullanılmasından da korkuyorlardı; bizim için "sınırlı" görünen, onlar için felaket olabilirdi. Müttefiklerimizin asıl hedefi -taktik nükleer silah ikilemini vurgulayarak- ABD'nin stratejik nükleer silahların kullanımına vaktinden evvel başlamasıydı

NPG, dört daimi üyeden ve on sekiz aylık aralıklarla değişen üç üyeden oluşuyordu. Daimî üyeler ABD, İngiltere, Batı Almanya ve İtalya idi. (Fransa, nükleer meselelerde bağımsızlığını korumak için katılmayı reddetmişti.)

ama bu da başlarının üzerinde bir ABD-Sovyet nükleer savaşının olması anlamına geliyordu. Amerikan planlamacılarının kesinlikle kabul etmeyeceği bir durum ortaya çıkmıştı. Stratejimiz -her zaman olduğu gibi- eğer Avrupa başka hiçbir şekilde savunulamıyorsa stratejik nükleer silah kullanmaktan başka çare olmayacağı yönünde idi. Yine de hem caydırıcılığın güvenilirliğini arttırmak hem de caydırıcılık başarısız olursa gücümüzün esnek bir şekilde uygulanmasını mümkün kılacak başka seçeneklerin bulunması gerekiyordu.

1969'da, anlaşmazlığı geçici olarak çözmek için aslına bakılırsa daimî olmayan bir uzlaşma meydana gelmişti. Nükleer Planlama Grubu, taktik nükleer silahların hem "inandırıcı şekilde" hem de "operasyonel olarak" kullanım olanaklarını açık tutmuştu. Diğer bir deyişle herhangi bir karara varılmamıştı. Laird, Başkan'a şu hususlardan bahsettiğinde haklıydı: "ABD ve Avrupa'nın stratejilere ilişkin görüşleri arasındaki farkın daha uzun yıllar devam edeceği aşikârdır."

Bir Buçuk Savaş

Nükleer mesele çözüme kavuşmamışken -ve belki de çözüme kavuşmayacakken- stratejik doktrinimizin önemli bir adaptasyonu 1969'da gerçekleşmişti. Bu durum, fış politikamız için derin sonuçlar doğuracaktı. Askeri stratejinin son derece gizli bir tartışması olarak başlayan şey Çin Halk Cumhuriyeti'ne, onlarla ilişkilerimizi geliştirmemiz için verdiğimiz en önemli sinyallerden birine dönüşmüştü.

Nixon yönetimi göreve geldiğinde, konvansiyonel kuvvetlere dair yaygın olan doktrin, "iki buçuk savaş" stratejisiydi; buna göre, ABD'nin şu hususlar için güce ihtiyacı vardı: (1) Batı Avrupa'nın olası bir Sovyet saldırısına karşı ilk (doksan günlük) savunmasını başlatmak; (2) Güneydoğu Asya veya Kore'nin olası bir Çin saldırısına karşı savunulması ve (3) herhangi bir başka yerde -örneğin, Orta Doğu'da- beklenmedik durumlara karşı hazırlıklı olmak. Stratejik planlamamız politik gerçeklere neyin ters düştüğünü ortaya koyuyordu: büyük komünist güçlerle karşı karşıya gelebilirdik; diğer bir ifadeyle, genel bir savaş çıkması durumunda hem Sovyetler Birliği hem de komünist Çin tarafından hayati çıkarlarımıza eş zamanlı bir saldırı gerçekleşebilirdi. Aslına bakılırsa, bu iddialı stratejinin öngör-

düğü konvansiyonel kuvvetleri hiçbir zaman için oluşturmayı tercih etmemiştik. Askerî terimle iki buçuk savaş stratejisi, belirli tümenlerin Avrupa'ya tahsis edildiği, diğerlerinin de Asya için ayrıldığı kâğıt üzerinde bir uygulamaydı. Yine de bunun ana sonucu psikolojikti. Sovyet ve Çin tehditlerini düşünmemizi o kadar içinden çıkılmaz bir şekilde birbirine bağlıyordu ki nükleer silahların olası kullanımına ilişkin yapılan her analiz, Sovyetler Birliği ve Çin'in tek bir hedef olduğunu göstermeye meyilliydi. Politik açıdan ise bu büyük komünist devletler ve ABD'nin lehine olan bu fırsat arasında ortaya çıkan bölünmenin farkına varmamızı engelliyordu.

Ulusal Güvenlik danışmanı olarak ilk girişimlerimden birinde, iki buçuk savaş konseptinin varsayımlarının yeniden gözden geçirilmesini istemiştim. Bakanlıklar arası oluşturulan bir grup, beş seçenekle bana gelince ben de yakın çalışma ekibimle beraber bunları üçe indirdik. Alternatif her strateji, karşılaşabileceğimiz ihtimaller ve onların bütçeye yansımaları açısından analiz edilmişti. Çeşitli kombinasyonlarla NATO'yla ilgili stratejiler, Asya'yla ilgili stratejilerle eşleştirildi. Bu kombinasyonlar daha sonra yurt içinde öngörülen harcamalarla ilişkilendirildi. Böylece Başkan, belirli bir ulusal programa ilişkin herhangi bir stratejik seçenekten vazgeçmesi durumunda ne kadar riske girebileceğine karar verebilirdi. Üç seçenek şu şekildeydi:

• 1. strateji, büyük bir Sovyet saldırısına karşı Batı Avrupa'nın ilk (doksan günlük) savunmasını ve Çin'in yapacağı büyük çaplı işgal dışında, Asyalı bir müttefike olan tehditlerde (lojistik destek ve sınırlı sayıda ABD muharip kuvvetleriyle) eş zamanlı bir yardımı konvansiyonel kuvvetlerle sağlamaktı.

• 2. strateji, ya NATO'nun ilk savunmasını ya da büyük ölçekli bir Çin saldırısına karşı Kore veya Güneydoğu Asya'nın savunmasını yapabilecek kuvvetleri sağlamaktı. Yani, Avrupa'da ve Asya'da, eş zamanlı büyük çaplı bir savaşı sürdüremezdik.

• 3. strateji (esasen Vietnam Savaşı'ndan önceki stratejimiz), NATO'nun ilk savunması ve büyük ölçekli bir Çin saldırısına karşı Kore ya da Güneydoğu Asya'nın savunmasını ABD kuvvetlerinin devam ettirmesiydi. Bu kuvvetler, Varşova Paktı ve Çin tehditlerini eş zamanlı olarak karşılayabilecekti.

2 Ekim 1969'da Başkan'a seçenekleri ve bu seçeneklerin askeri ve bütçe sonuçlarını özetleyerek bildirdim. Adilane bir şekilde bildirdiğim gibi, kurumlar, çeşitli görüşlere sahipti, ancak bir bölünme durumunda Başkan, her zaman benim önerimi merak ederdi. 2. stratejiyi onaylaması konusunda ısrar ettim: "Eş zamanlı olarak Varşova Paktı'nın Avrupa'ya, Çin'in ise Asya'ya saldıracağını hiç sanmıyorum. Her halükârda, aynı anda yapılacak bu iki saldırının kara kuvvetleriyle yapılabileceğine ihtimal vermiyorum."

Nixon önerimi kabul etmişti. Başkanlığının en önemli kararlarından biriydi. Her şeyden önce doktrinle yetenekliliği uyumlu hale getiriyordu. İki buçuk savaş doktrinimizin gerektirdiği kuvvetleri hiçbir zaman oluşturamamıştık; beyan ettiğimiz politikayla gerçek politikamız arasındaki boşluk, potansiyel saldırganların zihinlerinde kafa karışıklığı yaratacak ve eğer uygulamaya kalkarsak ciddi riskler doğuracaktı. Çinlilerin ve Sovyetlerin aynı anda bize hamlede bulunmaları gibi gerçekçi bir ihtimal yoktu. Fakat eğer Çin ve Sovyetler Birliği tarafından ortak bir saldırı olsaydı, küresel dengeye yönelik bir tehditle karşı karşıya kalırdık; bu şartlar altında bunu varsaymak, iki geniş bölgeye ayrılan alanda geleneksel bir savaşa vereceğimiz yanıtımızı sınırlandıracak ve bu da karşı karşıya olduğumuz tehlikeleri artıracaktı.

Politik çıkarımlar daha da belirleyiciydi. Komünist bir bütüncüllüğe ilişkin takıntımızdan vazgeçmek zorunda kalmıştık. Sovyetlerin ve Çinlilerin amaçlarını birbiriyle ilişkilendirerek, diplomasimizin esnekliğini kısıtlayan varsayımlar ortaya çıkartmış ve iki büyük komünist güç arasındaki düşmanlıkla ilgili çelişkilere kapılmıştık. Stratejimizin yeniden düzenlenmesiyle, Çin Halk Cumhuriyeti'ne, Sovyetler Birliği'nden farklı bir amaç güttüklerinin farkında olduğumuzu ve askeri politikamızın Çin'i bir ana tehdit olarak algılamadığını göstermiştik. Doktrin değişikliğimiz Pekin tarafından asla kabul edilmese de yine de bu değişikliğin tüm Amerikan kamuoyu açıklamalarını titizlikle takip eden dikkatli jeopolitik öğrenciler tarafından göz ardı edilmesi anlaşılmazdı. Çünkü hem nükleer hem de konvansiyonel savaşa ilişkin askeri planlamamızdaki yeni stratejik tasarımı yansıtmaya başlamakla kalmayıp, niyetlerimiz hakkında hiçbir şüphe bırakmamak için Başkan'ın ilk Dış Politika Raporu'ndaki gerekçemizi,

az önce ifade ettiğim analiz doğrultusunda 18 Şubat 1970'te Kongre'ye ayrıntılı bir biçimde anlatmak için olağanüstü bir adım atmıştık. Önemli cümleler şu şekildeydi:

> Doktrin ve imkanları birbiriyle uyumlu hale getirmeye yönelik çabamızda, en iyi tanımlanan şey olarak "bir buçuk savaş" stratejisini seçmiştik. Bu strateji doğrultusunda, Asya'ya Çin haricinde herhangi bir tehdit olması durumunda müttefiklere yardımcı olacak, başka herhangi bir yerde ortaya çıkabilecek olası bir durumla mücadele edecek ve Avrupa'ya ya da Asya'ya yönelik büyük bir komünist saldırısını eş zamanlı olarak durdurmaya yetecek sayıda kuvvetlerimizi barış döneminde de sürdüreceğiz [vurgu eklenmiştir].
>
> Bu stratejinin seçimi, aşağıdaki hususları temel alıyordu:
>
> - stratejik ve harekât alanımıza ilişkin nükleer güçlerimizin nükleer kapasitesi, NATO Avrupası'na büyük ölçekli bir Sovyet saldırısına ya da Asyalı müttefiklerimize yönelik bir Çin saldırısına karşı caydırıcı bir rol oynamaktadır;
>
> - Rusya ve Çin'in müttefiklerimize koordine edilmiş iki-cepheli saldırıda bulunma olasılıkları, hem nükleer savaşın riskleri hem de Çin-Sovyet iş birliğinin olanaksızlığı nedeniyle düşüktür...

Ayrıca Batı Avrupa -Asya değil- tehdidin en olası olduğu harekât alanı olarak seçilmişti. Kısacası, Çin'den ziyade Sovyet tehlikesiyle daha çok ilgiliydik.

Çin'e önemli bir sinyal göndermiştik. Artık SSCB ile anlaşmazlığa düştüğümüzde bu duruma Halk Cumhuriyeti'ni dahil etmeyecektik. İki düşmanımıza da ideolojilerine göre değil, bize karşı olan eylemlerine dayanarak davranacaktık; Çinlilerle Sovyetlerin farklılıklarını ve iş birliğinin olanaksızlığını kamuoyuna açıklamıştık. Çinlilerin bize yönelme seçeneği vardı.

Nixon Doktrini

Yeni strateji, ortaya koyabileceğimiz güçleri tanımlıyordu. 1960'ların aksine, güç düzeylerimizi belirtilen hedefler aslında karşılanmıştı. Ancak niyetimizi, özellikle Asya'daki müttefiklerin ve dostların kaygılarıyla ilişkilendirmemiz gerekiyordu. Yurt içindeki bazı eleştirmenlerimizin aksine, bu tehdit altındaki ülkeler, Vietnam'dan geri

çekilmemizin geri dönüşü olmayan bir şey olduğunu ileri sürmüşlerdi. Bu süreçte ABD'nin tüm sorumluluklarından vazgeçip bölgedeki çıkarlarına sırtını dönmesinden korkuyorlardı. Bizimle ittifak etmeyen ülkeler, Pasifik'teki güvenlik kaygılarımızı, yazılı olarak taahhüt etmiş olduğumuz ülkelerle sınırlı bir şekilde yasal olarak tanımlamaya başlayıp başlamayacağımızı merak ediyorlardı. Bu durum, Hindistan veya Endonezya gibi büyük stratejik öneme sahip ülkeleri ne tarafta bırakacaktı? Ayrıca yazılı taahhütlerde bulunmuş olanlar, bunları nasıl yorumlayacağımızı merak ediyorlardı.

Amerika'nın birçok yere gereğinden fazla dahil olmasına yönelik yurt içinden gelen saldırılar ve NATO'ya olan taahhütlerimizin azaltılmasına ilişkin girişimler göz önüne alındığında, bunlar hiç de basit ya da önemsiz meseleler değildi. Ancak eğer ABD'nin, Asya'daki rolünden vazgeçtiği düşünülürse, dış politikalarda ve belki de kilit ülkelerin iç evriminde büyük değişiklikler olması muhtemeldi. Diğer yandan yurt içinde görüş birliği sağlanmasına yardımcı olamayacak bir ortak savunma konusunda herhangi bir doktrinin tanımlanmasının da anlamı yoktu.

Nixon, 1969 yazındaki Asya gezisi için hazırlanırken sık sık bu sorunu gündeme getirmiştim. Üç tür güvenlik tehlikesi arasında bir ayrım yapılmasının önemli olduğuna karar vermiştik: iç yıkım, komşu bir Asya ülkesine yönelik dış saldırı ve nükleer güç saldırısı (pratik anlamda, Sovyetler Birliği ya da Çin Halk Cumhuriyeti). En yüksek tehdit seviyesinde, Asya'daki herhangi bir büyük gücün saldırgan tavırlarına karşı değişmeyen itirazımızı belirgin hale getirmek zorundaydık. Öte yandan, iç savaşlara karışmamız gerekiyordu. Emin olunamayan tek şey, her iki durumu kapsayacak basit bir formül yoktu. Asıl amaç, yaz döneminde bu hususlar doğrultusunda Başkan'ın bir konuşma yapmasıydı. 18 Temmuz'da Beyaz Saray'daki gayriresmî bir toplantıda yönetimin, Vietnam sonrası Asya'ya yönelik felsefesinin ana hatlarını çizdim:

> ABD'nin taahhütleri, genellikle yasal yükümlülüklerin tartışılması şeklini alır. Ancak daha derin ve Başkan'ı ilgilendiren bir düzeyde, ABD'nin diğer ülkelerle olan ilişkisi elbette ki kısmen yasal ilişkilere bağlıdır, ancak daha temelde ABD'nin dünyadaki rolünün olduğu düşünceye ve ülkelerin genel güvenlik ve genel ilerleme ile ilgili ilişkilerinin özünde olan önemine bağlıdır.

Tartışmak istediğimiz şey belirttiğim gibi, bu ülkelerin kendi gelecekleri-ni nasıl görselleştirdikleriydi çünkü önümüzdeki on yıla baktığımızda Asya'nın -özellikle Güneydoğu Asya'nın ki ziyaret ediyor olacağız- geleceği Washington'dan verilen direktiflerden ziyade bölgenin dinamizmine, yaratıcılığına ve iş birliğine bağlıdır.

Yardımcı olmaya hazır olsak da tüm fikirler bizden çıkamayacağı gibi yeteri kadar kaynak da sağlayamayız. O bölgeye girişimde bulunulması gerekmektedir. Bu nedenle Güneydoğu Asya'nın geleceğini dikkate almamız büyük önem teşkil etmektedir.

25 Temmuz'da bir orduevinde basın mensuplarıyla Guam hakkında konuşurken Nixon'ın bu meseleyi gündeme getirmesine oldukça şaşırmıştım. Bu görüşmenin, gayriresmî bir arka plan sohbeti olmasını bekliyordum. Filipinler'e doğru gidiyorduk. Uzun bir günün sonuna gelmiştik. Aya ayak basan ilk adamların uzay gemilerinin denize inişine şahit olmak için Johnston Adası üzerinden birkaç zaman dilimi boyunca saatlerdir yolculuk yapıyorduk. Bu durum, Nixon'ı, "Yaratılış'tan bu yana dünya tarihindeki en büyük haftaya" şahit olduğumuzu belirtmek için harekete geçirmişti; grubumuzda yer alan din adamları bu ifade karşısında epeyce şaşkına dönmüşlerdi. Bugün bile, Nixon'ın Guam'da önemli bir politika açıklaması yapmasını istediğini düşünmüyorum; Başkan'ın asıl amacı, uluslararası gün çizgisinden* geçişin yarattığı boş zaman dilimi nedeniyle bazı haberler yapmaktı. Nixon'ın aklında ilk başta resmi bir açıklama yapma fikrinin olmadığı, yaptığı açıklamaların arka planda olmasından anlaşılmıştı.[14] Yine de belki de bu vesileyle Nixon, etkili ifadeler kullanarak Asya konusundaki kaygılarını ve tavrını dile getirmişti.

Nixon, büyük bir ülke -komünist Çin- ve nispeten iki küçük ülkeden -Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam- potansiyel açıdan Asya'ya gelebilecek askeri tehlikelerin farkına varmıştı. Ancak Nixon, "Asya'daki ülkeleri bize bu kadar bağımlı hale getiren ve bu nedenle Vietnam'da olduğu gibi çatışmalara sürükleneceğimiz bir politikadan uzak durmamız" gerektiğini söyledi. Bu konuda daha fazla ayrıntı vermesini isteyen muhabirler, Başkan'a baskıda bulununca Nixon da şöyle yanıtladı:

* Uluslararası gün çizgisi ya da tarih değiştirme çizgisi, Pasifik Okyanusu'ndan geçen 180° meridyenidir. (ç.n.)

Tüm Asyalı dostlarımızla olan ilişkilerimiz göz önüne alındığında ABD'nin iki noktayı önemle vurgulaması gerektiğini düşünüyorum: Birincisi, örneğin Tayland'la, SEATO'daki antlaşma taahhütlerimize uyacağız; ikincisi ise nükleer silahları içeren önemli bir güç tehdidi dışında, iç güvenlik ve askeri meseleler söz konusu olduğunda ABD, gereken desteği verdikten sonra Asya ülkelerinin büyük bir sorumluluk altına girip kendi meselelerini kendilerinin halletmelerini bekleyecek ve buna da hakkı vardır.

Yine de ne nükleer güçten ne de iç yıkımdan kaynaklanan saldırganlık hakkında ne yapılacağı sorusunun cevabı verilebiliyordu. Nixon bu meselenin, beş ila on yıl içinde kurulacak bir kolektif Asya güvenlik sistemi tarafından ele alınabileceğini öne sürmüştü: "Nükleer gücün yaratacağından daha başka bir tehditle uğraştığı sürece... bu güvenlik sisteminin, özgür Asya ülkelerinin, bağımsız Asya ülkelerinin peşinden koşmaları ve ABD'nin de desteklemesi gereken bir hedeftir." Başkan, böyle bir güvenlik sistemi ortaya çıkmadan önce ara dönemde ne yapacağımız konusundaki sorulardan kaçınmıştı.

Nixon, umduğundan daha fazla haber olmuştu. Gayriresmî bir brifingin birçok parçaya ayrılmış kısımları üzerinden yapılan bu yorumlar, Asya'da gittiği her yerde onun konuşmalarına egemen olan bir algıydı. İlk başta bu yorumların neden olduğu etkiye şaşıran Nixon, bir süre sonra onları, adını taşıyan bir doktrine yerleştirdi; aslında başlangıçtaki adıyla "Guam Doktrini", konumdan ziyade kişiyle anılan hali ile daha etkili bir ifade olarak gazetecilik sözlüğünde hızla yerini aldı. Nixon en sonunda 3 Kasım 1969 tarihli Vietnam konuşmasında ve 18 Şubat 1970 tarihli Dış Politika Raporu'nda resmi olmayan sözlerini üç ana noktada detaylandırmıştı:

- ABD, uluslararası anlaşmalar doğrultusunda tüm yükümlülüklerini yerine getirecektir.

- Müttefiklerine ya da hayatta kalmaları ABD'nin güvenliği için büyük önem taşıyan ülkelere karşı bir nükleer tehdit oluşması durumunda, ABD bu ülkelere nükleer koruma sağlayacaktır.

- Diğer saldırganlık türlerini içeren durumlarda, talep geldiğinde ve uygun bulduğunda ABD müttefiklerine her türlü askeri ve ekonomik desteği sağlayacak, fakat tehdide maruz kalan ülkenin, kendi savunmasını yapması için kendi insan gücünü kullanmasını talep edecektir.

Bir açıdan Nixon Doktrini'nde göründüğünden daha azı vardı. Şayet antlaşma taahhütlerimizin arkasında durmaya hazırlıklı olsaydık bu durumda, Japonya, Güney Kore, Filipinler, Tayvan, Tayland ve Güney Vietnam'ı da kapsamamız gerekirdi. Eğer şu anda tarafsız ülkeleri nükleer güçlere karşı koruma sözü veriyorsak o zaman da Çin'den gelen varsayımsal saldırılara ilişkin Endonezya, Hindistan veya Malezya gibi ülkelerin endişeleriyle de ilgilenmemiz gerekirdi. Nixon Doktrini'nin içermediği şey, askeri ve ekonomik yardım sunabilsek de diğer Asya güçleri arasındaki savaşlara ABD'nin doğrudan katılımıydı. Artık iç savaşlara müdahil olmamamız -1969'da- genel kabuldü.

Diğer yandan Amerikan pozisyonunun resmi bir ifadesi ilk defa, dost ve düşman için belirgin kriterler ortaya koyuyordu. Bu açıklama, gereğinden fazla harcama yapıldığına dair yurt içinde eleştiride bulunanlara kolayca anlaşılan bir cevap olduğu gibi hatta daha geniş kapsamlı bir kemer sıkma için Nixon'ın bildirgesinin ciddi olarak gözden geçirilmesi ve çıkarımlar yapılması gerektiğini düşünenler için de anlamlıydı. Ayrıca Amerikan'ın geri çekilmesinden korkan Asya ülkeleri, Guam'da yapılan açıklama nedeniyle rahat bir nefes almışlardı.

Sonuç itibarıyla ortaya bir ironi çıkmıştı. Buna göre, hükümetimiz içinde ve dışında daha büyük çapta bir tasarruf yapılmasını isteyenler, yazarından ziyade Nixon Doktrini'nden medet ummaya başlamalarıydı. Kamboçya üzerine yapılan tartışmalar sırasında örneğin, tehdit altındaki bir ülkeye yardım etmeye istekli olan ve böyle bir bağdaşmazlığın farkına varmayan birisinin adını taşıyan doktrinin, ABD'nin yardımını engellediğini duymak hem gülünç hem de sinir bozucuydu.

Bu yüzden savunma konusuna ilişkin yoğun bir şekilde yaşanan iç tartışmanın ortasında, Kongre'nin ve kamuoyunun ruh hali değiştiği için daha sonra desteğini göreceğimiz bir tabanı koruyabilmiştik. Daha makul tehlikelerle başa çıkmak için kapasitemize uyan bir askeri strateji belirlemiştik. Ayrıca müttefiklerimiz ile dostlarımıza yeni bir güvence verecek şekilde Pasifik bölgesinin güvenliğine ilişkin bir doktrin geliştirmiştik. Nixon'ın ilk dönemindeki tüm başarıları arasından, askeri gücümüzün dayanaklarını korumasının en önemli başarı olduğunu düşünüyorum. Bu olmadan, gerginlikleri yatıştırmaya yönelik tüm çabalar başarısızlıkla sonuçlanabilirdi. Çünkü ılımlılık, sadece seçeneği olduğunu düşünenler için bir erdemdir.

VIII
VİETNAM'IN IZDIRABI

Vietnam hakkında acı ve üzüntüden başka bir şey yazamıyorum. Göreve geldiğimizde, yarım milyondan fazla Amerikalı on altı bin kilometre uzakta savaşıyordu. Seleflerimiz tarafından belirlenen programa göre bu sayı hâlâ artmaktaydı. Geri çekilmeye ilişkin herhangi bir planımız yoktu. Otuz bir bini zaten çoktan ölmüştü. Gerçek savaşımızın amacı ne olursa olsun, Kuzey Amerika Kıtası'ndan dünyanın izin verdiği kadar uzak bir ülkede yaşanan bir mücadele yüzünden 1969'da yurt dışındaki güvenilirliğimiz, taahhütlerimizin güvenilirliği ve iç uyumumuz tehlikeye atılmıştı. Müdahilliğimiz, resmen ve neredeyse oy birliğiyle Kongre, kamuoyu ve medya onayı ile başlamıştı.[1] Ama 1969 yılı itibarıyla ülkemiz, bazen vahşi ve çirkin bir karaktere bürünerek, protesto ve ızdırap yüzünden parçalanmıştı. Demokratik bir toplumun yaşamak zorunda olduğu nezaket yıkılmıştı. Hiçbir hükümet, asgari güven olmadan işleyemez. Dolayısıyla, alternatiflerimizin acımasızlığı ve yurt içi tartışmalarımızın artan öfkesi altında dağılmıştık.

Bir gün psikologlar ya da sosyologlar; şöhret arayan ama hüsran bulan yabancıları bin yıl boyunca mıknatıs gibi buraya çeken, masmavi bir denizle iç içe girmiş yeşil dağlardan ve tarlalardan oluşan tek renkli bu uzak memleketin pirinç tarlalarında ve ormanlarında birtakım kuralların konulması gereğine inanarak buraya gelenlerin, düş kırıklığı içinde geri çekilmesinin ne demek olduğunu açıklayabilir. Yabancılar, birbirinin ardı sıra oraya bir muamma için gelmiş ve

acımasız bir ısrarla kovulmuşken, sonrasında sadece yabancının çabalarını önlemekle kalmayıp kendi iç dengesini de tehlikeye atan ülkenin böyle kahramanca ve saplantılı hareketlerine sebep olan ne idi?

Seleflerimiz, bu zalim iç savaşın bir çeşit küresel tasarımın en uç noktası olduğuna inanarak masumane bir şekilde bu savaşa girmişlerdi. Dört yıllık mücadelede, zafere ulaşmak için hiçbir strateji geliştirememişlerdi ve her şeye karşın, şu anda hala böyle bir stratejiye ulaşılamayacağı bilinmektedir. ABD'nin gücü ve güvenilirliği konusunda büyük bir taahhüt vermek için yeterince şey yapmışlardı ama sonuca varmak için yeterli değildi. Johnson yönetiminin son yılında komünistler, ülke çapında büyük bir saldırı başlatmış olsalar da bu saldırı büyük ölçüde püskürtülmüştü. Ama saldırın ölçeği ve yol açtığı zarar, bu bozgunu psikolojik bir zafere dönüştürmüştü. Tet Saldırısı'nın etkisiyle Kuzey'e yapılan bombalamaları, amansız düşmanımızın bir anda çıkmaza soktuğu müzakerelerin başlatılması dışında, geri dönüşü olmayacak şekilde önce azalttık sonra da durdurduk. Kazanamayacağımız ama aynı zamanda bitiremeyeceğimiz gibi görünen bir savaşa dair kamuoyu desteği gittikçe azalıyordu.

Ülkemizdeki muhalefet de artıyordu. Bu muhalefet pek çok kısıma ayrılmıştı; binlerce kilometre ötede ülkelerinin yol açtığı ölümleri görmekten nefret eden samimi barışseverler, makul bir sonuca varamayan pragmatistler, Amerika'nın denizaşırı müdahalesinin bitmesini isteyen izolasyon taraftarları; kelimenin tam anlamıyla ilk defa televizyon aracılığıyla değerlerimiz ile savaşın dehşeti arasında herhangi bir bağdaşma görmeyen idealistler. Bu gruplar, 1960'ların yeni başlamış öfkesini, iğrençlik ve şiddet gibi şoke edici yollarla gösteren, Amerika'ya olan nefretlerinin "sistem" ve "kötülük"ten olduğunu söyleyen küçük bir azınlık tarafından kışkırtılıyordu. Hepsi de, 1968'deki Demokratik Konvansiyonu'nun acı kaosunu, kampüs şiddetini ve dış politikadaki büyük Amerikan savaş sonrası girişimlerini sürdüren liderlik gruplarının karışıklığını ve umutsuzluğunu ortaya çıkarmak için birleşmişti.

Richard Nixon'a bu kazan miras kalmıştı. Tüm tercihler arasında, muhalefetin sorumlu üyeleriyle genel bir uzlaşmayı incelikle başarabilmeye en az uygun olan kişi muhtemelen oydu. Kendisini her halükârda yok edecek liberal bir komplonun hedefi olarak görerek,

Vietnam Savaşı'nın neden olduğu ayaklanmayı, siyasi varlığına uzun ömürlü bir saldırının devamı olarak kabul edemedi. Gerçek protestocuların duyduğu acıyı onlardan daha fazla hissetmesine rağmen, onlara ulaşmak için öz güvenini ya da zindeliğini hiçbir zaman toparlayamadı. Ölümcül bir iç mücadeleyle karşı karşıya olduğumuzu kabul etmiş ve bu süreçte hoşnutsuzluğu artmış ve şiddetlenmişti.

Hakkaniyet, küçük de olsa değerli bir yardım aldığını kabul etmeye zorlar. Ne de olsa tüm hayatı uzlaşmaya varmakla geçen biri olan Hubert Humphrey'ye, Başkanlık kampanyası sırasında pek de iyi davranılmamıştı. Nixon göreve geldikten sonra Vietnam'a dahil olmamıza neden olanlar, Nixon'a miras kalan bir savaşın sorumluluğunu yine kendisine yükleyerek ve her fırsat bulduklarında ne savundukları ne de uyguladıkları çözümler için ona saldıran bu kişiler, önce tarafsızlığa, sonra da muhalefete geçtiler.

Nixon yönetimi, Vietnam'a dahiliyetimize son vermeye kararlı bir şekilde göreve gelmişti. Ama çok geçmeden selefini de çileden çıkartan gerçeklikle karşı kaşıya kalmıştı. Neredeyse bir nesildir, özgür insanların güvenliği ve ilerlemesi Amerika'ya olan güvene bağlıydı. Sanki bir televizyon kanalını değiştiriyormuşuz gibi, iki yönetimi, beş müttefik ülkeyi ve otuz bir bin ölüyü içeren bir teşebbüsten öylece çekip gidemezdik. Birçok kişi, "de Gaulle'e özenme"miz için ısrar etti; ancak de Gaulle'ün ülkesini Cezayir'den kurtarmasının dört yıl sürdüğünü görmezden geldiler, çünkü o da Fransa'nın kendi sıkıntılarından, iç uyum ve uluslararası itibarla çıkmasının önemli olduğunu düşünüyordu. Fransa'yı, Cezayir'den, bir çöküş olarak değil, bir politika eylemi olarak, bir hezimet şeklinde değil, ulusal bir kararı yansıtacak şekilde kurtarmıştı.

Savaşın bu şekilde sona ermesi, ABD için daha bile önemliydi. Demokratik ittifakların lideri olarak hatırlamak zorundaydık ki birçok sayıda ülke ve milyonlarca insan, güvenlikleri için müttefiklerimizin yanında olma istekliliğimize güveniyor, aslında kendimize olan güvenimize bel bağlıyorlardı. Hiçbir ciddi siyaset yapıcısı, kendisinin "prestij", "onur" ya da "güvenilirlik" modasına yenik düşmesine izin veremezdi. Sırf kendi acılarımız arasında kısa bir süreliğine nefes alabilelim diye küçük bir ülkeyi zorbalığa terk etmek bana pek de ahlaklı bir hareket gibi gelmiyordu ve hala da gelmemektedir. Do-

layısıyla en nihayetinde daha barışçıl uluslararası ilişkilerin oluşturulması yönünde sarf ettiğimiz çabalar da yarardan çok zarar vermiş olurdu. Eğer hükümetler ABD'nin gücü konusunda şüpheye düşerse, Atlantik İttifakı'nı yeniden canlandırmamız imkânsız hale gelirdi. Büyük bir savaşta, Sovyetler Birliği'ne, geçmişteki silah bırakmamıza uymayacak tarzda karşılıklı bir tahdit mecburiyeti öneremezdik. Eğer karşı ağırlık olarak değerimiz, Asya güvenliğiyle alakasız olduğunu gösteren bir çöküş yüzünden boşa çıkıyor gibi görünürse, Çin'e açılmada başarılı olamayabilirdik. Orta Doğu diplomasisindeki başarımız, güvenilir olduğumuz konusunda müttefikimizi ikna etmeye bağlıydı. Bu nedenle müttefikimizin düşmanlarına müttefikimize gelebilecek askeri baskı ya da şantajlara karşı dayanıklı olduğumuzu göstermek zorundaydık. Açıkçası Amerikan halkı, savaşı bitirmek istiyordu, ancak her oylama ve aslında Nixon'ın seçilmesi (ve Wallace oyları), ülkelerinin amaçlarını onurlu olarak gördüklerini ve Amerika'nın aşağılanmasından zevk almadıklarını eşit derecede belli etmişti. Yeni yönetim, sadece savaş karşıtlarının endişelerine değil, savaşta acı çekip ülkeleri için hayatını vererek -gerçekte amaçlanan bu değildi- boşuna olmayan bu fedakârlıkları yapan oğullarını kaybeden ailelerinin de ızdıraplarına saygı göstermek zorundaydı.

Amerika'nın onurunun ve Amerika'nın sorumluluğunun ilkeleri benim için boş cümleler değildi. Bunları güçlü bir şekilde hissetmiştim. Hitler'in, Bavyera'nın başkenti Münih'teki Beerhall Ayaklanması teşebbüsünden altı ay önce Bavyera'nın Fürth kasabasında doğmuştum. Hitler, ben 9 yaşındayken iktidara gelmişti. Aynı Brooklyn'le New York gibi fiziksel ve psikolojik bir ilişkisi olan Nürnberg'in komşusu Fürth, Nazi desteği, büyük Nazi Partisi mitingleri ve kötü şöhretli ırkçı yasalarıyla tanınıyordu. Amerika'ya göç edene kadar ailem ve ben derece derece artan dışlanmaya ve ayrımcılığa göğüs germiştik. Babam, hayatı boyunca çalıştığı öğretmenlik işini kaybetmişti, ailemin gençlik arkadaşları onlardan uzak durmuştu. Ayrıştırılmış bir okula gitmek zorunda kalmıştım. Alman yaşıtlarım, polisin müdahalesi olmadan Yahudi çocukları dövmekte özgür olduklarından, sokaktaki her yürüyüş bir maceraya dönüşmüştü.

Bu dönemde Amerika, benim için harikulade bir özellik kazanmıştı. Ben çocukken burası bir rüyaydı, toleransın doğal olduğu ve

kişisel özgürlüğün tartışılmadığı inanılmaz bir yerdi. Amerika'nın da büyük sorunları olduğunu daha sonra öğrendiğimde bile böylesine bir tutkunun, acımazsızca ve onur kırıcı bir şekilde geçen o yıllarda zulüm görmüş ailem ve benim için ne kadar önemli olduğunu hiçbir zaman unutmadım. New York sokaklarında ilk yürüdüğüm zamanki heyecanımı hep hatırlarım. Bir grup oğlanı görünce, dayak yememek için diğer tarafa geçerdim. İşte o zaman nerede olduğumu hatırlardım.

Bu nedenle Amerika'nın ne anlama geldiği konusunda, doğma-büyüme vatandaşların belki de hafife aldığı, her zaman özel bir his yaşadım. Dünyanın tüm geri kalanı için önemi hayatımın bir parçası olmuş değerli bir deneyi kötülemeye ilişkin her kusuru bir bahane olarak gören kendinden nefret etmeyi kabul edemezdim. Kusurlarını ayırt edebildiğim fakat aynı zamanda farklı bir bakış açısıyla gördüğüm bir topluma olan borcumu geri ödeme fırsatına sahip olduğum için son derece memnundum; büyüklüğünü, idealizmini, insanlığını ve insanlığın umutlarını somutlaştırmasını gizleyemezlerdi.

Vietnam müzakeresinin neden olduğu yurt içindeki kargaşa beni derinden üzüyordu. Hindiçin'deki çıkmaza neden olan pek çok karara katılmıyordum; fakat yüksek makama atanmam nedeniyle Amerika'nın özsaygısıyla ve Amerika'nın gücüne ve amacına tüm iyi niyetiyle destek verenlerle uyumlu şekilde savaşın sona ermesine yardımcı olmak için elimden geleni yapmakla yükümlüydüm. Amerika'nın küçük düşmemesi ve parçalanmaması son derece önemliydi. Bu nedenle Vietnam'dan öyle bir konumda ayrılmalıydık ki bizi protesto edenler bile ABD'nin vermiş olduğu kararın ne kadar onur verici olduğunun ileride farkına varabilmeliydiler. İronik olarak, sonraları "tarihi karamsarlık" nedeniyle bana yöneltilen suçlamalar göz önüne alındığında, geleceğimizde özgüven ve inancımızı kesinlikle tehlikeye atacak konu olarak Vietnam'daki sonucu gördüm.

Benimsemiş olduğum ülkenin ahlaki değerlerine inanıyordum. Tüm özgür ülkeler arasında sadece Amerika, zorbalığa karşı küresel güvenliği sağlayacak kadar güçlüydü ve sadece Amerika, kimlik, ilerleme ve haysiyet için mücadele eden diğer insanlara ilham verecek güce ve ılımlılığa sahipti. 30'larda, demokrasiler, en büyük tehlikeyle karşı karşıya kaldığında Amerika, Avrupa'yı kurtarmak için tetikte bekliyordu. Eğer

uluslararası sorumluluklarımızı bırakırsak ya da kendimizden nefret etmeye yenik düşersek Amerika'yı kurtarmaya gelecek kimse yoktu.

Çağdaşlarımın çoğunun aksine, modern toplumun yapısının kırılganlığını tecrübe etmiştim. Tüm sosyal bağların çözülmesinin ve tüm temel değerlerin zayıflamasının muhtemel sonuçlarının aşırıcılık, umutsuzluk ve gaddarlık olduğunu görmüştüm. Bir halk, kendine olan inancını kaybetmemelidir; toplumlarının kusurları içinde yuvarlanan ya da onları nihilist bir âlem için bir bahane haline getirenler genellikle, tüm sosyal ve ahlaki kısıtlamaları aşarak son bulurlar; sonunda acı çekmeye ilişkin çoğalan tüm inançlara acımasız bir şekilde saldırırlar.

Vietnam'daki savaşı, bazı çevrelerce istenen bir durum, korkunç bir suç komplosu olarak asla düşünmemiştim. Benim görüşüme göre savaşa girmemiz, militarist bir psikozun değil, dünyanın tüm hastalıklarını düzeltmeye çalışan saf bir idealizmin ürünü olmuştu ve Amerikan iyi niyetinin kendi etkililiğini sağladığı düşünülüyordu. Vietnam'ı profesör olarak ziyaret etmiştim. Orada sadece çirkin Amerikalılar görmedim -ki bütün savaşlarda olduğu gibi, bunlar da vardı- ayrıca vatandaki bölünmelere rağmen her gün ölümle karşı karşıya kalan, kendini adamış gençleri de görmüştüm; hatırladığım şey dehşete düşmüş ve şaşkına dönmüş insanlara, hükümet, sağlık ve kalkınma götürmeye çalışan imkânsız koşullardaki birçok idealist Amerikalıydı. Ülkenin, sadece lafını sakınmayan protestoculara değil aynı zamanda yaptıkları fedakârlıklar için bu kişilere borçlu olduğunu düşünüyordum. Bazı eleştirmenler, Vietnam'ı, kötülerin son perdeden önce cezalandırılması ve akıbetten öz saygıyı kurtarmaya dair her girişimin yanlışa yol açtığı, bir ahlak oyunu olarak nitelemişlerdi. Bu durumu, tam bir trajedi olarak görüyordum. Hiç kimsenin ızdırap üzerinde tekeli yoktu.

Bu süreçte kendi rolümü, benimsediğim ülkemin yaralarını iyileştirmesine, inancını korumasına, böylece zihinsel yapının da bekleyen büyük görevlere kendisini yeniden adamasına yardım etmek olarak görüyordum.

Kördüğüme Maruz Kalmam

Vietnam'a maruz kalışım, fark edilemez derecede kademeli ve artan bir şekilde oldukça çarpıcıydı; durumum, hükümetimizi, nihai

bedeli herhangi bir makul kazançla orantısız olan bir maceraya sürükleyen basitleştirmelerle paralellik gösteriyordu. Artık yavaş yavaş gerçekleri anlamaya başlıyordum.

60'ların başında Vietnam'a pek ilgi duymuyordum. Avrupa, strateji ve silahların kontrolü benim akademik uzmanlık alanlarımdı. Bildiğim kadarıyla, Kuzey Vietnam'ın askeri güçle Güney Vietnam'ı ele geçirmek için büyük bir uğraş verdiğiydi. Hala da aynı şeyi düşünüyorum. 60'ların başında, Amerikan muharip birliklerini oraya gönderme olasılığı aklıma gelmemişti. VI. Bölüm'de de belirtildiği gibi Johnson yönetimi Pekin'i, Vietnam saldırganlığını planlayan olarak görüyordu. Vietnam'a ilk 16.000 Amerikan askeri danışmanı gönderen Kennedy yönetimi, Nikita Kruşçev'in Ocak 1961'de, "milli kurtuluş savaşlarını" desteklediği konuşmasındaki heyecanı algılasa da gerilla savaşı olgusuna hayran kalmıştı.

Kennedy yönetimi, o 16.000 danışmanı Vietnam'a gönderdiğinde, o zamanki Dışişleri Bakanlığı'nın Politika Planlama Personeli Direktörü olan Walt Rostow'a, Fransızlar bile birkaç yüz bin ile başarısız olmuşken bu kadar sayıyla başarılı olacağımızı düşünmesini sağlayan şeyin ne olduğunu sorduğumu hatırlıyorum. Rostow, kendi işlerine bakması gereken mevki peşindeki amatör memurlar grubunu silip atan, baştan savma bir açıklama yaptı bana. Yine Rostow, sanki okuma yazma bilmeyen birine alfabeyi öğretiyormuş gibi, Fransızların gerilla savaşını anlamadıklarını; onların Amerikan kuvvetlerinin hareket kabiliyetinden yoksun olduklarını belirtmişti. O günlerde Vietnam'a olan ilgim oldukça yüzeysel olduğundan konunun peşinde düşmemiştim.

Kasım 1963'e kadar hükümetin politikasını onaylamasam da sonraları bu politika epeyce destek gördü. ABD'nin Güney Vietnam Devlet Başkanı Ngo Dinh Diem'in devrilmesinde oynadığı doğrudan rol beni dehşete düşürmüştü ki bu da suikastına yol açmıştı. Bu akılsızlık bizi öyle bir yola sürüklemişti ki yaşanan olayın Güney Vietnam hükümetinin siyasi tabanını baltalayabileceğini öngörememiştik; tasfiye sürecinde ise ülke neredeyse tüm sivil yönetiminden yoksun kalmıştı. Dost bir hükümetin devrilmesine karışmamız, Güney Doğu Asya'daki diğer müttefiklerin güvenlerinin sarsılmasına neden olmuştu. Bizi böyle bir kumara sürükleyen varsayımları sorgulamıştım. Saygon'daki gazeteci-

lerin çoğu da dahil olmak üzere muhaliflerin ileri sürdüğüne göre, Ngo Dinh Diem devrilmek zorunda kalmıştı çünkü Diem görevdeyken komünistlere karşı sürdürülen savaş için gereken enerji yoktu ve hükümet de yeteri kadar destek görmüyordu. Diem'in kardeşi de komünistlerle uzlaşmaya varmak istemekle suçlanmıştı; tam yedi yıl sonra aynı tutucu eleştirmenlerin çoğu, bu sefer de Diem'in yerine gelen Nguyen Van Thieu'yu devirmek istediler. Ama savaş, Güney Vietnam'daki komünist olmayan hükümetin meşruluğuyla ilgili olduğundan hükümeti devirmek onu ele geçirmenin tuhaf bir yoluydu. Tahmini askeri kazançlar, siyasi otorite kaybından daha ağır basamazdı. Dolayısıyla biz de göreve getirdiğimiz hükümete ahlaki açıdan çok daha derinden bağlanmış olacaktık. Bugün Hanoi'nin de aynı sonuca ulaştığını biliyoruz. Gerilla savaşını aktif olarak desteklese de Diem'in devrilmesine kadar düzenli güçlerine görev vermemişti. Başkan Kennedy suikasta uğradığında, yukarıda ifade edilen hususlar doğrultusunda, Vietnam'da ciddi bir bozulmayı öngören bir makale yazıyordum. Devam etmenin hoş olmayacağını düşünmüştüm.

1964'te, Vali Rockefeller'ı, ilk seçim kampanyasında Vietnam hakkında güçlü bir konuşma yapması için cesaretlendirmiştim. Ne onun ne de benim uygun bir strateji hakkında net bir bakış açımız vardı ve ne o ne de ben, Amerikan muharebe birliklerini göndermeyi aklımızdan geçirmiştik. Ancak 1965 yılı itibarıyla Johnson yönetiminin muharebe kuvvetlerinin Hanoi'nin doğrudan müdahalesine karşı koyma kararlılığını kabul eden sessiz çoğunluğa aittim.

O zamanlar Saygon Büyükelçisi olarak görev yapan ve eski bir arkadaşım olan Henry Cabot, benden danışmanı olarak Vietnam'ı ziyaret etmemi istediğinde Ağustos 1965'in başlarında bu olaya artık seyirci kalmıyordum. İlk olarak Ekim ve Kasım 1965'te iki hafta boyunca, sonra Temmuz 1966'da yaklaşık on gün boyunca ve üçüncü defa Ekim 1966'da birkaç gün olmak üzere Vietnam'ı gezmiştim; son gezim, Averell Harriman'ın isteği üzerine yapılmıştı. Lodge, istediğim konuda araştırma yapmam için bana geniş yetki verip Elçiliğin olanaklarını da emrime tahsis etmişti.

Çok geçmeden fark ettim ki ne kazanacağımızı ne de bizim adımıza nasıl sonuçlanacağını bildiğimiz bir savaşa karışmıştık. Düşmanın Laos ve Kamboçya'daki sığınakları, savaşın klasik askeri amacının ba-

şarısını -düşmanın askeri gücünün vereceği tahribatı- önlemişti. Kuzey Vietnam'da, dünya görüşünü bize karşı harekete geçirecek kadar güçlü ama kararlı olamayacak kadar isteksiz ve yavaş yavaş olan bir bombalama kampanyasına girişmiştik. Bu yüzden düşmanımız, hem kendisinin hem de bizim askeri operasyonların hızını ve kayıpların seviyesini kontrol edebilecek bir konumdaydı. Üstelik Amerikan zayiatlarının seviyesi, kamuoyunda önemli bir unsur haline gelmişti.

Bir iç savaşta, nihai geri çekilmemizden kurtulabilecek bir politik gerçeklik olarak ortaya çıkarmadıkları sürece askeri "zaferler"in anlamsız olacağını düşünüyordum. Müzakereler ancak Hanoi, savaş ne kadar uzun sürerse, yerel halk üzerindeki siyasi etkisinin o kadar fazla kaybıyla karşı karşıya olduğunu fark ettiğinde gerçekleşebilecekti. Bu, muazzam bir görevdi. Tanıdık arazilerde savaşan Kuzey Vietnamlılar ve Vietkong'un -ABD'nin savaştan bitap düşmesinden sonra- halkına hükmedebilmesine yetecek kadar güçlü bir şekilde ayakta durması gerekiyordu. Bizim mücadelemiz çok daha karmaşıktı: Savaşa katılıp aynı zamanda da Güney Vietnamlıları bizsiz hayatta kalmaları için güçlendirmek zorundaydık; başka bir deyişle gözden çıkarılabilmeliydik. Gerilla savaşının ana prensibi, gerillanın kaybetmezse kazandığı, normal ordunun ise kazanmadığı sürece kaybedeceğidir. Anlaşılması zor bir düşmana karşı askeri bir savaş veriyorduk; düşmanımız kararlı bir halka karşı politik bir savaş veriyordu. En baştan beri, planlamacılarımızın bunu kavradığından şüphe ediyordum. Ekim 1965'te Vietnam'a giderken Hawaii'deki Pasifik karargâhımıza uğradım. Vietnam'la ilgili ilk resmi brifingimden sonra günlüğüme şöyle yazmıştım:

> Vietnam'daki savaş hakkındaki en olumlu varsayımlarda bile savaşın nasıl biteceğini kimsenin bana açıklayamamasından etkilenmiştim... Psikolojik olan temel sorunu çözmeye bile başladığımızı sanmıyorum. Vietkong'la Kuzey Vietnamlılar, bu yıl zafere ulaşmaya ilişkin umutlarının [Amerikan müdahalesinden dolayı] yerle bir olduğunu düşünseler de yine de savaşı yeterince uzatabildikleri takdirde bizi yıpratma ihtimalini göz ardı etmiyorlardı. Bir kişi, kendi ülkesinde savaşmakta olan bir düşmana karşı, 16.000 kilometre uzakta belli olmayan bir süre kalmaya hazırlıklı olduğuna bir halkı nasıl ikna edebilir?... Pasifik operasyonlarımızda başarısız olursak bunun sebebi, teknik alandaki başarısızlıktan ziyade aşırı derecede karmaşık bu askeri yapının tasarlanmadığı durumda, siyasi ve askeri hedefleri senkronize etme zorluğundan dolayı olacaktır.

Bana öyle geliyordu ki askeri operasyonlarımızın ana hedefi olan düzenli Kuzey Vietnam birlikleri, matadorun pelerininin rolünü oynuyorlardı: Vietkong altyapısı yoğun kırsal bölgelerde Güney Vietnam hükümetini zayıflatırken bizim birliklerimizi de politik açıdan önemsiz bölgelere saldırmaya zorluyorlardı. 21 Ekim 1965'te, bir Vietnam şehrini ziyaret ettikten sonra günlüğüme şöyle yazmıştım:

> Burada iki ayrı savaşın olduğu aşikârdır: (1) askeri birliklerin güvenliği hakkında ordu istatistiklerine yansıyan ve (2) halkı etkileyen. İki kriter birbirine uymuyordu. Ordu için, konvoyla seyahat edebildiğinde yol açıktır. Köylü için, vergi ödemeden seyahat edebildiği zaman yol açıktır. Ordu için, bir köy, güçlerini oraya yerleştirebildiğinde güvenlidir. Halk için, bir köy sadece organize olmuş VK* birliklerinin saldırılarına karşı değil aynı zamanda VK terörizminden de korunduğunda güvenlidir.

Başarı kriterlerinin yokluğunda, kendi kendini kandırma, analizin yerini almıştı. Ekim 1965'te Vinh Long vilayetini ziyaret ettiğimde, vilayet yönetim başkanına, vilayetin yüzde kaçının huzura kavuştuğunu sordum; gururla bana %80'i diye cevap verdi. Temmuz 1966'da Vietnam'ı ikinci kez ziyaret ettiğimde değişiklikleri değerlendirmek için yine aynı bölgeleri ziyaret ettim. Vinh Long'da, aynı vilayet yönetim başkanı, daha önceki ziyaretimden bu yana muazzam ilerleme kaydedildiğini söyledi. Ona bölgenin ne kadarının huzura kavuştuğunu sorduğumda gururla bana bu sefer %70 dedi!

İlk ziyaretime dair görüşlerimi Henry Cabot'a 3 Aralık 1965 tarihli bir mektupla özetlemiştim:

> Her şeyi gölgede bırakmak, sosyal ya da belki de felsefi bir sorundur: Vietnamlıların güçlü bir bağımsız olma hisleri olmasına rağmen çok az milliyetçilik anlayışları var. O zaman en büyük mücadelemiz, toplum iç bölünmelerle parçalandığında ve iç savaşın ortasında bir ulusun nasıl inşa edileceğini keşfetmektir. Tüm yeni ülkelerin siyasi uyum sağlama sorunu vardır; Vietnam gibi ezici baskılar karşısında hiçbir ülke bunu yapmak zorunda değildi.

18 Ağustos 1966'da, Vietnam'a ikinci ziyaretimden sonra Lodge'a bir mektup daha yazdım: "Açık yüreklilikle konuşmak gerekirse, bölgede önemli bir değişiklik olmadığını söylemek durumunda-

VK: Vietkong (ç.n.)

yım..." Amerikalı yetkililerin kırsal kesimde güvenliği yargılama girişimi, manevi olmayan değerlere ulaşma girişimiydi. Belki de bölge danışmanlarımızın deneyimsizliği (görev süreleri o kadar kısaydı ki işlerini öğrendikleri zaman ayrılmak zorunda kalmaları) nedeniyle, çabamız siyasi perspektiften yoksun kalmıştı. Örneğin, bazı bölgeler yatıştırılmış olarak listelenebilirdi çünkü Vietkong, tarımı, kendileri için bir arz kaynağı olarak bırakmayı uygun buluyordu çünkü düzenli olarak vergi topluyorlardı. Bazı tavsiyelerde bulundum: Büyükelçiliğin, güvenlik durumu hakkında daha doğru bir değerlendirme yapmaya çalışması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve önceliklerin sağlam bir şekilde belirlenmesi gerektiğini vurguladım. Ayrıca yönetimin, sürekli istekliliğini duyurduğu müzakereler için acilen bir stratejiye ihtiyacı vardı. Çünkü bir müzakere, zorlukların sonu değil, başlangıcı olurdu.

Kuzey Vietnamlılarla muhatap olma konusunda sınırlı da olsa biraz tecrübem vardı.

Temmuz ve Ekim 1967 arasında Johnson yönetiminin isteği üzerine, müzakerelerin başlatılması için aracılık yapmıştım. Mesajları, tanıdığım iki Fransız entelektüel vasıtasıyla iletiyordum. Bunlardan biri, Ho Chi Minh'le kırklı yıllarda arkadaş olmuştu. Ho, Fransızlarla pazarlık yapmak için Paris'teyken ona evini açmıştı. Arkadaşlarımı, Amerikan bombalamasının durdurulması için müzakereye varmaya yönelik bir başlangıç için uzlaşmaya varmaları konusunda Hanoi'yi ziyaret etmelerine teşvik etme yetkim vardı. Gittiler ve Ho Chi Minh ile görüştüler. Birkaç ay boyunca Kuzey Vietnamlılara mesaj iletmek ya da almak için aralıklarla Paris'e seyahat ettim. Bir yıl sonra bombalamanın durdurulması ve barış görüşmelerinin başlamasına yol açan anlaşmanın yönünde atılmış bir adım olmasına rağmen sonunda çabalar başarısızlıkla son bulmuştu.

Bu görüşmeler en sonunda başladıktan sonra 1968 yılının sonunda, *Foreign Affairs*'te çıkan yazımda bu yönde bir değerlendirme yapmıştım.[2] Güvenlik Danışmanı olarak atanmamdan önce yazılmış ama daha sonra yayınlanmıştı. Temel sonuçlarımı şu şekilde ifade etmiştim:

- askeri stratejimiz, zafer kazanamayacak durumdaydı;

- askeri operasyonlarımız, açıkça tanımlanmış bir şekilde müzakere hedeflerine yönelik olmalıydı;

• sadece komünist olmayan Güney Vietnamlıların bir araya gelebileceği politik bir program geliştirmesi halinde Güney Vietnam hükümeti varlığını sürdürebilirdi;

• ABD'nin savaşın idaresini Güney Vietnamlılara bırakıp artan sorumluluğundan vazgeçmesi gerekiyordu ve

• eğer müzakerelerde "Hanoi uzlaşıma yanaşmaz ve savaş devam ederse, hedeflerimize mümkün olduğunca tek taraflı olarak ulaşmaya çalışmalıyız."

• müzakerelerde, siyasi gücün dağılımını Vietnamlılara bırakırken ateşkes gibi askeri meselelerle biz uğraşmalıyız.

Bir dereceye kadar, siyasi yelpazenin her iki tarafındaki eleştirilere de katılıyordum. Johnson yönetimi, savaşın gidişatı ile var olan konvansiyonel bir askeri zafere ilişkin tüm beklentilerinden vazgeçmişti; askerlerimizin sayısı için bir üst sınır belirlemiş ve bombalamanın durdurulmasını kabul etmişti. Onurlu bir sonuç, uzlaşıma varmak için Hanoi'ye siyasi teşvikler sunma yeteneğimize bağlıydı. Bu da askeri pozisyonumuzu sağlam bir siyasi yapıya dönüştüremediğimiz sürece imkânsız olurdu. Müzakere pozisyonumuz için kamuoyundan büyük destek görmemiz gerekiyordu; bu sayede, uzun süreli görüşmelerin bizi zor durumda bırakmayacağını Hanoi'ye açıkça gösterebilirdik. Ayrışmalar başlarken tüm bu parçaları bir arada tutmak her yeni yönetimin görevi olmalıydı.

Ancak Ocak 1969 itibarıyla savaş konusunda son derece huzursuz olmuştum ve birçok açıdan çoğu eleştirmenden de farklı düşünüyordum. Koşulsuz bir şekilde geri çekilmeyi tercih etmiyordum. 1969 itibarıyla yarım milyondan fazla Amerikan kuvveti, 70.000 müttefik kuvveti ve orada ölen 31.000 kişi, sonucun bizim ve bize bağımlı olanlar için önemli olup olmadığı konusunu açıklığa kavuşturuyordu. Sanki barış tamamen bizim iyi niyetimize bağlıymış gibi davranan savaş eleştirmenleriyle de aynı düşüncede değildim. Hayatlarını mücadele içinde geçiren Hanoi'deki sert adamlar, uzlaşmayı, ahlaki bir kategori olarak görmüyorlardı. Vietnam tarihinin destanı tarafından yönlendirilerek -Çinliler, Fransızlar, Japonlar ve şimdi de bize karşı olan savaşların tarihinde- kuşkusuz kahramanlıklarını zafer hayaliyle sürdürmüşlerdi; sadece öngörü ve gereklilik teme-

linde uzlaşmaya razı olurlardı. Uzlaşımcı bir barışa, duygu patlamasından ziyade her iki taraftaki risklerin hesaplanmasıyla varılır. Savaşın ulusal gücümüzü tükettiği ve bundan kurtulmamız gerektiği konusundaki analizlerine katılsam bile bile bu yargı beni, birçok protestocudan sonsuza kadar ayırabilirdi.

Ne Bulduk

Sanki bizi Vietnam'a sokan Nixon'mış gibi, Vietnam tartışmasını da Nixon yönetiminin eylemlerine odaklamak, Vietnam'a müdahalemizde bizi ileri sürmek, birçoğu yönetimlerden olan pek çok eleştirmenimizin şaibeli bir başarısıdır. 20 Ocak 1969'da Nixon göreve geldiğinde yarım milyondan fazla Amerikan askerinin Vietnam'da bulunduğunun hatırlanmasında fayda vardı. Aslında bu rakam Nisan 1968'de bir önceki yönetim tarafından oluşturulmuş 549,500 kişi tavanına doğru yükseliyordu. (Nisan 1969'da askeri gücün ulaştığı en yüksek rakam yaklaşık 543.000 idi.) Vietnam çabamızın bedeli 1969 Mali Yılında 30 milyar dolardı.* Amerikan kayıpları, 1968'in ikinci yarısında haftada ortalama 200 askerdi; 1968 yılında savaşta toplam 14,592 Amerikalı hayatını kaybetmişti.

20 Ocak itibarıyla, Vietnam'da 1961'den bu yana çatışmalarda ölen toplam Amerikalı 31.000'in üzerindeydi. Güney Vietnam'ın kaybı ise 90.000'e yakındı.

Savaş, çıkmaza girmiş gibi görünüyordu. 1968'de Tet saldırısını kesin bir şekilde püskürtmüştük ama bunun Amerikan halkının savaşa verdiği desteğe ilişkin şoku, bombalamanın durdurulmasına ve geri çekilmemize yönelik baskıya yol açmıştı. Güney Vietnamlı müttefikimizin düzenli kuvvetleri, bir önceki yıla (743,000) oranla 826,000'e çıkarak büyük ölçüde artmıştı. Ayrıca çok daha iyi donanmışlardı. Ancak görevleri göz korkutucuydu: bin kilometrelik iz sürülemez bir sınırı korumak ve aynı zamanda halkın güvenliğini sağlamak. Vietkong'un çekirdek kadrosunun büyük kısmı Tet saldırısında yok olsa da Kuzey Vietnam'ın düzenli birlikleri bu boşluğu doldurmuştu. *"Halkın savaşı"* mitolojisinin aksine, şu anda yapılan sava-

* Bunun 24 milyar doları, savaşın getirdiği "ek maliyet" idi, yani eğer savaş olmasaydı yine de askerlerimiz için gerekecek maliyet hariç.

şın hemen hemen tümü Kuzey Vietnam'ın ana kuvvetleri tarafından gerçekleştiriliyordu.

Güney Vietnam siyasi açıdan, önceki dört yıla nazaran her zamankinden daha istikrarlı görünüyordu. Doğuştan Kuzeyli olan Nguyen Van Thieu, 1967 yılında Devlet Başkanı seçilmiş, hükümetine daha fazla Güneyli dahil etmiş ve Başbakan Tran Van Huong gibi milliyetçilere saygı göstermişti. Yine de Saygon'daki büyükelçiliğimiz, köylerin %80'inde hâlâ komünist altyapının var olduğunu tahmin ediyordu. Toplam nüfusun %65'i ve kırsal nüfusun %81'inin, pirinçlerine ve üretimlerinin bir kısmına komünist vergisi gibi el konulmasından, komünist bir etkiye maruz kaldıkları tahmin ediliyordu. Başka bir deyişle, Ekim 1966'daki son ziyaretimden bu yana kırsal bölgedeki durum çok da değişmemişti.

Düşmanın stratejisi, Amerikan saldırılarına hedef olabilecek herhangi bir bölgeyi savunmaktan vazgeçip azami ölçüde güvensizlik duygusu yaratmak ve bu doğrultuda bir meydan muharebesine sebebiyet vermekti. Fakat bunun yerine Kuzey Vietnamlılar, Güney Vietnam'ın tüm bölgelerine aralıklı saldırılar başlattı. Ana kuvvetleri zayiat vermek için Amerikan kuvvetlerine saldırmıştı; gerilla operasyonları, barışın sağlanmasını engellemeye yönelik tasarlanmıştı; kontrolü ele alıp komünist siyasi altyapıyı güçlendirmek için sürekli çaba sarf ediyorlardı.

1968 yılının ikinci yarısında, General Creighton ("Abe") Abrams, General William Westmoreland'in yerine Vietnam'da ABD komutanı olarak başa geçti. Abrams, George Patton'ın altında tank komutanı olarak görev yapmış ve Bulge Savaşı'nda Bastogne'yi özgürlüğüne kavuşturun taburu yönetmişti. Abrams, Amerikan stratejisini değiştirmişti. Komünist ana kuvvetlere karşı büyük çaplı saldırı operasyonlarından vazgeçip halkı korumaya yoğunlaşmıştı. Amerikan birlikleri, büyük şehirlerde derinlemesine savunma için konuşlandırılmıştı. İki Amerikan tümenini, ülkenin kuzey kesiminden daha kalabalık olan güney bölgesine yeniden konuşlandırmıştı. Başkan Johnson'ın 1 Kasım 1968'de bombalamanın durdurulması yönünde emir vermesinin askerî açıdan yararı olmuştu, çünkü Kuzey Vietnamlılar o zaman Askerden Arındırılmış Bölgeye (DMZ) riayet etmeyi ve büyük şehirlere gelişigüzel saldırlar düzenlememeyi kabul etmişlerdi.

Bombalamanın durdurulması, aslında iki nedenden dolayı gerçekleşmişti. Birincisi, savaşa muhalif olanların, kısmen savaşın getirdiği maliyet, kısmen ABD'nin (savaşın geri kalanından farklı olarak) savaşı tek taraflı durdurabileceğinden, kısmen de Hanoi'nin dahiyane bir biçimde bombalamanın bitirilmesinin hızlıca müzakerelere yol açacağını ve müzakerelerin neticesinde de uzlaşıma varılacağını öne sürmesi nedeniyle bombalamaya odaklanmalarıydı. İkincisi ise 31 Mart 1968'de Başkan Johnson'ın, başkanlık yarışından çekildiğini ve yirminci paralelin üzerindeki bombalamanın durdurulduğunu duyurmasıydı. ABD ve Vietnam Demokratik Cumhuriyeti* arasında Paris'te müzakereler başladıysa da görüşmelerin nasıl ilerleyeceği belirsizdi. Laos (sözde Ho Chi Minh Yolu) üzerinden Kuzey Vietnamlıların tedarik geçidinin bombalanmasının ve keşif uçuşlarının sürmesine rağmen 1 Kasım'da Başkan Johnson bombalamanın tamamen durdurulması yönünde karar aldı. "Büyük şehirlere (Saygon, Danang ve Hué gibi) gelişigüzel saldırılar yapılmayacağına" dair bir "koşul" vardı; ne DMZ'ye ne DMZ'den dışarıya ne de DMZ'nin içinde ağır silahlar, roket ya da havan topları ateşlenecekti; DMZ yakınlarında veya içinde asker geçişi olmayacaktı ve "diğer tarafı tehdit edecek şekilde" DMZ yakınlarında askerlerin topluca bir araya gelmesine müsaade edilmeyecekti. Hanoi, bu hükümleri asla açıkça kabul etmese de "sessizce razı olmuştu". Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı Alexey Kosigin'den Başkan Johnson'a 28 Ekim 1968'de yazmış olduğu mektupta "Vietnam tarafının konumuyla ilgili şüphelerin asılsız olduğuna" dair güvence verilmişti. Amerikalı başmüzakereci Averell Harriman, 4 Kasım'da Paris'te, Kuzey Vietnamlılara, büyük şehirlere yönelik gelişigüzel saldırıların "ciddi görüşmelerin yapılmasını mümkün kılmayacağını ve dolayısıyla bombalamanın durdurulmasına da gerek olmayacağını" söylemişti.

Görünen o ki ciddi görüşmeler, Hanoi'nin bizi inandırdığı kadar hızlı başlamamıştı. II. Bölüm'de de belirttiğim gibi, masanın şekli konusunda üç ay boyunca pazarlık yapılmıştı ki gerçekten de Hanoi'nin güneydeki cephe örgütünün, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (NLF) statüsü hakkında anlaşmazlık olmuştu. Usuli pazarlık, 16 Ocak 1969'da ya da biz göreve gelmeden dört gün önce bitmişti. Nixon'ın göreve başladığı gün, tek bir önemli müzakere bile gerçekleşmemişti.

* Demokratik Vietnam Cumhuriyeti (kısa hali, DRV ya da DRVN) Kuzey Vietnam'ın resmi adıydı.

Yeni ekip olarak görevi devraldığımızda, ilk gerekliliğimiz, durumun güvenilir bir şekilde değerlendirilmesi yönündeydi. Tutarlı bir strateji geliştirme arzumuz, bir anda gerçeklerin yetersizliğiyle burun buruna gelmişti, yerleşik uygulamayı değiştirmeye yönelik girişimimiz, alışılagelmiş görüşün devinimsizliğine takılmıştı. Vietnam meselesi, 21 Ocak'ta yapılan ilk NSC toplantısında kısaca ve daha kapsamlı olarak da 25 Ocak'ta yapılan NSC toplantısında masaya yatırılmıştı. Fakat ekip çok yeniydi ve yetkililerin de morali bozuktu. Brifingler, hevesli olan yeni bir Başkan'a yaratıcı fikirler sunmadığı gibi askeriye de herhangi bir görüş öne süremiyordu. Ordu, yıllarca sivil liderler tarafından kontrol altında tutulmaktan şikâyetçiydi. Fakat Nixon onları yeni stratejiler için sıkıştırdığında tek düşünebildikleri Kuzey'in bombalanmasına devam edilmesiydi. Nixon tarafından bu noktada verilen tek yeni talimat, Saygon ile sürekli yaşanan tartışmaları durdurmaktı; Güney Vietnam'ın siyasi yapısını baltalamak suretiyle Hanoi'nin arzusunu yerine getirmek gibi bir niyeti yoktu.

Bilgi açlığımız, yeni yönetim tarafından verilen ilk çalışma direktifinin kökeni olmuştu. "Vietnam'daki Durum" başlıklı Ulusal Güvenlik Çalışması Memorandumu (NSSM 1) gereği, bakanlıklardan ve kurumlardan yirmi sekiz ana ve elli tamamlayıcı sorunun yer aldığı tek aralıklı altı sayfadan oluşan listeye cevap vermeleri istendi. Anlaşmazlıkları keskinleştirmek ve böylece tartışmalı soruları ve farklı bakış açılarını saptayabilelim diye her kurumdan ayrı ayrı yanıt vermesi talep edildi ve olayların açıklanması istendi (örneğin, "Neden DRV Paris'te?" "Neden NVA [Kuzey Vietnam Ordusu] birlikleri geçen yaz ve sonbaharda Güney Vietnam'dan çıktı?"). Görüşmeleri, düşmanın askeri yeterliliklerini, Güney Vietnam'ın yeterliliklerini, kırsal kesimde güvenliğin sağlanmasını, Saygon'daki siyasi görünümü ve ABD'nin askeri strateji ve operasyonlarını etkileyen siyasi faktörler incelendi. Her durumda, "Kanıtlarımız neler?" veya "Ne kadar bilgimiz var?" diye soruyorduk.

Ne yazık ki sorular, bazen çözümlerine yol açmaktansa onlara neden olan karışıklıkları doğrular. NSSM 1 için istenen yanıtlar Şubat ayında geldi; yakın çalışma ekibim bu yanıtları özetleyip analiz ettikten sonra kırk dört sayfalık bir rapor halinde 14 Mart'ta NSC İnceleme Grubu üyelerine sundu.[3] Belki de şaşırtıcı bir şekilde olmamakla bir-

likte özet, bürokrasinin, ülkenin geri kalanına çok benzer çizgiler halinde bölündüğünü ortaya çıkarmıştı. Ellsworth Bunker (Saygon Büyükelçimiz), Genelkurmay Başkanlığı, General Abrams ve Amiral John McCain'i (Pasifik komutanımız) içeren nispeten iyimser bir görüş vardı. Bu grup, askerî açıdan zayıf olmaları nedeniyle Kuzey Vietnamlıların Paris'teki barış görüşmelerini kabul edeceklerini düşünüyordu. Ayrıca barışa yönelik kazanımlar uzakta değildi ve koşullar elverişliydi. Karşı bakış açısı, Pentagon'un, CIA'in ve daha az ölçüde Dışişleri Bakanlığı'nın sivil tarafını yansıtıyordu. Güney Vietnam'ın yeterliliklerindeki gelişmeler dikkate alınsa da "aslında bunların çıkmaza yol açtığı" öne sürülüyordu. Barışa yönelik kazanımlarının "şişirilmiş ve kırılgan" olduğu, "siyasi ilerlemenin yeterli" olmadığı, düşmanın Paris'te ya da muharebe meydanında zayıflıkla ilgilenmediği ve "uzlaşıma varmanın Vietnam için en uygun sonuç" olduğu savunuluyordu.

Vietkong ve Kuzey Vietnamlıların, askeri operasyonların çoğunluğunu başlattığı ve bunun da iki taraftaki kayıpların seviyesini belirlediği; düşmanın hedeflerini değiştirmediği ve Hanoi'nin "temelde Moskova ve Pekin'den bağımsız bir rota çizdiği" yönünde bir görüş birliği vardı. Ancak istihbarat topluluğu içinde, düşman kuvvetlerinin büyüklüğü ve konuşlandırılması gibi temel gerçekler ve Kamboçya'nın, özellikle Sihanoukville Limanı'nın bir tedarik yolu olarak önemi konusunda rahatsız edici derecede büyük anlaşmazlıklar bulunuyordu. Cevaplar, politika bir yana, gerçekler konusunda da uzlaşıma varılmadığını açıkça ortaya koyuyordu.

22 Şubat 1969'da, yurt içinde yaşanan tartışmalarımızın üstesinden gelemeden -hatta bu yönde harekete bile geçemeden- Hanoi, Güney Vietnam'da ülke çapında bir saldırı başlatarak analizlerimizi etkisiz kılmıştı.

Kuzey Vietnam Saldırıları ve Kamboçya'nın Bombalanması

Bombalamanın durdurulmasına yol açan 1968'deki koşullara göre, Kuzey Vietnamlıların, büyük şehirlere ya da DMZ boyunca saldırı düzenlememeleri "bekleniyordu." Ancak göreve geldiğimizde, düşmanın Güney Vietnam'a sızması nedeniyle yeni bir saldırının pek de uzakta olmadığı anlaşılıyordu.

Böyle bir olasılık için bulduğumuz tek plan, Kuzey'in bombalanmasına tekrar başlamaktı. 24 Kasım 1968'de, Savunma Bakanı Clark Clifford, ABC-TV'de yayınlanan *"Issues and Answers"* adlı programda şunları açıkladı: "Eğer, bir ara, bize ciddi olmadıklarını ve iyi niyetle hareket etmediklerini gösterirlerse, Başkan'ın eski konseptimize geri dönmesi gerekeceğinden hiç şüphem yok ve bu da düşman üzerindeki baskıyı sürdürecek ve gerekirse bombalamayı da içerecektir." Averell Harriman, 4 Aralık 1968'de, Beyaz Saray'da düzenlenen bir brifingde aynı noktaya parmak bastı. Genelkurmay Başkanı, General Earle Wheeler, 25 Ocak 1969'daki NSC toplantısında Nixon'a "Kuzey'in bombalanması dışında" Vietnam'da mümkün olan her şeyin yapıldığını söylediğinde bize miras kalan doktrine atıfta bulunuyordu.

Hoşlarına gitmese de yeni yönetimdeki hiç kimse Kuzey'in bombalanmasına yeniden başlanacağını tahmin edemezdi. Yeni Başkan'ın göreve başlama töreninin ardından gelen balayının tadını çıkarıyorduk; Nixon daha önce de medyadan haz etmiyordu. Kuzey Vietnam'ın güveni kötüye kullanmasının doğrudan sonucu bombalamanın durdurulmasına yol açsa da bombalamanın yeniden başlamasıyla yurt içinde meydana gelecek kargaşaya göğüs gerebilecek durumda değildik. Her şeyden öte, yeni Başkanlığın ilk ayında, onurlu bir plan dahilinde savaşı bitirerek halkımızı birlik ve beraberlik içinde tutma yönündeki umudumuzu yitirmemiştik.

Ne yazık ki Kuzey'in bombalanması dışında pek bir alternatifimiz yoktu. Güney Vietnam'a bir düşman saldırısı düzenlenmesi ihtimaline karşı nasıl tepki verebileceğimizi tartışmak için 30 Ocak'ta, Laird ve Wheeler ile Pentagon'da bir araya geldik. Güney Vietnam'daki Amerikan kuvvetlerinin halihazırda görevlendirildiğini ifade eden Wheeler, tek etkili hamlenin, DMZ'deki operasyonlar olacağını ya da Kuzey'in yeniden bombalanacağını vurguladı. Bombalamanın durdurulmasının halkın, savaşın giderek yavaşladığına dair beklentilerini teşvik ettiğini belirten Laird ikinci öneriye karşı çıktı. Bu öneriyi ben de onaylamıyordum, çünkü müzakerelere bir şans vermek istiyordum. 1 Şubat'ta Nixon bana bir not gönderdi: "Neredeyse her haber bülteninde, 'Güney Vietnam'da komünist bir girişim olmasını bekliyoruz' şeklinde ortaya çıkan haberlerden hoşlanmıyorum. Şayet bir girişim olacaksa, girişimde bulunacak taraf biz olmalıyız." An-

cak kuvvet komutanlarından öneride bulunmalarını istediğimde, artık aşina olduğumuz bir karşılık almıştım; Kuzey Vietnam hedeflerine çeşitli türlerde hava veya deniz operasyonları düzenlenmesi istenirken Mel Laird (ve ben) bu karara pek katılmıyordu.

Dolayısıyla varsayılanın tam tersi nedenlerden, Kuzey Vietnam'ın Kamboçya'da bulunan sığınaklarının bombalanmasına karar verildi; savaşı genişletmeye yönelik bir istek olmasa da Kuzey Vietnam'ı bombalamaktan kaçınmak ve dolayısıyla haftada 400 Amerikalının hayatına mâl olabilecek sebepsiz bir saldırıyı azaltmak için bu yönde bir karar alınmıştı.

Revizyonistler, bazen Nixon yönetiminin "huzurlu" bir ülkenin "tarafsız" statüsüne yaptığı saldırısına odaklanıyorlardı. Bu suçlamalar, söz konusu bölgenin gerçekte artık herhangi bir anlamda Kamboçya'nın olmadığını göz ardı ediyordu. Dört yıl boyunca, dört kadar Kuzey Vietnam tümeni, Güney Vietnam sınırındaki üs bölgesi şeridi boyunca Kamboçya topraklarında faaliyet gösteriyordu. 1978 yılında Kamboçya'daki komünistler, 1969-1970 yıllarında Kuzeydoğu Kamboçya'da bulunan davetsiz Kuzey Vietnamlıların sayısını 300.000 olarak belirlemişlerdi ki bu rakam bizim tahminlerimizin çok ötesindeydi.[4] Kamboçyalı yetkililer, topraklarından dışlanmıştı; Kamboçya halkının olmadığı yerde tutuluyorlardı.* Tamamen Kuzey Vietnamlılar tarafından kontrol ediliyorlardı. Kuzey Vietnam kuvvetleri, bu bölgelerden Güney Vietnam'a saldırılar başlatacak, zayiat verecek, hükümeti dağıtacak ve ardından resmi olarak tarafsız bir ülkenin korunması için geri çekilecekti. Kamboçya'nın tarafsızlığını ihlal ederek korumalı bölgeleri işgal eden düşman, bir hafta içinde bu sığınaklardaki yüzlerce ABD'li ve Güney Vietnamlıyı öldürdüğünde, Kamboçya'dan yıllarca hiçbir çağrı olmamışken, sivil halkın çok az veya hiç olmadığı bu bölgelerin, kendimizi savunmak amacıyla gelişigüzel bombalanmasını Kamboçya desteklediğinde ABD'nin barış içindeki bir ülkenin tarafsızlığını ihlal edişini tartışmak için görüşten ziyade dikkatlice hesaplanmış bir savunma gerekir.

* Kuzey Vietnam karargâhının yerini saptamaya yardım eden komünist asker kaçağı, karargâh bölgesine hiçbir Kamboçyalının giremediğini bildirmişti. General Abrams bu durumu, Şubat ayında Başkan'a bildirmiş ve hedefin bilinen Kamboçya köylerinden en az bir kilometre uzakta olduğuna dair güvence vermişti.

İlk öneri, General Wheeler'dan geldi. 30 Ocak'ta Laird, Kuzey'in yeniden bombalanmasının siyasi olarak desteklendiği konusundaki şüphesini dile getirdiğinde Wheeler, alternatif olarak Kuzey Vietnamlıların Kamboçya sınırında yasa dışı olarak kurdukları üslere saldırı yapılmasını önerdi. 9 Şubat'ta Saygon'dan General Wheeler'a telgraf çeken General Abrams, bir asker kaçağının yeni tarihli istihbaratının yanı sıra fotoğraf keşfiyle birlikte Güney Vietnam'ın komünist karargâhının Kamboçya sınırının hemen ötesinde olduğunu bildirdi. (Görünüşe göre bu kadar kesin kanıttan sonra, yeni başlayan birisi olarak, ileride etkileneceğimden daha fazla, o anda etkilenmiştim. Gerçekten de, Phnom Penh'deki komünist liderler sekiz yıl sonra bu asker kaçağının verdiği bilgilerin doğruluğunu onaylamıştı.) Abrams, karargâha B-52'lerle havadan saldırı düzenlenmesi için yetki istemişti. Büyükelçi Bunker, bu fikri Dışişleri Bakanlığı kanalları aracılığıyla yolladığı ayrı bir telgrafla desteklemişti.

Bu öneriler boşa gitmemişti. 8 Ocak 1969'daki geçiş döneminde, Seçilmiş Başkan bana bir not göndermişti: "Vietnam'la ilgili çalışmanı yaparken düşmanın Kamboçya'da neyi olduğuna ve eğer herhangi bir şeyi varsa, oradaki birikimlerini yok etmek için ne yapacağımıza dair senden kesin bir rapor istiyorum. Oraya girdiğimiz zaman, Kamboçya'ya ilişkin çok kesin bir politika değişikliğinin, en önemli işimiz olması gerektiğini düşünüyorum." General Goodpaster, Kamboçya sınırındaki Kuzey Vietnam üssü alanları hakkında detaylı bilgi içeren imzama ilişkin bir cevap hazırlamıştı. Buna göre, "Güney Vietnam'daki sahra komutanlığımız, Kamboçya'ya giren büyük miktarda levazımın Sihanoukville'den geldiğini düşünüyor... Bu konuda yapacağımız şey çok sınırlı... Sahra komutanlığı, sonsuz öncelikli operasyonları yürütmek ve bize saldıran kuvvetlerin geri çekilmesinden sonra birçok defa Kamboçya'ya girmek için yetki istedi. Fakat bu yöndeki taleplerin tümü ya reddedildi ya da hâlâ herhangi bir işlem yapılmadığı için öylece duruyor."

Sihanoukville'in önemi, NSSM 1 çalışmasındaki tartışmalı konulardan biriydi. Saygon'daki ABD Askeri Komutanlığı, Ekim 1967 ve Eylül 1968 arasında Sihanoukville'den yaklaşık on bin ton silahın geldiğini düşünüyordu. Fakat CIA ve Bakanlık buna itiraz etti. Onlara göre, Laos üzerinden Ho Chi Minh Yolu boyunca devam eden le-

vazım akışı, Güney Vietnam'daki tüm komünist güçlerin dış gereksinimlerini karşılamaya yeterliydi. Analistlerin görüşüne göre, Kamboçya sığınakları, saldırı düzenlenmesi gerekecek kadar önemli hedefler miydi yoksa değiller miydi; çok sık karşılaşıldığı üzere, istihbaratın tahminleri, esin kaynağı olmaktansa belli başlı organların görüşlerinin izinden gidiyordu. Sığınaklara yapılacak saldırıları destekleyenler, Sihanoukville'in önemini vurguluyordu; karşı çıkanlar ise orayı küçümsüyordu. (ABD ve Güney Vietnam kuvvetleri Nisan 1970'te bu sığınaklara ilerlediğinde, komünistlerin arşiv dökümlerinde bulunan belgeler, Kamboçya üzerinden yapılan sevkiyatın ordunun en yüksek tahminlerini bile aştığını gösteriyordu.)

Ama malzemelerin Sihanoukville'den mi yoksa Ho Chi Minh Yolu'ndan mı geçirileceği konusundaki anlaşmazlık ne olursa olsun, Kamboçya'daki Kuzey Vietnam üslerinin Amerikan ve Güney Vietnam kuvvetlerini tehdit ettiği konusunda herhangi bir anlaşmazlık yoktu. 18 Şubat'ta, Laird, Bakan Yardımcısı Packard, General Wheeler ve Laird'in askeri asistanı Albay Robert E. Pursley'in yanı sıra Saygon'dan iki kişiden brifing aldım. General Abrams'ın hedef bölgede hiçbir Kamboçyalı sivilin yaşamadığı konusundaki görüşünü Başkan'a bildirdiysem de yine de sığınakların sebepsiz yere bombalanmaması yönünde tavsiyede bulundum. Müzakerelere bir şans vermemiz ve politikamız için halkın desteğini almaya devam etmeye çalışmamız gerektiğini öne sürdüm. Mart ayı sonunda durumu tekrar gözden geçirebilirdik; görüşü kabul edilmeyenlerin acısını hafifletmek için düzenlenen klasik bir bürokratik oyalama taktiğiydi bu. Nixon, Avrupa gezisinden bir gün önce 22 Şubat'ta bu öneriyi onayladı.

Nixon'ın sığınaklara düzenlenecek operasyonu ertelemeye karar vereceği gün, Kuzey Vietnamlılar, belirsiz olan bu acil durum planlamasını, bir krizle başa çıkmaya ilişkin bir ihtiyaç haline dönüştürdü. Yeni yönetimle ilgili haftalar süren hazırlıklardan sonra Hanoi ülke çapında bir saldırı başlattı. Saldırının ilk haftasında hayatını kaybeden Amerikalıların sayısı 453, ikinci haftada 336 ve üçüncü haftada 351 idi; Güney Vietnam'ın kaybı haftada ortalama 500'den fazla olmak üzere, çok daha ağırdı. Sıra dışı bir sinizm eylemiydi. Henry Cabot'un başkanlığındaki yeni heyetimizle Paris'te önemli bir müzakere toplantısı yapılmamıştı; yeni yönetim politikasını güçlükle oluştu-

rabilmişti. İster kazara ister planlayarak olsun bu saldırı, hem tepkimizi felce uğratarak hem de yeni Başkan'ı küçük düşürerek denizaşırı planlanan başkanlık gezisinden bir gün önce başlamıştı. Nixon, ilgili tüm tarafların özsaygı ve onuruna zarar gelmeyecek şekilde savaşı bitirme yönündeki kararlılığını vurgulayıp geçiş döneminde Kuzey Vietnamlılarla iletişim kurmasına rağmen (aşağıda göreceğimiz gibi) yine de saldırı gerçekleşmişti. Nixon'ın bu sözlerinin doğruluğunu araştırmadan ilk büyük hamlesini gerçekleştiren Hanoi'nin amacı çok sayıda Amerikalıyı öldürmekti. Başkan'a gönderdiğim raporda, Kuzey Vietnamlıların "kendi ana birliklerini açığa çıkarmadan ABD ve Güney Vietnam kuvvetlerinde nispeten büyük zayiata neden olduklarını" belirttim.

Etrafı, benim yakın çalışma ekibim ve Dışişleri Bakanlığı'nın ziyaret etmek üzere olduğu her ülke için derlediği sayfaları çıkarıp takılabilen brifing kitaplarıyla çevrili olan Nixon, Oval Ofis'te düşman saldırısı hakkında askeri bir brifing aldı. (Nixon daha sonra Oval Ofis'i daha çok resmi etkinlikler için kullanacaktı; genel olarak İdari Ofis binasındaki gayriresmî ofisinde çalışmayı seçerdi.) Her gördüğünü hafızasına işleyen Nixon, sarf edeceği çaba hakkında mırıldanarak kitapları karıştırıyordu. Ayrıca çok da öfkeliydi. Tüm içgüdüleri, Hanoi'nin sinik manevrasına şiddetle karşılık verme yönündeydi. Yıllarca seleflerini, komünistlerin eylemlerine tepki vermede geri kaldıkları için suçladı. Ama aynı zamanda Başkan olarak ilk yabancı gezisinin başarılı olmasını da istiyordu. Amerikan misillemesi, Avrupa'da ayaklanmalara yol açabilir; pasiflik ise düşmanımızı cesaretlendirebilirdi. Bu ikilemi hemen çözemedi. Saldırının başladığı gün Beyaz Saray'dan gelen tek tepki, Sovyet Büyükelçisi Dobrinin'i aramamdı. Kuzey Vietnamlıların saldırılarının devam etmesi halinde Başkan'ın misilleme yapacağını Moskova'nın bilmesi gerekiyordu.

Ama ertesi gün, 23 Şubat'ta, Washington'dan Brüksel'e uçarken Nixon kararını verdi ve aniden Kamboçya sığınaklarının bombalanmasını istedi. Bana göre, bu denli önemli bir karar, Başkanlık uçağından telgraf yoluyla, hiçbir ilgili yetkiliye danışmadan veya sonuçlarıyla başa çıkmak için ayrıntılı bir plan olmadan öylece Washington ve Saygon'a iletilemezdi. Bu nedenle Nixon'dan, emrini kırk sekiz saat ertelemesini istedim ve o zamanlar Washington'daki askeri

asistanım olan Albay Alexander Haig'e, bir Pentagon uzmanıyla birlikte benimle Brüksel'de buluşması için hemen mesaj gönderdim. Askeri operasyonları bir kez daha gözden geçirmek ve diplomatik bir plan yapmak istiyordum.

Haig, Haldeman (dikkatleri üzerinde toplamaya çalışmadan sadece Nixon'ı temsil etmek için), Pentagon planlama subayı ve ben 24 Şubat sabahı, Başkan NATO karargâhındaki konuşmasını yapmadan hemen önce Brüksel Havaalanı'nda Başkanlık uçağında bir araya geldik. Seyahatleri sırasında Nixon'ın kullandığı uçak, Johnson'ın isteklerine göre yapılmıştı. Başkan'ın odasının hemen arkasında, böbrek şeklinde bir masa ve masaya uygun olan büyükçe bir koltuğun yer aldığı konferans alanı mevcuttu; hem koltuk hem de masa, kendi hayatlarını geliştirmelerini sağlayan düğmelerle donatılmıştı. Koltuk, farklı pozisyonlar alabilirken masa ise hidrolik olarak yukarı ve aşağı doğru hareket edebiliyordu. Eğer yanlış düğmeye basılırsa, masa yavaşça aşağı doğru iner ve halihazırda koltukta oturanı ise çaresiz bir şekilde koltuğa sabitler; şayet koltuk da aynı anda yükselirse, durum daha kritik bir hale dönüşebilirdi. Bu korkunç ortamda, düşman sığınaklarını bombalamaya ilişkin ana hatlar üzerinde çalışıyorduk: Bombalama, cephenin 8 kilometre içinde olacak şekilde sınırlandırılacaktı; saldırıları duyurmayacaktık fakat Kamboçya'nın protesto etmesi halinde saldırıları üstlenecek ve sivillere yönelik herhangi bir zarara dair tazminat ödemeyi teklif edecektik. Uygun olan en kısa sürede hem askeri hem de diplomatik bir program geliştirmenin yanı sıra basını bilgilendirmeye ilişkin bir kılavuz da hazırlamıştık. Haig ve Pentagon uzmanı, Laird'e bilgi vermek üzere derhal Washington'a gittiler. Nixon daha sonra Londra'da, Rogers'a düşüncelerini şifreli bir şekilde anlattıysa da ayrıntı vermemişti.

Gün bitmeden önce Washington'dan telgraf çeken Laird, bu konu hakkındaki çekincelerini bildirdi. Bombalama olayını gizli tutmanın imkânsız, basını idare etmenin zor ve halkın desteğinin de garanti edilemeyeceğini düşünüyordu. Provokasyonun daha netleşeceği zamana kadar bombalamanın ertelenmesi gerektiğini dile getirmişti. Uyuyan halk protestosu canavarını uyandırma korkusu, tereddütün çok rastlanan ruhsal belirtisiydi. Geçmişe baktığımızda, herhangi bir eylem planı geliştiremeden önce Hanoi'nin irademizi kırmaya çalış-

tığı sürede her hafta dört yüz ABD'linin ölümünden ziyade hepimizin anlaşmanın ihlal edilip edilmediğine ilişkin yasal meseleye ne ölçüde odaklandığımız şaşırtıcıydı. Şu anda daha da şaşırtıcı olan şey ise tüm bu dönem boyunca Kuzey Vietnam'ın bombalanmasına devam etmeye yönelik hiçbir şeyin göz önünde bulundurulmamasıydı; bir an önce uzlaşıma varılması için bombalamanın durdurulması gitgide kendi içinde bir sona dönüşüyordu.

Laird'in Kamboçya'nın bombalanmasıyla ilgili, mantığına değilse de, vardığı yargıya katılıyordum. Hanoi'nin böylesine küçümseyici bir hamlesine tepki göstermenin, müzakerelere dair umutlarımızı sona erdirebileceğini düşünüyordum. Bu durum Hanoi tarafından, yurt içinde baş gösteren baskılar karşısında Nixon'ın çaresizliğinin bir işareti olarak algılanabilir ve tıpkı Johnson'da başarılı oldukları gibi Nixon'ı da mahvetmek isteyen Kuzey Vietnam'ın askerî açıdan daha fazla meydan okumasına olanak sağlayabilirdi. Ama zamanlama beni rahatsız etmişti. Başkan, Avrupa'ya seyahat ederken, düşmanın olası saldırılarına maruz kalıp bu saldırıların üstesinden gelmekte başarısız olma ve Nixon'ın kendi hükümetini yeniden bir araya getirememe ihtimali nedeniyle yeni bir askeri operasyon başlatmanın akıllıca olacağını düşünmüyordum. Ayrıca Vietnam'ın Avrupa'daki tüm basın brifinglerinin ana konusu olma ve özellikle müttefik hükümetlere açıklama yapmaya çalışma olasılığından hiç hoşlanmamıştım. Çünkü bu hükümetler, kendi kamuoylarının bakış açısı doğrultusunda Vietnam konusunda gösterdiğimiz çabalarımızı özel olarak desteklemeye pek istekli değillerdi. Aşağı yukarı Başkan'a da aynı şeyleri izah ettim. Ertesi gün biz Bonn'dayken Nixon, planı iptal etti.

Sözde mini-Tet, iç konumumuzun tehlikeli durumunu ortaya çıkarıyordu. Düşman saldırısı, kesinlikle aylarca planlanmış olmalıydı. Biz göreve başlayalı daha dört hafta olmuşken ve düşman ne amaçladığımızı bilemeden -daha biz kendimiz bile bilmiyorduk- meydana gelmişti. Yine de 9 Mart'ta *New York Times*, yeni yönetimi, 500 binden fazla askerden oluşan savaş seçeneklerini incelemek için harcanan bir ayı da varsayarak Hanoi'yi kışkırtmakla suçluyordu. "Üzücü gerçek şu ki Büyükelçi Lodge, yeni barış önerileri sunmak ya da tek gerçek ilerleme olasılığı olan özel görüşmelere katılmak için Beyaz Saray'dan izin beklerken Paris görüşmeleri tam ortada kalmıştı.

Nixon yönetimi, askeri ve diplomatik incelemesini tamamlarken her şey ağırdan alınıyordu." Bu konu, yakında Kongre'de tekrarlanacaktı.

Etrafında kimseler yokken yerinde duramayan Başkan, toplum içinde daha kontrollü bir tavır sergiliyordu. 4 Mart'ta bir basın toplantısında şunları söyledi:

> Telaşlı bir tavırla hareket etmiyoruz ancak sabır ve tolerans göstermiş olmamız zayıflık işareti olarak kabul edilmemelidir. Bir mutabakatın ihlalinin devamına tahammül edemeyiz. Ama bundan da öte, Paris'teki konferans masasında barışı sağlamaya çalıştığımız bir zamanda askerlerimize ağır kayıplar veren saldırılara da müsamaha gösteremeyiz. Devam ettikleri takdirde bu saldırılara uygun bir yanıt verilecektir.

Laird'in gönderdiği bilgi notunu -hiç yorumda bulunmadan- 4 Mart'ta Başkan'a ilettim. Bilgi notunda Laird, Kuvvet Komutanlarının Kuzey Vietnam'a saldırı yapılmasına ilişkin önerilerine katılmadığını ifade ediyordu. Laird, kesinlikle bir "güvercin" değildi; normal koşullarda içgüdüleri savaşın devam ettirilmesi yönünde olurdu. Zafer peşinde koşmayı tercih ederdi. Ama aynı zamanda halkın ve Kongre'nin nabzını da tutan dikkatli bir araştırmacıydı. Çok uyumlu bir politikacı olduğundan, karşı çıkanların siyasette geleceği olmayacağını öğrenmişti; bu fedakârlığı yapmaya hazır değildi. Bu nedenle biraz askeri karşılıkta bulunma tavsiyesi ile itidal çağrısı yapan siyasi içgüdüsü arasında, büyük bir dikkatle yönünü bulurdu. Kuzey Vietnam'ın bombalanmasına karşı çıkmıştı; Kamboçya sığınaklarına yapılan saldırının büyük bir destekçisi olmuştu. (Tek ayrıldığı konu halkla ilişkiler politikasıyla ilgiliydi; bombalama olayını gizli tutmanın, ahlaki yönden değil de pratik açıdan mümkün olmadığını düşünüyordu.) Benzer bir mantıkla hareket eden Başkan, 9 Mart'ta Kamboçya sığınaklarına saldırı emri verdi. Rogers ise 7 Mart'ta, Paris'te yapılması beklenen özel görüşmeler nedeniyle bu karara itiraz etmişti.

Nixon, emrini ikinci kez geri çekmişti. Yokuşu her defasında çıkıp geri indiğinde, Nixon'ın kızgınlığı ve sabırsızlığı artıyordu. Laird gibi, sürekli Kuzey'i vurmak istemediğini ama "bir şeyler" yapmak istediğini söylüyordu. 14 Mart'ta, Nixon'a bir basın toplantısında sabrının taşıp taşmadığı soruldu. Şu şekilde cevap verdi:

> Bu sabah gazetelerde, geçen haftaki kayıplarımızın 400'den 300'e düştüğünü gördüğüm haberlerden memnun olmadım. Kayıplarımız hâlâ

> çok yüksek. Tepkimizin ne olacağı, Paris'teki müzakerelerin etkisi açısından ölçülmelidir. Sadece daha önce yaptığım gibi cevap vereceğim... Uyarıda bulunduk. Bir daha uyarmayacağım. Zayiat seviyesinin müsamaha göstermemiz gerekenden daha yüksek olduğu sonucuna varırsak da hemen harekete geçeceğiz.

Kuzey Vietnamlılar ertesi gün Saygon'a beş roket fırlattı; mutabakata yönelik daha fazla gerginlik ve ihlal. Mart'ın ilk iki haftasında, Güney Vietnam'ın büyük şehirlerine otuz iki düşman saldırısı gerçekleşti. Saat 3.35'te, roketlerin Saygon'u vurduğu gün Başkan'dan bir telefon aldım. Acilen B-52'lerin Kamboçya sığınaklarına saldırmasını istiyordu. Bir ay süren hayal kırıklığından sonra Başkan ısrarlıydı: "Bakanlık ancak dönüşü olmayan noktadan sonra bilgilendirilecektir... Emrin temyizi mümkün değildir:" ("Mümkün değil", Nixon'ı tanıyanlar için önemli bir belirsizlik anlamına gelen favori ifadesiydi; elbette temyizleri yavaşlatmak yerine hızlandırmak için kullandığı bir ifadeydi.)

Başkan'a, böyle bir kararın, üst düzey danışmanlarına görüşlerini ifade etme fırsatı vermeden alınmaması gerektiğini söyledim; bunu söylememin amacı, kamuoyunda kargaşa çıktığı takdirde Başkan'ın kendisini koruyabilmesiydi. Kaybedilecek zaman yoktu. Detaylı bir senaryo her durumda çözüm üretebilirdi ve direktifleri hazırlamak için en az yirmi dört saat gerekirdi. Bu nedenle ertesi gün Oval Ofis'te bir toplantı planlandı. Başkan'ın kararını güçlü bir şekilde destekleyen Laird'e danıştım. Toplantıya hazırlanmak için Başkan'a, artıları ve eksileri listeleyen bir not yazdım. Riskler, Hanoi'nin halihazırda yaptığının ötesinde daha neler yapabileceğinin hayal edilmesinin zorluğuna rağmen, tahmini olarak Kamboçya'nın protestosundan Sovyetlerin sert tepkisine, kısacası Kamboçya'nın ciddi biçimde karşı çıkmasından Kuzey Vietnam misillemesine kadar değişiyordu. Son olarak, iç eleştirilerin ve yeni savaş karşıtı gösterilerin artma riski de vardı. Paris delegasyonumuzun, uzlaşıma varılması konusundaki tercihimizi vurgulamak üzere bombalama günü özel bir toplantı yapmasını önerdim. Başkan'dan, mesai arkadaşlarına bu bombalamanın emsal olmayacağını vurgulaması için baskı yaptım. Yapılacak işler listemde yer almayan şey (ayrıca tartışmalarımızın da öngöremediği), aslında neler olduğuydu; Hanoi, Phnom Penh, Moskova veya Pekin'den hiç tepki gelmemişti.

16 Mart Pazar öğleden sonra Oval Ofis'teki toplantıya Rogers, Laird, Wheeler ve ben katıldık. Nixon, Başkan olduktan sonra uluslararası bir krizde ilk kez somut bir kararla yüz yüze kalmıştı; aynı zamanda daha önce taahhüt ettiği bir eylem planına mesai arkadaşlarının itiraz edeceği bir durumla da ilk kez karşı karşıyaydı. Meseleye klasik Nixon tavrıyla yaklaşmıştı. Bir yandan kararını vermiş ve değiştirmek üzere değildi; aslında bana, toplantıdan yirmi dört saat önce Savunma Bakanlığı'na bu yönde tavsiyede bulunmam konusunda talimat vermişti. Diğer yandan, kararının hâlâ belirginleşmediği gibi davranması gerektiğini düşünüyordu. Netice itibarıyla, bu durum Başkan'ın hiç hoşlanmadığı şekilde saatlerce süren tartışmalara yol açmış ve daha sonraki toplantılara bu inatçıları dahil etmeme yönündeki düşüncesini pekiştirmişti.

Oval Ofis toplantısı, öngörülebilir yolları takip etmişti. Laird ve Wheeler, şiddetle saldırıları savunuyorlardı. Rogers, dış politikadan ziyade iç sebeplere karşı çıkıyordu. Kamboçya'nın tarafsız statüsünü öne sürmemişti; Kamboçya, kendi tarafsız statüsünü savunamadığından ya da gönülsüz olduğundan Kuzey Vietnam'ın Kamboçya'nın tarafsız ihlaline karşı koyma hakkımız (doğru bir şekilde) doğal karşılanmalıydı.[5] Rogers, Kongre'de tam da her şey durulmaya başlamışken bir anda büyük sıkıntıya girebileceğimizden korkuyordu. Birkaç saat süren görüşmede Nixon, halihazırda verdiği emrin doğru bir emir olduğunu Laird ve Wheeler'dan duymak istiyordu. Daha önce düşüncelerimi bir bilgi notuyla Başkan'a ilettiğim için görüşme boyunca ben pek konuşmadım. Rogers, en sonunda farz edilen komünist karargâhının bulunduğu üs bölgesine B-52'lerin saldırıda bulunmasına razı olmuştu. Bu görüşler, yol göstericiydi: Binden fazla Amerikalının öldüğü bir aylık sebepsiz bir Kuzey Vietnam saldırısı sonrasında Kamboçya sınırının beş kilometre içinde Kuzey Vietnamlılar tarafından dört yıldan fazla bir süredir işgal altındaki bir bölgeye yapılan misilleme niteliğindeki tek bir Amerikan baskını haftalarca süren acı dolu tartışmaya yol açmıştı. Bu da kontrolsüz "yasa dışılığın" bir örneği olarak halkiyata girebilirdi.

Toplantıdan sonra Kuvvet Komutanları, Askerden Arındırılmış Bölge'yi ihlal eden Kuzey Vietnam askerlerinin yoğun olarak bulundukları yere saldırı düzenlemenin yollarını araştırdılar. Laird ve ben,

Rogers'ı bizim tarafımızda tutmanın daha önemli olduğu konusunda hemfikirdik; teklif uygun bulunmamıştı.

B-52 saldırısı, 18 Mart'ta, Kamboçya sınırına 5 kilometrelik bir mesafede olan 353. Kuzey Vietnam Üs Bölgesi'ne gerçekleştirilmişti (bkz. aşağıdaki harita). Pentagon, bu saldırı için kod isimleriyle dolu dipsiz çantasını çıkarmış ve anlamsız olduğu kadar uygunsuz olan "Kahvaltı" ismini ileri sürmüştü. Bir hava saldırısı, mühimmat ya da yakıt deposunu vurduğunda, ikincil patlamalar olması baskının başarılı olduğunu ortaya koyar. 18 Mart'ta, Kahvaltı saldırısının ekibi, ilk değerlendirmesinde, "hedef bölgede, tipik bir ikincil patlamanın normal yoğunluğun beş katına kadar çıkan etkide değişen toplam 73 ikincil patlama meydana geldiğini" bildirmişlerdi.

Başlangıçta 353. Üs Bölgesi'ne yapılan saldırı, tek bir baskın olarak tasarlanmıştı. Nixon, Nisan 1969'da; kısmen, hem Hanoi'den hem de Phnom Penh'den ilk saldırıya ilişkin herhangi bir tepki olmadığından, kısmen de sonuçlar beklentilerimizi aştığından, fakat hepsinden önemlisi uzaklarda, Kuzey Kore'de olan bir olay nedeniyle bir saldırı daha emretmişti. Nixon, silahsız bir ABD keşif uçağının düşürülmesine tepki olarak Kuzey Kore'nin bombalanmasını istemişti. (Johnson'ı, Kuzey Kore'nin elektronik gemi Pueblo'yu ele geçirmesine tepki olarak sert önlemler alamadığı için ciddi bir şekilde eleştirmişti.) Nixon, özellikle Roger ve Laird'in sert muhalefeti yüzünden bu kararından vazgeçmişti. Ama her zaman olduğu gibi hayati derecede önemli bir tepki verme içgüdüsünü bastırmaya çalışan Nixon, yürekliliğini göstermek için başka bir yol arıyordu. Zayıf biri olduğu şeklinde düşünülmekten daha çok korktuğu bir şey yoktu; Hanoi'nin, paralize olduğunu düşünmesine mahal vermemek için dış politika konusunda mantıklı gerekçeleri vardı.

Mayıs'ta Nixon, sınırın 8 kilometre yakınında ve tamamen ıssız olan diğer Kamboçya üslerine saldırı emri verdi. 350. Üs Bölgesi'ne yapılan saldırıya "Tatlı"; 351. Üs Bölgesi'ne "Atıştırmalık", 740'ya "Akşam Yemeği", 609. Üs Bölgesi'ne "Öğle Yemeği" ve 352. Üs Bölgesi'ne ise "Akşam Üzeri Yemeği" kod adları verilmişti. Bir şeyi yapılacaksa tam yapılmalı kuramına göre, tüm seriye "Menü" kod adı verilmesi uygun görülmüştü.

Kamboçya: Kuzey Vietnam Üs Bölgeleri ve "Menü" saldırıları 1969

1969 yılının Nisan ayından Ağustos ayının başlarına kadar saldırılar aralıklıydı; her biri Beyaz Saray tarafından özel olarak onaylanıyordu. Daha sonra genel yetki verildi ve baskınlar düzenli olarak gerçekleştirildi. Temsilciler Meclisi Üyesi Robert Drinan "Başkan'ın bu hareketinin, bütün Amerikan tarihindeki herhangi bir savaş sırasında herhangi bir başkanın eyleminden daha şoke edici ve daha inanılmaz olduğu"nu öne sürmüştü; bu konuyu Nixon'ın Kongre'den sakladığı teorisiyle 1974 yılında Temsilciler Meclisi Hukuk Komitesi'nin on iki üyesi bunu 'suçlamanın dayanağı' olarak önermek üzere harekete geçtiğinde, sınırdan birkaç kilometre içerde, dar bir şerit halindeki üs bölgelerini gösteren bir harita, "tarafsız Kamboçya'nın büyük çapta bombalanması" suçlamalarını çürütüyordu.[6] Ne Kamboçya ne de Kuzey Vietnam, herhangi bir Kamboçyalının ya da sivilin öldüğünü duyurdu.

Bu baskınlarda atılmış olan bombaların tonaj istatistikleri, ço-

ğu zaman yönetimin barbarlık örneği olarak hatırlanırken, bu çarpıcı gerçek rahatlıkla göz ardı ediliyor veya sınır boyunca sadece birkaç kilometre genişliğindeki bir şeritle sınırlandırılıyordu. Baskınlar, Kuzey Vietnam üslerine karşı ABD ve Güney Vietnam'ın kara operasyonlarını desteklemek için saldırıların resmen başladığı Mayıs 1970'e kadar devam etti.

Menü saldırılarıyla ilgili periyodik raporlar Başkan'a gönderiliyordu. Kasım 1969'da raporlardan birine "devam edin" yazmıştı. Aralık 1969 ve Şubat 1970'te, bu saldırıların etkililiği hakkında bir değerlendirme istemişti. Her seferinde Laird, General Abrams ve Büyükelçi Bunker'ın "Menü'nün, tüm savaş boyunca en çarpıcı operasyonlardan birinin bu saldırılar" olduğunu düşündüklerini bildiriyordu. General Abrams, düşman lojistiğini bozduğu, pek çok düşman saldırısının önünü aldığı ve tüm Saygon bölgesine yönelik düşman tehdidini azalttığı için Menü operasyonlarına bel bağlıyordu. Laird, Kuvvet Komutanlarının ve General Abrams'ın Menü saldırılarının "etkili olduğu ve kabul edilebilir risklerle devam edebileceği" yönündeki görüşünü onaylıyordu.

Asıl amaç, Kamboçya'nın veya Kuzey Vietnam'ın tepkisine karşılık olarak Kahvaltı saldırısını kabullenmekti ki kesin olarak bunu bekliyorduk. Örneğin, CIA, 20 Şubat ve 6 Mart'ta gönderdiği bilgi notlarında, Hanoi'nin "kesinlikle" ya da "neredeyse kesinlikle" olacak bir çatışmanın Amerika tarafından genişletileceği suçlamasıyla propaganda avantajı elde etmeye çalışacağını tahmin ediyordu. Savunma Bakanlığı, saldırıların gizli tutulabileceğinden şüpheliydi; bu konu hakkında herhangi bir görüş sunmadım. 8 Mart'ta Nixon'la yaptığımız konuşmada şöyle dedim: "Packard'la ikimiz de eğer bunu yaparsak ve bu konuda sessizlik işe yaramazsa, öne çıkıp ne yaptığımızı söylememiz gerektiğini düşünüyoruz." Başkan, söylediklerimi uygun bulmuştu. Kamboçya'nın olası bir protestosuna karşı resmi bir yazı hazırlanmıştı. Verilen tüm hasarı karşılamayı kabul edip uluslararası bir denetim istiyorduk.

Başlangıçtaki suskunluğumuz sebebi; Kuzey Vietnamlıları, Kamboçya Prensi Sihanouk'u, Sovyetler Birliği'ni ve Çinlileri, karşılaşmak istemeyecekleri kamuoyu tepkilerinden kaçınmaları için zorlamaktı. ABD'nin yapacağı bir açıklama, belki askeri misilleme belki de barış görüşmelerinin kesilmesiyle ilgili olarak Hanoi'nin kamuoyuna cevap

vermesine yol açardı. Gergin bir tarafsızlık ipinin üzerinde yürümeye çalışan Sihanouk'un da Hanoi'ye meylediyormuş şeklindeki tavrını kamuoyuna sergilemesi gerekirdi. Bu durum, ciddi bir üçlü diplomasi arayışımızın ortasında Sovyetler Birliği ve Çin'in tepkide bulunmasına neden olabilirdi.

Ama Hanoi karşı çıkmadı. Aslında Hanoi'nin Paris'teki heyeti, Lodge'un, 22 Mart'taki özel görüşmeler önerisini, talebimizden sonraki 72 saat içinde kabul etmişti. Sihanouk ise sadece itiraz etmekle kalmayıp bombalamayı, Kuzey Vietnam birliklerinin tamamen işgal ettiği bölgelerde meydana geldiği ve Kamboçyalıları etkilemediği için onu ilgilendirmeyen bir şey olarak değerlendiriyordu; bu nedenle tüm bu yaşananlar onun kontrolü ve hatta bilgisi dışındaydı.

Aslında Kamboçya ile ilişkilerimiz bombalama dönemi boyunca önemli ölçüde gelişmişti. Sihanouk'un iç ve dış baskılar arasında ustaca denge kurması on yıl boyunca şaşkınlığa sebep olmuştu. Soydan gelen bir prens olan Norodom Sihanouk, halkının kitlesel desteğini almayı başardığından bu durum onu, saldırılmaz yapıyordu. Ülkesinin bağımsızlığını sağlamış ve bu sayede vazgeçilmez olmuştu. Ülkesini tarafsız tutmak için manevra yapmıştı. 1962'deki Laos mutabakatından sonra nefret ettiği komünistlerin muhtemelen Hindiçin'de hüküm süreceği sonucuna varmıştı. Ülkesinde Kuzey Vietnam'ın üs bölgelerinin kurulmasına razı olarak bu gerçekliğe uyum sağlamıştı. 1965'te, bizimle diplomatik ilişkileri bozmak için bir bahane bulmuştu. Yine de komünistlerle iş birliği yapmaya yanaşmıyordu; Hanoi, Kamboçya'da herhangi bir Amerikan eylemi yapılmadan çok önce gerilla faaliyetine başlayan Kızıl Kmerleri teşvik ediyordu; Sihanouk, komünist liderleri gıyaben ölüme mahkûm etmişti. Tüm bu nedenler göz önünde bulundurulduğunda Şubat 1969'da Rogers'ın Başkan'a önerdiği hususu şiddetle destekledim; ilişkilerin iyileştirilmesi için Sihanouk'a yaklaşmamız gerekiyordu.* Bu öneri, coşkuyla karşılanmıştı. Phnom Penh'deki elçiliğimiz bir maslahatgüzar başkanlığında yeniden açılmıştı.

İlginçtir ki Savunma Bakanlığı ve Kuvvet Komutanları, Kamboçya'ya yapılan bu diplomatik girişimlere, oradaki sığınakların bombalanmasına engel teşkil edeceğinden çekindikleri için karşı çıkmışlardı. Savunma Bakanlığı'ndan uyarı niteliğinde aldığım bilgi notuna göre, "bu türdeki diplomatik eylemler, Güney Vietnam'daki askerlerimizi korumak için orada bulunan mevcut operasyon yetkililerin görevlerini icra ederken kısıtlanmalarına veya engellenmelerine yol açıyordu." Bu bilgi notu, o zamanlar Uluslararası Güvenlik İşlerinden Sorumlu olan Savunma Bakan Yardımcısı Paul Warnke tarafından imzalanmıştı.

Sihanouk'un bombalama olayına razı olması, sürpriz olmamalıydı. 10 Ocak 1968 gibi erken bir tarihte, önceki yönetim döneminde, Sihanouk, Başkanlık temsilcisi Chester Bowles'a şöyle demişti:

> Kamboçya'da hiç Vietnamlı istemiyoruz... Eğer bizim sorunumuzu çözerseniz çok memnun oluruz. Issız bölgelerde sıcak takibe karşı değiliz. Bizi Vietkong'dan kurtarmış olursunuz. Benim için sadece Kamboçya önemlidir. Sizden, Vietkong'u, Kamboçya'dan ayrılmaya zorlamanızı istiyorum. Kamboçyalıların olmadığı ıssız bölgelerde, böyle hassas vakalara gözlerimi kapatırım.

13 Mayıs 1969'da, bombalamanın başlamasından yaklaşık iki ay sonra, Sihanouk bir basın toplantısı düzenledi. Sivillerden hiç yaşam kaybı olmadığını belirterek bombalamalardan bihaber olduğunu ifade eden Sihanouk, bizden işe yarayacak her yolu denememizi istedi:

> Vietkong kamplarının bombalanmasına karşı çıkmadım çünkü bombalamadan haberim yoktu. Bu konuda hiç bilgim yoktu çünkü Kamboçya'nın bazı bölgelerinde Kamboçyalı yoktur.
>
> Kamboçya, sadece Kamboçyalıların canına ve malına zarar gelmesine karşı çıkar. Tek söyleyebileceğim, bu konuda bilgi sahibi olmadığım için karşı da çıkabileceğim bir şey yoktur. Ama Kmerler'in [Kamboçya] canına ve malına bir zarar gelmesi durumunda elbette karşı çıkarım.
>
> İşte size B-52'lerin gerçekleştirdiği bombalamalara ilişkin ilk rapor. Yine de bu konuda bana hiç bilgi verilmedi çünkü ülkemde ne bir ev ne de bir vatandaşımı kaybetmiştim; hiçbir şey, hiçbir şey kaybetmedim. O yoğun bombardımana hiç kimse denk gelmemişti; hiç kimse, hiçbir Kamboçyalı.
>
> Size söylemek istediğim de budur, Beyler. Eğer bir sığır ya da herhangi bir Kamboçyalı öldürülürse, hemen haberim olur. Ama bu olay Amerikalılar ve Vietkong-Viet Minh arasında yaşanmış ve hiçbir Kmer buna şahit olmamıştır. Dolayısıyla nasıl karşı çıkabilirim? Ama şu hususu da vurgulamak istiyorum; söylediklerim, her iki tarafın da ihlaline izin vereceğim anlamına geliyor demek değildir. Lütfen bunu unutmayın.

22 Ağustos 1969'da Sihanouk, Senatör Mansfield'a* da aynı şeyi söylemişti (telgrafla bildirerek):

Senatör Mansfield, Menü programını bilmiyor ve kuşkusuz Sihanouk'un kazara bombalama olaylarından bahsettiğini zannediyordu.

Bombalar, Kamboçya köylerini ya da halkını değil de sadece Vietkong'u vurduğunda, ülkesinde, bombalamalara ilişkin herhangi bir Kamboçya protestosu yoktu. Kamboçya'nın insansız bölgelerine yapılan bombalamalarla ilgili bilgilerinin çoğunun ABD basın ve dergi açıklamalarından geldiğini belirtmiş ve Kamboçya halkının canına ilişkin olaylardan kesinlikle kaçınılmasını istemişti.

31 Temmuz 1969'da, Kamboçya'daki Kuzey Vietnam sığınaklarının dört buçuk ay süren bombalamasından sonra Sihanouk, Başkan Nixon'ı, ABD-Kamboçya ilişkilerinin gelişmesi için Kamboçya'ya davet etti. Sihanouk beklenmedik şekilde devrilene kadar ilişkiler gelişmeye devam etmişti.

Hiç kimse -tüm Kamboçyalı liderlerin kovulduğu ve Sihanouk'a göre Kamboçya'da bir sığırın bile öldürülmediği- Amerikan ve dost güçlerini öldürmek için kullanılan üs bölgelerine saldırmanın yasallığından şüphe etmemişti. Kamboçya'nın neyi teşvik ettiğini ve Kuzey Vietnam'ın da neyi kabul ettiğini duyurmanın anlamı yoktu. Gizliliğin nedeni, meselenin uluslararası bir krize dönüşmesini önlemekti ki bu da diplomasi ya da savaşa yönelik çabalarımızı karmaşıklaştırırdı. Savaş, dört yıl önce Kuzey Vietnamlılar tarafından toprakları işgal edilmiş olan Kamboçya'ya yayılmıştı. 1968'deki hükümleri ihlal eden Kuzey Vietnamlıların şehirlere saldırmaya başlamasıyla savaş 22 Şubat'tan itibaren Vietnam'da kızışmıştı. Kuzey Vietnamlı askerler, haftada yaklaşık dört yüz olmak üzere Amerikalıları daha etkili bir şekilde öldürebilsinler diye Kamboçyalıları uzaklaştırdıkları bütün üs bölgelerini bombalamak, uluslararası hukuka tamamen uygun şekilde asgari bir savunma tepkisi olmuştu. Bu durum, kesinlikle Amerikan halkı tarafından desteklenirdi. Bombalamanın gizli tutulması gerekiyordu çünkü kamuoyuna yapılacak bir açıklama Kamboçya hükümetinde gereksiz yere paniğe yol açabilir ve bizden bombalamayı durdurmamızı talep edebilirlerdi; sonuç itibarıyla bu da Kuzey Vietnamlıların misillemede bulunmalarına olanak sağlayabilirdi (çünkü eğer bunu yaptığımızı açıklasaydık bize karşı çıkmalarını nasıl engelleyebilirdik?). Kuzey Vietnamlılar sessiz kalmışlardı çünkü Kamboçya topraklarındaki yasa dışı olarak bulunduklarını ilan etmeye istekli değillerdi. Bombalamalarımız Amerikalıların ve Güney Vietnamlıların hayatını kurtarmıştı.

Bu yüzden Amerikan kaynaklarından basına sızan haberler, Nixon'ı ve beni oldukça zalim göstermişti. Kamboçya'daki sığınaklara yönelik B-52 ya da diğer hava saldırılarının açıklamaları, *New York Times*'ta (26 Mart, 27 Nisan) ve *Washington* Post'ta (27 Nisan) yayınlanmıştı; *William Beecher*'ın bu konu hakkındaki ayrıntılı haberi, 9 Mayıs'ta *New York Times*'ta yer almıştı; 16 Mayıs'ta *Wall Street Journal*'da başka bir tane daha vardı; UPI'nin haberi ise 18 Mayıs'ta *Washington* Post'ta yayınlanmıştı; *Newsweek* bunu, 2 Haziran'da duyurmuştu.

Askeri operasyonlar hakkında basına sızan haberlerin Amerikalıların hayatlarını gereksiz yere tehlikeye attığını düşünüyordum. Dolayısıyla bu duruma çare bulmak isteyen Başkan, Adalet Bakanı ve FBI direktörüne danışmıştı. J. Edgar Hoover, önceki yönetimler tarafından bu (ve diğer çok daha az doğrulanmış) amaçlar için yaygın olarak kullanıldığını belirttiği telefon konuşmalarını gizlice dinlemeyi önerdi. Adalet Bakanı da bu durumun yasal olduğunu dile getirince Nixon da bu dinlemelerin üç kategoride gerçekleştirilmesini emretti: güvenlik dosyalarında aksi yönde bilgiler bulunan yetkililer, sızdırılmış gizli bilgilere erişimi olan yetkililer ve isimleri, ilk iki ölçüte göre, soruşturma sırasında olasılık olarak ortaya çıkan kişiler. Bu ölçütlere dayanarak, FBI tarafından on üç yetkili ve dört gazeteci olmak üzere on yedi kişinin telefonu gizlice dinlenmişti; bu dinlemeler, bazı durumlarda sadece birkaç hafta, diğer durumlarda ise birkaç ay sürmüştü. (Ben ve ekibim bunlardan haberdar değildik.) Bu kötü niyetli uygulamanın aksine, üst düzey yetkililer, kişisel görüşmelerin uzun suretlerini incelemeye vakit ayırmaya pek yanaşmamışlardı. Alınan bilgiler, FBI'ın hassas askeri ya da dış politika konularına ilişkin tartışmaları değerlendirdiği kısaca özetlerdi (genellikle bir sayfa uzunluğunda). FBI'ın şüphe eşiği, Beyaz Saray'ınkinden çok daha düşüktü. Mayıs 1971'de Nixon, ofisime gönderilen raporları durdurdu; daha sonra bu raporlar, Haldeman'a gitmeye başladı ki uzun süredir ona gidiyordu.

Ulusal güvenlik tarafından yapılan dinlemeleri ve genel olarak Nixon yönetiminin siyasi tarzı ile ilgili ahlaki meseleleri diğer ciltte ele alacağım. Bu şartlarda, yasal ve yerleşmiş, bize söylendiği kadarıyla önceki yönetimlerde daha fazla enerji ve daha az tedbir ile sürdü-

rülmüş bir uygulamadan şüphelenmem için hiçbir neden gerekmediğine rıza gösterdiğimi burada kaydetmek istiyorum. Fazlasıyla katıldığım gerekçe, dindar bir mülahazadan sonra karar verilen politikaları baltalamak amacıyla kendilerine tevdi edilmiş askeri bilgileri ifşa eden kişiler (hiç ortaya çıkmamış) tarafından ve bizim açımızdan hem hukukta hem de milli çıkarlarda Amerikan ve Güney Vietnamlıların hayatlarının tehlikeye atılmasını önlemekti. Ulusal güvenliğin, telefon dinlemelerine o zamanlar daha katı tedbirler uygulamasının daha da önemli ulusal bir menfaat için olduğuna şimdi inanıyorum; ama bu durum hiçbir şekilde, görevlerinin verdiği bir kibir ile ulusal politikaları sabote etmeye girişen ve Amerikalıların hayatını riske atanların ahlaksızlığı konusundaki görüşümü kesinlikle değiştirmez.

Yine de yanılmıştık, artık Kongre liderlerine karşı pek de açık sözlü olunmaması gerektiğini düşünüyorum. Aslında Başkan Nixon ve ben, 11 Haziran 1969'da, Oval Ofis'te, Senatör John Stennis ve Senato Silahlı Kuvvetler ve Ödenek Komiteleri Başkanı Senatör Richard Russell'a tam bir brifing verdik. Senato Azınlık Lideri Everett Dirksen'a da bilgi verilmişti. Temsilciler Meclisi üyeleri Mendel Rivers ve Leslie Arends, Meclis Silahlı Hizmetler Komitesi Başkanı ve üst düzey azınlık üyesi ve Azınlık Lideri Gerald Ford bilgilendirilmişti. Laird, Kongre'nin her iki kanadındaki Silahlı Kuvvetler ve Ödenekler komitelerinin önemli üyelerini bilgilendirmişti. Hiç kimse tamamen Kongre'ye danışılması gerektiği konusunu gündeme getirmemişti. Bu durum, o zamanlar Kongre'yi gizli askeri operasyonlar hakkında bilgilendirmeye ilişkin kabul edilmiş bir uygulamaydı. Kongre'ye danışma standartları da o zamandan bu yana değişmiş ve şüphesiz daha iyi olmuştu.*

Bombalamanın Kuzey Vietnamlıları sığınaklardan çıkarıp bu sayede savaşın Kamboçya'nın içlerine doğru yayıldığı da doğru değildi. Asıl amaç, Kuzey Vietnam kuvvetlerinin sığınaklardan çıktığı zaman,

Pentagon'un yaptığı çift kayıtlı muhasebeciliğin, revizyonist halkiyatta tarif edilenden çok daha az kötü, özendirici bir yanı vardı. İlk (önceleri tek olarak düşünülüyordu) baskının gizliliğini korumak için Pentagon direktifleri, normal kanalların dışında tutulmuştu. Amaç, Kongre'yi (önemli liderlerin bilgisi vardı) aldatmak değil, saldırının Saygon basınının rutin olarak bilgilendirilmesini engellemekti. Süreç, iki ay sonra bombalama daha sıklaştığında mekanik olarak devam etmişti. Kongre komiteleri, dört yıl sonra veri talep ettiğinde, yeni Pentagon yetkilileri, iki raporlama kanalından habersiz olarak, düzenli dosyalardan gelen verileri bilmeden tedarik etmişlerdi. Bu bürokratik bir gaftı, kasıtlı bir dizayn değildi.

bu kuvvetleri, Sihanouk'un bir yıl sonra beklenmedik bir şekilde devrilmesine kadar Kamboçya'nın derinliklerinden ziyade Vietnam'a geri dönmelerini sağlamaktı. Daha sonra bir başka bölümde anlatacağım üzere* Kuzey Vietnam kuvvetleri, Phnom Penh'i izole etmek ve Sihanouk'un haleflerini devirmek için Kamboçya kasabalarını ve askeri pozisyonlarını kasıtlı olarak istila etmeye başlamışlardı. Ayrıca Kuzey Vietnam'ın yeni saldırganlığının yol açtığı genişletilmiş ve yakıcı ve trajik hale gelmiş savaş artık gizli değildi. Halkımızın da yakından takip ettiği bu savaş, Kongre'nin de gündemini meşgul etmişti. Ayrıca basında da sürekli savaşla ilgili haberler çıkıyordu. Hava operasyonlarımız, daha sonra Phnom Penh Büyükelçimizin gözetiminde ve Kamboçyalı sivillerin olduğu bölgelere olası zararı mümkün olan en yüksek ölçüde önlemek için tasarlanmış hava fotoğrafçılığı yardımı ile sıkı çatışma kuralları altında yürütülmüştü. "Gizli" bombalama olayı, Kuzey Vietnamlıların işgal ettiği küçük ve genel olarak da ıssız bölgeleri ilgilendiriyordu. Savaş yanlısı, kana susamış ve kandırmak için plan yapan hükümet resmi; hem savaş meydanında teslim olmaktan hem de savaşın daha şiddetle tırmanmasından korkan, Kuzey Vietnam'ı bombalamak ile onursuz ve kanlı bir saldırının zorbalığını süklüm püklüm kabul etme arasında bir orta yol olduğunu düşünüp bunu seçen bezgin bireylerin gerçek karikatürüdür. Kamboçya'daki düşman sığınaklarına yapılan saldırılar, son çare ve asgari bir tepki olarak, haftada dört yüz Amerikalıyı öldüren sebepsiz bir saldırıyla karşı karşıya kaldığımızda isteksiz bir şekilde üstlenilmişti. Sınırdan sadece en fazla 8 kilometre uzakta ve sivillerin olmadığı askeri üslere saldırmıştık. Eğer diplomatik bir protesto olsaydı bombalamayı kabul etmeyi ve bunu savunmayı gönüllü bir şekilde kabul ederdik. Protesto yoktu; ne Kamboçya ne Kuzey Vietnamlılar ne Sovyetler ne de Çinliler karşı çıkmıştı. Bu nedenle Kamboçya'nın hassas konumunu karmaşık hale getirmeden, genel olarak uluslararası gerginlikleri artırmadan ve tüm sınırların terk edilmesini hızlandırmadan gizlice ilerlemek düşman üzerindeki baskıyı sürdürmenin bir yolu haline gelmişti.

25 Nisan 1979'da benimle yaptığı konuşmada Sihanouk, tanıkların önünde, bombalama olayımızın Kuzey Vietnamlıların batıya yönelmelerine dair herhangi bir etki yaratmış olduğunu inkâr etmişti. Bizim bombalamamız "onları etkilemedi" dedi neşeyle. Bkz. XII. Bölüm.

Barış Anlaşması Diplomasisi

Vietnam deneyiminin birçok paradoksundan bir diğeri, kamuoyundaki tartışmaların nasıl bu kadar hızlıca arttığıydı. Savaş karşıtı eleştirmenler tarafından hükümete uzlaşma şartları ileri sürülmüştü; yetersiz olarak duyuruldukları noktada, hükümet tarafından kabul edilene kadar özel imtiyazlar, barış için zorunlu olarak savunuluyordu. "Güvercinlerin" programı sürekli değişiyordu. (Hanoi, genellikle Güvercinlerin herhangi bir uzlaşma teklifiyle ilgilenmese de onları, iç desteğimizi zayıflatmak için sömürüyordu fakat neredeyse hiçbir zaman bu sorunun üstesinden gelemedik; ancak bu daha sonra tartışılacak ayrı bir sorundu.)

1968 Başkanlık kampanyası sırasındaki temel ölçüt, güvercinlerin takındıkları tavırdı. Nixon yönetiminin (ya da en azından benim), ülkeyi bir araya getirmek için büyük umutlarımız vardı çünkü 1968'deki Güvercinlerin fikirlerinin birçoğunu bir araya getirmek için müzakere arayışlarına hazırlanmıştık. Bu durum, naif bir yanılsamaya dönüşmüştü.

Örneğin, Senatör Robert Kennedy, 1968'in başlarında, kendi düşüncelerimizle uyumlu olacak şekilde "onurlu ve üzerinde mutabık kalınacak bir anlaşma" için teklif sunmuştu:

- Kuzey Vietnam'ın bombalanmasının durdurulması;
- "büyük" birliğin ya da tedarik birikimlerinin uluslararası denetime tabi olması (Birleşmiş Milletler, Uluslararası Kontrol Komisyonu ya da başka bir uluslararası kuruluş tarafından);
- Amerikan "arama ve yok et" misyonlarının azaltılması ve halkın yoğun olduğu yerlerin savunulması;
- Özellikle de NLF dahil olmak üzere aralarında anlaşmazlık olan tüm tarafları içeren müzakereler;
- Güney Vietnamlıların kendi hükümetlerini seçmelerini sağlayacak uluslararası garantili serbest seçimler;
- Muhaliflerimizle, iki tarafın da müzakereler sırasında düşman bölgesine sızma ya da kuvvetlerini önemli ölçüde artırmayacağı konusunda uzlaşıma varma.[7]

Robert Kennedy'nin öldürülmesinden sonra önde gelen üç savaş karşıtı Demokrat -George McGovern, Eugene McCarthy ve Edward

Kennedy- aşağıdaki taslak çerçevesinde 1968 Demokratik Kongre'de güçlerini birleştirdiler:

- Kuzey Vietnam'ın bombalanmasının koşulsuz olarak durdurulması;
- ABD ile Kuzey Vietnam kuvvetlerinin, Güney Vietnam'dan aşamalı, karşılıklı olarak çekilmelerine ilişkin müzakere;
- Güney Vietnam için "kapsamlı bir şekilde temsil edici bir hükümeti isteyen Uluşal Kurtuluş Cephesi'yle siyasi bir uzlaşmaya dair müzakerede bulunmak" üzere Güney Vietnam'ın teşvik edilmesi ve
- Güney Vietnam'daki ABD saldırı operasyonlarının azaltılması "ve böylece önemli sayıda askerimizin bir an önce geri çekilmesine olanak sağlama".

Bu öneri, Demokratik Kongre'de yenilgiye uğramıştı çünkü fazlaca barışçıl görünüyordu. Savaş yanlısı olan Demokratik platformun büyük çoğunluğu, Kuzey Vietnam'ınkiler de dahil olmak üzere tüm dış güçlerin karşılıklı olarak geri çekilmesi çağrısında bulunup "bölgedeki askerlerimizin hayatlarını tehlikeye atmamak" için bombalamanın durdurulmasını ve seçimlerin uluslararası denetim altında serbestçe yapılmasını istiyordu. Şekillendirilmesinde rol aldığım Cumhuriyetçi platformu ise[8] "ne olursa olsun barışı" ya da "kamufle edilmiş teslimiyeti" açıkça reddetse de "herkes için adil ve eşit bir anlaşma sunacak pozitif bir program" sözü veriyordu. Demokratları, herhangi bir barış planları olmadığı gerekçesiyle eleştiriyor ve Cumhuriyetçi bir yönetimin "barış müzakerelerini içtenlikle ve kuvvetle takip edeceği" sözünü veriyordu. Ayrıca "savaşın daha fazla Amerikanlaştırılmaması", askerlerimize tam destek verilmesi ve Güney Vietnam halkının güvenliğine ve Güney Vietnamlıların güçlendirilmesine odaklanacak bir strateji vaadinde de bulunuyordu.

1969 yılının Ağustos ayı itibarıyla Demokratların (Şikago'da yenilmiş olan) 1968 barış yanlısı maddelerinde belirtilen tüm şartları tek taraflı önermiş ya da üstlenmiştik. Hanoi'deki ılımlılığı ve yurt içinde birlik olmayı teşvik etmeye ilişkin gösterdiğimiz esneklikle, Cumhuriyetçi platformun vaatlerini aşmıştık. Her iki beklentimizde de saf bir şekilde yanılıyorduk. Hanoi, uzlaşma değil, zafer kazanmak istiyordu. Pazarlık yapmayı reddetmesi de birçok eleştirmen tarafından Hanoi'nin nihai kararı olduğu şeklinde algılanmıştı. Aynı zamanda önceki yönetimlerdeki yetkililerin yeni emekli ol-

muş bir kısmı, gerek bizi savaşa sokmadaki rollerini, gerekse dosyalarında hiçbir barış teklifi olmadığı gerçeğini kendi teklifleri olarak kamuoyu baskısına eklemekten çekinmemişlerdi. (Savunma Bakanı Clark Clifford, 10 Aralık 1968'de şu şekilde duyurmuştu: "Şu anda Vietnam'daki askerlerimizin sayısının azaltılmasına ilişkin belirgin bir plan olmadığını tekrar ediyorum". Bu durum, Clifford'ın görevden ayrıldıktan sonraki altı ay içinde yeni yönetime çağrıda bulunarak Amerikan kuvvetlerinin topyekûn çekilmesini duyurmasını engellememişti.) Tek Amerikan müzakere önerisi, 24 Ekim 1966 tarihli sözde Manila formülüydü. Buna göre, "müttefik kuvvetler ... sıkı bir istişareden sonra diğer taraf, kuvvetlerini kuzeye geri çektiği, düşman bölgesine sızmayı durdurduğu ve şiddet seviyesi de dolayısıyla azaldığında geri çekilecektir. Bu kuvvetler, mümkün olan en kısa zamanda ve yukarıdaki şartların yerine getirilmesinden altı ay sonra geri çekilmeye başlayacaktır." Güney Vietnam hükümeti, "ulusal bir uzlaşı programında kapılarını, yanlış yönlendirilmiş Vietnamlılara ya da Vietkong'la iş birliği içine girmeye mecbur bırakılanlara açmayı" teklif etmişti. ABD'li müzakereciler, Averell Harriman ve Cyrus Vance, 15 Eylül 1968'de, Paris'teki özel görüşmelerde, Kuzey Vietnamlılara, Manila formülünün, aynı anda başlayacak olan karşılıklı geri çekilme anlamına geldiğini ancak ABD kuvvetlerinin, tüm Kuzey Vietnamlılar gidene kadar altı ay daha kalması gerektiği şartını ifade etmişlerdi.

Geçiş sırasında, hem Harriman hem de Vance'den müzakere için olası stratejilere ilişkin görüşlerini sunmalarını istedim. Görüşleri, Johnson yönetiminin resmi pozisyonundan çok da farklı değildi.

Averell Harriman, seçkin bir kariyerin son düzenli diplomatik görevini tamamlıyordu. Kennedy yönetiminin ilk dönemlerinde Harriman'la, Doğu Asya İşleri'ne ilişkin Dışişleri Bakanlığı Yardımcısı olarak görev yaparken tanışmıştım. Kır saçlı, emektar, daha az önemdeki kişilerin alt seviyeye indirme olarak reddedebileceği bir makamın görevlerini olağanüstü bir kararlılıkla gerçekleştirmişti. Devlet görevini, kişisel gelişim için bir fırsat değil de ülkeye hizmet etme fırsatı olarak gören bir kuşaktandı. Kırklı yaşlarında (İkinci Dünya Savaşı'ndan önce) hükümetin hizmetine girdiğinde, kendisini hiçbir zaman başka bir etkinliğe tam zamanlı olarak adamamıştı. Harriman'ın

soylu tarzı, güçlü inançların peşinde etkili olmaya dair güçlü bir kararlılıkla ittifak kurmuştu. Aksi tavırlı biri gibi davranır ve göreceli sağırlığını da büyük bir avantajla kullanırdı. Bazı sözler ilgisini çekmedikçe, hiçbir şey duymamış gibi toplantılara katılırdı; bu durumda, duyduğu şeyi sevip sevmediğine bağlı olarak yıkıcı ya da ilham verici olabilirdi. Bir anda çenesinin ani bir şekilde kapanmasına yol açabilecek uykulu tavrı, Harriman'e "timsah" takma adını boşuna kazandırmamıştı.

Hiç kimse onun bağlılığına, çarpıcılığına, deneyimine ve bilgeliğine kayıtsız kalamazdı. Harriman, Churchill, Roosevelt ve Stalin gibi İkinci Dünya Savaşı'nın büyük liderleriyle şahsen ilgilenmiş olan son aktif devlet adamıydı. Tahammülü, kısmen dayanma gücüne bağlıydı ama daha derin bir anlamda dayanma gücü, son derece önemli ve genç bir aklı yansıtıyordu. Kendisinin derinlemesine inanmadığı hiçbir görevi üstlenmemişti; her görevi, kişisel bir mücadele haline getirme eğilimindeydi. Yeteneklerinin tartışmasız bir şekilde kendisine sağladığı imkânla en yüksek makamları eğer elde edemedi ise bu durum kısmen onun güçlü kişiliğinin daha az önemdeki kişilere hissettirdiği güvensizlik duygusu, kısmen de temsil ettiği yetkiyi o esnada, bazen daha büyük etkenleri göz ardı ederek hırsla kullanma eğilimi nedeniyle olmuştu.

Vietnam ihtilafının erken döneminde Harriman, askeri bir çözümün imkânsız olduğunu, zira zafere yönelik eylemlerin bir ölçüde Çin müdahalesini tetikleyebileceğini düşünüyordu. Daha sonra müzakerelerin yorulmak bilmez savunucusu haline geldi. Çekiciliğini ve servetinin sağladığı prestiji kullanmaktan vazgeçmeyen, amacına destek olacak sosyal ilişkiler ağı kuran amansız bir kavgacıydı. Basını da kullanmada becerikliydi.

Geçiş dönemi sırasında onu gördüğümde, Paris görüşmeleri tam asıl konuya gelirken kendisi görüşmelerden ayrılmak üzere olan emektar bir çalışandı ve ben de ilk defa göreve başlamak üzereydim. Yıllar geçtikçe, anlaşmazlıklarımız olmuştu. Hiçbiri ona olan hayranlığımı ve sevgimi ya da bana karşı gösterdiği hiç eksilmez nezaketini ve yardımseverliğini etkilememişti. Başkan Nixon'ın "Doğu Yapılanması"na ilişkin büyük güvensizliği ve Harriman'ın da partizanlığı nedeniyle yönetimlerin Harriman'ı resmi olarak kullanmaktan kaçın-

dığına -ki görev yıllarımda mesai dışında da onunla düzenli olarak görüştüm, bana büyük yararı olmuştur- her zaman üzülmüşümdür.

7 Ocak 1969'da Harriman, hedefimizin ne olması gerektiği ile ilgili kendi görüşünün olduğu, Johnson yönetiminin "uygundur" parafı olmayan bir bilgi notu gönderdi. Tüm Kuzey Vietnamlı personelden, sadece düzenli ordu birlikleri ve çekirdek kadrosu değil, Vietkong gerilla birliklerine yerleştirilen Kuzey Vietnamlıların bile Güney Vietnam'ı terk etmeleri istenmelidir. Müzakerelerin iyi gitmesi şartıyla askeri operasyonların azaltılmasını önermeye hazırdı. Fakat Manila formülünü kesin olarak tekrar onaylamıştı: "bazı [ABD] kuvvetleri, tüm Kuzey Vietnamlıların geri çekildiğinden emin oluncaya kadar önemli bir süre Vietnam'da kalmak zorunda kalabilir". Siyasi açıdan Harriman, bu durumda Saygon ile olduğu gibi aynı derecede katıydı. ABD ile Hanoi arasında tartışılan askeri meseleler ve Vietnamlılara bırakılan siyasi meselelerle ilgili olarak "iki-yollu" yaklaşımı (Ocak 1969'da, *Foreign Affairs*'teki yazımda tavsiye ettiğim) tercih ediyordu. ABD'nin "mevcut hükümeti koruma yükümlülüğü olmadığını" da acı bir şekilde eklemişti. Harriman'ın yardımcısı Cyrus Vance, 31 Aralık 1968'de bana yolladığı bilgi notunda aynı yaklaşımı onaylıyordu.

Bu nedenle bir müddet sonra savaş karşıtı tartışmalarda aktif olacak olan kıdemli müzakerecilerimiz, çekilmenin karşılıklı olmasının önemini vurgulayarak, Kuzey Vietnam'ın riayet etmesini test etmeye yönelik mutabık kalınan Amerikan geri çekilişinin tamamlanması için altı aylık bir gecikmenin, serbest seçimlerin ve sadece Vietnamlılar tarafından müzakere edilecek siyasi konuların önemini vurgulayarak görevden ayrıldılar. Her ikisi de ABD'nin süresiz olarak geride asker bırakması gerektiğini düşünüyordu. İkisi de bir yıl içinde Vietnam tartışmasının esasını oluşturacak hususları ve kendi katkılarını ne açıkça belirttiler ne de ima ettiler; ABD'nin tek taraflı geri çekilmesi, koalisyon hükümeti ya da koşulsuz ateşkes ilanı.

Anlaşmazlığın diğer tarafı, Hanoi idi. Yeni edinilen gücün masumiyeti ve coşkunluğunda Nixon'ı, Seçilmiş Başkan olduğunda bile iyi niyetini göstermesi için zaman kaybetmemesi konusunda teşvik etmiştim. O zamanlar özel sektörde olan eski bir arkadaşım Jean Sainteny, -Fransa Devleti'nin Hanoi'deki önceki temsilcisiydi- aracılığıyla

Hanoi ile özel bağlantı kurması için Nixon'ı cesaretlendirmiştim. 20 Aralık 1968'de Kuzey Vietnamlılara, ciddi müzakerelere hazır olduğumuzu vurgulayan bir mesaj gönderdik:

1. Nixon yönetimi, ciddi görüşmeler yapmaya hazırdır.

2. Bu görüşmeler, tüm tarafların benlik saygısına ve haysiyetine dayandırılmalıdır.

3. Nixon yönetimi, onurlu bir anlaşma için hazırdır ancak daha aşağısı olmaz.

4. Eğer Hanoi istiyorsa Nixon yönetimi, ilk başta nihai hedefleri tartışmaya istekli olacaktır.

5. Eğer Hanoi, 20 Ocak'tan önceki genel fikirlerinden bazılarını iletmek isterse bunlar, yapıcı bir tutumla ve sıkı bir güven duygusuyla incelenecektir.

Kuzey Vietnam'ın 31 Aralık 1968 tarihli cevabı, haysiyet ya da benlik saygısıyla daha az ilgiliydi. İki temel talebi acımasız bir şekilde açıklıyordu: tüm Amerikan kuvvetlerinin geri çekilmesi ve Hanoi'nin, müzakere etmesi gereken Saygon'daki liderlikler için çok sık kullandığı bir ifade olan "Thieu-Ky-Huong kliği"nin yerini alması. Hanoi basit bir şekilde, Johnson'ın bombalama eylemini durdurmasından iki gün sonra 3 Kasım 1968'de, Ulusal Kurtuluş Cephesi (Vietkong) Merkez Komitesi tarafından ortaya konan resmi pozisyonunu tekrarlıyordu. Pek çok kişinin beklediği gibi herhangi bir mütekabiliyet duygusunu uyandırmaktan uzak, bombalamanın durdurulması, Hanoi'yi, desteklediğimiz hükümetin devrilmesiyle başlayarak politik alanda azami talepler ortaya koymaya teşvik etmişti.

Bu sayede Nixon yönetimi, ilk defa Kuzey Vietnamlıların çıldırtıcı diplomatik tarzına maruz kalmıştı. Vietnamlılar ve Amerikalılar dışında kader tarafından birbirlerini anlamaları için daha az amaçlanan iki toplum bulmak imkânsızdı. Bir tarafta, neredeyse hastalıklı bir şüphe ile kendini aşırı üstün görmenin sonucunu göstermek için Vietnam tarihi ile komünist ideoloji bir araya gelmişti. Bu da, Fransız sömürgeciliğinin Kartezyen mantığı mirası ile birleşerek çileden çıkaran doktrinci bir savunma tekniğine yol açmıştı. Kuzey Vietnamlıların her önerisi, tek mantıksal gerçek olarak ortaya konulmuş ve her talep de emir (ABD "zorunlu") olarak belirtilmişti. 1971 itiba-

rıyla o kadar şartlanmıştık ki Kuzey Vietnamlılar, "zorunlu" ifadesini "olması gerektiği"yle değiştirdiklerinde, büyük bir ilerleme kaydedildiğini düşünmüştük. Diğer yandan, iyi niyetin yararına ve uzlaşmanın önemine dair bir Amerikan inancı vardı; kendilerini kaçınılmaz bir geleceğin, mutlak hakikatin ve üstün ahlaki kavrayışın acımasız sözcüleri olarak gören, işine adanmış Leninistler tarafından muhtemelen hor görülecek nitelikler.

Tarihleri boyunca Kuzey Vietnamlıların hayatta kalmaları, fiziksel olarak daha güçlü yabancıları manipüle etme konusundaki usta becerilerine bağlıydı; zayıflığın ortaya çıkmasından neredeyse ne pahasına olursa olsun kaçınılmalıydı ve uzlaşma olasılığını kabul etmeleri, kendi içinde kabul edilemez bir imtiyaz olarak diğer tarafın bakış açısına bazı geçerlilik sağlıyor gibi görünüyordu. Bu nedenle Vietnam iletişim tarzı, dolaylı ve Amerikan standartlarına göre, aldatıcı ya da şaşırtıcıydı. ABD, farklı kültür ve inançlara mensup kişileri özümseyerek büyük çapta büyüdüğü için bir hoşgörü ahlakı geliştirdik; ilişki kurulamaz klikleşmelere dair çok az deneyimimiz olduğundan, anlaşmazlıkları çözme tarzımız, çatışan durumlar arasında bir yerde bir çözüm aramaktı. Fakat Vietnamlılara göre bu, ileri sürdüğümüz şey hakkında ciddi olmadığımız ve ciddiyetsiz davrandığımız anlamına geliyordu. Bir uzlaşma sağlamak için kırk yıldır savaşmamışlardı. Vietnam iletişim yöntemi, mümkün olduğunca çok sayıda seçeneği açık tutmak ve yurt içi konumumuzu zayıflatmak için tasarlandığından, anlaşılmazdı. Bizimki, gerçekçiydi ve Hanoi'nin, ya karşı konulacak bir oyun ya da istismar edilecek bir zayıflık olarak gördüğü uzlaşmazlığı çözmeye yönelik formüller bulmasına bağlıydı.

Ancak asıl sorun, hâlâ daha derine iniyordu. Kuzey Vietnamlılar, kendilerini bir ölüm-kalım mücadelesinde görüyorlardı; müzakereleri, mücadeleden ayrı bir girişim olarak ele almadılar; müzakereler, mücadelenin bir şekliydi. Onlara göre, Paris müzakereleri bir uzlaşım aracından ziyade politik bir savaş aracıydı. Bizi psikolojik olarak tüketmek, Güney Vietnamlı müttefikimizden ayırmak ve hükümetimizin budalalığı ya da inatçılığından dolayı ulaşamadığımız çözümlerin belirsiz ipuçları aracılığıyla kamuoyunu bölmeye yönelik silahlardı. Kuzey Vietnamlılar, halk desteğini yeniden kazanmak için müzakereler gerçeğini kullanmayalım diye endişe ediyorlardı; "ilerlemenin"

herhangi bir görünümü, Güney Vietnam'da kalma gücümüzü artırabileceğinden, taviz vermeyeceklerdi. Gizli görüşmeleri tercih ettiler, çünkü bu onlara, ilerlemenin görünüşünün bedelini ödemeden bölgede araştırma yapma fırsatı veriyordu. Bir meseleyi hallettiklerinde gerekçeleri, ABD'de azami bir yurt içi etkisine sahip olmaktı. 1968 seçimlerinden hemen önce her iki başkan adayının buna ilişkin taahhütlerini göstermek için bombalama durdurulmuştu; yeni yönetimin, bir "başarı" ile başlayarak konumunu güçlendirmesini engellemek için masanın şekli, göreve başlama töreninden hemen önce halledildi. Savaş boyunca Kuzey Vietnamlılar tarafından ziyaretçilere, özellikle de yönetime muhalif olanlara karşı gösterilen müthiş makul davranış, başımıza kakılmıştı. Bu konuklara büyük nezaketle davranılmış ve çeşitli tercümeleri kolaylaştıran yararlı ve etkileyici anahtar kelimelerin olduğu katalog verilmişti; bunların hiçbiri ziyaretçinin hayal ettiği kadar güvenilecek ya da fazla anlam belirtecek kadar açık ve kesin değildi. Bunların hepsi, önemli bir toplantıda test ettiğimiz anda buharlaşmıştı.

Kuzey Vietnam'ın diplomatik kampanyasının bombalamayı durdurmadaki başarısı, müzakereleri bir psikolojik savaş biçimi olarak görme inancını doğruluyordu. Güney Vietnam'ı, Laos'u ve Kamboçya'yı büyük ordularla ve herhangi bir kışkırtma olmadan işgal etmişlerdi; bizim de bir taraf olduğumuz, Laos'a ilişkin 1962 Cenevre Anlaşması'nı bariz bir şekilde ihlal etmişlerdi. Ancak ABD, uluslararası anlaşmaları sürdürmeye ve müttefik halkların özgürlüğünü korumaya çalıştığı zaman Hanoi, bombalamanın sonunu, konferans odasına giriş ücreti olarak talep etmiş ve bunda da başarılı olmuştu.

Müzakereler açısından bizim için en iyi strateji, çok cömert bir teklif oluşturmak ve ardından mütekabiliyet sağlanana kadar daha fazla taviz vermeksizin bunun üzerinde durmaktı. Ancak katı tavrımızı korumamız halinde Hanoi'ye, uzlaşmazlığını sürdürmek için daha fazla teşvik veren yurt içi ve bürokratik baskılara maruz kalıyorduk. Alternatif olarak iyi niyetimizi göstermek için uzlaşma yönünde bir-iki girişimde bulunup geri çekilme konusunda jest yapabilirdik ancak daha sonra Hanoi'den gelebilecek taviz muallakta olduğundan bundan vazgeçtik. Bu da yurt içi durumumuz tarafından engellenmişti. Hanoi her adımını, nedeninin geçerliliğinin kanıtı ola-

rak, azalmaya ya da geri çekilmeye doğru kullandı ve sonra da bunu yetersiz olarak kınadı. "Yeterliliğin" tanımı, Hanoi'nin azami pozisyonuydu. Enerjimizin çoğunu aslında kendimizle pazarlık yaparak harcamıştık.

Paris görüşmeleri, hemen bir kalıba girmişti. Konferans salonunda Kuzey Vietnamlılar, yaramaz bir öğrenciyi azarlayan sert bir eğitmen olarak davranıyorlardı; öğrenci, tamamen profesörün belirlediği kriterlere göre, çerçevelendirmeye hiç katılma hakkı olmayan soruların cevaplarıyla notlandırılıyordu. Konferans odasının dışında Kuzey Vietnamlılar, müzakerelerin bir polisiye romanı gibi olduğu izlenimini yaratmışlardı. Yanıtlarını tahmin etmemiz gereken belirsiz ipuçları ortaya atıyorlardı; eğer anlayamazsak, savaş devam edecekti ve "bir fırsatı kaçırmış" olmakla suçlanacaktık. Eleştirmenlerimizin çoğu, bu prosedürle uyuşuyordu. Kamuoyundaki tartışmalarımızda buna nadiren karşı çıkılmıştı; neredeyse hiç kimse Hanoi'nin neden anlaşılabilir bir teklifi öne sürmediğini ve neden bu kadar imalı ve dolaylı bir şekilde devam etmeleri gerektiğini sormamıştı. Tabii ki Hanoi sonunda anlaşmaya hazır olduğunda (Ekim 1972'de), daha önce aklındakini gizlemede becerili olduğu kadar şimdi somut teklifler ortaya çıkarmada işinin ehli ve daha önce ağırdan aldığı kadar şimdi de sabırsızlık göstererek gerçek müzakerede yetenekli olduğunu kanıtlamıştı.

Savaş karşıtı baskının çekiç, Hanoi'nin de örs olduğu bir konumda, yeni yönetimdeki çeşitli liderlerinin tutum ve beklentilerinde önemli farklılıklar olması şaşırtıcı değildi. Müzakereler için oturmuş bir stratejimiz olmadan önce yılın yarısından fazlası geçmişti. En şüpheci kişi Başkan'dı. Öncelikli olarak askeri durumun değişmesine kadar müzakerelerin anlamının olmayacağını ve Hanoi'nin uzlaşmayı, sadece başka bir seçeneği olmadığında kabul edeceğini düşünüyordu. Genel olarak azami baskı politikasını tercih ediyordu; birtakım askeri ilerlemeler gerçekleşinceye kadar müzakereler için fazla hevesli değildi.

Rogers, diğer uçtaydı. Deneyimleri yurt içi alanında olmuştu; dış politikaya ilişkin oturmuş görüşlere sahip değildi. Ana hedefleri, yurt içi tartışmalardan ve sertlikten kaçınmaktı. Dışişleri Bakanlığı'ndaki birçok kişi, önde gelen gazeteler ya da kısmen bakış açıları kıs-

men de korkularından, Kongre'deki daha barış yanlısı kişiler tarafından savunulan görüşe katılıyordu. Tatbiki sonuç, ana özelliği diğer tarafın kabul edebileceğini belirsiz bir şekilde ima ettiği unsurları içeren Dışişleri Bakanlığı teklifleriyle boğulmamızdı. (Daha sonra görüleceği üzere bu neredeyse değişmez bir şekilde bir serap olarak ortaya çıkmıştı.) Rogers, bu taslakları desteklediğinden değil de en azından bunları Paris'te tartışmaya ilişkin hazır olmadığımızda kamuoyu baskılarını yönetemeyeceğimize yönelik argümanı sık sık ileri sürüyordu. Elbette bu tekliflerden herhangi biri tartışmanın gündeminde olduğunda, onların meşruiyetlerini kabul etmiş olacaktık ve çok geçmeden sadece ne kadar ödün vermemiz gerektiği konusuyla yüzleşecektik.

Laird'in görüşü, daha karmaşıktı. Askeri zafer olasılığı hakkında olduğu kadar müzakerelerin yararı konusunda da şüpheciydi ve politik olarak keskin zekâlıydı. En büyük endişesi, çok fazla yurt içi desteğini kaybetmeden, ABD'yi Vietnam'dan çıkarmaktı. Ama bunu, Güney Vietnamlılara çöküş yaşatmadan yapmak istiyordu. Bu yüzden bütün savunduğu husus, Vietnamlaştırma* idi. Genel olarak müzakerelerde sert bir çizgiyi ve olası bir askeri geri çekilmede de en hızlı olan tutumu destekliyordu. Vietnamlaştırmanın işe yarayacağına kendini inandırmıştı; en büyük önceliği bu olmuştu.

Müzakereler için büyük bir umudum vardı; belki de olayların gidişatı nedeniyle müzakereler kaçınılmazdı. Hatta bir yıl içinde tolere edilebilir bir sonuç elde edilebileceğini düşünüyordum. Müzakerelere dair enerjinin büyük bir kısmı benden geliyordu. Açıklayacağım üzere Vietnamlaştırmayla ilgili şüphelerim vardı; zafer için zamanımızın olduğunu da düşünmemiştim. Şayet böyle bir fırsatımız olsaydı bile seleflerimiz ellerinden kaçırmıştı. Ancak diplomasinin başarılı olabilmesi için müzakerelerde kullanabileceğimiz varlıklarımızı idareli kullanmak zorunda kalmıştık. Savaşın devamı yerine anlaşmaya varmanın Hanoi'ye daha cazip geleceği bir stratejiye ihtiyacımız vardı. Harriman ve Vance'in bu geçiş sürecinde gönderdikleri bilgi notlarında öne sürdükleri ve *Foreign Affairs*'te çıkan yazımda özetlediğim iki-yollu müzakere stratejisini benimsemiştim. Nixon bu yaklaşımı, bütünüyle destekliyordu.

* Güney Vietnam askerini silahlandırmak, eğitmek ve ardından ABD askerini geri çekmek. (ç.n.)

Ancak sorun bu şekilde ortaya çıkmamıştı. Daha doğrusu, birkaç ay boyunca, Manila formülünde yer alan karşılıklı geri çekilme politikasına dair bir anlaşmazlık yaşamıştık. O uzak günlerde, geri çekilmelerimizin, Kuzey Vietnamlılar kendi geri çekilmelerini tamamlamalarından sonra mı yoksa eş zamanlı olarak onlarla beraber başlanıp başlanmamasına dair bir tartışma vardı. Tartışma çok saçmaydı çünkü ilk başta Hanoi, kendi kuvvetlerini geri çekme niyetinde değildi ve ikincisi, herkes, bizim birkaç ay içinde tek taraflı bir geri çekilmeyi planladığımızı biliyordu. Aylarca mücadele verdiğimiz ikinci bir konu, karşılıklı çekilmeden sonra geride kalacak kuvvetlerin ne kadar büyük olması gerektiğiydi. Tüm kurumlar, geride kalacak kuvvete muhtemelen 100.000 kadar destek birliğinin kalması gerektiğine karar vermişti. (Harriman ve Vance, bu görüşü, gönderdikleri bilgi notlarında destekliyorlardı.) Savunma Bakanlığı da savaş personelini orada bırakmayı tercih ediyordu. Bu soruna çok geçmeden olaylar ve halkın tutkuları hâkim olmuştu.

Üçüncü bir tartışma, savaş alanındaki savaşın sakinleşmesiyle ilgiliydi. Paris'teki müzakere heyetimiz, Hanoi'nin bu konuyu gündeme getireceğini ve cevap vermek zorunda kalacağımızı bekliyordu (oysa sonunda, böyle olmadı). Dışişleri Bakanlığı ve Paris ekibimiz B-52 saldırılarının, ABD'nin saldırı operasyonlarının ve ağır silahların kullanılmasının kısıtlanmasını tartışmayı teklif ettiğimizi ileri sürmüştü. Hem Saygon'daki komutanımız hem de Kuvvet Komutanları, askeri girişimi düşmana bırakarak halkın yoğun olduğu bölgelerdeki gücünü yeniden inşa etmesine izin vereceklerine dair bu tür tedbirleri vurgulayarak şiddetle karşı çıktılar. Hanoi, biz tek taraflı olarak uygulasak bile, gerginliğin azalmasına dair en ufak bir ilgi bile göstermediğinden, bu da bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmıştı. Kuzey Vietnamlılar savaşı durdurmaya, kazanmaktan daha az ilgi duyuyorlardı.

Hanoi'nin inatçılığına karşı, bu aşamada müzakerelere yönelik herhangi bir strateji için hazırlıklı olmayan, yapısal güce sahip yaratıcı bir bürokrasimiz vardı. Hangi yönetim olursa olsun ve konu ne olursa olsun, Amerikalı müzakereciler genellikle başarılı olmak ister. Washington'ı, çıkmazları kırmaya yönelik tekliflerle boğarlar; girişimlere ilişkin fikirler öne sürmekten hiç yorulmazlar. Sezilemez bir

şekilde ilk başta, kendi baskılarını, diğer tarafın önerilerine ekleme eğilimi gösterirler. Uzlaşmaya dair istekliliklerine yükledikleri yüksek değerle hayat bulurlar, çıkmazlardan rahatsız olurlar. Washington, gerektiği kadar karşıt görüşlere bakmadan kararlarını aldığı için müzakereciler, karşı görüşte olan temsilcilerin de eşit derecede tek yanlı muhalefet edeceğinden emin olarak, güven içinde, uzun vadeli tavizlerde ısrar ederler. Başkan'dan, strateji geliştirmesinden ziyade birbiriyle çelişen baskılar arasında ortak bir yol bulması istenmişti. Üstelik süreci ayrıntılı olarak ele alma konusunda isteksiz davranması durumunda ise her bürokratik rakibin en sevdiği yolu tek taraflı olarak takip etme riskine girerdi.

Bu yüzden Paris'teki müzakereler daha da önem kazanmıştı. Şubat ayı ve Mart ayı başında Paris heyetimizden, Kuzey Vietnamlılarla her türlü uzlaşma planına dayalı özel görüşmelerin başlatılmasına yönelik sürekli baskılar oluyordu. İlk önemli özel toplantı, nihayet 22 Mart'ta gerçekleştiğinde bu görüşme, bir uzlaşmadan ziyade Kuzey Vietnamlıların, tüm Amerikan kuvvetlerinin koşulsuz geri çekilmesi ve Thieu-Ky-Huong yönetiminin tasfiyesine ilişkin talepleri ortaya çıkarıyordu.*

Durum değerlendirmesi yapmak yerine çeşitli bakanlıklar, uzlaşma için anlaşılmaz görünen fikirleri zorlayarak tepki göstermişti.

Rogers, hatalı olan ilk kişiydi. 8 Mart'ta Sovyet Büyükelçisi Dobrinin ile yaptığı bir görüşmede Rogers, askeri ve siyasi meseleleri birbirinden ayıran iki-yönlü yaklaşımı, tek taraflı olarak feshetmişti. Rogers, Dobrinin'e, siyasi ve askeri konuları eş zamanlı olarak konuşmaya istekli olduğumuzu söylemişti. Başkan'ın, Saygon'un bombalanması sırasında özel görüşmeler yapmama kararının aksine Rogers, Hanoi ile özel görüşmeler yapılmasını önermişti. Önceki durumun aksine, özel görüşmelerin Saygon ve NLF'yi de içermesi gerektiğini ima etmişti. Rogers, halkın yoğun olarak yaşadığı büyük şehirlere yönelik saldırıların sona ermesini bile şart koşmamıştı. Dobrinin'in duyduklarının, pozisyonumuzda büyük bir değişikliği temsil ettiğine inanmasını söylemesine şaşmamak gerek.

VI. Bölüm'de de sözü edildiği üzere, ilk özel toplantıda dikkat çeken tek olay, Kuzey Vietnamlı müzakereci Xuan Thuy'un, tamamen nedensiz ve beklenmedik bir şekilde Paris'te Lodge'a patlamasıydı. Buna göre, ABD, Vietnam'daki savaşın çözüme kavuşturulmasına yardımcı olur diye Çin-Sovyet anlaşmazlığına bel bağlamamalıydı. Aslında bu ifadenin daha önce tam olarak farkına varmamış olduğumuz fırsatlara dikkatimizi çektiğini belirtmem gerekiyor.

Çaresizlik içindeydim. Rogers benim görüşüme göre, en ufak bir mütekabiliyet ve hiçbir amaç gözetmeden konumumuzun asli unsurlarını elden çıkarıyordu; bir günlük manşetler için görüşmelerin hep başarıya ulaştığını varsayarak, varlıklarımızı harcıyordu. Nixon, daha mantıklıydı. Genel görüntüsünün aksine Nixon hakkındaki hiçbir şey, emrindeki sindirilmiş insanlara emirler yağdıran imparator gibi bir Başkan'dan daha aykırı değildir. Nixon, doğrudan emir vermekten nefret ederdi; özellikle de kendisiyle aynı fikirde olmayanlara. Nadiren birisini disiplin altına alırdı; asla bir Kabine üyesini sindirmezdi. İtaatsizlikle karşılaştığında, kabahatli durumun farkına varamadan önce Başkan kendi hedefine ulaşmaya çalışırdı. Bu sayede hedefe ulaşılabilirdi; bunun disipline ya da uyumlu olmaya çok az faydası olurdu. Çoğu zaman dışarıdakilerin istismar etmek için uğraşabilecekleri bir anlaşmazlığı ortaya çıkarırdı. Zamanla bu durum hemen hemen her üyenin, baskı altında kaldığında kendi çıkarını gözetmesi sonucu parçalanmış bir yönetime sebebiyet verirdi. Bunun Nixon'da yarattığı soyutlanmış olma duygusu ve ekibindeki uyum eksikliği, Watergate'in temel nedenlerinden birisini oluşturmuştu. Bu da Nixon'ın Rogers'ın gafına verdiği tepkiydi. Stratejisini, Dışişleri Bakanı'na yinelememiş ya da yaklaşımı konusunda ısrar etmeleri için danışmanlarıyla toplantı yapmamıştı. Bunun yerine 11 Mart'ta Dobrinin'e, ABD'nin konumundaki bir değişimine ilişkin Sovyet izleniminin "erken" olduğunu söylemem için beni göndermişti. 14 Mart'ta Rogers'a, Başkan'ın temel kaygısının, özel görüşmelerin bizimle ve Hanoi arasında iki taraflı bir şekilde başlatmamız ve bunları Saygon ve NLF'yi de kapsayacak şekilde genişletmemiz koşulundan önce olması gerektiğini büyük bir özenle açıkladım. Rogers basit bir şekilde, görüşmelerin başlaması konusunda "çok endişeli" olduğunu söyledi.

Laird daha sonra askeri alanda tek taraflı bir adım atarak devam etti. 1 Nisan'da Nixon, konuyla ilgili birkaç toplantıdan sonra karşılıklı geri çekilme bağlamı dışındaki her türlü öneriyi yasaklayan bir yönerge yayımladı. Tam da o gün Pentagon, B-52 sortilerini 30 Haziran'dan itibaren geçerli olmak üzere, bütçe değerlendirmeleri nedeniyle %10'un üzerinde azalttığımızı resmen açıklamıştı. Şikâyet ettiğimde Laird, 30 Haziran'dan sonra daha yüksek bir diyet ödeyemeyeceğini ve aslında selefi tarafından planlanandan üç ay daha uzun bir süre devam ettiğini rahat bir şekilde açıklamıştı. Ne Başkan ne de ben, bu planın ya da duyurunun farkındaydık.

B-52 sortilerinin doğru sayısı konusunda sabit bir görüşüm yoktu, ancak nispeten az sayıdaki müzakere varlıklarımızı idareli kullanmak istiyordum. Eğer azaltacaksak bu durum, müzakerenin bir parçası olmalıydı; bunu yapmanın en kötü yolu, bütçe baskılarına cevap mahiyetinde tek taraflı olmalıydı. Başkan'ın, Savunma Bakanı ile görüşmek istememesi nedeniyle Laird ile birlikte muğlak bir basın açıklaması yaptık, "ABD'nin politikası, askeri operasyonların azaltılmasının, dış güçlerin aşamalı olarak geri çekilmesiyle sağlanmasının gerekliliğidir. Bütçe planlama rakamları, bu politikaya uygun olarak periyodik gözden geçirme esasına göre getirilecektir."

Ama olan olmuştu artık. Bir gazeteci bana B-52'deki azalmanın hem Hanoi hem de Saygon için bir işaret anlamına geldiğini söylemişti, çünkü "bütçesel nedenlere ilişkin bu tür bir şey yapmazsınız". Bu durumun Hanoi'ye göre, kuvvetlerimizin geri çekilmesine yönelik bir hamle haricinde ya da Saygon'a göre, ABD'nin taahhüdüne kesin sınırlar getirildiğine dair bir uyarı dışında herhangi bir şey olarak algılanamayacağını söylemişti. Dikkatlice tasarlanmış bu plan için hakkımızı vermiş olsa da her iki düşüncesinde de haklıydı. Sonuç olarak, mecbur olduğumuz için isteyerek yapmıştık. Büyükelçi Lodge'a, Paris'teki barış görüşmelerinde kamuoyuna yapacağı açıklamada, B-52 kesintisinden bahsetmesi yönünde talimat verilmişti. Başkan, 3 Kasım konuşmasında sortilerdeki azalmaya değinmişti. Ne o zaman ne de sonra Hanoi'deki hissiyatsız liderler bu imtiyazları kabul etmişlerdi. Üstelik işlerine gelen bu durum karşılığında bize herhangi bir şey de önermemişlerdi.

Politikamız, sürekli unutulup gitme riskini taşıyordu. Hanoi ile olan pozisyonumuzu bir dizi karşılıksız imtiyazlarla boşa atma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştık. Yurt içinde ise eleştirileri ne kadar fazla yatıştırmaya çalışırsak, zafere ilişkin bir stratejiyi desteklemeye istekli olanlarla birlikte onurlu bir geri çekilme kadar anlaşılması zor bir şey için fedakârlığı sürdürmeyi anlayamayanların da cesaretlerini o kadar kırıyorduk. Ayrıca Amerika'nın kusurlarına yönelik, sadece dokuz ay önce gösterdikleri programın ötesine geçtikten sonra bile savaşı ahlaki bir derse dönüştürmek isteyenlerin onayını da alamıyorduk.

Vance Misyonu

Tüm bu nedenler göz önünde bulundurulduğunda, zamanın bize karşı işlediği ve meseleyi kökünden halletmek için birtakım yollar bulmamız gerektiğine karar verdim. SSCB'yi karmaşık bir manevraya dahil etmeye çalıştım ve bu misyon için ideal kişi olarak Cyrus Vance'i tavsiye ettim.

Johnson yönetiminde Savunma Bakan Yardımcısıyken Cyrus Vance ile tanışmıştım. Temkinli, tatlı dilli, onurlu bir kişiydi. New York şirket avukatlığının somut örneği olarak beni, görevlerini titizlikle yürüterek ve müvekkillerine akıllıca tavsiyelerde bulunarak etkilemişti. Kontrollü tavrının altında, dahil olduğu çevrelerde şimdilerde geniş ölçüde hâkim olan artan emellerle uyumlu bir tutku belirtisi tespit ettiğimi düşündüm. Paris heyetinde, âmiri olan Harriman'ın müzakere edilerek varılacak bir anlaşmadaki hevesli fedakârlığını paylaşmak için gelmişti. Ulusal Güvenlik İşleri Asistanı olarak görevlendirildikten sonra Vance'i, Dışişleri Müsteşarlığı'na, daha sonra da Dışişleri Bakanlığı'nın ikinci pozisyonu için önerdim. Rogers kabul etmişti ve ikimiz de Rogers'ın Bethesda Maryland'deki evinde Vance ile buluştuk. Vance, tarafsızdı ama teklifi de hemen geri çevirmemişti. Vance'le, Seçilmiş Başkan'ın, hizmetleriyle ne kadar ilgilendiğini ve ulusun kendi deneyiminden faydalanmasının ne kadar önemli olduğunu açıklığa kavuşturmak için bir kez daha ayrıntılı olarak görüştüm. Daha önce yanında çalıştığı Robert McNamara da ayrıca ısrarda bulundu. Ardından Vance, yaklaşık sekiz yıl kesintisiz hükümet hizmetinden sonra özel hayata dönmesi gerektiğini söyleyerek geri çevirdi. Vance, ABD delegasyonunun başkan yardımcısı olarak 19 Şubat 1969'da Paris Barış Görüşmelerindeki görevini bıraktığı zaman Nixon ona sıcak bir teşekkür telgrafı göndermişti. Vance'in analitik yeteneğini ve kararını takdir ettim; onu bir insan olarak aşırı derecede çok sevmiştim.

Aklımdaki görev, tam da onun niteliklerine göreydi. Vietnam Savaşı'nın hızlı bir şekilde çözülmesine ilişkin Sovyetler Birliği'nin desteğini almaktan farksız değildi.

Dobrinin'le yaptığım bütün konuşmalarda, ABD-Sovyet ilişkilerinde kökten bir iyileşmenin, savaşı çözmede Sovyet iş birliğini gerektirdiğini vurgulamıştım. Dobrinin, Hanoi'deki Sovyet etkisinin

son derece sınırlı olduğunu iddia ederek her zaman için bir cevap vermekten kaçınmıştı. Buna cevaben, Sovyetler Birliği'nin ilgi duyduğu tüm müzakereleri -stratejik silah sınırlama görüşmelerini, Orta Doğu'yu ve genişletilmiş ekonomik ilişkileri- sürüncemede bırakmıştık. Ancak Vietnam konusuna ilişkin Sovyetlere asla kapsamlı bir teklifte bulunmamıştık.

18 Mart'ta Vance ile bir araya gelerek Moskova'ya yönelik bir misyon üstlenme isteğini araştırdım. Önerilen görev, Vietnam'a dair genel bir mutabakatla SALT müzakerelerinin başlamasını bağlamayı içeriyordu. Vance, SALT görüşmelerine başlamak için Moskova'ya gönderilecek ve aynı gezide üst düzey bir Kuzey Vietnam temsilcisi ile gizlice buluşacaktı. Vance'e, her iki alanda da hızlı bir ilerleme olması için yetki verilirken aynı zamanda bu iki alan bir arada tutulmaya çalışılacaktı. (Vance'e söylemediğim şey Vance'in görevinin başarısız olması halinde Nixon'a, Hanoi ile askerî açıdan hesaplaşmamız gerektiği yönünde tavsiyede bulunacağımdı.) Bir sonraki gün Vance bir dizi mantıklı soru ortaya attı: Moskova'daki iki müzakere nasıl birbiriyle ilişkili olabilirdi? Her iki görevin yeterli bir şekilde yerine getirilmesine ne kadar zaman ayrılacaktı? Vance'in Vietnam konusundaki görüşmeleri, SALT'tan sorumlu ekipten nasıl saklanacaktı?

3 Nisan'da Vance misyonunu Başkan'a önerdim. Paris'te müzakereler devam ederken müzakerelerin doğasında var olan ikilemlere dikkat çektim. Savaşı durdurmaya hevesli olduğumuza Amerikan halkını; bekleyerek daha iyi bir sonuç elde edebileceğimiz konusunda fazla endişe etmediğimize de Hanoi'yi ikna etmek zorunda kaldık. Hanoi'yi, müzakereleri başka bir Panmunjom'a çevirmekten caydırmak için yeterli askeri baskıya devam etmeliydik ama sonuna kadar savaşmaya yönelik bir ayartma olacak kadar provokatif bir şekilde hareket etmemeliydik. Hükümetimiz, aynı fikirde olmak için yeterince disiplinli davranmalıydı. Saygon'la ilişkiler, Hanoi'yi, müzakerelerin Güney Vietnam hükümetini demoralize etmek için kullanılabileceği beklentisinden mahrum edecek kadar yakın olmalıydı. Bu koşulları yerine getirme yeteneğimizden şüphe ediyordum. Bütçe baskıları ve olması yakın geri çekilmelerin, askeri operasyonlarımızı, mütekabiliyet umudu olmadan azaltacağını düşünüyordum. Paris heyeti, disiplinden yoksundu; içsel bölünmelerimiz, tutarlı bir politi-

ka sunabileceğimizi ya da aşırı uçlar arasındaki salınımı önleyebileceğimizi ortaya koymuyordu. Dolayısıyla, Saygon'a dair hayal kırıklıklarımızı ortadan kaldırmakta zorlanacaktık. Erken bir çözüm, bizim çıkarımıza olurdu çünkü tanımladığım tüm eğilimlerin, bugünkü asgari programımızın şu andan itibaren bir yıl içinde bizim en azami konumumuzdan çok daha güçlü olacağı bir duruma neden olabileceğinden şüpheleniyordum. Ama Hanoi biraz baskı olmadan hareket etmeyecekti. Bu nedenle Sovyetlerin bu işe dahil olmaları çok önemli olabilirdi.

Bütün bu nedenler göz önüne alındığında, ABD-Sovyet ilişkilerinin bir dönüm noktasında olduğu uyarısı ile Dobrinin'e yaklaşmamızı önerdim. Başkan'ın, ABD-Sovyet ilişkilerinde geniş bir cephede ilerleme kaydetmeye hazır olduğunu söyleyebilirdim. Fakat Vietnam Savaşı, önemli bir engeldi. Bu kördüğümü çözmek için Nixon, stratejik silah sınırlama ilkeleri konusunda hemen anlaşmak üzere Cyrus Vance başkanlığında, Moskova'ya üst düzey bir heyet göndermeye hazırlanmıştı. Moskova'dayken, Vance aynı zamanda Kuzey Vietnamlı bir arabulucu ile görüşmek ve Hindiçin için askeri ve siyasi bir çözüm üzerine onunla anlaşmak üzere yetkilendirilecekti. (Rogers'ın, hâlihazırda iki-yollu yaklaşımdan vazgeçtiğinden bu yana Saygon'un hayatta kalmasıyla uyumlu olacak bir politik program geliştirmenin en iyi yol olduğunu düşünüyordum.) Askerî açıdan, bir ateşkes ve karşılıklı geri çekilme önerecektik. Siyasi açıdan ise NLF'nin, şiddetten vazgeçtiği takdirde misilleme korkusu olmadan ülkenin siyasi hayatına katılabileceğini garanti ediyorduk. Bu durum, beş yıl boyunca ayrı ve bağımsız bir Güney Vietnam olması yönündeki anlaşmayla birleştirilecekti ki daha sonra iki Vietnam'ın birleştirilmesi konusunda müzakereler de olacaktı. Başkan'ın, başarılı olması için altı hafta daha çaba sarf etmesi gerekiyordu. Vance misyonunun sonucunun olumlu olması halinde Başkan, "diğer toplantıları daha yüksek seviyelerde" de (yani olası bir zirve) düşünecekti. Başarısızlık halinde, Başkan'a, "(savaşı) tırmandıracak sert tedbirlere" hazır olmadıkça bu hareket tarzının onaylanmaması gerektiğini söyledikten sonra bu konuyu Dobrinin'e ima etmesini önerdim.

Nixon'a gönderilmek üzere hazırladığım bilgi notumdaki barış şartları, hükümetimizde ya da hatta çoğu barış yanlısı tarafından tar-

tışılan her şeyin çok ötesine geçmişti. Örneğin, sekiz ay önce Demokratik Kongre'de mağlup olan barış yanlıları platformunun şartlarını aşmıştı. Tam o anda Pentagon'un şiddetle karşı çıktığı ateşkesi de içeriyordu. Tümüyle geri çekilmeyi (geride kalacak kuvvetler olmadan) ve Saygon'un siyasi hayatında NLF'ye ilişkin bir rolü de kabul ediyordu. Bu noktada, Hanoi'deki liderlerin ateşkes değil de bir zafer peşinde olduklarını, serbest seçimleri yapmak yerine siyaseten kontrol etme ile ilgilendiklerini görebilmemiz için Hanoi'ye dair çok az şey biliyorduk.

5 Nisan sabahı Key Biscayne'de Başkan ile konuştuğumda, "Vance manevrası"nın, onun tabiriyle, işe yarayacağı konusundaki şüphelerini dile getirdi. Ancak yine de diplomatik bir hamlede bulunmamız gerektiğine karar verdi. 12 Nisan 1969'da, meseleyi kökünden halletmek için Başkan'a, Dobrinin'le, 14 Nisan için belirlenen toplantıda kullanmasını önerdiğim noktaları yineleyen bir bilgi notu gönderdim. Nixon bunu el yazısıyla birkaç marjinal notla onayladı ve buna göre son tarihi iki aya (altı haftadan ziyade) uzatmış oluyor ve Sovyetlerle ekonomik iş birliği ihtimaline benim taslağımdan daha açık bir şekilde tutunuyordu.

Daha sonra sıkça başvuracağım bir teknik kullanarak Dobrinin'in, konuşulacak konuları Başkan'ın adının baş harfleriyle ve el yazısıyla yapılan değişikliklerle birlikte okumasına izin verdim. Bu durum, Başkan'ın adına konuştuğumu doğrularken yanlış anlaşılmalardan kaçınmanın avantajına sahipti. Dobrinin arada sırada benden açıklama istemek için durup bol bol not alıyordu. Bitirince, olası bir Vietnam anlaşmasını Orta Doğu, ekonomik ilişkiler ve stratejik silahlar konusunda ilerlemek için bir koşul haline getirip getirmeyeceğimizi sordu. Görüşmeye devam etmeye hazır olduğumuzu ancak Vietnam önümüzden çekilirse görüşmelerin daha hızlı bir şekilde ilerleyeceğini söyledim. Ayrıca herhangi bir çözüm bulunmaması durumunda "karmaşık bir durum" yaratabilecek önlemler alabilirdik.

Dobrinin, Vietnam'da ne olursa olsun Moskova'nın bizimle görüşmelere devam etme isteğini vurgulamakta kararlıydı. Çin'in, Sovyetler Birliği ile ABD arasında bir çatışma yaratamaya teşebbüs ettiğinden şüphe ediyordu. Vietnam'daki savaşın tırmanmasının yalnızca Çin'in çıkarlarına hizmet edebileceğini de sözlerine ekledi. Eğer böyle olsaydı, Sovyetler Birliği'nin meseleleri karmaşıklaştırmaktan kaçınmamız için ortak bir yükümlülüğü olduğunu söyledim. Dobri-

nin'in ayrılırken söyledikleri, bunun "çok önemli" bir konuşma olduğunu gösteriyordu.

Yine de Moskova'dan hiç cevap gelmedi; ne bir ret ne bir davet hatta ne de geçici bir kabul. Haziran ayında Dobrinin, teklifimizin Hanoi'ye iletildiğinden ancak orada rağbet görmediğinden bahsetti. Vance'in göreve önerilmesi konusunu Dobrinin'den tekrar duyduğumda, sekiz ay geçmişti. 22 Aralık'ta dünya meselelerini gözden geçirirken Moskova'nın, Vance misyonuna yardımcı olmaya çalıştığını söyledi. Ancak Hanoi, ABD'nin bir koalisyon hükümetine şimdiden karar vermediği sürece, görüşmeleri reddediyordu. Olumsuz bir yanıt vermektense Kremlin, bir şey söylememeyi tercih etmişti. En azından, uygun şekilde bir tür onaylama da yapılmış olmalıydı şeklinde soğukkanlılıkla karşılık verdim.

Bugün bile Moskova'nın teklifi, Hanoi'ye iletip iletmediğini ve olumsuz bir cevap alıp almadığını bilmediğimden kabul etmek ya da bir Amerikan misilleme riskiyle karşı karşıya kalmak istemediğini düşündüm. Ayrıca Moskova'nın, teklifimizi asla iletmemiş olması da mümkündü çünkü kazançlar çok soyuttu ve başarısızlık durumunda Sovyet dahiliyetinin riskleri de çok büyüktü. İlk görüşe meyilliydim. Hanoi'nin, kendi bağımsızlığı konusundaki aşırı ısrarı ve Moskova ile Pekin arasında gidip gelme becerisi düşünüldüğünde, Moskova kesin bir müzakere için bir yer olarak çok riskliydi. Pekin, itiraz edebilir; Moskova, manevramıza razı olarak bu fırsatı kullanabilir ve süper güç ilişkilerini güçlendirmek için Hindiçin'de ödün verebilirdi. Moskova'ya gelince, ilgili tarafların sorumlu olabileceği ve kesin olarak etkileyemediği sonuçlara ilişkin bir müzakereye ev sahipliği yapmaya aşırı derecede istekli olamazdı. Aynı yaklaşımı 1971'de tekrar denedik, bu sefer beni arabulucu olarak önermişlerdi. Muhtemelen aynı sebeplerden dolayı tekrar reddedilmişti. Diplomatik ya da askeri baskıların yokluğunda Vietnam müzakereleri, temposuz bir halde devam ediyordu.

Monotonluğa Geri Dönüş

8 Mayıs'ta Paris'teki on altıncı genel kurul toplantısında komünistler, büyük bir gösterişle on maddeli bir barış programı ileri sür-

düler. Geleneksel tarza bürünmüş bir ültimatom niteliğindeki On Madde, ABD'nin savaşı bitirmek için ne "yapması" gerektiğini sıralıyordu. Koşulsuz ve tek taraflı olarak ABD'nin tamamen geri çekilmesini, Güney Vietnam hükümetinin ortadan kaldırılmasını ve ABD'nin savaşın yol açtığı hasar için tazminat ödemesini talep ediyorlar ve Güney Vietnam hükümetinin, bir koalisyon hükümeti tarafından "Güney Vietnam'da barışı, bağımsızlığı ve tarafsızlığı destekleyen tüm toplumsal tabakaları ve politik eğilimleri" içerecek şekilde değiştirilmesini öne sürüyorlardı.

Bir koalisyon hükümeti önerisi mantıksız gelmiyordu; birçok tedbirsiz Amerikalı bunu, basit bir şekilde Saygon hükümetine komünist katılım yönündeki bir talep olarak yorumlamıştı. Fakat bir kez anlamını keşfetmeye başladığımızda, komünistlerin, "barışı, bağımsızlığı ve tarafsızlığı" kimin desteklediğini tanımlama hakkına sahip olduklarını gördük. On Madde'nin operasyonel içeriği şöyleydi; Güney Vietnam hükümetini devirdikten, ayrıca tamamen ve koşulsuz geri çekilmemiz ile halkı demoralize ettikten sonra komünistlerle gizlice anlaşıp geriye kalan komünist olmayan unsurları, içinde NLF'yi ve komünistlerce kabul edilebilir türden her şeyi barındıracak bir yapı oluşturmak. Bu yeni koalisyon hükümeti de geçici olmalıydı; Güney Vietnam'ın kati siyasi yapısı, Hanoi ordusunun desteğiyle Güney Vietnam ile NLF arasında müzakere edilecekti. Bu da "adil" bir siyasi mutabakatın komünist tanımıydı.* Tabii ki komünistler, Saygon'u devraldığında hiçbir koalisyon hükümeti kurulmamıştı; aslında NLF bile iktidardaki her türlü paydan hariç tutulmuştu. Bugün güneydeki bütün kilit pozisyonlar, Kuzey Vietnamlılar tarafından tutulmaktadır.

Teklif, içerik açıdan tek taraflıydı ve üslup da küstahçaydı. Ancak komünist bir barış planının salt varlığı, doğası gereği sıra dışı olsa da bu "fırsat"ı kaçırmamaları için Kongre, medya ve kamuoyu üzerinde baskılar oluşturuyordu. Eğer başımızın derde girmesini istemiyorsak, kesin pozisyonumuzu tam olarak detaylandırmamız gerekiyordu. Nisan ayı sonlarında Başkan'a, ABD'nin barış planına ilişkin bir konuşma yapmasını teklif ettim. 25 Nisan'da Başkan'ın dikkatini,

* Temmuz 1971'de Le Duc Tho'yla birlikte, bütün muhalefet liderleri de dahil olmak üzere "barışı, bağımsızlığı ve tarafsızlığı" destekleyebilecek kişileri saptamak için Saygon politikacılarının bir listesini inceledik. Hiçbiri buna uygun değildi.

Xuan Thuy'un yaptığı yoruma çektim: "Eğer Nixon yönetimi, kendi inandığı gibi büyük bir barış programına sahipse neden bu programı halka açıklamıyor?"

Fakat Başkan tereddüt etmişti. Vance misyonuna ilişkin Moskova'dan bir cevap almak için biraz daha beklemek istiyordu. Dışişleri Bakanı'nın tutumundan ileri gelen huzursuzluk da onu rahatsız ediyordu. Dışişleri Bakanlığı'nın, konuşmanın taslağını gördüğü takdirde, ya bunu sızdıracağından şüpheleniyordu ya da stratejisine uygun olmayan pek çok eklentinin reddedilmesi durumunda taviz vermeyen biri olarak görüneceğini düşünüyordu. Her zamanki gibi Nixon, dolambaçlı olduğu kadar etkili bir çözüm bulmuştu. Rogers'ın 12 Mayıs'ta Güneydoğu Asya'ya yapacağı yolculuğa çıkana kadar bekledi ve daha sonra önümüzdeki kırk sekiz saat içinde Başkanlık konuşmasının hazırlanmasını denetlememi emretti.

14 Mayıs'ta Nixon, ulusal televizyona çıktı ve ilk defa Vietnam politikasının ana maddelerini, atılan adımları ve somut yeni bir müzakere önerisini detaylandırdı. İlk dört ayındaki eylemlerini gözden geçirdi: düşman saldırısının püskürtülmesi, Saygon hükümetiyle olan ilişkilerimizin iyileştirilmesi, Güney Vietnam kuvvetlerinin güçlendirilmesi ve hepsinden önemlisi, tutarlı bir müzakere pozisyonunun geliştirilmesi.

ABD'nin müzakere pozisyonunda, Johnson yönetiminin pozisyonundan daha fazla miktarda olan bir ilerlemeyi yansıtan sekiz-notluk bir program önerdi. Özellikle Manila formülünden (Hanoi'nin, bizimkilerden altı ay önce geri çekilmesi) vazgeçiyor ve eş zamanlı olarak geri çekilmeyi savunuyordu. Yine de Kuzey Vietnam'ın geri çekilmesi, Hanoi tarafından açıkça kabul edilmese de ("gayriresmî mutabakat") gerçekleşebilirdi.*

ABD, NLF'nin, Güney Vietnam'ın siyasi yaşamına katılımını kabul ediyor, seçimlerin uluslararası gözetim altında serbestçe yapılma-

Başkan'ın konuşmasından önce Beyaz Saray'da düzenlenen bir arka plan brifinginde, "Kuvvetlerinin oradan ayrılacağını kesin olarak ifade ettikleri sürece orada kuvvetlerinin olduğunu söyleyip söylememeleri umurumuzda değil ve Güney Vietnam'da artık Kuzey Vietnam kuvvetlerinin olmadığı yönünde güvence veren denetleyici düzenlemelere razı olacağımızı" açıkladım. Bu sayede adil bir siyasi rekabet ortamının hazırlanması için fırsat yaratmaya çalışıyorduk. Konuşmanın karşılayamadığı koşullar ise komünistlerin olmazsa olmaz diye ileri sürdükleri hususlardı: ABD kuvvetlerinin kayıtsız şartsız tek taraflı olarak geri çekilmesi ve gizli bir anlaşmaya dayalı şekilde komünistlerin yönetiminde kurulacak bir hükümet.

sı yönünde taahhütte bulunuyor ve sonuçlarını kabulleniyordu. Başkan, geri çekilme için kesin bir takvim belirlemeyi teklif etmiş ve uluslararası gözetim altında ateşkes önermişti. Kısacası, Başkan'ın 14 Mayıs konuşması, Kuzey Vietnamlı arabulucu Xuan Thuy'un, başlangıçta nispeten ılımlı bir tepki vermesi nedeniyle ümitleri artırmıştı. Ayrıca NLF'nin On Maddesi ile Başkan'ın 14 Mayıs konuşmasının Sekiz Maddesi arasında "uzlaşıma varılabilecek hususlar" bulunduğu büyük bir özenle belirtilmişti. Ancak resmi müzakerelerde Xuan Thuy, bu hususları tartışmayı kesin bir dille reddetmiş ve kısa bir süre sonra müzakere oturumları standart Kuzey Vietnam pozisyonlarının kısır bir şekilde tekrarlanmasına geri dönmüştü. Çıkmaz nasıl devam ediyorsa bizim de bu çıkmazı kırma çabalarımız o denli devam ediyordu.

Askerlerin Geri Çekilmelerinin Başlaması

Müzakerelere ilişkin uzlaşma koşullarımızı belirleyen 14 Mayıs konuşmasından sonra tek taraflı olarak Amerikan birliklerinin geri çekilmesine yöneldik. Bu yüzyıldaki dış politikada az uygun bir deyişlerden birisi olan, savaşı "Amerikan tarzından çıkarma" gibi genel bir sorumluluğu miras olarak almıştık. Johnson yönetimi, Güney Vietnam ordusunu güçlendirmek için çaba göstermeye başlamıştı ancak ABD'nin geri çekilmesine dair bir planı yoktu. Savunma Bakanı Clark Clifford'un 29 Eylül 1968'de söylediği gibi, "muharebe seviyesi, birliklerimizi azaltmak değil, güçlendirmektir." 10 Aralık 1968 tarihli bir basın toplantısında Clifford, herhangi bir azaltmaya yönelik planlama yapılmadığını yinelemişti. Saflığımız yüzünden, Amerikan birliklerinin geri çekilmesinin kamuoyunun desteğini kazanmamıza yardımcı olabileceğini düşünmüştük ve böylece kalan birlikler ve metanetimiz, Hanoi'ye ciddi bir şekilde müzakere etme teşviki verebilirdi. Aynı zamanda eğer Güney Vietnamlıları yeterince güçlendirirsek, geri çekilmelerimiz, Hanoi'yle anlaşma yapmadan Vietnam'a dahiliyetimizi bile aşamalı olarak sona erdirebilirdi.

Bu iki nedeni göz önünde bulunduran Nixon, geri çekilmeyi tercih etti ve 14 Mart'ta düzenlediği basın toplantısında, geri çekilmelerimiz için üç kriter belirledi: Güney Vietnamlıların Amerikan birlikleri olmadan kendilerini savunma imkanları; Paris görüşmelerinde

ilerleme kaydedilmesi ve düşman faaliyetinin seviyesi. Nixon'ın ilk aylardaki stratejisi aslında düşmanı mümkün olan en fazla ölçüde zayıflatmaya, Saygon kuvvetlerinin modernleşmesini hızlandırmaya ve ardından geri çekilmeye başlamaya çalışmaktı. Bunun bir halkla ilişkiler darbesi olacağını düşünüyordu.

25 Ocak 1969'daki NSC toplantısında General Wheeler, Başkan Thieu'nun, muhtemelen ABD kuvvetlerinde küçük bir azalmayı kabul edeceğini çünkü bunun Nixon'a, yurt içinde yardımcı olabileceğini ve kendinden emin bir Güney Vietnam imajını taşıyabileceğini düşünüyordu. Rogers, 50 bin askerlik bir geri çekilmenin, yurt içinde bize sonsuz bir zaman kazandırabileceğini varsayıyordu. Laird ve Nixon, düşüncelerini kendilerine saklıyorlardı. 6 Şubat'ta güvenini dile getiren Thieu, çok sayıda Amerikan askerinin 1969'da Vietnam'dan ayrılabileceğini resmen açıklamıştı. O zamanlar General Abrams'ın yardımcısı olarak görev yapan General Goodpaster, 28 Mart'taki NSC toplantısına katılmış ve Güney Vietnam'ın gelişiminin zaten önemli olduğunu bildirmişti; aslında savaşı "Amerikan tarzından çıkarma"ya yakındık ama henüz "karar noktasında" değildik demişti. Laird, ne düşündüğünü açıkça belirtti, "Katılıyorum ama sizin ifadeniz olan 'Amerikan tarzından çıkma'ya değil. İhtiyacımız olan şey doğru konulara vurgu yapmak için 'Vietnamlaştırma' gibi bir terimdir." Başkan etkilenmişti. "Bu iyi bir nokta, Mel" dedi. Böylece, "Vietnamlaştırma" doğmuştu.

10 Nisan'da bakanlıklara ve kurumlara, savaşın Vietnamlaştırılmasına yönelik bir program üzerine çalışılması yönünde direktif verdim. Nixon, 14 Mayıs konuşmasından kısa bir süre sonra zamanın uygun olduğuna karar verdi. 14 Mayıs tarihli ifadesini Rogers'ın müdahalesi olmaksızın yapmak istemesine karşın Laird'i etkisiz kılarak birliklerin geri çekilmesinin sürdürülmesine çalıştı.

Güney Vietnam Başkanı Thieu'nun desteğini kazanmak için 8 Haziran'a bir görüşme ayarlanmıştı. Yer, Thieu'nun ABD'ye yapacağı ziyaretin ayaklanmaları kışkırtabileceği korkusu yüzünden, Pasifik'teki Midway Adası'ydı. Hawaii reddedilmişti çünkü Lyndon Johnson orada Vietnamlı liderlerle bir toplantı düzenlemişti. Bu durum, Vietnam Savaşı'nın, toplumumuzu içine soktuğu karmaşık durumun bir göstergesiydi; Başkan'la, kendi ülkeleri için otuz binden

fazla Amerikalının öldüğü lider arasındaki toplantının, Pasifik'in ortasındaki ıssız bir adada gerçekleşmesi gerekiyordu.

Midway'e doğru giderken Nixon, 7 Haziran öğleden sonra Rogers, Laird, General Wheeler, Büyükelçi Lodge ve benimle, Pasifik'e bakan Kahala Hilton Oteli'nin konferans salonunda bir toplantı düzenledi. Büyükelçi Bunker, General Abrams ve Amiral McCain de oradaydı. Toplantının amacı, geri çekilme stratejisi ile ilgili nihai bir karar almaktı. Ordunun konuya içinden gelmeyerek yaklaştığı açıktı. Aslında bunun, uğruna savaştıkları şeyin tam tersi olduğunu biliyorlardı. Ne var ki bu durum, zaferi imkânsız kılacak hatta onurlu bir sonucu bile problemli hale getirecekti. Geri çekilme süreci, geri dönüşü olmayacak gibi görünüyordu. Bundan böyle savaş kabiliyetimizin azalmasıyla Güney Vietnam güçlerinin gelişimi arasındaki bir yarışta olacaktık; en iyi ihtimalle sonucu belirsiz olan bir yarışta.

Yaygın inanışın aksine, askerler -özel olarak olsa bile- başkomutanlarına nadiren karşı çıkarlar. Eğer yarı yarıya makul bir gerekçe ortaya koyabilirlerse endişelerinin üstesinden gelecek ve Başkanlık kararını destekleyeceklerdir. Muharebe komutanının somut bir örneği olan General Abrams'ı, bariz bir şekilde mutsuz görmek üzüntü vericiydi ama yine de 25.000 muharip askerin geri çekilmesini kabul ediyordu. Böylece hem artçılığa mahkûm hem de komuta etmesindeki amacın savaşta başarı değil de lojistik açıdan artan şekilde yeniden konuşlandırma olduğunu anlamıştı. Kuvvetlerimiz sürekli azalırken tüm gücüyle bizden kaçan zafere muhtemelen ulaşamayacaktı. Geriye kalan tek mesele, bu öneriyi Devlet Başkanı Thieu'ya kabul ettirmekti.

Midway toplantısı daha gerçeküstü bir ortama sahip olamazdı. Yedi saatlik bir süre için 3,5 kilometre kareden daha büyük olmayan bu mercan ada, beş yüzden fazla görevli, güvenlik mensubu, haberleşmeyi sağlayanlar, gazeteci ve kendilerini vazgeçilmez gören ihtiyaç fazlası kişiden oluşan Başkanlık maiyeti tarafından işgal edilmişti. Havaalanı hangarı daha yeni boyanmıştı; komutanın, Başkan'ın Thieu ile buluşacağı evine yeni mobilya alınmış ve yeni boya badana yapılmıştı. Tüm bunlar, bu donanma subayını, Midway toplantısının tam bir lehtarı haline getiriyordu. Önemli şahsiyetlere yönelik araçlar, sanki bir devlet öğle yemeği için gereken malzemelermiş gibi

hızlıca ilerliyordu. Bütün bunlar, bu adaya özgü olan ve nesiller boyu İçişleri Bakanlığı tarafından korunan cüretkâr albatrosların boncuk gibi gözleriyle izleniyordu. Daha önce hiç kimse bu iç karartıcı adayla havada görkemli bir şekilde süzülen fakat uzatılmış bir yoldan sonra hantal uçaklar gibi kalkan bu tuhaf kuşlar arasındaki mistik bağı keşfedememişti. Midway'de, yaşamaya tenezzül ettikleri tek adada, yolların ortasına kibirli bir şekilde kuruluyorlar, kendilerini eğlendirmek için trafik sıkışıklığı yaratıyorlar ve İçişleri Bakanlığı'nın da hızlı bir tekme atma dürtüsü olan herkesi cezalandıracağı bilgisinden de memnun oluyorlardı.

Thieu'nun Midway'deki konumu, onlarınkinden daha az kıskandırıcıydı. Günlerce Başkan Nixon'ın, ABD kuvvetlerinin geri çekilmesinin başlangıcını ilan edeceği ve dolayısıyla meclisini düzene sokması için bir uyarı olarak tasarlanabileceğine ilişkin raporlar (hükümetimizce bazıları tarafından caydırılmamış) olmuştu. Bundan, eleştirmenleri, eğer bir koalisyon hükümeti olmayacaksa Batı tarzı demokrasinin erken kurulmasını kastediyorlardı. 300.000 kişilik düşman askeri ve gerillalar tarafından işgal edilen bir ülkede demokratik özgürlüklerin nasıl sağlanabileceğini bu eleştiriler nadiren açıkça ortaya koyuyordu. Thieu'dan, on yıllardır hiçbir Güneydoğu Asya liderinin barışı sağlayamadığı bir iç savaşın ortasında ve aylar içinde bunu gerçekleştirmesi bekleniyordu. Aynı anda bir savaş kazanması, kendi savunma yapısını büyük bir Amerikan askeri yapısının geri çekilmesine uyarlaması ve tarihinde bir nesilde ya da demokraside barışı tanımamış bir ülkede demokratik kurumlar inşa etmesi bekleniyordu. Milliyetçi bir lider olarak meşruluğu, selefinin devrilmesine göz yummuş büyük güçten gelen baskı altında üstlenilen reformlarla güçlendirilmiş ve böylece ülkesini sivil idareden yoksun bırakmıştı.

Ülkesi için 36.000 Amerikalının öldüğü ancak güçlü müttefikinin topraklarını ziyaret etmesine izin verilmeyen ve kiralanmış Pan Amerikan uçağının merdivenlerinden kaygısızca inen Nguyen Van Thieu için dokunaklı bir tabloydu. Onun için üzülmüştüm. Amerikan iç baskılarının odağı olması onun suçu değildi; her şeyden önce Kuzey Vietnam ordusu tarafından işgale uğramak istemeyen milyonlarca Güney Vietnamlının temsilcisiydi. Farklı değerlerle işleyen ve bizimkinden farklı bir kültürden geliyordu. Fakat tüm Vietnamlıların,

belki de güzel topraklarının acımasız ve kanlı tarihi tarafından ortaya çıkmış, doğuştan gelen bir onurları vardı. Vietnamlılar, Asyalıların, kaderlerini kabul etmelerine ilişkin bir Batı miti olarak, "kaderlerini kabul etmemişler"; ulusal kaderlerini belirlemek için yüzyıllardır, yabancılara ve birbirlerine karşı savaşmışlardı. Üstelik zor, hatta iğrenç olabildiği gibi, boyunlarını düşmana ya da müttefike eğmeye asla yanaşmayarak hayatta kalmayı başarmışlardı.

İki oturum vardı. Belirleyici olan, komutanın yenilenmiş evinde gerçekleşti. Oturuma Nixon, ben, Thieu ve kişisel asistanı katıldı. Ordu evinde ise daha çok ekonomik meselelerin konuşulduğu ve iki Dışişleri Bakanı'nın başkanlığında gerçekleşen bir toplantı vardı. (Nixon'ın hemen hemen tüm yabancı liderlerle yapacağı toplantılarda izlenmesi gerekecek bir modeldi.) Thieu, yalvaran bir tarzda değildi. Kendine güvenen bir şekilde hareket ediyordu; iyilik istemiyordu. Askerlerin planlanmış şekilde geri çekilmelerinin garip bir tablo oluşturabileceğinden endişeliydik. Bu tabloyu gözler önüne seren Thieu, bizden önce davranmıştı. Hanoi ile özel temasların Başkanlık düzeyinde başlatılmasını önerdik. Thieu, her türlü politik tartışmadan haberdar olması şartıyla kabul etti. Doğu Kıyısı ile olan beş saatlik zaman farkının medyayı, kayda geçirmeleri için baskı altına alması nedeniyle iki başkan, bir buçuk saat süren bir tartışmadan sonra komutanın evinden dışarı çıktı ve Başkan Nixon, ilk Amerikan askerlerinin geri çekileceğini duyurdu.

Nixon çok memnundu. Duyuruyu, politik bir zafer olarak değerlendirmişti. Stratejimizi geliştirmek için bize gerekli zamanı kazandıracağını düşünüyordu. Ben de dahil olmak üzere danışmanları da aynı fikirdeydi. Her iki hesaplamada da yanılmıştık. Hayati öneme sahip ara çizgiyi geçmiştik. Geri çekilme, oğulları risk altında olan ailelerin morallerinin bozulmasını artırmıştı. Bu da eleştirmenlere hiç ara verdirmedi; çoğunluğu, yaptıkları baskıların ilk geri çekilme kararını oluşturduğunu, daha fazla baskı yapmanın süreci hızlandırabileceğine, hızlandırılmış geri çekilmelerin bir çöküş ortaya çıkarabileceğine kimsenin de aldırmadığını -bazılarının ise sevineceğini- düşünüyordu.

O Haziran'da, altı ay önce ABD'nin geri çekilmeye ilişkin herhangi bir planı olmadığını belirten eski Savunma Bakanı Clifford, *Foreign Affairs* dergisinde 1969 yılı sonuna kadar 100.000 askerin tek taraflı olarak geri çekilmesini, 1970 yılının sonuna kadar da sadece lojis-

tik ve hava personeli bırakarak tüm savaş personelinin geri çekilmesini mükemmel şekilde ileri süren bir yazı yayınlamıştı.[9] Asla bir konuşmacının görüşünün karşısında geri çekilmeyen Başkan Nixon, bir basın konferansında Clifford'ın programında ilerlemeyi umduğunu sert bir şekilde çabucak cevapladı. Başkan'ın sözlerini "yorumlamak" için çok çaba sarf edilmesine rağmen, hasar verilmişti; karşılıklı geri çekilmeye ilişkin ısrarımız, hemen hemen her türlü olasılıktan yoksun bırakılmıştı. Tek taraflı olarak geri çekilmeye olan bağlılığımız yurt içinde, yurt dışında ve özellikle Vietnam'da, geri alınamaz olarak görülmüştü. Savunma Bakanlığı bütçesini beklenen asker azaltımı temelinde planlamaya başladığında son esneklik unsurları kaybedilmişti; bu nedenle geri çekilmelere müdahale etme, yeni silahların alımını etkileyen mali bir eksiklik yaratacaktı.

Öte yandan Kuzey Vietnamlılar, sembollerle değil gerçekle ilgileniyorlardı. Amerikan kuvvetlerinin sayısal küçülmesi ile oluşacak askeri etkenlik azalmasına karşı geride kalan geliştirilmiş güç yönünden, geri çekilmenin bize psikolojik faydalarını tartarak soğukkanlılıkla analiz ediyorlardı. Hanoi, mümkün olan en kısa sürede, mümkün olan en büyük geri çekilme için sürekli baskıda bulunuyordu. Geri çekilmemiz ne kadar hızlı olursa, bir pazarlık kozu olarak da o kadar daha az yararlı olurdu; karşılıklı çekilme talebi, tek taraflı çekilmemiz hızlanırken değersiz kalıyordu. Ayrıca geri çekilmemiz ne kadar hızlı olursa, Güney Vietnamlıların çöküş olasılığı da o kadar büyük olurdu. Böylelikle Kuzey Vietnamlılar, sürekli olarak karşılıksız geri çekilmelerimizin sadece "çok az miktar"da olduğunu ya da nihai niyetlerimiz hakkında "yeterince açık" olmadığımız konusunda şikâyet ediyorlardı; tek taraflı adımlarımızın, kendi sorumlulukları üzerinde hiçbir yükümlülük yaratmadıkları konumlarından asla sapmıyorlardı. Bir yıl içinde koşulsuz bir mühlet bitimi talep ediyorlardı.

Bu gerçeklikler, yurt içi müzakerelerimize hükmediyordu. Laird, 1969'da, birliklerin geri çekilmesine ilişkin beş alternatif plan hazırlamıştı. En altta, 50.000 askerin geri çekilmesi vardı, en üstte ise 100.000. Aralarında çeşitli sayıda ve yapıda kuvvetler bulunuyordu. Rogers, 85.000 rakamını destekliyordu; Genelkurmay Başkanlığı'nın görüşlerinin bilincinde olan Laird, en küçük rakamı (50.000) resmi olarak destekliyor ancak şahsen, reddedilmesinin önemli olmadı-

ğını da belirtiyordu. Uzun vadede Laird, on sekiz ila kırk iki ay arasında değişen zaman çizelgeleri ve geride kalacak kuvvetler -bu kuvvetler, Hanoi'nin birlikleri geri çekilinceye kadar kalmak üzere- için ise 260.000 ile 306.000 arasında tavanlar teklif etmişti. Laird'in 2 Haziran'da Başkan'a gönderdiği bilgi notunda, kırk iki ay süren (geri çekilmemizi 1971'in sonuna kadar uzatan) "makul" bir zaman çizelgesi ve geride kalmak üzere 260.000 asker önermişti. Kuzey Vietnamlıların karşılık vermeme durumunda ise daha hızlı bir geri çekilmenin, huzura kavuşma programında ciddi aksamalara, müttefik askeri kapasitede ciddi bir düşüşe ve Güney Vietnamlıların çöküşüne neden olabileceği konusunda uyarıyordu.

Bürokrasi içinde iki eğilim hızla gelişmişti. Vietnamlaştırma planı uygulamasının itibarı Nixon'dan başka Pentagon'a da gittiğinden, Dışişleri Bakanlığı, savaşı sona erdirme şanından ancak politik çabalarını büyük ölçüde arttırarak bir pay elde edebilirdi. Bu da siyasi ve ekonomik reform sürecini hızlandırmak için talihsiz Thieu ile çok fazla telgraf trafiği başlattı. Aslında arazi mülkiyeti sisteminde köklü bir değişiklik yürürlüğe konmuştu. Bununla birlikte savunuculuğumuz, Thieu'nun geniş kapsamlı reformlarını gücünden ve artan özgüveninden ziyade Amerikan baskısından kaynaklandığını göstererek onu zayıflatmış olabilirdi. 11 Temmuz'da Thieu, komünistleri ve uluslararası gözlemcilerden oluşan bir grubu içeren, Vietnamlılardan oluşan bir karma seçim komisyonu tarafından denetlenen ve komünistlerin de katılabileceği serbest seçimler önerdi. Bakan Rogers, ayrıntıların bir kısmını 2 Temmuz'daki bir basın toplantısında sızdırdı. Bu da Thieu'nun temkinli bir yaklaşımla yeni programının ön taslağını bize göndermesini geciktirdi.

Bu konular, Başkan ve kıdemli danışmanlarıyla 7 Temmuz'da Başkanlık yatı Sekoya'da yapılacak toplantıda tartışılacaktı. Rogers, Laird, Wheeler, Adalet Bakanı Mitchell, General Robert Cushman (CIA Direktör Yardımcısı) ve ben vardık. Sonuçta tartışmanın ana konusu, savaşta bariz bir durgunluk olmasıydı. Bu durum Hanoi'nin tükenişinden mi, yeni bir müzakere stratejisinden mi yoksa Hanoi'nin üstü kapalı mutabakatıyla gerilimi düşürmeyi başarmasına ilişkin teşebbüsünden mi kaynaklanmıştı? Bu durum, askeri bir durgunluğun hem zayiatları hem de iç baskıları hafiflettiği zamanki rahatlamada hissedilen

dönemin entelektüel karışıklığın belirtilerinden biri olmuştu, hiç kimse durgunluğun, stratejimizin başarılı olduğu gerçeğini yansıtıp yansıtmadığı ve bu nedenle devam etmesi gerektiği sorusunu sormamıştı. Bunun yerine, karşılıklı yavaşlama ile cevap vermemiz gerektiğine dair bir görüş birliği vardı. General Abrams'ın savaş meydanındaki düzenlemelerinde temel bir değişiklik yapılmasına karar verilmişti. Johnson yönetiminden miras kalan, Güney Doğu Asya'daki ABD kuvvetlerine ilişkin mevcut "görev bildirgesi", düşmanı "yenmek" ve Kuzey Vietnam'a geri çekilmesini "zorlamak" iddiasını açıklıyordu. 15 Ağustos'ta yürürlüğe giren yeni görev bildirgesi, Güney Vietnamlılara birliklerini güçlendirmelerine yönelik "azami yardım" sağlamaya, barışı sağlama çabalarını desteklemeye ve düşmana giden ikmal maddelerinin akışını azaltmaya odaklanıyordu. Oysa sonunda Başkan, son anda fikrini değiştirdi ve yeni direktifleri iptal etti. Fakat Laird, onları çoktan duyurmuştu ve geçerliydiler. Değişen emirlerin -hızlıca sızmış- herhangi bir pratik fark yaratıp yaratmadığını bilmiyorum. Geri çekilme konusundaki kararlılığımız göz önüne alındığında, niyetimiz ne olursa olsun bu durum imkanlarımızı yansıtıyordu.

30 Temmuz'da Nixon, dünya turunda, Saygon'da durarak bir sürpriz yaptı. Gizli Servis'in uyarısına karşı yine de gittiği için güvenlik nedenleriyle Saygon durağı son ana kadar açıklanmadı. Nixon, havaalanından Başkanlık Sarayı'na, olası bir keskin nişancı ateşinin menzil dışına çıkıp daha sonra Thieu'nun ofislerinin ağaçları arasına bir taş gibi düşmüş gibi görünen bir helikoptere apar topar götürülmüştü. Pilotların bu manevrayı ne kadar sıklıkla prova ettiğini ya da keskin nişancı ateşi ile karşılaştırıldığında riskin ne kadar olduğunu asla öğrenememiştim. Nixon, Thieu'ya, ABD'nin kamuoyundan destek almak için geri çekilmelerin devam etmesinin gerekli olduğunu söyledi. Ayrıca azalmaların sistematik bir zaman çizelgesinde ve bizim inisiyatifimizde yer almasının önemli olduğunu da öne sürdü. Mümkünse müzakereyle eğer gerekirse münferit olarak geri çekilmek suretiyle Vietnam'dan çıkacaktık.

Xuan Thuy ile Gizli Toplantı

Haziran ayında Hanoi'deyken Fransızların temsilcisi olan eski dostum Jean Sainteny ile müzakerelere ilişkin yeni bir girişimde bu-

lundum. Sainteny'nin karısı Claude, gelecek vaat eden genç yabancı liderlere ilişkin 1953 yazında Harvard'da gerçekleştirdiğim Uluslararası Seminer'deki öğrencilerimden biriydi. Yazar ve tarihçiydi, zeki olduğu kadar da güzeldi. Sainteny'yle evlendikten sonra Tuileries Bahçelerine bakan Rivoli Caddesi'ndeki evlerinde sık sık onları ziyaret etmiştim. Sainteny, ABD ile Hanoi arasında hiçbir temasın olmadığı yıllarda Vietnamlı zihniyetin iç yüzünü anlamama yardımcı olan zarif, oldukça zeki bir adamdı. Hanoi'deki deneyimlerini ve Vietnam'a dahil olmamız konusunda bana kendi değerlendirmelerini aktararak benimle çok zaman geçirmişti. Hindiçin'de görev yapan pek çok Fransız gibi, girişimimizi ümitsiz olarak görüyordu; milliyetçilikle bağdaşmayan bir tutumdu bu: Amerika, Fransa'nın başarısız olduğu yerde başarılı olabileceğini nasıl tahmin edebilirdi? Yurttaşlarının çoğunun aksine Amerika ve diğer özgür insanlar için onurlu bir çıkışın önemini anlamıştı. Temaslarımızı kendi hükümetine rapor edeceğinden şüphe etmiyordum. Bu bilgi ikincil bir öneme sahipti çünkü Fransa'ya tek taraflı bir yarar sağlayamazdı; sadece merakını tatmin eder, politikasını etkilemezdi. Üstlenmiş olduğu işi yaparken, Sainteny'nin onuruna ve güvenilirliğine inancım büyüktü. Kuzey Vietnamlılar da ona güveniyordu. Bir arabulucudan başka bir şey istenemezdi.

Bu yüzden 24 Haziran'da yeni bir girişimde bulunma yollarını araştırmak için Başkan'a, Sainteny'yi, Amerika'ya davet etmemizi önerdim: "Mevcut durumu şu şekilde değerlendiriyorum; Hanoi'nin şu anki ruh hali göz önünde bulundurulduğunda yeni teklifler, büyük olasılıkla pek bir fark yaratmayacaktır. Yine de hem kayda geçmesi için hem de Paris müzakerelerinde önemli bir ilerleme kaydedilmemesi nedeniyle başka bir girişimde bulunmamız gerektiğini düşünüyorum." Sainteny 15 Temmuz'da Oval Ofis'te Başkan'la görüştü. Sainteny'nin varlığından ABD'de kimsenin haberi olmadığından tercümanlık işi bana düşmüştü. Sözlü Fransızcamın zayıflığı göz önünde bulundurulduğunda bu durumun kesinlikle kimseye yardımcı olması beklenemezdi. Sainteny, Hanoi'yi bizim adımıza ziyaret etmeye hazır olacağını ve mesajımızı ileteceğini belirtti. Alternatif olarak da zaman zaman Paris'i ziyaret eden ve Harriman ile özel görüşmelere katılmış olan Kuzey Vietnam Komünist Parti Yönetim Kurulu'nun önemli bir üyesi Le Duc Tho ile benim görüşmemi önerdi.

İlk yolu seçtik. Nixon'dan, Ho Chi Minh'e iletilmek üzere özel bir mektup hazırlandı. Sainteny'den, mektubu kişisel olarak Hanoi'ye götürmesini istedik. Mektupta, barışa olan bağlılığımız vurgulanıyordu; kendi planlarımızla Hanoi'nin planlarını birlikte tartışmayı teklif ettik. Sonuç olarak:

> Bu trajik savaşın bir an önce durması için konferans masasına yönelmenin zamanı gelmiştir. Vietnam'ın cesur insanları, barış konusunda iyi düşünceler içinde olduğumuzu ve ortak bir çaba yürütmek üzere ne kadar açık sözlü ve açık fikirli olduğumuzu görecekler. Bırakalım tarih, bu kritik noktada, her iki tarafın da savaşmaktan ziyade barış peşinde koştuğunu kayıtlara geçsin.[10]

Fakat Kuzey Vietnamlılardan hiçbir cevap gelmedi; hatta Sainteny'ye vize vermeyi bile reddetmişlerdi. Mektup, Hanoi'nin Paris'teki temsilcisi Mai Van Bo'ya teslim edildi. Bir çığır açmayı denemeye karar verdiğimizde, Sainteny'den beni, Kuzey Vietnamlı müzakerecilerle görüştürmesini rica ettik.

Temmuz ayı sonunda dünya turuna çıkacak olan Başkan'a, *Apollo 11*'in denize inişinden başlayarak Güneydoğu Asya, Hindistan, Pakistan ve Romanya'ya yaptığı ziyaretlerde eşlik ettim. Başkan, eve doğru uçarken, Paris ve Brüksel'i ziyaret etmek üzere Başkan'ın yanından ayrıldım. Gizli toplantım, 4 Ağustos'ta, Sainteny'nin evinde yapılmak üzere planlanmıştı. Le Duc Tho, Paris'ten ayrıldığı için muhatabım, Hanoi'nin genel barış görüşmelerinde tam yetkili olan Xuan Thuy olacaktı. Bu ise sonradan öğrendiğime göre, bütün oturumlara hükmetmiş olan klişelerden ayrı olarak, daha az şey söyleneceğinin garantisi anlamına geliyordu. Çünkü Xuan Thuy, bir politikacıdan ziyade bu işler için görevlendirilen bir yetkiliydi. Komünist Parti'yi değil de Dışişleri Bakanlığı'nı temsilen, Hanoi'nin tutumunu genel görüşmelerde açıklamak üzere gönderilmişti. Ufak tefek, Buda yüzlü ve keskin zihinli, en şoke edici şeyleri söylerken bile sürekli gülümseyen, müzakere etme yetkisi olmayan birisiydi. Onun işi, psikolojik savaştı. Hanoi, ciddi görüşmeler yapmak istediğinde Paris delegasyonunun "Özel Danışmanı" olan Le Duc Tho, Kuzey Vietnam'dan gelecekti. Sadece en çılgın hayal gücü, onu esnek birisi olarak tanımlayabilirdi. Ama en azından yetkisi vardı ve sonunda müzakereleri bitiren de oydu.

Paris ziyaretimin bahanesi, Cumhurbaşkanı Georges Pompidou ve Başbakan Jacques Chaban-Delmas'ı, Başkan Nixon'ın dünya turu hakkında bilgilendirmekti. 4 Ağustos öğleden sonra etrafı görmeye gitme bahanesiyle Amerikan Büyükelçiliği'nden çıktım, kişisel asistanım Anthony Lake ve Paris'teki askeri ataşemiz General Vernon Walters ile birlikte, Sainteny'nin Rivoli Caddesi'nden pek de uzak olmayan evine gittik. O zaman gazeteciler tarafından etrafım kuşatılmamıştı; Sainteny'nin evine görünmeden gitmek çok da zor değildi. General Walters'ın orada bulunmasının nedeni, bir tercüman olarak dehası yüzündendi ve hem Başkan Nixon hem de ben, ona tamamen güveniyorduk. (Müzakereler için Paris seyahatlerimi ayarlayıp yanılmaz hassasiyeti, hayal gücü ve takdir yetkisi ile Çinlilerle temas kurmamıza yardımcı olacaktı.) Walters, dokuz dili akıcı bir şekilde konuşuyordu. Tercümanlık becerisi olağanüstüydü; aynı zamanda sadece görüşmede geçen ifadeleri değil, aynı zamanda konuşmacının tonlamasını ve tutumunu da yorumlayabilecek kadar büyük bir aktördü. Etkileyici olmadaki üstün yeteneği sayesinde, şayet aslı düzeltiliyorsa, artistik yeteneğiyle çevirinin hatalı olduğunu sağlama alırdı, ama Walters'ın çok kuvvetli hafızası nedeniyle not almayı reddetmesi de konuşmacıya bir rahatlık vermezdi. Xuan Thuy ile yapılan görüşme üç buçuk saat sürmüştü çünkü çift tercüme gerekmişti. İngilizce söylediklerimi Walters Fransızcaya, Xuan Thuy'un tercümanı da bunu Vietnam diline çeviriyordu. Xuan Thuy konuştuğunda ise tercüman Vietnam dilinden doğruca İngilizceye geçiyordu.

Toplantıya başlamadan önce biraz gergindim. Başmüzakereci olarak katıldığım ilk görüşme bu olabilirdi. Başkan Johnson adına bir yaz boyunca başarıya ulaşamamıştım. Bu toplantı, anlaşılması zor Kuzey Vietnamlılarla ilk görüşmem olacaktı. Onları samimiyetimize ikna edebilecek olursak, yine de hızlı bir ilerleme kaydedilme ihtimalinin yarı yarıya olduğunu düşünüyordum. Mesai arkadaşlarım ve ben, planlanan zamandan yarım saat önce Sainteny'nin evine vardık. Sainteny bizi oturma odasına götürdü ve ikramların nerede olduğunu gösterdi. Evinde, Vietnam'daki günlerinden kalma bazı değerli eserler bulunuyordu. "Uzlaşıma varamadığınız takdirde birbirine tabak takımlarını fırlatmayacağınızı düşünüyorum" dedi Sainteny umursamaz bir alaycılıkla ve müsaade istedi.

Xuan Thuy ve Mai Van Bo tam zamanında geldi. Birbirine bakan kanepelere oturduk, Amerikalı grubun sırtı Rivoli Caddesi'ne bakarken Vietnamlı grup ise Tuileries Bahçelerinin manzarasını görüyordu. Daha sonraki tüm toplantılarımda olduğu gibi, onurlarından ve sakin özgüvenlerinden çok etkilenmiştim. Burada, şiddet ve gerilla savaşını, mesleği yapan bir grup adam vardı; dış dünya ile olan temasları aralıklıydı ve mücadelelerinin gerekliliklerine göre şekilleniyordu. Ancak yeryüzündeki en güçlü iktidarın temsilcisi ile olan görüşmede, ince bir zekâyı yansıtıyorlardı, disiplinlilerdi ve sonsuz şekilde sabırlılardı. Sadece bir durum haricinde -1972 bahar saldırısının başarıya ulaşmasından dolayı mest olmuş ve küstahlık etmişlerdi- her zaman kibar ve soğukkanlılardı; kendilerinin asla endişeli görünmelerine izin vermezlerdi. Siyasi savaş konusunda uzmanlardı, sadece kendi istedikleri hızda ilerlenmesini isterlerdi; ne kandırılabilir ne de kışkırtılabilirlerdi. Amerika'nın verdiği tavizleri anında kabul edip karşılıklı yumuşama konusunda mecburiyet kabul etmezlerdi. Uzlaşmayı, zayıflığın itirafı olarak görürlerdi. Sadece Hanoi'nin kişisel çıkarlarına ilişkin kendi yaptıkları değerlendirmelerin doğru olduğunu düşünürlerdi. Kendilerinden her zaman eminlerdi; argümanlarımız tarafından yönlendirilebileceklerini, hatta etkilenebileceklerini -kendileri bile- kabul etmezlerdi. Amaçları, Güney Vietnam'da tam iktidara sahip olmaktı; bir sonraki turda rakiplerini rahatça yok edebilsinler diye en azından morallerini bozacak bir çözüm önerisinde bulunurlardı. Sadece 1972'deki Paskalya saldırılarının püskürtülmesinden sonra tamamen tükenmiş olarak, zafer arayışlarından sapmışlardı.

Çoğunlukla 1967'de Mai Van Bo ile görüşmek için yaptığım sonuçsuz çabalardan bahsettikten sonra toplantının amacına yöneldim. Vietnam halkının cesaretine ve ızdırabına olan saygımı ifade ettim. ABD, içtenlikle her iki tarafın da kendine olan saygısı ile uyumlu bir çözüm arayışındaydı. Yine de şu da var ki 1 Kasım itibarıyla bombalamanın durdurulmasıyla başlayan müzakereler bir yılını dolduracaktı. O dönemde ABD, karşılıksız olarak bir dizi jest yapmıştı: Takviye kuvvet göndermeyi durdurmuş, 25.000 askerin tek taraflı olarak geri çekileceğini duyurmuş ve daha fazla askerin geri çekileceğine dair taahhütte bulunmuştuk. NLF'nin de katılabileceği uluslararası denetimli serbest seçimlerin sonuçlarını kabul etmeyi de teklif et-

miştik. Hiç cevap yoktu. Paris'teyken, mümkün olan en yüksek seviyeden ve büyük bir içtenlikle müzakere, bir yaşına geldiğinde -ki bu da 1 Kasım demek- savaşı bitirmek için büyük bir çaba harcamamız gerektiğini belirttim. NLF'nin, On Maddesini tartışmaya hazırdık ama On Emir gibi taşlara oyulmuş ve müzakereye tabi olmayan teklifi de kabul edemezdik. Hanoi'nin resmi pozisyonunu anlamamızın yeterliliğine ilişkin bir sınav yaparak, öğrenciler gibi her toplantıda bize böyle davranılmasına uzun vadede toleranssız kalabilirdik.

NLF'nin On Maddesi ile Nixon'ın 14 Mayıs'taki Sekiz Maddesi arasında ortak bir zemin bulmak için daha yoğun bir şekilde müzakere edilmesi ve bu uğurda gereken çabanın gösterilmesi gerektiğini vurguladım. Özellikle ABD, istisnasız ve karşılıklı geri çekilme programının bir parçası olarak tüm kuvvetlerini geri çekmeye hazırdı. Özgür siyasi sürecin her türlü sonucunu kabul etmeye hazırdık. Her iki taraf da muharebe meydanında kabullenilmemiş şartlardan diğer tarafın konferans masasında vazgeçmesini bekleyemeyeceğini anlamıştı; adil bir sürecin, mevcut bir politik ve askeri güç dengesi izlenimini bırakması gerektiğini düşünüyorduk. Komünist tarafın dağılmasını istemediğimiz için komünist olmayan politik gruplaşmaları dağıtmamız da bizden istenmemeliydi. Başarılı müzakereler her bir tarafın, rakibinin fark etmeden mağlup edilemeyeceğini fark etmesini gerektirirdi. Başkan adına özel bir iletişim kanalı kurmayı teklif ettim. Müzakerelerin ciddi olduğu kanıtlanırsa Başkan, anlaşmayı kolaylaştırmak için askeri operasyonları yeniden gözden geçirmeye hazırdı. Aynı zamanda 1 Kasım'a kadar herhangi bir ilerleme kaydedilmediği takdirde ABD, sonucu her ne kadar ağır olsa da adımlarını dikkatle atmak zorunda kalacaktı.*

Beni sessizce dinleyen Xuan Thuy, ABD'nin konumunda bir değişiklik olduğundan daha önce haberi olduğuna dair hiçbir imada bulunmadı. Aslında ABD'nin en kapsamlı barış planını sunmuştum. Geride kalacak kuvvetlere ilişkin herhangi bir şart öne sürmeden bütün Amerikan askerlerinin tamamen geri çekilmesi önerisini destekleyerek Washington bürokrasisinde en barış yanlısı tutumun da ötesi-

* Nixon, dünya turunda gerek çeşitli ev sahibi hükümetlere gerekse bu uyarıların Hanoi'ye ulaşması beklentisiyle Washington'a yapılan devlet ziyaretlerinde çeşitli liderlere aynı noktayı vurgulamıştı. Öyle de yaptılar. Ancak herhangi bir ilerleme kaydedilmemesi durumunda, ne yapılacağına dair hiç planımız da yoktu.

ne geçmiştim. Askeri operasyonları hafifletmeyi önerdim. Thuy, tıpkı Kuzey Vietnam geleneğinde olduğu gibi, özellikle yoğunlaştırılmış müzakerelere yönelik prosedürler hakkında açıklama gerektiren birkaç soru sordu ve uzun bir monolog başlattı. İlk önce Vietnam'ın yüzyıllar boyunca verdiği bağımsızlık mücadelesinin destanını anlattı. Bu hikâyeyi önümüzdeki dört yıl boyunca çok daha fazla duyacaktım. Bu olay, yemek masasında dua etmek gibi bir ritüel haline gelmişti; sadece daha uzun sürüyordu. Vietnamlıların bütün yabancıları nasıl yendiğine dair bu kahramanca destanları etkileyici, hatta duygulandırıcıydı; uzun yıllar boyunca sürekli tekrar haline gelen bu nakarat, otokontrolümü sınıyordu. Yaklaşık kırk beş dakika sonra asıl meseleye dönen Xuan Thuy, On Madde'nin tamamen On Emir'e benzediğini söyleyerek bu maddeleri reddetti; ancak bunlar, savaşı yatıştırmaya yönelik tek "mantıksal ve gerçekçi temel"lerdi; Batı'ya özgü aklımı kavramaya ilişkin incelikten yoksun bırakan bir ayırımdı.

Xuan Thuy'a göre, askeri ve politik olmak üzere iki sorun vardı. Askeri çözüm, ABD ile birlikte Kuzey Vietnamlıların "uydu" kuvvetleri (müttefik ülkelerin desteklediği birlikler) olarak adlandırdıkları kuvvetlerin tamamen geri çekilmesiydi. Xuan Thuy, ABD'nin bu konuda fazla duyarlı olmadığını -yani onların geri çekilmeleri için koşulsuz bir takvim vermediğimizi- söyledi. Siyasi çözüm, Thieu, Ky ve Huong'un (Başkan, Başkan Yardımcısı ve müttefikimizin Başbakanı) görevden alınması ve Komünist Geçici Devrim Hükümeti ile "barışı, bağımsızlığı ve tarafsızlığı" destekledikleri sürece Saygon yönetiminin kalıntılarından oluşan bir koalisyon hükümetinin kurulmasını gerektiriyordu. Askeri ve politik olmak üzere iki konu birbirine bağlıydı, dedi Xuan Thuy; biri çözüme kavuşmadan diğeri de kavuşamazdı. Diğer bir deyişle ABD'nin tek taraflı olarak geri çekilmesi bile ne savaşı bitirecek ne de savaş esirlerimizin serbest bırakılmasını sağlayacaktı.*

Bu yüzden Amerikan birliklerinin geri çekilmesiyle komünist olmayan tarafın güçten düşeceğini düşünen Hanoi, diğer tarafın liderlerinin de ortadan kaldırılmasıyla oluşacak moral bozukluğu altın-

* Ulusal Kurtuluş Cephesi, Haziran 1969'da "Geçici Devrimci Hükümet" (PRG) adıyla bir hükümet oluşturdu.

da ABD'ye yeni bir hükümet kurması konusunda ısrarda bulunmaya devam etmişti. Eğer ABD bu türde bir politik karışıklık yaratmadan geri çekilme arsızlığını yapmış olsaydı, savaş daha uzun süre devam eder ve tutsaklarımız da orada kalırdı. Yıllarca, konumdan konuma, karşılıklı geri çekilmeden tek taraflı çekilmeye, geride kalacak kuvvetlerden tamamen geri çekilmeye kadar değişiklik olmuştu. Ama Hanoi hep aynıydı. Hanoi'nin başarmak için artık kendine güvenmediği şeyi elde edene kadar ne barışa ne de mahkûmlarımıza sahip olabilirdik; tek şey istiyorlardı ki o da müttefikimizin devrilmesiydi.

Komünistlerin kendileri için yapamadıkları şeyi yapmaya hazır değildik. Bu bize, Amerika'nın uluslararası pozisyonunu uzun zaman boyunca ipotek altına alabilecek bir onursuzluk eylemi gibi görünüyordu. Hanoi'nin bu talebi geri çektiği 8 Ekim 1972'ye kadar tüm müzakereleri çıkmaza götüren tek ve önemli mesele, müttefik bir hükümeti devirmeyi reddetmemizdi.

Her ne kadar Xuan Thuy ve ben daha az tartışmalı bir şekilde yerleşik pozisyonlarımızı yeniden tanımlamak dışında çok az şey başarmış olsak da her iki tarafın da diğeriyle temas kurmakta özgür olacağına ve başka bir toplantının gerçekleşmesi gerektiğine karar verdik. Xuan Thuy, Hanoi'nin diğer ülkelerden gelen aracıları sevmediğini ve bu kanalda mesaj almak ya da göndermek için bir Amerikalıyı belirlememizi istediğini söyleyince ben de General Walters'ı işaret ettim. Midway toplantısındaki bu türden gizli görüşmelere yetkisi olan ve başından beri gizli görüşmelerimin ayrıntılarından haberdar edilen Saygon'daki Büyükelçi Bunker'a, Başkan Thieu'nun bilgilendirilmesine yönelik bir özet gönderilmişti. Paris'te, Büyükelçi Lodge'un yokluğunda, yardımcısı Philip Habib, bana bilgi veriyordu.

Yeni kurulan kanal, 1969'da yine kullanılmamıştı. İki gün sonra 6 Ağustos'ta, Cam Ranh Koyu'na komünist bir saldırı düzenlenmişti ki bu da Xuan Thuy ile yapılan toplantıdan önce planlanmış olması gerektiği gerekçesiyle zar zor açıklanabilirdi. Ancak 11 Ağustos'ta komünist güçler, savaştaki sekiz haftalık sükûneti sonlandırarak, Güney Vietnam'da yüzden fazla şehire, kasabaya ve üsse saldırdı. En mümbit açıklama bile Hanoi'nin jestlere, müzakerelere, iyi niyetlere ya da mütekabiliyete inanmadığı sonucunu önleyemezdi.

Başka Bir Yeniden Değerlendirme

Nixon, 23 Ağustos'ta San Clemente'deki Beyaz Saray'dan* Washington'a dönüşüne kadar, bir sonraki 'askeri birliğin geri çekilmesi' düşüncesini ertelediğini bildirerek Kuzey Vietnamlıların yeni saldırılarına tepki gösterdi. Paris'te, Kuzey Vietnamlılardan alışılmadık şekilde gecikmeli ve görünüşe göre belirsiz bir tepki gelmişti. Tek taraflı geri çekilmemizdeki bariz gecikme, Hanoi'yi düşündürmüştü; Amerikan kuvvetlerine duyduğu saygıya ve eğer yurt içindeki durumumuz daha fazla sertliğe izin vermiş olsaydı ne olabileceğine dair bir ipucuydu bu. Ama böyle bir şey olmamıştı. Nixon'ın kararı, Mart ayında açıklamış ve sürekli tekrar etmiş olduğu (düşman faaliyeti, Paris'teki ilerlemeler ve Güney Vietnam kuvvetlerinin iyileştirilmesi) geri çekilmeye ilişkin üç kriterden ikisine uygun olmasına rağmen, verdiği bu karar Kongre ve medya tarafından öfkeyle karşılanmıştı. 25 Ağustos'ta Ho Chi Minh, Başkan Nixon'ın 15 Temmuz tarihli mektubuna cevap verdi. (Aslında yanıt, Ho'nun ölümünden üç gün önce 30 Ağustos'ta alınmıştı.) Ho'nun mektubu, Nixon'ın "Sayın Başkan" diye selamına karşılık vermeyerek, Kuzey Vietnam'ın mevcut pozisyonunu otoriter bir şekilde yineliyordu:

> Vietnam halkı, kendisini barışa, bağımsızlığa ve özgürlüğe derinden adamış bir halktır. Ülkelerini ve kutsal ulusal haklarını savunmak için fedakârlıkta bulunarak ve zorluklardan kaçmayarak sonuna kadar savaşmaya kararlılar. Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Güney Vietnam Cumhuriyeti Geçici Devrimci Hükümeti'nin On Maddeli genel çözümü, Vietnam sorununun çözümüne ilişkin mantıklı ve makul bir dayanaktır. Dünya halklarının sempatisini ve desteğini kazanmıştır.
>
> Mektubunuzda, sadece adil bir barışa yönelik hareket etme arzusunu dile getirmişsiniz. Bunun için ABD, bu savaşı durdurmalı ve birliklerini Güney Vietnam'dan çekmeli, güneydeki halkın ve Vietnam ulusunun, dış etki olmadan kendilerini kurtarma hakkına saygı duymalıdır. Vietnam sorununu çözmenin doğru yolu budur...

Ho'nun cevabı, sebebi ne olursa olsun -ister gerçek olsun ister yalandan öfkeye dayansın- bir defa daha Hanoi'nin yalnızca zaferden memnun kalacağını açıkça ortaya koyuyordu. ABD'nin sinir yorgunluğuna güveniyordu; bize, kamuoyunu yeniden toparlayabilmemize

* Nixon'ın California'ya geldiğinde kaldığı, Pasifik sahilindeki ev (ç.n)

olanak verebilecek müzakerelerde "ilerleme"ye dair herhangi bir görünüme tahammül edemezdi. Bizden gelebilecek çok doğal bir cevap, askerleri eve döndürmeyi bırakmak olabilirdi, ancak şimdiye dek geri çekilmenin hızı artmıştı. Azaltmalar, her zaman belirli bir süre için açıklanırdı; kısmen kamuoyundan, kısmen de bürokrasiden gelen baskıların, yaklaşan her dönemin sonunda artması kaçınılmazdı. Hanoi'nin savaş durumuna yönelik 23 Ağustos hamlesi, Nixon'ın geri çekilmeleri durdurmaya çalıştığı son seferdi.

12 Eylül'de bir sonraki asker azaltımını tartışmak üzere NSC toplantısı düzenlendi. Artık herhangi bir tartışma kalmamıştı. 16 Eylül'de Başkan, 15 Aralık itibarıyla asker tavanını 40.500 daha düşürme kararını açıkladı. İzin verilen tavan sayıdaki toplam azalma şimdi 65.500 anlamına geliyordu. Bu sayı, yılın başında Rogers'ın, savaşı sonlandırma konusunda halkı ciddi olduğumuza ikna etmek için gerekli görülenden 15.000 daha fazlaydı. 16 Eylül'de yapılan açıklamadan sonra geri çekilmelerimiz değiştirilemezdi; Başkan, bir sonraki geri çekilme için yeni bir artış açıklamadan, geri çekilme döneminin bitmesine asla izin vermezdi. Hanoi, mütekabiliyet olmadan ikinci hedefine ulaşmanın eşiğindeydi: Bombalamanın durdurulması, artık tek taraflı geri çekilmeye yol açıyordu. Uzun yol kat etmiştik: Tamamen geri çekilmeyi kabul etmiştik, tek taraflı olarak Vietnam'dan çıkmaya başlamış ve en ufak bir tepki vermeden askeri faaliyetlerimizi daha da azaltmıştık.

Politikamızın gidişatı konusunda tedirgin olmaya başlamıştım. Vietnam konusunda 12 Eylül'de yapılan NSC toplantısında, tartışmada çok az yer almış ancak sonlara doğru dayanamamıştım: "Savaşı sonlandırmak için bir plana ihtiyacımız var, sadece birlikleri geri çekmek için değil. İnsanların kafasında olan budur." Toplantıdan iki gün önce Başkan'a, Vietnamlaştırmaya ilişkin derin endişelerimi ifade eden ve varsayımları sorgulayan kişisel bir bilgi notu göndermiştim. Geri çekilmeler, Amerikan halkına "tuzlu yer fıstığı" gibi geliyordu; ne kadar fazla birlik geri çekersek, o kadar fazlası beklenirdi ve bu da sonunda belki de bir yıl içinde tek taraflı olarak tümden geri çekilme taleplerine yol açardı (aslında bu gerçekleşmişti). Askeri stratejimizin kamuoyunun sarsılmasına karşı yeterince hızlı bir şekilde işlemeyeceğini ve haklı olarak mutsuz bir şekilde, Hanoi'nin tam bir saldırı başlatmadan önce bizim büyük ölçüde geri çekilme-

mize kadar bekleyeceğini belirtmiştim. Kısacası, politikamızın işe yarayacağını düşünmüyordum. 10 Eylül tarihli bilgi notum, bu kitabın arkasındaki notlarda eksiksiz olarak yeniden basıldı.[11]

Bu bilgi notundan bir gün sonra politika seçeneklerini belirttiğim ve tamamen Vietnamlaştırmaya bağımlı bir stratejinin işe yaramayacağı konusunda bir defa daha uyarıda bulunduğum bir başka bilgi notu gönderdim. Bu bilgi notunun bir kısmı da arkadaki notlarda yer almaktadır.[12]

Benim tercih ettiğim yol, önerilen Vance misyonunun temelinde yer alan yoldu: müttefik bir hükümeti devirmek yerine özgür bir siyasi rekabet sağlayabileceğimiz en kapsamlı ve cömert teklifti bu. Eğer reddedilirse birliklerin geri çekilmesini durduracağız ve Kuzey Vietnam'ın limanlarına mayın döşeyerek ve belki de Çin ile olan demir yolu bağlantılarını bombalayarak Kuzey Vietnam'ı karantinaya alacaktık. Amaç, Hanoi'yi hızlıca müzakerelere çekmekti. Vance misyonu için yapılan planlama, ayrıntılı bir barış önerisi ortaya çıkardığında, madalyonun askeri tarafını araştırmak için Eylül ve Ekim aylarında yakın çalışma ekibim arasından güvenilir bir grubu Beyaz Saray Durum Salonu'nda topladım. Yakın çalışma ekibime, mevcut stratejimizin ince bir ip üzerinde yürümeye çalışmak gibi olduğunu söyledim; geri çekilmemizin fazla hızlı olması Hanoi'ye kararlı olduğumuzu gösterebilirdi veya geri çekilmelerimizin çok yavaş olması Amerikan halkını tatmin edebilirdi. Başkan'ın bu politikaya duyduğu güveni kaybettiğini ve taviz vermeye hazır olmadığını varsayarsak, hızlı bir sonuca nasıl varabilirdi? Dolayısıyla düşmanın askeri gücü üzerinde azami etki yaratmak için tasarlanmış bir askeri planın yanı sıra diplomatik sonuçlar hakkında bir değerlendirme ve son müzakereler için bir de olası senaryo oluşturulmasını istedim.

O zamanlar bazı hususların gözümden kaçtığını şimdi anlıyorum. Bu planlamaya "Ördek Kancası" adı verilmişti. Hal Sonnenfeldt ve John Holdridge, Sovyet ve Çin'in büyük bir gerginliği yeniden tırmandırmaya verebileceği tepkilerin analizlerini kâğıda dökmüştü. Yasal ve diplomatik değerlendirmeler hazırlanmıştı. Roger Morris, Tony Lake* ve Peter Rodman, Başkanlık konuşması taslağı üze-

Morris ve Lake daha sonra 1970'teki Kamboçya operasyonu söylentileri nedeniyle istifa etmişlerdi; yine de 1969 sonbaharında, üzerinde düşündüğümüz çok daha sert olan seçenek hakkında ahlaki açıdan herhangi bir tereddüte kapıldıklarına dair bir gösterge yoktu.

rinde çalışıyordu (bazı kısımları daha sonra 3 Kasım'da kullanılacaktı). Genelkurmay Başkanlığı, Kuzey Vietnam limanlarına mayın döşemeye ve dört gün sürecek bir hava saldırısında yirmi dokuz askeri ve ekonomik öneme sahip hedefi yok etmeye yönelik bir plan tasarlamıştı. Planda ayrıca Hanoi'nin ciddi pazarlıklardan kaçınmaya devam etmesi halinde kırk sekiz ila yetmiş iki saat sürecek periyodik saldırılar da gerçekleştirilecekti. Amaçlanan tarih, 1 Kasım 1969 idi çünkü tam bir yıl önce "hızlı ve üretken" müzakereler beklentisine girip bombalamayı durdurmuştuk.

Planlamamız, istikrarsız bir şekilde devam ediyordu. Senaryo şekillendikçe, hızlı ve "belirleyici" bir askeri eylemin mümkün olmadığı ve yönetimimiz tarafından bu kadar cesur ve riskli bir yolu izlemeye yetecek kadar görüş birliği olmadığı sonucuna varmıştım. 17 Ekim'de Başkan'a, yılın geri kalanında Kuzey Vietnamlıların Güney Vietnam'a sızma oranını değerlendirebilene kadar bu seçeneği ertelemesini tavsiye ettim.* Vietnamlaştırma hakkındaki şüphelerim, hem Kuzey Vietnam ordusuyla hem de yurt içi eleştirilerle çelişen ki bunun büyük bir kısmı tutarlı bir strateji kavramına şiddetle karşı çıktığı çözülemez ikilemi yansıtarak devam ediyordu. 30 Ekim'de Başkan'a, bir kez daha politikamızın dayandığı varsayımlarla ilgili şüphelerimi dile getirdiğim bir başka kişisel bilgi notu yazdım:

> Çok fazla Vietnam programının büyük bir tantanayla duyurulduktan sonra başarısız olduğunu gördük çünkü Vietnamlaştırma altında yatan varsayımlar hakkındaki sorularımı özet halinde size sunmam gerektiğini düşündüm. Bu yolun uygulanabilir olduğuna inanmak için bir dizi etken konusunda olumlu varsayımlarda bulunmalı ve Hanoi'nin de bunları kabul etmeyi düşüneceğine inanmalıyız.
>
> ABD'nin Vietnamlaştırma başarısı ile ilgili yaptığı hesaplamalar ve dolayısıyla Hanoi'nin stratejilerinin başarısı ile de ilgili hesaplamalar sıra ile şu hükümlere dayanmalıdır:
>
> - Savaşı herhangi bir şekilde sürdürmemize ilişkin ABD'deki toplumsal muhalefetin temposu. (Geçmişteki deneyim, Vietnamlaştırmanın bunu önemli ölçüde yavaşlatmayacağını göstermektedir.)

* Aslında bu bir bahaneydi. Ördek Kancası planıyla ima edilen stratejinin, sızma oranıyla hiçbir ilgisi olmamalıydı; benim öngörüme göre, kuvvetlerimizi çok daha azaltana kadar sızma başlamazdı. Plan, öncelikle müzakerelerin ilerleyişi ile bağlantılı olmalıydı.

- ABD hükümetinin bu politikayı yerine getirirken kendi disiplinini sürdürme yeteneği. (Kamuoyu baskısı arttıkça, artan sayıda basın sızıntıları vb. ile gittikçe büyüyen hükümet kargaşasına maruz kalabilirsiniz.)

- Güney Vietnam hükümetinin ve Amerikan geri çekilmelerinin ardından yerine gelecek silahlı kuvvetlerin, fiziksel ve psikolojik açıdan fiili yeterlikleri. (Bu konu itibarıyla kesin kanıt yoktur; aslında bu görüş ile geçmişteki deneyim, iyimserlikle ters düşmektedir.)

- Hanoi'nin mevcut kayıplarının daha sonraki savaşma kabiliyetini etkileme derecesi; yani askeri kadro, siyasi içyapı, vb. (Yine de kanıtlar kesin değildir. Gelişim kaydetme konusundaki raporların çoğu, düşmanın siyasi gücünün azalmasından ziyade ABD kuvvetlerinin ne ölçüde başarılı olacağıyla ilgilidir.)

- GVN'nin barışı sağlamaya yönelik şu anki girişimlerinden sağlam bir siyasi fayda kazanma kabiliyeti. (Yine ilerleme raporları büyük ölçüde ABD kalkanının arkasındaki güvenlik kazanımları hakkındadır.)

Dolayısıyla, kesin olamayacak bir dizi olumlu varsayıma dayansa da yine de mevcut analizlere dayanarak Vietnamlaştırma politikamızdan kimse emin olamaz.

Başkan'a gönderdiğim bilgi notum biraz hayalciydi. Vietnamlaştırmaya ilişkin tek gerçek alternatif, derhal geri çekilme ya da hesaplı bir Vance hareketinin ve Ördek Kancası planının bir parçası olarak gerginliği tırmandırmaktı. Amerikan yaşamına hâkim olan eğilimdeki en sert eleştirmenler bile 1969'da ani bir geri çekilmeyi önermemişti. Müttefikimizin çöküşünü hızlandırarak, kendi başına hayatta kalma şansı vermediği için bu durum bariz bir ihanet anlamına gelirdi. Özellikle Japonya'da olmak üzere, Asya'da, ABD'ye olan güveni sarsardı; tüm bu dönem boyunca, hiçbir Avrupa lideri, bize miras kalan savaştan koşulsuz bir şekilde vazgeçmemiz için bizi cesaretlendirmemişti. Çin'e açılmamızın böyle bir utançtan sonra yolunda gideceğinden şüpheliyim. Ne de olsa Çin, sınırlarındaki büyüyen Sovyet tehdidine karşı bir denge bulmak için yavaş yavaş bize doğru ilerliyordu. 500.000 kişinin anında çekilmesi bile lojistik olarak mümkün değildi; Pentagon, dört yıl boyunca Vietnam'a gidenleri geri çekmek için en az on iki ila on sekiz ay gerekeceğini tahmin ediyordu. Askerlerin, kesinlikle çöküşümüzün neden olacağı ayrışmanın ve korkunun ortasındaki bu zor durumdan kurtarılmaları gerekiyor-

du; Güney Vietnam'ın bir milyona yakın ordusu, ona ihanet eden müttefikine düşman olabilirdi. Üstelik böyle bir yol için halk desteği de yoktu; her oylama, tek taraflı geri çekilmenin ezici bir çoğunluk tarafından reddedildiğini gösteriyordu. Halk, hükümet planlamacıları kadar kararsızdı; Vietnam'dan çıkmamızı istiyordu fakat yenilgi de istemiyordu. Her şeyden önce Hanoi, tek taraflı olarak geri çekilsek bile savaşın sona ermeyeceğini (ya da mahkûmlarımızı serbest bırakmayacağını) defalarca açıklamıştı. Ülkeden çıktığımızda, müttefiklerimizi iktidardan almak ve komünist egemenliğinde bir koalisyon hükümeti kurmak zorunda olduğumuz söylenmişti.

1970'ten itibaren ilk başta olmasa da eleştirmenlerimiz, geri çekilmemiz için son bir tarih bildirmemiz konusunda bizi zorluyordu. Fakat bu durum, ya Vietnamcılığın bir varyasyonu ya da şartlı teslim olmanın eş değeri idi. Eğer son tarih isteğe bağlıysa -ki çok kısa- her şey parçalanacak ve çöküş için bir formül olacaktı. Eğer son tarih, Vietnamlaştırmaya ilişkin kendi planlamamız açısından makul olsaydı, tek fark, kamuoyuna açıklanmasıydı. Mesele, bir duyurunun savaştan çıkarılmamıza yardımcı olup olmadığı ya da engelleyip engellemeyeceği konusundaki taktiksel karardı. Sonuç ne olursa olsun bizim kararımız, kamuoyuna yapılacak bir duyurunun Hanoi'nin pazarlık etmesin, mümkün kılabilecek son teşvikleri yok edeceğiydi; o zaman sadece harekete geçmek yerine beklemekle daha iyi bir sonuç alabilirlerdi. Bütünüyle geri çekilmeye ilişkin sabit bir takvim varken Amerikalı ailelere oğullarının hayatlarının neden risk altında olması gerektiğini nasıl açıklayacaktık? Clark Clifford da dahil olmak üzere çoğu sorumlu eleştirmenin ilk başta, geride büyük bir kuvvet bırakarak, 1970'lerin sonuna kadar muharip birliklerin geri çekilmesini istediğini hatırlamak önemlidir. Bizim kendi planlamamızla bunun arasında tam dört ay fark vardı.

Bize sıkça baskıda bulunulan bir diğer argüman ise pazarlık konumumuz üzerinden Saygon'u "veto" etmekten vazgeçmemiz gerektiğiydi; daha genel olarak, Güney Vietnam hükümetinin sözde baskıcılığına yönelik bir saldırıydı bu. Kuvvetlerimizin bulunduğu bölgede hükümetin politikalarımız üzerinde bir etkisi olduğunu inkâr etmek saçma olurdu. Güney Vietnam hükümetinin kendine güveni, meşruiyeti ve hayatta kalabilmesi, savaşın en önemli konularından biriydi;

eğer dayanma kapasitesinin ötesindeki baskılarla onu çökertirsek, aslında Hanoi'nin şartlarına uymuş olurduk. Ancak Saygon üzerindeki etkimiz bunun tersinden çok daha büyüktü. Baskımıza cevap olarak Saygon hükümetinin, tabanını genişletmeye ve komünistlerle siyasi bir rekabete katılmaya yönelik olağanüstü çaba sarf ettiği konusunda şüpheye yer yoktu. Önemli bir toprak reform programı oluşturulmuş ve komünistlerin temsil edileceği bir seçim komisyonu önerilmişti. Saygon'un politikaları, Amerikalı eleştirmenlerin kabule yanaşacaklarından daha çoğulcuydu ve haliyle bu durum da çalkantıya sebep olurdu; insani açıdan ise gündemdeki alternatif konu, Kuzey Vietnam'ın soğuk tavırlı totaliterizminden çok daha iyiydi.

Güney Vietnam hükümetinin iç güvenlik sorunu, otokrasi için gelişigüzel şekilde uydurulmuş bir bahaneden ziyade şehirlerdeki organize terörizm ve kırsal kesimlerde neredeyse her gün karşılaşılan suikast ve adam kaçırma gerçeğiydi.*

Güney Vietnam'ın askeri komutanlarının bağımsızlığı ve siyasi ağırlığı ile savaş ağacılığına olan eğilimleri, anayasal hükümet bir yana, Thieu'nun kişisel otoritesi için bile bir zorluktu. Fakat 1963'te Ngo Dinh Diem'in devrilmesi nedeniyle ABD burada bazı suçlamalara katılıyordu çünkü bunun sonucunda mülki idarenin kitlesel tasfiyesi, daha sonraki rejimleri orduya bağımlı hale getirmişti. Açıkçası, uzun bir özgürlükçü geleneğe sahip olan müreffeh bir ülkenin siyasi uygulamaları, iç savaşın harabeye büründürdüğü az gelişmiş bir ülkede tam olarak uygulanamadığı gibi kendi İç Savaşımızda da Başkan Lincoln tarafından uygulanmamıştı. Thieu'ya çok sık saldırmak, somut reformun savunuculuğundan ziyade sorumluluktan kaçınmamız için bir mazeretti.

Gerçek şu ki basit bir şekilde ülkeden çıkmaya ya da Saygon'u dağıtmaya yönelik alternatifler, gerginliği tırmandırma ve Vietnamlaştırmaydı. Sonunda askeri seçeneği reddettik çünkü üstün gelmek için gereken süre boyunca kamuoyunun desteğini alabileceğimizi düşünmüyorduk, çünkü böyle bir durumun sonucu sıkıntılara yol açardı ve eğer başarılı olsaydık Saygon, kontrolü ele geçirmek için hâlâ ha-

* Suikastlar ve adam kaçırma olayları genellikle okul öğretmenleri de dahil olmak üzere Saygon'un en yetkililerine yönelikti çünkü bu kişiler, Saygon'un kamuoyunun desteğini alması için önemli kişilerdi.

zır olamayabilirdi. Açıkçası bu duruma pek yanaşmadığım için meselenin üzerine de detaylı bir şekilde eğilmemiştim çünkü büyük ölçüde ben ve yönetimdeki herkes, sadece savaşın bitmesini istemekle kalmayıp aynı zamanda bunu en az sarsıcı şekilde yapmak için can atıyordu. Yönetimi, ılımlı eleştirmenlerinden ayıran şey felsefeden ziyade nüanstı. İzleyeceğimiz yol, geri çekilmeye devam etmemiz yönündeydi; esnekliği koruma arzumuz ve bu nedenle halka açık bir son tarihi reddetmemiz, tüm geri çekilmemizi hızlandırmak için biraz bedel ödeyerek, Hanoi'nin bir noktada pazarlık edebileceği umudumuzdan kaynaklanıyordu.

Sakinleştirilemeyen Güvercinler

Kamuoyundaki genel hava, bu nüansa pek de ılımlı bakılmadığını gösteriyordu. Zira savaş, tartışmaların asıl meselesinin ötesine geçen konuları ve duyguları aşan güçleri harekete geçirmişti.

Göreve başlama töreninden bir hafta önce 12 Ocak 1969'da, *Washington Post*'un seçkin diplomatik muhabiri Chalmers Roberts, Nixon'ın ikilemini zekice özetledi:

> Tahminen, ülke ve Kongre, yeni Başkan'a, Vietnam Savaşı'ndan onurla ayrılma yolunu bulması için altı ay süre verecektir. Fakat çok büyük olasılıkla altı ay ya da halkın tutumunun verebileceği herhangi bir sınırlı uzatma da yeterli olmayacaktır...
>
> Kendi sözlerinden tam olarak bu yoruma varılamasa da Başkan Nixon, Johnson'ın yolundan gitmeye mecburdur.
>
> Seçim kampanyası, 31.000'den fazla Amerikalının hayatının kaybıyla alay etmeyecek şekilde, Amerikalıların büyük çoğunluğunun Vietnam'dan çıkmak istediğini açıkça ortaya koymaktadır.
>
> Bu yöndeki görüşler, Bay Nixon'ı hem zaman hem de asıl mesele açısından kısıtlamaktadır...

Tıpkı bu şekilde oldu. 1969'da aylar geçtikçe, halk protestoları ve gösterileri ile medyada ve Kongre'de müzakerelerde tek taraflı taviz taleplerinin hızlandırılmasıyla karşılaşmıştık. Tek bir ortak konu vardı: Barışın önündeki engel Hanoi değil, kendi hükümetlerinin barışa yönelik yetersiz ithafıydı.

Gelecek nesiller, Vietnam Savaşı'nın neden olduğu iç karışıklığı görselleştirmekte zorlanabilir. 2 Temmuz 1969'da savaş karşıtı kadınlar, New York'taki taslak kayıtları imha etmişti. 6 Temmuz'da, Barış İçin Kadınlar grubunun üyeleri, Vietkong'u temsil eden üç kadınla buluşmak için Toronto Üniversitesi'ne uçtu. İki kentin belediye başkanları, oğullarını Vietnam'a göndermekten vazgeçmesi için Başkan'a dilekçe verdi. Göstericiler 15 Temmuz'da sahte bir Fort Lewis işgali başlattı. Pentagon'da, basamaklarına kan dökülmesi gibi etkileyici jestler de dahil olmak üzere haftalık gösteriler yapıldı. 14 Ağustos'ta Honolulu'daki bir üsten on iki genç asker, "Amerikan askeri sisteminin doğasında var olan adaletsizliğe karşı derin bir katılım eylemi" olarak bir kiliseye sığındı. Vietnam'da Barış için Şirket Yöneticileri adlı bir grup, 28 Ağustos'ta Beyaz Saray'a, "balayının bittiğini" bildirmek için çağrıda bulundu. Nixon, Ağustos ayında Batı kıyısında bulunan San Clemente'deki evinde, sürekli gösterilere maruz kalıyordu. 3 Eylül'de Beyaz Saray'ın dışında, iki yüz yirmi beşten fazla sayıda psikologdan oluşan bir grup, Vietnam Savaşı'nı, "zamanımızın deliliği" olarak protesto etti. Protestocular, halk mitinglerinde savaşta ölenlerin isimlerini okuyor ve Kongre Kayıtlarına ekliyorlardı. (Bu da fedakârlıklara ve ölümlere kayıtsız kalmalarını kendilerinden sonrakilere aktarmak için daha fazla bir mecburiyet duymaları gereken, bazı eski Johnson ve Kennedy yönetimi üyelerinin yaptığı gözde bir etkinliğe dönüşmüştü). Ağustos ayında protesto hareketinin liderleri, hükümete baskı yapmak için -sözde Moratoryum- 15 Ekim'den başlayarak birkaç ay boyunca gösteri yapacaklarını bildirdiler. Tüm bunların üzeri, medya tarafından çarpıcı bir şekilde ve genellikle onaylanarak kapatılıyordu. Çok az sayıdaki birkaç protestocu, biraz esneklik için bile olsa bir kez Hanoi'ye hitap edilmesini ya da sadece bir olasılık da olsa, kendi hükümetlerinin samimi olabileceğini kabul etmeye hazırdı.

Yaz biterken öğrenciler üniversitelere dönünce ve Kongre de tekrar iş başı yapınca, protestonun hızı artmaya başladı. Eldeki kanıtlar bunu tam tersini gösterse de 3 Eylül'de Ho Chi Minh'in ölümü, Paris'teki çıkmazı sona erdirmek için yeni bir fırsat ortaya koyuyordu. Bize çok fazla rahatsızlık vermiş bir lidere saygı duyarak ateşkes önermemize ve böyle bir ateşkes sonrasında bunun kalıcı olacağı umudu ile sanki Hanoi'ye, sürekli reddetmiş olduğu bir düzenleme-

ye dikkat çekmeden geçiş yaptırılabileceğine dair bir yaygara vardı. Aslında Ho'nun cenazesinin olduğu gün, bir ateşkes ihtimali sezinlemiştik ve elbette ki muhaliflerimiz bizi bu konuda hiç desteklememişti. Yaz biterken Chalmers Roberts'ın 5 Eylül'de *Washington Post*'ta detaylı bir analizi çıkmıştı. Roberts, savaş karşıtı ihtirasın daha yeni ısınmaya başladığını ifade ediyordu:

> [San Clemente'de kalan] Sayın Nixon, savaş hakkında ne yapmaya çalıştığını açıklamaktan kaçmayı başarıyor. Kongre üyeleri başka yerlerdeyken ve üniversite öğrencileri de plajlardayken savaştaki rakiplere hiç odaklanılmadı.
>
> Ancak tüm bunlar kesinlikle değişmek üzere. Sayın Nixon gelecek Salı, Beyaz Saray'a geri dönecek ve o zamana kadar Kongre'nin geri kalanı da şehirde olacak. Birkaç gün içinde de... öğrenciler kampüse dönecek.
>
> Ho'nun ölümü, Nixon açısından yeni girişimler doğurmak üzere. Ho'nun Paris'teki adamı Xuan Thuy, Salı günü yaptığı açıklamada, ABD'nin büyük ölçüde geri çekilmesinin Paris müzakerelerini ölü noktadan uzaklaştıracağını ima ediyor gibiydi.
>
> Her iki olayın da barış yanlısı Amerikalılar için büyük kazanç olması muhtemel. Uzun yaz sona erdi ve Amerikan kamuoyunda yeni güçler harekete geçmekte. Eğer kamuoyu desteği istiyorsa, Başkan'ın yakında daha fazla söz söylemesi ve muhtemelen de daha fazlasını yapması gerekecek.

Roberts'ın tahmini doğru çıkmıştı. 3 Eylül'de Maine Senatörü Edmund Muskie, Başkan Nixon'ın savaşı bitirme planının "çok belirsiz" olduğundan şikâyet etmiş ve ayrıca Nixon'ın askeri bir zaferden ziyade müzakere edilmiş bir mutabakat arayışında olup olmadığını sorgulamıştı. ("Zafer", bir laf haline geliyordu.) 5 Eylül'de Senatör John Sherman Cooper ve Senatör Gaylord Nelson, Başkan'a, savaşı sona erdirmeye ilişkin yeni girişimler önermek için Ho Chi Minh'in ölümünün yarattığı "fırsat"ı kullanmasını önerip bu fırsattan nasıl istifade edileceğini veya bu fırsatın nasıl ortaya çıktığını söylememişlerdi. 6 Eylül'de Senato Çoğunluk Lideri Mike Mansfield de aynı öneride bulundu. 18 Eylül'de Başkan'ın, 40.500 askerin geri çekildiğini açıklamasından iki gün sonra Senatör Edward Kennedy, Başkan'ın Vietnam politikasına saldırdı ve Saygon rejimini uzlaşmanın önündeki engel olarak damgaladı. 21 Eylül'de yapılan bir röportajda Cyrus Vance, "leopar benekli federal ya da konfederal bir çözüm" önererek,

"behemehal bir ateşkes" çağrısında bulundu.[13] (Vance hareketinin bir parçası olarak Dobrinin'e ateşkes önermiş ve Hanoi'nin ise buna hiç ilgi göstermemiş olmasına rağmen). 25 Eylül'de New York'tan Kongre üyesi Allard Lowenstein, bu defa Nixon'ı hedef göstererek başka bir "Johnson'ı bırakın" tarzı eylem için halk desteğini harekete geçirecek planlar açıkladı. Aynı gün New York Senatörü Charles Goodell, Senato'nun, 1970'in sonuna kadar tüm ABD askerlerinin Vietnam'dan geri çekilmesini gerektirecek bir karar alacağını açıkladı.

15 Ekim Moratoryumu daha da yaklaştıkça, her iki taraftan gelen Kongre eleştirmenleri seslerini daha fazla duyurmaya başladılar. 2 Ekim'de Senatör Mansfield, Başkan'dan, behemehal bir ateşkes önermesini istedi. Senatör Eugene McCarthy aynı gün Goodell'in önerisine destek verdiğini duyurdu. 3 Ekim'de Senatör Charles Percy, yönetimden, düşman, durumdan faydalanmadığı sürece müttefik saldırı operasyonlarını durdurmasını istedi; bombalamanın durdurulmasıyla ilgili müzakereleri başlatmış olan aynı formüldü bu. 24 Eylül-15 Ekim arasında Kongre'de on bir savaş karşıtı yasa tasarısı verildi. Bunlar, Senatör Goodell'in Aralık 1970 itibarıyla ABD muharebe kuvvetlerine ilişkin fonu kesme kararını, Senatör Mark Hatfield ve Senatör Frank Church'ün tüm ABD güçlerinin Vietnam'dan derhal çekilmesi için bir program yapılması çağrısını ve Senatör Jacob Javits ve Senatör Claiborne Pell'in 1970 itibarıyla muharebe kuvvetlerinin geri çekilmesine ilişkin yasa tasarısını ve Başkan Johnson'ın Vietnam'da ilk kez Amerikan muharebe kuvvetlerini öne sürmüş olduğu 1964 Tonkin Körfezi Kararı'nın feshini içeriyordu. Tanınmış kişiler tarafından yapılan basın açıklamaları çoğaldı. 9 Ekim'de Yale Rektörü Kingman Brewster, Vietnam'dan koşulsuz olarak geri çekilme çağrısında bulundu.

10 Ekim'de, yetmiş dokuz özel yüksekokul ve üniversitenin rektörleri, Başkan Nixon'a yazılı açıklama yaparak geri çekilmeler için kesin bir tarih vermesini istedi. 13 Ekim'de Ulusal Kentsel Ligi'nden Whitney Young savaşa, "ahlaki ve manevi bir akıt" diyerek sert ifadeler kullanıp bu durumun yurt içindeki ırkçı gerilimleri daha da şiddetlendirdiğini dile getirdi. 14 Ekim'de Kuzey Vietnam Başbakanı Pham Van Dong, Amerikan halkının "meşru ve acil talebinin" asil bir yansıması olarak "mücadele"lerini takdir ederek Moratoryum'un

şerefine, Amerikan savaş karşıtı protestocularına dair benzeri görülmemiş bir açık mektupla kamuoyundaki tartışmalarımızı besledi... "ABD saldırganlığına karşı çıkan Vietnam halkı ve ABD'nin yenilikçi halkı, kesinlikle mutlak bir zaferle taçlandırılacaktır."

Moratoryum gösterileri 15 Ekim'de ülke genelinde gerçekleşti. 20.000 kişilik bir kalabalık, New York'un finans bölgesinde bir öğle vakti toplandı ve Başkan Johnson'ın eski Asistanı ve Basın Sözcüsü Bill Moyers'i dinledi. New Haven Green'de otuz bin kişi toplandı. Elli bin kişi de Beyaz Saray'ın görüş alanı içindeki Washington Anıtı bölgesinde bir araya geldi. Anıttaki gösteriden önce mum taşıyan birkaç bin kişi, şehirde gezindi. George Washington Üniversitesi'nde Dr. Benjamin Spock, büyük bir topluluğa, Başkan Nixon'ın "kişiliğindeki kısıtlamalar" nedeniyle savaşı bitiremeyeceğini belirtti. Müşterek bir konuda birleşen 100.000 kişinin Boston'daki gösterisi, en büyük gösteriydi. Binlerce kişi komşu caddelere dökülmüştü. Senatör George McGovern da dahil olmak üzere çok sayıda konuşmacı, büyük bir kalabalığa, sanki yukarıda gökyüzünde bir barış sembolü çizen uçak gibi hitap ediyordu. Her konuşmacı bitirdikçe kalabalık, "Şimdi Barış, Şimdi Barış" sloganıyla bağırıyordu. Tüm bu gösterilerin ortak özelliği, Amerikan hükümetinin barışın önündeki engel olduğu; onurlu bir barış için bir programa -küçümseyici bir alaya neden olan bir kavrama- değil de savaşın istenmezliğine dair bir açıklamaya ihtiyaç olduğu inancıydı.

Hem *Time* hem de *Newsweek,* büyük şehirlerde ve üniversite kampüslerinde yapılan gösterilere birçok sayfa ve etkili fotoğraflar ayırmıştı. *Time,* Moratoryum mesajını, Başkan Nixon için şöyle yorumlamıştı:

> Aslında Seferberlik Günü'nün Richard Nixon'a mesajı nedir? Birçok katılımcı, tüm ABD kuvvetlerinin Vietnam'dan derhal ve tamamen geri çekilmesini talep ediyor. Yine de moratoryum, yeni bir saygınlık ve popülerlik kazanmış olmasına rağmen hiçbir şekilde Başkan'a o çözüm için bir gereksinim sunmuyordu. Seferberlik Günü'nün ortaya attığı şey Richard Nixon'a savaşı sonlandırmak için daha fazlasını ve bunu da daha hızlı bir şekilde yapması gerektiğine dair kesin bir işarettir. İlerleme hızlanmadıkça Başkan, ABD'nin Vietnam meselesini onurla ve ABD'nin çıkarlarını ve dünyadaki etkisini koruyacak şekilde halledebileceğine inanmaya devam ettiği sürece iki-üç yıl boyunca yurt içi desteğini sürdürmekte büyük zorluk çekecektir.

On yıllık bakış açısıyla bile, zor bir savaşın ortasında kendi kendine parçalanan bir ulusun bu gösterisinde melankoli hissinden kaçınmak zordu. Ekim ayı itibarıyla yönetim, elli binden fazla askerin geri çekildiğini, B-52 sortilerinin %20 oranında, taktik hava operasyonlarının da %25 oranında düşürüldüğünü ve saldırı operasyonlarının son bulmasına ilişkin bir karar anlamına gelen, General Abrams'a bildirilen savaş emirlerindeki değişikliği açıklamıştı. Önceki yönetim, 550.000 Amerikalıyı Vietnam'a göndermiş, Kuzey Vietnamlılar ayrıldıktan altı ay sonra geri çekilmemiz dışında müzakere teklifinde bulunmamış ve ondan sonra da geride kalacak büyük bir kuvvet konusunda ısrar edeceğini açıkça belirtmişti. Yine de bir anlaşma gereği on iki ay içerisinde tamamen geri çekilme teklifinde bulunan NLF de dahil olmak üzere serbest seçimler ve NLF'nin de temsil edileceği karma seçimler sunan ve ateşkes konusunu gündeme getiren yeni bir Başkan'a eziyet edilmesi ve saygınlığına zarar verilmesi konusunda küçük bir vicdan azabı vardı.

Halkın rahatsızlığı, demokraside liderlerin topluma karşı sorumluluğu sorusunu derin bir şekilde ortaya çıkarmıştı. Ulusal çıkarlara ilişkin görüşleri kamuoyunda hâkim olan havayla örtüşen lider, şanslıdır. Ancak bu algıların farklı olması durumunda yükümlülüğü nedir? Demokrasinin sığ bir bakış açısı, liderin pasifliğe indirgenmesine neden olur ve basit bir şekilde kamuoyu görüşünü anladığı şekilde belli eder. Ancak böyle bir yol, halkın işlerini yürütmekle yükümlü olanlardan beklenti alma hakkına sahip olduğu niteliklerin boşa çıkmasıdır. Liderler, kamuoyu yoklamaları yapmaktan değil, eylemlerinin sonuçlarından sorumludur. Felaketle sonuçlanan bir karar yaygın halk desteği ile alınmış olsa bile felaketlerden liderler sorumlu tutulur. 1938'de Münih Anlaşması, Chamberlain'i oldukça popüler hale getirmiş ve Churchill'i ise panik yaratan bir baş belası rolüne büründürmüştü; 18 ay sonra Chamberlain bitmişti çünkü Münih Anlaşması'nın itibarı sarsılmıştı. Vietnam Savaşı ile sorun daha da karmaşıklaşıyordu. Doğru ya da yanlış -ben hâlâ doğru olduğunu düşünüyorum- bu kapitülasyonun ya da bununla sonuçlanan adımların, yalnızca dünyanın istikrarsızlığını hızlandıracak şekilde ABD'nin güvenilirliğini parçalamaya yönelik bir dönem başlatabileceğini düşünüyorduk. Muhalefet sesini çıkarıyordu, bazen şiddetliydi; üniversite, eğitimli büyük bir azınlıktan oluşuyordu; kesinlikle medyayı kontrol ediyor ve tam olarak istediği gibi kullanıyordu. Ancak bize göre yan-

lıştı. Amerikan halkının çoğunluğu bizim algımıza katılıyor gibi göründüğünden, inancımızdan vazgeçemezdik. 1969'da hiç vakit kaybetmeden yapılan Kamuoyu Anketi, Başkan'ın savaşı idare etmesine ilişkin desteğin %44'ün altına düştüğünü göstermişti (ve muhalefet %26'da kalmıştı). Ekim ayındaki kitlesel gösterilerin zirvesinde halkın %58'i, Başkan'a destek vermiş ve sadece %32'si karşı çıkmıştı.

Eğer müzakerelerde ilerleme kaydedeceksek geri adım atamayacağımızın ötesinde bazı indirgenemez koşullar olduğuna dair Hanoi'yi ikna etmek gerekiyordu. Yeniden destek kazanmamız gereken bir programa ihtiyacımız vardı. Ancak yıllar geçtikçe her taviz daha fazla taviz talep ediyordu. Medya ve Kongre muhalefeti karşısında sağlam duracak bir zemin asla olmamıştı.

Hanoi'nin eleştirisi, pratik olan bütün yollar artık tükendiği yönündeydi. Eğer çıkmazlar hükümetin zararına değilse o zaman ABD'nin dar görüşlülüğüyle ilişkilendirilme eğilimindeydi; savaşı sona erdirme, büyük ölçüde kontrolümüz dahilinde ve psikolojik sapmalar nedeniyle kasten önlendiği şekilde sunulmuştu. Bir miktar sihirli imtiyazın daha büyük ahlaki kusurlar olmasa bile bizimle ve her şeyden önce ABD'nin sertliği tarafından engellenen bir çözüm arasında durduğu yönünde bir izlenim yaratılmıştı. Sorun, hem yaralayıcı hem de yanıltıcı olarak tanımlanıyordu: kim savaş istiyor, kim istemiyordu, bombalamayı kim istiyor, kim karşı çıkıyordu. Dikkate değer bir istisna, Nixon'ın değişmez düşmanı olduğu görüşünün aksine, aslında merhametli olan *Washington Post* idi. 12 Ekim'de çıkan başyazı şu şekildeydi:

> Trajedi, geç kalınmasıdır: üç-dört yıl önce hükümet içinden ya da dışından Vietnam Moratoryumu'nu düzenleyecek hiç kimse çıkmamıştı. Çarşamba günkü manifesto konusunda zor olacak şey bunun harekete geçirilmesi değildir; sorun, bunun yorumlanmasında ve her türlü tatbiki ve anlamlı şekilde büyük bir protestonun uygulanmasında ortaya çıkacaktır...
>
> Dualarında, protestolarında ve öğretilerinde en acı çeken insanlar bile Başkan'a çok az yararlı ya da özel görüş bildirebilir: savaşı durdurmaya yönelik yüksek bir haykırış, ne kadar yürekten de olsa bir strateji değildir.
>
> Ne yaptığı ile ve en çok neler ile ilgilendiği üzerine makul herhangi bir tahmin yapıldığında Başkan'ın savaşın son bulmasını isteyenlerden oluşan bu olası çoğunluğun kurucu üyesi olmadığına inanmak neredeyse imkânsızdır.

Ancak genel şablon, *New York Times*'ın başyazılarının yeniden okunmasıyla açıklanabilirdi. Ekim 1969'da, yakın çalışma ekibimin bir üyesi olan Peter Rodman'dan, *Times'ın* başyazılarının evrimini araştırmasını istedim. Haksız bir karşılaştırma için *Times'ı* kenarda tutmak istememiştim; eleştirilerin en makul olanları arasındaydı ve kendisini, kapitülasyonumuz için taleplerden ziyade uzlaşmaya yönelik makul öneriler olarak görüyordu. Oysa önerilerinin düzeni, karşılaştığımız şeyler konusunda öğreticiydi.

New York Times, 1969 yılında açıklandığı üzere barışa yönelik fırsatı yakalamak için diğer taraf uzlaşmacı göründüğünde düzenli olarak taviz çağrısında bulunuyordu.[14] Yine de, karşı tarafın savaşı şiddetlendirmesi halinde komünistlerin yükselişinin, askeri çabalarımızın asla barış getiremeyeceğini gösterdiği için de taviz çağrısında bulunuyordu.[15] Hanoi'nin tepkisinden bağımsız olarak yinelenen Amerikan imtiyaz çağrısı, *Times'ı* sürekli artan bir dizi teklife sürüklüyordu. 1968'de *Times,* hem ABD'nin hem de Kuzey Vietnam'ın karşılıklı olarak geri çekilmelerini savunsa da bu durum, kısa süre sonra ABD'nin süreci simgesel bir geri çekilme ile başlatmasına, ardından Hanoi'nin tepkisinden bağımsız olarak geri çekilme ve daha sonra da ABD kuvvetlerinin tamamen tahliyesi için sabit ve koşulsuz bir zaman çizelgesi talebinde bulunmasına neden olmuştu.[16] Amerikan geri çekilmesinin derecesine gelince *Times,* ilk olarak ABD'den asker azaltımını "başlatması" çağrısında bulunmuştu; Mayıs ayındaki bir başyazı, ABD'nin asker sayısında elli ila yüz bin civarında önemli bir azaltıma gidilmesini beklediğini belirtmişti. Nixon, Haziran ayında Midway'de geri çekilme programını başlattığında bu durum ilk olarak "ayrılmaya doğru bir adım" olarak kabul edildiyse de Eylül ayı itibarıyla 60.000 askerlik bir geri çekilmenin, "önemli" ya da "yeterli" olmadığı fakat "cesaretsiz" ve "simgesel" olduğu konusunda homurtular ortaya çıkmaya başlamıştı.[17]

Önerilerin aynı şekilde artışı, siyasi boyutta da kendisini göstermişti. Mayıs 1969'da *Times,* Güney Vietnam'daki serbest seçimleri denetlemek için bir "seçim komisyonu koalisyonu" çağrısında bulundu. Ancak dört haftadan kısa bir süre önce -Saygon'un bu tür bir ortak komisyon kurmayı teklif etmesinden bir ay önce- pozisyon, "Güney Vietnam"ın gelecekteki hükümeti üzerine bir anlaşmaya yö-

nelik bir müzakereye yani "geçici bir koalisyon"a dönmüştü.[18] Askeri taktiklere gelince *Times,* Nisan 1969'da "ara ve yok et" görevlerini azaltma çağrısında bulunmuştu. 25 Temmuz'daki kendi haber sütunlarında, böyle bir azaltmanın gerçekleşmek üzere olduğunu bildirmişti. İki hafta içinde *Times,* behemehal bir ateşkes çağrısında bulunduysa da[19] bu bile yetersiz kalmıştı. Nixon 7 Ekim 1970'te ateşkes teklif etmiş ama Hanoi anında reddetmişti. *Times,* eleştirilerine devam ediyordu.

Bu artan tavizlerin her biri barışın anahtarı ve müzakerelerin başlamasının tek yolu olarak gelişim göstermekteydi.[20] Bir kez yapıldıktan sonra imtiyaz kısaca alkışlanmış ve aslında Hanoi'den cevap almak üzere beklemeye başlanmıştı.[21] Ancak Hanoi önerileri görmezden geldiğinde sonuç, Amerikan sabrı için bir çağrı[22] değil, ABD'nin[23] ya da Saygon'un[24] suçu olduğu yönündeki ilerlemenin eksikliği sebebiyle daha sonraki ABD tavizlerine yönelik bir çağrı olmuştu. Ya daha önceki imtiyazın öneminin artık çok azaldığı[25] ya da Hanoi'nin aslında karşılık verdiği[26] veya ABD'nin kendi konumunu zorlaştırdığı iddia ediliyordu.[27] Amerikan imtiyazlarına yönelik daha fazla çağrı yapılması, ABD'nin diğer tarafa iyi niyetini kanıtlamak ve askeri zafer arayışından vazgeçme konusunda özel bir yükümlülüğü olduğu savıyla düzenli olarak açıklanıyordu.[28] Diğer taraf için böyle bir yükümlülük bulunamamıştı. Editör görüşünün bu oluşumu, benzersiz değildi. Bunun yerine, eleştirmenlerimizin önerilerinin benimsenmesiyle bile eleştirmenlerimizin nasıl uzun süredir nadiren tatmin edilebileceğinin canlı bir örneğiydi.

Aynı şablon, Kongre'de de tekrarlanmıştı. Örneğin, Başkan'ın 14 Mayıs'ta yaptığı konuşmaya karşılık veren Senatör William Fulbright, Nixon'ın daha hazır olabilmesine rağmen, "Başkan'ı, daha ileri gitmediği için hatalı bulmadığını" söyledi. Yine de 22 Haziran itibarıyla -araya giren tek taraflı 25.000 Amerikan askerinin geri çekilmesinin bildirilmesine rağmen- Senatör, hayal kırıklığına uğradığını ve Vietnam konusunda Senato Dış İlişkiler Komitesi oturumlarını tekrar başlatacağını söylemişti.[29] Benzer şekilde Senatör Mike Mansfield, 14 Mayıs konuşmasından "etkilendiğini" ve "vermek ve almak için çok fazla yer olduğu anlaşılıyor" diyerek karşılık vermişti. İki hafta sonra yönetime saldıran Mansfield, yönetimin askeri strateji-

sinin, "savaşı sonlandırmak için herhangi bir belirti" göstermediğini vurgulamıştı.[30]

Savaş karşıtı liderlerde herhangi bir incelik ya da zarafet yoktu; suçlu gördüklerini acımasızca sıkıştırıyorlardı. Walt Rostow, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'ndeki profesörlüğüne yeniden atanamamıştı; sekiz yıl boyunca hükümetinin en üst düzeyindeki hizmeti, o saygıdeğer kuruma ilişkin profesörlük niteliklerini açıkça azaltmıştı. William Bundy'nin *Foreign Affairs* editörü olarak atanması protesto haykırışlarıyla karşılanmıştı. Dean Rusk, sekiz yıl süren özverili, ehil ve kendini işine adamış bir Dışişleri Bakanlığı hizmetinden sonra öğrenim gördüğü üniversite olan Georgia Üniversitesi ona, profesörlük verip yarı-zamanlı bir sekreter verene kadar aylarca herhangi bir pozisyon bulamamıştı. Nazik, uzlaşmacı ve sevilen bir adam olan Hubert Humphrey, yıllar sonra onu gözyaşlarına sürükleyecek şekilde tacize maruz kalmıştı. On yıllık geçiş de bu acımasızlığı yumuşatmamıştı. 1979'da New York Üniversitesi'nden yirmi dört profesör, McGeorge Bundy'nin fakülteye atanmasını "soykırım" savaşındaki suç ortaklığı gerekçesiyle protesto etmişti. Aynı ay içinde Şikago Üniversitesi'nde fakültenin üçte biri, aynı gerekçelerle Robert McNamara'ya verilen ödülü protesto etmişti; bu adamların, komünistlerin zaferinden sonra Hindiçin'de meydana gelen gerçek soykırımda olanları önlemeye çalıştıkları görmezden gelindi. Ciddi kişilerin, on yıl önce belki de yanlış yönlendirilmeyle fakat onurlu amaçlar peşinde olabileceğine asla rıza gösterilmemişti. Güvercinler -barış yanlıları- özellikle hırçın bir kuş türü olduklarını kanıtlamışlardı.

Bana göre en dokunaklı kader, Johnson tarafından 1967'de Savunma Bakanlığı'nı bırakması için baskı yapılan ve ardından Dünya Bankası'nın başına gelen Robert McNamara'nınkiydi. Başkan Kennedy'nin, Pentagon'a başkanlık etmesini söyledikten kısa bir süre sonra McNamara ile tanışmıştım. Parlak, dinamik ve kendinden emin biri olan McNamara beni etkilemişti. Savunma politikamızı daha analitik bir temele dayandırma çabalarını takdir etmiştim. Fakat savunma planlamasının nicel yönlerini fazla vurguladığını düşünmüştüm; soyut psikolojik ve politik bileşenleri ihmal ederek, aldatıcı olan ve müttefiklerimize gereksiz baskılar yapan bir öngörülebilirliği hedeflemişti. Ateşli genç mesai arkadaşları; sordukları sorula-

rın cevapları fazlaca sıklıkta önceden belirlenen, bu cevapların da askeri teknolojimizde uzun süreli durgunluğa yol açtığını örten, görünüşe göre objektif bir analiz yönteminin arkasına ahlaki suçlamalarını gizlemişlerdi.

Tüm bu dezavantajlara rağmen McNamara, Savunma Bakanı olarak önemli katkılarda bulunmuştu. Savunma politikasına dair sistematik bir yaklaşım hedefi çoktan gecikmişti; bazı cevaplarına katılmamış olsam bile doğru soruları sorduğunu düşünüyordum. Ancak olağanüstü bir Savunma Bakanı olmasına rağmen McNamara, savaşın idaresinde talihsiz bir seçim olduğunu kanıtlamıştı. Genel olarak, hükümet kurumları içinde en hantal olanını bütünüyle kavramasında McNamara'nın işine yarayan yöntemler, sonuçları pek çok politik ve psikolojik soyutluklara da dayanan bir çatışmanın yürütülmesine daha az uygundu. Aynı anda hem çok sert hem de çok muğlak görünmeyi, savaş alanına fazla dar açıdan odaklanmayı ve parazit yapan seslere de çok hazır olmayı başarmıştı. Fakat her şeyden önce McNamara, göreve dört elle sarılmamıştı. Ulusumuzun müthiş gücünü insani uçlarla ilişkilendirmek istemişti; sonsuz bir savaş için yeterli cesareti yoktu; hem kaçınılmaz hem de sonuçsuz kılan kararları benimsemiş olduğu için derin bir suçluluk duygusundan acı çekmişti. 1965'te Vietnam'a yaptığım ilk seyahatten döndüğümde, Johnson yönetiminin beni almak için gelen en yüksek rütbeli üyesiydi. Savaşın gitgide sonuç kalması nedeniyle eziyet gördüğünü düşünüyordum; şüpheleriyle görev duygusu arasında, analizleriyle de bağlılıkları arasında dağılmıştı. Çok sayıda değerli dostluğu, dramatik bir protesto hareketi ile eski haline getirebileceğini biliyordu. Ama kendisini kısmen sorumlu gördüğünden, görevdeyken dışarıda olduğundan daha etkili şekilde fikirlerini tanıtabileceği için görüşlerini açıklamanın yanlış olduğunu düşünmüştü.

Böylece sonunda McNamara, daha büyük bir gerçeklik örneği haline gelmişti. Bu aynı bocalama, yönetimin kararsız yapısını, sertlik ile gerçeklerden kaçma dönemleri arasında dalgalanmaya zorlayarak savaşın idaresini etkilemeye kadar getirmişti. Başından beri McNamara, dayatılan bir barış için değil de müzakere edilmiş bir barış için ısrar etmiş; hatta rica etmişti. Kapısı, Amerika'nın hayal kırıklıklarından muzdarip olanlara açıktı. Hükümet konseylerinde, diplomatik

girişimlere yönelik arayışı, kendilerinden çözüm bulması beklenen kurumlardan daha güçlü ve tutarlı bir şekilde desteklerdi. 1967'de iki Fransız arabulucuyla bombalamanın durdurulmasına ilişkin anlaşma girişiminin arkasındaki ana itici güç olmuştu. Kuzey Vietnamlılar ile her temastan sonra o kadar endişeli olurdu ki hemen beni telefonla arardı, o kadar belirgin bir takma ad kullanırdı ki sadece 10 saniyeliğine bile dinleseler istihbarat servislerini kandırabilirdi. Başarısız olan bu çabadan kısa bir süre sonra; kamuoyunun Savunma Bakanı'nı savaş kışkırtıcısı olarak suçlaması kontrolden çıktığı ve en çirkin tacizlere uğramadan kamuoyunun önüne çıkamama noktasına ulaştığı anda McNamara'nın evhamı yüzünden bakanlığının etkili görev yapmasını imkânsız hale getirmesi nedeniyle -tamamıyla da yanlış değildi- Johnson onu istifaya zorlamıştı.

McNamara, istifasından sonra davranışlarıyla haysiyetli bir karakter sergilemişti. 1969'dan başlayarak birisine iftira ettikten sonra o şahsı sıcak bir şekilde kucaklar tarzda, çeşitli yollarla bana baskı yapma fırsatını kaçırmamıştı. Fiziksel olarak kampüste saldırıya maruz kalmasına ve savaş kışkırtıcısı olarak karikatürize edilmesine rağmen politika yapmanın verdiği ızdırapla ve henüz başlamamış bir anlaşmazlık için yönetimi alenen lanetleyen önceki mesai arkadaşlarının takip ettikleri yolu seçmenin getirdiği sorumlulukla, kişisel pozisyonunu kolaylaştırdığının farkındaydı. İnsafsızca acı çekmiş olsa da bunu hiç belli etmemişti.

Böyle bir atmosferde, makul olan her kriterle tasfiye etme yollarını açıkça araştırdığı bir savaşı miras almış yönetimin, daha önceleri Başkanlık ve ABD'nin uluslararası rolüne destek veren unsurlar ile arasındaki iletişim de kopmuştu. Bunun nedeninin bir kısmı, savaş sonrası dönemin büyük girişimlerini sürdürmüş olan liderlik grubunun umutsuzluğuydu. Hindiçin'deki savaş, yeniden canlanan bir idealizm çağrısı ile açılan ve suikastlarla, ırkçı ve toplumsal uyuşmazlıklarla ve radikalleşmiş politikalarla sona eren on yılın hayal kırıklıklarının doruk noktasıydı. İkilemlerimiz, reformcu müdahalenin liberal doktrinlerinin ve gerginliğin derecelendirilmiş akademik teorilerinin bir ürünü idi. Bu yüksek amaçların çöküşü, kurumların sahip olmadığında boşuna çabalayıp duracağı özgüveni paramparça etmişti. Dış politikamıza ilham veren liderler, özellikle öğrencilerin öfkesinden

dolayı üzgündü. Sonuçta, kendi çocukları olan bu üst orta sınıf gençlerin saldırısı sadece politikalara değil, yaşam tarzlarına ve daha önce kutsal olarak kabul edilen değerlerine de bağlıydı. Bu gençler, modern psikiyatri ve üst orta sınıf banliyölerin radikal ve şık söylemiyle desteklenen suçluluk duygusuyla harekete geçirilerek, maddi ilerlemede basit bir inanç çağının sona ermesini sembolize ediyorlardı. İronik olarak, yaşlılarının güvende olmamaları, büyüyen ve gelişen gençlerin normal yakınmalarını, kurumsallaşmış bir öfkeye ve ulusal bir travmaya dönüştürmüştü.

Amerikan siyasetinin yapısı ile ilgili başka nedenler de vardı. Vietnam Savaşı, 1968'de tüm ülke savaşa karşı yön değiştirdiğinden değil de (Wallace'ın aldığı oy ile Cumhuriyetçilerin oyu, çoğunluk görüşünü yansıtıyordu: ya müdahale yanlısıydı ya da sessizdi) savaş, iktidar tabanını, Demokrat Parti'yi böldüğü için hem Lyndon Johnson'ı hem de Hubert Humphrey'i devirmişti. Beyaz Saray'dan bir kez çıktıktan sonra Demokrat Parti, Vietnam konusunda, Cumhuriyetçi bir Başkan'a muhalif olarak birleşmeyi kolay ve cazip bulmuştu. Savaşa karşı çıkan ancak isteksizce Johnson ve Humphrey'i destekleyenler artık parti bağlılığı ile kısıtlanmıyorlardı. Cumhuriyetçi tarafta ise Başkan olarak Richard Nixon, bir geri çekilme programına Cumhuriyetçi sağı razı edebilirdi ve kesinliği olmayan bir sonuç çıkarsa da muhafazakârlar Demokrat bir Başkan'a epey saldırabilecekti. Dolayısıyla giderek artan rahatsız edici protestolara dair muhafazakâr bir karşı ağırlık yoktu. Nixon, sağ tabanı sakinleştirerek, protesto hareketini sınırlarından kurtarmıştı; Amerikan siyasetinin ağırlık merkezi böylece halk temel görüşünü değiştirmemiş olsa da savaş karşıtı tarafa kararlı bir biçimde yönelmişti.

Yeni Nixon yönetiminin en temel zorluğu, de Gaulle'ün Cezayir'deki sıkıntısına benziyordu: bir çöküş olarak geri çekilmek değil de politik bir ifade olarak geri çekilmek. Bu, başka birçok ülkenin istikrarına bağlı olan ABD için daha da önemliydi. Fakat de Gaulle, muhalefet açısından şanslıydı; ona yapılan muhalefet, zafer isteyenlerden ve çok fazla ödün verdiğini düşünenlerden gelmişti. Bu durum, ona, Cezayir isyancılarına karşı manevra yapması için bir ihtiyat payı bırakmıştı; de Gaulle'e alternatif olarak daha kötüsünü düşünmek zorunda kalmışlardı. Bize yapılan muhalefet, eğer yenilgi ol-

mayacaksa, daha hızlı geri çekilme isteyenlerden geldiğinden bu da pazarlık etme konumumuzu mahvetmişti. Düşmanlarımız yalnızca iç çöküşümüzden yarar sağlayabilirdi. Böylece -her kamuoyu yoklaması, onurlu bir çözüm ve kesinlikle kapitülasyona karşı olmaya ilişkin istekli Amerikan halkının çoğunluğunu göstermiş olsa da ki Nixon'ın pek çok durumda ustaca toparlayabildiği bir düşünce- Amerikan siyasetinin momentumu, tek taraflı olarak taviz verme yönündeydi. Biz kendinden emin bir düzenli ayrılma politikası planlarken Nixon yönetiminin bu çalkantılı güçleri kontrol altında tutması, küçük bir başarı değildi. Aslında girişimi dört yıl sürdürmüş ve uzlaşmacı bir mutabakatın ve Vietnam'daki güç dengesinin üstünden gelmiş olmak, ne kadar istikrarsız olsa da siyasi bir güç gösterisi olmuştu.

Ancak gidişatın, olması gerekenden daha zor olduğu konusunda ise herhangi bir inkâr yoktu. Çalkantılı ulusal ruh hali, Nixon'ın en hassas noktasına dokunuyordu. Selefinin izlediğinin tersi yönde bir süreç için girişimlerde bulunmuştu; birlikleri geri çekip savaşın yoğunluğunu düşürmüştü; her girişiminde, aynı anda hem güvenmediği hem de imrendiği devlet bürokrasisinin baskısı vardı. Alkışlanmak yerine de kendilerinin ilk adımı bile atmaya cesaret edemedikleri yolda Nixon daha hızlı ilerlemediği için yerden yere vuruluyordu. Gerçekten karşılaştığı şeyin bir politika farkı olmadığı, Alger Hiss davasından bu yana onu yok etmeye çalışan aynı liberal komplo olduğu görüşü büyük bir sıçrama değildi. İşte bir kez daha basındaki ve devlet kurumlarındaki eski düşmanların hepsi bir araya gelmişti; eğer baskı olmasa, bir neslin kan davası için ülkelerinin askeri yenilgisini bile kabul edebilirlerdi. Nixon da gençlerin ve özellikle de üniversite öğrencilerinin patlamasını anlama konusunda hiçbir sezgiye sahip değildi. Üniversite ve hukuk fakültesi harçlarını karşılamak için çalışmış biri olarak, yükseköğrenim fırsatı için gençlerin minnettar olmaları gerektiğini düşünüyordu. Sarmaşık Ligi'ndeki üniversitelere ilişkin engin bir görüşü vardı. 1969 baharında Harvard'da isyanlar patlak verdiğinde bana, ülkedeki en büyük üniversitenin hiç şüphesiz bu zorlukla başa çıkabileceğini ve bu nedenle de diğerlerine örnek olacağının iyi bir şey olduğunu söylemişti. Harvard prosedürleri gereği, üç gün sonra kimin kime ne yaptığını bilmeyeceğini -ki tam olarak olan da buydu- söylediğimde gerçekten şaşırmış gibiydi. Kendi gençliğini hatırlayarak, son derece ayrıcalıklı olduğunu düşündüğü kişilerin öfkesinde sadece kişiliği-

ne düşman olan meşum baskılar sonucu oluşan bir beyin yıkama görebiliyordu. Düşünsel bir çölde rahat bir yaşam görenlerin içine düştüğü metafiziksel çaresizlikler hakkında hiçbir hissiyatı yoktu. Eğer karşılaştığı şey bir dış politika tartışmasından ziyade, hayatta kalmak için siyasi bir savaş olsaydı, kendisini çoktan buraya kadar getirmiş olan yöntemleri kullanarak haklı olduğuna inanırdı. Özgün uluslararası konularda Nixon, nüansa duyarlıydı, uzlaşma ve anlaşma taktikleriyle de arası iyiydi. Siyasi savaşlarda, ateşli bir savaşçıydı; Başkanlık gücünden istifade etmeyi seleflerinin de kullanmış olduklarına -fazlasıyla belgeli- inanmaktan hiçbir zaman vazgeçmedi, hiç tereddüt etmeden kendisi de başvurmuştu.

Bu tür taktikler, milli acılarımız için uygun değildi. Köprüler kurulması gerekiyordu ve ülke genelinde tek seçilmiş yetkili olan İcraatın Başı ilk adımı atmalıydı. Yine de bu durum, Nixon'ın nasıl yapıldığını bilmediği bir şeydi. Çok endişeliydi ve garip bir şekilde çok da savunmasızdı. Aslında barış programlarını kabul ederek protestoculara, pratikte kelimelere asla dökemediği bir saygı gösteriyordu. Yirmi yıl boyunca bazı eleştirilerle canından bezdirdikleri, hiç hoşlanmadıkları kişi tarafından programlarının gerçekleştirilmesi belki de tam anlamıyla ironiydi.

Ruhun cömertliğinin, Nixon'ın erdemlerinden biri olmadığı konusunda hiçbir şüphe yoktu; kırgınlıklarını ve komplekslerini asla aşamamıştı. Fakat seleflerinin kendisine miras bıraktığı göreve ilişkin, eleştirmenlerinden hiçbir zaman merhamet görememişti. İki tarafın da birbirini hesaba kattığı karamsarlıkta ortaya çıkan bir sıkıntı vardı: Nixon'ın liberal komploya olan inancı doğrultusunda eleştirmenler, Nixon yönetiminin kendi iyiliği için savaşı sürdürmeye kararlı olduğu görüşündeydiler. Her ikisi de yanlıştı. Bu süreçte her biri, diğerini küçümseyerek kendini çıkmaza sokuyordu.

Başkan'ın Vietnam politikasına katılıyordum; çoğunu ben tasarlamıştım. Eğer herhangi bir eleştiri almış olsaydım, bunu sebebi, önündeki acı seçimlerle yüzleşmeyi ertelemesinden olurdu. Ancak Amerika'nın iç sorunlarının Vietnam'ın barış şartları konusundaki kavga adına yürütülen siyasi iktidar yarışmasından çok daha derinlere gittiğini düşünüyordum. 1970 yılında yapılan bir arka plan brifinginde şu ifadeleri kullandım:

Eğer dünyaya bakarsanız, kargaşanın öncelikle ya da en azından yalnızca kendisine atfedilen sebeplerden kaynaklanmadığı sonucuna varmanız gerekecektir. Berlin'de, öğrencilerin [üniversite] hükümete katıldığı öğrenci isyanları ve Paris'te buna katılmayan öğrenci isyanları var. Az sayıda öğrencili sınıflarda eğitim yapılan Oxford'da da konferans gibi büyük öğrenci kalabalığına ders verilen Roma'da da öğrenci ayaklanmaları var. Irkçılık ve kenar mahalleler yüzünden iddialara göre Vietnam'da da isyanlar var ve Vietnam'ın ırkçılık sorunu ve kenar mahallelerin olmadığı Hollanda'da isyanlar var. Başka bir deyişle günümüzde giderek daha bürokratik ve teknolojik hale gelen devletlerde daha genç bir kuşak için hayata nasıl anlam verileceği konusunda çağdaş toplum sorunuyla uğraşıyoruz.

Dolayısıyla, protestoculara karşı tutumum Nixon'ınkilerden farklılaşıyordu. Nixon onları, hakkından gelinmesi gereken bir düşman olarak görürken ben ise kendilerinden farklı olduğum ama idealizmleri geleceğimiz için vazgeçilmez olan öğrenciler ve meslektaşlar olarak görüyor ve onlarla köprü kurmaya çalışıyordum. Protesto hareketine katılan ve radikal olmayan üyelerin ızdırabının farkındaydım; insanlık bakımından çoğuna yakındım. Politikalarının son derece yanlış olduğuna ve dünyadaki konumumuz ve iç huzurumuz için son derece tehlikeli olan kendilerini tek taraflı olarak üstün görmelerine ikna olmama rağmen, yönetim ile eleştirmenleri arasında ciddi bir diyalog sürdürmeye çalışıyordum. Kasım 1969'da Nixon, kendisine o zamanlar Başkan Danışmanı olan Pat Moynihan tarafından gönderilen bilgi notu hakkında yorum yapmamı istemişti. Bilgi notu; Harvard-Princeton futbol maçında bir araya gelen -Pat'e göre en azından 10 milyar dolar servete sahip- mezunların Harvard Üniversitesi müzik grubu anons edildiğinde bağırıp çağırarak tezahüratta bulunmasını, "köhnemiş Harvard'lı Entelektüel Züppeler Birliği" olarak Agnew'in aşağılayıcı bir deyimle bu sahneyi tasviri hakkındaydı. Pat, Nixon'ın sokakta politika yapılması girişimlerine direnmekte haklı olmasına rağmen, ebeveynleri üzerindeki büyük etkileri nedeniyle gereksiz yere gençlere meydan okumaması gerektiği konusunda uyarmıştı. Nixon, "Harvard tipleri"nin sevgisini kazanma kabiliyeti konusunda kendi şüpheciliğini gösteren marjinal yorumlar yapmıştı; dahası, siyasi ve finansal desteğinin, Harvard'lı bir kalabalığının bağırışlarından etkilenmeyen Güney, Orta-Batı ve California'dan geldiğine ikna olmuştu. Yine de Moynihan'ın bilgi notunda, gençlerin "inanılmaz alaya alma gücü" hakkın-

da bir uyarı, Başkan tarafından önemli bir şekilde vurgulanmıştı. 15 Kasım 1969'daki cevabımda düşüncelerimi biraz belirtmiştim. Burada, ana alıntılarda görülmektedir:

Onlar kim?

Onlar; sosyal köken, siyasi görünüm, yardım ya da zarar potansiyeli açısından çok karışık bir gruptur. Genç Moratoryum yürüyüşçülerinden bazıları kesinlikle varlıklıların çocuklarıydı ve bu nedenle politikaları, ebeveynlerinden keskin bir şekilde ayrılıyordu. Ancak birçoğunun babası, 40'lı yılların sonlarında GI Bill Yasası ile üniversite eğitimi almış ve Stevenson'a oy vermişti.

Yürüyüşçülerin çoğunun, ağırlıklı olarak Demokrat Parti yanlısı kentsel tabakalardan üniversiteye ulaşan ilk nesil olduğu şüphesizdi. Eğer Tom Wicker da kendi ve meslektaşları adına konuşuyor, sokaktakiler için "onlar bizim çocuklarımız" iddiasında bulunuyorsa, bunlar aynı zamanda geleneksel olarak Demokrat yanlısı olan profesyonel çalışanların da yavrularıdır...

Neden Yürüyorlar?

Gerekçeleri de oldukça farklıydı. Daha geniş anlamda, çoğu bizim refahımızın zayiatıdır. Kendilerine acımak için boş zamanları ve bunu "sistemin" revaçta olan eleştirisine odaklamalarını sağlayan eğitimleri vardı. Ancak psikolojik kökenler, muhtemelen alakasızdır. Kafa karışıklığı, öfke ya da Evangelizm, her nesilde, gençlerin enerjisini tüketmiştir. Pat'in bahsettiği grup, siyasal bilinç konusundaki tüm genişliği ve aktivizmi ile özeldir. Sonuçta, bu grup tarihteki en yüksek sayıdaki eğitimli genç insanın arasından çıkmıştı.

Politik olarak da bilinçli oldukları ölçüde, birçoğu basit bir şekilde gençliğin uzaklaşmasının sadece doğal yatkınlık yüzünden değil, aynı zamanda çağdaş akademik literatürün de baskısı yüzünden büyük ölçüde düzen karşıtıdır. Modern Amerikan sosyolojisi, psikolojisi, siyaset bilimi vb., toplumumuzdaki hatalar üzerine (olması gerektiği gibi) parlak bir ışık tutmuştu. Aynı şekilde modern edebiyatımızın en iyilerinden bazıları da güçlü toplumsal eleştiride bulunmuştu. Tüm bunlar, 8 milyon çocuğu üniversiteye gönderen bir ülkede, verimli bir ortama düşmeye ve her zamankinden daha fazlasını kapsamaya zorunludur.

Pratik sonuç çok karışıktır.

Küçük bir azınlık (her zaman olduğu gibi) akılsız radikalizme sığınır.

Fakat ülkenin her tarafında bu genç insanların ezici çoğunluğunun, gelecekteki siyasi ilişkileri açısından oldukça açık olduklarına inanıyorum. Birçoğu parlak zekâlı ve düşünen gençlerdir. Yanlışları düzeltmeye ve kendilerini bulmaya adanmışlardır. Somut sonuçlar için sabırsız, katılmaya isteklilerdir. Her cevaba karşı ihtiyatlılar -kademeli (gerçekçi) ilerlemeye (Vietnam'daki barıştan ırk ayırımına son vermeye kadar) dair argümanların, hedefe karşı bazı kötü komploları maskeleyeceğinden şüphelenmeye hazırlar.

Siyasi Etkileri

Kendi oylarına, siyasi aktivizmin muazzam bir patlamasını ekleyerek, başkalarının yanı sıra ebeveynleri üzerinde de bir etkiye sahip olacak güç haline geliyorlar. McCarthy fenomeninde bununla ilgili yeterli kanıtımız var.

Vietnam sadece semptomatiktir. Bu sorun bittiğinde, bir başkası yerini alır. Çünkü düzen pozisyonuyla bahsi geçen sorun kadar mücadele ediyorlar.

Ne yapabilirsin?

Moynihan ile bu gruba kafa kafaya saldırmanın ters tepeceği konusuna katılıyorum. Bu, militanlar üzerinde yumuşak olmanız gerektiği anlamına gelmez. Burada, hem psikolojik hem de politik anlamda güçlü bir liderliğe ihtiyaç vardır.

Bir çarpışmadan kaçınmak suretiyle bu potansiyel kuvveti etkisiz hale getirmek için güçlü argümanlar var. Bu, hiçbir surette taviz vermeyi gerektirmez. Yönetimin, bu gençlerin sorumlu çoğunluğunu ciddiye alması anlamına gelmektedir. Tavır, tartışmanın esasına ilişkin haksız olmaları olabilirdi ancak endişelerinin gerçekliğinden ve samimiyetinden şüphe etmezsiniz.

Herhangi Bir Şey Elde Edebilir misin?

Bu nötralizasyonun ötesinde, zamanla bu gençlerin bir kısmını kendi tarafınıza kazanma şansı olabilir. 40'lı ve 50'li yılların eski Demokrat-Cumhuriyetçi kavgaları, bu genç Amerikalı kuşağı engellemiyor.

Birçoğuyla ortak olan temel bir şeyiniz var; Yeni Düzen liberalizminin mekanizması olan görüşün elden geçirilmesi gerektiği. Ayrıca Amerika'nın dünyada daha dengeli ve kontrollü bir rol oynaması gerektiği düşüncesini de paylaşıyorsunuz. Siz ülkedeki ve dışarıdaki taşların çoğunun altına [kontrol amacıyla] bakıyorsunuz, aslında bu çocuklar da onların altına bakılmasını istiyor.

Yönetiminizin yeni yaklaşımını aşmak için yürüttüğümüz uyumlu ve hassas çaba ile artık telafi edilemez dönüşümlerden bazılarını elde edebilirsiniz.

Nixon, aslında kendisine atfettiğim tüm görüşlere katılmış olsun ya da olmasın veya -iyi bir saray mensubu gibi- muhafaza edeceği bir itibarı ona vererek davranışını etkilemeye çalışmıştım, savaş karşıtı gruplarla görüşmek için çok zaman ve çaba harcamıştım. Haldeman, bu tür grupları, en iyi ihtimalle zamanımı boşa harcama ve en kötü ihtimalle bastırılamaz rakiplere ahlaki bir destek verme olarak görünme şeklinde karşı çıkmıştı. Ayrıca basında Vietnam'la ilgili bir Başkanlık konuşması yapıldığında arka plan brifingleri de vermiştim ve 1970'te Başkan ile birlikte editör, yayımcı ve yayıncılarla konuşarak ülkede dolaşmıştım. Görüşüm sabitti, savaşın gösterilere cevap olarak değil, bir politika eylemi olarak sona ermesi gerekiyordu. Ekim 1969'da bir grup iş lideri ile yapılan bir toplantıda, "kapitülasyonun, gösteri olgusunu sonlandırmayacağını" iddia etmiştim. Eğer sokaklardaki yüzleşme, bu konuda başarılı olmaksa Amerikan siyasetinin tarzını büyük ölçüde değiştirebilirdi. Liderlerden bazıları, uzun zamandır karşılanan taleplere ilişkin Şikago'da isyan edenlerle aynı kişilerdi. Asıl mesele, Başkanlığın otoritesiydi; herhangi bir Başkan'ın değil."

Paradoks, yönetim ve eleştirmenlerin, birbirlerinin sinirlerini bozabilecekleri yönündeydi fakat bunu yaparak ikisi de arzu ettiği şeyi başaramayacaklardı: erken bir müzakereyle Vietnam'daki savaşın son bulması. Bunca zaman boyunca Hanoi, Amerika'nın muhalifleriyle değil de kendisiyle nasıl müzakere ettiğini soğukkanlılıkla gözlemleyerek kenarda durmuştu.

El Yordamıyla Strateji Arama

Kapitülasyonla bize miras bırakılan ve görünüşe göre bitmek bilmeyen bir çıkmaz arasında orta bir yol izlemeye çalışırken Vietnam'dan çıkmaya ilişkin bir yola sapmıştık. Başarılı olup olamayacağımız, yatıştırılamaz, sabırsız bir halk protestosu ile karşı karşıya kalırken, karmaşık bir diplomatik, askeri ve siyasi hareketler dizisi kurabilme kabiliyetimize dayanmaktaydı.

Nixon, müzakere duruşumuza ve gerilimi düşürmeye ilişkin çeşitli hamlelerle iç durumumuza itibar kazandırmaya çalışıyordu. 19 Eylül'de Kongre'den daha önce taslak bir çekiliş talebinde bulunan Nixon ve Laird, Beyaz Saray'dan yapılan bir açıklamada, Vietnam'dan 60 bin askerin geri çekilmesinin, Kasım ve Aralık ayları için taslak çağrıları iptal etmemizi sağladığını açıklamışlardı. Ekim ayında yapılması planlanan çağrılar, yılın son çeyreğine uzatılacaktı. Savunma Bakanlığı, askere alma yaşını on dokuz yaşla sınırlamaya başladı; 26 Kasım'da Başkan, taslak çekilişe izin veren yasa tasarısını imzaladı.

Kuzey Vietnamlıların Cenevre Sözleşmesi ve Kızıl Haç denetimine uymasını talep ederek, Vietnam'daki Amerikan savaş esirleri için Ağustos ayında bir kampanya başlatıldı. Bunu, Paris Barış Müzakerelerinde ve Eylül 1969'da Uluslararası Kızıl Haç Konferansı'nda yapılan güçlü Amerikan ifadeleri izledi. Kırk Senatör, 13 Ağustos'ta Amerikan savaş esirlerine yönelik Kuzey Vietnamlıların vahşiliğini kınayan bir bildiri imzaladı; iki yüz vekil de benzer bir beyannameyi Eylül ayında imzaladı. Misillemeden korkan Johnson yönetimi, bu konuya vurgu yapmak konusunda isteksizdi. Nixon yönetiminin yaklaşımı, ABD savaş esirlerinin kurtulmasında faydalı bir etkiye sahip olduğunu kanıtlamıştı. Başlangıçta yurt içinde destek toplamıştı ancak sonraki yıllarda durum bize karşı dönmüştü çünkü esirler, tek taraflı geri çekilmenin ve Güney Vietnam hükümetinin dağıtılması için ek bir argüman haline gelmişti.

Ancak her zaman olduğu gibi Nixon, her şeyi elde etmeye çalışmış ve herhangi bir belirleyiciliği olmasa da olağanüstü gibi görünen bir manevra ile işe girişmişti. Kısacası, blöf yapıyordu. 1969 yılının sonlarında aylar boyunca yabancı liderlerle yaptığı görüşmelerde Nixon'ın, 1 Kasım'da bombalamanın durdurulması yıldönümünün bir tür mühlet bitimi olduğu izlenimini yarattığından bahsetmiştim. Dünya gezisinde, sabrının tükenmekte olduğuna ve Paris'te, 1 Kasım itibarıyla herhangi bir ilerleme kaydedilmediği takdirde güçlü bir şekilde harekete geçeceğine dair ustaca yapılmış imalar vardı. Söyleyebileceğim kadarıyla Nixon'ın aklında son derece muğlak bir fikir vardı. (Önceden hiçbir yakın çalışma ekibi planlaması yapılmamıştı; Ördek Kancası, halihazırda önceden var olan bir tehdit karşısın-

da uygulanmak üzere geliştirilmişti.) Mühlet bitimini ilk duyuşum, Nixon'ın Ağustos 1969'da Yahya Han'a telâffuz ettiğinde olmuştu. Çünkü Nixon da Dışişleri Bakanlığı personelinin (nadiren, sadece Dışişleri Bakanı) yabancı liderlerle olan görüşmelerine katılmasına asla izin vermediğinden, hükümetimizde hiç kimse bir tehdit oluşturulduğunu bile bilmiyordu.

Nixon son tarihe atıfta bulunmaya devam etse de aynı zamanda daha fazla birliğin geri çekilmesini ilan etme gibi tehditlerini hafifletme eğilimine yönelik adımlar atmıştı. 15 Ekim'den önce "zorlu bir hamle" yapma niyetinde olduğunu ve böylece bunun Moratoryum gösterileri için yapıldığı gibi görünmeyeceğini bana, bir sırmış gibi Eylül sonlarında söylemişti. Buna karşı tavsiyede bulunmuştum çünkü kendi mühlet bitimini geçersiz kılmak, muhaliflerimizi şaşırtabilirdi. Tehdidin aktif olarak asla peşinde koşmamıştı; zayıf meslektaşlarının karşı çıktığı sert lider olduğuna belki kendini -belki de tarihe geçen kayıtları- inandırmanın bir yoluydu bu.

27 Eylül'de Dobrinin, Dışişleri Bakanı Andrei Gromiko'nun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu için ABD'yi ziyaret ederken Başkan ile görüşmeye dair bir davet için ağzımı aramıştı. Sohbetimiz sırasında Nixon -düzenlemesi önceden yapılmış olarak- ofisimi aradı ve Dobrinin'e, Vietnam'ın ABD-Sovyet ilişkilerinde kritik bir konu olduğunu, "trenin istasyondan ayrıldığını ve yolunda ilerlediğini" söylememi istedi (meşhur bir Nixon ifadesiydi. Örneğin, 1968'deki Oregon seçiminden sonra tereddütlü Kongre delegelerini teşvik etmek için kullanılmıştı.) Nixon'ın gözlemlerini tekrarladım ve bir sonraki hamlenin Hanoi'ye bağlı olduğunu ekledim.

6 Ekim'de Nixon, Rogers ile bir araya geldi ve Hanoi bir şekilde yanıt verene kadar Vietnam'a dair yeni bir diplomatik girişim başlatılmasını yasakladı; ilk defa son tarih olan 1 Kasım'dan bahsediyordu. Rogers tehdidi ciddiye almıştı çünkü 8 Ekim'de bana söylediğine göre, ne olduğu hakkında belli ki benden daha fazla bir şey bilmemesine rağmen, Başkan'ın aslında 1 Kasım'da harekete geçeceği konusunda ikna olmuştu. 8 Ekim'de Başkan'a tavsiyede bulunup aşağı yukarı 1 Kasım'da kamuoyuna bir açıklama yapmasını söyledim. Bu sayede, Kuzey Vietnam bizim yararımıza olabilecek hiç ummadığımız tavizler verip Hanoi ve Moskova'da mühlet bitimi mefhumunu sürdürme

ve belki de uzatma avantajına sahip olabilecektik. 13 Ekim'de Beyaz Saray, Başkan'ın 3 Kasım'da Vietnam'ın politikasını gözden geçirmek için büyük bir konuşma yapacağını açıkladı. (O tarih seçilmişti çünkü 2 Kasım, New Jersey valilik seçimlerinin yapıldığı gündü ve Nixon, on altı yıl sonra ilk kez New Jersey Valisi olma şansı yakalayan Cumhuriyetçi adaya karşı protesto oyu kullanabilecek seçmenin, seçimlere katılıma oranının nedeni olmak istememişti.) Başkanlık konuşmasını bu kadar önceden duyurmak cüretkâr bir karardı, çünkü açıklayabileceği karar her ne olursa olsun, belirsizlik ve körüklenmiş baskılarla birleşerek seçmeni yönlendirebilirdi.

Bu arada Nixon, Sovyet desteğini elde etmeye çalışıyordu. 20 Ekim'de Moskova'daki sık görüşmelerinden birinden yeni dönen Dobrinin ile bir araya geldi. Nixon, bombalamanın durdurulmasının bir yaşında olduğunu; eğer yakında ilerleme kaydedilmezse ABD'nin savaşı sona erdirmek için kendi yöntemlerine başvurmak zorunda kalacağını belirtti. Diğer yandan eğer Sovyetler Birliği savaşı onurlu bir sonuca getirmek için iş birliği yaparsa ABD-Sovyet ilişkilerini geliştirmek için "etkileyici bir şey yapacağız". Dobrinin, Kuzey Vietnam'ın herhangi bir teklifine hazırlıklı değildi ancak bir tür Sovyet imtiyazı göstermişti. Aylarca süren tartışmaların ardından Haziran ayında Sovyetlere, stratejik silah görüşmelerine derhal başlamaya hazır olduğumuzu belirttik. Karakteristik olarak Sovyetler, aylarca görüşme isteklerini dile getirmiş olsalar bile biz vaatte bulununca cevap vermekten kaçıyorlardı. 20 Ekim'de Dobrinin, Sovyetler Birliği'nin, Kasım ayı ortaları itibarıyla müzakerelere başlamaya hazır olabileceğini bildirdi.

Akıllıca bir hareketti. Hükümetimizin çoğunun SALT görüşmelerine başlama istekliliğinin farkında olan Kremlin, Nixon'ın reddedemeyeceğini doğru bir şekilde değerlendirmişti. Ortaya çıkan umut ortamında Vietnam'daki her türlü gerginlik, gerilimlerin büyük ölçüde gevşetilmesi için tehlikeli olasılıklar olarak görünecek; böylece bu kısıtlama, Moratoryum tarafından sadece birkaç gün önce dramatize edilen iç baskılara eklenecekti. Sovyetler kısacası, bize ters bağlantı uygulamıştı. Hesaplamaları doğru çıkmıştı. Beyaz Saray'ın 3 Kasım'daki konuşmanın sonrasına kadar SALT'a ilişkin bir cevabı geciktirme çabasına rağmen Rogers, kabul ettiğimizi 25 Ekim'de du-

yurmakta ısrar etti. Nixon isteksizce kabul etti çünkü aksi halde bir haftalık sızıntıyla karşılaşacağından korkuyordu.

Alışkanlığı olduğu şekilde Nixon, eski dostunu sindirmeye yönelik isteksizliğini, Sovyetlere gözdağını yükselterek telafi etmeye çalışmıştı. Hemen bana, Dobrinin'e, Vietnam'a ilişkin olarak Başkan'ın "kontrolden çıktığını" söylemem gerektiğini bildirdi. Nixon'a hizmet ederken kişi, onun verdiği emirleri farklı uygulamayı ve yerine getirilemeyen ya da tehlikeli olan emirler için bir şans daha verilmesini ona borçluydu. Bu, ikinci kategorideydi. Nixon'ın 1 Kasım'da harekete geçmemeyi planladığını biliyordum. Herhangi bir eylemin takip etmediği vahim bir tehdidi dile getirmek, geçerliliğimizi küçük düşürebilirdi. Bu yüzden Nixon'ın konuya dönüp dönmeyeceğini görmek için bekledim. Hiç dönmedi.

Bu arada Nixon, 3 Kasım konuşması için Camp David'de kendisini izole etmişti. Konuşmanın özü, ekibim ve ben tarafından oluşturulmuştu ancak Nixon, başlangıcını ve sonunu, her yerde bulunan sarı bloknotlarının birine yazıp konuşmasına süslü ifadeler eklemişti. Nixon, en etkileyici performanslarından birini sergilemişti. Tüm kabinesinin tavsiye kararlarına karşı çizgiyi çizmiş ve göstericilere taviz vermemişti. İzlediği yola katılıyordum. Davasını kamuoyuna açıklamıştı, böylece "onurlu bir barış" olarak gördüğü şey için ihtiyaç duyduğu manevra alanını elde edebilecekti. Konuşma, protestoculara, Kuzey Vietnamlılara ve tüm beklentilere meydan okuduğundan dolayı müzakere pozisyonumuzda dikkat çekici bir kayma ve herhangi bir birlik geri çekilmesi olmadığını açıklayarak şok etkisi yapmıştı. Amerikalıların "büyük sessiz çoğunluğuna", Başkomutanlarına destek çağrısında bulunmuştu. Bir Başkanlık açıklamasında ilk defa, Başkan'ın "savaşı bitirmek için bir planı" olduğunu belirtilirken ne demek istediği açıkça dile getiriliyordu; yani Vietnamlaştırma ve müzakerelerin iki-yollu izlenmesine ilişkin stratejisi. Ayrıca konuşmada, Vietnamlaştırmanın diğer tarafın iş birliğine bağlı olmadan onurlu bir şekilde muharebenin kesilme ihtimaline işaret ettiği vurgulanmıştı.

Başkan'a, devralmış olduğu Vietnam'daki birliklerinin orijinal tahhüdünü savunmamasını ancak yalnızca dışarı çıkma stratejisini sunmasını tavsiye etmiştim. Amerikan halkının, geçerli bir amacı ol-

mayan bir savaş için fedakârlığı kabul etmeyeceğini bana söyleyerek -şimdi ise mantıklı olduğunu düşünüyorum- tavsiyemi uygun bulmamıştı. Konuşma, güçlü üslubuna rağmen, müzakere pozisyonumuzda bazı ince değişimlere de dikkat çekiyordu. 14 Mayıs konuşması, anlaşmayı uygulamak için geride asker bırakarak, bir yıl içinde kuvvetlerimizin "büyük bir kısmı"nın geri çekilmesini önerirken, 3 Kasım konuşması, mutabakata varılmış bir şekilde karşılıklı olarak geri çekilme durumunda bir yıl içinde tamamıyla geri çekilmeyi kabul ediyordu ve böylece halka açık pozisyonumuzu, Xuan Thuy'la olan özel pozisyonumuzla aynı hizaya getirmiş oluyorduk. 14 Mayıs konuşması, yerel düzenlemelerin yanı sıra genel düzenlemeleri de içerecek şekilde "denetimli ateşkes"ten bahsederken 3 Kasım konuşması ise bireysel "ateşkes"ten bahsetmişti. Bir arka plan toplantısında, esnek ve düşmanlıkların sona ermesi için yerel ya da genel düzenlemeleri müzakere etmeye istekli olabileceğimizi açıklamıştım. Ancak Nixon'ın da belirttiği gibi mesele, ayrıntılı bir konudan ziyade temel bir prensipti: "Hanoi, tekliflerimizi tartışmayı bile reddetmişti. Tüm Amerikan kuvvetlerini derhal ve kayıtsız bir şekilde geri çekmemizi ve ayrılırken Güney Vietnam hükümetini devirmemiz şartlarını koşulsuz olarak kabul etmemizi talep ediyorlardı."

Nixon, ABD birliklerini geri çekmek, hava operasyonlarını azaltmak ve Güney Vietnamlıların eğitimini hızlandırmak için atılan adımları listeledi. Vietnamlaştırmanın "tüm ABD kara kuvvetlerinin tamamen geri çekilmesini ve düzenli bir zaman çizelgesinde bunun yerini Güney Vietnam'daki birliklerin almasını öngördüğünü" belirtti. Önermiş olduğum üzere Nixon, göreve başlama töreninden önce Kuzey Vietnam ile olan gizli yazışmaları, Sovyetler Birliği ile müzakereleri teşvik etmek için tekrar tekrar yapılan görüşmeleri ve Ho Chi Minh ile Temmuz ve Ağustos aylarında karşılıklı alıp verilen gizli mektupları ve Beyaz Saray tarafından yayımlanan metinleri açıkladı. Xuan Thuy ile olan gizli görüşmemden bahsetmemişti. Ancak samimi bir şekilde "pazarlık masasının şekli üzerinde anlaşma dışında hiçbir ilerleme kaydedilmediğini" açıklayıp temel sorunu da belirtti:

> Birkaç hafta önce San Francisco'da göstericilerin elinde şu yazıyı gördüm: "Vietnam'da kaybet, çocukları eve getir."

Özgür toplumumuzun güçlü yanlarından biri, herhangi bir Amerikalının bu sonuca ulaşma ve bu bakış açısını savunma hakkına sahip olmasıdır. Ancak ABD Başkanı olarak, bu ulusun politikasının, o bakış açısını benimseyen ve sokaklarda gösterilere girişerek ulusa empoze etmeye çalışan azınlık tarafından dikte edilmesine izin verirsem, görev yeminime uymamış olurdum.

Neredeyse 200 yıldır, bu ulusun politikası, Anayasamız altında Kongre ve Beyaz Saray'da halk tarafından seçilen liderler tarafından yapılmıştır. Eğer sesini çıkaran bir azınlık, nedeni ne kadar hararetli olursa olsun, çoğunluğun mantık ve iradesine üstün geliyorsa, bu ulusun özgür bir toplum olarak geleceği yoktur...

Konuşmaya verilen tepki çarpıcıydı. Sona erdiği andan itibaren Beyaz Saray telefon santrali tebrik niteliğindeki telefon görüşmeleriyle kilitlendi. Başyazılarda ve televizyonda çıkan eleştiriler, destek niteliğinde gelen on binlerce telgraf tarafından bastırıldı. Hiç şüphe yok ki coşkunun bir kısmı Haldeman'ın yorulmak bilmez çalışanlarının telgrafla göndermek üzere ülkenin dört bir yanındaki siyasi destekçileri çağırmalarıyla da arttırılmıştı. Ancak bu taşma, Beyaz Saray halkla ilişkiler dâhilerinin bile kapasitelerinin çok ötesine geçmişti. Nixon, şüphesiz bamteline dokunmuştu. Anketler, aldığı destekte büyük bir artış gösteriyordu. Amerikan halkı savaştan bıkmış olabilirdi ama yenilmeye de hazır değildi.

Nixon mutlu olmuştu. Kamuoyu hayranlığına karşı vurdumduymazlığını itiraf etmesine rağmen yine de birkaç alkış almak hoşuna gitmişti. Masasına yığılan çok sayıdaki tebrik telgrafını muhafaza ediyordu, bu yüzden Oval Ofis iş için kullanılamayacak hale geldiğinden günlerce bu telgrafları başkasına bırakmak istemedi.

Kamuoyu havası netleşir netleşmez, düzenli baskılar bir miktar gevşemeye başladı ve böylece Ocak ayından bu yana ilk defa yönetimin manevra alanı oldu.

Yine de Hanoi'deki zorlu ve sabit fikirli liderlerini geride bırakmak ve onlara üstünlük sağlamak için bundan daha fazlasına ihtiyacımız vardı. 1969'da, bu liderler, en cömert yorumların bile müzakere olarak adlandırılabileceği konusunda hiçbir çaba sarf etmemişlerdi. Bırakın serbest seçimleri ya da karma seçim komisyonlarını veya ateşkesi, uzlaşma önerilerini araştırmayı ve hatta tartışmayı bile red-

detmişlerdi. Askerlerin ve uçakların tek taraflı olarak geri çekilmeleri atmosferi iyileştirmemişti; yatıştırma, müzakere sürecini hızlandırmamıştı. Hanoi, yurt içindeki irademizi kırmaya kararlıydı ve bunu başarmak için ne bir umut ışığına ya da herhangi bir ilerlemenin ortaya çıkmasına izin verirlerdi. Dünyada ikna edilen son Leninistler olan Kuzey Vietnamlıların iktidarı paylaşmaya niyeti yoktu.

Geçmişe bakıldığında, Nisan ayında Vance misyonunu öne sürmemin arkasındaki mantık doğruydu ve Eylül ve Ekim aylarındaki Vietnamlaştırma konusundaki eleştirimde de haklıydım. Zaman bizim lehimize işlemiyordu ve parça parça tavizler, uzlaşmaktan ziyade uzlaşmazlığı teşvik ediyordu. Analitik olarak akla gelebilecek en cömert teklifi sunmak ve daha sonra eğer reddedilirse askeri olarak dayatmaya çalışmak daha iyi olurdu. Bunun dışında hiçbir şey Sovyetlerle iş birliğine yol açamazdı, çünkü krizin yokluğunda Sovyetlerin somut bir adım atmasına neden olabilecek herhangi bir teşvik yoktu. (1972'de nihayet bir kriz çıktığında, bu durum bir parça da olsa Sovyetlerle iş birliğini tetiklemişti.) Eğer üç yıllık savaş nihayetinde verdiğimiz tüm ödünleri dramatik bir anda teklif etseydik ve eğer 1970, 1971 ve 1972 yıllarında Kamboçya, Laos ve Kuzey Vietnam'da (son bombalama saldırısı olmasa bile) istikrarlı bir şekilde azalan kuvvetlerle askeri eylemlerimizi 1970'lerin başında gerçekleştirseydik savaş, gözle görülür derecede kısalmış olabilse de bu durumda Saygon'un, bir uzlaşıma vardıktan sonra tek başına ilerleme yükünü taşımaya hazır olup olmadığını söylemek zordu. İç kargaşa ve yönetimdeki bölünmeler karşısında teorik analizlerim için mücadelemi sürdürmemiştim. Her şeye rağmen Vietnamlaştırmanın uluslararası, askeri ve yerel zorunlulukların en iyi birleşimi olduğuna dair genel bir kanıya varmıştım.

Bir kere başladı mı, geriye dönüş yoktu. Bu sürecin acı verici ve uzun olacağını -tehlikeleri tekrar tekrar Başkan'a belirtmiştim- ve sonunda başarısızlıkla sonuçlanabileceğini biliyordum. Ayrıca bu yolun, bize yurt içi eleştirmenlerimiz tarafından önerilen alternatiflerden daha iyi olduğunu da düşünüyordum.

Bu iki değerlendirmeyle yıl sona ermişti; savaşın sonucu, bu iki değerlendirmeden birinin gerçekleşmesine göre şekillenecekti. Başkan'ın 18 Şubat 1970'te yayınlanmış olup Kongre'ye sunduğu ilk

Dış Politika Raporu, Vietnam politikamızı çarpıcı biçimde iç karartıcı ifadelerle özetliyordu. Oldukça nadir bir durum olmakla birlikte, Başkanlık tarafından yapılan açıklamada, bu yöndeki şüpheler kabul edilip bu doğrultudaki soruları gündeme getirmede tarafsız ifadeler kullanılmıştı:

> Vietnam'daki ilerleme iddiaları, oradaki katılımımız boyunca sıkça karşılaştığımız bir durumdur ve çoğu zaman bu iddialar çok da iyimser olmuştur. Ancak planlamamızı ne kadar dikkatli yaparsak yapalım ve bu planların işleyişinden ne kadar umutlu olursak olalım, iki temel gerçeği görmezden gelemeyiz:
>
> - Gerçekte neler olup bittiğinin farkında olan bir düşmanı kandıramayız.
>
> - Kendimizi de kandırmamalıyız. Amerikan halkı, tüm gerçeği bilmelidir. Verdiğimiz kararlara ve liderliğimize olan güvenin kaybolmasını göze alamayız.

Rapor, henüz çözülmeyen sorunların var olduğunu kabul ediyor ve ilerlemenin gelecekte değerlendirilebilmesine ilişkin bir ölçüt öneriyordu. Yönetimin, savaşın yol açtığı tüm meseleleri -düşmanın niyeti, Vietnamlaştırmaya ilişkin beklentiler ve Vietnam halkının tutumu- çözüme kavuşturmak için gereken nihai cevapları bilmediğini itiraf ediyorduk:

> - Düşmanın, operasyonları uzun süre sürdürme kapasitesi nedir? Kazanımlarımızı geri almayı başarabilirler mi?
>
> Benzer imkân ve kapasiteler söz konusu olduğunda, ilerlemenin gerçek kapsamı ne kadardır? Özellikle Vietnamlılar, başarının devamının vazgeçilmezi olan liderliğin, lojistik imkanların, taktik uygulama becerilerinin ve kendi halklarının ihtiyaçlarının farkındalar mı?
>
> Benzer başarıların devam etmesi karşısında, düşmana hangi alternatif stratejiler açıktır? Eğer uzun süreli, düşük yoğunluklu bir savaş sürdürmeyi seçerlerse ABD'nin geri çekilmesini bekleyebilir ve daha sonra yeniden canlandırılan çabalarla inisiyatifi tekrar ele geçirip Güney Vietnam birliklerini yenebilirler mi?
>
> - En önemlisi, serbest seçimlerini korumak için mücadele ettiğimiz Vietnam halkının tutumu nedir? Gerçekten de Vietkong'dan rahatsızlık duyuyorlar mı yoksa her iki tarafa da kayıtsızlar mı? Tutumları, barışı sağlamaya yönelik kazanımların devam etme olasılığı hakkında ne ifade ediyor?

Bu hususlar, yurt içinde bir yüzleşme çağrısı ya da askeri zafer için açık bir çağrı değildi; politikalarını gerçekliğe dayandırmayı ciddi şekilde düşünerek ve makul bir uzlaşmayı kabul etmeye istekli olarak on yıldır devam eden hayal kırıklığı nedeniyle liderlerin analizinin ihtiyatlı olduğunu gösteriyordu.

Hanoi'nin liderleri zafer konusunda kararlıyken, 1969'a ilişkin algıları bizimkiyle taban tabana zıttı; ne sonuç hakkında belirsizlikleri vardı ne de uzlaşma hakkında konuşuyorlardı. Hanoi'nin amacı, siyasi gücü tekeline almaktı. Bu ifade, Kuzey Vietnam Komünist Partisi'nin Güney merkezi olan Güney Vietnam Merkez Ofisi'nin (COSVN) 9 No'lu Kararı ile 1969'un sonlarında komünist askeri ve siyasi liderliğin ele geçirilen ana politika belgesinde açıklığa kavuşturulmuştu. Bu belge, Amerikan imtiyazlarını uzlaşma çabalarından ziyade başarısızlığın kanıtları olarak gören çekirdek kadrolar için hazırlanmış bir kılavuzdu:

> "Sınırlı savaş" stratejileri, başarısız olmuştu. Strateji konusunda çok ciddi bir krize yakalanmışlardı ve 25.000 ABD askerinin geri çekilmesiyle kendilerini ülkemizdeki saldırganlık savaşından çıkarmayı umarak savaşı adım adım aşağı çekmeye ve savaşı Amerikan tarzından çıkarma politikasını benimsemek zorunda kalmışlardı...
>
> [1969] Bahar Harekâtı'nın büyük zaferinden sonra ordumuz ve insanlar, askeri, siyasi ve diplomatik alanda yeni ve geniş çaplı bir saldırı başlatmıştı: Paris Konferansı'nda On Maddeli barış çözümünü tanıtırken ve Geçici Devrimci Hükümeti seçen Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi'ni toplantıya çağırarak ilerlerken yaz saldırımızın da düğmesine basmıştık. Böylece 1969 Bahar Harekâtı'nın şaşırtıcı saldırılarıyla yıpranan Nixon yönetimi, çok büyük darbelere maruz kalmıştı.
>
> Savaş alanındaki ve konferans masasındaki bu yeni yenilgiler nedeniyle Nixon, Vietnam'daki saldırganlık savaşına son verilmesini talep eden ABD ve dünya halkı tarafından yoğun bir saldırı altındaydı... Nixon'ın sekiz maddelik programı yayınlamaya zorlanması, Midway'de Thieu ile bir toplantı organize etmesi ve 25.000 askeri geri çekmeye başlaması, ABD emperyalizminin inatçılığını ve kurnazlığını yansıtmaktaydı; diğer yandan, Nixon yönetiminin kendisini bulduğu kriz ve çıkmazın yeni bir dereceye kadar gelişmekte olduğunu gösteriyordu. Bu durum, büyük bir zafer kazanmak için tüm faaliyet alanlarında daha fazla çaba göstermemizi gerektiren yeni bir fırsattır.

COSVN'ye göre 1969'un stratejik hedefleri, ABD'deki iç gerginlikleri arttırmak için Amerikan askerlerinin öldürülmesi, Güney Vietnam ordusunun zayıflatılması ve kontrol altına alma çabaları ile

bu doğrultuda ABD'yi "Vietnam'ı yeniden birleştirmeye doğru bir koalisyon hükümetini" kabul etmeye "zorlamak" idi.

a. Amerikan askerlerine şiddetle saldır, onlara çok ağır kayıplar verdir, tüm alanlarda artan zorluklara sebep ol.

b. Kukla orduya şiddetle saldır, kukla ordunun ve yönetimin en sert unsurlarını yok et, kalan unsurları paralize et ve parçalara ayır...

c. Askeri ve politik güçlerimizi kuvvetlendirmeye gayret et ve bunları gittikçe artan daha güçlü bir stratejik saldırı konumunda konuşlandır.

d. Kukla yönetimini çeşitli seviyelerde zayıflatmaya ve yıkmaya devam et; özellikle düşmanın kontrol altına alma planını bozguna uğrat; kukla yönetimin büyük bölümünü ortadan kaldır... ve Geçici Devrimci Hükümet'in rolünü destekle.

e. Bu esas üzerinde, Amerikalıların saldırganlık iradesini parçala; savaşı güçlü bir pozisyonda bitirme niyetlerinden vazgeçir ve savaşı hızlı bir şekilde sonlandırmaya ve kukla ordusu ve yönetimi hâlâ Amerikalıların sorumluluğunu devralmayacak kadar zayıfken askerlerini geri çekmeye zorla; Amerikalıları politik bir çözümü kabul etmeye zorla ve Vietnam'ı yeniden birleştirmeye çalışan ulusal, demokratik bir koalisyon hükümetiyle bağımsız, demokratik, barışçıl ve tarafsız bir Güney Vietnam'ı tanı. [Orijinal metinde geçtiği gibi.]

Kuzey Vietnamlılar ukalaydı; yanlış olduklarını ispat etmek bizim görevimizdi. Bizzat kendim de içime sinmeden ve pek de az olmayan önsezi ile karmaşık politikamızın belirsizliklerini takip etmiştim. Ancak kabul edilebilir herhangi bir alternatif yoktu. Başarı şansını en iyi şekilde karşılayacak şekilde görme yükümlülüğümüz vardı; çünkü bir mağlubiyet tek başına kaderimizi etkilemeyecekti; diğer halkların geleceği Amerika'ya duydukları güvene bağlıydı. Hanoi'nin olasılıklar hakkındaki algısı değişinceye kadar -isteksizce olsak da- mücadele etmek zorunda kalacaktık. Eğer davamıza sadık kalırsak, zaman içinde Hanoi barış için olmasa da geçici bir erteleme talep edebilirdi. Süreç içindeki anlaşmazlıklara göğüs germek zorunda kalacaktık çünkü yurt içindeki aşırı baskılardan kaynaklansa bile felaketten biz sorumlu tutulacaktık. Değerlerimize, uluslararası sorumluluklarımıza ve Amerikan halkının çoğunluğunun görüşlerine uygun düşecek adil bir çözüm elde edinceye kadar amansız bir düşmana karşı mücadeleye devam etmenin acı sorumluluğumuz olduğunu düşünüyorduk.

IX
ASYA'DA ERKEN TEST

Vietnam, büyük bir kıtanın küçük bir köşesi için bizi saplantılı hale sokarken bu kıta, dünya ilişkilerinde gittikçe daha da önemli hale geliyordu.

Tüm büyük dünya güçlerinin güvenlik çıkarları, özellikle Kuzeydoğu Asya olmak üzere Asya'da kesişir. Çin, kıtanın kalbini oluşturmaktadır. Uzak Doğu Rusya'sı, Asya'nın tepesine, Japon adaları da ana karadan üç bin iki yüz kilometre uzaklığa, okyanusa kadar yayılmaktadır. Amerika'nın Pasifik varlığı tüm bölgeyi kapsamaktadır. Batı Avrupa'nın Asya ile önemli ekonomik bağlantıları vardır ve bölgedeki dengenin herhangi bir şekilde bozulmasının etkilerini dolaylı olarak hisseder.

Asya, dünya nüfusunun ve kaynakların yarısından fazlasını içermektedir. Son otuz yılda Asya-Pasifik ekonomisi diğer bölgelerden daha hızlı bir büyüme yaşamıştır. 1945'ten bu yana tüm savaşlarımızı burada sürdürmekteyiz. ABD'nin en büyük ve en hızlı büyüyen denizaşırı ticaretine sahip olduğu yerdir. Amerika ve Batı'nın etkisi, son yüz yıl içinde Asya'nın büyük birçoğunun dönüşümünü teşvik etmişti. New England deneyüstücülerin döneminden modern döneme kadar Asya kültürü ve fikirleri, insani tutkuların evrenselliğini yansıtan Amerikan entelektüel yaşamını önemli ölçüde etkilemişti.

1969'un başlarında Asya'da meydana gelen ilk büyük krizimizde sınanmış ve hak etmesek de övgü almıştık. Başka bir testte, dünyanın aynı bölgesinde, öngörü ve devlet adamlığı beklenmedik ölçü-

de gelişmişti. Yönetimin ilk başlardaki bu paradokslarına, silahsız bir EC-121 Amerikan uçağının düşürülüşüne vurdumduymaz bir şekilde sessiz kalışımız ve birçok şoku savuşturarak artan bir samimiyet ilişkisine dayandırdığımız, ABD'nin dış politikasının da önemli bir unsuru haline gelmiş olan Japonya'nın egemenliğine Okinawa'nın yeniden geçmesi neden olmuştu. Japonlarla sıra dışı olan uzun ittifakımızı -özellikle ekonomik konularda saçmalık ve hayal kırıklığı anları olmadan- bu bölümde daha sonra tartışacağım. İleride karşılaşacağımız daha sert krizler için çok fazla ders aldığımız bir olay olan EC-121 ile bu konuya başlanması uygundur.

EC-121'in Düşürülüşü

14 Nisan 1969'da ABD Doğu saatine göre 17.00'de, ABD donanmasına ait bir EC-121, Hava Keşif Filosu Grup 1'den Japon Denizi üzerinde rutin bir keşif görevi için Japonya'daki Atsugi Hava Üssü'nden havalanmıştı. Bu uçuşlar bize düşman askerinin hareketleri ve tertibatı hakkında bilgi vermek için önemli ve sürpriz bir saldırı konusunda bizi uyarmak için son derece hayatiydi; özellikle de Kore'de. Uçakta, donanma mensubu otuz asker ve bir de deniz piyadesinden oluşan mürettebatın yanı sıra yaklaşık altı ton teçhizat bulunuyordu. Uçağa, Atsugi'den Kuzey Kore kıyısındaki Musu Yarımadası açığında bir noktaya uçması (bkz. bir sonraki harita), Kuzey Kore kıyısına paralel olarak yaklaşık 200 kilometre uzunluğunda bir elips üzerinde birkaç tur atıp Kore Cumhuriyeti'ndeki Osan Hava Üssü'ne inmesi yönünde talimat verilmişti. Bu tür bir göreve yönelik talimat, uçağın kırk deniz milinden daha fazla Kuzey Kore kıyılarına yaklaşmamasını ve bu sayede her zaman açık bir şekilde uluslararası sularda olabileceğini gerektiriyordu.[1] Kuzey Kore, karasularının 12 mil olduğunu iddia ediyordu. 14 Nisan'da uçak komutanı, Pasifik Filosu Başkomutanlığı'ndan, Kuzey Kore kıyılarına elli deniz milinden yakına gelmemesi koşuluyla uzaktan uçması yönünde talimat almıştı.

Daha sonra tespit edildiği üzere uçak -bizim radarımızla sürekli takip edilerek- muhtemelen elektronik bir sinyali araştırmak için onaylanmış rotasından bir parça sapmıştı. Ancak hiçbir zaman kıyıya kırk sekiz milden daha az yaklaşmamıştı. On dakika içinde üç kez, bir saldırının mümkün olabileceği konusunda uyarıldığında, gö-

revi iptal etme direktiflerini onaylayıp uluslararası sularda daha uzağa gitmek için rutin olan keşif rotasını bırakmıştı.

Kuzey Kore Chongjin'in 145 kilometre güneydoğusunda, ABD Doğu saatiyle 11.50'de uçak, radar ekranlarımızdan kaybolmuştu. EC-121, Japonya Denizi üzerinde, Kuzey Kore MiG uçakları tarafından saldırıya uğrayıp düşürülmüştü. Sahilden yaklaşık 90 deniz mili kadar uzağa düşmüştü. Hiç kurtulan olmamıştı. Böylece Nixon yönetimi, ilk büyük krizin içine itilmişti.

Kore ve EC-121'in Düşürüldüğü Bölge 1969

Hiçbir yeni başkan, böyle bir sıkıntı ile karşı karşıya kalana kadar ne tür bir "ekibe" sahip olduğunu gerçekten bilemez. İşin özü, yüksek riskli kararları hızlıca ve baskı altında kalmadan almalıdır. Normal koşullarda, kıdemli danışmanların kendi görüşlerini mi verdikle-

ri yoksa bürokrasilerinin uzlaşmalarını mı yansıttıkları hiçbir zaman açık değildir. Riske girmemek daha kolaydır. Ilımlılığa ya da bilgeliğe yönelik itibar zahmetsizce elde edilebilir çünkü başarı ya da başarısızlık ancak sebep ve sonuç gizlendiğinde bir süre sonra ortaya çıkar. Ama bir kriz, kişilere ve politikalara anında kızgın bir bakış yöneltir. Her şeyden önce itibarlarını idareli kullananları ve eleştiriye rıza gösterenleri aydınlatır. Bir başkan, eğer krizle önceden karşı karşıya kalırsa bir bakıma şanslıdır; bu sayede Başkan'ın, ekibine uyum sağlamasına olanak tanır.

Yeni Nixon yönetiminin bu testi, farklı bir biçimde karşıladığı söylenemez. Her ne kadar bu olayda pek fazla yanlış karar verilmemiş olsa da ben aksini düşünüyordum. Her şeyden önce görüşmelerimiz sıradan ya da alakasızdı; ana konuya nadiren değiniyorduk. NSC sistemi, perspektif ya da yön duygusu olmadan seçenekleri bir araya getiren bir yol haline gelmişti.

Tüm üst düzey yöneticiler, karar verme sürecinden o kadar etkilenmişlerdi ki eyleme yönelik önceliklerin sıralanmasındaki amaçlarını gözden kaçırmışlardı. Birçok yeni yönetim gibi, onlar da içinde oldukları durumun liyakatini belirlemektense, seleflerine yaptıkları suçlamalardan kaçınma konusunda daha çok endişe ediyorlardı. Seçim kampanyasında söylenenler, yeni bir yönetimin en ciddi -ve en yoldan çıkartıcı- hatalarından biridir; bu yüzden çoğu zaman, yeni yönetimin, kendi tarzının seleflerininkinden farklı değerlendirileceğine inanmasına yol açar. Aslında bir yıl içinde seçim kampanyasına ilişkin nakarat, neredeyse her zaman unutulmaya yüz tutar. Yeni yönetimin sınavı kaçınılmaz olarak anılarında yatandan ziyade zorluklarda gösterdiği ustalığa bağlıdır. Selefinin yöntemleriyle hükmetmenin hiçbir cezası olmaz; tamamen kendi oluşturduğu tarzıyla başarısız olduğunda da övgü almaz. Nixon, Başkan Johnson'ın "Durum Odası Sendromu"ndan muzdarip olduğunu düşünüyordu. Yani kriz anında dünyanın, Beyaz Saray'ın bodrumunda yer alan bu odadan idare edilebileceğine dair melodram tarzındaki fikre yenik düşmüştü. Oldukça ironik bir şekilde, Nixon, "Durum Odası Sendromu"ndan bahsetse de bir dahaki sefere kendisi bu odanın kurbanı olmuştu.

Durum Odası'nın görüntüsü, gerçekle çelişiyordu. Küçük, rahatsız edici, alçak tavanlı, penceresiz bir odaydı ve en büyük faydası ko-

numuydu çünkü buradan Beyaz Saray'ı dünyanın dört bir yanındaki elçiliklere bağlayan bir teletip yığınının ve diğer iletişim ekipmanlarının yanındaydı. Adı, daha önceki bir başkanın, uluslararası durumun şu anda duvarda bulunan haritalarla temsil edilebileceği yanılsamasından ortaya çıkmıştı. Benim zamanımda, haritalar ne güncel ne de görünür idi; yerlerinde, sade ve sıkış tıkış şekilde çevreye insan dokunuşu katmak için perdeler vardı. Nixon'ın algısının dayanağı bulunuyordu çünkü Johnson'ın birbirinden ayrı bombalama sortilerini planlamak için çok zaman harcadığı izlenimini aktarmak hoşuna gitmiş olsa da Nixon kendi eleştirilerinin kurbanı olmuştu. Durum Odası sendromuna yaptığı saldırıdan dolayı o ve ortakları, ilk sorun belirtisinde oraya (ya da herhangi bir yere) danışmanları bir araya getirmekte isteksizdiler. Taktiklere ya da savaş planlarına dahil olmak istemiyordu. Her şeyin soğukkanlılıkla yapılması gerekiyordu.

Aslında EC-121'in düşürüldüğünü öğrendiğimizde de soğukkanlı olmalıydık. Ani bir reaksiyon göstermediğimizden emin olmak için her seferinde kendimizi dikkatli bir şekilde seyrederek kriz mekanizmasını büyük bir ihtiyatla harekete geçirdik. Ne yazık ki ağır hareket, doğru kararı taahhüt etmeye yönelik karışıklıktan daha olası değildir. Durum Odası'na, 15 Nisan 12.50'de, iki Kuzey Kore uçağının EC-121'e saldırmış olduğu bildirildi. Askerî yardımcım Albay Alexander Haig'e saat 1.07'de haber verilmişti. Üç dakika sonra Haig, bana doğrulanmamış bir düşürme olduğunu söyledi. Ondan, tüm bilgileri toplamasını ve olay doğrulanır doğrulanmaz beni aramasını istedim. Düşürme onaylanana ya da Başkan'ın vermesi gereken bir karar olana kadar Başkan'ı rahatsız etmezdim. Saat 1.45'te Haig, Laird'in askeri asistanı Albay Robert Pursley'i aradı. Pursley, benim gibi düşünüyordu: Düşürme doğrulanmadığı için Laird'i uyandırmayacaktı.

Saat 02.17'de *Pyongyang Radyosu*, Kore hava sahasına girdiğinde Kuzey Kore'nin bir ABD keşif uçağını düşürdüğü duyurdu. Bu açıklama, radarımız tarafından sürekli takip edilen uçak için bariz bir yalandı. Uçak, Kore sahiline yetmiş yedi kilometreden asla daha yakın değildi ve kıyıdan 145 kilometre uzaklıkta düşürülmüştü. Her ne kadar yaşananlar benim aklıma yatmasa da herkes bu açıklamayı görmezden gelmeye karar vermişti. Ayrı bir doğrulamanın elimize ulaşmaması sebebiyle uçağın düşürülmesi, Nixon'a ancak 07.20'de bil-

gi verdiğim zaman hâlâ "doğrulanmamış" olarak kaydedilmişti. Eğer düşürmemişse Kuzey Kore'nin bir Amerikan uçağının düşürülüşünü neden duyurduğu asla açıklanmamıştı.

Sanki birisi "kriz yönetimi" adlı bir düğmeye basmıştı ve cevap da "aldırmazlık" idi. Nixon, yere göğe sığdırılamayan kendi NSC mekanizmasını yavaş hareket ettiriyordu; seçenekleri görmek için iyi bir yoldu ama aynı zamanda harekete geçmeye isteksiz biri için ise zaman kaybıydı. Bir sonraki gün olan 16 Nisan sabah 10.00'da yapılması planlanan NSC toplantısı için seçenekleri hazırlamak amacıyla uçağın düşürülmesinin ardından NSC İnceleme Grubu'nun öğleden sonra toplanması gerekli olmuştu. Nixon, ne tür bir eylemde bulunacağına dair herhangi bir emare göstermemişti. Seçeneklerin sunulmasını bekleyecekti. Aslında Nixon'ın misilleme için yeterli cesareti olmadığını gösteren yanlış bir prosedürdü. Alternatiflerden emin olmak iyidir. Ama silahsız bir Amerikan uçağı kıyıdan uzakta düşürüldüğünde, yavaş bir karar verme süreci, nihai eylemsizlik lehine bir olasılık yaratır. İhtiyaç duyulan şey zorluğun doğasının ve Amerikan politikasının ne olduğunu analiz etmekti. Sadece bu koşullarda seçenekler mantıklı olabilirdi. Bir başka sebep, sürecin yavaşlamasına yol açmıştı. Nixon, kriz meydana gelmeden çok önce 18 Nisan için bir basın toplantısı planlamıştı. Bu öyle bir deneyimdi ki Başkan'ın içi korku ve heyecanla dolduğundan diğer meseleleri düşünmesi için hiçbir enerjisi kalmamıştı.

Kuzey Kore'nin uluslararası sularda hiçbir kışkırtma olmadan silahsız bir uçağın düşürülmesine verdiğimiz tepkinin birçok dost ülke tarafından -özellikle Asya'da- yeni yönetimin kararlılığının bir testi olarak yorumlanacağını düşünmüştüm. Birtakım misilleme eyleminde bulunmayı tercih etmiştim ama ne olabileceği konusunda pek emin değildim. Yakın çalışma ekibimin tavsiyesi, ilk günün inanılmaz derecede savaş yanlısı olması yönündeydi. Morton Halperin bile -daha sonra yönetimin sözde mücadeleci eğilimlerine yönelik lafını sakınmadan muhalefet etmek için- acil bir hava saldırısı önermişti. Fakat NSC programı göz önünde bulundurulduğunda hiçbir askeri kuvvet en az yirmi dört saat hamle yapamazdı ki bunun da başka bir hata olduğu ortaya çıkmıştı. Askeri gücün acil seferberliği en azından Kuzey Kore'nin ciddi bir suç işlediğinin farkına varmasını

sağlardı. Hatalı olduğunu ya da bu hususta savaş tazminatı ödemeyi kabul edeceğini göstermeye yönelik bir davranış olarak düşünülebilirdi. Kuzey Koreliler 1976'da askerden arındırılmış bölgede iki Amerikan subayını öldüresiye dövdüklerinde de tam böyle olmuştu.

Belirgin bir istikametin yokluğunda her kurum aşağı yukarı kendi sınırlı endişelerine yönelik kendi seçeneklerini geliştirmişti. Yakın çalışma ekibim, Panmunjom'daki sert diplomatik protestolardan Kuzey Kore gemilerinin denizde ele geçirilmesine ve Wonsan Limanı'na mayın döşemekten kıyı bombardımanına ya da bir havaalanına saldırmaya kadar çeşitli askeri hamleler geliştirmişti. Tüm bu planlarda eksik olan şey bunları uygulamaya yönelik güçlerin ya da belirli bir operasyonel planın veya Kuzey Kore'den talep edeceğimiz özel bir savaş tazminatının olmamasıydı. Bunların yokluğunda, geleneksel tatbikatla uğraşıyorduk.

Dışişleri Bakanlığı, 18 Nisan için Kuzey Korelilerin talep ettiği Ateşkes Komisyonu toplantısı ile meşguldü. Mesele, gitmek ya da gitmemekti, eğer gidilecekse de ne söylenecekti ya da bunun yerine alternatif bir tarihte ısrar edip etmemekti. Dışişleri Bakanlığı, bize askeri misilleme ile ilgili çekincelerini içeren bir bilgi notu göndermişti ama yasal olarak haksız bulduğu bir Kore gemisini denizde ele geçirme fikri dışında herhangi bir askeri misilleme şekline itirazını dile getirmemişti.

Savunma Bakanlığı en şaşırtıcı adımı atmıştı. Anlaşılan başka bir kuruma ya da Beyaz Saray'a danışmadan, Sovyetler Birliği, Çin, Akdeniz ve Küba üzerindeki tüm keşif uçuşlarını durdurmuştu. Bu durumu, Nixon 17 Nisan'da Kore keşif uçuşlarımıza askeri uçakların eskort etmesini emrettiğinde ancak yavaş yavaş öğrendiysek de sonunda eskortluk edecek uçak olmadığını anladık. Laird, bu uçuşların mantığının periyodik bir analizi olmadan yıllar içinde çoğaldığı algısında şüphesiz haklıydı. Gözden geçirmenin süresi çoktan geçmişti. Benim endişem, uçağın düşürülmesine tepki olarak tüm keşifleri durdurmanın bir güvensizlik izlenimi vereceğiydi; yönetim, kendi haklarını acımasız bir meydan okumaya karşı savunmaya pek de kararlı gibi görünmüyordu.

15 Nisan gününün çoğu bu nedenle sonuçsuz kalan planlama tatbikatına harcanmıştı. Denizde Kuzey Kore gemilerinden birini ele

geçirme yönünde bir fikir birliği varmış gibi görünüyordu. Yasal analizler istenmişti; analizlerin sonuçları farklı olsa da denizde ne o anda ne de Pueblo'nun ele geçirilmesinden bu yana herhangi bir Kore gemisinin olduğunun farkına varılınca analizler rafa kaldırılmıştı. Dolayısıyla, birkaç Kuzey Kore donanması gemisine torpido fırlatmak için denizaltı kullanmamıza ilişkin başka bir parlak öneri de ortadan kalkmış oluyordu. Hollanda bandıralı Kore'ye ait bir geminin transit bir yerde olduğuna dair bir söylenti vardı. Avukatlarımızın kafalarını karıştıran ve o gemiyi ele geçirmek isteyen Nixon, günün yarısından fazlasını bu iş için harcamıştı. Anlaşılan o ki gemiyi asla bulamazdık. Bildiğim kadarıyla hiç var olmamıştı.

Bu şartlar altında 16 Nisan'daki NSC toplantısı, hem bu konu üzerinde düşülmemiş hem de sonuçsuz olmuştu. Temel konu hakkında hiçbir tartışma yoktu: silahsız bir keşif uçağının uluslararası sularda düşürülmesine karşılık vermememiz, Hanoi'deki düşmanlarımızı ve başka yerlerdeki muhalifleri cesaretlendirecek bir izlenim yaratmazdı. Aynı zamanda yeni bir yönetimde balayını riske edecek her zamanki isteksizlik devam ediyordu; o sıralarda biz, seleflerimiz ile karşılaştırıldığımızda hâlâ ölçülü ve itidalli olmaya ilişkin övgünün tadını çıkarıyorduk. İki harekât alanında savaşa girmenin de doğal bir korkusu vardı. Laird, Vietnam'daki çabalarımızın, Kuzey Kore'ye karşı kısasa kısas uygularsak sıkıntıya düşeceğine dikkat çekmişti. Bu hususların çoğu, toplantıda resmi olarak belirtilmediyse de dolaylı olarak değinilmişti. Askeri seçenekler, ciddi bir incelemeye tabi tutulmadan gelişigüzel bir şekilde gözden geçirilmişti. Güvenli gibi görünen seçenekler, karşı tarafı kışkırtmada yetersiz kalırken riskli seçenekler ise iki cephede savaş korkusunu ortaya çıkarıyordu.

Daha sonra krizlerde cesaretin en güvenli yol olduğunu öğrendik. Tereddüt, düşmanı sebat etmeye, hatta belki de bahsi yükseltmeye teşvik eder. Geçmişe bakıldığında, Kuzey Kore'nin kısasa kısas için hazır olduğunu büyük ölçüde tahmin etmiştik. Yönetim için bu durum hâlâ erken olduğundan, o ilk gün seçenekleri sunmak için kendimi sınırlamıştım; hiçbir tavsiyede bulunmamıştım. Nixon, NSC toplantısında hiçbir sonuca varmamıştı. Günün büyük bir kısmını Hollanda/Kore gemisini araştırarak geçirmişti ki bu durum riskli askerî harekât ile Nixon'ın *Pueblo*'yla bağlantılı olarak şiddetle eleştir-

diği pasiflik arasında gezinmek için hızır gibi yetişen bir yardım teklif ediyor gibi görünmüştü.

Ertesi gün, 17 Nisan'da, Nixon iki karara vardı. NSC'nin önüne koyulan çeşitli seçeneklerden ikincisini kabul etmişti: silahlı eskortlar eşliğinde hava keşiflerinin yeniden başlatılması. Ayrıca muhtemel misilleme saldırıları için de iki uçak gemisinin Japonya Denizi'ne gitmesini emretti. Uçak gemilerinin oraya gönderilmesinin arkasındaki mantık, Japonya'da bulunan taktik uçakların kullanılmasının bizi, Japon hükümetiyle karmaşık istişarelere dahil etmesiydi ki böyle bir şeyin ifşa olması durumunda halk protestoları ortaya çıkabilirdi. Netice itibarıyla muhtemelen Japonya ile yapılan Güvenlik Anlaşması görüşmeleri de tehlikeye girerdi. Guam'daki B-52S'yi kullanmak aşırı tepki gibi görünürdü. Herkes Güney Kore'de konuşlanmış uçağı rahatlıkla gözden kaçırıyordu. Şüphesiz herkesin bilinçaltında, uçak gemilerinin uçakları havalandırabilecekleri yere ulaşmasının üç gün süreceği gerçeğinden dolayı rahatlık vardı. Savaş yanlıları, kendi kendilerine, bir şeyler yaptığımızı söyleyebilirlerdi; barış yanlıları ise hâlâ zamanımız olduğunu düşünerek kendilerini teselli edebilirlerdi. Her geçen gün, misilleme saldırısına karşı olan engellemeleri arttıracak ve Kuzey Korelilerin bu durumu kabul etmeleri tazminat olarak sayılacak; reddetmeleri ise misillemeyi meşrulaştıracaktı. Aslında onlardan gereksiz bir talebimiz yoktu. Panmunjom'daki protestomuz hafifti; Bakanlık, fikir ayrılığına sebebiyet vermeyen bir tavır için baskı yapmıştı; Rogers, herhangi bir talepte bulunmaya karşı çıkmıştı. Siyasi ve askeri hamlelerimiz, birbiriyle büyük ölçüde tutarsızdı. Bu bağlamda, uçak gemilerini hareket ettirme kararı aslında boşa zaman harcamaydı; zor görünse de eylemsizliğe işaret ediyordu.

17 Nisan'da Bakanlık, Savunma, CIA ve Genelkurmay Başkanlığı'nın orta düzey temsilcilerinden ve başkan olarak benden oluşan özel bir kriz yönetimi grubu kurdum. Bu grup, daha sonra gelecekteki tüm krizlerle ilgilenecek olan Washington Özel Çalışmalar Grubu'na (WSAG) dönüşen şeyin özüydü. Kesin yönergelerin yokluğunda, bu ilk vakada planlama istikrarsızdı. Güç kullanmaya yönelik herhangi bir tespit yoktu: Tüm tartışmalar teorikti ve hiçbir somut operasyonel plan ortaya konmamıştı.

Nixon'ın, silahlı keşiflerin yeniden başladığını duyurduğu 18 Nisan'daki basın toplantısı, hükümetimiz içinde bile uçağın düşürülmesine yönelik resmi bir cevap olarak kabul edilmişti. Alex Johnson, askeri bir karşılık için beklenmedik durum planlamamıza devam etmemizin bir anlamı olmadığını düşünüyordu. Aynı fikirde değildim. Nixon'ın, basın toplantısını atlattıktan sonra meseleleri ciddi bir şekilde ele alacağını biliyordum.

18 Nisan sabahı -basın toplantısından hemen sonra- Nixon ve ben durumu gözden geçirdik. Başkan'a, tazminat talebinde ya da misilleme eyleminde bulunmamanın sonradan daha cesurca hareket etmesini gerektirebileceğini söyledim. Ancak Nixon'ın kanaat getirmesi gereken üç husus vardı: Birincisi, eylem önemli olmak zorundaydı; ikincisi, eğer Kuzey Kore karşılık verirse (kesinlikle uzun süreli bir kara savaşını sürdüremezdik) bunu sürdürmeye hazırlıklı olmalıydık ve üçüncüsü, arkasında birlik olmuş bir hükümet olmadığı sürece güç kullanamazdı. Benim görüşüm ise Başkan'ın bu şekilde hareket etmesi gerekse de Kuzey Kore'nin gerginliği tırmandırmayacağı yönündeydi. NSC toplantısında Başkan'ın tercihinin ne olduğunu sezdiklerinde, birlikte hareket edebilecekleri tehlikesinden kaçınmak için bireysel olarak Rogers, Laird ve Helms'in ağızlarını aramayı önerdim. Bir basın toplantısının genellikle kendisini çok bitkin hale getirdiğini ve günlerce stres altında kalmasına yol açacağını düşünen Nixon, önerimi kısmen kabul etmişti.

Rogers, Laird ve Helms, Kuzey Kore'ye karşı askeri misillemede bulunma fikrine oy birliğiyle karşı çıktılar: Rogers, kamuoyu üzerindeki etkisi yüzünden; Laird, Vietnam çabasına zarar vereceğini düşündüğünden ve hiç Kongre desteği olmadığından; Helms ise bu nedenlerin birleşiminden dolayı bu misillemeye karşıydı. Danışmanlarının fikirlerini 18 Nisan'da geç saatlerde Nixon'a bildirdim; bölünmüş bir ekiple döneminin başında bu kadar önemli bir konuda bu tür riskleri alamayacağı yönündeki tavsiyemi de ekledim. Nixon ve ben, rezidansın Antlaşma Odası'nda görüştük. Nixon'ın aklından misilleme saldırısı geçtiği izlenimine hiç kapılmamıştım. Olayı çok fazla ötelemiş ve baş başa yaptığı konuşmalarda, bunun için hiç bastırmamıştı; kararını verdiğinde, muhalefeti pas geçmiş ve bitmek bilmeyen manevralarla uğraşmak zorunda kalmamıştı. Artık geçerli bir maze-

reti olduğuna göre danışmanlarına öfkelenebilirdi. İlk fırsatta Rogers ve Laird'den kurtulacaktı; bir kriz durumunda bir daha asla onlara danışmayacaktı. Hanoi, tereddüt içinde olduğumuzu düşünmesin diye Kamboçya'daki sığınakların tekrar bombalanması için gizlice yürütülen Menü saldırılarının tekrar başlatılması yönünde emir verdi. Ama sonuç olarak Kuzey Kore'ye misillemede bulunmayacaktık. 19 Nisan sabahı Departmanlar arası Grup'u bu konuda bilgilendirdim.

Nixon yine de uçak gemilerinin bir güç gösterisi olarak Japon Denizi'ne yönelmelerini emretmişti. Diğer tarafın eylemine karşılık makul bir talepte bulunmakla alakası olmayan bir tehditti bu ve dolayısıyla boş bir tavır olarak yorumlanması da muhtemeldi. Tecrübesizliğimiz yüzünden Kuzey Kore'den tazminat bile istememiştik; hiçbir şart öne sürmediğimiz için dolayısıyla çözüm yolu da yoktu. Japon tekneleri ve keşif balonlarından oluşan küçük bir filonun takip ettiği uçak gemileri, heybetli seyirlerine birkaç gün daha devam ederken bu olay televizyon için kaydediliyordu. Meselelerin ciddileşmesi durumunda ne olabileceği sadece tahmin edilebilirdi; en iyi ihtimalle Japon televizyonunun önde gelen simalarından birkaçı büyük sıkıntıya düşerdi. Ancak bürokrasimize haber verdikten sonra misilleme olmayacağı haberi hızla sızmıştı. Görev Gücü 71 -o zamanlar öyle deniyordu- hızla karşılık verdiğimiz ılımlı ve özel bir Sovyet protestosunu ortaya çıkararak, 26 Nisan'a kadar Japon Denizi'nde barışçıl bir şekilde seyretmişti. Ay sonu itibarıyla kriz sönmeye yüz tuttu ve ortadan kalktı; sonuçları açısından, hunharlığı nedeniyle Kuzey Kore için hiçbir ceza olmadan ve Nixon'ın sağduyusunun, ilk tam sınavındaki ile pek aynı düzeyde olmaması dışında küçük bir kalıntı ile kriz bitmişti. (Kesinlikle kendi rolüm hakkındaki tahminim buydu.)

Laird'in tüm keşifleri askıya alma konusundaki neredeyse anlaşılmaz kararının kalıntıları yine de ele alınmalıydı. (Beyaz Saray, Pentagon'dan sadece Kore çevresinde değil, Çin, Sovyetler Birliği, Küba ve Akdeniz'de de savaş pozisyonundan çıkmanın kapsamını detaylandıran bir bilgi notunu 22 Nisan'a kadar almamıştı.) Başkan'ın silahlı keşif emri, bir başka gecikmeye daha sebep olmuştu. Buna dayanarak ilk başta uygun savaş eskortunun bir araya getirilmesi gerekiyordu. Günlük istekler kaçamak cevaplara yol açıyordu. Her keşif görevinin gerekli olduğunu düşündüğümden değil, tek bir uçağın düşürülmesinin küresel keşif sistemimize son verebileceği emsalin-

den dolayı endişelenmeye başlamıştım. Bunun diğer olaylar için yarattığı cazibe bana karşı konulamaz geliyordu. Yaklaşık dört haftalık bir beklemeden sonra 8 Mayıs'a kadar normal keşifin yeniden başlatılması yönünde herhangi bir emir verilmemişti.

EC-121 olayı, hiçbir şey yapmama kararı açısından önemli değildi ki bu çok zor bir karardı. Yine de farklı düşünebilen makul adamların yapacağı gibi muhtemelen aksi yönde bir karar alınmalıydı. Dolayısıyla karar verme sürecinde yaşadığımız büyük kusurlar ortaya çıkmıştı. Stratejik bir değerlendirme yapmamıştık, bunun yerine teknik tedbirleri tartışmıştık. Güçlü bir Beyaz Saray liderliği yoktu. Önemli bir siyasi harekette bulunmamıştık; askeri konuşlandırmalarımız olaylardan uzaktı. Krizleri etkili bir şekilde yönetmek için ilgili bakanlıklar ve birimler Başkan'ın niyetini bilmek zorundadır. Diplomatik ve askeri hamlelerin uyuştuğundan emin olmak için her şeyi yakından takip etmeliler. Bu durumda, hem mekanizmadan hem de mefhumdan yoksun kalıyorduk. Kuzey Kore'nin kabul edebileceği ya da reddedebileceği hiçbir talepte bulunmamıştık. Olaydan o kadar uzun süre sonra neredeyse alakasız hale gelene kadar inandırıcı bir tehdit oluşturabilecek bir güç toplamamıştık. Koordinasyon çok kötüydü, Başkan aslında kararını hiç vermemişti. Yine de EC-121 olayı kılık değiştirmiş bir lütuftu. Prosedürlerimizi önemli ölçüde sıkılaştırmamızı sağlamıştı. Gelecekteki krizler, kesin bir şekilde ve güçlü bir merkezi yönde ele alınmıştı. Washington Özel Harekât Grubu'nu bu amaç için kurmuştuk. Sonrasında ise çok daha büyük bir amaç izlenimini yaratmayı başarmıştık. Nixon'ın Rogers ve Laird'le olan hoşnutsuzluğu gerekçesizdi. Açıkçası, en doğru kararı vermişlerdi. Sonuç itibarıyla tek başına karar almaya alışık olan Nixon'ın doğrulanması gerekiyordu. Gelecekte krizlerde ne istediğini biliyordu ve bu noktaya ulaşmaya ilişkin yaptığı manevralar sık sık dolambaçlı olsa da istediğini almıştı.

Genel olarak, o zaman çok övülmüş olmasına rağmen EC-121 krizine yönelik tavrımızı zayıf, kararsız ve düzensiz olarak değerlendiriyorum. Bunun bedelini, morali bozulmuş dostlar ve cesaretlendirilmiş düşmanlarla, manevi olmayan yollarla ödediğimize inanıyorum. Neyse ki bu kriz hem erken hem de nispeten periferik bir mesele nedeniyle ortaya çıkmıştı. Ayrıca aldığımız dersler daha sonraki krizlerin üstesinden gelmemize de yardım etmişti.

ABD-Japon İttifakı

Japonya ve ABD, yirmi yılı aşkın bir süredir müttefik olmuştur. Pasifik politikamızın temel taşı, şüphesiz bu olağanüstü ulusla olan dostluğumuz, ortaklığımız ve karşılıklı bağımlılığımızdır. İki halk birbirinden ancak bu kadar farklı olabilirdi; pragmatik, gerçekçi, hukuk odaklı, abartısız Amerikalılar ve karmaşık, ima ile iş gören ve imaların anlamlarını kelimelerden ziyade dolaylı, neredeyse estetik bir duyarlılıkla aktaran, incelikli Japonlar. Japonya ile ABD, birbirlerini yüz yirmi beş yıldır tanıyorlardı. İlişkimiz inanılmaz kademelerden geçmişti: meraktan rekabete, çatışmaya, işgale, uzlaşmaya, ittifaka ve karşılıklı güvene. Amerikalılar, köken bakımından heterojendir ve toplumdaki ortak noktaları sürekli yeniden tanımlamaya çalışırlar. Diğer taraftan Japonya, alışılmadık bir uyum ve homojenliğin bulunduğu bir ülkedir. Amerikalılar için sözleşmeler ve yasalar sosyal barışın başlıca garantörleridir. Japonlar, sosyal uyumu korumak için yasal ve resmi kurallara, insan ilişkilerinin kalitesine ve uzlaşma ve yükümlülüklerin açıkça belirtilmemiş kalıplarına göre daha az bağımlıdır.

ABD, geniş topraklar ve bol kaynaklarla kutsanmıştır; bolluk içinde olmak doğal karşılanır. Japonya büyük bir sanayi gücüdür ancak refahı daha yenidir ve sanayisinin ithal gıda, enerji, hammadde ve dış pazarlara bağımlılığı nedeniyle daha hassastır.

Bu kadar farklı iki ulusun bir araya gelmesinin garip bir klişe olması, çoğu klişe gibi, büyük ölçüde doğrudur. Ama bu durum, Japonya'nın başka bir ülke ile ilişkileri için de geçerlidir. Japonya'nın başarıları -ve bazen de başarısızlıkları- yapıları, alışkanlıkları ve karar verme biçimleri Japonya'yı diğer tüm kültürlerden izole edebilecek kadar benzersiz olan bir toplumdan kaynaklanmıştır. Diğer bir paradoks ise Japonların, kendi güçlerini ve kimliklerini daha iyi korumak için yabancıları kullanarak onların yöntemlerini ve teknolojisini almasıdır.

Türbülanslı bir denizden kaynaklanan sisle kaplı dağ zirveleri, yemyeşil vadileri, filizlerin sıkı düzenine cömertçe boyun eğen ancak az sayıda doğal kaynağı ve Çin kıyılarına yakın bir dizi ada olan Japonya, disiplin, inanç ve özverinin bir zaferi olarak gelişmekteydi. Sadece en dayanıklılar, bu kadar ümit vermeyen bir çevreden geçimini sağlayabilirdi. Çin kültüründen büyük ölçüde etkilenmiş ancak

daha sonra bağımsız olarak yeni bir yol izleyen Japonlar, yüzyıllar boyunca kendi tarzlarına göre öyle bir stil geliştirmişlerdi ki bir anda varlıkları için bir gerekçe ve dış saldırıya karşı bir savunma; ulusal açıdan motive edici bir güç ve hatta bir silah haline gelmişti. Japonya, bir ulustan daha çok bir aile gibi olmuştu, (sadece ortaya çıkan olayları ve çok büyük ihlalleri düzenleyen) yasalardan daha çok, her bir Japon'a belirli bir rol atayan bir dizi karmaşık anlayışla yönetiliyordu. Diğer ülkelerdeki feodal değerler ve yükümlülüklerin küçük bir üst sınıfla sınırlı olması Japonya'da tüm topluma yayılmıştı. Bu kalabalık adalarda herkes, hayatta kalmanın disiplin ve iş birliğine bağlı olduğunu ve böylece tüm çatışmaları azalttığını anlamıştı. Japonların zarif iletişim biçimi, reddedilebilecek bir öneriyi asla ortaya koymamaya bağlıdır; en hassas anlam tonlarını itibar kaybı olmadan geri çekilmeye izin veren bir şekilde aktarmaya ve aynı zamanda diğer bakış açısına da dikkat etmeye dayanır. İnce Japon nüanslarındaki kelimeler bu hassas sürecin sadece küçük bir parçasıdır. Her jest sembolik bir öneme sahiptir; ince geçişleri hiyerarşiyi gösteren bir selamlama olarak başını eğerek selamlamadan masadaki çiçeklerin düzenlenmesine kadar.

Tabii ki karmaşık ve sık dokunmuş kumaş gibi olan Japon sosyal yapısının karanlık yanları da vardır. Bu yapı, Japon bireyine Japonlara mahsus bir benlik duygusu verir, böylece Japon bağlamında, kendini frenleme ve karşılıklı destek sağlar; fakat Japonya dışında bu aynı insanlar bir yabancıyla karşı karşıya geldiklerinde davranış kriterleri yok olabilir, hatta barbarca bir acımasızlık gibi görülecek davranış bozukluğu bile gösterebilirler.

Şaşırtıcı olan şey ise Japonların geçmişe ve kültürel eşsizlik hissine duydukları saygılarının herhangi bir durağanlığa yol açmamasıydı. Diğer toplumlar, geleneğe olan bağlılıklarının bedelini, yenilik akımlarına olan ilgisizliklerini artırarak ödemişlerdir. Japonya, feodal geçmişini, tüm toplumuna öyle paylaşımlı bir saygı duygusu ile yayarak bir kazanca dönüştürdü ki iç farklılıkları, yabancılarla karşılaşsa bile bu temel birliği asla bozamazdı. Bu eşsizlik ruhu, örneğin, Çin'in kültürel üstünlüğüne olan inancından daha faydalı olduğunu kanıtlamıştı. Japonya, diğer toplumların yöntemlerini benimsemede hiçbir zaman itibarını kaybetmemişti; neredeyse her sistemi benimse-

meyi göze alabiliyor ve hükümet şekillerine ve ekonomi yöntemlerine değil de karmaşık, aşılanmış ve paylaşılmış sosyal ilişkiler dizisine bağlı kalarak Japon yapısını hâlâ koruyabiliyordu. Gelişmenin önündeki bir engel olmaya çok uzak olmakla beraber Japonya'daki gelenek, duygusal güvenliği ve yeniliği denemek için aslında bir enerji sağlamıştı.

Japonya, Amiral Perry tarafından "açıldıktan" sonra -diğer her yerde sömürgeciliğin başlangıcına neden olan hassas bir örtmece- Japonlar, güçlü bir kararlılıkla, feodal toplumlarını yeniliğin zorunluluklarına uyarlamışlardı. İmparator'un yerleşmiş geleneği, 50 yıl içinde Japonya'yı büyük bir Avrupa gücü olan Rusya'yı yenecek kadar güçlü bir sanayi ülkesi haline getirirken sürekliliği sağlıyordu. Başka bir kuşak süresinde ise daha önce direndiği sömürgecilik biçimlerini benimseyerek dünya çatışmasına yol açıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgi, Japonya'nın olağanüstü uyum ve dirençliliğini sarsmamıştı. Hiçbir adaptasyonun Japon toplumunun özünü bozamayacağından emin bir şekilde, sanki Japonya'nın küresel güç dengesini ayarlamasına ve kurumlarını, ihtiyaçlarına dair adapte etmesine olanak sağlayan ince kalibre edilmiş bir radarı varmış gibi görünüyordu. İmparator, Japon ayırt ediciliğin sembolü olarak kalarak parlamenter demokrasinin, mutlak idarenin yerini almıştı. Japonya, kurumlarını değiştirmiş, savaş zamanı ortaya çıkmış olan tahribatı onarmış ve yirmi yıldan daha kısa bir sürede her zamankinden daha güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştı.

Bir zamanlar Japonya'nın tekel avantajına sahip olduğu yetenekli, ucuz emeğin faydalarından hoşlanmaya başlayan özgür Asya'daki diğer büyüyen ekonomilerin rekabetiyle karşı karşıya kalınca, Japon karar vericiler, rekabetin vurduğu endüstri kollarındaki iş gücünü ve kaynakları, daha uygun avantajların olduğu diğer sektörlere zekice kaydırmışlardı. Çalışanlara ömür boyu iş güvenliği sağlayan sistemin sabitlik için bir zaman aşımı haline gelmesine izin verilmemişti. Tabii ki bir dereceye kadar, Japonya'nın ilk başta büyük Amerikan yardımlarından ve daha sonra savunma için düşük harcamalardan yararlanması, ABD ile olan Güvenlik Anlaşması'na bel bağlamasıyla mümkün olmuştu. Ama başarı her şeyden önce kurumlarının uyumuna ve halkının yeteneğine bir övgüdür. Japonya'nın 1973 enerji krizinde gös-

terdiği dirençlilik, bu konunun altını çizmektedir. Petrolünün %90'ı için ithalata bağımlı olan bir ulus, iki yıl içinde ödemeler dengesi açığından kurtulmuş ve ihtiyaç fazlalığını müthiş bir ulusal irade becerisiyle yeniden düzenlemişti. Benim görüşüme göre, Japonların aldıkları kararlar, savaş sonrası dönemde büyük uluslar arasında şimdiye kadar alınmış en ileri görüşlü ve zekice olan kararlardı. Çünkü Japon liderler, bu kararları kültürlerinin getirdiği abartısız ve pek bilinmeyen özelliklerine dayanarak alıyorlardı.

Nixon yönetimi göreve geldiğinde, Japonya'yla ilgili iki endişemiz vardı: Ekonomik ve mali kuruluşlarımız, ticaretimizin giderek artan olumsuz dengesi nedeniyle endişeliydi; siyasi departmanlarımız, Japonya'yı, ekonomik kalkınma, siyasi istikrar ve hatta Asya'da güvenlik için daha büyük sorumluluklar üstlenmeye zorluyordu. Bu hedefler yeterince açıktı ancak gerçek şu ki Japon kültürü ve psikolojisine dair en hafif bir kavrayışa, ne ben ne de mesai arkadaşlarım sahipti. Bu nedenle birçok hata yapmıştık; çok şey öğrendiğimizi ve ilk başta Japon duyarlılıklarına gereksiz şoklar yükledikten sonra sonuçta olağanüstü yakın bir ilişki kurduğumuzu düşünmek hoşuma gidiyordu. Anlamakta en zorlandığımız şey bu olağanüstü Japon kararlarının, pek bilinmeyen özellikleriyle övünen liderler tarafından alınmış olmasıydı. Elbette büyük başbakanları vardı. Ama politikalarının, bir bireyin özdeşleşmesini değil de bir toplumun uzlaşmasını yansıttığını aktararak dikkat çekmeden çalışmışlardı. Görevlerini daha çok veya daha az beceriyle yerine getirebilirlerdi. Ancak son tahlilde, bunlar gereksinimlerini baskın kişiliklerle değil de toplumun her noktasına amaçlarını aşılayarak belirleyen sürekli bir geleneğin ürünüydü.

Hepimiz, karar alma eylemini vurgulayan Batı tarzı bir karar oluşturma ile yetiştirilmişken, bu noktayı kavramak bize çıldırtıcı derecede zor gelen bir zamandı. Bizim müzakere tarzımız etkileşimlidir; muhatabı, tercih ettiğimiz yolu izlemesine ikna etmektir. Ancak bir Japon lider, isteğini astlara dayatarak bir karar vermez; sanatı, tercihlerini şekillendirmekten oluşur ve bu sayede tercihleri istenen yönde ilerler. Bir Japon lider bir kararı açıklamaz; bunu çağrıştırır. Batılılar hızlı bir şekilde karar verirler ancak kararlarımızın uygulanması uzun zaman gerektirir, özellikle tartışmalı olduklarında. Bürokrasimizde her bir güç merkezinin ikna edilmesi ya da baskı

yapılması gerekmektedir; bu nedenle yerine getirmenin kendiliğinden olması ya da kontrol altında tutulması hafifletilir. Japonya'da bu süreç politikanın belirginleştirilmesinden önce gelir. Karar verme bu nedenle yavaştır ancak uygulama hızlıdır ve tek amacı vardır ve ek enerji verilir çünkü politikayı yürütmekle görevlendirilen herkes bunun şekillendirilmesine katılmıştır.

Japonlar, belirlenebilen kazananlar ve kaybedenler listesini meydana getiren cepheleşmelerden hoşlanmazlar; sonuçları öngörülemeyen girişimlerden rahatsız olurlar. Onlarla yapılan toplantılar, kişinin pozisyonunun etkilerini ustalıkla araştıran sayısız temsilcilerin ziyaretlerinin öncesinde olur. Bu keşif aşamasından sonra anlaşmanın resmi safhasından önce bir araya gelmek için gerekli ulusal uzlaşmaya yönelik bir aralık meydana gelir. Bu nedenle uluslararası toplantılarda Japon bakanlar nadiren konuşur; kendi karar verme süreçlerinde gerekecek hammaddeyi toplamak için orada olurlar. Bu süreci atlamak ve bir Japon muhatabını anlaşmaya zorlama girişimleri bazen başarının ortaya çıkmasını sağlar çünkü efsanevi Japon nezaketi, mümkün olan her kararı geçersiz kılabilir. Ama neredeyse hiçbir zaman eylemle sonuçlanmaz. Bu durum, Okinawa Müzakerelerinin başarısını ve 1969-1970 yıllarındaki Tekstil Müzakerelerinin başarısızlığını açıklamaktadır.

Okinawa Müzakeresi

Savaş sonrası Japonya'yı işgal etmemiz 1952'de sona erdikten çok sonra Okinawa ve diğer Ryukyu Adaları, Amerikan askeri yönetimi altında kalmıştı. Adaların nihai egemenliğinin Japonya'ya ait olduğuna dair ciddi bir anlaşmazlık yoktu. İşgal statüsüne tutunmuştuk çünkü Okinawa, Asya'daki en önemli askeri üslerimizden biriydi. Kore ve Tayvan'ı savunmak için Okinawa'nın hava sahasına güveniyorduk; Vietnam için bir konaklama bölgesi ve B-52'ler için bir acil durum tesisi olarak kullanılıyordu. Oraya nükleer silahlar depolamıştık. Ama Okinawa stratejik olarak önemli olduğu kadar, 60'ların sonlarında devam eden işgalimiz Japonya ile uzun vadeli ilişkilerimizi ipotek altına almıştı. Bu durum özellikle, tüm Asya stratejimizin oluşturulduğu ABD-Japon Güvenlik Anlaşması'na gölge düşürüyordu. Antlaşma 1960'da Başkan Eisenhower'ın planladığı ziyare-

ti iptal eden yaygın Amerikan karşıtı ayaklanmalar arasında gerçekleşmişti.* Her iki tarafın da bir yıl önceden bildirmesiyle on yıl sonra muhtemel fesih zamanı yaklaşıyordu ki bu da 1970'in Japonya'daki Amerikan karşıtı unsurların anlaşmaya karşı başlattığı sallantılı bir yıl olacağı anlamına geliyordu. Eğer Japonların, Okinawa'nın statüsünün tekrar tekrar gözden geçirilmesine ilişkin taleplerine ABD anlayışlı bir şekilde karşılık verseydi, bu mutsuz olasılığa mahkûm olurduk. Japon milliyetçiler ve radikaller bu konuda birleşmişlerdi. Hiroşima ve Nagasaki topraklarındaki belirli bir gücün anti nükleer kampanyasının bir parçası olan radikalciler ile tarihi açıdan Japonya'ya ait olan ama kaybedilen bölgeleri geri kazanmak isteyen milliyetçiler birleşmişti.

Başkan Johnson ve Başbakan Eisaku Sato, Kasım 1967'de bir araya geldiklerinde Japonlara, seçimlerimizden dolayı konunun 1969'a kadar beklemek zorunda kalacağı söylenmişti. Nixon göreve geldiğinde bu nedenle Okinawa meselesi acildi. Sato-Johnson konuşmalarından bu yana araya giren dönemde ilişkiler daha sıcak hale gelmişti. Vietnam operasyonları için üsleri kullanmamız konusunda halkın protesto gösterileri vardı. Bir nükleer taşıyıcının Sasebo'ya ziyareti, iddialara göre, suda radyoaktivite izleri bırakmıştı (ki ABD'nin bu gemiyle hiçbir alakası yoktu). Şubat 1968'de Okinawa Meclisi, B-52'lerin adada konuşlandırılmamasına ilişkin bir karar almış ve sosyalist muhalefet partileri Japonya Genel Meclisi'nde (Parlamentosu'nda) benzer bir önerge ileri sürmüştü. Kasım 1968'de ilk doğrudan seçimde bir sosyalist, Ryukyus'un Baş Yöneticisi olarak seçilmişti. İlk eylemlerinden biri olarak, üslerin kademeli olarak kapatılmasını ve adaların Japonya'ya dönüşünü incelemek üzere bir komisyon kuracağını duyurdu.

Nixon'ın göreve başlama töreninden bir gün sonra Okinawa'yı incelenecek öncelikli konular arasına ekleyerek Japonya'ya yönelik politikamızın incelenmesine ilişkin kurumlar arası bir çalışma emretmiştim. Japon hükümetinin Okinawa'nın eski sahibine geri dönüşüne acil önem göstermesi, Nixon'ın aynı günkü ilk NSC toplantısın-

Nixon'ın, Eisenhower'ın görevini tamamlama ve Japonya'yı ziyaret eden ilk Amerikan Başkanı olma umutları vardı. Talih de yüzüne gülmemişti. Kasım 1974'te Gerald Ford, Nixon için planlanmış olan Tokyo gezisini gerçekleştirmişti.

da ve ayrıca 27 Ocak'ta Genelkurmay Başkanlığı ile yaptığı ilk resmi toplantıda da kısaca tartışılmıştı. Kuvvet Komutanları, Okinawa üslerimizin, yalnızca Hindiçin operasyonlarına elverişli olmaları nedeniyle değil aynı zamanda Pasifik'teki tüm stratejik konumlarımız için de paha biçilemez bir değer olduğunu düşünüyorlardı. Komutanlar, hâlihazırda Dışişleri Bakanlığı'nın kararını sonunda kabul edeceklerdi ki bu da benim tarafından desteklendiği üzere, Japonya'ya yapılması istenen bu geri dönüşümün politik açıdan zorunlu olduğuydu. Yine de üsleri, asgari müdahaleyle (hiç olmamasını umut ediyorlardı) kullanmaya devam etme hakkına sahip olduklarından emin olmak istiyorlardı. Ayrıca adada nükleer silah depolamaya devam etme hakkına sahip olmayı da arzuluyorlardı. Eğer Okinawa, Japonya'ya geri dönseydi ve bizim kullanımımız Japon ana adalarındaki üslerimizle aynı kısıtlamalara tabi olsaydı, Japonya ile önceden görüşmeden bu tesisler savaş operasyonlarında kullanılamazdı. Nükleer silahlar içeri sokulamayacaktı, Japonya'nın nükleer saldırıya uğramış tek ulus olarak özel hassasiyetinden dolayı ana adalarda kabul ettiğimiz bir kısıtlama; uygun üsler yakın olmadığından bu bizim için büyük bir yer değiştirme sorununu ortaya çıkaracaktı. Ancak Dışişleri Bakanlığı ile yakın iş birliği içinde her iki tarafın ihtiyaçlarını karşılayacak bir çözüm bulmaya kararlıydım. Kurumlar arası çalışmalarımız devam ederken Başbakan Sato, Şubat 1969'da Meclis'e, Okinawa'yı Japonya'yla yeniden birleştirmeye ve konuyu yeni Amerikan Başkanı ile gündeme getirmeye dair "sağlam kararlılığını" anlattı. Sanki Başbakanın değindiği noktayı vurgularmışçasına Okinawalılar, Hindiçin'deki operasyonlarımız için kullanılan B-52'lerin varlığını protesto ederek bir Amerikan havaalanının dışında büyük gösteriler düzenlemişlerdi.

Burada Eisaku Sato hakkında birkaç şey söylemek gerekiyor. Tüm Japon liderler gibi, anonim [kendini öne çıkarmayan] bir şekilde iş görüyordu; o da ulusal mutabakatın ötesinde, kendisinin bir karar gücü varmış gibi asla davranmamıştı. Yine de ahlaki yönden o kadar büyüktü ki şüpheye çok az yer bırakarak bu fikir birliğini şekillendirmeye yardımcı olmuştu. Söylemeye gerek bile olmasa da özünde tam bir Japondu; aynı zamanda ABD'nin samimi bir dostuydu, eski düşmanlarının ortaklığını Doğu Asya ve tüm Pasifik bölgesinde barış ve ilerlemeye ilişkin en iyi garanti olarak görüyordu. Te-

mel bağlılığı Japonya'yaydı; dış politika taahhüdü, Amerika ile ittifak kurmaktı; tutkusu barıştı. Zor görüşmeleri olağanüstü incelik ve bilgelikle hallediyordu. Görev süresinde uğradığı Nixon sarsıntılarına -Pekin'e yaptığı gizli gezi ve 1971 yazının ekonomik paket- dair makûs kaderi hak etmiyordu. (Daha sonraki bölümlerde açıklayacağım gibi başka seçeneğimizin olmadığını düşünüyordum.) Yakın ilişkilerimizi bozmasına izin vermeyecek kadar alicenaptı. Karakterine o kadar hayrandım ki gösterişli bir şekilde ona danışmak ve bu büyük lidere olan saygımızın sembolik bir göstergesi olarak onunla yemek yemek için Haziran 1972'de, başbakanlığının son iki haftasında Japonya'ya özel bir seyahate çıktım. Görevden ayrıldıktan sonra bile şayet onu göremeyeceksem Japonya'yı da ziyaret etmemin anlamı olmayacağını düşündüm. Kişisel bir arkadaşım olduğu için gurur duyuyorum. 1974'te Nobel Barış Ödülü'nü kazandığında bunu aramızda ek bir bağ olarak görmüştü. Bana göre, Japonya'nın en iyisi olan dingin manevi gücü, bilgeliği ve haysiyeti somutlaştırıyordu. Barışa ve özgürlüğe inanan herkes için çok erken ölmüştü.

Bakanlıklar arası inceleme ilerledikçe Nixon'a sık sık rapor veriyordum. 8 Mart'ta, Genelkurmay Başkanlığı tarafından Bakan Laird'le, komutanların nükleer depolama ve üslerin sınırsız nükleer olmayan askeri kullanımıyla ilgili endişelerini yineleyen bir yazı gönderdim. On gün sonra Nixon'a, karara varma aşamasından önce birtakım önemli hususların yer aldığı bir bilgi notu ilettim. Siyasi gerçeklikteki durum ise eski hale dönülmesine ilişkin Japonya'da meydana gelen baskıların artık durdurulamaz hale gelmesiydi. Bizim varlığımıza yönelik gerginlik, sadece üsleri kullanmamıza karşı fiziksel bir tehlike teşkil etmekle kalmayıp aynı zamanda Japonya'da 20 yıldır ABD ile uyum sağlayan ve bunu sürdüren iktidardaki Liberal Demokrat Parti'nin ve Sato'nun da siyasi konumunu tehlikeye atmaktaydı. Kısacası, statükoyu sürdürmeye yönelik askeri ve siyasi riskler, Japon egemenliği altında Okinawa üslerini işletmede biraz daha az esnekliğe sahip olmanın askeri maliyetinden daha ağır basıyordu. Aslında uzlaşıma varmaya yönelik bir görüşmeyi geri çevirmemiz, üsleri tamamen kaybetmemize yol açabilirdi.

Bir defalığına ABD hükümeti bir konuda birleşmişti. Nisan ayı itibarıyla Japonya'ya yönelik genel politikamızın temel ilkeleri üze-

rinde uzlaşmayı başarmış olacaktık. Japonya'nın Asya politikamızın temel taşı olduğu ve bu ilişkiyi güçlendirmenin temel amacımız olması gerektiği konusunda anlaşmaya varılmıştı: Japonya'nın iç bölünmeler yüzünden hırpalanmadığını varsayarak, 1970'ten sonra da güvenlik anlaşmasını değişiklik yapmadan sürdürmeye çalışacaktık. Japonya'yı Asya'da daha büyük bir siyasi rol oynamaya ve savunma kapasitesinde ılımlı artışlar yapmaya teşvik edecektik ancak askerlerinin sayısını önemli ölçüde artırması için baskıda bulunmayacaktık. 25 Nisan'da yapılan İnceleme Grup'u toplantısında bu ilkeler üzerinde anlaşmaya varılmış ve 30 Nisan'da yapılan NSC toplantısında Nixon'ın onayını almıştı.

Adanın, eski sahibine geri verilmesine ilişkin teknik konularda ilerleme kaydedilmişti. Komutanlar, Okinawa'daki üslerin sayısını azaltmayı kabullenmişlerdi; Asya'daki savaş operasyonlarında üslerin sınırsız kullanımı için Japon muvafakatini alamazsak, Asya'daki ortak savunma kaygıları için Japonya'nın desteği ile Kore, Tayvan ve Vietnam savunmasında sınırsız haklara razı olabileceğimiz konusunda anlaşmıştık. Aslında bu husus, pratik fark olmadan teorik bir noktaydı. Belirtilenlerin dışında savunmaya yönelik Okinawa'dan hangi bölgeleri isteyebileceğimizi hayal etmek zordu. Başlıca tartışma noktası, Genelkurmay Başkanlığı'nın Okinawa tesislerimizi nükleer depolama için kullanma hakkının devam etmesi konusunda ısrar etmesiydi. 30 Nisan'daki NSC toplantısında, Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Müsteşarı ve eski Japonya Büyükelçisi Alex Johnson ana meseleyi özetliyordu: Düzgün bir şekilde ele alınırsa, Okinawa'yı eski sahibine vermemiz, Japonya'nın Asya'nın istikrarı ve savunması için daha fazla sorumluluk almasına yönelik bir teşvik olabilirdi. Ama nükleer sorun son derece hassas olduğundan Japonların duyarlılıklarına karşı biraz anlayış göstermemiz gerekiyordu.

NSC toplantısını takip eden Okinawa görüşmeleri -eğer Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı diğer konularda da aynı uyumluluğu elde etseydi- strese bağlı sinirlilik durumundan ne kadar kaçınılabileceğini ve hükümetimizin ne kadar etkili bir şekilde çalışabileceğini göstermişti. Nixon'ın 30 Nisan'daki kararının yerine getirilmesi için, Alex Johnson Washington'da bakanlıklar arası süreci yürütüyordu; Büyükelçi Armin Meyer ise Tokyo'daki görüşmeleri ustalıkla ida-

re ediyordu. Benim katkım da genel bir destek ortamı sağlamak ve önemli anlarda Japonlara müdahale etmekti. Başkanın başarılı bir sonuca olan bağlılığını göstermeyi rolüm olarak görüyordum.

O hevesle Japonya'nın Asya'daki gelecekteki rolü hakkında, 21 Mayıs'ta Japon Büyükelçisi Takeso Shimoda ile görüştüm. Okinawa sorununun 1969'da çözülmesi halinde Japonya'nın Asya'yla ilgili sorumlulukları çok daha büyük bir ölçüde üstlenmeye istekli olacağını vurgulamıştı. Bu ifadeyi, ne uygulanabilir ne de çok fazla kesin bir bağlılık olarak değerlendirmiştim, dolayısıyla Başkan'ın gerçekleşmesi yakın müzakerelere olumlu bir tutumla yaklaşacağına dair eşit derecede belirsiz bir güvenle kendimi sınırlamıştım.

Nixon'ın teknik konularla ilgili kararı Mayıs ayı sonunda kurumlara açıklandı. Karar, NSC toplantısındaki görüş birliğini yansıtıyordu: Eğer Kore, Tayvan ve Vietnam'ı savunmak için üslerin kullanılması konusunda tatmin edici bir mutabakat elde edersek Nixon, Okinawa'yı Japon egemenliğine geri döndürür ve Japonların nükleer konuyla ilgili duyarlılıklarını göz önünde bulundururdu. Başka bir deyişle nükleer silahları Okinawa'da saklama hakkı konusunda ısrarcı olmayabileceğini ima etmişti. Başkanlık yönergesinden sonraki dört gün içinde bu hususlar *New York Times*'a sızdırılmıştı. Bu nedenle görüşmelerimiz bile başlamadan önce geri çekilme pozisyonumuz haber yapılmıştı.

Amerikan ve Japon yetkililer arasındaki resmi görüşmeler Haziran 1969'da diplomatik kanallarda ciddi olarak başlamıştı. O zamana kadar ABD-Japon diyaloğunda, Okinawa ile bağlantısı olmayan ancak onunla yakından bağlantılı olması gereken başka bir konu daha ortaya çıkmıştı: tekstil. Okinawa görüşmeleri, yüksek politikaya örnek teşkil ederken, tekstil sorunu ise kaba komedi, hayal kırıklığı ve skandala yakın bir durum olarak ortaya çıkmıştı.

Çeşitli nedenler göz önünde bulundurulduğunda, Japonya ile olan ticaret dengemiz kronik bir şekilde açık veriyordu. Ya Japonların iddia ettiği gibi olağanüstü Japon üretkenliğinden ya da Amerikan pazarındaki Japon indiriminden ve bazı ticaret uzmanlarımızın iddia ettiği gibi diğer ülkelerin kendi pazarlarına girmesine engel olmasından dolayı, özellikle imal edilen ürünlerde, Amerika'nın Japonya'dan yaptığı ihracat, Japonya'nın Amerika'dan yaptığı ihracatı epeyce aş-

mıştı. Japonya'nın, pazarımıza kolay erişimi vardı; Japonya'da fırsat eşitliğimiz yoktu. Sonuç olarak, Japonya'yla rekabet birçok Amerikan endüstrisi için hiddetli ve bazen de ezici bir meydan okuma haline gelerek başka bir ülkenin ticari uygulamalarının neden olduğu işsizlik korkusunu uyandırıyordu. Amerikalı iş adamları, Temsilciler Meclisi üyeleri ve ekonomi yetkilileri, Okinawa'daki Amerikan faaliyetini kolaylaştırmak için Japonya'nın ekonomik konularda biraz esnek olmaları konusunda ısrar ediyorlardı. Her biri farklı bir seçim bölgesini temsil eden ekonomi kuruluşları, Japon yün ve sentetik tekstil ihracatını kısıtlamaya ya da Amerikan sermaye yatırımlarına olan engelleri azaltmaya yönelik önlemler de dahil olmak üzere Japonları talepleriyle bombardımana tutuyorlardı. Tekliflerin bolluğu aslında kendi kendini baltalıyordu; Japonlar en az zahmetli olanları seçiyordu. Japonların tutarlı bir politikası; bizim ise sadece bir dizi ayrı talebimiz vardı. Bu da Japonların, çoğu zaman Japon ihracatının zaten yönünü değiştirmiş olduğu öğeleri içererek, onlara en az külfetli planlarımız arasından seçim yapmalarına olanak veriyordu. Örneğin, Japonlar, resmi mevzuatın ötesinde birçok idari, sosyal ve kültürel engel olduğunun farkında olarak Japonya'daki Amerikan yatırımına yönelik koşulları bağımsız kılmaya karar vermişler ve hatta Chrysler ile yapılan ortak bir girişimi bile duyurmuşlardı. Bunu Nixon'a bildirdim ve önceliklerimizi belirlememiz gerektiğini önerdim. Önerimi uygun bulan Başkan, gönderdiğim bilgi notuna şöyle yazmıştı: "Sermayenin serbestleştirilmesi politik olarak bizim için önemli değil. Tekstile dair bir şeyler almalıyız."

Tekstiller, Nixon'ın hassas noktasıydı. Amerika'nın güneyindeki tekstil üreticileri, Japonya ile olan rekabet sonucu en çok hasar gören endüstriler arasındaydı. Dolayısıyla pek çok tekstil atölyesi kapanmıştı ki bu sektör son derece güçlü ve etkili bir lobiyi temsil ediyordu. Bu durum, Nixon'ın bir önceki yıl adaylığı sırasında Güneyli delegelere ve seçmenlere, dörtle bölünebilen yıllarla ilişkili gizli bir Amerikan kabile ritüelinin bir parçası olarak, tekstil sorunu hakkında bir şeyler yapabileceğine dair kesin söz vermesine neden olmuştu.

Yeni yönetim, Nixon'ın sözünü yerine getirmeye kararlıydı. Ticaret Bakanı Maurice Stans ile Beyaz Saray Yardımcıları Robert Ellsworth ve Peter Flanigan, Japon tekstil ihracatını azaltmaya ilişkin

gönüllü bir anlaşma elde etmek için Japonlarla derhal yüzleşmek istemişlerdi. Siyasi bir amatör olarak, genel politik ve ekonomik çalışmalarımız tamamlanana kadar bir endüstri seçmenin uygun olmadığını düşünüyordum. Bu nedenle NSC karar verme sürecinin arkasına saklanarak oyalanıyordum. Kısa süre içinde eğitilmiştim: Nixon, bana kesin bir şekilde tekstil anlaşması yapmak istediğini ve Başkanlık Asistanı olarak bu amaca katkıda bulunmam gerektiğini söyledi. Konuyla ilgili bilgisizliğim ansiklopedik olduğu için bunun söylenmesi, yapılmasından daha kolay olmuştu. "İhracat sübvansiyon teknikleri"nin yanı sıra "tetik noktalarının" (kısıtlamaların yürürlüğe gireceği) gizemli karmaşıklığı ve "kategoriler" (kısıtlamaya tabi olacak) gibi uluslararası ticaretin tüm kelime dağarcığını öğrenmek zorunda kalmıştım ki bunların hepsini yine bağışlayıcı bir şekilde unutmayı başarmıştım. Hafızamdaki tek kalıcı unsur, ekonomik uzmanlarımızın Japon marifeti karşısında duyduğu huşûydu ki bu da müzakerelerde akla gelebilecek her tekstil kategorisini kapsayacak şekilde ısrar etmelerine neden olmuştu; herhangi birinin dışarıda bırakılması durumunda ise kurnaz Japonların, bu yasal boşluğu, tüm anlaşmadan yakayı sıyırmak için kullanabileceklerine ikna olmuşlardı.

Dolayısıyla sonradan pişman olacağım bir şey yapıp bu müzakerelere dahil oldum. Benim rolüm, Maury Stans ve Peter Flanigan tarafından bana devredilen görevlerde geçici olarak Başkanlık'ın gücünü kullanmaktı; bana söylenenleri sadece aktarabiliyordum, müzakere edemiyordum, çünkü bana sağlanan konumdan vazgeçmiştim, entelektüel açıdan tutunacak hiçbir şeyim yoktu. Pompidou ile parasal konularda daha sonra yaptığımız bir görüşmede, bu durum beni sarsılmaz yapmıştı: Geri adım atmazsam ya da işe yarayacak bir fikir öne sürmezsem, uzlaşıma varmak isteyen diğer taraf olduğu için onun birtakım koşulları kabullenmesi gerekiyordu.

Benim bu işe dahil olmam, Japonlara has üslubuyla Sato'nun, Japon hükümetinde resmi bir pozisyonu olmayan ortak bir arkadaşımızı keşif yapması için göndermesiyle başlamıştı. Resmi yetkisi olmayan birisi şu anda, hiçbir bilgiye sahip olmayan birisiyle pazarlık yapıyordu. Hem temsilci hem de ben kolaylıkla kandırılabilirdik; bir süre sonra karmaşık bir Kabuki oyununa dahil olacaktık. 18 Temmuz'da, Sato'nun temsilcisi beni görmeye geldi; daha sonra her iki

ülkenin de bürokrasilerini atlatarak gizli bir kanal açtık (bu durum haricinde, konuya ilişkin bilgisizliğim nedeniyle bizim tarafımızdaki kilit kişileri titizlikle bilgilendirmiştim). Sato, Nixon'la hem nükleer hem de tekstile ilişkin temel prensiplerle ilgili bir mutabakata varmak istemişti. Temel konular çözüldükten sonra her iki tarafın bürokrasilerine ayrıntılar üzerinde çalışmaları söylenmişti. Nixon'ı aradım ve Sato'nun yaklaşımından bahsettim; çok hevesliydi: "Şu işi halletmeye çalışalım ve Dışişleri Bakanlığı'yla zaman harcamayalım."

Nixon her zaman Japonya ile ilişkiler konusunda ileri görüşlü olmuştu. 1967'deki *Foreign Affairs* dergisindeki "Vietnam Sonrası Asya" makalesinde şunu yazmıştı:

> Bugün Japonya'nın kendi silahlı kuvvetlerine ve kendi savunmasının sorumluluğuna güvenmemek, halkını ve hükümetini yetersiz konumuna koymak olacaktır ki bu da yakın tarihteki acı dolu kökleri ne olursa olsun, Japonya'nın komünist olmayan Asya'nın ortak güvenliğini sağlamaya yardımcı olması gereken rolüyle bağdaşmamaktadır.

Yine aynı yazıda Nixon, Japonya'nın bölgesel güvenlikteki önemli rolü hakkındaki düşüncelerini, ABD'nin rolünün evrimi hakkındaki görüşleriyle bağdaştırmıştı:

> Savaş yorgunu, müttefiklerine olan ümidini kaybetmiş, yardım nedeniyle hayal kırıklığına uğramış, iç krizlerle dehşete düşmüş birçok Amerikalı yeni izolasyonun çağrısına kulak veriyor. Yalnız da değiller; bütün Batı dünyasında, dar görüşlü ve izolasyon taraftarı olmak için -hem de tehlikeli bir şekilde- içeriye dönme eğilimi var. Ama dünyanın yarısından fazlasının yaşadığı ve en büyük patlayıcı potansiyelin bulunduğu yer olan Asya'da geçerli durumda bulunan gücün büyüklüğünü fark etmezsek bir nesil süresince ne barış ne de güvenlik olabilir.

Başkan'la *Apollo 11*'in denize inişini seyrettikten sonra dünya turu için yola çıkmadan önce özel temsilciyle birkaç gün boyunca genel meseleleri gözden geçirdik ve diplomatik kanallarla müzakere edilebilecek bir tekstil anlaşmasının genel hatları konusunda uzlaşıma vardık. Nükleer sorun, daha sonra değerlendirilmek üzere şimdilik rafa kaldırılmıştı.

Bu ahenkli atmosfer, kimsenin öngöremeyeceği karışıklıklardan biri tarafından bozulmuştu ve gerçekleştiğinde ise hiç bitmeyecek gibi görünüyordu. ABD ordusunun bir miktar sinir gazı, metal kutu-

larda Okinawa'da depolanmıştı. Estetik duygusu, muhakemesini aşan bir binbaşı, kutuları beyaza boyatmaya karar vermişti. Boyama öncesinde kutu yüzeyini temizlerken yanlışlıkla bazı kutularda delikler açılmış ve gaz kaçmıştı. Medya ve Kongre baskıları hızla çoğalıyordu. Japonlar, daha önce hiç olmadığı kadar Okinawa'ya odaklanmıştı. Birkaç hafta boyunca, önemli kişilerin zamanının büyük bir kısmı, ABD'de gazın taşınabileceği bir yer bulmaya harcanmıştı. Hiçbir eyalet, gazın nihai hedefine giden yolda kendi eyaletinden geçmesini istemiyordu. En sonunda bu kutular Pasifik'in ortasındaki Johnston Adası'na götürülüp orada yok edildi.

Dışişleri Bakanı Rogers, Japonya'yla Okinawa hakkındaki resmi görüşmelere devam etmek için Temmuz ayı sonlarında (Güney Doğu Asya yolu ile Başkanlığın yay gibi olan rotasından ayrılarak) Tokyo'yu ziyaret etti. Rogers'a, Maury Stans ve ticaret ve diğer ekonomik konularla ilgili Kabine düzeyindeki görüşmelerde ona katılmış olan Tarım Bakanı Clifford Hardin eşlik ediyordu. Toplantılarından sonraki resmi bildiri, sadece Rogers ve Dışişleri Bakanı Kiichi Aichi'nin "Okinawa üzerinde idari hakların Japonya'ya geri verilmesi sorununu tartıştıklarını" ortaya koymuştu. Ama Japonlar bu olayı hızla basına sızdırmıştı ve Rogers, 3 Ağustos'taki bir basın toplantısında, ABD'nin prensipte Okinawa'nın geri verilmesini kabul ettiğini doğruladı. Yaşananlar, Nixon ve Sato'nun, en hassas tartışmaları daha az geçirgen özel kanalla sınırlamaya yönelik önceki kararlılıklarını pekiştirmişti.

Müzakereler, Sato'nun Kasım ayında Washington'a davet edilmesine ve sonunda Okinawa sorununu çözmeye ilişkin önemli toplantılara kadar sorunsuz ilerledi. Aslına bakılırsa iki konu, liderlere bırakılmıştı: aşikâr olan mesele Okinawa'daki nükleer depo ve Sato'nun yerli altyapısına zarar vermemeleri için tavizlerin su yüzüne çıkarılmayacağı tekstil konusuydu. Beyaz Saray'ın siyasi meselelerle ilgilenen kısmı, Başkan'ın tekstil anlaşması için ısrarcı olacağı konusunda beni bilgilendirmişti. Temel stratejik öneme sahip bir meseleyi geçici bir iç politik sorunla ilişkilendirmek ve aslına bakılırsa Japonlara böyle bir konuda şantaj yapmak konusunda hiç hevesli değildim. Ama 1969'da ortaklaşa alınan bir kararı durduracak kadar da güçlü bir pozisyonda değildim.

Nixon için karşı karşıya kalmaktan kaçınmak kişisel bir huy ise Sato için ise bu durum kültürel bir zorunluluk idi. İki liderin iyi prova edilmiş bir sonuca sahip olma ihtiyaçları tamamen örtüşüyordu. Bu nedenle on gün önceden Sato'nun temsilcisi, birtakım hususlar üzerinde mutabakata varılması ve yayınlanacak resmi bildiride kullanılacak dilin kabul edilmesi için benimle birlikte çalışmak üzere gelmişti. Sato'nun temsilcisiyle yaptığım gizli görüşmelerden haberdar olan Alex Johnson ve Bakan Yardımcısı Marshall Green, Başkan'ın tekstil konusunda azami tavizi almak için son dakikaya kadar nükleer depolama konusunda ısrar etmeme kararını yedekte tutmamı önerdiler. Temsilciye, nükleer konuyla ilgili nihai kararın Sato'nun gelişine bırakılması gerektiğini soğukkanlı bir şekilde söyledim ki böylece "Sato buraya geldiğinde bu konu onun başarısı" olabilecekti.

Strateji kısa vadede işe yaramıştı ancak Sato'nun bunu yerine getirme kapasitesi biraz zor gibi görünüyordu. Sato dezavantajlıydı. Geldiğinde, müzakerelerin nükleer mesele konusunda başarısız olmasına izin veremezdi çünkü bu durum, Japonya'nın dış politikasının direği olan ABD ile tüm güvenlik ilişkisini tehlikeye atabilirdi. Bu nedenle temsilci bana, Sato'nun Japon tekstil ihracatını belirli seviyelerde sınırlayabileceği kapsamlı bir anlaşmayı kabul edebileceğini söyledi. Maury Stans'in bu sınırlamalar için bana verdiği çözüm formülünü, hiç dokunmadan temsilciye verdim; bildiğim kadarıyla Japonca da yazılmış olabilirdi. Özel temsilci, Sato'ya bilgi vermek için Japonya'ya geri döndü ve birkaç gün sonra önerilen sınırlamaların kabul edilebileceğini ifade etti. Nixon ve Sato arasındaki görüşmenin başarılı geçmesi için gereken tüm ortam artık hazırdı.

Sato'nun gelişinden iki gün önce Tokyo'dan hummalı bir telefon aldım. Arayan, Sato'nun temsilcisiydi. Kimliğini gizlemek ve dinlemede olan herhangi bir istihbarat teşkilatını iki dakika boyunca aldatmak için "Bay Yoshida" takma adını kullanmıştı; açık hatta problemi ana hatlarıyla belirlerken dolaylı olarak "arkadaşım" (Sato) ve "arkadaşınız" (Nixon) şeklinde konuşuyordu. ("Arkadaşım"/"Arkadaşınız" konuşmaları uzun bir süre boyunca hayatımın bir özelliği haline gelmiş ve sonuçta akıl sağlığımı test etmişti.) Bu konuşmada, Sato'nun ("arkadaşım") tekstil konusunu gizli bir görüşmede karara bağlayamayacağını, bu meseleye ilişkin sözlerini yerine getireme-

yeceğini vurguladı. Yurt içinde birtakım sıkıntılar yaşandığından, uzlaşıma varılan hususların Cenevre'de devam etmekte olan resmi ticaret görüşmelerinde duyurulmasını tercih ediyordu. "Yoshida", netice itibarıyla üzerinde mutabık kalınan rakamları doğruluyordu ancak sürecin biraz daha uzaması, Japonların görüş birliğine varmalarını da mümkün kılabilirdi. Hükümetimizdeki tüm ilgili taraflara danıştım, hepsi de bu prosedürü kabul etmişti. Neler olacağını anlamalıydık. Okinawa meselesi muallakta kalmışken Sato, yaptığı anlaşmayı yerine getirecek kadar güçlü olmasaydı, Japonların büyük ölçüde vermek zorunda kalacağı imtiyazlar, tamamen ticari olan bir anlaşmada kesinlikle işe yaramazdı ve bu durumda biz de herhangi bir baskıyla karşılaşmazdık.

Sato, 19 Kasım 1969'da Beyaz Saray'a geldi. Tüm güvenlik ve dış politikasını ABD'ye dayandıran bir ülkeyi temsil ediyordu. Japonyası, ABD'nin gücüne, kararlılığına ve liderliğine muhtaçtı. Nitekim o akşam yemeği kutlamasında Sato, ABD'nin daha yeni gerçekleşmiş olan *Apollo 12*'nin aya inişindeki başarısına övgüler yağdırdı; Sato'ya göre bu olay, sadece ABD'nin organizasyonunun mükemmel gücünün zaferi değil, aynı zamanda Amerikan halkının hayal gücünün ve cesaretinin zaferiydi."

Sato'nun bu düşünceleri, Nixon ile yaptığı konuşmasına renk katmıştı. Nixon'la kafa dengi gibilerdi. ABD-Japon ilişkilerini düşünmesinin yanı sıra Nixon, Japonya'yı altı kez sivil vatandaş olarak ziyaret etmiş ve potansiyeline ve liderlerine önem vermişti. Özellikle Sato'nun, Eisenhower'ın 1960'daki planlanan ziyaretini iptal ettiğinden dolayı mahcup olup istifa eden üvey kardeşi eski Başbakan Nobusuke Kishi'ye hayranlık duyuyor ve aşağı yukarı Sato'ya da aynı duyguları besliyordu.

Sato, hükümetinin Güvenlik Anlaşması'nı "oldukça uzun bir süre" sürdürme konusundaki kararlılığını doğruluyordu. Sato, Okinawa Anlaşması'nın, ABD-Japonya ilişkisine karşı olan muhalefeti uzun bir süre etkisiz hale getireceğini ileri sürdü ve Okinawa meselesinin çözüme kavuşmasıyla Japonya'nın savunma kapasitesinin artacağını belirtti. Nixon, 1967'de *Foreign Affairs*'te çıkan yazısında Japonya'ya olan kişisel bağlılığını dile getirmişti. Japonya'yı, Pasifik savunmasında daha büyük bir rol üstlenmeye teşvik etmiş ve Japonya'nın hava ve

deniz kuvvetlerini artırma çabalarından duyduğu memnuniyeti ifade etmişti. Nixon ayrıca Japonya'nın gelişmekte olan bölgedeki ülkelere ekonomik ve teknik yardım yoluyla özgür Asya'nın gücüne katkıda bulunabileceğini de umuyordu. Sato bu teklifleri kabul etti ve gerçekten de ortak resmi bildiride Japonya'nın, Güney Kore, Tayvan ve Güney Vietnam'ın güvenliği için desteğini daha da ileri götürdü. Japonya ayrıca "Asya'nın barışı ve refahına daha fazla aktif katkıda bulunmak" için genel bir söz de verdi. Bu ortak kaygılara sembolik bir ifade katmak için Tokyo ve Washington arasında direkt telefon hattı kuruldu. (Japon aktivizmine ilişkin bu güzel haberler, Pekin'de ilk başta kötü karşılandı. Chou En-lai Pekin'e ilk ziyaretimde bizi, Japonya'yı geleneksel milliyetçi yollara çekmekle itham etti. ABD-Japonya ittifakının Çin'e karşı olmadığına onu ikna etmek biraz zamanımı almıştı; aslında Japon milliyetçiliğini kışkırtmanın en emin yolu, Tokyo'nun lehine Çin ve ABD arasında bir çekişme başlatmaktı.)

Tüm bunların Okinawa meselesine etkisi göz önüne alındığında, Japonya'nın Kore, Tayvan ve Vietnam'ın güvenliğine duyduğu ilgiye ilişkin kullandığı felsefi ifadeler, bu ülkelerin savunulmasında konvansiyonel silahların sınırsız bir şekilde kullanılma hakkı ilkesiyle ilgili bir formül ortaya çıkarmıştı. Bu durumda, geriye nükleer silahlarla ilgili konu kalıyordu. Nixon, nükleer silahların Okinawa'da depolanmasına ilişkin hakkından vazgeçmeyi kabul etmişti fakat yine de acil bir durumda onları yeniden devreye sokma hakkının korunmasının önemli olduğunu düşünüyorduk. Netice itibarıyla, her iki tarafın iç ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir formül bulmak için "Yoshida" ile benim aramda karmaşık bir muhabere süreci gelişmişti. Japonlar, "Başbakan tarafından tanımlandığı üzere Japon hükümetinin politikası"na uygun olarak nükleer silahların ele alınacağı bir açıklama istiyordu. Bu ifadenin birçok anlamı olabilirdi; Japonlar tarafından, nükleer silahların kullanımının yasaklanması olarak yorumlanabilirdi. Diğer taraftan Kuvvet Komutanlarımız ise acil bir durumda nükleer silahların yeniden ortaya çıkarılmasına dayandırabilecekleri bir formül üzerinde ısrar ediyorlardı. Bir bakıma, vitrin dekoru hakkında tartışıyorduk; nükleer silahların ortaya çıkarılması gibi önemli bir karar, uzun zaman önceki resmi bildirilerde geçen hükümlerden ziyade o anda geçerli olacak koşullara bağlı olacaktı. Yine de bu geri dönüş, her iki ülkede de yurt içi onayı gerektire-

cekti, bu da kendi başımıza sardığımız büyük ikileme bir çözüm bulmadan başarılamazdı.

Sonunda, Alex Johnson'la beraber, pek işe yaramasa da yine de yaratıcı bir formül bulduk. ABD-Japon Güvenlik Anlaşması'nda, acil durumlar için önceden istişarede bulunulmasına yönelik bir hüküm vardı. Eğer resmi bildiride bundan bahsedersek, her iki tarafın da gereksinimleri karşılanabilirdi: Sato, hükümetinin anti nükleer tutumunun arkasında durabilecekken Nixon ise resmi bildirideki hükmün, bize gerçek bir acil durum öncesinde bile Okinawa'daki nükleer silahlar konusunu gündeme getirme hakkını verdiğini iddia edebilecekti. Bu formülü "Yoshida'ya söyledim ve o da Sato'nun onayını aldı.

Bu durum hâlâ formülün nasıl ortaya çıkacağı ve kimin gündeme getireceği sorusunu cevaplayamıyordu. "Yoshida"yla birlikte, önemli konuların üzerinden birkaç kez geçtikten sonra liderlerimizi de bilgilendirerek ortaya dikkatlice hazırlanmış bir belge çıkarttık. Bunun işe yarayabileceğini düşünen "Yoshida", Sato'ya danıştı.

Sato, nükleer silahların herhangi bir şekilde ortaya çıkarılmasına karşı standart Japon duruşuyla konuya başlayabilirdi. Nixon, azami tutumuza yönelik çok sert bir formülasyonu masaya yatırarak buna karşı çıkabilirdi. Birkaç dakika düşündükten sonra Sato, daha önce üzerinde mutabık kalınan koşulları öne sürebilirdi. Nixon da resmi makamların menfaatini (ya da en azından kayıtlar için) göz önünde bulundurduktan sonra Sato'yla "uzlaşıma" varabilirdi. Böyle bir formül, Japonların fikriydi; empoze edilmediğinden kayıtlara el değmeden geçebilirdi.

Rahatsızlık verici meselenin halledilmesinden sonra gerisi kolaydı. Nixon ve Sato, Okinawa üzerindeki idari hakların Japonya'ya geri verilmesi ve teknik tartışmaların 1972 yılı itibarıyla devir işlemini tamamlama amacıyla başlaması konusunda anlaşmışlardı. (Mühlet sonu gelmişti; Okinawa resmi olarak 15 Mayıs 1972'de Japonya'ya devredilmişti.) Her iki taraf, Okinawa'nın Japonya'ya geri verilmesi sırasında "Uzak Doğu'nun güvenliğine zarar gelmemesi" ve dolayısıyla "Japonya da dahil olmak üzere Uzak Doğu ülkelerinin savunulmasında ABD'nin üstlendiği uluslararası yükümlülüklerin önüne geçilmemesi gerektiği" konusuna ilişkin anlaşmayı dile getirdiğinde,

konvansiyonel savaşlar için üslerin kullanılması konusu masaya yatırılmıştı. Sato'nun ziyaretinin son resmi bildirisinde Başkan Nixon'ın Okinawa konusuyla ilgili söyledikleri önemliydi. Nixon, "Japon halkının nükleer silahlara karşı özel hassasiyetlerinin" farkında olduğunu dile getirmişti. Başka bir deyişle Okinawa, tıpkı Japonya'nın geri kalanı gibi "nükleer silahlardan arındırılmış" olarak kalacak ancak Güvenlik Anlaşması'nda öngörüldüğü üzere acil durumlarda ortak istişare olasılığı da göz ardı edilmeyecekti.[2] Okinawa'yı iade etmeye yönelik bu asilane kararı için Sato, Nixon'a özel olarak "derin şükranlarını" sundu.

Böylece ileri görüş ve devlet adamlılığı sayesinde karmaşık bir müzakere sona ermişti. Önlenen krizler manşetlere çıkmaz. Görünürde, Okinawa ile ilgili hususlara razı olsak da aslında ABD-Japonya ilişkisini devam ettirmiştik. Nükleer silahları adadan çıkarmış ve geleneksel kullanıma yönelik kısıtlamaları kabul etmiştik. Bu önlemlerle her şeyi kaybetmekten kaçınmıştık. Okinawa'daki üslerimiz, 1972'den bu yana herhangi bir müdahale olmadan ya da kamuoyundan herhangi bir karşı görüş çıkmadan faaliyet göstermeye devam etmektedir. Okinawa görüşmeleri, Japonya ile güçlendirilmiş bir ortaklığın temelini oluşturmuştu. Keyfi yerinde olan ve hedefine yaklaşan Nixon, Sato giderken şu ifadeleri kullanmıştı: "Bu gibi durumlarda, söz konusu iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemin başladığını söylemek âdettendir. Ancak bugün inanıyorum ki bunun, Amerika ve Japonya arasında, sadece Pasifik'teki ikili ilişkilerimizde değil, aynı zamanda dünyada da yeni bir dönemin başladığı gerçeğinin bir ifadesi olduğundan hiç şüpheniz olmasın." Benzer şekilde Sato da mektupla karşılık verdi: "İki ülkenin, her zamankinden çok daha güçlü bir temele dayandırılmış şekilde karşılıklı bir iş birliği dönemine girmiş olduğuna inanıyorum."

Japonlarla olan ilişkimizin mutluluğu, Sato'nun Liberal Demokratlarını, beklenenden çok daha yüksek bir şekilde Parlamento çoğunluğuyla iktidara döndürdüğü (Temsilciler Meclisi'nde 486 oydan 288'i) 27 Aralık 1969'daki Japonya genel seçimlerinin sonuçlarıyla pekişmişti. Bu durumu, Okinawa Müzakeresi'nin bir haklılığı olarak düşünmüştük. ABD'yle olan bu ilişkiyi destekleyen Japonların gücü daha da artmıştı; Sato emekli olduğunda halefinin seçi-

mini etkileyecek bir konumda olacaktı. Bazı haklı sebeplerden dolayı Nixon, Şubat 1970 tarihli Dış Politika Raporu'nda, Okinawa girişiminden "Başkan olarak aldığım en önemli kararlar arasında" şeklinde bahsetmişti.

Tekstil Fiyaskosu

Tekstil çok daha zorlu bir sorun olarak kalmıştı. Washington'da bulunan ve gizli aracılık rolüne devam eden "Bay Yoshida", Sato'nun gelişinden sonraki akşam beni aradı ve kapsamlı ihracat sınırlamalarına ilişkin formülümüzün Cenevre'de kararlaştırılacağına dair tekstil senaryosu hakkında Sato'nun tereddüt ettiğini ve bu gece bu konuyu "tekrar düşünmek istediğini" söyleyince ben de anlaşmamızın bu kadar çabuk başarısızlıkla sonuçlanabileceğini hiç düşünmediğimi belirtip bu konudaki ümitsizliğimi dile getirdim. Ertesi sabah "Yoshida", "arkadaşı"nın, planlanan senaryoya sadık kalacağını söylemek için geri aradı. Japonya'daki seçimlerden sonra Sato, üzerinde mutabık kalınan hususları Cenevre'deki resmi görüşmelere taşıyacaktı. Fakat resmi bildiride tekstilden bahsedilmediği takdirde başarılı olabilirdik. Meselenin çözümü, henüz başlamamış bir müzakereye bağlı olduğundan Sato, sonucu önceden açıklayamazdı. Ayrıca Okinawa'yı tekstilden taviz verdiğimiz için takas ettiğimiz ortaya çıkarsa bu durum yeni ilişkiyi bozabilirdi. Bu nedenle resmi bildirinin ekonomiyle ilgili kısımları, Maury Stans'in diğer gözde konuları süslü ifadelerle anlamlı hale getirildikten sonra Sato hükümetinin Japonya'daki yabancı ithalat ve yatırımların önündeki engellerin azaltması yönünde taahhütte bulunulmuştu. Ama tekstil sorunuyla ilgili bir ifade yer almıyordu.

Yine de işler yolunda gidiyor gibi görünüyordu. Nixon ile yapılan ikinci günkü görüşmelerde Sato, tekstil konusunun Başkan'ın istediği şekilde çözüleceğine açıkça söz verdi. Sato, tüm sorumluluğu üstlendiğini, sözünü tutmasının "kişisel inancı" ve "yemini" olduğunu, samimiyetini ve tüm çabalarını bu uğurda harcayacağını açıkladı. Nixon bunun, kendisi için yeterli olduğunu söyleyince iki lider el sıkıştı. Sato, "kapsamlı" kelimesini kullanmamıştı ama "Yoshida" o akşam yaptığı konuşmada Sato'nun bu mutabakata itibar edeceğine dair bana güvence verdi. Sato eve döndükten sonra "Yoshida" be-

ni Aralık ayında tekrar aradı ve Sato'nun, aslına bakılırsa tekstile ilişkin kapsamlı bir ikili anlaşma sağlanacağı konusunda verdiği güvenceyi onayladı. Ancak bu kelime Sato'nun iç sorununu hafifletmek için kullanılmayacaktı. Sato, 27 Aralık için genel seçim çağrısında bulunduğundan bu durum yeterince makul idi.

Müzakerelerde, iki tarafın iç yapısı bir yana, tek bir tarafın bile imkanlarının ötesine geçebilecek başarıları hedeflemek tehlikelidir. Nixon ve Sato, pek çok konuda uzlaşıma varsa da tekstil sorunu hiçbir zaman çözülememişti. Çünkü neredeyse iki hükümetten de hiç kimse bu hedefe nasıl ulaşacağını ya da hedefin tam olarak ne olduğunu anlamamıştı. Alt düzey Japon yetkililer, Sato-Nixon anlaşması doğrultusundaki resmi tekliflerimizi anında reddettiler. "Yoshida"yı arayınca o da bana Sato'nun bu anlaşmaya riayet edeceğini ama yine de anlaşmayı Japonya'da gizli tuttuğunu söyledi çünkü bu sayede politik ve bürokratik olarak istenen sonuca ulaşabilmeyi ümit ediyordu. Tüm bunları, "Bu bir Kabuki oyunu" diyerek Alex Johnson'a aktardım. Aslında daha çok Kafka hikâyesine benziyordu.

Tekstil konusunda resmi ABD-Japon müzakereleri çeşitli düzeylerde devam etti; hiçbirinde Japon hükümeti, Sato'nun bize belirttiği hususları ne dile getirdiler ne de kabul ettiler. Sato, Japon tekstil endüstrisinin ve Ticaret Bakanlığımızın Japon karşılığı olan Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'ndaki (MITI) savunucularının kararlı muhalefetiyle karşı karşıya kalıyordu. Sato'nun, bu inatçı sektöre çözüm getirebileceği yasal bir yol yoktu. Bir noktada Sato, MITI Bakanı'nın yerini alan bir kabine değişikliği gerçekleştirdiyse de yeni Bakan da tavizlere karşı çıkmıştı.

Bizim taraf meseleyi daha da içinden çıkılmaz bir hale getirdi. Sato-Nixon senaryosunun işe yaraması için Sato'nun Nixon'la olan anlaşmasını bir uzlaşma olarak ortaya çıkarmasını sağlayacak çok zorlu bir duruş sergilememiz gerekiyordu. Ancak Japon muhataplarının ifadelerine dayanarak neler olabileceğini bilen orta düzey yetkililerimiz, azami talepleri karşılayabileceğimize asla inanmıyorlardı. Gerçekçi durumlar olarak düşündükleri şeyleri ortaya koymakta ısrar ediyorlardı ve senaryonun gerektirdiği katı tutuma uzun süre bağlı kalmayacaklardı. Müzakerecilerimiz, onlara söylediğimiz şeyin katı bir tutumdan ziyade mutabık kalınmış hususlar olduğunu ile-

ri sürmüşlerdi. Bu durum tabii ki Amerikan tutumunu kabul etmesi istenen Sato'yu savunulamaz bir duruma sokuyordu ve Amerika'nın daha başlangıçtaki zorlu tutumu nedeniyle beni sözünü tutmamakla suçlayan -bu durum, "Yoshida"dan umutsuz telefonlar gelmesine yol açmıştı -yabancı bir hükümetin, fazla uzlaşıcı bir teklif verildiğinde şikâyetçi olmasının muhakkak ki pek az rastlanan bir haliydi. ABD Kongresi'nde, Japon tekstil ithalatına ciddi kota kısıtlamaları uygulamak için ekonomik savaş mevzuatına dair en ağır silahları çıkarmaya yönelik baskılar sürekli artıyordu. Bu da tekstil sorununun uyumlu bir şekilde çözülmesi yerine, bir çatışmaya dönüşeceğine işaret ediyordu.

Şubat 1970'te "Yoshida" sorunu çözmek için beni Japonya'ya davet etti. Kendimi, çok az anladığım ve çözümüne hiçbir önemli katkı sağlayamadığım bir müzakereye bu kadar derinden kaptırmaya hiç hevesli olmayarak Alex Johnson'dan bir alternatif bulmasını istedim. Alex de, Dışişleri Bakanlığı ticaret uzmanı olan Phil Trezise'i önerdi. "Yoshida", Trezise'yi, çok alt düzeyde olduğundan kabul etmeyip bir Kabine üyesi istedi. Piyango, Maury Stans'e vurdu. İsteği yerine getirildikten sonra "Yoshida", beş gün sonra beni arayıp işleri ağırdan almamız gerektiğini söyledi. Japonlar, meclislerini düzene sokamamışlardı; Stans'in gelmesinin bir anlamı yoktu.

Bunun yerine, bir Japon müzakereci Mart ayında Washington'a pek de tatmin edici olmayan tekliflerle geldi; "Yoshida", Japonların önerisinin sadece kabul edilemez şekilde "göründüğünü" söylemek için beni aradı; gerçek Japonların tutumu daha esnekti. Bu durum Alex Johnson, Maury Stans ya da benim için anlaşılır değildi. Daha sonra pazarlığı bozmamam için ricada bulunan "Yoshida"dan daha iyi öneriler sunduğu telefonlar aldım. Johnson ve Stans ile alışılagelmiş durum değerlendirme turumu yaptıktan sonra "Yoshida"ya, yeni tekliflerini bekleyeceğimizi söyledim. Ne olabileceğini asla bilemeyecektik ancak bu noktada serbest ticaretten yana olan ve kısıtlayıcı mevzuatı engellemek isteyen önde gelen bir ABD'li iş adamı, uzlaşıma varmak için Tokyo'da kendi tekliflerini öne sürdü. Bu iş adamı kendi başına hareket ediyordu ama Japonlar, iş adamının önerilerinin arkasına sığındılar. Bunlar Dışişleri Bakanlığı'nın sunduğundan daha azdı ve üstelik Sato'nun uzlaşmaya varmasına olanak sağ-

lamayacak kadar "yumuşaktı" ve "Yoshida'nın Sato'nun sunmaya hazır olabileceğine inanmamı sağlayanlardan daha azdı. Japonların, iş adamının fikirlerini çabucak kabul etmesine şaşmamalı; Stans ve Johnson'ın tavsiyesi üzerine iş adamının, yetkisiz olarak kendi başına hareket ettiğini söylemek için "Yoshida"yı aramak zorunda kaldım. Nixon, bana, Sato'nun temsilcisiyle "anlaşmayı halletmem" gerektiğini söyledi; "işin içine çok fazla kişi karışmıştı". Kesinlikle katılıyordum; Japonların en çok beğendikleri teklif için piyasa araştırması yapmalarına izin vermek pek akıllıca değildi.

Bu komedi, neredeyse aynı senaryoyla iki yıl daha devam etti. Japon MITI Bakanı Kiichi Miyazawa Haziran 1970'te Washington'u ziyaret etti ve (benim ve Johnson'ın onayı ile) Stans ile bir araya geldi. Miyazawa'nın önerileri, Sato'nun planının çok daha azını somut bir hale getiriyordu; Stans, Japonların müzakereler sırasında uzlaşıma varılan tüm hususlardan vazgeçeceklerini düşündü (Stans, bu durumu "kamikaze davranışı" diye belirtmişti). Netice itibarıyla Başkan, idarenin yönünü "gönülsüzce de olsa" kota mevzuatının onaylanmasına çevirmesine yol açtı. Birkaç defa Stans ve Johnson'a müzakerelerin dışında kalmak istediğimi söylesem de devam etmem için beni teşvik ettiler; "arka kanalım", iki tarafın karma karışık çabaları arasında her türlü uyumluluğa ulaşmanın tek umudunu sunuyor gibi görünüyordu. Uluslararası Ekonomi Politikası'ndan sorumlu Başkanlık Asistanı Peter Flanigan, 1970 sonbaharında olaya dahil oldu ve Japonlarla uzlaşıma varma konusunda bir başka girişim daha sonuçsuz kaldı.

Başbakan Sato, sonbaharda Birleşmiş Milletler'in yıldönümü kutlaması için Amerika'ya geldi. Her an her yerde olabilen temsilci ondan önce gelmişti ama bu sefer gelen kişi "Yoshida" değildi. Yeni adam, Sato'nun Nixon'ı ziyaret ettiğinde tekstil konusunun kendisi için bir onur meselesi olduğunu ve bir an önce çözüme kavuşmasını istediğini vurguladı. Ben de Sato değinmediği sürece Başkan'a bu konuyu gündeme getirmemesini söyledim. Nixon, bazen yurt içinde ortaya çıkan aşılması güç engellerin devlet adamlarının en iyi niyetlerini bile boşa çıkarabileceğini anlamıştı; kendisi bu deneyimi daha önceden yaşamıştı. Ancak yanlış bir hareket, tüm güveni sarsabilirdi.

Sato, yine de tekstil sorununun çözüme kavuşmasını istiyordu.

Bir önceki yılın performansı tekrarlanmıştı. Sato, on altı önemli meselenin on dördü üzerinde anlaşmaya varacağını söylemişti; geri kalan iki meseleyi çözüme kavuşturabilmek için son kararın Washington yerine Tokyo'da alınması gerektiğini ifade etti. Nixon'a veda eden Sato, arabayla Beyaz Saray'ın etrafından dolaşıp *West Executive Bulvarı*'na geldi ve bir anda ofisimde belirdi. Mesai arkadaşlarımın önünde taahhüdünü yeniden doğrulayan Sato, Nixon'a anlattıklarını tekrar etti.

İşi bitince de Tokyo'ya döndü. Yine hiçbir şey olmamış, görüşmeler hala çıkmazda kalmıştı. Sato'nun sözlerinde samimi olduğundan hiç şüphem yoktu. Böylesine acemi bahanelere kalkışmayacak kadar zekiydi, gerçekten sevdiği bir ülkeyle ve saygı duyduğu bir Başkan'a karşı hileye başvuramayacak kadar onurluydu. Ondan çok fazla şey talep etmiştik; olması gerekenden daha fazla söz vermişti ve yerine getirememesinden dolayı çok mahcup olmuştu. Suçun paylaşılması gerekiyordu.

1971'in başlarında Geliri Çoğaltma Usulleri Komitesi Başkanı Kongre Üyesi Wilbur Mills, Japon tekstil endüstrisiyle doğrudan bir anlaşma yapma konusunda olağanüstü bir başarı sergiledi. ABD tekstil endüstrisi ve Beyaz Saray bu durumu kifayetsiz olarak kınadı. Eski Hazine Bakanı Özel Yetkili Büyükelçi David Kennedy 1971 yılında tekstil görüşmelerinden sorumlu kişi oldu. Anlaşmazlık daha sonra Nixon tarafından 15 Ağustos 1971'de duyurulan Yeni Ekonomi Politikası ile daha da büyüdü; tüm bunlar, 1971'in ikinci "Nixon Şoku" (Çin'e yapılan gizli ziyaretten sonra) ve büyük ölçüde daha önceki ABD-Japon ticaret müzakerelerinin başarısızlığının bir ürünüydü. En sonunda 1917 tarihli Düşmanla Ticaret Kanunu ve Başkanlık Emri ile çıkan çirkin kota tehdidinin bir araya geldiği bu ciddi mücadelede Japonlar 15 Ekim 1971'de Büyükelçi Kennedy ile anlaşmaya vardılar.

Sözde Nixon-Kissinger diplomasinin, müttefik bir devletin çoğulcu politik sistemini çoğu zaman olduğu gibi yine yanlış anladığı konusunda eleştiriler gelmiş ve ülke liderlerinin, tıpkı diktatörlükte olduğu gibi, karar verme sürecine hâkim olamadıkları bir durum ortaya çıkmıştı.[3] Japonya'nın siyasi kültürünün tüm inceliklerini o zaman kavramamış olsam da hepimizin karşı karşıya olduğu sorunu çok iyi anlamaya başlamıştım. Aslına bakılırsa, her zamanki anlam-

da bir "arka kanal müzakeresi" söz konusu değildi; her defasında zorunlu olarak Nixon'ın istekleri aksi yönde olsa da Dışişleri ve Ticaret bakanlıklarının kilit yetkilileri ile temas içindeydim. Diğer kurumlar, Beyaz Saray'la Sato arasındaki kanalın, her iki taraftaki karışıklıktan bir anlam çıkarmasını umuyorlardı. Anlaşmazlık da çıkmamıştı çünkü Nixon, önerildiği üzere, Sato'nun dolaylı isteğini yanlış anlamıştı.[4] Sato'nun aleni sözü, atanmış temsilcisi tarafından defalarca tekrarlanmıştı. Temel hatanın, Nixon'ın 1968'deki seçim kampanyası taahhüdü olduğu söylenebilir ki bu da dış politika hedeflerimiz açısından çok yüksek bir bedeldi.

Ama asıl sorun elbette daha derindi ve tüm endüstriyel demokrasilerin geleceği için temel öneme sahipti. Japonya, ABD, Kanada ve Batı Avrupa ülkeleri, siyasi ve askerî açıdan müttefikler olsa da kaçınılmaz şekilde ekonomik rakiplerdi. Demokrasiler gibi, sistemlerimiz de ekonomik gücü ve ekonomik sorulara ilişkin kararların alındığı siyasi otoriteyi dağıtmaktadır. Hiçbir hükümet, aynı zamanda ticari rakip olan siyasi müttefiklerle artan gerilimler olmadan özerk ulusal ekonomik politikaların nasıl takip edilebileceği sorununu çözememiştir. Dolayısıyla biz de özgür halkların uyumunu güçlendirmeye yönelik ekonomik hedefleri koordine etmekte pek başarılı olamamıştık. Karşılıklı bağımlılığı savunsak da bu durumun bir bağımlılık ölçütü olduğunu kabullenmeye yanaşmıyorduk.

Bu nedenle sanayi demokrasileri arasındaki ticari anlaşmazlıklar hala da devam etmektedir; 1973-1974 enerji krizinin sanayi dünyasını uzun süreli bir gerilemeye sürüklemesinden sonra rekabetçi ve korumacı baskılar tekrar artmıştı. Tekstil fiyaskosu, Japonya'nın çarpıcı bir şekilde ekonomik karar alma sürecinde büyük bir hatanın ortaya çıkmasına sebebiyet vermişti. Dahası, Amerikan politikasının korumacı baskılara karşı olan savunmasızlığının bizi, Japonlardan böyle bir anlaşmayı elde etme çabasına çok fazla bel bağlamaya zorlaması (sırf yasamanın daha acımasız vergi koymasını önlemek için), Amerikan sisteminin ciddi bir zayıflığı olmaya devam etmektedir. Korumacılık, ekonomik açıdan zayıf olanların başvurduğu şeydir; daha akıllı bir ulusal politika, emek ve kaynakların hareketliliğini artırmaya çalışır ve böylece gerileyen endüstriler dışarıya kaydırılabilir ve daha üretken sektörlerde ilerleme kaydedilebilir. Ayrı-

ca korumacılık, her şeyden öte endüstriyel demokrasiler ittifakının lideri olmak isteyen bir ulus için savunulamaz bir duruştur. Elbette, devlet adamı olmanın gereği; açık dış tehditler karşısında, güvenliğimiz için, halkı ekonomik alanda ilgilendiren ve etkileyen temel konuda üstelemektir. Bu da bizi iç çekişmeye düşürmüştü. Diğer taraftan, artmakta olan karamsarlığın doğurduğu ekonomik çatışmaların, özgürlüğümüze siper olan fayda ve amaç birliğini sarsabileceği tehlikesi de mevcuttu. Bu zorluğun üstesinden henüz gelememiştik.

X
KELİMELER VE GÖLGELER: ORTA DOĞU STRATEJİSİNİN EVRİMİ

Göreve başladığımda, Orta Doğu hakkında çok az şey biliyordum. Hiçbir Arap ülkesini ziyaret etmemiştim; Orta Doğu müzakerelerinin ritüeline aşina değildim. Bölge diplomasisinin temel formüllerinden birini ilk defa Şubat 1969'da İngiliz Büyükelçiliği'nde bir yemekte duymuştum. Birisi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı 242'nin kutsal dilini kullanarak, güvenli ve kabul edilebilir sınırlar içerisinde adil ve kalıcı bir barışın gerekli olduğu konusunda mırıldanmıştı. İfadenin o kadar basmakalıp olduğunu düşünmüştüm ki konuşmacıyı benimle dalga geçmekle suçlamıştım. Tekrar etmemem gereken bir hataydı. Görev süremin sonunda, diğer bütün yaşlı Orta Doğu elleri gibi (her işe karışmış) olmuştum; laf gerçek olmuş, şekil ve öz birbirine karışmıştı. O sinir edici, destansı ve heyecan verici bölgenin belirsizliklerine, tutkularına ve hayal kırıklıklarına kapılmıştım. Eğer okur, diplomasinin bu bölümde özetlendiği gibi sonsuz manevra ve karışıklıkla dolu acı verici bir bataklık olduğunu anlarsa nasıl hissettiğimi de bilecektir.

1969'dan önce bölge ile tanışmam 1960'larda İsrail'e yapılan üç kısa özel ziyaretle sınırlıydı. Özellikle 1957'de Harvard'daki Uluslararası Seminerimde öğrencim ve daha sonra İsrail'de Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak görev yapan meslektaşım Yigal Allon'un evinin bulunduğu Ginossar Kibutz'una* yaptığım ziyareti belirgin bir şekilde hatırlıyorum. Yaşadığı yer, Celile Denizi'nin kıyı-

İsrail'de ortaklaşa kullanılan yerleşim bölgelerine Kibutz denir (ç.n.)

sındadır. Yoğun ekili topraklarının her santimetrekaresi, çatışmanın ve coğrafyanın düşmanca koşullarından çekilen acıyla ve inançla zorla alınmıştı. Celile Denizi boyunca, Golan Tepeleri'nin dik kayalıklarının kenarında, Suriye tüfeklerinin atış menzilinde, yalnız bir balıkçı teknesi gördüğümü hatırlıyorum. O zaman materyalist filozofların insan motivasyonunu ne kadar az anladıklarını düşünmüştüm. Burada, iki bin yıllık zulüm boyunca, inançla ayakta durarak, bunca zaman trajik gerçekliklerinden daha güçlü olmuş olan hayalleri geri almak için gelen bir halk vardı. Ama bu inancın anlamının, kuşatılmış başka bir gettoya dönüşmekle tehdit edilen bir ülkenin kahramanca savunulmasında tükenmemesi gerektiğini düşünmüştüm. Er ya da geç, bu dik kayalıkların üzerindeki kişilerle bir uzlaşım olması gerekiyordu. Orta Doğu'da barış sadece fiziksel bir zorunluluk değil aynı zamanda ruhsal bir tatmindi. Bir gün buna yönelik bir mücadeleye katılabileceğimi hiç düşünmemiştim.

O zaman da açıklığa kavuşmuş temel durumlardan ziyade gizlenmiş çeşitli talepleri haklı çıkarmak için kelimelerin sel gibi kullanılmasını anlamamıştım. Dünyanın üç büyük dininin ortaya çıktığı o çorak çöller ve sert dağlar bölgesinde, coğrafyanın, insanın hayal gücüne bağlı olmadığı gerçeğiyle methedilerek, coşkunluğa dair derin bir cezbedicilik vardır. Topoğrafya ve iklim gibi sıkıntılarda sadece kendini işine adamış olanlar hayatta kalabilir; insanın başlıca tesellisi doğa değil, inanç ve insan ilişkisidir. Başka hiçbir yerde böylesine keskin bir şekilde kazınmış kişiliğe sahip liderler topluluğu bulunmaz; başka hiçbir yerde bireysel olarak devlet adamlarının görüşleri bu kadar önemli bir rol oynamaz. İnsan, inançla arkadaşlarıyla birleşir ve kelime burada genellikle belirleyici bir rol oynar. İster İsrailliilerin Talmud tefsirinde, isterse de Arapların şiire olan destansı eğilimlerinde olsun, pragmatik Batı'nın tecrübeye dayalı gerçekliğinin, tutkulu hitabet ve insan ilhamının olduğu bir dünyada bulduğu şeyin ne olduğu çizgisinin ötesine kolaylıkla geçilir. Bu dilsel coşkunluğun genel anlamıyla farkına varıp düşmanlarına gerçekten ne istediklerini sorarak bir çözüm bulmaya çalışan ihtiyatsız kişilerin olması çok acı verici bir durumdur.

Orta Doğu anlaşmazlığına ilişkin tarafların gerçekten istediği şey derin inançların, kırgınlıkların ve hayallerin karışımında yatar. Res-

mi konumlar; Platon'un mağara benzetmesindeki soyut bir gerçekliğin yansıması olan gölgeler gibi, müzakere sürecini katı bir meşruiyete hapsederek neredeyse imkânsız hale getirir.

Sıklıkla söylendiği gibi, anlaşmazlık binlerce yıl sürmedi. Aslında yirminci yüzyılımızın bir ürünüdür. Siyonizm ve Arap milliyetçiliği hareketleri, şüphesiz, 1800'lerin sonlarında ortaya çıkmıştı ama birbirlerine karşı değillerdi. Sadece Osmanlı hükmündeki yüzyılların İngiliz mandasını kabullendiğinde ve Filistin için kendi yazgısını belirleme hakkı olasılığı ortaya çıktığında, nesiller boyunca barış içinde bir arada yaşadıktan sonra Araplar ve Yahudiler bu toprakların siyasi geleceği için ölümcül mücadelelerine başlamışlardı. Bu toplumsal çatışmayı doğuran modern çağ, daha sonra tüm hain olasılıklarını ona sunmuştu. Nazi soykırımı, bir Yahudi Devleti arayışına ahlaki öncelik katmıştı. Ancak Yahudi Devleti 1948'de kurulup uluslararası toplumlar tarafından kutsal sayılır sayılmaz hiçbir parçası olmadığı Avrupalıların yapmış olduğu kötülüklerin bedelini ödemeye ilişkin neden fedakârlık yapmaları gerektiğini görmeyen Arap komşularına karşı bağımsızlığını savunmak zorunda kalmıştı. İsrail'in 1948-1949 Savaşı'ndaki zaferi, dolayısıyla Arap milliyetçiliğinin yangınlarını körüklemişti çünkü yenilgiyle itibarı sarsılmış olarak geleneksel rejimler, radikal ideolojinin -Pan-Arabizm ve sosyalizm- etkisi altına girmişti. Daha sonra bölge, Soğuk Savaş rekabetinin odak noktası haline geldi ve bu durum hem yerel çatışmaları daha da şiddetlendirdi hem de dış güçlerin büyük bir çatışmaya sürüklenebilme tehlikesini oluşturdu.

1969 itibarıyla İsrail, komşuları tarafından tanınmayarak, gerillalar tarafından rahat bırakılmayarak, uluslararası toplantılarda saldırıya uğrayarak ve Arap ekonomik boykotu tarafından sıkıştırılarak yirmi yıldır var olmuştu. Tam profili, devlet olma durumunun zayıf yapısını belli ediyordu; Akdeniz kıyısı ile Ürdün sınırı arasındaki en dar noktada sadece on beş kilometre genişliğindeydi; bazı yerlerde bölünmüş Kudüs ve Tel Aviv arasındaki ana yol Arap ileri karakollarına yüz metreden daha az mesafede yer alıyordu. Sınırlarındaki bitmeyen ihtilaf nedeniyle İsrail'in dış politikası, savunma politikasından ayırt edilemez hale gelmişti; esas ve nihai amacı, diğer birçok ülke için de geçerli olan dış politikanın başlangıç noktasıydı; var olma

hakkının komşuları tarafından kabul edilmesi. Doğal olarak var olduğu süre boyunca güvenlikle ilgili boş yere peşinde koştuğu teminatı 1967'de işgal edilen topraklarda görmüştü. Hem bölge hem de tanınma için çabalamıştı, bu hedeflerin birbiriyle uyumsuz olduğunu kabul etme konusunda isteksizdi.

Tüm trajedilerde olduğu gibi, her iki tarafın da bir gerçeği temsil etmesi şeklinde algılarda yer alan bu görüş ayrılığı, Arap-İsrail çatışmasına, bu şiddetli dik başlılığı veren şeydi. Gerçekler birbirleriyle ters düştüğünde, uzlaşma ilk zayiat olur. Anlaşmalar sadece kaçamak yolla elde edilir. Taraflar ayrıntılara yaklaştıkça ilerleme ihtimali ortadan kalkar. Bu durum, göreve geldiğimizde giderek daha belirgin hale gelmişti. Orta Doğu, Altı Gün Savaşı'nın ardından hâlâ çamura saplanmış gibiydi. Pozisyonlar sertleşmiş, diplomasi çıkmaza girmiş ve düşmanlıklar artmıştı.

5 Haziran 1967'de Arapların söylemleri ile hedeflerinin kaçıp gittiği bir dizi olayın zirve yapması nedeniyle İsrail, kızgınlığını sınırlarında gösterdi. Mayıs 1967'de İsrail'in Suriye'ye saldırmasının an meselesi olduğu konusunda Sovyetler Birliği, Mısır'ı uyarmıştı. Sovyetlerin bu iddiasının yanlış olduğu ortaya çıktı; ister gerginliği arttırmak ve ucuz bir güvenirlik kazanmaya yönelik tasarlanmış kasıtlı bir uydurma olsun ister gerçekten bir yanlış anlama olsun sonuç itibarıyla son derece önemli bir başlamıştı. Başkan Cemal Abdül Nasır, ordusunun derhal 1956'dan bu yana askerden arındırılmış yer olan Sina'ya gitmelerini emredip İsrail'in Eilat Limanı'na Kızıl Deniz'den erişimi kontrol eden Tiran Boğazı'nı kapattığını duyurdu. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant'tan da İsrail ve Mısır kuvvetlerini uluslararası sınır boyunca ayıran Birleşmiş Milletler Acil Kuvvetleri'ni kaldırmasını istedi. Nasır'ın askeri bir hesaplaşma aradığı şüpheliydi; U Thant'ın, talebini kabul etmesinden dolayı şaşkına dönmüş olması bile mümkündü. Nasır, gözü pek olduğunu göstermekten başka bir şey amaçlamamış olabilirdi.

Bazen kişilerin istedikleriyle dalga geçen olaylar kontrolden çıkar. Mısır ordusu, sınırındaki BM kuvvetlerinin yerine geçtiğinde, İsrail'in seferberlikten başka çaresi kalmayacaktı çünkü İsrail'in toprakları ilk darbeyi absorbe etmek için çok küçüktü. Yine İsrail seferber olduğunda, savaşma kararı birkaç hafta içinde verilmeliydi çünkü

ekonomisi seferberlik yüzünden halihazırda sayısı azalmış olan insan gücü kaybına dayanamazdı ve sınırlarında Mısır ordusu bekliyorken seferberliği de sonlandıramazdı. Fakat uluslararası diplomasi yavaş bir hızda faaliyet gösteriyordu. İstişarelerin ve güvencelerin ardından incelemeler başladı; dünyadaki çoğu devlet adamı, ablukaya alınan Tiran Boğazı meselesinin çözüme kavuşması için çeşitli formüller üzerinde tartışıyordu. Bir sonuca varmayan muhabereler, İsrail'in 5 Haziran sabahı sürpriz bir saldırıyla tek darbede Mısır Hava Kuvvetleri'ni yok etmesine kadar devam etmişti. Savaş, İsrail'in Mısır, Suriye ve Ürdün'deki toprakları -Sina, Golan Tepeleri ve Ürdün Nehri'nin Batı Yakası [Batı Şeria]- işgal etmesiyle altı gün içinde sona ermişti. Ele geçirilen yeni topraklar, İsrail'in üç katı büyüklüğündeydi.

Arap radikalizmi 1967 Savaşı'nın ardından katlanarak büyümüştü. Arap dünyasının en önemli ülkelerinden biri olan Mısır'ın politikası hâlâ istikrarsız Nasır tarafından yönlendiriliyordu. Ürdün'deki Filistinli gerillaların giderek artan varlığı, ılımlı, Batı yanlısı Haşimi Kral Hüseyin'in hayatını tehdit ediyordu; aynı grupların etkin bir şekilde kışkırtmasıyla 1969 yılının çoğunda Lübnan hükümetsiz kalmıştı. Sovyetler Birliği, Mısır, Irak ve Suriye'ye büyük çapta askeri malzeme göndererek bölgeye daha sıkı bir şekilde yerleşmişti; 1967'de ABD ile ilişkilerini kesen Arap cephe devletleri Sovyet desteğine, diplomasisine ve araç gerecine bağımlı hale gelmişti. Sovyetlerin resmi diplomatik konumu ne olursa olsun silah tedarik etmeleri, 1967 Ağustos sonlarında Hartum Arap Zirvesi tarafından "üç hayır"ın -"İsrail ile barışa hayır, İsrail ile müzakerelere hayır, İsrail'in tanınmasına hayır"- oy birliğiyle kabul edilip kamuoyuna duyurulmasıyla Arap politikasının irredantist ve uzlaşmaz özelliğini pekiştirmişti.

Yavaş yavaş Arap dünyasında bazı çevreler, uzlaşmazlığın, ele geçirilen topraklarda İsrail işgalini devam ettirebileceğini anlamaya başlamıştı. Suriye müzakerelere sırtını dönerken, Mısır ve Ürdün bir tür uzlaşmaya yönelik ne düşünüldüğünü anlamaya çalışmayı gönülsüzce ve çekingenlikle üstlenmişti. İsrail'in 5 Haziran 1967 öncesindeki sınırlara geri çekilmesini talep etmişler ve savaş taraftarı olmamalarına, her devletin güvenli bir şekilde var olma hakkına ve İsrail'in tanınmasına ilişkin beyanları dikkate alma isteklerini belirtmişlerdi. Bu durum,

Arap tavrını yirmi yıldır karakterize eden düşmanlıktan, kuantum [belirli miktar] bir ilerlemeye dair bir işaret olsa da İsrail'in belirttiği şartları karşılayamamıştı: yüz yüze görüşmeler, güvenli ve tanınmış sınırlar (sınır değişikliklerine dair bir örtmece), ticarete ve seyahate açık sınırlar ve uluslararası sularda serbest dolaşım garantisi. Ilımlı Araplar bile tamamen geri çekilmekten daha azına razı olamazlardı ve doğrudan görüşmeleri reddetmişlerdi. (En azından alenen. Ürdün aslında o dönemde İsrail ile doğrudan temaslarını gizlice sürdürmüştü.) Radikal Araplar barış sürecini her şekilde reddediyorlardı.

Filistinli komando örgütü El Fetih, Ekim 1968 tarihli politika bildirisinde "silahlı çatışmayı durdurmayı amaçlayan tüm uzlaşmaları" reddetmişti, Arap hükümetlerini bu türde bir yol izlemeye karşı uyarmış ve kendisini "Filistin'de özgür, açık, mezhepçi olmayan, ırkçı olmayan bir toplum" olarak duyurmuştu;[1] diğer bir ifadeyle, İsrail Devleti'nin tamamen hükümsüz kılınması.

Hakkında daha sonra çok şey duyacağım 242 sayılı karar, iki tarafın da onayı ile 22 Kasım 1967'de BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edildiğinde, sadece bu farklılıkları hasıraltı etmişti. "Güvenli ve tanınan sınırlar" içinde "adil ve kalıcı bir barıştan" söz ediyordu; "savaş durumuyla ilgili iddiaların ya da beyanların" son bulması; İsrail'in "son çatışmada işgal edilen bölgelerden geri çekilmesi" ve tüm devletlerin "egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığının" kabul edilmesi yönünde çağrıda bulunuyordu. Ancak kısa bir süre sonra bu belirsiz ifadelerin her taraf için de kabul edilebilir olduğu ortaya çıkmıştı çünkü herkes kendi lehine göre yorumlayabiliyordu. Mısır ve Ürdün, "işgal edilen topraklardan geri çekilme"yle ilgili hükmü, ele geçirilen tüm topraklardan geri çekilme olarak yorumlamıştı; İsrail, "güvenli ve kabul edilen sınırlar"la ilgili hükmü, Altı Gün Savaşı'ndan önceki sınırlara geri dönme şeklinde yorumlamıştı. İsrail'e göre geri çekilme, somut tedbirlerden vazgeçmek anlamına geliyor ve karşılığında bir şey istiyordu; Araplara göre ise geri çekilme, kendilerine ait olanı geri almak anlamı taşıyordu; dolayısıyla İsrail'in geri çekilmesini bir İsrail imtiyazı değil de kendi hakları olarak görüyorlardı.

Birbiriyle çelişen bu bakış açıları, Orta Doğu anlaşmazlığının içine işlemiş ve gerçek müzakereleri engellemişti; her iki taraf da müza-

kerelere giriş fiyatı olarak birincil hedefine ulaşmaya çalışıyordu. Mısır, İsrail'in geri çekilmesinin, diğer koşulların herhangi birinin yerine getirilmesinden ya da hatta müzakere edilmesinden önce olması gerektiği konusunda ısrar ediyordu. İsrail, en azından zımni tanınma ve büyük güç dayatma tehlikesini en aza indirmenin ikili avantajına sahip olarak öncelikli bir şekilde yüz yüze görüşmeler talep etmişti. Ürdün'ün 242 sayılı karara razı olması, kararın şartları dahilinde, küçük sınır düzenlemeleriyle Batı Şeria'nın Ürdün'e geri dönüşü için çalışacağımıza ve Kudüs'te Ürdün'ün bir rolü olması için nüfuzumuzu kullanmaya hazırlandığımıza dair 1967'de Birleşmiş Milletler Büyükelçimiz Arthur Goldberg'in verdiği sözle sağlandı. Devam eden herhangi bir müzakere olmadığı için söz vermek anlamsızdı.

242 sayılı karar, taraflarla konuşması ve müzakerelerin başlaması yönünde çalışması için özel bir temsilci ataması konusunda Genel Sekreter U Thant'ı görevlendirmişti. Thant, Moskova'daki İsveç Büyükelçisi Gunnar Jarring'i seçti. Uyumsuz seslerin biraz tutarlı olup olmadığını görmek isteyen Jarring, taraflara konumlarını soran sorular göndererek görevine başladı. Aylarca süren kaçamak cevaplardan sonra taraflar, kendi dillerinde, hâlihazırda basitleştirilmiş ve bazen de kamuoyuna demagojik bir dilde duyurdukları ifadeleri anlaşılması güç şekilde Jarring'e anlattılar. Jarring, Orta Doğu'yu ziyaret ettiğinde, tarafların gerçek konumlarının kamuoyu açıklamalarından daha da çelişkili olduğunu fark etti.

Her iki tarafın argümanlarının altında yatan duygularda küçük bir dokunaklılık bile yoktu. İsrail, "bağlayıcı bir barış" konusunda ısrar ediyordu. Sadece barışı hiç bilmeyen bir ülke, bu ifadeye bu kadar önem verebilirdi. Egemenliğin vasıflarından biri olan bir tarafın fikrini değiştirme hakkı olduğuna göre, o zaman egemen uluslar arasında bağlayıcılığı olan barış nedir? Üç yüz yıl boyunca Fransa ve Almanya neredeyse her nesilde savaşmışlardı; her biri, bir sonraki savaşı önleme konusunda hiçbir işe yaramayan ve "bağlayıcılığı" olan bir barış antlaşmasıyla sona ermişti. 1914'teki "açık sınırlar", Avrupa'yı temellerine kadar sarsan bir dünya savaşının patlak vermesini de engellememişti. Tarihteki çoğu savaş, barışla yola koyulan ülkeler arasında yaşanmıştır; Orta Doğu savaşlarının, teknik olarak zaten savaşta olan ülkeler arasında patlak vermesi özel bir çılgınlıktı.

Nasır, işgal altındaki tüm bölgelerden koşulsuz geri çekilme konusunda ısrar etmiş fakat savaş taraftarı olmamaya ilişkin muğlak teklifleri karşısında İsrail'in geri çekilmeye dair ne tür bir özendiriciye sahip olduğunu hiç açıklamamıştı. Üstelik sadece galibin, fethettiği topraktan kayıtsız şartsız olarak geri çekilmesine dayanan bir barış anlaşması örneği de vermemişti. Fakat Nasır için İsrail'i tanıma olasılığı o kadar kişisel bir travmaydı ki sadece bu ifadeden bahsedilmesi bile bu ifadeye somut bir anlam kazandırmaya yönelik tüm gereklilikleri ortadan kaldırıyor gibi görünüyordu.

Dünyanın diğer bölgelerinde bu koşullar tükenmişliğin ve bilgeliğin tanımlayamadığı dengeyi ortaya çıkarana kadar zaman zaman bir dizi savaşla kırılan bir çıkmaza neden olmuş olabilirdi. Fakat Orta Doğu, yirminci yüzyılın ikinci yarısında, küresel politikanın girdabındaydı. 60'lı yılların sonlarında, petrol henüz nadir bulunan bir ticari mal olarak algılanmamış olmasına rağmen, kıtalar ve uygarlıkların kavşağında olan Orta Doğu'nun önemi gayet belirgin bir şekilde anlaşılıyordu. 40'lı yılların sonlarında Orta Doğu'yu etkisi altına alamayacağını düşünen Sovyetler Birliği[2], on yıl sonra silah sattığı ve yirmi yıl sonra binlerce askeri danışmanını gönderdiği Mısır'a yayılmıştı. Sovyet mevcudiyeti, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana büyük bir jeopolitik değişim oluşturmuş ve on beş yıl boyunca çekişmenin şiddetlenmesine yol açmıştı. Zaman geçtikçe Sovyetler artan bir cesaretle hareket etmişti. 1956'da, Süveyş krizi diplomasisine az da olsa müdahil olan Sovyetler, bizim baskılarımız neticesinde İngiltere ve Fransa bölgeyi güvenli hale getirdikten sonra Sovyetler askerî açıdan boş tehditlerde bulunmuşlardı. 1967'den sonra Orta Doğu'da bulunan Sovyet askeri danışmanlarının sayısı beş kat artmıştı. 60'lı yıllarda Sovyetlerin etkisi, Mısır, Suriye, Irak, Cezayir, Sudan ve daha sonraki yıllarda Libya'da önemli ölçüde hissedilmeye başlanmıştı. 1967 Savaşı'nın çıkmasında rolü olan Sovyetler Birliği, bu sayede tarihinde ilk defa Akdeniz'de yaklaşık elli savaş gemisinden oluşan kalıcı bir filo kurabilmişti.

Dış güçlerin rolleri neredeyse baş aktörlerinkiler kadar karmaşıktı. Sovyetler Birliği, Arap davasının savunucusu olarak davranıyordu; Arap tekliflerini kabullenmiş ve olası uzlaşmaya dair hiçbir ipucu sunmamışlardı. Batı Avrupa ülkeleri, kendi acizlikleri ve başka bir çekiş-

menin ekonomik tehlikelerine ilişkin önsezileri arasında yer alarak parçalanmıştı. En aktif olanı, de Gaulle'ün Fransası ise aslına bakılırsa Altı Gün Savaşı'ndan sonra Arap statüsünü kabul etmişti. ABD'ye gelince, Başkan Johnson 19 Haziran 1967'deki bir konuşmasında, 242 sayılı kararın sonradan ortaya çıkan gizemli belirsizlikleri olduğunu daha önce belirtmiş ve sınırlar, tanınma ve denizcilik hakları konusunda, kesin sayılacak bir beyandan kaçınarak anlaşmazlığın mercan kayalıkları arasında gemisinin dümeni tutmaya çalışmıştı. Mısır, diğer Arap devletleriyle birlikte, 1967 Savaşı'nın ardından ABD ile diplomatik ilişkileri kesmişti. Bu nedenle kilit Arap ülkelerinin başkentlerinde üst düzey diplomatlarımız olmamasına rağmen yine de müzakere sürecinde yardımımızı talep etmişlerdi. Nasır, bizimle diplomatik ilişkileri yeniden kurma umudu karşılığında İsrail'e kendi adına baskı yapmamız konusunda ısrar etmişti. Tamamen göstermelik bir bahaneyle kesmiş olduğu ilişkilerin iyileştirilmesi için neden bir bedel ödememiz gerektiği asla aydınlığa kavuşmamıştı.* Politikasının Sovyet desteğine güvenmeye devam ettiği ve Arap dünyasındaki radikal tutkulara cevap verdiği sürece bunu yapması yönündeki teşviklerimizi azalttık.

Her zaman Sovyetlerin Orta Doğu'daki maceracı politikalarının kapsamını azaltmanın gerekli olduğuna inanmışımdır. Bu nedenle ABD'nin 1956'daki Süveyş krizindeki performansı beni çok üzmüştü. Mısır'ın Asvan Barajı'na verdiğimiz mali desteği aniden geri çekmemizin bir krizin sonu değil de başlangıcı olabileceğini anlamalıydık. Kriz ortaya çıktığı zaman ise -benim görüşüme göre- yanlış yönetilmişti. İngilizlerin ve Fransızların askerî harekâtının mantığı hakkında kim ne düşünürse düşünsün tribünlere oynamaya ilişkin basiretsizliğimiz için önümüzdeki yıllarda ağır bedel ödeyeceğimize emindim. En yakın müttefiklerimizi itip kakmanın, Nasır'ın ya da ona hayran olanların kalıcı şükranlarını getireceğini düşünmemiştim; aksine, muhtemelen Batı'nın çıkarlarına temelde ters düşen bir yolu onaylayacaktı. Özellikle Irak'ta olmak üzere, İngiliz gücü ve prestijiyle desteklenen ılımlı rejimler, Nasır tarafından örneklendirilen radikal unsurlarla bizim tarafımız olarak görebilecekleri şey tarafından

* Nasır, 1967 Savaşı'nda askerî açıdan İsrail'e yardım ettiği için ABD'yi suçlamıştı. Başkan Johnson, diplomatik ilişkiler yeniden başlatılmadan önce Nasır'ın bu suçlamadan vazgeçmesi konusunda ısrar etmişti. Nasır, bunu basın aracılığıyla gerçekleştirdiyse de Johnson, Nasır'ın bu iyi niyetini doğrudan ABD'ye göstermesi konusunda ısrar etmişti.

kaderine terk edilmezse zayıflayacaktı. Özgüvenleri ve küresel ilgi kavramı paramparça olan İngiltere ve Fransa, kalan uluslararası sorumluluklarından kurtulmak için acele edeceklerdi. Daha sonra gücün gerçekleri bizi Orta Doğu ve Süveyş'in doğusunda ortaya çıkan boşluğu doldurmaya ve böylece zor jeopolitik kararların tüm ahlaki mesuliyetini kendi omuzlarımızda almaya itecekti.

Ancak yüksek makama geldiğimde, Orta Doğu politikası hakkındaki görüşlerimi uygulama kabiliyetim diğer konulardaki tutumumdan farklıydı. Diğer konularda Nixon, bakanlıkları bir süre dinleyip Beyaz Saray'dan harekete geçerdi; bu yüzden ofisimin sorumlulukları sürekli artıyordu. Ama Orta Doğu konusunda, Başkan, planlarım ve operasyonel işlevlerim arasında bir ayrım yapmıştı. Plan yapmaya, uyarıda bulunmaya ve işleri ağırdan almaya yetkim vardı; NSC çerçevesinde müzakereleri zorlayabilirdim ama Eylül 1970'te Suriye'nin Ürdün'ü işgali gibi nadir görülen şiddetli kriz dönemleri dışında 1971 yılının sonuna kadar diplomasi yürütme yetkim yoktu.

Bunun iki ana nedeni, benim görüşüme göre, Nixon'ın Dışişleri Bakanı Rogers ile olan değişken ilişkisi ve aktif bir Orta Doğu politikasının yurt içi yükümlülükleri hakkındaki değerlendirmesiydi. Nixon'ın Dışişleri Bakanlığı'na olan güvensizliği beni ön plana çıkardığından ve kaçınılmaz olarak Rogers'ı rahatsız ettiği ve düş kırıklığına uğrattığı için Nixon sürekli eski arkadaşını rahatlatmaya yönelik yollar arıyordu. Bunlardan biri, Rogers'ın baskın etkisi için bir dış politika alanı ayırmaktı. Fakat Nixon, bir eliyle verdiği şeyi diğeriyle alma eğilimindeydi. Ona bırakmayı önemsemediği alanlar, başarının zor göründüğü Afrika ya da yurt içi tepkilerin risklerinin yüksek olduğu alanlardı. Orta Doğu, Nixon'ın iki kriterini de karşılıyordu. Neredeyse her aktif politikanın başarısız olacağını, buna ek olarak da kesinlikle İsrail destekçilerinin gazabına maruz kalacağını hesaplamıştı. Bu yüzden Beyaz Saray'ı doğrudan ateş hattından mümkün olduğunca çıkarmayı yararlı bulmuştu.

Ayrıca Yahudi kökenimden dolayı İsrail'e doğru çok fazla eğilebileceğimden şüpheleniyordu. Yine diğer başkanlar gibi kendi kontrolünü arttırmak için Dışişleri Bakanlığı ve güvenlik danışmanlığı arasında doğal olarak var olan rekabeti (tersi olması için âdet olmuş itirazlara rağmen) beslemekten uzak durmadı.

Orta Doğu'da Dışişleri Bakanlığı'nın nispeten daha aktif bir rol oynamasının bir başka kişilik nedeni daha vardı ve bu durum, Yakın Doğu ve Güney Asya İşleri Bürosu'nun başına atanan müsteşarın karakterinde yatıyordu. Etkileyici, sosyal, bazen de telaşlı olan Joseph Sisco geleneksel bir hariciyeci değildi. Denizaşırı ülkelerde hiç görev yapmamıştı; sadece Dean Rusk'ın ısrarı onu, hizmetin en yüksek mertebesine çıkarmıştı ki daha geleneksel kriterleri uygulayan seçim kurulları onu sürekli olarak reddetmişti. Oraya vardığında, kendi dış politikasını yürütmeye kararlı bir başkan altında bile, hayalperest liderliğin Dışişleri Bakanlığı'nda neler yapabileceğinin canlı bir kanıtı olduğu ortaya çıkmıştı. Son derece yaratıcı Orta Doğu diplomasisinin can damarı olan manevra yeteneğiyle ve bazen sorunlardan daha fazla çözüm sunan Joe Sisco bürokratik inisiyatifi ele geçirmiş ve asla bırakmamıştı. Washington'a giden yolda çok becerikliydi ve Nixon yönetiminde Başkanlık otoritesinin nihai söz sahibi olabileceğini düşünerek benimle hızlı bir şekilde kişisel bir ilişki kurmuştu. Sonunda, muhtemelen Rogers'la benim aramda arabuluculuk yaparak harcadığı zamanla Araplarla İsrailliler arasında harcadığı zaman aynıydı. Beyaz Saray'ın Dışişleri Bakanlığı'nın Orta Doğu'ya ilişkin girişimleri hakkında verdiği bilgilerin çoğu Sisco'dan bana ya da Orta Doğu'daki üst düzey yardımcım Hal Saunders'a geliyordu. Joe, her iki patronu olan Rogers'a ve Başkan'a sadık kalmayı başarmış ve ikisine de iyi hizmet etmişti. Dışişleri Bakanı olduktan sonra onu Siyasi İşlerden Sorumlu Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı yapmıştım ki bu konum bakanlıkta kariyer politikasını belirlemeye yönelik en yüksek pozisyondu. Sisco, bu yeterlikle vazgeçilmez bir mesai arkadaşım ve dostum olmuştu.

Sayısız Girişim

Yeni bir yönetim göreve geldiğinde, yeni yönetimin önemli dünya sorunlarıyla "başa çıkacağı" kabul edilir; yeni başkanlar her zaman seleflerine henüz kesin olarak "çözülmemiş" meseleleri bırakmaları yüzünden çıkışırlar. Herhangi bir Amerikan liderinin, bazı çatışmalarda karşıt pozisyonların uzlaşmaz olduğu gerçeğini kabul etmesi zordur. Aslında uzlaşma istekliliği olmadığında, sorunu erken zorlamak güvensizlik ve istikrarsızlığı büyütür; yavaşlatılması gere-

ken olayları hızlandırır ve kontrol edilemeyen baskıları ortaya çıkar. Her yeni yönetim -genellikle zor yoldan- politika yapmanın en zor sorumluluklarından birinin, belirleyici eylem için doğru zamanı seçmeye ilişkin sabrın gerektiğini öğrenmelidir.

"Bir şeyler yapmaya" yönelik pek çok cezbedicilik yeni yönetim göreve başladığında onu bekler. Şubat 1969'un başlarında İsrail kaynakları, Altı Gün Savaşı'ndan 1968'in sonuna kadar bir buçuk yılda 1.288 sabotaj ve terörizm olayının gerçekleştiğini bildirmişti: Ürdün cephesinde 920, Mısır sınırında 166, Suriye ile olan ateşkes hattında 37, Lübnan sınırında 35 ve Gazze'de 130 olay yaşanmıştı. Aynı dönemde İsrail'in kayıpları, askeri personel arasında 234 ölü, 765 yaralı, siviller arasında ise 47 ölü ve 330 yaralı olarak bildirilmişti; 2,5 milyon nüfuslu bir ülke için şaşırtıcı bir yekûndu ki bu da Amerika büyüklüğündeki bir ulus için 20.000'den fazla ölü ve 100.000'den fazla yaralıya eş değerdi. İsrail, Ürdün'deki şüpheli gerilla üslerine yapılan hava saldırıları ile misilleme yapmış ve 28 Aralık 1968'de Beyrut Uluslararası Havaalanı'na büyük bir saldırı düzenlemişti; Süveyş Kanalı boyunca gerçekleştirilen ağır silahlar düellosu ise düzenli bir olay haline gelmişti.

ABD'nin diplomatik açıdan müdahil olması yönünde sıkıntı yoktu. Özellikle iki taraf, yeni yönetimi bekliyordu: 30 Aralık'ta, Sovyetler 242 sayılı kararın uygulanması için bir barış planı önerdi. Bu planda, Arapların, İsrail'in tamamen geri çekilmesi konusundaki talepleri ve barışa yönelik umutsuz bir girişim asgari düzeyde yer alıyordu. 16 Ocak 1969'da Fransa, Orta Doğu konusunda ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa arasında, Dörtlü-Güç istişarelerinde bulunulmasını önerdi.

1 Şubat'taki NSC toplantımızda, bu girişimlere nasıl tepki vereceğimize ve temel olarak Johnson yıllarını tanımlayan düşük profilli politikadan ayrılıp ayrılmayacağımıza karar vermek zorunda kaldık. Dışişleri Bakanlığı'nın bir Amerikan girişimi başlatmaya istekli olduğu hızla belirginleşti. Bu katılımın hangi amaç ya da stratejiye hizmet etmesi gerektiği görüşmede ortaya çıkacaktı. Bakanlık, taraflar arasındaki bağlantıyı kurmanın ve tarafları Jarring'in idaresinde uzlaşmaya yönlendirmenin bizim sorumluluğumuz olduğunu düşünüyordu. Dahası, mücadele yoğunlaştığından ve bu yüzden argüman da

arttığından kayıtsız görünmeyi göze alamazdık. Bölgedeki tüm taraflar ABD'nin bir mutabakatın anahtarını elinde tuttuğuna inandıklarını ileri sürmüştü; bu nedenle Bakanlık, bu sürece aktif olarak dahil olmamız gerektiğini öne sürüyordu. Müzakere sürecinin tam bir ivmeyle tarafların yanı sıra dış güçler arasında da ortak bir zemin sağlayabileceği umuluyordu. Sovyet sorununa gelince Bakanlık, Moskova'nın bölgedeki gerginliklerden yararlanarak kazanç sağlıyor gibi görünmesi yüzünden, bir barış anlaşmasının Sovyetlerin stratejisini baltalayabileceğini düşünüyordu. En azından böyle bir yol, Sovyetlerin amaçlarını sınayabilirdi.

Yeni Başkan, bürokratik yolla muhalefeti ezmeyle ilgili ilk deneyimini yaşamak üzereydi. Neredeyse fark edilmeyen aşamalardan sadece belirsiz bir şekilde kendisinin algılayabildiği bir hedefe doğru hareket etmek bürokrasinin doğasındandır. İlk hamle genellikle Başkan ya da Dışişleri Bakanı'ndan belirli bir rotayı "prensip olarak" "araştırmak" için yetki istemektir ve bu kararın başka bir adım için ne emsal ne de yükümlülük yarattığına ve siyaset yapıcılarının süreçle ilgili tam kontrolü elinde tutacağına dair resmi güvence olmalıdır. Her zaman ilk adım bir dizi diğer adımı işaret eder; önemli bir konunun araştırılması yalnızca o konunun zorluklarını ortaya çıkarabilir ve bu zorlukların üstesinden gelmeye yönelik baskıları kışkırtabilir. Yakında Başkan'dan kendi politikasının yarattığı bir çıkmazı ortadan kaldırması için harekete geçmesi istenir. Bu elbette aktif bir politikanın savunucularının tam olarak arzuladıkları şeydir; onlar sadece çıkmazdan kurtulmaya yönelik planlar ileri sürmeye çok isteklidirler. Bakanlık'taki birçok Orta Doğu uzmanı, Başkan Johnson'ın anlaşmazlığa göstermiş olduğu ilgisiz tavrını yurt içindeki politikayla bağdaştırdıkları için bu durumdan hiç memnun kalmamıştı. Bu konudaki sabırsızlıkları, biz bir krizde taraf olmadıktan sonra o krizin bir şekilde gerçek olamayacağını savunan bazı Amerikalı diplomatların görüşleriyle daha da kamçılanmıştı. Kimin dediği hiç belirtilmeden, çıkan sürtüşmelere kayıtsız kaldığımız şeklindeki -asla öyle bakılmamamız gereken- düşüncenin kökeni buydu.

Amaçlarını tanımlamamış olduğumuz ve sonuçlarından sorumlu tutulabileceğimiz görüşmelere birden dalma konusunda ciddi şüphelerim vardı. Ayrıca tavsiye kararının altında yatan varsayımları da

sorguluyordum. Taraflar arasında ortak bir zemin bulmamız bana pek olası gelmemişti. Özellikle bize sunulan müzakere toplantılarını beğenmemiştim. Arap bakış açısına yönelik Sovyet ve Fransız önyargıları (ve bunun İngilizlerde yarattığı baskılar) göz önünde bulundurulduğunda, Fransa'nın önerdiği bir Dörtlü-Güç toplantısının ABD'ye karşı bir saf oluşturması muhtemeldi. Diğer taraftan, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki İkili-Güç görüşmelerinde herhangi bir ilerleme kaydedilirse bu durum Orta Doğu meselesinde uzlaşıma varılması için baskıda bulunacağı düşünülen Sovyetler Birliği'ne saygınlık kazandırabilir; başarısız olurlarsa da bunun sorumlusu biz olabilirdik.

Dışişleri Bakanlığı temsilcilerinden biri tarafından 1 Şubat'taki NSC toplantısında da açıkça ifade edildiği üzere, toplantıdan daha önemli olan şey ABD'nin kesinlikle İsrail anlaşmasını bildirmek zorunda kalacağıydı. Bu da Ürdün hariç bizimle ilişkilerini bozan, bize genellikle düşmanca olan politikaları takip eden ve Moskova'ya bağımlı olan ülkeler adına bir müttefike baskı yapmamız gerektiği anlamına geliyordu. Bu nedenle Arapların ne gibi taviz vereceklerini daha açık bir şekilde görünceye ve bundan yararlanacak olanlar, Sovyetlere bağımlı değil de Amerikan dostu oluncaya kadar, genel bir mutabakat için Amerikan baskısının akıllıca olacağından şüpheliydim. Bu arada İsrail-Mısır müzakeresinden ziyade İsrail-Ürdün müzakeresini daha çok tercih ediyordum. Çünkü İsrail-Ürdün müzakeresinde halihazırda bir dostumuz yer alırken İsrail-Mısır müzakeresinde bizden Sovyetlerin himayesinde bulunan bir devleti savunmamız istenebilirdi. Kısacası, etkili bir Orta Doğu diplomasisinin ön koşulunun Sovyet nüfuzunu azaltmak olduğunu düşünmüştüm. Böylece ilerleme kaydedilmesi baskı anlamına gelmeyecek ve ılımlı hükümetler de bu sayede biraz manevra alanı kazanabilecekti.

Ertesi gün Başkan'a endişemi ifade ettim. Nixon, eski Başkan Eisenhower'ı ziyaret etmek için Walter Reed Ordu Hastanesi'ne giderken kendisine eşlik etmemi istedi; Eisenhower, kendisini yedi hafta sonra öldürecek olan hastalığın ilerlemiş bir safhasındaydı. Koltukta oturan Eisenhower, onu son gördüğümden daha zayıf görünüyordu. Zamanının çoğunu NSC toplantı tutanaklarının sızmasına karşı Nixon'ı uyararak geçirmişti. Nixon ona, Orta Doğu hakkındaki görüşmemizden

bahsetti. Eisenhower, Amerikalıların müzakerelere büyük ölçüde dahil olmasına karşı çıkmıştı. Muhtemelen 1956'da Süveyş için çektiği ızdırabı yansıtarak en iyi yolun tarafların bunu kendi başlarına halletmeleri gerektiğini düşünüyordu. Eğer aktif olursak, sonunda bir belirleyici olmaya zorlanırız ve daha sonra taraflara nihai anlaşma ne olursa olsun garanti vermek zorunda kalırdık. Bu durum bizi, Orta Doğu'nun zorluklarına sonsuza dek sokabilirdi.

Ertesi gün, ofisime geldikten birkaç dakika sonra Eisenhower'la telefonda görüştüm; eski Başkan son derece sinirliydi. *New York Times*'ta, NSC toplantısının ABD'nin Orta Doğu'da daha aktif bir politika yürütmeye karar verdiğini bildiren yazısını okumuştu. Zayıflığıyla ilgili hafızamı yalanlayan bir gayretle -ve neşeli gülümsemesiyle çelişkili olan çarpıcı kelime dağarcığıyla- NSC'ye katılımcı sayısını kısıtlamayarak Başkan'ı hayal kırıklığına uğrattığım için beni azarlamıştı. Bürokrasinin Başkan'ı böyle haber sızıntılarıyla zorlama girişimlerini engellemenin benim görevim olduğunu söyledi. Olanlar, önceki gece yapmış olduğu eleştirilerin önemini ortaya koyuyordu; ellerimizi Orta Doğu'dan çekmeliydik.

Aynı gün Nixon'a, içinde başka düşüncelerimin olduğu bir bilgi notu gönderdim. Hem Bakanlığın tahrikine tepki olarak hem de yeni bir Amerikan girişimini seçim kampanyası vaatlerine koyduğu için bir çeşit aktif diplomasi konusunda karar vermek üzere olduğunu anlamıştım. Böyle bir yolun muhtemel maliyetini ve başarı şansı hakkındaki şüphelerimi açıklamaya çalıştım. Artan şiddetin ortasında tarafların asla kendi başlarına bir mutabakata varamayacakları gerçeğini açıkladım. Ama bundan daha iyisini yapabileceğimiz sonucuna da varılamıyordu. Nasır'ın kendisini İsrail'in kabul edebileceği asgari barış koşullarına adayabileceğine yönelik şüphelerim vardı. Genel bir mutabakata yönelik topyekûn bir çaba muhtemelen başarısız olurdu; bu nedenle siyasi çıkarımızı boşa harcar, anlaşmazlığa yönelik baskıları artırır ve patlak verdiğinde ciddi bir krizi veya çatışmayı kontrol etme yeteneğimiz azalırdı. Bana göre, ABD ile uzun ve onurlu bir dostluk geçmişi olan Ürdün'le kısmi bir anlaşmaya odaklanmamız daha iyi olabilirdi.* Başkan'a, eğer devam ederse sadece yöntem-

* Bu kararın yanlış olduğu ortaya çıkmıştı çünkü Batı Şeria ve Kudüs, İsrail'in ele alması gereken en zor meselelerdi.

le ilgili önerisini değil, öneriyi desteklemesi için barış şartlarının ana hatlarını da Bakanlık'tan almasını ısrarla tavsiye ettim ki bunu açıkça dile getirmek de uygulamayı yapmak gibiydi.

Nixon'la 3 Şubat öğleden sonra özel bir görüşme yaptık. Kendisini "sıkışmış" hissediyordu. De Gaulle ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik çabalarını ipotek altına alabileceği için Fransız önerisini kesin olarak reddedemezdi; ayrıca Vietnam konusunda Sovyetlerle olan iş birliğini kurtarmak için Orta Doğu'yu bir manivela olarak görüyordu. Görüşlerinin aynı olduğu ve bu kadar güçlü bir şekilde tutunduğu bir konuda Dışişleri Bakanlığı'nı geçersiz kılmak da istemiyordu. Ne yazık ki bu hedefler uyumlu değildi. Ona da söylediğim gibi benim fikrim şu yöndeydi: Sovyetlere bağımlı olan devletlerin daha zayıf taraf olduğu Orta Doğu meselesinde temkinli davranarak Vietnam konusunda Sovyetlerle iş birliği yapma ihtimalimiz vardı. Bu sayede Sovyetler de eline geçen bu fırsatla Arap dostlarına ne kadar faydalı olduğunu gösterip müzakerelerdeki mahcubiyetini ortadan kaldırabilecekti. Netice itibarıyla, bürokrasinin ilk hamlesine razı olsak da yine de bürokrasiyi kolaylıkla yatıştıramayacaktık ve bizi kaygan yamaçtan aşağı götürecek daha spesifik direktiflere ilişkin isteklerle geri döneceği de kesinlik kazanacaktı. Dikkatli olmazsak, kendi planımızı öne sürerek her çıkmazı kırmamız ve ardından bunun da inatçı taraflara empoze etmemiz istenirdi.

Ancak dış politika kararları, nadiren soyut analizden ortaya çıkar. Hâlihazırda bahsettiğim nedenler göz önünde bulundurulduğunda Nixon, Dışişleri Bakanlığı'nı geçersiz kılmak, de Gaulle'ü düşman etmek ya da Sovyetler Birliği'ni terslemek istemiyordu. Bu durumun farkına vardığımdan, kendimizi geri dönülemez bir duruma sokmadan önce hamle yapmanın bir yolunu önerdim. Dörtlü-Güç veya İkili-Güç görüşmeleri arasından birini seçmektense, her ikisini de kabul ederek bir hareket özgürlüğü sağlayabilirdik. Ayrıca Sovyetlerle yapılan istikşafi görüşmelerin durumuna bağlı olarak Dörtlü-Güç'ün yapacağı oturumda ilerleme kaydedebilirdik. Bu durumda Orta Doğu tartışmalarını, Vietnam konusunda Sovyet yardımı da dahil olmak üzere, ilgi alanımıza giren daha fazla konuya birbirine bağlamaya çalışabilirdik. Yine Dörtlü-Güç oturumunda Avrupalı müttefiklerimiz, eğer kendi ikili seçeneğimiz olduğunu bilselerdi, bize karşı Sovyetler

ile aynı safta olmak konusunda daha fazla tereddüt ederlerdi. Sürecin kontrol edilemez bir ivme kazanmasını önlemek için resmi tartışmalara geçmeden önce Başkan'a istikşafi görüşmelerin sonuçlarını gözden geçirmesi konusunda ısrarcı davranabilirdik.

Başkan razı olunca 3 Şubat'ta Rogers ve Sisco'ya Başkan'ın kararını bildirdim. 5 Şubat'ta Dışişleri Bakanlığı, talimat verildiği üzere ABD'nin Fransızların önerisini "uygun" olarak kabul ettiğini ve Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa ile istişarelere başlayacağını, iki tarafın da "anlama miktarını" artırmak için Dörtlü'nün yapacağı erken bir toplantının "verimli ve yapıcı" olacağını açıkladı. Planım işe yaramamıştı; çok fazla zekiceydi. Planlama uygulamalarını harekete geçirebilir ve bürokratik enerjileri saptırmaya çalışabilirdim ama müzakerelerin gidişatını kontrol edememiştim. Bakanlık, Beyaz Saray'ın taktiksel cakasını iç siyasete bir sus payı olarak kabul etmişti ve "istikşafi" görüşmeleri tamamlamak için de mümkün olduğunca çabuk davranmıştı. İki haftadan kısa bir süre içinde Dışişleri Bakanlığı'nın bir sonraki hamleyi çoktan planladığının farkına vardım: Tam olarak aylarca uzamasını beklediğim gibi, Orta Doğu'da uzlaşıma varılması için somut ve kapsamlı ilkelerin geliştirilmesi.

Diplomasinin hızı arttıkça iç heyecan da artıyordu. Dörtlü-Güç görüşmelerine dair "olumlu" tutumumuzun duyurulmasından sonraki bir hafta içinde İsrail'in destekçileri önümüzdeki yıllarda çok iyi bilebileceğim gayretle tepki göstermişlerdi. Araplarla doğrudan görüşmelerde, yabancıların kimsenin yerini almak istememesi konusunda İsrail'in endişelerini yansıtıyorlardı. New York'tan Temsilciler Meclisi üyesi Emanuel Celler başkanlığında ve Kongre'de her iki tarafı temsil eden altı üyeden oluşan bir heyet, önce beni, ardından 13 Şubat'ta Başkan'ı ziyaret etti. Dörtlü-Güç görüşmelerinin başlamasını, ABD'nin empoze edilmiş bir anlaşmaya doğru ilerlediğinin bir işareti olarak görüyorlardı; bu oturuma hiç güvenmiyorlardı, bunun bizi, Fransızların ve Sovyetlerin görüşlerine yaklaştıracağından korkuyorlardı.

Eğer Kongre'de müzakere oturumu hakkında hâlihazırda endişeler varsa, asıl meseleye döndüğümüzde çıkabilecek yaygarayı hayal edebiliyordum. İki tarafın pozisyonları arasındaki çarpıcı boşluk, Mısır Cumhurbaşkanı Nasır ve Başbakan Levi Eşkol'un bir Ame-

rikan haber dergisine verdiği röportajlarla tekrar ortaya konmuştu.[3] Mısır, 242 sayılı kararın diğer hükümlerinin yerine getirilmesine ilişkin Arap icrası için ön koşul olarak İsrail'in topyekûn geri çekilmesini talep ediyordu. İsrail, savaş öncesi sınırlara hiçbir şartla geri dönmeyeceğini ve "barış" gereklilikleri hakkında çok özel fikirleri olduğunu açıkça belirtiyordu. Mevcut durum, Başbakan Eşkol'un Şubat ayı sonundaki ölümüyle daha da karmaşıklaştı. Bu da Eşkol'un halefi olan Golda Meir'in Ekim ayında yapılması planlanan seçimlerde yeni bir görev almasına kadar İsrail'in karmaşık seçim yılı siyaseti ihtimaliyle karşı karşıya kalacağı anlamına geliyordu.

Dolayısıyla, sadece aktif bir müzakere için zamanın daha gelmediğini düşünüyordum. Sonuç itibarıyla, ortaya çıkan stratejik anlaşmazlık asla çözülememişti. Bürokrasi mümkün olduğunca hızlı bir şekilde önemli görüşmelere başlamayı gerektiriyordu çünkü daha kötüleşen bir durumun Sovyetlerin etkisini artırabileceğinden korkuluyordu. Gecikmenin tamamen bizim çıkarımıza olduğunu düşünüyordum çünkü bu durum radikal Araplara bile herhangi bir ilerleme için vazgeçilmez olduğumuzu ve Sovyet baskısıyla bizden alınamayacağını göstermemizi mümkün kılıyordu. Dışişleri Bakanlığı en azından Sovyetlerin bazı fikirlerini kabul ederek uzlaşmayı kolaylaştırmak için müzakere sürecini teşvik etmek istiyordu. Orta Doğu'da ABD ile dostluğun diplomatik ilerlemenin ön koşulu olduğunu göstererek her koşulda bize düşman olan radikalleri hüsrana uğratmak istiyordum. Şubat ayı ortasında Sisco'ya New York'taki Birleşmiş Milletler'deki Dörtlü-Güç istişarelerinde hızlı bir başarı istemediğimizi söylediğimde bakanlığın tüm fikirlerine karşı gelen bir dille konuşuyordum.

Bu arada Sovyetler de yemimizi hafif hafif ısırmaya başlamıştı. 14 Şubat'ta gerçekleşen ilk görüşmemizde Dobrinin, Sovyet yönetiminin bizimle Orta Doğu hakkında, tercihen BM çerçevesinin dışında, ikili olarak konuşmaya hazır olduğunu söyledi. Nixon ile 17 Şubat'ta yaptığı ilk toplantıda aynı konuyu yine dile getirdi. Nixon, Beyaz Saray düzeyinde Orta Doğu ile ilgili gizli ikili görüşmeler önerisinden kaçınıyordu; Kanalın ancak Vietnam konusunda iş birliği karşılığında kullanılabilir olacağı yönündeki görüşünün arkasındaydı.

Başkan'ın Şubat ayı sonlarında ve Mart 1969 başlarında yaptığı gezide Avrupa'da yaptığı görüşmeler, ABD'nin sürece aktif olarak

dahil olması yönündeki baskılara eklendi. İngilizler ve Fransızlar doğal olarak ana görüşmelerin Dörtlü-Güç oturumunda gerçekleşmesini istiyorlardı; buna paralel olan ABD-Sovyet tartışmalarına ise kesinlikle itiraz etmemişlerdi ancak bu sürece olan ilgileri iyi bir şekilde kontrol altına alınmıştı. De Gaulle, ABD ile Sovyetler Birliği'nin, müşterek bir hâkimiyet izleniminden kaçındıkları sürece seçtikleri her şey hakkında konuşabileceklerini harika bir tarafsızlıkla gözlemlemişti. Sürece ait bu kaygıların ötesinde -ve de Gaulle'ün İsrail'in topyekûn geri çekilmesine verdiği destek, Dörtlü-Güç güvencesiyle birleştiğinde- hiçbir Avrupalı liderin, tarafları kapsamlı bir anlaşmaya nasıl ikna edeceklerine dair somut bir fikri yoktu. Bu tür ayrıntıları cömertlik göstererek bize bırakmışlardı.

Mart ayının başı itibarıyla, yabancı ve bürokratik baskılar bir araya gelerek aktif bir Amerikan rolünün arkasında çok güçlü bir ivme oluşturdu. Başkanlık kararından önce bile Joe Sisco, Dobrinin ile İkili-Güç görüşmelerinin etkilerini tartışıyordu. Oldukça heyecanlı olan Sisco, İkili-Güç görüşmelerini yürütmeye hazırlanırken Dörtlü-Güç görüşmeleri Birleşmiş Milletler Büyükelçimiz olan Charles Yost'un himayesi altındaydı.

Kafası biraz karışmış olan Dobrinin, 3 Mart'ta benimle öğle yemeğindeyken, başlatmak için hevesli olduğu İkili-Güç görüşmeleriyle Dörtlü-Güç oturumu arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmak için bana baskıda bulunuyor ve Sovyetler Birliği'nin bir paket anlaşmasını tartışmaya hazırlandığını söyleyerek beni umutlandırmaya çalışıyordu. Bu da sürecin İsrail'in geri çekilmesiyle başlamasına ilişkin daha önceki Arap-Sovyet talebinin aksine tüm hükümlerin eş zamanlı olarak yürütmesi gereken bir plan anlamına geliyordu. Planını hangi oturumda ortaya çıkaracağını öğrenmek istiyordu; Beyaz Saray Kanalı'nda sınırlar gibi daha hassas konuları tartışmayı tercih ettiğini belirtmişti. Orta Doğu'yu Vietnam konusunda koz olarak kullanma stratejimizi uygulayarak -ve Nixon'ın beni bu işe dahil etme konusundaki isteksizliğinin bilincinde olarak- öneriyle ilgili yorum yapmaktan kaçındım ve Dobrinin'den Sisco ile ikili görüşmelerini sürdürmelerini istedim.

Ertesi gün, 4 Mart'ta, niyetimizi sorgulama sırası İsrail Büyükelçisi'ne gelmişti. İzak Rabin, İsrail'in bağımsızlık savaşının kahrama-

nıydı ve İsrail Savunma Kuvvetleri'nin Genelkurmay Başkanı olarak Altı Gün Savaşı zaferinin mimarı olmuştu. Zekâsı ve azmi dışında, pek de büyükelçi gibi değildi. Ketum, çekingen, düşünceli, havadan sudan konuşmalara neredeyse içerleyen biri olarak Rabin, yaygın olarak diplomasi ile ilişkili bazı özelliklere sahipti. Sürekli kendini tekrar edenler onu sıkardı ve basmakalıp sözler onu rahatsız ederdi; ne yazık ki Rabin için bu iki özellik de Washington'da tam olarak yetersiz değildi. Diplomasinin hammaddesi olan belirsizlikten nefret ediyordu. Yakınlığı arttırmak için çok az şey yapmasına rağmen ona çok düşkündüm. Bir problemin özüne kadar inmedeki bütünlüğü ve analitik zekâsı muhteşemdi. Çoğu zaman Orta Doğu'yla bağlantısı olmayan konularda bile onun kararlarına değer verirdim ve ülkesinin tavrı bizimkiyle aynı olmasa bile gerekçelerine güvenirdim. İyi arkadaş olmuştuk ve görevlerimizin bazen bize dayattığı tüm iniş çıkışlar ve çekişmeler boyunca öyle de kalmıştık.

İlk konuşmamızda, politikamızla ilgili sorusuna cevap verememiştim; henüz kendimiz bile üzerinde anlaşamamıştık. Fakat Başkan'ın hem Dörtlü hem de İkili-Güç oturumlarına devam edeceğinden oldukça emindim. Benim özel tavsiyem, İsrail'in kabul edebileceği bir "barış" tanımını belirten somut bir program hazırlamasıydı; sadece bu sayede ilerlemeyi değerlendirmeye yönelik kriterler oluşturabilirdik.

Tam da korktuğum gibi, özenle hazırlanmış bir stratejiden ziyade müzakerelerin ivmesi, kararları yönlendirmişti. Mart ayı başlarında Sisco, akıllıca olduğunu düşündüğüm bir haber verdi; görüşmeler ertelenmişti. İlk talimatını yerine getiren Sisco, yeni direktifler istedi. Başkan vakit kaybetmesin diye bakanlık halihazırda iki haftadır bu direktifler üzerinde çalışıyordu. Başka bir deyişle "temkinli" bir şekilde "araştırma amaçlı" bu sürece başladıktan sonra bir aydan daha az bir sürede, Sisco ve mesai arkadaşları sağlam ve kapsamlı ilkeler öne sürmemiz gerektiği konusunda Nixon'a öneride bulunmak üzereydiler.

Dışişleri Bakanlığı'nın şu andaki argümanı, Başkan'ın incelemelerle ikna edildiğinin tam tersiydi. Bir ay önce Dörtlü-Güç görüşmelerini başlatma kararının asıl meseleye bağlılık anlamına gelmediği tartışılırken, şimdi gayrıresmî araştırmaların bir dizi ilke gibi belirli bir plan dışında devam ettirilemeyeceği iddia ediliyordu. Eğer fi-

kirlerimizi ortaya koymazsak, iddia edildiği üzere diğer üç güç tarafından sunulan daha az dengeli pozisyonlara sıkışıp kalırdık. Üstelik bunu da çok çabuk bir şekilde yapmak zorundaydık. Dışişleri Bakanlığı, İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban'ın Mart ayı ortasında planlanan ziyaretinin başkanlık kararı için son tarih olması gerektiğini belirtti. Eban'a, Dörtlü-Güç oturumunda ve Sovyetlerle birlikte belgeyi ortaya çıkarmayı planladığımız söylendi. İşleri yavaşlatmak için tasarladığım prosedürün sonuna dört haftadan az bir sürede gelmiştik.

Bir önceki ay pek çok olay yaşansa da yine de görüşlerim değişmemişti. Endişelerimi 5 Mart'ta Başkan'a şu şekilde özetledim:

> Herkes her müzakerede İsrail'i teslim edeceğimizin beklendiğine dikkat çekiyor. Araplar -yanlış olsa da yine de- İsrail'e istediğimizi yaptırabileceğimizi sanıyorlar. Fransızlarla İngilizler, elimizden gelenin daha fazlasını yapabileceğimizi düşünüyorlar. Belki de yalnızca Kahire ve Şam'daki kendi etkilerinin sınırlarını bilen Sovyetler, Kudüs'teki etkimizin sınırlarını gerçekçi bir şekilde anlıyor ancak gerçeği resmen kabul etmeyen İsrail'e olan desteğimiz konusunda gereğinden fazla propaganda yapma avantajına sahip oluyorlar.
>
> Yine de herkes, İsrail'in Eşkol sonrası döneminin ve seçim yılı siyasetinin İsrail'in uzlaşıma varma olasılığını kesinlikle sınırlayacağından dolayı bu yıl anlaşmanın pek mümkün olmadığını söylüyor.
>
> İmkansızı gerçekleştirme konusunda yaygın olarak öne sürülen argümanlar şu şekildedir: (1) böyle bir çaba, Orta Doğu'da istikrar verici bir faktör olabilir ve (2) bu yıl bir anlaşma olması, militan Filistinlileri alt etmenin tek yoludur. Ancak (1) gereğinden fazla uğraş, şu anda topyekûn bir çaba göstermemekten daha kötü sonuçların ortaya çıkabileceği ve (2) olası bir anlaşmanın Filistinlileri güçlendirebileceği ve bu anlaşmayı kabul eden Arap hükümetlerini de zayıflatabileceği bir duruma yol açabilir.

Bizim ikilemimiz şuydu; eğer İsrail'e baskı yaparsak, bu durum Arap radikalleri ve Sovyetlere bağımlı devletleri cesaretlendirirdi ki onlar da bunu kendi uzlaşmazlıklarının ve Sovyet bağlantılarının bir göstergesi olarak gördüklerinden bu türde bir baskı, İsrail'i aşırı eylemlerde bulunmaya ve hiçbir şekilde taviz vermemeye zorlayabilirdi. Diğer yandan, eğer İsrail'e baskı yapmada başarısız olursak, bu çıkmazın suçu üzerimize kalabilirdi. İsrail'in şartlarda uzlaşmayı kabul

etmesi halinde Filistinliler muhtemelen Suriye ve Irak'ın desteğiyle bir anlaşmayı engellerdi; anlaşmayı kabul eden ılımlı bir Arap hükümeti ise radikallerin saldırısına uğrardı. Hüseyin ve hatta Nasır bile savunmasız hale gelebilirdi. Netice itibarıyla, başarısız bir müzakereden ziyade yeni bir kaos ve hatta bir savaş bile çıkabilirdi. Başka bir deyişle Sovyetlerin etkisi ve uzlaşmazlığı, Nasır'ın militanlığı ve Fedayiin'in gücü göz önüne alındığında, Orta Doğu'nun kapsamlı bir Amerikan girişimine hazır olmadığını dile getirdim.

Dışişleri Bakanlığı tamamen o yöne doğru ilerleyen ve "genel ilkeler"i içeren bir belge ileri sürdü ve müzakerelerin amacının, mutlaka bir barış antlaşması olmasa da bağlayıcı bir sözleşme anlaşması olduğunu iddia etti. Yüz yüze görüşmeler erken evrede "gerekli" değildi ancak muhtemelen "bir noktada" gerçekleşmesi gerekecekti. İlkeler, önceden var olan sınırlarda minimal değişikliklere izin veriyordu ancak bu tür değişiklikler "zaferin ağırlığını yansıtmamalıydı." ("Zaferin ağırlığı" ifadesi, İsrail'in önemli sayıda askerini geri çekmesi gerektiği konusunda ısrar eden Dışişleri Bakanlığı'nın bir örtmecesiydi; bu ifade, 10 Eylül 1968'de Başkan Johnson'ın yaptığı bir konuşmada ortaya çıkmıştı.) İlkelerin ardındaki belirgin varsayım, Dörtlü-Güç ile İkili-Güç görüşmeleri BM'nin görevlendirdiği Jarring'i "desteklese" de son tahlilde yalnızca ABD'nin İsrail'e karşı tüm kozlarını oynaması durumunda sarf edilen çabaların sonuç verebileceğiydi. Bakanlığın genel ilkeler belgesinin önceki bir versiyonu, sadece Ürdün durumunda küçük sınır düzenlemeleri dışında, İsrail'in Mısır ve Ürdün ile savaş öncesi sınırlara kadar geri çekilmesi konusunda ısrar etmişti. Bu koşulla Sisco ile yapılan bir oturumda Bakanlığın ilkelerini yumuşatmayı başarmış olsam da yine de İsrail'in her halükârda öfkeye kapılacağı kesindi.

10 Mart'ta Nixon, genel ilkeler belgesinin Eban'a ziyareti sırasında sunulmasına yönelik Dışişleri Bakanlığı'nın tavsiye kararını onayladı; daha sonra belge, Sisco ve Dobrinin arasında ayrıntılı bir şekilde tartışılacak ve istişarelerin temeli olarak Dörtlü-Güç oturumunda sunulacaktı. Nixon bana bunun ne olabileceği konusuna dair şüphelerimi paylaştığını söylemişti ama biz Beyaz Saray'da Vietnam, SALT, Avrupa ve Çin ile ilgilenirken bunun bakanlığa yapacak bir şeyler verebileceğini söylemişti. (Rogers'a aksi yönde bir açıklama verdiği ha-

riç tutulmamalıdır.) Rogers, 27 Mart'ta Senato Dış İlişkiler Komitesi'ne verdiği ifadede yeni yaklaşımı gururla açıklamış ve senatörlere, ABD'nin "sahip olduğu etkiyi yararlı ve verimli olacak bir şekilde kullanmasının doğrudan kendi çıkarları... olacağını" söylemişti. "Güvenli ve tanınan sınırlar" ve bir "sözleşmeye bağlı olarak bağlayıcı" bir barış durumunun çağrısında bulunan Rogers şu önemli formülü ekledi: "Bizim görüşümüze göre önceden var olan sınırlardan gelen düzenlemeler, karşılıklı güvenlik için gerekli olanlarla sınırlı olmalı ve zaferin ağırlığını yansıtmamalıdır."

Sisco'nun Dobrinin ile yaptığı görüşmeler 18 Mart ile 22 Nisan tarihleri arasında dokuz toplantıdan fazla sürerek öngörülebilir hatları izlemişti. Tartışılan tek konu, Dobrinin'in Sisco'ya daha açık olması için baskı yaptığı Amerikan genel ilkeler belgesiydi. Bu bağlamda daha spesifik olmak, nihai sınırlar gibi konularda daha katı bir duruşu ortaya koymak anlamına geliyordu. Bu da topyekûn geri çekilme konusuna ilişkin Sovyet-Mısır'ın ısrarına yaklaştığımızı açıkça göstererek İsrail'de bir kargaşa yaratabilirdi. 24 Mart'ta Dörtlü-Güç'e aynı sonuçla genel ilkeleri sunduk. Müttefiklerimizin bizi daha büyük bir çabaya doğru sürükleme istekleriyle bir kez daha Amerikan konumu müzakerenin odak noktasıydı. "Daha fazla çaba", "daha açık" olmakla aynı işlevsel anlamı taşıyordu. Pozisyondan pozisyona sürükleniyorduk, üzerimizdeki baskıları hafifletmek için büyük olasılıkla kendimizin başlattığı bir müzakereyi kurtarmak için durmadan pozisyonumuzu değiştirmemiz isteniyordu.

Mart ayı sonunda Başkan'a İkili-Güç görüşmeleriyle ilgili geçici bir rapor gönderdim:

> Şu ana kadar hazırlıksız bir pozisyonun en kötü tehlikelerinden kaçınmış olsak da müzakerelerin tüm yükü hâlâ üzerimizde; tüm somut önerilerin öne sürülmesi ve İsraillilerin ikna edilmesi... Adil bir anlaşmanın iyi bir tanımı, her iki tarafı da mutsuz edecek olandır. Eğer öyleyse Sovyetlerin yardımına ihtiyacımız var ve Sovyetler, hoş olmayan bir çözümü zorlamaya ilişkin suçu paylaşmalıdır.

Hâlihazırda kendimizi İsrail'in konumundan ayırmıştık; Sovyetler, kendi konumlarını Arapların konumundan herhangi bir şekilde farklılaştırarak karşılık vermemişti. Yeni adımlar atmadan önce nihai bir anlaşmanın şartları, bunu oluşturmaya yönelik taktikler, İkili ve

Dörtlü-Güç görüşmelerini nasıl ilişkilendirebileceğimiz ve her ikisini de Jarring ile nasıl koordine edeceğimiz konusunda kararlaştırılmış bir pozisyon geliştirmemiz gerektiğini tekrarladım. Aksi takdirde, tüm yapılanlar karmaşayla sonuçlanacaktı.

Prosedürle ilgili tüm bu manevralar, bizi tarafların görüşlerini dinleme zorunluluğundan kurtarmadığı gibi bir kez daha tamamen gerçeklerle yüzleşmemize neden oldu.

Orta Doğulu Ziyaretçiler

İlk dinleyeceğimiz kişi, Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı'nda görüşmeler yapmak üzere Mart ayı ortasında Washington'a gelen ve son derece etkili ve güzel bir dille konuşan Abba Eban idi. Eban'la, Eğitim Bakanı iken sosyal bir ortamda İsrail'de tanışmıştım; bu onunla ilk profesyonel temasımdı. İngilizceye onun kadar hâkim birisiyle hiç karşılaşmamıştım. Cümleler, dinleyicinin zekâsını sınayacak ve aynı zamanda dinleyiciyi konuşmacının ustalığıyla afallatacak kadar karmaşık ve akıcı yapılarda ortaya dökülüyordu. Sözler, en dikkat çekici kısımlar olmadan bile, berrak bir dağ akarsuyu gibi aksi düşünülmeyecek bir enerjiyle akıyordu. Sözünü kesmek neredeyse imkânsız görünüyordu çünkü bunu yapmak zorunda kalacak kişi, bir mukayese ile bunun barbarca görüneceği deyimini bilirdi. Her şeyden öte, hiçbir Amerikalı ya da İngiliz, İngilizcenin benim için sonradan edinilmiş bir dil olduğunu bana bu kadar güçlü bir şekilde hatırlatmamıştı.

Eban'ın etkili konuşma sanatı -ne yazık ki onunla pazarlık yapmak zorunda kalanlar için- birinci sınıf bir zekâ ile diplomasinin tamamen profesyonel bir şekilde kavranmasıyla birleşiyordu. Her zaman için hazırlıklıydı; ne istediğini biliyordu. İsrail'in bakış açısıyla yüzde yüzlük bir anlaşmadan daha az olan her şeyin objektif eksiklik gösterdiğini tam olarak uyguluyordu. En olumlu -diyelim ki yüzde doksan- durumda bile "aşınma", "zayıflama" ya da "cesaret kırıcı" diyerek şikâyette bulunurdu. Eban'ın Kudüs'teki daha sıradan mesai arkadaşlarının, söz sanatını etkili bir biçimde kullanmasını benim kadar takdir edip etmediklerinden emin değildim; Eban'ın Başbakanı onu, bazen alışılmışın dışında olarak daha fazla diplomatik yollar lehine ara sıra baypas ediyor gibiydi. Ama bir Dışişleri Bakanı'nı at-

layıp diplomatik yollara itiraz edecek kadar güçlü bir ahlaki konumda değildim.

Eban, kartların her iki grupta da İsrail'e karşı destelenecek olması nedeniyle Dörtlü-Güç ve İkili-Güç görüşmeleri konseptine şiddetle karşı çıktı. Eban, İsrail'in tek talebinin Araplar tarafından karşılanma ihtimalinin son derece düşük olduğunu vurguladı: doğrudan müzakereler ve ortak bir barış anlaşmasına Arapların imza atma konusundaki ısrarları. Arapların yazılı vaatlere her zaman gösterdiği özel saygı nedeniyle imzalanan bir barış antlaşmasının şart olduğunu dile getirdi. Aslında Arap tarihi hakkında yeteri kadar bilgim olmasa da dünyanın hiçbir yerinde imzalı anlaşmalara bu kadar itimat edildiğine rastlamadığımı söyledim ama yine de onu etkileyemedim.

Eban, benimle tarih tartışarak zaman harcayamayacak kadar kurnaz biriydi. Bakan Rogers ile 13 Mart'ta uzun bir görüşme yapmıştı. Bu süre içinde kendisine genel ilkeler belgesi gösterilmiş, Eban bunu reddetmiş ve teslim edilmemesini istemişti. Eban, sınırlarla ilgili formülasyonlarımıza şiddetle itiraz etmişti. İsrail'in sadece taraflar arasında müzakere edilebileceği konusunda ısrar ettiği şey önyargılı görünüyordu. İlkeler belgemizin herhangi bir kısmında daha fazla özgüvene sahip olmayalım diye Eban, büyük güç garantisi kavramını da reddetti. Orta Doğu'daki her olayı "küreselleştirerek" bölgeyi başka bir Berlin'e dönüştürebileceğimizi söyledi. Mısır, İsrail'in istediği barış türüne hazır değildi; Mısır'daki Sovyet varlığının Nasır'ın esnek olabilme olasılığını giderek daha mümkün görünmeyen bir hale getirdiğini düşünüyordu. Ürdün'le daha az dengesiz ve Sovyetlerin etkisinden arındırılmış bir müzakere daha umut vericiydi.

Son tahlilde Eban mevcut durumda kabul edilemez bir şey görmemişti. İsrail, ABD'nin aktif bir rolden kaçınmasını ve Jarring'in seyrini sürdürmesine izin vermesini daha çok tercih ediyordu. İsrail görünürde müzakerelere istekliydi ama kapsamlı bir anlaşmaya ilişkin olasılıklar konusunda son derece kötümserdi. Bu da İsrail ile büyük bir çatışma olmadan kendimiz için belirlediğimiz rotayı takip etmenin bir yolu olmadığı anlamına geliyordu.

Sıradaki ziyaretçiler Araplardı. Artık kolay kontrol edilebilir değillerdi.

Eski Başkan Eisenhower 28 Mart'ta öldüğünde Nasır, dışişleri danışmanı olan Mahmud Fevzi'yi cenazeye Mısır temsilcisi olarak katılması yönünde görevlendirdi. Fevzi'nin Mısır'ın diplomatik ilişkilerinin olmadığı bir ülkenin liderini onurlandırmaya dair orada bulunması özel bir saygı ve nezaket göstergesiydi. Fevzi zarif bir beyefendiydi, eğitimli Mısırlıların sevecen davranışları ve insanoğlunun zaaflarının çoğunu görmüş birinin yorgun havasını taşıyan bir profesyoneldi. Mısır'ı Sovyetlere bağımlı bir devlet olarak düşündüğüm için fırsatı değerlendirmedim ve yakın temasta bulunmadım. Daha sonraki tecrübelerimin ışığında bundan pişman oldum.

Fevzi'nin ziyareti, Mısır ile ABD arasındaki ilişkilerin yıpranmasından yaklaşık on beş yıl sonra gerçekleşmişti. Geçiş sırasında Nasır, Seçilmiş Başkan'a ABD'ye dair sıkıntılarını listeleyen ancak doğru şartlarda ilişkileri yeniden başlatmaya hazır olabileceğini ima eden derme çatma bir mektup göndermişti. Vali Scranton, Aralık ayı başlarında Kahire'yi ziyaret ettiğinde bu konu Nasır'ın ana konusuydu; Mısır ilişkileri yeniden başlatmak istiyordu ancak bir mazeret göstermek için daha elverişli bir Amerikan Orta Doğu politikasına sahip olmak istiyordu. Buzların erimesini isteyen Nasır, 1969'un başlarında ABD'den iyi niyet gösterisinde bulunmasını istedi. F-4 Phantom jetlerinin İsrail'e satışını durdurmak onun fikirlerinden biriydi; bunu, İsrail'in kendisine bırakmak pek olası değildi. Bana göre Nasır, diplomatik ilişkileri yeniden başlatarak bize bulunacağı lütufu abartmış gibi görünse de Mart ayında Nixon'a Nasır'ın (farklı nedenlerden olsa da) önermiş olduğu adımlardan birkaçını çoktan attığımızı belirtmiştim. Aktif bir diplomasi yürütmüş ve genel ilkeleri açıklamıştık; Rogers, Senato Dış İlişkiler Komitesi'ne sınırlar konusundaki görüşünü bildirdi. Washington'la Kahire arasında olası bir uzlaşmanın temeli var gibi görünüyordu.

Bu bağlamda 11 Nisan'da Nixon'la görüşmek istemesine hazırlık anlamında Fevzi ile iki toplantı yaptım. Ama kısa bir süre sonra Fevzi'nin diplomatik ilişkileri yeniden başlatmaya yetkisi olmadığı ortaya çıktı. Cevabımızı Kahire'ye bildirecekti; ilişkiler ancak somut bir ilerleme olması durumunda devam edebilirdi; bu cümle ile ne demek istediğini açıklamamıştı. Sovyetlerin barış yönünde bastırmasından dolayı Mısır'ın kısmen ilerleme yapmak için istekli olduğunu söyle-

mişti. Arap dostlarına başka bir şekilde yardım edemeyeceklerini anlamışlar gibiydi; açmaz bir durumda Sovyetlerin Arap dünyasındaki konumu bozulmaya mahkûmdu.

Fevzi'nin son vurgusu tabii ki ABD'ye ilişkin olduğunu algıladığım stratejik fırsattı. Eğer Sovyetlerin Mısır'daki konumları uzlaşma ertelendikçe kötüye gitseydi, özellikle Sovyetler Birliği, Mısır'da büyük birlikler bulundurduğu ve Mısır diplomasisi de Moskova'dan rehberlik aldığı sürece, Sovyetlerin veya Mısırlıların ilk teklifini kabul etmemiz yönünde herhangi bir teşvike ihtiyacımız olmazdı. Fevzi'nin öne sürdüğü hükümlerde iyimserlik adına pek bir şey yok gibiydi. Mısır, İsrail ile ortak bir belge imzalamayı reddediyordu; yükümlülükleri sadece (Sovyetler Birliği'nin veto ettiği) Güvenlik Konseyi'neydi; İsrail ile diplomatik ilişkiler kurmayacaktı; altı ay öncesinden bildirildiğinde BM Barış Gücü kaldırılabilirdi. Bu iddialar, Mısır'ın talep ettiği üzere İsrail'in tamamen geri çekilmesine yol açmaya asla yeterli olmazdı.

Fevzi, 11 Nisan'da Nixon'a Mısır'ın askeri harcamalarını azaltmaya ve kaynaklarını yurt içi yapılara adamaya istekli olduğuna dair kibar bir şekilde güvence verdi. ABD'den İsrail'e kendi çıkarlarına aykırı şeyler yapması için baskıda bulunmasını istemeyip Mısır için adil muamele talep etti. İlişkilerin yeniden başlatılmasına gelince, zamanın henüz daha uygun olmadığını söyledi. Bugün bile Nasır'ın gerekçelerini anlamış değilim. İlişkilerin yeniden başlaması için aylarca çaba harcamış ve uzlaşmacı olarak bilinen Fevzi'yi Washington'a göndermişti. Fevzi becerikli bir şekilde davransa da bu önemli konuya ilişkin aldığı talimat rahat bir şekilde hareket etmesine olanak sağlamadığından rahatsız olmuştu. Nixon'ın yurt içindeki muhalefete, İsrail'in uzlaşmazlığına ve bizimle diplomatik ilişkiler kurmayı istemeyen ve dış politikası temelde dostça olmayan bir ülkenin azami hedeflerini destekleme konusunda kayıtsız kalan Sovyetlere nasıl göğüs gerebildiği hakkında Nasır'ın ne düşündüğü hiçbir zaman anlaşılamamıştı. Aslında Nasır, bize şantaj yapmaya çalışmıştı ama elinde bizi tehdit edecek hiçbir şey yoktu. Yönetim ilerleyen zamanlarda daha önce Nasır tarafından kabul edilebilir olarak açıklanmış sınırlar boyunca hem Mısır hem de Ürdün, sınırlarına ilişkin kesin planlar öne sürdüğünde ne bu planları bu sefer kabul edecekti ne de iliş-

kilerin yeniden başlamasına razı olacaktı. Pan-Arap hırsları için gerekli olduğunu düşündüğü radikalizmiyle övünüyordu ve bunun için onun tercih ettiği yönde ilerleme isteğimizi tehlikeye atmak pahasına bile olsa Orta Doğu ve Üçüncü Dünya'da bizimle sürekli cepheleşme halinde kalmaya kendisini mecbur hissetmiş olmalıydı.

Eğer Nasır daha esnek olsaydı Nixon yönetiminin göreve geldiği ilk dönemde barış sürecini daha enerjik bir şekilde takip edeceğinden hiç şüphem yoktu. Daha aktif bir Amerikan rolüne ilişkin başlıca engeller, Nasır'ın Amerikan karşıtı dış politikası ve Sovyetler Birliği'nin Kahire'deki baskın rolüydü. Fevzi, bunların Mısır politikasının sabit prensiplerini temsil etmediğine dair bize güvence verebilecek durumda değildi. Fevzi bunun yerine tüm sevimliliğiyle Nasır'ın talimatına göre sakince, hiçbir şey karşılığında her şeye sahip olmak için ısrar ediyordu: İsrail'e karşı ABD desteği, ABD'ye karşı Sovyet desteği ve Üçüncü Dünya'daki radikal hareketlerin liderliği. Dış politika bu şekilde yürümezdi. Nasır, etkileyici bir şekilde dile getirdiği hırsları ve Mısır'ın bunlara ulaşma yeteneğinin sınırlarını sezmesi arasında seçim yapamamıştı. Bu seçimi hiç yapamadan da ölmüştü. Sadece onun büyük halefi Enver Sedat parçaları bir araya getirebilirdi.

Fevzi misyonunun başarısızlığı, ABD ile olan dostluğu konusunda şimdiye kadar hiç pazarlık yapmamış olan başka bir Arap ziyaretçiyi, cesur Ürdün Kralı Hüseyin'i etkilemişti. Hüseyin, tanıştığım en ilgi çeken siyasi liderlerden biriydi. Küçük Kral -yetkililerimiz tarafından sevgiyle adlandırıldığı üzere- Arap kardeşleri sadakatine karşılık vermediğinde bile Arap davasını sıkı bir şekilde savunmuştu. Onu makul bir şekilde tanıdıktan sonra duyarsızlık ya da bürokratik bilgiçlik olarak düşündüğü şeye olan rahatsızlığını efsanevi nezaketini arttırarak ölçebilirdim; bir saygı ifadesi olan "efendim" kelimesini kullanımı, çok soğuk bir tavır üstlenirken de artardı. (O, soydan gelen bir kral, ben ise sadece bir Başkanlık Asistanı iken bile bana "efendim" diye hitap ederdi.)

Kibar olduğu kadar cesurdu da. Bir keresinde eşim Nancy ile beni helikopteriyle ağaçların tepesinde tüyler ürpertici bir gezintiye çıkarmıştı. Daha yükseğe çıkması için Nancy, helikopterlerin bu kadar alçaktan uçabildiğini bilmiyordum demişti masumca. Kral, yolculuğun geri kalan kısmını neredeyse asgari irtifada yapabileceğini söyleye-

rek hâlâ daha alçakta uçabileceğine dair ona güvence vermişti. Eğer bu fırsatı kullansaydı, daha yükseğe uçmayı vaat ederek herhangi bir politik talep için benim desteğimi elde edebilirdi.

Hüseyin, Arap milliyetçisi ve Amerika'nın dostu rollerini onur ve cesaretle bağdaştırmak için çabalıyordu. Arap radikalizminin girdabındaki Batı yanlısı bir kral olarak, bağımsızlığının yanı sıra hanedanlık ilkesiyle daha az büyülenmiş olan bölgedeki yöneticilerin saygısını koruyordu. Amerikan yardımına büyük ölçüde bağımlı olmasına rağmen, sadece soğukkanlılığını ve sabrını asla kaybetmekle kalmayıp aynı zamanda da yalvaran rolüne hiç inmeyerek külfetli ve bazen de aşağılayıcı prosedürlerimize tahammül etmişti. İsrail ile barış yapmak için konuşmaya hazır ilk Arap lideriydi, sonuçsuz kalırsa, Kudüs ile kesintili bir temas olurdu. Hüseyin'in pazarlıktaki gücünün, ılımlılığına uymaması ve mevcut seçeneklerinin iyi niyetine eş değer olmaması bir talihsizlikti. Bu yüzden Orta Doğu siyasetinin malzemesi olarak ne bağımsız şekilde eylemde bulunma ne de şantaj yapma kapasitesine sahipti. 1969'da Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Fedayiini kendi devleti içinde bir devlet kurmuştu ama bu durum onu ılımlı seyrinden saptırmamıştı; aylar sonra (XV. Bölüm'de göreceğimiz gibi) otoritesine meydan okuyanlarla cesurca ve kararlı bir şekilde yüzleşmişti.

8 Nisan'da Nixon ile yaptığı görüşmede Nasır adına da konuşan Hüseyin, her iki liderin de Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararına bağlı ve bir barış antlaşması dışında İsrail ile her türlü belgeyi imzalamaya hazır olduklarını vurguladı. Hüseyin, sınırlar konusunda bir miktar düzenleme yapılmasına ilişkin ihtiyacı haklı bulmuştu. Eğer İsrail, Gazze'yi, Ürdün yönetimine bıraksaydı, Batı Şeria'daki düzenlemeler oldukça önemli olabilirdi. (Geçmişe bakıldığında, Batı Şeria toprakları için Gazze'nin takas edilmesini içeren ayrı bir Ürdün-İsrail Anlaşması'nın daha fazla araştırılmaması talihsiz bir durumdu.) Hüseyin, hem Naşır'ın hem de kendisinin askerden arındırılmış bölgeleri ve Süveyş Kanalı'yla Tiran Boğazı'ndan serbest geçişi düşünmeye istekli olduğunu iddia etti. Arap aşırılıkçılarının baskısı, ABD ile ilişkilerin yeniden başlatılmasına "istekli"lerdi. Fakat bu açıklamaların uzlaşmacı etkisi, Fevzi'nin benimle yaptığı görüşmeler ve önceden anlatıldığı üzere üç gün sonra Nixon'la yaptığı hayal kırıklığı yaratan toplantı yüzünden büyük ölçüde azalmıştı.

Diplomasi: Sürekli-Yeni Teklifler

Orta Doğu tarafları arasındaki çıkmazın etkisi, kaçınılmaz olarak Dörtlü ve İkili-Güç görüşmelerine de yansımıştı. Bu görüşmelerde muhataplarımıza bariz görünen çözüm, barışı sağlamak için müzakerelere dahil olmamızdı. 14 Nisan'da Dobrinin, İkili-Güç uygulamasının özellikle sınırlar için olmak üzere daha somut önermelere ihtiyaç duyduğunu söyledi. Sovyetlerin ve Arapların istediği şey "küçük düzenlemeler"le "zaferin ağırlığı" hakkındaki belirsiz formülasyonlarımızı, yani İsrail'in tamamen geri çekilmesi konusundaki bariz ısrara ilişkin çıkarımı belirgin hale getirmemizdi. Sovyetlerin bir anlaşmayı desteklemeye yönelik isteğini bana güvence olarak veren Dobrinin, ABD-Sovyet teklifini denememizi önerdi; eğer ABD bu ilkelerin her biri hakkında daha spesifik pozisyonlar bulursa, Sovyetler de bunları Araplara beğendirecekti. Aslına bakılırsa Dobrinin, Arap programını kabul etmemizi istediğinden onlara "beğendirmek" için ne teklif edeceği belli değildi. Bana göre, İsrail'e bizim tarafımızdan zorla kabul ettirilen bir barış anlamına gelen şey için Arap dünyasından övgü almak istiyor gibiydi. Dörtlü-Güç oturumunda da bize aynı yönde baskı yapılıyordu. Başkan Eisenhower'ı anma törenine bizzat katılarak onurlandıran de Gaulle, 31 Mart'ta Nixon'a, Dörtlü'nün bir mutabakat için ortak şartlar üzerinde anlaşmaya çalışması gerektiğini söylemişti. Yine de New York'taki istişarelerimizden, katılımcıların her birinin bu şartların ne olması gerektiği konusunda kendi fikirlerinin olduğunu anlamıştık ki bunların hiçbiri İsrail için kabul edilemezdi. Her toplantıda, herhangi bir toplantıya ihtiyaç duymadığımız bir barışı empoze etmemiz isteniyordu. Tahmin ettiğim sonuç tam da buydu.

Yurt içinde, hem Temsilciler Meclisi'nin hem de Senato'nun büyük çoğunluğu bir araya gelerek yaptıkları açıklamayla İsrail'in tutumunu desteklediklerini gösterdiler: doğrudan müzakereler, sözleşmeli barış ve İsrail'e erken çekilme yönünde baskı yapılmaması. Tıpkı Vietnam'da olduğu gibi yine kendimizi, kendimizle pazarlık yaparken bulabilirdik.

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde Mart ve Nisan 1969'daki müzakereler ne kadar sonuçsuz olursa karadaki askeri karşılaşma da o kadar gergin olurdu. Şiddet gitgide artarken U Thant, 22 Nisan'da Süveyş

Kanalı boyunca "fiilen aktif bir savaş halinin" var olduğu konusunda uyarıda bulundu; Kahire sözcüsü 1967'deki ateşkesin bu cephede geçersiz olduğunu açıkladı. İsrail, Ürdün'den gelen Fedayiin saldırılarına karşı misilleme yaptığı için çatışmalar başlamıştı; Lübnan, İsrail'e, kendi topraklarından yapılan Fedayiin baskınlarını durdurmaya dair nafile uğraşında olağanüstü hâl ilan etmişti. "Yıpratma harbi" olarak adlandırılan şey ciddi bir şekilde ilerliyordu.

Başka bir deyişle ABD'nin iki aydır sürdürdüğü bu yeni girişimin ardından, başlangıç noktasına aşağı yukarı geri dönmüştük. Zaten bildiğimiz şeyi tekrar kanıtlamıştık: Taraflar, güvenli ve tanımlanmış sınırların anlamı, geri çekilmenin zamanlaması ve kapsamı, tanınmanın doğası ve özellikle müzakere süreci hakkında çok farklı görüşlere sahipti.

Şüphesiz başka bir politika incelemesi gerekliydi.

Müzakerelerin fizibilitesini belirlemek için Şubat ayında başlamış olan şey Mayıs ayı itibarıyla ABD'nin yeni ve giderek daha spesifik öneriler sunarak müzakereleri kurtarmaya ilişkin bir yükümlülüğü olduğu önerisine dönüştü. Ama her iki tarafın teklifinin diğerine tamamen kabul edilemez olduğu gerçeğinden başka bir şey yoktu. Taraflar, yirmi yıl boyunca üç savaşta sahip oldukları ve uğruna savaştıkları pozisyonları terk etmeye yönelik akıllıca düşünülmüş prosedürlerle manevra yapamamışlardı. Aralarındaki uçurum sadece o kadar belirsiz formülasyonlarla birleştirilebilirdi ki basit bir şekilde Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararından kaçındıkları şeyi tekrarlama ihtimali ortaya çıkacaktı.

Bu şartlar altında bizim için önemli olan soru, ne tür genel öneriler yapacağımızdan ziyade önerilerimizin yerine getirilmesinde baskı altında ısrar etmeye hazır olup olmadığımızdı. Bu soruya cevap verene kadar -öneriler şekillendikçe bu durum İsrail üzerindeki baskı anlamına geliyordu- müzakereler öyle ya da böyle çıkmaza girecekti. Eğer anlaşılmaz pozisyonlarımıza sadık kalsaydık, bu suç ABD'nin üzerine kalır ve Dörtlü ve İkili-Güç görüşmeleri çökerdi. Eğer net olsaydık, Arapların dostluğunu kazanamadan İsrail ile büyük bir tartışmaya girişirdik. Buna karşılık, Sovyetler Birliği ve ona bağımlı ülkeler, esas faydalanıcılar olurdu. Gerek iç gerekse dış politikadaki mev-

cut sıkıntıları göz önünde bulundurup İsrail'e baskı yapmazsak da bu sefer müzakereler kopma noktasına gelecekti. Bana göre bu durum, tarafların konumları birbirinden bu kadar uzaktayken kapsamlı bir mutabakata girişmenin kaçınılmaz sonucu olurdu. Sovyetler, Arapların durumunu destekliyordu ve biz de henüz bir arabulucu rolüne soyunmamıştık.

Rogers, reddedilse bile ayrıntılı bir plan ortaya koymanın, pozisyonumuzu iyileştirebileceğini savunuyordu; ona göre Mısır, Sovyet ve İsrail görüşlerini test etmeden bir anlaşmanın mümkün olup olmadığını bilmenin hiçbir yolu yoktu. Bu nedenle Dışişleri Bakanlığı, 5 Haziran 1967 öncesindeki sınırları göz önünde bulundurarak Mısır ve İsrail arasında ayrıntılı bir barış anlaşması taslağını Başkanlık onayına sundu. Kısa süre sonra Ürdün-İsrail Barış Anlaşması taslağı da gelecekti.

Bu husus hakkındaki önemli çekincelerimi Başkan'a söyledim. Planın muhtemelen her iki tarafta da büyük bir tartışmaya yol açacağını tahmin ediyordum. Sınırların İsrail için kabul edilemez olduğu kesindi ve Araplar, Nasır'ın şu an aklında olan, barışa gerekli taahhüdü vermeye hazır değillerdi. Araplarla olan ilişkilerimizi iyileştirmeyecekti, Sovyetlerin konumunu güçlendirecekti, Sovyetler ve onlara bağımlı olanlar önce bizi bu kadar zorladıkları için övgü alacak ve daha sonra bizi yeterince ilerleme kaydetmemekle ve söz verdiğimiz hususları İsrail'e iletmemekle suçlayacaklardı.

Bu konular 25 Nisan sabahı düzenlenen NSC toplantısında Başkan'ın önünde tartışıldı. Benim bilgi notumdaki uyarılarla bürokrasisinin baskıları arasında kalan Başkan, karar vermekten kaçınıyordu. Bunun yerine, öngörmüş olduğum tehlikeleri hafifletmek için Sisco ile birlikte bakanlığın teklifini değiştirme konusunda çalışmamızı istedi. Gözden geçirildiği şekliyle belge, 5 Mayıs'ta Başkan tarafından onaylandı. Değişiklikler çoğunlukla yüzeyseldi. Başkan'ın Orta Doğu konusunda Dışişleri Bakanı'nı geçersiz kılmaya hazır olmadığı biliniyordu; bu yüzden etkim zayıftı. Yeni versiyonda, ABD, bir Mısır-İsrail mutabakatına ilişkin genel bir plan sunmayacaktı; bunun yerine Sisco ve Dobrinin arasındaki ardışık görüşmelerde yer alan hükümler yavaş yavaş öne sürülecekti. İkincisi, ABD başlangıçta Sina'dan tamamen çekilmesi için İsrail'i zorlamaya kalkışmayacaktı; bunun ye-

rine, sınırlara ilişkin formülasyon muğlak kalacak ve savaş öncesi sınırlara geri çekilmenin "hariç tutulması şart" olmayacaktı. Bu değişiklikler, Dışişleri Bakanlığı'nın ezici gücünü ancak geciktirebilirdi, durduramazdı; Başkan nihai pozisyona yetki verdikten sonra öyle ya da böyle öne sürülebilirdi.

Tamamen doğruydu çünkü Joe Sisco yavaş ilerleyen müzakerelere inanmıyordu. Başkan gözden geçirilmiş stratejiyi onayladıktan sonra Sisco, Dobrinin ile ikinci tur görüşmelerine başladı. Hiç zaman kaybetmemişti; 6 Mayıs'ta başlamış ve 9 Haziran itibarıyla bitirmişti. Sisco, hızlı bir şekilde ABD'nin kilit konulara ilişkin görüşlerini azar azar açıklıyordu. Yakında Sovyetlerin bunları kabul etmek üzere olmadıkları ve kaçınılmaz olarak daha fazla isteyecekleri ortaya çıkmıştı. Örneğin, bir ara, doğrudan Arap-İsrail müzakereleri konusunda ısrar etmiştik. Dobrinin, bunu önemsiz olarak göstermek istemişti. Sınırlar konusunda, "Filistin'in manda altındaki toprakları ile Mısır arasında önceki uluslararası sınırın hariç tutulması şart değildir" meselesini devam ettirdik. Sovyetler Birliği, savaş öncesi sınırlarda değişiklik olmadan tamamen geri çekilinmesini talep ediyordu. Tüm Sina'nın askerden arındırılmasını istiyorduk; Sovyetler istemiyordu. Sovyetler, mevcut koşullara uygulandığında anlamı belirsiz olan 1888 İstanbul Antlaşması'na* atıfta bulunarak konumlarını korurken Tiran Boğazı ve Süveyş Kanalı gibi uluslararası suyollarında serbest gezinme konusunda ısrar etmiştik. Mülteci sorununa ilişkin farklılıklar da vardı. 11 Haziran'da Dobrinin, meselelerin yeniden çıkmaza girmesinden şikâyet etti; Dobrinin'in dediği gibi, özellikle sınırlara ilişkin "soyut" formülasyonu olmak üzere Sisco'nun hassasiyet eksikliğinden yakınmıştı (en azından bana, Joe'nun direktiflere uyduğunu göstermişti).

Bunca zaman Arap tarafından olaylara bakan Dobrinin, formüllerimize saldırırken bile İsrail hala ABD'nin bu yeni girişiminden duyduğu rahatsızlığı dile getiriyordu. 13 Mayıs'ta Büyükelçi Rabin, bu yeni ABD-Sovyet diyaloğunun amacını sorgulamış ve sınır konusunda karşı koyamayabileceğimize dair özel ilgisinin altını çizmişti. Diğer koşul-

29 Ekim 1888 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun yanı sıra İngiltere, İtalya, İspanya, Fransa, Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan arasında imzalanan bu ticaret antlaşmasına göre Süveyş Kanalı'ndan geçiş koşulları belirlenmiştir (ç.n.)

ları da eleştirmişti. İsrail hâlâ Araplarla doğrudan müzakereleri tercih ediyordu. Başbakan Golda Meir, Başkan Nixon'a, ABD'nin ana meselelerin sonucunu önceden belirleyerek müzakerelere önyargılı bir şekilde yaklaştığı yönündeki endişesini yineleyen derin duygularla dolu bir mektup gönderdi. Durumun kontrolden çıkmasını önlemek için Rabin, Bayan Meir'in Washington'a erken bir tarihte davet edilmesini önerdi. Ani bir karşılaşmaya hazır değildik. Başkan, Bayan Meir'in sonbaharda Wahsington'a gelmesini uygun buldu.

Yeni mücadele, diplomatik tartışmayı noktalamıştı. Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında Orta Doğu, Ürdün'den gelen Fedayiin baskınlarıyla ve Mısır'la Suriye cepheleri üzerindeki hava muharebeleri ile her gün yanıyordu; Bayan Meir, İsrail'e yapılan Arap saldırılarını "yedi kat" olarak geri ödeyerek İsrail misillemelerinin hızlı ve şiddetli olacağına söz vermişti. Mayıs ayında Nasır, *Time* dergisine, İsrail'in tamamen geri çekilmeyi ve Filistinlilere geri dönüş seçimini vermeyi kabul etmesi halinde bir mutabakatın mümkün olabileceğini söylemişti ki her iki durumu da İsrail hâlihazırda reddetmişti. Aynı röportajda İsrail'in "gerçekliğini" kabul ettiğini, ancak derginin Kahire'deki baskısında bu cümlenin röportajdan çıkarılmasını emrederek kararsızlığını göstermişti. Daha sonra 23 Temmuz'da yaptığı büyük bir konuşmada Nasır yine aksi yöne dönmüş gibi görünüyordu; şu anda Mısır'ın İsrail ile olan savaşında "kurtuluş aşamasına" geçtiğini ilan etmiş ve İsrail'i desteklediği için ABD ve İngiltere'yi kınamıştı. Bu arada 13 Haziran'da Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko, Mısır'ın "bu saldırganlığın sonuçlarının olacağı" şeklindeki mücadelesine Sovyetlerin tamamen destek vereceğinin vurgulandığı resmi bir bildiriyle Kahire ziyaretini tamamladı.

17 Haziran'da Sovyetler Birliği sonunda karşı bir teklifle bize geldi. Sovyetlerin verdiği karşılıkta bazı olumlu unsurlar vardı: bağlayıcı bir anlaşmadan ve İsrail'in tanınmasından bahsediyordu. Ama bizi en çok ilgilendiren önemli konularda çok az esneklik göstermişti: Doğrudan görüşmelerden bahsedilmemişti; nihai sınırlar kesinlikle 1967 sınırları gibi olmalıydı: navigasyon özgürlüğü belirsiz kalmıştı; nihai barışın tanımı gerillaları kontrol etmeye ilişkin her türlü yükümlülüğü ihmal etmiş ve İsrail'in, İsrail'e dönen hangi Filistinlileri bir miktar kontrol etmesi gerektiği önerisini kabul etmeyi reddetmişti.

Rogers yine de Sovyetlerin cevabının başka bir Amerikan önerisini garanti etmeye yönelik yeterli bir "ileri hareket" gösterdiğini düşünüyordu. Dobrinin istişareler için evine döndüğünden Rogers 30 Haziran'da Joe Sisco'nun Moskova'ya gidip yeni fikirler sunmasını önerdi. Eğer Sovyetler barış, güvenlik ve doğrudan müzakere konuları için hazırsa, Rogers, Moskova'da, Sisco'ya, kendi takdiriyle geri çekilme pozisyonunda, savaş öncesi sınırlar için açık taahhüt olan kozumuzu oynama yetkisi verilmesini özel olarak istemişti.

Kibarca ifade etmek gerekirse bunun erken olduğunu düşünüyordum. Benim görüşüme göre, Sovyetlerin cevabı herhangi önemli bir imtiyazı yansıtmıyordu. Aslında zarifçe yan çizen ve ciddi anlamda bağdaşmaz formüllerle toplam Arap programının bilgisini bizden almaya çalışmıştı. İsrail üzerindeki kozumuzu Araplar üzerindeki benzer bir baskı ile eşleştirmeye istekli olmamıştı. Sovyetler Birliği'nin, kendilerine bağımlı Arap ülkelerine, vazgeçilmezliğini gösterme amacı için tasarlanmıştı. Eğer aynı düşüncede olsaydık, İsrail ile bir patlak kaçınılmaz olurdu. Yine de Rogers'ın girişimini durduracak konumda değildim. Başkan'a, sınırlara ilişkin yeni bir imtiyaz sunmadığımız sürece Sisco gezisini desteklemesini tavsiye ettim. Başkan'a şu tavsiyede bulundum: "Bu aşamada, herhangi bir şekilde geri çekilmeyi taahhüt ettiğimiz yetkisini ben olsam ona vermezdim. Böyle bir durum, bizim İsrail'e çok önem verdiğimizi gösterir ve geri dönüşü olmayacak şekilde konumumuzu ele verir. Bence biz değil, Ruslar tuzağı kuruyor olmalıydılar." Benim önerdiğim strateji, Sovyetler Birliği'nin Arap dostlarıyla birlikte İsrail'e ödememiz beklenenlere orantılı bir bedel ödemesi konusunda ısrar etmekti. Bu durum hem daha adil bir müzakere sağlayacaktı hem de Sovyet-Mısır ilişkisine baskı uygulayacaktı. Nixon, söylediklerimi mantıklı bulmuştu; Sisco, Moskova'ya gitmeye yetkiliydi ama sınırlar konusunda yeni bir düzenleme sunma yetkisi yoktu.

Sisco, 14-17 Temmuz tarihleri arasında Moskova'yı ziyaret etti. Açıklamaları, önceki iki ayın görüşmelerinin tekrarıydı. Hatta Sovyet esnekliği ve niyetleri hakkında şüpheci dönmüştü. Başkan'a, Sovyetlerin Nasır'a barışın ve doğrudan müzakerelerin kilit konularında baskı yapmaya hazır olduğuna dair hiçbir kanıt bulamadığını bildirdi. Nasır'ı Orta Doğu'daki ana enstrümanları olarak görüyorlardı; ne onun siyasi konumunu ne de Nasır'ın istediğinden başka şartlar-

da barış yapmaya onu zorlayarak, Nasır üzerindeki nüfuzlarını riske atmaya isteklilerdi. Stratejileri; Nasır'a baskı yapmak yerine, kararlı davranmak ve onların şartlarını İsrail'e zorla kabul ettirmeye hazır olacağımız bir noktaya kadar konumumuzu yıpratmak gibi görünüyordu. Sisco bizim de kararlı olmamız gerektiği -benim görüşüme göre de doğruydu- sonucuna varmıştı.

Sisco misyonu, tam olarak iki ay boyunca bu yönde başlatılan girişimlere gelen tepkileri dindirmişti. Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı şu an için hiçbir şey yapmama konusunda nadiren uyum içinde olsa da diplomatik faaliyetlerin sonbaharda devam etmesi beklenebilirdi. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu için Orta Doğu anlaşmazlığının tarafları da dahil olmak üzere, yurt dışından gelen yüksek makamdakilerin gelişi her şeyi tekrar denemeye ilişkin teşvikin yanı sıra bu durum için gereken fırsatı da sağlamış olacaktı.

Yine Bir Başka Girişim

Yine de Ağustos ayından bu yana özellikle Süveyş Kanalı boyunca tüm cephelerde savaş tehlikeli bir şekilde tekrar alevlenmişti. Kudüs'teki El-Aksa Camii'nin* dengesiz bir Avustralyalı tarafından yakılmasıyla da ortam sakinleşmemişti. Tahmin edileceği üzere Araplar, İsrail'i suçlamış; hem Nasır hem de Suudi Arabistan Kralı Faysal, Kudüs'ü özgür bırakmak için kutsal bir savaş çağrısında bulunmuştu. Teröristler, İsrailli yolcuların birkaç hafta boyunca tutulduğu, Şam'a uçmakta olan bir TWA yolcu uçağını kaçırmışlardı. Güz seçimlerine hazırlanmakta olan İsrail İşçi Partisi, barış şartları ne olursa olsun işgal altındaki toprakların bir kısmını tutma niyetini açıklamıştı.

Bu korkunç sahne başka bir politika incelemesini gerektiriyordu. Bakanlığın bir girişim için bastırması ve benim de öncesinde kesin bir stratejinin hazırlanması için ısrarım ile durum her zamanki halini almıştı. Gromiko, BM Genel Kurulu'na geliyordu; Rogers ve BM Büyükelçimiz Charles Yost, Nixon'dan, 1967 sınırlarının Amerikan onayını, tatmin edici güvenlik düzenlemelerine bağlı olarak sunmak için yetki istemişti. Sisco daha temkinli bir pozisyon almıştı.

* Bugün El-Aksa olarak bilinen Mescid-i aksa Camii, 22 Ağustos 1969'da bir fanatik tarafından kundaklanmıştı. (ç.n.)

Bu baskılar, ABD'nin dış politika uygulamasında temel bir ilke olduğunu düşündüğüm şeyi gösteriyordu. Bir geri çekilme durumu olduğunda -ama yeterli önlem alınmasıyla- ilk olarak özel açıklamalar ve basına sızdırmalar, nihayetinde de resmi bir pozisyon olarak, öyle ya da böyle, öne sürülecekti. Sonuçlarıyla asla yüzleşemeyebileceği beklentisiyle geri çekilme durumuna izin veren bir Başkan'ın hayal kırıklığına uğraması da kaçınılmazdı. Geri çekilmenin varlığı, kabul edilmiş konumun sürdürüldüğü kararlılığı yıpratırdı. Şayet bürokratik ayrıcalıklar ile bireysel egolar geri çekilme durumuna ve başarı beklentilerine bağlı kalsaydı bu süreç daha da hızlanırdı.

Bu nedenle 11 Eylül'de yapılan NSC toplantısında, aynı tartışmalar yaşandı. Dışişleri Bakanlığı temsilcileri, geri çekilme pozisyonunu öne sürmeden ilerlemenin imkânsız olduğunu savunuyorlardı (yeterince bastırılırsa en sonunda bizi her konuda Sovyet pozisyonuna doğrudan götürecek bir argümandı). İsrail tarafından kesinlikle reddedilecek ve hatta Mısır tarafından bile kabul edilmeyecek -hâlihazırda reddedilmiş barış koşullarıyla kısıtlanmış- bir teklifin hikmetini sorguladım. Bir sonraki turda, kendimizi bu yola adadıktan sonra kaçınılmaz olarak konumumuzu daha da yumuşatmak ve daha sonra İsrail'e empoze etmek için baskı altında kalacaktık.

Şubat ayında başlamış olduğumuz stratejik tartışmaya geri dönmüştük. Daha fazla imtiyazların savunucuları zamanın aleyhimize işlediğini öne sürüyorlardı; çıkmaz ne kadar uzun sürerse Arap dünyasındaki konumumuz da o kadar kötüye giderdi. Bunun tam tersinin doğru olduğunu vurguladım. Devam eden bir çıkmaz, bizim çıkarımıza olurdu; Mısır'ı, Sovyet himayesi ve radikal bir dış politikanın, ilerlemenin engelleri olduğu gerçeğiyle yüzleşmeye ikna edebilir ve sadece ABD bir anlaşma gerçekleştirebilirdi. Bu durum, Sovyetlerin etkisizliğini gösterebilir ve zamanla Arapların ve özellikle Mısır'ın dış politikalarının yeniden düzenlenmesini gerektirebilirdi. Rogers, İkili-Güç görüşmelerinde Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki çıkmazdan kurtulmamıza yardım edebileceği bir yol görmüştü. Bence bir çıkmazla karşı karşıya olan Sovyetler idi çünkü iş birliğimiz ya da Sovyetlere bağımlı olanların muhtemelen kaybedebileceği bir savaş haricinde hedeflerine ulaşmanın başka bir yolu yoktu. Eğer sakin kalırsak, er ya da geç yardımımız için bir bedel ödemek zorunda ka-

lacaklardı; ya Orta Doğu'da ya da başka bir yerde. Rogers, ABD'nin Dörtlü-Güç görüşmelerinde izole edilebileceğinden kuşkulanıyordu; benim görüşüme göre ise bu durum oturumun doğasında vardı ve akıllı formüllerle önlenemezdi.

11 Eylül'deki NSC toplantısından önce Başkan, John Mitchell'i, yurt içi siyasetin önünde yer alan seçeneklere ilişkin tavsiyede bulunması için tartışmalara dahil etti. Huysuz, pipo içen, dış görünüşüne ve sonraki kaderine rağmen Mitchel ketum ve kurnaz birisiydi. Nixon, onun siyasi kararlarına değer verirdi; objektif bir gözlemci ve Başkan'ın çıkarlarını koruma rolündeydi ve birçok durumda olayların iç yüzünü anladığını kanıtlamıştı. Mitchell, derhal Nixon'ı yurt içinde karşı karşıya olduğu tehlike konusunda uyardı: hiçbir şekilde barış umudu olmadan İsrail ile kaçınılmaz olan arbede.

NSC toplantısına iyi hazırlanan Nixon, Rogers ile Sisco'yu etkileyici bir şekilde yokladı. "Siz dostlar hiç İsraillilerle konuşur musunuz?" diye sordu. İsrail'in, 1967 sınırlarını kabul etmemize vereceği tepki konusunda ne düşünüyorlardı? Rogers ve Sisco, İsrailllilerin kendi barış tanımının unsurlarını içereceği için toplam paketten memnun olacağına dair ona güvence verdiler. Eğer haklı olsaydım ve İsrail'e baskı yapmaya hazır olmasaydık, bu husumetin üzerine acizliği de ekleyerek Arapları kaybedebileceğimize dikkat çekerek bu durumu sorguladım. Başkan, görüşmelerimizin Bayan Meir'in ziyaretine kadar "araştırma amaçlı" olarak yapılmasına karar verdi; bu arada Mısır'ın yanı sıra Ürdün ve Suriye ile de anlaşma koşullarının çalışılması yönünde talimat verdi. NSC süreci, seçenekleri artırmaya yönelik bir yol olarak ciddiye alınmasa da kararların alınmasını geciktirmek için bir bahane sunma konusunda büyük bir avantaja sahipti.

Mitchell daha sonra bana, Başkan'ın nasıl devam edeceğiyle ilgili olarak önyargıya dayalı bir fikri olmadığını söyledi. Nixon birkaç hafta sonra Sovyetlerle Mısırlılar arasında ne tür gerginliklerin gelişebileceğini görmek için özel teklifleri ertelemenin en iyi yol olacağını düşündüğünü ifade etti. "Zirve ve iş birliği onların [Moskova] olsun ama Orta Doğu'yu alabilmeleri mümkün değil." Bu nedenle Rogers ve Sisco'ya, Gromiko ile yaptığı görüşmelerde yeni bir şey söylememe talimatı verildi.

Golda Meir

Golda Meir, İsrail Başbakanı olarak ABD'ye yaptığı ilk gezide 25 Eylül'de Washington'a geldi. Değişik biriydi. Rusya pogromundaki çocukluğu ve Filistin sertliğinde bir öncü olarak gençliği ona sadece temkinli olanlara hayatta kalma fırsatı verildiğini ve sadece savaşanların bu çabada başarılı olduğunu öğretmişti. Keskin yüzü, insanlığın acımasızlığının potansiyellerini çok iyi bilen bir halkın kaderine tanıklık etmişti. Dikkatli gözleri, yönettiği kişilerin mücadele etmeden aynı kaderi çekmesini önermediğini açıkça belirtiyordu. Yine de halkının barış hayallerini gerçekleştirmesini arzuluyordu; ara sıra alaycı dış görünüşü, her İsrailli askerin ölümünü ailesinin bir üyesinin kaybı olarak hisseden bir şefkati asla gizlemiyordu. Ülkesinin kurucusuydu. İsrail'in savaştığı toprağın her karesi onun için halkının hayatta kalmasının bir simgesiydi; düşmanlara karşı inatla savunulabilirdi; sadece somut bir güvenlik garantisi olduğunda vazgeçilebilirdi. Metanet ve zarar verici bir espri anlayışı ile mayalanmış, nüfuz eden bir zihni vardı. Fazla etkili konuşmayla kandırılmazdı ve özellikle müzakere taktiklerinin nüanslarına ilgi duyardı. Hemen can alıcı noktaya gelirdi. Alaycı bir şekilde kibirle cevap verir ve kişiliği ve kurnaz psikolojisiyle konuşmalara hâkim olurdu. Bana öyle bir davranırdı ki sanki özellikle sevdiği yeğenine karşı yardımsever bir tavır takınan bir teyze gibiydi, böylece anlaşmazlık olasılığını kabul etmek bile duygu patlamasının yaşandığı ailesine karşı bir meydan okumaydı. Genellikle de tahmin edilebilirdi. Eşim, tanık olduğu en dramatik teatral gösterilerinden bazılarının, Golda Meir ile benim anlaşmazlığa düştüğümüz durumlarda ortaya çıktığını söylemeye bayılır. Bayan Meir, Bakan Rogers'a, görüşlerine ilişkin açıklamaları sanki doğru olamazmış gibi davranırdı; Bakan Rogers kendini açıklama fırsatı bulduğunda, telgrafların kaçınılmaz yetersizliğinin yol açtığı yanlış anlaşılmaların ortadan kalkacağından emindi; daha sonra af sözü vermişti. Nixon'a gelince Bayan Meir onu, Yahudi halkının eski bir dostu olarak takdir ederdi. Bu da Nixon'ın bu durumdaki kararsızlıklarına daha fazla aşina olmamız için ürkütücü bir haberdi. Ama bu durum ona koruması için bir ün kazandırmıştı. Sonuçta, sevgisinden olmasa da karakteristik olarak ulusal çıkarlara dayalı gerçekçi hesaplamadan dolayı İsrail için çok şey yapmıştı.

Nixon'la olan mevzusu basitti. ABD, Nasır'ın şartları oturtması için başkalarını devreye sokarak barış yapma sorumluluğundan kaçınmasına izin vermemeliydi; Sovyetler Birliği, ABD'nin İsrail'in yok edilmesine izin vermeyeceğini bilmeliydi; Araplar İsrail'in zayıf olmadığını anlamak zorundaydı. Sadece bu şekilde barış sağlanabilirdi.

Ama Nixon bu mevkiye, genellemelere itibar göstererek gelmemişti. Dışişleri Bakanlığı'nın ezici taktikleri konusunda huzursuzken, sadece sağlam durarak barışın otomatik olarak gerçekleşeceğine bir an bile inanmamıştı. Büyük ölçüde yurt içindeki nedenlerden dolayı İsrail'e baskı yapmaya henüz hazır değildi ve bir Sovyet saldırısına karşı Golda Meir'e yardım güvencesi vermede herhangi bir zorluk çekmiyordu. Ayrıca güçlü bir İsrail'i tercih ediyordu çünkü ABD'nin, İsrail'in savaşlarında savaşmasını istemiyordu ki bu tam da Bayan Meir'in görüşüydü. Nixon, Nasır'ın ancak ezici bir güçle karşı karşıya kalması durumunda daha ılımlı olacağını düşünüyordu.

Fakat yine de önünde Dışişleri Bakanı'nın politika tavsiyeleri bulunuyordu; bu nedenle ABD'nin asla yeni barış şartlarını ilerletemeyeceğine dair pek söz veremezdi. İsrail'in endişelerine bürokrasisinden daha anlayışlı baktığının izlenimini vererek oyalanıyordu -ki bu doğruydu- ve "yazılım için donanım"ı takas edeceği bir formül önermişti. Bu da İsrail'in bize müzakerelerde biraz özgürlük vermesi halinde İsrail'in silahlanma taleplerine yanıt vereceği anlamına geliyordu ki garanti edebileceği şeyin çok fazla bir şey olmayacağını fazlasıyla ima ediyordu.

Bayan Meir'in aynı fikirde olduğunu iddia etmek çok fazla olurdu; anlamını sadece zamanın ortaya çıkaracağı bir formülasyona razı olduğunu söylemek ise daha doğruydu. Bu şekilde savaşma hakkını da saklı tutmuş oluyordu ve eğer gerekirse düşman olarak hiyerarşide Başkan'dan daha düşük birini seçecekti. Oysa sonunda yeterince yakın bir zamanda savaş yapma fırsatının olacağı ortaya çıktı. Başkan'ın önermiş olduğu "yazılıma karşılık donanım" formülü basına sızdırılmış ve bu da bir şekilde silah yardımının bundan sonra İsrail'in müzakerelerdeki esnekliğine bağlı olacağı anlamına geliyordu. Bayan Meir'in öfkeli protesto gösterileri (Bayan Meir ile Başkanlık görüşmesinin bir özetinin verildiği) Dışişleri Bakanlığı'nı hedef almıştı (ki muhtemelen doğruydu).

Uzakta ciddi bir bürokratik savaş belirmişti. 27 Eylül'de Dobrinin, Sovyetlerin daimî ve müşterek bir ABD-Sovyet pozisyonu önerisiyle bu sefer BM Özel Temsilcisi Jarring'e ana esaslar sunmak için beni aradı. Sovyetlerin bize Vietnam'da yardımcı olmadıkları sürece başka bir yerde ortak bir hareketin "zor" olacağı iddiasıyla bu teklifi reddettim. Hiçbir çaba göstermeden uğraşlarımıza ortak olmayı düşünmelerinden dolayı Sovyetler Birliği ile ortaklaşa hareket etmeye hiç niyetim yoktu. Ama bu ters cevabım, Dobrinin'in başka kanallara yönelmesine neden oldu. Sisco ile Eylül ve Ekim aylarında yoğun bir şekilde görüşmelere devam etti. Moskova ziyaretlerine tekrar başlayan Sisco, Dobrinin'le olası bir Mısır-İsrail mutabakatı için çeşitli koşullar üzerine kafa yordu. 14 Ekim itibarıyla Sisco, ertesi hafta sınır meselesine ilerlemeyi garanti etmeye yönelik prosedürler (Ralph Bunche'ın yirmi yıl önce Rodos Adası'nda yaptığı dolaylı görüşmeler gibi) konusunda yeterli ilerleme kaydedildiğini bildirdi.

Bu "ilerleme" konusunda şüphelerim vardı. Sovyetlerin SALT gibi, Orta Doğu'yu da Nixon'ı Vietnam konusunda tehdit edildiği "mühlet bitimi" olan 1 Kasım hakkında iki kez düşündürmek için kullandıklarını sanıyordum (bkz. VIII. Bölüm). 20 Ekim'de Dobrinin ile Başkan arasında geçen görüşmede endişelerim dinmemişti. Dobrinin, Orta Doğu'da meydana gelen çıkmazın tüm suçunu doğrudan Washington'a atıyordu. Nixon, Sovyetlerin Mısır'dan isteyebilecekleri herhangi bir fedakârlığı işaret etmeden İsrail'in geri çekilmesine karşı tamamen esnek olmadıklarına dikkat çekerek etkileyici bir şekilde cevap verdi; Sovyetlere bağımlı devlet savaşı ve bölgeyi kaybetmişti ve talepte bulunacak durumda değildi.

Nixon, Dobrinin'i sindirirken Sisco, Dobrinin'e güvenlik güvenceleriyle bağlantılı olan 1967 sınırını kabul eden geri çekilme pozisyonumuzu ima ederek yetki arıyordu. 28 Ekim'de yapılacak bir toplantıda ilerleme kaydedilmesini istiyordu. Bu durumu, Vietnam konusunda son tarih olan 1 Kasım'a kadar hiçbir Amerikan girişiminin olmaması gerektiğini kabul eden Başkan'la görüştüm. Nixon aslında 3 Kasım'da Vietnam konusundaki konuşmasını yapana kadar Sovyetlerle hiçbir şekilde temasa geçilmemesi emrini vermişti. Sisco ise buna karşı çıkmıştı çünkü Rogers, Gromiko'ya, Sisco ve Dobrinin'in 28 Ekim'de buluşacağına söz vermişti. (Sisco her zaman oya-

landığından bu pek de kesin bir argüman değildi.) Ama Nixon, 3 Kasım konuşmasını hazırlayıp Moratoryum ile uğraşarak Vietnam'a o kadar kapılmıştı ki Dışişleri Bakanı ile uğraşmaya her zamankinden daha az takati vardı. İsteksiz bir şekilde kabul etti. Tipik bir şekilde Başkan Danışmanı ve Yahudi İşleri Danışmanı olan John Mitchell ve Leonard Garment'tan, Yahudi topluluk liderlerine bakanlığın diplomasisine ilişkin şüphelerini bildirmelerini isteyerek tüm yumurtaları aynı sepete koymamaya çalışıyordu. Nixon onlara, yetki verdiği girişimlerden hiçbir şey çıkmayacağından emin olduğunu kesin bir şekilde ima etti.

Nixon'ın bir yandan benim stratejime olumlu bakıp diğer yandan da Rogers'ın taktiklerini desteklemesinden dolayı tuhaf bir durumdaydık. Orta Doğu politikası konusunda Rogers'a yönelik saygısının sebepleri, bu bölümün başında bahsettiğim sebeplerdi. Nixon, diplomasinin hiçbir yere varamayacağını gayet iyi anlamıştı; ne zaman bir patlağa sebebiyet vermeye başlarsa, durdurmak için genellikle benim tavsiyemi uygulardı. Ayrıca son ironi ise gelişigüzelliğin sonunda ortaya çıkan politikanın, daha sonra iptal edilen umut verici girişimlerin, kasten başarmak istediğim şey olanın işlevsel açıdan eş değeriydi: bizi müzakerelerde önemli bir konuma sokması ve Sovyetlerin ilerleme sağlayamadıklarının gösterilmesi.

Bu gösteri yapılıncaya kadar ABD'nin aktif bir politika yürütme konusunda hiçbir kazancı yoktu. Nixon bazen bir uzlaşma empoze etmesi için kışkırtılırdı. Nixon'ı 1969 yılının sonlarında Kral Hüseyin'in İsrail'in sert duruşunun karşısında barış umutları konusunda karamsarlığı hakkında bilgi verdiğim bilgi notlarımın birinin üzerine el yazısıyla şöyle yazmıştı: "İsrail'i kendi yıkımından kurtarmak için tek taraflı olarak güçlü adımlar atmayı göz önünde bulundurmamız gerektiğini düşünmeye başlıyorum." Bu konu üzerinde biraz daha düşünen Başkan, tereddüte kapılmıştı çünkü 1969'da böyle bir yoldan kazançlı çıkacak olanlar, Sovyetler Birliği ve bize karşı şiddetli bir şekilde düşman olan Sovyetlere bağımlı devletler olurdu.

28 Ekim'de Sisco sonunda Bakanlığın ileri sürmeye çok istekli olduğu geri çekilme pozisyonunu, İsrail'le Mısır arasındaki 1967 uluslararası sınırına uyulmasını ABD'nin taahhüdüyle Dobrinin'e sundu. Bakanlığın, kesin bir kanıt olmadan İsrail'i geri çekilmeye ve Sovyet-

leri Mısır'a baskı yapmaya ikna etmeye yetecek kadar cazip olan barış ve güvenlik düzenlemelerine ilişkin koşulları içeriyordu. Her iki umut da boşa çıkacaktı.

Bakanlığın öngörüsünün aksine, teklifimiz sadece tarafsız bir Sovyet cevabına neden olmuştu ve Nasır'ın bizi daha önce inandırdığı şeyin aksine, savaş öncesi sınırların kabul edilmesi onunla olan ilişkilerimizi iyileştirmemişti. Bunun yerine, 6 Kasım'da Millet Meclisi'ne yaptığı ateşli bir konuşmada, işgal altındaki bölgeleri siyasi "yarı çözümler" yerine "ateş ve kan" ile geri alacağını ve ABD'yi İsrail adına askeri müdahalede bulunmakla suçladığını duyurdu. Nasır'ın patlaması o kadar aşırıydı ki nadir bir hareketle Dışişleri Bakanlığı, mukabil bir kanıt olarak bunu yayımlayarak Nasır'ın tutumunu barışa yönelik bir "aksilik" olarak nitelendirdi. Kısa bir süre sonra Mısır Dışişleri Bakanı Mahmud Riad barış planımızı (yeni sınırlar da dahil olmak üzere) önceki tekliflerden "daha kötü" olarak adlandırdı. Daha da tahmin edilebilir olanı ise İsrail'in tutumuydu. İsrail'in rızasını kazanması gereken barışın tanımına ilişkin imtiyazlar bir kenara bırakılmıştı. İsrail, sınırlara ilişkin özel formülasyonlar sunmamızı en güçlü diplomatik terimlerle protesto etti. İsrail'in Amerikalı destekçileri paniğe kapıldı. Üstelik savaş da özellikle Süveyş Kanalı boyunca yine tırmanıyordu. Monarşiyi deviren ve Kaddafi'yi yönetici olarak belirleyen Eylül 1969'da Libya'da yapılan darbe, bölgenin siyasi geleceği hakkında endişe uyandırmıştı (ve oradaki temel ayrıcalıklarımıza mâl olmuştu). Lübnan parçalanıyordu; iç savaşın patlak vermesi durumunda gerekecek acil durum planlarını gözden geçirmek için olağanüstü toplantılar düzenledik. Dostlarımız arasında Orta Doğu'nun ılımlı liderleri -Kral Hüseyin, Fas Kralı Hasan, Suudi Arabistan Prensi Fahd, İran Şahı ve Lübnanlılar- bize ya doğrudan ya da umutsuz temsilcileriyle bölgenin artan radikalleşmesine karşı olan çaresizliklerini anlatıyorlardı.

Rogers Planı

Ama kaybetme döngüsüne girmiş bir kumarbaz gibi, aktif bir Amerikan rolünün savunucuları sadece çıkarlarını artırmak istiyordu. İki tarafın açıkça ifade edilen tutumlarını görmezden gelerek, seçtiğimiz rotada bir uzlaşmanın hâlâ mümkün olduğu konusunda

ısrar ediyorlardı; İsrail'in sınırlara yönelik esnekliğinin barışa ilişkin koşulları iyileştirerek elde edilebileceğine inanmayı sürdürüyorlardı. Bu nedenle Kasım ayı sonlarında Dışişleri Bakanlığı resmi olarak Başkan'a Dörtlü-Güç görüşmelerinin yeniden başlatılmasını tavsiye etti. Ürdün tarafından verilmiş bir belge ile birlikte büyük ölçüde aynı prensipleri kapsayan Mısır planımızı sunmamız önerildi. Bir dosta, düşmandan daha az şey yapamazdık ve her halükârda Başkan Johnson aslında Ürdün'ün 242 sayılı kararı kabul etmesi için Ürdün'e yem olarak küçük düzeltmelerle 1967 sınırlarını söz vermişti. Bunun bizi dünyanın gözünde dengeli bir pozisyona getireceği ve şimdi başarısız olsalar bile sonraki görüşmeler için bir başlangıç noktası sağlayabileceği tartışılmıştı. Gözlerine hitap ettiğimiz "dünya"nın ne olduğu, ne açıklanmıştı ne de hiçbir yere varamayacağı neredeyse kesin olan bir tekliften uzun vadede elde edilecek herhangi bir fayda belirgindi. Hiç kimse bu belgenin neden Mısır'ın belgesinden daha mutlu bir kadere ulaşması gerektiğini ya da artan retlerin amacının ne olduğunu açıklamadı.

Bakanlığın bu teklifini Başkan'a iletirken, şu ana kadar yapılan her şeyin boşuna olduğuna yönelik bezdirici nakaratımı yine de tekrarladım. İki taraf arasındaki boşluğu doldurabilecek hiçbir plan makul değildi: "İsrail'e büyük bir baskı yapılmadan çözüm üretilemez. Büyük ihtimalle her iki taraf ciddi şekilde rahatsız olacağı için bir savaş çıkabilir." Hayal kırıklığı içindeki İsrail'in ilk saldırıyı gerçekleştireceğinden ya da önerilerimizi empoze edemediğimizde bunun Arap ülkelerinin düşmanlığına dönüştürebileceğinden korkuyordum. Başarısız olan her Amerikan girişimi, Sovyetlerin ekmeğine yağ sürüyor ve radikalleri güçlendiriyordu.

Nixon, rotamızı değerlendirmek için 10 Aralık'ta NSC toplantısı ayarladı. Bu arada başka öneriler ortaya konulmadı. Ancak Bakan Rogers, 9 Aralık'ta yapılacak bir konuşma için Orta Doğu politikamıza yönelik kapsamlı bir basın açıklaması planlıyordu. Tuhaf bir tarih seçimiydi çünkü konuşma, mevcut mesele hakkında karar verilmesi gereken NSC toplantısından bir gün önce yapılacaktı. Rogers, Başkan'a, yeni bir işe girişmek istemediğine dair güvence vermişti. Rogers ve Sisco, konuşmanın 10 Aralık'ta yapılacak olan NSC toplantısında ortaya çıkacak herhangi bir Başkanlık kararını etkileme-

yeceğini doğru bir şekilde ileri sürdüler. (Başka hiçbir konuda ya da daha sonraki bir zamanda asla işe yaramamış olan NSC sisteminin tekerine çomak sokmak için bir güç gösterisiydi bu.)

Böylece Rogers 9 Aralık 1969 akşamı Galaksi Erişkin Eğitimi Konferansı'nda, Orta Doğu'ya ilişkin üst düzeyde resmi bir bildiriye zorunlu ihtiyacı olan kesinlikle seçkin ve benden uzak durmaya devam eden bir gruba konuştu. Konuşma, "Rogers Planı" olarak ün yapmıştı. Rogers, politikamızın dengeli ve her iki tarafın da taviz vermek zorunda olduğunu vurgulamıştı. Ayrıca Sisco ve Yost'un İkili ve Dörtlü-Güç oturumlarında sunmuş oldukları pozisyonları belirlemişti. Rogers, barış koşullarının ve yükümlülüklerinin serbest dolaşım ile egemenlik gibi konularda belirli şartlarda tanımlanması gerektiği konusunda ısrar etti. Güvenilir güvenlik düzenlemelerinin, Büyükelçi Jarring'in yardımıyla taraflar tarafından yapılması gerekiyordu. Ancak bölgesel konuyla ilgili formülasyonu ise tüm dikkatleri çekmişti:

> Taraflarca tanınmış siyasi sınırların oluşturulması ve üzerinde anlaşılması gerekirken, önceden var olan sınırlardaki herhangi bir değişikliğin zaferin ağırlığını yansıtmaması ve karşılıklı güvenlik için gerekli olan hafif değişikliklerle sınırlı olması gerektiğine inanıyoruz. Yayılmacılığı desteklemiyoruz. Resmi kararın gerektirdiği şekilde birliklerin geri çekilmeleri gerektiğine inanıyoruz. İsrail'in yanı sıra Arap devletlerinin de güvenliğini destekliyoruz.

Bu ilkeleri Mısır-İsrail Anlaşması'na uygulayan Rogers, İsrail Silahlı Kuvvetleri'nin İsrail ile Mısır arasındaki uluslararası sınıra geri çekilmesini önerdi.

Saatler içinde herkes bu konuşmaya ateş püskürmeye başladı. Tam olarak konuşma zaten her iki tarafın da reddettiği unsurları içerdiğinden, her yönden saldırıya uğramıştı. Başta Mısır basını olmak üzere Arap basını bu konuşmayı, ABD'nin Araplara karşı önyargılı davrandığı ve Sovyet-Mısır ilişkilerini baltalayan bir Amerikan oyunu şeklinde değerlendirdi. Sovyetler, Rogers konuşmasının vadesinin çoktan "geçmiş" olduğunu söyleyen oldukça uzlaşmacı bir bildiri yayınladı; asıl soru ABD'nin, İsrail'e geri çekilmesi için baskı yapıp yapmayacağıydı. Daha sonra *Pravda*, Mısır'ın tepkilerini kabul etti ve bunu Amerika'nın İsrail'e olan taraftarlığını maskeleme girişimi

olarak kınadı. Konuşmadan bir gün sonra İsrail kabinesi, sınırlar konusundaki şartları belirtmeye ilişkin tüm dış çabaları reddetti; Başbakan Meir, Rogers'ın "ahlaki" olduğunu ve büyük güçlerin başkaları adına barış yapamayacağını söyledi. Büyük Amerikan Yahudi Örgütleri Başkanları Konferansı "ciddi endişe"lerini dile getirdi; Kongre üyeleri fikirlerini sundu. Eban, Amerikan yetkililerle görüşmek üzere Washington'a tekrar gönderildi.

Bu samimi atmosferde, 10 Aralık'taki Ulusal Güvenlik Konseyi, Dışişleri Bakanlığı'nın Mısır'ınkiyle karşılaştırılabilir bir Ürdün planı ortaya koyma önerisini değerlendirildi. Tüm kanıtlar belli bir başarısızlığı gösterdiğinde Bakanlığın üstelemek için sahip olduğu şeyin yönetimsel psikoloji öğrencilerine bırakılması gerekiyordu. Belki de bir politikaya yeterince bürokratik prestij harcandığında, başarısız olduğunu görmek, onu terk etmekten daha kolaydır. Rogers'a -biraz kurnaz bir şekilde- etkili konuşmasının ışığında, ABD'nin daha fazlasını yapmasına gerek olmadığını belirttim. Bu taktiğin, ezici gücü uzun süre hareketsiz kılamayacağını bilmem gerekirdi. Bakanlık, Başkan'a, aslında önceden sadece "rehberlik" için düşünülmüş olan ayrıntılı bir İsrail-Ürdün barış planının ABD'nin pozisyonunu "sonlandırmak" için resmi olarak Dörtlü-Güç görüşmelerinde sunulmasına dair bir tavsiye kararı gönderdi.

Şu ana kadar tartışma biçimlendirilmişti. Belirli önerileri ilerletmek isteyenler bunun Arap dünyasındaki duruşumuzu geliştireceğini düşünmüştü. Benim görüşüme göre, eğer önerilerimizi empoze etmeye hazır olmasaydık, daha fazlasını teklif etme ya da müzakerenin kopmasına izin verme seçeneğiyle karşı karşıya kalmadan en fazla iki ila üç haftamız olurdu. Belirginliğin savunucuları Sovyetler Birliği'nin ılımlı olmaya teşvik edilebileceğini düşünüyorlardı. Sabit bir Amerikan taviz akışının, Sovyetlerin Arap radikallerinin avukatı olarak hareket etmelerine yol açacağına inanıyordum. Aktif bir politikanın savunucuları gittikçe artan cömert teklifler yaparak radikal rejimleri bizim tarafımıza kazandırmak istiyordu. Radikal rejimlerin kendi tarafımıza çekilemeyeceğini ileri sürdüm; eğer büyük bir Amerikan dahiliyetinin ön koşulu olarak elbette bir değişiklik yapmakta ısrar edersek ılımlılık daha olasıydı.

NSC toplantısında, diplomasimizin temel ilkelerine karşı çıktığı-

mı dile getirdim çünkü devam eden çıkmazın, Sovyetler Birliği'nin konumunu güçlendirdiği düşünülüyordu. Benim görüşüme göre, durum tam tersiydi; çıkmaz ne kadar uzun sürerse Sovyetler Birliği'nin Arapların istediklerini sağlamada başarısız oldukları o kadar açık olurdu. Zaman geçtikçe, Sovyetlere bağımlı olan Araplar, Sovyetler Birliği ile dostluğun amaçlarını gerçekleştirmenin anahtarı olmadığı sonucuna vardılar. Er ya da geç, eğer sakin kalsaydık, bu durum radikal Arap politikasının bile yeniden değerlendirilmesini zorlardı.

1969'dan itibaren (benden ziyade bölgedeki tarafların hırsları nedeniyle ortaya çıkmış şekilde Dışişleri Bakanlığı'nın çeşitli barış planları konusunda) politikamız haline gelen stratejim bu yöndeydi. 1972 ve 1973'te strateji başarılı olmaya başladı.

10 Aralık'taki NSC toplantısının sonucu bir bakıma tartışmanın itici gücüne aykırı olmuştu. Dışişleri Bakanı'nın kararını geçersiz kılmak istemeyen ama aynı zamanda İsrail'le yapılan bir restleşmenin sonuçlarıyla yüzleşmeye de hazırlıksız olan Nixon, Ürdün'ün önerisini, Beyaz Saray'ı mümkün olduğunca bundan uzak tutarak ilerletmeye karar verdi. Bir kez daha planın sunumundan elde edilen diplomatik faydaları sahiplenirken Dışişleri Bakanlığı'na yönelik beklenen eleştirileri saptırmayı da umuyordu. Nixon 17 Aralık'ta bu yüzden Ürdün belgesinin Dörtlü-Güç görüşmelerine sunulmasına izin verdi. Aynı zamanda Nixon, Bayan Meir'e, Len Garment aracılığı ile daha ileri gitmeyeceğimize ve teklifimiz konusunda bastırmayacağımıza dair özel güvence verilmesini emretti.

Bürokrasinin, aynı fikirde olmadığı yönergeleri uygulamada işi ağırdan aldığı bilinirken, lehte olan yönergeleri yerine getirmedeki şevki ve bunların değiştirilmesinden korkmasını gözlemlemek harika bir şeydi. Büyükelçi Yost, onaylanmasından sonraki yirmi dört saat içinde Ürdün planını sundu.

Nixon'ın güvencelerine rağmen İsrailliler, Rogers'ın konuşması da dahil olmak üzere Dörtlü-Güç görüşmelerinin yeniden başlaması ve Ürdün belgesi nedeniyle hem genel hem de özel olarak fırtına kopardılar. Bayan Meir, ABD-İsrail ilişkilerini değerlendirmek üzere özel bir kabine toplantısı düzenledi. İsrailli bir yetkili, Len Garment'a, Bayan Meir'in "acı bir şekilde hayal kırıklığına uğradığını", "olduk-

ça üzüldüğünü" ve bu durumu "skandal" ve "felaket" olarak nitelendirdiğini belirtti. Dışişleri Bakanı Eban, 16 Aralık'ta Rogers ile görüşmüş olmasına rağmen ABD'nin Ürdün belgesinin detaylarını sunmadan önce İsrail'den sakladığını kamuoyuna duyurdu. Bu duruma sert bir şekilde karşılık veren Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, Rogers'ın bu planı genel hatlarıyla Eban'a açıkladığını ifade ettiler. 22 Aralık'ta Amerikalı Yahudi liderlerden oluşan bir heyet endişelerini dile getirmek için Rogers ile bir araya geldi. İsrail kabinesi, ABD'nin önerilerini açıkça reddeden bir bildiri yayınladı; Bayan Meir'e, bu önerilerin Arapların tehlikeli bir "taviz vermesi" şeklinde görüldüğü söylendi.

Sisco, İsrail'in korkularını bastırmak için Nixon yönetiminin, politikamızın iç gerçeğini vurgulayarak önceki yönetimden çok farklı olduğunu açıklamamızı önerdi. Yeni bir yönetimin, başını derde soktuğunda olduğu gibi sürekliliği göstermeye hiç hevesli olmadığını söyledi. Ayrıca İsrail'in ekonomik ve askeri yardım talepleri konusunda erken ve olumlu bir karar alınmasını önerince Nixon da kabul etti. Bu durum, İsrail'in onaylamadığı her müzakere adımının İsrail'le gerçek bir görüşmeye ulaşmadan, İsrail yardım programlarının bir adım atmasıyla birleştiği bir döngü başlattı.

Olgunlaşan Strateji

Genel ilkelerin tartışılmasından belirli planların sunulmasına kadar dokuz aydan kısa bir süre içinde ilerlemiş olsak da diplomatik açıdan herhangi bir iyileşme görülmemişti. Mısır ile olan ilişkiler de düzelmemişti. En önemli nedenlerden biri, Mısır'la doğrudan temasımızın az olmasıydı ve Nasır sadece ne kadar beklerse tekliflerimizin o kadar iyi olacağı sonucuna varabilirdi. Birkaç ayda bir karşılıksız bir Amerikan hareketi meydana geldiği sürece Sovyet bağlantısı, radikal politikaları ve Amerikan desteği arasında seçim yapmasına gerek yoktu. Sınırlara ilişkin konumumuz, "zafer ağırlığından" "düzenlemelere", oradan da "yetersiz değişimlere" olmak üzere tek bir yönde ilerlemişti. Barışa yönelik kritik mesele için ise radikal Arap ya da Sovyet tarafında buna karşılık gelen herhangi bir değişim gerçekleşmemişti. Aynı zamanda Sovyetler Birliği, bir çıkmaza karşı kaybedecek çok şeyi olduğunu henüz algılamamıştı; tek yaptığı, eleştirilerini Nasır'ın eleştirilerine eklemekti. 23 Aralık'ta, iki ay bek-

ledikten sonra Sovyetler, nihayet aslında 1967 sınırlarını desteklemiş oldukları 28 Ekim'deki teklifimize cevap verdi. Teklifimizi reddetmişlerdi. Dobrinin ise Orta Doğu görüşmelerinin durduğundan ve hiçbir ilerleme kaydedilememesinden şikâyet ediyordu. Moskova, Orta Doğu'nun, Kanal'da tartışılan konulardan biri olmasını istediğini söyledi çünkü bu tür sorular sadece gerçekten "en üst düzeyde" ele alınabilirdi. Ona mevcut formülasyonlarımıza ekleyecek çok az şey kaldığını söyledim. Çoğu zaman olduğu gibi, Sovyetlerin kendilerine bu kadar fazla güvenmesi bizi kurtarmıştı. Dörtlü-Güç'ün yanı sıra İkili-Güç görüşmeleri de son bulmuştu. Şu ana kadar Nixon, uzlaşma için zamanın daha gelmediği görüşüme kesinlikle katılıyordu ancak inisiyatifimiz konusunda belirgin bir emir vermektense enerjisinin tükenmesine izin vermeyi tercih etmişti.

Kış boyunca Başkan'ın Kongre'ye sunacağı ilk Dış Politika Raporu'nun hazırlanmasına ilişkin görüşlerini yansıtmaya çalıştım. Kamuoyu beklentilerini düşürmek için ilk taslakta Arap-İsrail çatışmasının "zorlu" olduğunu söyleyen bir cümle vardı. Dışişleri Bakanlığı, bu umutsuz görüşün, tüm çabalarını azalttığını savunarak protesto uğultularının çıkmasına izin verdi. Savaşmak yerine 18 Şubat 1970'te yayınlanmış olan son versiyonda, cümleyi Arap-İsrail sorununun "ciddi bir inatçılık unsurlarına sahip" olduğu şeklinde yumuşattım. Bu durum, Orta Doğu uzmanlarını yatıştırmıştı. Bu cümlenin edebi beceriksizliği, huzursuz olan bürokratik uzlaşmayı yansıtıyordu. "Deve, bir heyet tarafından tasarımı yapılmış at'tır" özdeyişine daha iyi bir örnek bulunamazdı.

Fakat diplomatik çıkmazdan sonra altta yatan sorunlar netleşmeye başlamıştı. Tarafların resmi konumları, buzdağının görünen kısmıydı. Ürdün dışındaki Arap devletleri, İsrail ile normal ilişkiler konusunda ya da herhangi bir somut güvenlik tanımında ifade edilen gerçek bir barışa hazır değillerdi. İsrail, muhtemelen ileri sürdüğü barışın tanımına karşılık bile gelmeyen şekilde tüm bölgeleri geri vermeye isteksizdi. Dolayısıyla tarafların pozisyonları arasındaki çatışma zorluydu.

Nasır, 1967'de pervasızlığının sonuçlarından kendisini kurtarmamız için bize güveniyordu. Ama radikal Arap milliyetçiliğinin şampiyonu rolünden vazgeçmeye istekli değildi ki bu da onu neredeyse

tüm uluslararası konularda rahatsız edici bir Amerikan karşıtı konumuna sokmaya zorlamıştı. ABD'nin desteğini almak için en iyi yolun Sovyet şantajıyla olduğu yanılsamasını bırakmaya da hazır değildi. Bu da onu doğrudan bizimle uğraşmak yerine müzakerelerin çoğunu Moskova üzerinden yürütmeye yönlendirdi. Sovyetlere gelince, ya hayal gücü eksikliğinden ya da radikal milliyetçiliğin savunucuları olarak iddialarını sürdürmek için azami Arap taleplerinin katı savunuculuğuna bağlı kalmışlardı. Bu mümkün görünmeyen ittifak için başımızı derde sokmanın hiçbir mantıklı açıklaması yoktu. Bu nedenle 1969'daki tüm çeşitli müzakere planları başlamadan bittiğini kanıtladı.

Ancak bu kargaşa sayesinde Orta Doğu'daki Amerikan konumunun doğal gücü de yavaş yavaş ortaya çıkmış oldu. Biz olmadan kimse barış yapamazdı. Sovyetler Birliği değil, sadece biz, İsrail'e etki edebilirdik. İsrail, Arap askeri baskısına yenik düşmeyecek kadar güçlüydü ve Araplar, İsrail imtiyazlarına karşılık vermeye istekli olduklarını gösterene kadar tüm diplomatik faaliyetleri engelleyebilirdik. Eğer istikrarlı bir şekilde durur ve panik halde kaçmaya izin vermezsek, konumumuzun en önemli yapısı gittikçe daha belirgin hale gelirdi. Nixon, stratejime güvenerek ancak bakanlığın taktiklerine olumlu bakarak (ve sonra iptal ederek) lafı dolandırmıştı. Bu süreçte, kısmen varsayılan bir şekilde, benim tercih ettiğim yolu takip etmeye başladık. Bürokratik çıkmaz, politika olarak tercih ettiğim şeyi elde etmişti: zamanla bir sonuca varmayan yol, en azından bazı Arap liderlerinin, Sovyet silahlarına ve amaçlarına ulaşmak için gerekli olan radikal duruşa güvenmenin faydalarını yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştu. Ne sebeple olursa olsun, zorla bir anlaşma yapmayacağımız belirginleştiğinde, Arap liderler yavaş yavaş bize karşı olan Sovyet baskılarının ve kendi uzlaşmazlıklarının sadece durağanlık yaratabileceğini öğreneceklerdi. Sonunda bize gelmelerinin gerekeceğini düşünüyordum.

Böylece 1969'da, tartışma ve çok fazla tereddüt olmadan Orta Doğu'daki ittifakların daha sonra tersine çevrilmesine ilişkin bir temel atılmıştı. Ama bunu tamamlamak için daha fazla kriz, ızdıraplı bir savaş ve uzun zaman gerekiyordu.

XI
TEDİRGİN İTTİFAK: AVRUPA VE ABD

Avrupa'nın Başarısının İkilemleri

1960'tan bu yana selefinin Atlantik ilişkilerini ihmal ettiğini düşünen her yeni yönetim, bu eksiklikleri gidermeye öncelik vereceğini belirtip daha cesur ve daha yeni programlar vaadinde bulunduysa da hiçbiri hedeflediği belirgin ilerlemeyi gerçekleştirememişti. İronik olarak, harcanan enerji ne kadar büyük olursa problemler de o kadar çoğalıyor gibi görünüyordu.

Bu durum, bir rastlantı değildi. Atlantik ilişkileri hakkında sürekli Marshall Planı'na geri dönen bir nostalji vardı. Ardından coşkulu ve minnettar bir Avrupa'nın karşılık vermesi sonucunda ABD cesur bir teklif öne sürmüş ve büyük bir tasarıyı ayrıntılarıyla açıklamak üzere çok fazla miktarda Atlantik ve Avrupa kurumu ortaya çıkmıştı. Böylece, ABD dış politikasının gizli hayali gerçek olmuştu: Spontan ve otantik bir uzlaşmaya neden olan Amerikan ahlaki liderliği; baskı olmadan iş birliği; ulusal çıkar ve güç politikasının "modası geçmiş" kavramlarının uzaklaştırılması.

Savaş sonrası yılların ortaya çıkardığı bu atmosferde, Avrupalıların tutumlarının göründüğü kadar yeni olmadığı görüşü göz ardı edilmişti; bu tutumlar, katı ulusal çıkar duygusuyla oldukça uyumlulardı. Yeni yaklaşımın pratik sonucu, güçsüz ve harap olmuş bir kıtanın mütekabiliyet gerektirmeden korunmasını, ekonomik yardımda bulunulmasını ve teknoloji alanında ilerlemesini sağlamaktı. Yine de Amerikan liderleri için bu deneyim, uluslararası ilişkilerin ide-

al modelini temsil ediyordu. Cömertliğin, hegemonyayı katlanılabilir kılarken kabul edilebilir olarak yorumlandığını hiç düşünmediler. Sınav, "yeni" Atlantik ilişkisinin oluşum yıllarında değil, duyurulan hedeflerine ulaşıldığında ortaya çıkacaktı. Daha sonra Avrupa, ekonomik gücünü ve politik özgüvenini geri kazandığında ve Avrupa ülkeleri kendi görüşlerinde ısrar edecek bir konumda bulunduğunda, başka bir deyişle onlar için gerçek seçenekler var olduğunda, yeni bir dönemin doğuşuna mı yoksa geleneksel kalıpların yenilenmesine mi katıldığımızı anlayacaktık.

1960'lar bu test döneminin habercisi olmuştu. Açıkça görülüyor ki Atlantik iş birliği ve Avrupa entegrasyonunda önemli yeni kurumlar ortaya çıkmıştı. İstişare, diğer tüm dış politika ilişkilerimizden daha yoğun ve gerçekçiydi. Avrupa ekonomik entegrasyonu, bazılarının korktuğu gibi onlara zarar vermek yerine dünya ticaretine ve ABD ihracatına yardımcı oluyordu. Avrupa -her zaman tercih ettiğimiz rotalarda olmasa da- siyasi birliğe doğru ilerliyordu. Aynı zamanda, 40'ların hedeflerine ulaşılması yanlış anlaşılmalara ve gerginliklere katkıda bulunmaya başlıyordu. Avrupa daha da güçlendikçe, daha da iddialı hale geliyordu; istişareler, sadece bir uzlaşım sağlamakla kalmayıp, gittikçe daha fazla bir şekilde farklılıkları ifade etme aracı haline dönmüştü. Atlantik bölgesinde milliyetçiliği geçersiz kıldıklarına inanan Amerikalı liderler, "Marshall Planı'nın büyük günleri" olarak adlandırılan şeyi teberru ederek şüphesiz başarısını bile aşan bir nostaljiyle donatarak tepki gösterdiler.

Ancak doğası gereği, uluslararası ilişkilerdeki yeni yapılar sadece uzun aralıklarla yapılabilir; başarıları erken tekrarları engellemektedir. Aslında bireysel bir güç gösterisini klişe haline getirme girişimleriyle tehlikeye girebilirler. Kaçınılmaz bir şekilde savaş sonrası Avrupa şekillendikçe, Atlantik ilişkileri daha sıradan, sorunlar ise daha az belirgin hale geldi. Paradoksal olarak Atlantik iş birliğinin en başarılı zamanı kurum idari hizmetlere yoğunlaştığında olmuştu; hedef "tasarımsal" olduğunda sertliğe dönüyordu. Bu durum, Nixon yönetiminde de farklı değildi. Yakın zamandaki selefleri gibi, hedefleri, en mütevazı olduğunda en başarılıydı: güven oluşturmak, istişareyi vurgulamak, Avrupa birliklerini konuşlandırmalarımızın arkasındaki iç uzlaşmayı sürdürmek ve Avrupa entegrasyonunu Avrupalıların giri-

şimlerine bırakmak. Yine de o dönemde "müttefiklerimizi ihmal etmekle" suçlanmıştık. Daha sonra geleneksel "yeniden canlanmayı" hedeflemeye karar verdiğimizde, hem seleflerimizin hem de haleflerimizin ikilemine karşı çıkmıştık: hiç kimse dış politikayı soyut bir psikolojik gerçekleşme arayışına dayandıramazdı.

Nixon yönetiminin ilk yıllarında Batı İttifakı, Avrupai kökenli olan girişimler nedeniyle fermente olmuştu: Wilson'ın İngilizlerin Ortak Pazar'a girmesini sağlama çabası, Brandt'in Ostpolitik'i, de Gaulle'ün ve daha sonra Pompidou'nun Amerikan bağlantısını yeniden kurma konusundaki ilgileri. Büyük bir atılım hedeflememiştik ama sessizce İngiltere'nin Ortak Pazar'a kabul edilmesini teşvik etmiştik. Ostpolitik ve Berlin müzakerelerinin nihai başarısı için rolümüz belirleyiciydi. Fransa ile olan iş birliğini önemli ölçüde geliştirdik. Ayrıca Amerikan askerlerinin Avrupa'da konuşlanmasını, Kongre'nin bu sayıyı azaltmaya yönelik amansız çabalarına karşı başarıyla savunmuştuk.

Başkan'a bir bilgi notuyla yaklaşımımızı özetledim. Mart 1970'te yazılmıştı ama burada da uygundur. Nixon bana, Avrupa entegrasyonundaki ilerleme ışığında Atlantik meselelerinde Amerikan liderliğinin hâlâ gerekli olup olmadığını sormuştu. Açıkçası güvence istiyordu. Arthur Vandenberg'in, Avrupa ile eşi benzeri görülmemiş ittifakımıza iki partinin de destek veren kuşağının inançlarıyla büyümüştü. Nixon'ın sorusu, muhtemelen ikinci bir dönem için ayakta durmama konusundaki ara sıra ortaya çıkan derin düşünceleriyle aynı kategorideydi. Siyasi geleceğini sorduğunda vazgeçilmezliğinin onaylanmasını istiyordu. Avrupa ile ilgili olarak, siyasi stajyerliğine itimat yazısını tekrar onaylamamı benden duymayı bekliyordu: Amerikan liderliği merkezi olarak kaldı.

Bu kararı yorumlamak için herhangi bir fikir açıklamak zorunda kalmamıştım; bu kendi inançlarımın özüydü. Amerikan ağırlığına ve liderliğine hâlâ ihtiyaç duyulduğunu savunuyordum çünkü tüm ekonomik ilerlemelerine rağmen Avrupalılar, kendi içlerinde birlik ve beraberlik sağlayaymış, iç istikrarda başarıya ulaşamamış ve Sovyetler Birliği'nin gücüne denk gelmeye çalışmamışlardı. İttifak birliğinin ABD'den üç şey istediğini vurguladım.

Öncelikle Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerimizde temkinli olmamız gerekiyordu. Eğer çok aceleci olursak Avrupa ülkeleri bir ABD-Sovyet anlaşmasından korkabilirlerdi. Bu da belki de ihtiyat noktasının ötesinde, SSCB ile kendi düzenlemelerini yaparak korunmak için inisiyatiflerini artırmalarına neden olurdu. Ama çelişkili bir şekilde ABD, Soğuk Savaş'ın siperlerinde kalsaydı aynı şey olabilirdi. Bu durumda Avrupalı liderlerin, mücadeleci süper güçler arasında "arabulucu" olarak kamuoyuna çıkmaları gerekecekti. ABD, ortak savunmaya olan çıkarı korumak için yeterince güçlü; müttefiklerimizin Moskova'ya gitmesini önlemek için yeterince esnek olarak Sovyetler Birliği'ne karşı dikkatli bir politika izlemek zorunda kaldı.

İkincisi, istişarelerde titiz olmak zorundaydık. Müttefiklerimiz, SALT gibi müzakerelerde, hayati çıkarlarının korunacağından emin olmak zorundaydı. Eğer kendi sicilimiz kusursuz değilse, karşılığında Avrupalıları müttefikler arasında yüksek standartlara da getiremezdik. Üçüncüsü, ya Yürütme'deki mali sıkışıklığın zorlamasıyla ya da Kongre'nin içinde bulunduğu bu yeni izolasyon nedeniyle Avrupa'daki Amerikan askerlerinin tek taraflı olarak azaltılmasından kaçınmak zorundaydık. Bu durum, liderliğimizin çok önemli bir sınavıydı çünkü sebepleri ne olursa olsun önemli ölçüde azaltım NATO'yu ciddi şekilde baltalayabilir ve Sovyetler Birliği'ne boyun eğmeye yönelik eğilimleri artırabilirdi.

Bu ilkeler, Atlantik müttefiklerimizle olan ilişkilerimizde uygulamak istediğimiz ilkelerdi. Her zaman başarılı olamadıysak da Nixon yönetiminin ilk birkaç yılı, cesaret verici gelişmelere tanık olmuştu.

İstişareler

Nixon'ın 1969 başlarında Avrupa'ya yaptığı ilk seyahatte verdiği sözlere sadık kalarak sonraki aylarda müttefik uluslarla yoğun bir istişare sürdürdük. Mart 1969'da Nixon, Kanada Başbakanı Pierre Trudeau ile Washington'da bir araya geldi. Kanada'nın NATO ile ilişkileri her zaman özel bir karaktere sahipti. Avrupa ülkelerinin aksine, doğrudan tehdit edilmemişti; ABD'nin aksine, ortak savunmada belirleyici olamazdı; Kanada'nın savunmaya ilişkin katkısı, Avrupa'nın büyük güçlerinin ya da ABD'nin katkısına kıyasla marjinal

olacaktı. Kanada'nın bağları bu nedenle her şeyden önce güçlü bir sembolik karaktere sahipti. Bazı askeri güçler tedarik ederek kolektif güvenlik ilkesini sürdürmeye hazırlanıyor ve aynı zamanda gerginliklerin gevşetilmesine yönelik önlemleri fazlasıyla tercih ediyordu.

Kanada'nın bir nebze kendi halinde olmasına liderliğinin üstün niteliği de eklense de yine de askerî açıdan katkısıyla orantısız bir durum ortaya çıkıyordu. Küresel bir dış politika yürütüyordu; uluslararası barış gücü çabalarına katılmıştı; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki diyaloğa yapıcı bir katkı sağlamıştı. Aynı zamanda Kanada'nın ABD ile özel bir ilişkisi vardı. Kanada'nın ticaretinin üçte ikisi bizimleydi; ekonomisinin bizimkine bağımlılığı Kanada'da önemli bir iç konu olacak kadar büyüktü. Kanada aslında Avrupa'dakilerden farklı olsa da kendi karmaşıklıklarını yaratan kararsızlıklarla kuşatılmıştı. Durumu, hem ABD'yle yakın ekonomik ilişkileri hem de ara sıra olan tiz bir bağımsızlık jesti gerektiriyordu. Somut olarak bu durum, Amerikan pazarlarına olan ihtiyacının ayrımcı ekonomik önlemleri empoze etme arzusuyla sürekli gerginlik içinde olması anlamına geliyordu; ortak savunma lehine olan içgüdüsü, bir tür uluslararası belirleyici olarak savaşın dışında kalma isteğiyle çelişiyordu. Karşılaşmaya yönelik iç zorunluluklarla harekete geçerek iş birliğinin gerekliliğine inanan Kanadalı liderler, olağanüstü beceriyle kullandıkları manevra için dar bir marja sahiptiler.

Nixon ve Trudeau'nun birbirleri için ideal olduğu söylenemez. Eski bir Quebec ailesinin oğlu ve zarif, zeki, esrarengiz, entelektüel biri olan Trudeau, Nixon'ın tüm içerlemesini, onun görüşüne göre her zaman ona tepeden bakmış olan "züppelere" karşı uyandırmaya mecburdu. Trudeau'nun sosyal yaşamdan belirgin bir şekilde keyif almasına dudak büküyordu; savunmaya ve Doğu'ya karşı genel tutumunun yumuşak olduğu konusunda eleştiriye meyilliydi. Hal böyle olunca birlikte olduklarında Trudeau, Nixon'a herhangi bir küçümsemeyle davranmıyordu ve Nixon da Trudeau'ya uyum sağlayarak ona hem saygı hem de ilgi gösteriyordu. Gözle görülür bir gerginlik olmadan birlikte çalıştılar. Önlerindeki sorunları çözdüler ve her biri kendi başkentine varana kadar daha az cömert olan kişisel yorumlarına geri dönmediler.

İlk karşılaşmaları bir istisna değildi. Trudeau, Nixon'ın anti ba-

listik füze savunmasındaki konumunu desteklemişti. Kanada'yı NATO komutasından çıkaracağına ilişkin raporlar asılsız çıkmıştı. Ekonomik meseleler uzmanlara devredilmişti. Sık sık istişarede bulunulmaya karar verilmiş ve gerçekten de bulunulmuştu. ABD-Kanada ilişkileri, ulusal çıkarların kişisel sempatiden çok daha önemli olduğunu göstermişti.

Mart 1969'un sonunda Başkan Eisenhower'ın ölümü, aralarında Charles de Gaulle'ün de bulunduğu Avrupalı liderlerden oluşan bir yıldızlar geçidini Washington'a getirmişti. De Gaulle, Fransız bir tuğgeneral üniformasıyla gelmişti. Nixon, karşılamam ve Beyaz Saray'ın iletişim sisteminin hizmetinde olduğunu söylemem için beni Fransa Büyükelçiliği'ne göndermişti. Londra'da dört yıl ikamet etmiş olmasına rağmen İngilizceyi hiç kullanmamış olan de Gaulle, İngilizce cevap vererek minnetini göstermişti: "Başkanınıza çok nazik bir adam olduğunu söyleyin."

Nixon ile de Gaulle, son defa olduğu daha sonra ortaya çıkacağı üzere Oval Ofis'te buluştular. Toplantı öncesinde Nixon'ı, "Wilson hükümetine karşı General'in mevcut sert tutumunu paylaştığınıza dair herhangi bir fikir belirtmekten" -Soames olayının geçmek bilmeyen akıbetinden dolayı- kaçınması gerektiği şeklinde uyarmıştım (bkz. IV. Bölüm). De Gaulle aslında Nixon'ı bir ay önce Paris'te konuların çoğunu kapsayan geniş bir ufuk turuna çıkarmıştı. Yeni bir not eklemişti, Almanya ile iş birliğini sağduyu sınırının ötesinde taşımaya dair bir uyarı. Nükleer reaktörler için zenginleştirilmiş uranyum üretmeye yönelik bir santrifüj süreci için yakın tarihte imzalanan Anglo-Alman Anlaşması'na karşı çıkmıştı. Bunun, Almanya'nın nükleer kulübe girmesine yönelik bir fırsat olmasından korkuyordu; bu yüzyılda Avrupa'yı iki kez parçalamış olan tahrik hırsını yeniden uyandırmamaya özen göstermeliydik. Nixon, Fransa ve Almanya arasında yakın ve dostane bir ilişkinin sürdürülmesini umduğunu sakin bir şekilde belirtti.

Bu durumuyla de Gaulle'ün melankolik bir çekilme havasında olduğu görülüyordu: kendi eylemlerine izleyici olma ve artık şekillendiremeyeceğini bildiği bir gelecek hakkında kuramsal olarak konuşma gibi hâlleri, birkaç hafta sonraki emekliliğinin habercisiydi. Birkaç hafta önce Bonn'da Şansölye Kiesinger'in bana anlattığı dokunaklı bir

hikâyeyi anımsattı ve buna dayanarak de Gaulle'ün Devlet Başkanı olarak daha uzun süre hizmet etmeyeceğini tahmin ediyordu. Kiesinger'e göre, düzenli istişarelerden birinde de Gaulle, Fransız-Alman ilişkilerini şu şekilde tanımlamıştı: "Biz ve Almanlar birlikte çok şey yaşadık. Vahşi hayvanlarla çevrili ormanlardan geçtik. Güneşle kavrulmuş çölleri aştık. Genellikle rekabetçi, çok yakın zamanda iş birliği içinde her zaman gizli bir hazine arayarak karla kaplı zirvelere tırmandık. Artık öğrendik ki gizli bir hazine yok ve bize sadece dostluk kaldı."

Cenaze aynı zamanda o zamanlar İngiltere Savunma Bakanı olan eski bir dost Denis Healey tarafından gündeme getirilen temel bir savunma konusunun tartışılması için bir fırsat olmuştu. Healey ve ben birbirimizi her ikimizin de stratejik sorunlar üzerine yazmış olduğu zaman olan 50'lerin ortasından beri tanıyorduk. Zeki ve sosyaldi, olağanüstü derecede bilgiliydi ve tartışmalarda amansızdı. Dur durak bilmeyen zekâsı bazen hayranlarının asimile edebileceğinden daha hızlı bir şekilde pozisyonlarını değiştirmesine neden oluyordu. Ama çoğu politikacı gibi o da o anın durumuna çok iyi uyum sağlardı, her zaman yapıcı ve teşvik ediciydi.

Healey bana, Batı Avrupa ülkelerini NATO'nun içinde gruplandırıp savunma konularına ilişkin birlikte hareket etmeyle ilgili tutumumuzu sorduğu özel bir mektup yazmış ve savunma konusunda yapılan bir Avrupa grup toplantısında ilginç bir soruyu gündeme getirmişti. Bürokrasimizdeki ve dışarıdaki "bütünleşmeciler" Avrupa ekonomik birliğini tutkuyla tercih etmişlerdi; aynı zamanda büyük ihtimalle İttifakı bölmeye yönelik savunma alanında bir Avrupa kimliğine şiddetle karşı çıkmışlardı. Tam tersinin daha olası olduğunu düşünmüştüm. Ekonomik konularda Avrupa ve Amerika bir ölçüde rakiplerdi; dahası, rekabet için herhangi bir risk ya da ceza yoktu. Askeri alanda Amerika'nın desteği olmadan Avrupa'nın daha iyi olacağına dair akla yatkın bir durum yoktu. Hayati çıkarlarımız tamamlayıcıydı; bağımsızlık eyleminin cezası eziciydi. Savunma alanındaki bir Avrupa kimliğinin, ben de dahil olmak üzere tüm önde gelen Amerikalıların memnuniyetle karşıladığı Avrupa ekonomik birliğinden daha az bölücü olacağını düşünmüştüm. Ancak bağımsız sonuçlara vararak Avrupa, savunma çabalarını güçlendirme gereğini görebilirdi.

Meselenin çok önemli olduğunu düşündüğümden Healey'e cevap vermeden önce Başkan'a danışılması gerektiğine karar verdim:

> Bazı ABD yetkilileri... başlıca gerekçelerini Amerikan karşıtı bir oluşumu mümkün kılacak şekilde Fransa etrafında kümelenmiş bir Avrupa grup toplantısının üçüncü bir güce dönüşebileceğini belirtiyorlar...
>
> NATO'da daha tutarlı bir Avrupa çatısı yaratma çabalarının kısa vadeli sorunlar ortaya çıksa da yine de işimize yarayacağını düşünüyorum. Avrupa'nın kendi içinde birlik olması, Avrupa ile eşit düzeyde ve daha uzun vadede iş birliği yapmamız konusundaki temenninizle oldukça tutarlı olacaktır.

Bu nedenle böyle bir oluşumun Fransa'yı izole etmek için bir yol olarak kullanılmaması şartıyla Healey'e genel olarak olumlu tepkimizi bildirmeyi önerdim. Diğer Avrupalılara "daha güçlü ve daha birleşik bir Avrupa çatısının daha adil ve dolayısıyla daha üretken bir Atlantik ortaklığı yaratacağını" söylemeye hazırdık. Nixon bu yaklaşımı onayladı. "Avrupa grubu" yavaş yavaş şekilleniyordu ancak savunma konusuna dair herhangi bir Avrupa uzlaşması henüz ortaya çıkmamıştı. Bunun nedeni, Avrupa'nın siyasi yapısına ilişkin anlaşma olmamasıydı. Fransa, NATO'ya dahil olmayan birleşik bir Avrupa çatısının kurulmasını istese de İngilizlerin Ortak Pazar'a üyeliği konusunda İngilizlerin girişimine göre hareket edilmesi gerektiğini de göz ardı edemezdi. Başkan'ın kararı ne olursa olsun, Amerikan bürokrasisi bu meseleye kayıtsız kalmıştı; planı zayıf bir şekilde desteklemiş olsa da mümkün olan her yerde bunun uygulanmasına gizlice karşı çıkmıştı. Diğer Avrupalılar ise kararsızdı. Teoride, birliği tercih ediyorlar ancak NATO içinde bir Avrupa kimliğini ifade etme girişiminin ABD'ye Avrupa'daki ordu teşkilatının azaltması için bir bahane vereceğinden korkuyorlardı.

Bu tutumlar, İttifak'ın yirminci yıldönümünü kutlamak üzere Washington'da bir araya gelen Dışişleri ve Savunma Bakanları toplantısında belirginleşti. 9 Nisan'da Başkan'a yolladığım bilgi notunda Nixon'a, Avrupa'da Amerikan askerlerinin bulundurulmasına devam edileceği konusundaki kararlılığımızı ve ABD'deki Kongre desteği için müttefiklerimizden katkı gelmesi gerektiğini vurgulaması yönünde tavsiyede bulundum. İkincisi, Başkan'ın, Sovyetlerin tavrı yumuşadığı için detantın eli kulağında olduğunu ve Sovyetler Birliği

ile mevcut koşullardan ziyade anlaşmayla ilgili somut kısımları irdelemeye hazır olduğumuzu da belirtmesi gerekiyordu. Üçüncüsü, Avrupa içi düzenlemelerle ilgili olarak, NATO'ya üye olan Avrupalıların kendi aralarındaki iş birliğinin geliştirilmesi için çaba sarf etmelerini dile getirmesi de önemliydi. Yine de belirli bir yaklaşımın arkasında durmaktan da imtina etmemiz gerekiyordu; ne Fransa'yı izole etmeye yönelik herhangi bir çabaya dahil olmalıydık ne de İttifak dışında anlaşma yapanları özel ödüllerin beklediği fikrini yansıtmalıydık.

Her şeyden önce Başkan'ı "bu ittifakın güvenliğinin, yalnızca dış saldırılara karşı fiziksel güvenliğini değil, ülkelerimizin toplumlarımızdaki sorunlarla başa çıkma kabiliyetini de kapsayacak şekilde yorumlanması gerektiği" ilkesinin altını çizmesi için teşvik ettim. Savunmanın ötesinde ortak bir çıkar algısı geliştirmek için Pat Moynihan'ın Modern Toplumun Zorlukları Komitesi için ilham vermiş olduğu fikri destekliyordum. Modern sanayi ulusları olarak hepimiz çevreyi koruma ya da ulaşımı iyileştirme sorunlarını paylaşıyorduk ve yaşam kalitesinin artması için kesinlikle Batılı ülkelerin kaynaklarından ve hayal gücünden yararlanılabilirdi. Buna ek olarak, istişarelerin artmasına ilişkin kararlılığı hakkında somut açıklamalarda bulunması için Başkan'dan, altı ayda bir yapılan Dışişleri Bakanları toplantılarının arasında en az bir defa olmak üzere Dışişleri Bakan Yardımcılarının da toplantı yapmasını önermesini tavsiye ettim. Özellikle Doğu-Batı ilişkilerinde olmak üzere daha uzun vadeli planlamalar yapmaya odaklanabilirlerdi. Bu önerileri kabul eden Nixon, Nisan 1969'da yaptığı etkili bir konuşmada tüm bu hususları Kuzey Atlantik Konseyi'ne sundu.

Yıllarca ABD'nin yeteri kadar ilgi göstermediğini ve istişarede bulunmadığından yakınan müttefiklerimizin tekliflerimizi coşkuyla benimsemesi beklenebilse de bu durum, psikolojik açıdan gizli eğilimlerin görmezden gelinmesine yol açabilirdi. Çünkü ittifakın "istişare" isteği pratikte Amerika'nın hareket özgürlüğünü sınırlama arzusu anlamına geliyordu; müttefiklerimizin hepsi kendi hareket özgürlüklerini kısıtlamaya eşit derecede hazır değildi. Fransa'nın "bağımsızlık" arayışına rastlayan siyasi planlama mekanizmasına daha ulusal bir politikayı savunan Federal Almanya Cumhuriyeti kayıtsız kalmıştı. Modern Toplumun Zorlukları Komitesi, NATO'nun bu tür mese-

lelerle ilgilenmek için tasarlanmadığı yönündeki itirazla karşılaşmıştı; Nixon'ın Avrupa gezisi sırasında tüm müttefik liderleri -özel olarak belirttiği hususlardan alakasız şekilde- ortak savunmanın genç nesillere artık yeterince ilham vermediğini dile getirmişlerdi.

Bu nedenle Nisan ayındaki anma konferansının nihai bildirisi son derece mahfuz tutulmuştu. Bildiride, ülkelerin Dışişleri Bakan Yardımcılarının periyodik olarak toplantı yapmaları ve kendi toplumları için daha iyi bir ortam oluşturmaları için ister uygun uluslararası kuruluşların faaliyetleriyle ister başka türlü şekilde ülkelerin kendi aralarındaki "görüş ve deneyim alışverişinin nasıl geliştirebileceğinin "incelenmesi" için Başkan'ın yaptığı önerinin "değerlendirilmesi"ne yönelik çağrıda bulunuluyordu. Avrupa'nın büyük Amerikan girişimleri konusunda kararsız olduğu açıktı; kendi eylem özgürlüğünü kısıtlamadıkları sürece Amerikan taahhütlerini memnuniyetle karşılamışlardı. Aynı zamanda yeni yönetim, Avrupa'ya olan vaatlerimizi genişletmek bir yana, bu ülkede giderek artan bir isteksizlikle karşı karşıya kalmaya başlamıştı. Nixon döneminin geri kalanında bu sığlıkta gezinmek zorunda kalacaktık.

De Gaulle'ün Ayrılışı ve Avrupa Birliği

Aslında 1969'da, bize miras kalan Atlantik İttifakı'ndaki gerilimin çoğunu etkisiz hale getirmeyi başarmıştık. Nixon'ın, de Gaulle'e olan saygısı karşılıklıydı. De Gaulle, şüphesiz temel prensiplerini değiştirmemiş olsa da artık bu prensipler için çok sert baskı yapmıyordu. Nixon'ın onuruna Fransa'da resepsiyon verilmesi, de Gaulle'ün Amerikan Büyükelçiliği'ndeki akşam yemeğine katılmasının yanı sıra Başkan Eisenhower'ın cenazesine gelmekle gösterdiği nazik jest, önceki gerilimlerin hafifletilmesine yardımcı olmuştu. Fransız-Amerikan ilişkilerindeki gelişme, dolayısıyla Anglo-Amerikan özel ilişkisi Avrupa'ya, İngiliz üyeliği için daha az engel teşkil ediyordu. Cumhurbaşkanı de Gaulle 27 Nisan 1969'da aniden istifa ettiğinde bu eğilimler hızlandı. Aslında ikincil konularda, biri Fransa'daki yerel yönetim yapısı, diğeri Senato reformu ile ilgili olmak üzere, iki referandumda yenilgiye uğramıştı. Bu gibi konularda istifa etmek, her iki referandumun en azından kısmen de olsa de Gaulle'ün görevden ayrılma bahanesi sunmak üzere düzenlendiği şüphesini uyandırmış-

tı. Onu iktidara getiren krizlerin gerektirdiği etkileyici becerileri sergilemiş, yeni siyasi kurumları konsolide etmişti. Yurt içindeki Fransız özgüvenini ve daha önce Fransa sömürgesi olan ülkelerdeki prestijini sürdürürken Fransız Afrikası'ndaki sömürgelerinden çekilmişti. Ancak yeni başlayan iç savaşın üstesinden zar zor gelerek Fransa'ya, Avrupa ve Batı İttifakı politikalarında merkezi bir rol vererek Fransız gururunu yeniden kazanmıştı. ABD'ye karşı çıkması büyük ölçüde Fransız özgüvenine ilham kaynağı olma amacıydı.

Ama 1968'deki öğrenci ayaklanmaları de Gaulle'ü sarsmıştı. Bunun ardından gelen zorluklar, kendi vizyonuyla ilgili gördüğü büyüklükte değildi. Büyüyen bir ekonomiyi sağlama almak, sınırlı kaynaklarla ilgili çatışan iddialara ilişkin anlaşmazlığı çözmek, bürokratik bir devleti organize etmek ve yönetmek; tüm bunlar, kahramanca figürlerden ziyade, yarı hor bir şekilde "levazım subayları" olarak adlandırdığı görevlerdi. 17 Nisan referandumları, korktuğu otoritenin yavaş yavaş silinmesi yerine dramatik bir şekilde ayrılma fırsatı sunmuştu. Sonrasında de Gaulle emekli olup Colombey'e gidince her şey yalnızlıktı. Herhangi bir siyasi figür görmedi, herhangi bir resmi bildiri yapmadı, anıları üzerinde çalıştı ve ölümünü bekledi.

De Gaulle'ün istifasıyla Başkan'a sonuçların ne olduğunu anlatan bir mektup yolladım. Georges Pompidou'nun daha karmaşık bir politik durumda de Gaulle'ün halefi olarak ortaya çıkmasını bekliyordum. De Gaulle, ılımlı bir iç program ile sağa, bağımsız dış politikasıyla da sola hitap ederek partilerin üstünde yer almayı başarmıştı. Gelecekte büyük olasılıkla Fransız siyasetinin, "aşırı solda büyük, iyi organize edilmiş Komünist Partisi ile olumlu programlara çok az imkân tanıyan dar bir mutabakatın yönlendirdiği sol, merkez ve sağ partilerin sürekli değişen bir karışımı" ile nitelendirileceğini düşündüm. Tarzın daha uyumlu olabilmesine rağmen Fransız dış politikasının özünde çok az değişiklik olacağını tahmin etmiştim. Ancak uzun vadede şu şekilde düşünüyordum; "Fransız dış politikasıyla yaşamak, bizim için daha zor olabilirdi. Diğer Batı Avrupa demokrasilerinde çok yaygın olduğu gibi, daha az kararlı bir hükümette, sol partiler istemedikleri dış politika girişimlerini veto etme pozisyonuna geçebilirlerdi." Eğer tamamen yanlış değilse de en iyi ihtimalle bu öngörülerin prematüre olduğu ortaya çıktı. Pompidou'nun, en azın-

dan acımasız bir hastalıktan ızdırap çekene kadar (1974'te öldü), güçlü, kararlı ve baskın bir Cumhurbaşkanı olduğu ortaya çıkmıştı.

De Gaulle'ün ayrıldığı sırada Dışişleri Bakanlığı altında yürütülen kurumlar arası bir çalışma, Pompidou'nun de Gaulle'ün İngiltere'nin Ortak Pazar'a üyeliğine karşıtlığından yavaş ve göze batmayan bir şekilde uzaklaşacağını öngören kapsamlı bir analitik yazı hazırlamıştı; hâlihazırda de Gaulle ile başlamış olan ABD ile ilişkileri iyileştirecekti. Fransız Cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası sırasında herhangi bir inisiyatif kullanmamayı önerdim. Bunun yerine, "ABD'nin Fransa ile daha yakın siyasi ilişkiye pratik içerik sunma çabaları üzerine" genişlemeye devam etmeli ve "NATO'ya karşı daha katılımcı bir Fransız tutumuna yönelik her türlü eğilimi ihtiyatlı bir şekilde" teşvik etmeliydik.

Pompidou'nun Alain Poher'e karşı zafer kazandığı cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turundan kısa bir süre sonra Paris Büyükelçimiz Sargent Shriver ile Pompidou'nun ABD'ye olası bir ziyaretini görüşmek üzere bir araya geldik. En basit çözüm olarak, Ocak ya da Şubat 1970'te ABD'yi ziyaret etmeyi kabul eden de Gaulle'ün yerine Pompidou'nun geçmesini önerdim. Shriver, Pompidou'nun nabzını yoklayacak ve sonra resmi bir davetiye gönderilecekti. Shriver'a, Başkan'ın Fransa'yla askeri iş birliği olanaklarını araştırma konusunda yardıma hazır olduğunu söyledim. Başkan, "NATO teolojisi"nin ABD ile Fransız askeri iş birliğindeki bir ilerlemenin önünde durmasına izin vermezdi. Nükleer alanda sınırlı iş birliği olasılığı bile dışlanmamıştı.

Fakat Pompidou'nun resmi ziyaretinden önce Ağustos 1969'da Nixon, Asya ve Romanya ziyaretinden dönerken Pompidou ile tanışma fırsatım oldu. Başkan, Başbakan Wilson'a bilgi vermek için İngiltere'de bir havaalanında durdu ve ben de Pompidou ve Kuzey Atlantik Konseyi'ne (ve Xuan Thuy ile de görüşmek üzere) bilgi vermek için ayrıldım. Şansölye Kiesinger birkaç gün içinde Washington'a gelecek ve brifingini orada alacaktı.

Pompidou, Nixon'ın beni Paris'e göndermesi jestinden dolayı minnettarlığını dile getirdi. Daha sonraki temaslarımda olduğu gibi Fransız liderliğini büyük ölçüde şekillendiren önemli eğitim ku-

rumlarından olan *grande école*'den mezun olanların belli belirsiz küçümseyici tavrına rağmen o her zaman için kibar ve son derece etkileyici birisiydi. Asyalıların gelecekleri için daha büyük bir sorumluluk üstlenmeleri gerektiği konusundaki Nixon'ın Guama Doktrini'ne olan desteğini ifade etmişti; bunun Avrupa için de geçerli olması gerektiğini düşünüyordu. 1970'in başlarında ABD'ye olan daveti prensipte kabul etmişti. Eğer istersek Vietnam konusunda yardımcı olmaya istekliydi. Üstelik bizi rahatsız etmek için fırsat kollamayacağını da açıkça belirtmişti.

De Gaulle'ün ABD'ye ya da İngiltere'ye karşı mesafeli politikalarının ön şartı, Eylül 1969 seçimlerinin sonucu olarak Brandt hükümetinin Batı Almanya'ya gelişiyle her koşulda ortadan kayboluyordu. Brandt'in, İngiltere'nin Ortak Pazar'a katılmasını desteklemesi kayıtlara geçmişti; Doğu'ya yönelik yeni politikası (Ostpolitik) Almanya'nın daha bağımsız ve daha ulusal bir seyir izlemesine yol açmıştı. Tüm bunlar İngiltere'nin Avrupa'ya katılımının Fransızlar için daha cazip görünmesini sağlamıştı. Bu nedenle 2 Aralık 1969'da Avrupa Ekonomik Topluluğu hükümet başkanlarının bir toplantısında, Topluluğun, Fransa'nın da aynı fikirde olmasıyla İngiltere ile müzakere etmeye ve "genişleme bağlamında" siyasi iş birliğini düşünmeye hazır olduğu açıklandı.

Böylece yıl sonunda ABD, uzun süreli hedeflerinden biri olan Avrupa birliğinin genişlemesi ile karşı karşıya kalmıştı. Yirmi yıldır, birleşik bir Avrupa'nın Atlantik ilişkilerini kolaylaştıracağı, yüklerimizin büyük bir kısmını paylaşırken kaçınılmaz bir şekilde uyumlu politikaları takip edeceği varsayılmıştı. Avrupa entegrasyonunun sonuçlarının kendiliğinden ortaya çıkacağını hiç düşünmemiştim. Para ve ticaret politikasındaki farklılıklar hâlihazırda giderek daha belirgin olmaya başlamıştı. Siyasi açıdan birleşmiş bir Avrupa'nın kendi düşüncelerini diğer alanlarda da dile getirme olasılığı daha yüksekti. 11 Aralık'ta gerçekleşen bakanlıklar arası toplantıda, Doğu-Batı görüşmeleri ve Ortak Pazar'ın güçlendirilmesinin korumacı etkileri gibi sorulara dair daha iddialı Avrupa tutumlarıyla karşı karşıya kalacağımızı fark ettim.

Fakat bu tür sorunlara kafa yormak bir lükstü çünkü onlar başarının sonuçlarıydı. Avrupa birliği konusundaki "düşük profilimiz" İn-

giltere'nin umutlarını önemli ölçüde artırmıştı; Avrupa içi kavgalara katılmayı reddetmemiz hem Avrupa hem de Atlantik ilişkilerini güçlendirmişti. Şüphesiz önceki Amerikan "liderlik" politikasının lafını sakınmaz taraftarları kısıtlamamızdan mutsuzlardı.[1] Nixon'dan gelen bir soruya cevap olarak 29 Aralık'ta Başkan'a şunu yazdım:

> Avrupa'daki "düşük profilimize" ilişkin birtakım eleştiriler mevcut. Buna göre, Avrupa için en iyisi olarak düşündüklerimiz doğrultusunda Avrupa'nın iç ilişkilerine etkin bir şekilde müdahil olma yönünde bir önceki yönetimin politikasını devam ettirmemiz gerektiği ileri sürülüyor. ABD'nin ivme sağlamadığı sürece, özellikle Rus korkusu uyaran şey büyük ölçüde ortadan kalktığı için Atlantik'in her iki yakasından bir grup akademisyen, eski yetkili ve gazeteci Avrupa birliği hareketinin son bulacağını düşünüyor.
>
> Aslında Avrupa ile ilişkilerimiz ölçülemez bir şekilde gelişmekte. Avrupa seyahatinizde başlattığınız ve Avrupalıların kendileri için ne istedikleri ve Avrupa'yı etkileyen önemli konularda büyük ölçüde iyileştirilmiş bir istişare sürecine dayanan gözden geçirilmiş yaklaşım son derece başarılı olmuştur. Tipik bir örnek, elbette Fransa ile daha önce bozulan ilişkiyi tersine çevirmenizdir. Şahsen doğru yolda olduğunuzu düşünüyorum ve bu da farklı siyasi açılardan Avrupa'daki sayısız temaslarım tarafından doğrulanmaktadır.

1969'da Atlantik bölgesi ülkeleri iç sorunlarla giderek daha fazla zapt edilmişti; biz Vietnam'la, Avrupa ise değişen hükümetler, ekonomiler ya da Avrupa entegrasyonuyla. Ayrıca İttifak'ın tüm üyelerinin önünde durmak tamamen yeni bir meydan okumaydı: Doğu ile olan ilişkileri -sistematik olarak ilk defa- geliştirmeye çalışırken güvenlik nasıl sağlanacak ve dayanışmamızı bir detant politikasıyla nasıl bağdaştıracaktık.

Ortak Savunma: Amerikan Algısı

NATO savunmasına ilişkin tartışmalara üç konu hâkim olmuştu. Birincisi, 1967'de Amerikan baskısı altında NATO tarafından resmen kabul edilen "esnek tepki" stratejik doktrininin geçerliliğiydi. İkincisi, özellikle daha büyük bir Avrupa çabasının mümkün olup olmadığı konusunda Avrupa ile ABD arasındaki ortak savunma "yükünün" tahsisiydi. Üçüncüsü, Avrupa'da konuşlandırılacak Amerikan kuvvetlerinin sayısıydı.

Esnek tepki stratejisi, Fransa'nın NATO komutasından çekilmesinin ardından Savunma Bakanı Robert McNamara tarafından NATO'ya kabul ettirilmesi anlamına geliyordu. 1950'lerde İttifak'ın askeri stratejisi topyekûn misilleme tehdidine dayanıyordu; Avrupa'ya yapılacak her saldırıya, ABD büyük çaplı bir nükleer saldırıyla cevap verecekti. Sovyetlerin nükleer stokunun büyümesi ile ABD -kaçınılmaz olarak- başka seçenekler ve daha geniş bir seçenek yelpazesi arıyordu. Esnek tepki doktrinine göre, eğer gerekirse büyük çaplı bir savaşa başvururduk ancak bu noktaya ancak konvansiyonel silahlardan başlayarak ve tehdidin boyutuna göre farklı aşamalarla nükleer silahlara geçerek sadece kademeli bir şekilde gerginliği tırmandırarak ulaşabilirdik.

Strateji, Avrupalı müttefiklerimiz tarafından aşırı huzursuzluklarla ve sadece beş yılı geçen bir tartışmadan sonra kabul edilmişti. Bunu, ABD'nin nükleer güçlerini kullanma konusundaki isteksizliğinin belirtisi olarak -gerektiği gibi- görüyorlardı. Nükleer savaşa başvurma konusunda ispat edilmiş isteksizliğin Sovyetlerin konvansiyonel kuvvetlerdeki dengesizliği sömürmesine neden olabileceğinden korkuyorlar ve nükleer savaş tehlikesini azaltan bir stratejinin geleneksel saldırganlığı daha olası hale getirebileceğinden endişe ediyorlardı.

McNamara'nın görüşleri, hâlâ hükümetimizde yaygındı. 17 Haziran 1969'da Başkan'a şu uyarıda bulundum:

> Hükümette, stratejik duruşumuz (ve taktiksel nükleer duruşumuz) ile konvansiyonel savaş fikrinden caydırmak veya bu tür bir savaşın üstesinden gelmek arasında çok az ilişki olduğuna dair güçlü bir görüş var gibi görünüyor. Bu görüş, iki sonuca dayanıyor gibi: (a) eğer sadece elde edilmesi olası olmayan inandırıcı bir ilk saldırı imkânımız varsa stratejik kuvvetlerimiz konvansiyonel savaşın caydırıcılığına katkıda bulunabilir ve (b) Avrupa'daki taktiksel nükleer savaş muhtemelen bizim yenilgimizle sona erebilir; dolayısıyla geleneksel duruşumuzdaki zayıflıklara karşı bir tedbir olarak taktiksel nükleer silahlara bel bağlamamızı gerektirecek herhangi bir durum yok.

Ama eğer bu düşünceler doğruysa neredeyse çözülemez bir ikilemle karşı karşıya kalırdık. Eğer stratejik kuvvetlerimize başvurmak çok riskli olursa ve eğer taktiksel bir nükleer savaş muhtemelen bizim yenilgimizle sona ererse o zaman da Avrupa'yı savunmak-

tan vazgeçmek zorunda kalabilirdik. Hiç şüphesiz -birçoğunun da iddia ettiği gibi- birleşik nüfusları ve gayri safi milli hasılaları, Sovyetler Birliği'nin en az üç katı olan ulusların Varşova Paktı'na karşı geleneksel bir savunma yapabilecekleri tartışılabilirdi. Esas zorluk, ABD de dahil olmak üzere İttifak'ın hiçbir üyesinin bu çabayı göstermeye hazır olmamasında yatıyordu. (10 Eylül'de yapılacak NSC toplantısına hazırlık olarak, yakın çalışma ekibim, Avrupa'nın geleneksel savunmasının ek maliyetinin yalnızca ABD için yılda 12 milyar dolar olacağını tahmin ediyordu, tam da Kongre, savunma bütçemizde ciddi kesintiler yapılmasında ısrar ederken.) Avrupalıların kendi çabalarını, sürekli geleneksel bir savunma sağlamak için gerekli miktarda herhangi bir şekilde artırabilme ihtimali de yoktu. Detanta yönelik ilerleme göstermeleri için yurt içinde baskı altındaydılar; savunma harcamalarına ilişkin büyük bir artış politik olarak imkânsızdı. Ayrıca konvansiyonel kuvvetlerindeki herhangi bir artışın Amerikan kuvvetlerinin daha da azalmasını teşvik edeceğini düşünüyorlardı. Onlara göre, sonuç, geleneksel savunma olanaklarında herhangi bir artış olmadan azaltılmış nükleer korumaydı.

Probleme bu şekilde bir bakış açısı Başbakan Wilson'ı, Nixon'ın Avrupa ziyareti sırasında savunma harcamalarında büyük bir artışa yol açmaması koşuluyla yeni bir stratejik doktrinin tarafında olduğunu doğrulamaya yönlendirdi. De Gaulle'ün, Sovyetlerin "Batı"ya yöneleceklerine dair şüpheleri de aslında aynı görüşü yansıtıyordu. De Gaulle, Sovyetler başlangıçta bir başarı kazanmanın tadına varsa bile ABD'nin, Batı Avrupa'yı kaybetmeyi engellemek için -stratejik silahlar da dahil olmak üzere- tüm gücünü kullanmaktan başka seçeneği olmadığını düşünüyordu. Bu nedenle de Gaulle, konvansiyonel bir birikimden ziyade ABD'nin çıkarlarını algılayamama ihtimaline karşı bir tedbir olarak kendi küçük stratejik gücüyle daha çok ilgileniyordu. Kabaca ifade etmek gerekirse, Avrupa'daki en baskın görüş, karadaki konvansiyonel güçteki eşitsizliğin tolere edilebilir ve hatta cazip geldiğiydi çünkü Avrupa'nın savunulması en nihayetinde ABD'nin stratejik nükleer silahların kullanılmaması yönündeki caydırıcılığına dayanıyordu.

ABD hükümeti 1969 yılında, NATO stratejisini yeniden incelemeye soyunmuştu. Özü itibarıyla önümüzde dört seçenek vardı:

• Avrupa'da bir "tuzak teli" olarak hareket etmeye yönelik sembolik bir Amerikan kuvveti.

• Avrupa'nın nükleer olmayan kısa vadeli (doksan gün) savunmasına sahip geleneksel bir savunma duruşu. (NATO'nun mevcut stratejisi.)

• Daimî Varşova Paktı kuvvetlerine karşı nükleer silahlara başvurmadan Avrupa'yı süresiz olarak savunmaya yeterli olabilecek konvansiyonel kuvvetlerle sürdürülebilir bir savunma.

• Genel seferberlik altında Varşova Paktı tarafından yapılabilecek bir saldırıya karşı koymamızı sağlayabilecek tamamen geleneksel bir savunma.

Bu dört stratejiyi analiz ederken, kısıtlamalarımız önemli ölçüde belirginleşmişti. Tuzak teli düşüncesi reddedilmişti. Nükleer savaş başlatıp başlatmayacağı konusunda temkinli bir karar almak için zaman kazanmak zorunda olduğumuz mecburiyetle çelişiyordu ve ifade ettiği azımsanmayacak sayıda birliklerin geri çekilmesi Avrupalı müttefiklerimizin moralini bozardı. Avrupa'nın sürdürülebilir bir şekilde geleneksel olarak savunulması da reddedilmişti. 10 Eylül'deki NSC toplantısından önce Başkan'a, Genelkurmay Başkanlığı dışındaki tüm kurumlarımızın, NATO müttefiklerimizin bu stratejiye direneceğine inandıklarını belirtmiştim çünkü Avrupa'da uzun süreli bir kara çatışması Avrupa'nın savunulmasında nükleer güç kullanma niyetimizin güvenilirliğini yıpratabilirdi. Bu durum, dördüncü seçenek için daha doğruydu; topyekûn savunma. Dört stratejinin bütçe maliyetlerinin analizi, seçeneklerimizi daha da sınırlıyordu. Sürdürülebilir bir geleneksel savunma bizi ya yurt içindeki tüm yeni programlardan vazgeçmeye ya da eğer Başkan, kendisini, hâlihazırda taahhüt ettiği yurt içi programlarla (yardım reformu, gelir paylaşımı ve kentsel toplu taşıma) sınırlandırırsa %4'lük bir ek vergi koymaya zorlardı.

Müttefiklerimizin hassasiyeti ve bütçe kısıtlamaları, dolayısıyla bizi doksan günlük bir geleneksel savunma teşebbüsünün mevcut stratejisini tekrar doğrulamaya zorlamıştı. Fakat herhangi bir yakın inceleme onun temel boşluğunu ortaya çıkarmıştı. Çalışmalarımız, ABD'nin doksan günlük direnme politikasıyla bile her önemli ikmal maddesi kategorisinde yeterli stoka sahip olmadığını gösteriyordu. Direnme gücümüz ise kuramsal bir ortalama sayıyla değil de en düşük düzeydeki kritik stokla belirlenecekti. Hangi kritik kalemin stokta az kaldığı tahminini Pentagon'dan sağlamaya yönelik bir giri-

şim o kadar kafa karıştırıcı bir oyalamaya neden oldu ki doksan günden önce bazı önemli kalemleri tüketeceğimiz belliydi. Silahlar standardize edilmediğinden, bir müttefikin rezervlerini diğerine yardım etmek için kullanması da mümkün değildi. Buna ek olarak, hiç kimse NATO'nun ikmal seviyelerini bir bütün olarak değerlendirememişti çünkü her müttefik tüketim oranlarını farklı hesaplıyordu. Hangi kriterlere göre kullanılırsa kullanılsın, NATO'nun kendi hedeflerini yerine getirmekten uzak olduğu açıktı; durum epey karışıktı.

Seleflerimiz gibi biz de müttefiklerimizi savunma harcamalarını artırmaları için cesaretlendirerek bu sorunla başa çıkmaya çalıştık. 28 Mayıs'ta NATO Savunma Planlama Komitesi toplantısına hazırlık yapan Mel Laird, müttefiklerimizi 1971'den 1975'e kadar yılda ortalama %4 oranında NATO'ya olan katkılarını artırmaları için yetki istedi. Laird'in tavsiyesini desteklemiştim ve Başkan da onaylamıştı. Yine de müttefikler sabit bir yüzdeyi kabul etmeyeceklerdi; hesaplanması için baz alınacak herhangi bir rakamı belirtmeden "ılımlı" bir artışı taahhüt etmekten daha ileri gitmeyeceklerdi. Bunu yerine getirmek için gereken gerçekçi bir stratejinin yokluğunda, pratik bir çözüm de bulmanın imkânı yoktu. Bu durum bugün bile hâlâ çözüme kavuşmamıştır.

İlk bakışta -aslında ikinci bakışta da- yeni stratejik koşullar göz önünde bulundurulduğunda, Avrupa'ya vaat edilen Amerikan askerlerinin önemi konusunda çok az tartışma yaşanabileceği görülmekteydi. Nükleer eşitlik bitmek üzereyken, kıtadaki -Amerikan ve Avrupalı- kara kuvvetlerinin önemi de artıyordu. Fakat üzerimizdeki tüm baskılar ters yönden gelmişti. Avrupa'ya olan askeri birlik taahhütlerimiz, Vietnam depreminin artçı şoklarından etkilenmişti. Bu durumu sorgulayan Senatör Mansfield, Senatör Fulbright ile diğerleri, küresel açıdan aşırı derecede yayılmamızın bir başka örneği olarak savaş riskini göze aldığımızı düşünmüşlerdi. Yakında Senato'ya bu hususta resmi kararlar sunacaklardı. Askerî açıdan bağımsız olan Avrupalıların İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden yirmi yıl sonra bile hâlâ kendi savunmaları için yeteri kadar askeri güç toparlayamamaları konusundaki kızgınlıklarını da dile getirmişlerdi. Ayrıca ödemeler dengesinin gitgide aleyhimize olması, kısmen Avrupa'daki asker sayımızın azaltılması neticesinde döviz arbitrajına ilişkin maliye-

ti de olumsuz şekilde etkilerdi. Dolayısıyla bir kısır döngü ortaya çıkıyordu: ABD'de askerleri geri çekme baskısı ne kadar fazla olursa, Amerikan'ın geri çekilmesini haklı göstermesinler diye müttefiklerimizin ordu teşkilatlarını büyütme isteksizlikleri de o kadar artardı.

Aslında ABD, Johnson yönetimi sırasında yetersiz bir şekilde maskelenmiş bir geri çekilme süreci başlatmıştı. 1967-1968'de bir tümenin bir kısmıyla Hava Kuvvetleri'nin bir kısmı ABD'ye geri dönmüştü; toplamda yaklaşık 60.000 asker eve getirilmişti. Geri çekilen bu birliklerin ekipmanının bir kısmı stoklarda bırakılmıştı ve hızlı bir şekilde geri dönmeye yönelik hava taşıma kapasitemizi göstermek için periyodik uygulamalar yapılıyordu. Ancak bu adımlar önemli noktayı kaçırmıştı: Avrupalılar, imkanlardan ziyade ABD'nin Avrupalıların savunmasına olan bağlılığını yerine getirme isteğini gittikçe daha fazla irdeliyorlardı. Sadece hava taşıma kapasitemizi değil aynı zamanda politik irademizi de sorguluyorlardı.

Johnson yönetiminin -kısaltması Redcoste olan ("Avrupa'daki Maliyetlerin Azaltılması")- uyguladığı bu tek taraflı azaltma programının, yönetimin üzerindeki yükü önemli ölçüde "hafiflettiği" ortaya çıkmıştı. Üstelik savaşa da olumsuz etkisi olmamıştı. Akabinde bir eğilim baş gösterdi. Bu kesintilerin kümülatif etkisi, bir zamanlar hayal edilebilecek en şişirilmiş ordu yapısına sahip olduğumuzu veyahut ordunun muharebedeki etkinliğinin ne kadar düşük olduğunu ve hiçbir küçültmenin bunu etkileyemeyeceğini gösterecekti. Nixon yönetiminin sorunu, müttefiklerimizi daha fazlasını yapmaya teşvik ettiğimiz zamanlarda gerçekleşen uzun vadeli azaltımlarla nasıl başa çıkılacağıydı.

Bu noktada Melvin Laird'in göz kamaştırıcı gösterisine tanık olduk. Müttefiklerimizden, harcamalarını yılda %4 artırmalarını isteyen Laird, üç ay sonra tek taraflı olarak NATO içinde kendi kesintilerini yapmaya karar verdi. 1969 Eylül başlarında Laird, bir saldırı uçağı gemisi, altı denizaltı savunma uçak gemisi ve kırk sekiz destroyer (şu anda Pasifik kıyısında rafa kaldırılmış halde) ile NATO'ya taahhüt edilen deniz kuvvetlerinin azaltılmasını önerdi. Ayrıca NATO'ya atanan Ordu Stratejik Rezerv birliklerinin ve -siyasi açıdan daha da önemlisi- kriz durumunda NATO'ya dönmesi gereken 24. Piyade Tümeni'nin teyakkuz unsurlarını da azaltmayı öner-

di. Laird başka bir anlamlı cümle daha ekledi: "Hâlihazırda ilan edilen ve gözden geçirilen savunma harcamalarının azaltılması sonucunda NATO'ya bağlı gücümüzde daha fazla değişiklik yapılması gerekebilir." Temelde Laird, NATO'nun sadık bir destekçisiydi. O zaman neden NATO güçlerini bu kadar düşüncesiz ve etkileyici bir şekilde kesmek istiyordu?

Asıl sebep garip bir şekilde Laird'in savunma bütçesini ve bununla beraber NATO'nun savunma kapasitesini de sürdürme endişesiydi. Laird, Nixon'ın göreve başlarken karar verdiği kesintilerin üzerine savunma bütçemizi en az 5 milyar dolar azaltması yönünde Bütçe Dairesi'nden (Direktör Yardımcısı James R. Schlesinger'in temsil ettiği) ve Kongre'den gelen baskılar altındaydı. Laird, hükümet içinde ve dışında büyük bir seçmen kitlesinin NATO'dan yararlandığını hesaplamıştı. Eğer savunma bütçesindeki genel kesintilerin NATO'yu anında etkileyebileceğini gösterebilirse, azaltmaya yönelik baskıları hafifletebilir ya da en azından bunları kontrol altına alabilirdi. Yürütme ya da Yasama organında bütçe kesintileri için en iyi yolun onları mümkün olduğunca zahmetli hale getirmek olduğuna karar verdi. Bunun doğru bir değerlendirme olduğu kanıtlandı.

Ama bu stratejinin başarılı olması için soğukkanlılıkla yürütülmesi gerekiyordu, ki Laird'in de bu konuda asla eksiği olmazdı. Laird'in manevrası ne kadar inandırıcı -başarı için asıl gerekendi- olursa, NATO'daki konumumuzla ilgili kargaşa da o denli artıyordu. Laird'in tavsiyelerini Nixon'a ilettiğimde şu notu yazdım:

> Aslında ABD'nin Avrupa'daki taahhütlerinde kesinti yapacağı bu durumlar NATO'da diğer göstergelerin de olduğu bir zeminde açıklanacaktır. Denizaşırı yerlerdeki personelin azaltılması ve Bakan Laird'in çeşitli yorumları bir eğilim çerçevesinde ele alınacaktır... Bu azaltımlar nedeniyle etkililik ve hazır olma durumunun hâlihazırda gerçekleşmiş olması elbette daha ileri bir istişare sorununu gündeme getirmektedir...

Durum üzerinde kontrolü sağlamak için azaltma meselesinin alenen veya NATO içinde daha fazla tartışılmasını yasaklarken "hâlihazırda neler olduğunu Başkan'a açıklayan bir notu" da hazırda bekletttim. Ayrıca NATO istişaresi için de tavsiyelerde bulunan bir yönergeyi 17 Eylül'de bakanlıklara gönderdim.

Ama Laird benim için çok hızlıydı. İlk tavsiyesinden on gün sonra Başkan'a, başka azaltmaların da ihtimal dahilinde olduğunu belirttiği önceki iletişimindeki şifreli uyarıyı bize hatırlattığı bir başka bilgi notunu gönderdi: "Mevcut durum şimdilik bu şekilde. Ayrıntılı analizimiz tamamlandıktan sonra NATO'ya bağlı donanma kuvvetlerimizde daha fazla değişiklik yapılması gerekiyor. Bu azaltmaların, Avrupalılar tarafından, NATO güçlerinin mevcut seviyelerde korunması gerektiği konusundaki ifadelerinizle tutarsız olarak yorumlanması muhtemeldir." Laird aslında Başkan'a ya savunma bütçesini artırmasını ya da Avrupalı liderlere verdiği sözden dönmesini söylüyordu.

Laird, on gün içinde başka bir kesinti ihtiyacını ortaya çıkarmak için neler olabileceğini ya da başlamak için maksadını Beyaz Saray'a neden bildirmediğini açıklamadı. Başkan'ı, savunma bütçesini artırmaya zorlamak için Avrupalı askeri birliklerin azaltılmasını kullandığı açıktı. Garip bir detay eklemek için Laird Genelkurmay Başkanlığı'nın bu kesintilerin ABD için ek riskler oluşturacağına da inandığını kabul ediyordu: "Komutanlara katılıyorum ancak SEA'daki [Güneydoğu Asya] vaatlerimiz ve mevcut sıkı mali durum göz önüne alındığında, bu kesintilerin yapılması gerektiğine inanıyorum." Başkomutan'a, (Kongre muhalefeti nedeniyle yapmaya isteksiz olduğu) savunma bütçesini artırması için ya da parayı Güneydoğu Asya'dan alarak böylece Vietnam'daki müzakere esnekliğini azaltması için şantaj yapıldığına dair hiç şüphe yoktu.

Laird, galip bir konuma ulaştığında savaşı devam ettirmek sadece kayıpları artırırdı. Laird planını uygulamaya devam etti. Ama bir şekilde tek taraflı kesintilerin tekrar olmayacağından emin olmak için çabaladım. 19 Eylül'de Başkan'a, Laird'in kararlarını ve komutanların itirazlarını özetleyen bir mektup yazdım. Beyaz Saray'ın ve diğer kurumların Laird'in kararlarında biraz ses çıkarmasını sağlamak için NSC sisteminde Savunma Programı İnceleme Komitesi'ni (DPRC) kurmayı önerdim. Nixon kabul etti. Komite aslında oluşturulmuş ve bazı yararlı işler de yapmıştı. Tüm bunlara rağmen Beyaz Saray, dış politikada sağladığı kontrolü hiçbir zaman savunma politikasının kontrolünde elde edemedi. Laird çok uyanıktı; Genelkurmay'daki kuvvet komutanları, önceliklerinin kendilerinin dışında karar verilmesi konusunda çok şüpheciydiler, biz de genel jeopolitik stratejinin tasarımı ve yürü-

tülmesiyle oldukça meşguldük. Fakat eğer DPRC savunma politikasını tüm toplumu kapsayacak tarzda şekillendiremezse, tek taraflı adımlarda bir fren görevi görebilirdi. Laird, Ekim ayında tartışmaya geri döndüğünde bu durum iyice ortaya çıktı. İhtiyat birliklerinde azaltma ve NATO müttefiklerimize bu olasılıkla bağlantılı bir atıfta bulunulmasını önerdi. Daimî bir geri çekilme süreci izlenimi yaratmayalım diye Başkan'a bu azar azar uygulanan yaklaşıma son vermesi için ısrarla tavsiyede bulundum. Nixon kabul etti. O andan itibaren NATO güçlerimizde tek taraflı olarak kesintileri önlemeyi başardık.

Siyasi sürecimizin inceliklerine alışkın olmayan müttefiklerimiz, tüm bunların aslında kendi iyilikleri için olduğunu hemen anlamadılar. Yeni DPRC'nin 21 Ekim'deki ilk toplantısında, Genelkurmay Başkanı General Wheeler, müttefiklerimizle çok zor zamanlar geçireceğimizi tahmin etmişti. Dolayısıyla, Laird'i değil, bütçeyi kısanları suçluyordu. Tahmini doğru çıkmıştı.

NATO Genel Sekreteri Manlio Brosio 14 Kasım'da Washington'u ziyaret etti ve Amerika'nın askerlerini azaltırken Avrupa'nın kuvvet seviyelerini artırma olasılığı hakkında kötümser bir konuşma yaptı. Ayrıca İttifak'ın Sovyetlerle karşılıklı asker azaltımı konusundaki görüşmelere artan bir ilgisi olduğunu da bildirdi ve her halükârda ABD geri çekileceği için Sovyetlerin bazı tavizler vermesi karşılığında NATO'nun önceden belirlenmiş bu asker azaltımlarımızı kullanacağını ileri sürdü.

Dürüst olmak gerekirse Laird'in asıl amacına ulaştığı belirtilmelidir. Çeşitli seçmen gruplarını o kadar korkutmuştu ki bütçesi o zamana kadar olan en düşük seviyeye inmişti. Uzun vadede bu durumun NATO'ya ve ABD'nin savunma pozisyonuna büyük yararı olmuştu. Fakat 1969'da tutarlı ve yeni bir NATO stratejisine yönelik beklentilerini kesinlikle karmaşıklaştırmış ve müttefiklerimizle endişeli zaman geçirmemize sebep olmuştu.

Öncelikli olarak Laird temel bir konuya dikkat çekmişti. Bütçe kısıtlamalarının dış politikamızı zayıflatmakla tehdit ettiğine dair çok az şüphe vardı. Ertesi yıl aynı ikilemler tekrar ortaya çıktı. Haziran 1970 itibarıyla 1972 mali yılı için bütçe planlaması verimli bir şekilde işlemeye başlamıştı. Bütçe Dairesi (şimdiki adı İdare ve Büt-

çe Dairesi veya OMB) 76 milyar dolarlık bir savunma bütçesi öngörmüştü. Mel Laird, benim desteğimle müthiş manevra gücünü ustalıkla kullanmaya başlamıştı. 79 milyar doları, daha aşağısı olamayacak asgari rakam olarak kabul etti; eğer 3 milyar dolar kesmek zorunda kalsaydı, Başkan'a, sonuçların kaygı verici olacağını yazdı. Laird'in bütçe taleplerinin karşılanmaması halinde en vahim sonuçları betimleme dehası bozulmamıştı; bilakis geçen yıl içinde elde ettiği başarılarla keskinleşmişti. Dört uçak gemisinin kaybını, iki tümenin etkisizleştirilmesini, en eski B-52S'lerin 130 ila 140'ının kullanım dışı bırakılmasını ve diğer büyük tedarik programlarının iptal edilmesini içeren şaşırtıcı bir azaltma envanteri sundu. (Eğer 3 milyar dolarlık bir kesintinin böyle bir etkisi olduysa o zaman tam bütçeyle bu kadar az sayıda yeni silah satın alınabilmesi şaşırtıcıydı.)

Seçeneklere ve sonuçlarına odaklanmak için Savunma Programı İnceleme Komitesi'ni toplantıya çağırdım. Paul McCracken, Ekonomik Danışmanlar Konseyi Başkanı, 237 milyar dolarlık öngörülen federal bütçenin "finans çevrelerini çok fazla korkutabileceği" ve tam da ekonomik toparlanmanın üzerine gölge düşürebileceği noktada ABD Merkez Bankası'nın moralini bozacağından endişeliydi. O zaman mümkün olan en kötü sonuca varırdık; durgun bir ekonomi ve yeniden alevlenecek olan enflasyon korkusu. McCracken, OMB tarafından önerilenin iki katı olan 6 milyar dolarlık bir kesinti yapılmasını isterken diğer taraftan Savunma Bakan Yardımcısı David Packard ise savunmada yapılacak herhangi bir kesintinin güvenliğimiz için felaket olacağını savunuyordu.

Askeri hizmet verenlerin (kuvvetler) acziyetleri nedeniyle talepleri için mutabakat gerekçesi sunamaması, kararları karmaşık hale gelmişti. Nispeten etraflı savunma bütçelerinin olduğu yıllarda her kuvvet, genellikle teknik olarak uygulanabilir olanlara dayanan kendi favori projelerini kabul ettirmeye çalışmıştı. Genelkurmay Başkanlığı'nın "mutabık kalınmış" görüşleri genellikle tutarlı bir stratejiyle alakası olmayan muhtelif kuvvetler arasındaki saldırmazlık anlaşmalarıydı. Mesai arkadaşlarıma şöyle dedim: "Başkan'a şu hususların açıklanmasını istiyorum: Eğer bunu yaparsanız, sonuçları da bunlar olacaktır. Sovyetlerin askeri gücüne artık zarar veremeyeceksek o zaman stratejik güçlerimiz için doğru seviye neydi? Bu yeni durumun,

Avrupa da dahil olmak üzere Sovyetlerin etrafındaki ülkelerin savunmalarına etkisi ne olacak? Çevre bölgelerin savunulması süresiz olarak sivil halkı yok etme stratejisi üzerine dayandırılabilir mi? Amerika'nın genel bir nükleer savaş başlatma tehdidinin güvenilirliğini yitirdiği bir dönemde diğer tüm birlikleri azaltmak için eş zamanlı baskı altındaydık. Genel amaçlı birliklerimizi azaltıp Kore gibi yerlerden çıkıyoruz. [Bu ifade, denge kurmak amacıyla Kore'den bir tümenimizi çekerek Güney Kore kuvvetlerini güçlendirmemiz planına göndermede bulunuyordu.] Bu bölgeleri nasıl savunacağız? Bu soru Başkan'a sorulmalı. Hangi yönde ilerlediğimizi bilmeli."

Meselenin, üzerinde mutabık kalınmış şekilde Başkan'a sunulması çok zor olmuştu. Hiç kimse NATO doktrinini ve güçlerini çok yakından incelemeyle ilgilenmemişti. ABD'nin nükleer karşılık vermesini Avrupa'nın garanti altına alma arzusu ile bu duruma son çare olarak başvuracağımızla ilgili teminat verme girişimimiz arasında uzlaşma olarak bu tür bir araştırma, konuşlanma uyuşmazlığını iyi vurgulayabilirdi. NATO'nun konvansiyonel stratejisinin ciddi olarak incelenmesi, böyle bir çalışmanın Kongre'nin ve medyanın mevcut görüşünü değiştiremeyeceği ve bu nedenle de tek taraflı azaltımlara bahane yaratabilecek temel kaynaklardaki eksiklikleri ortaya çıkaracağı korkusuyla daha da engellenmişti.

Toplantıdan toplantıya, stratejimizle gücümüzün duruşu arasındaki artan uyumsuzluk konusunu sürekli dile getirdim. Hiç kimse bu gerçeği inkâr etmiyordu fakat hiç kimse de bu konuda bir şey yapmaya istekli değildi. Bir oturumda, planlama belgelerimizde silah kategorisini tanımlamak için kullanılan "marjinal olarak etkili" teriminin tanımını elde etmek imkânsızdı. Meseleyi çözmek için 18 Ağustos 1970'te Nixon'la kuvvet komutanları arasında bir görüşme ayarladım. Bu tür oturumlarda -her zaman olduğu gibi- klasik düzen takip edildi. Her kuvvet komutanı, önerilen bütçede kendine ayrılan payın, "misyonun" yapılması için gereken miktarın neden minimum olduğunu açıkladı. Her biri, bu misyonun hassas durumunu aşikâr olarak saymış ve bunu açıklamamayı seçmişti. Teknik detaylara boğulan Başkan, bu artan belirsizliklerden dolayı argümanların kendilerine mi faydası olduğunu ya da gerekçeli mi olduklarını söylemeye imkânsız gözüyle bakıyordu. Genelde ikisiydi de.

Ertesi gün -19 Ağustos- savunma bütçesini gözden geçirmek üzere NSC üyeleri tekrar toplandı. Tartışma, kesin bir sonuç elde edemeden devam etti. Nixon felsefi açıdan zor olan beyanlarda bulunmuştu ama bu durum bütçe tavanını değiştirmemişti; imkânlarımız en nihayetinde Nixon'ın teşvik edici sözleriyle değil de tavana göre belirlenecekti. Nixon, Kongre'nin daha da ciddi kesintilerini önlemek için "kıt" bir bütçe sunmanın zorunlu olduğunu düşündü. Tartışmada tüm başarılan şey önerilen kesintiyi 6 milyar dolardan 4,5 milyar dolara indirmekti; Kongre daha sonra 3 milyar dolar daha kesti. Nixon'a önsezilerimi bir bilgi notunda ifade ettim:

> Saçma olsa da büyük çaplı bir misillemeye bel bağlayabileceğimiz bir döneme girme tehlikesi içindeyiz. Genel amaçlı kuvvetlerimize bakılması gerekmektedir. Güvenebileceğimiz kuvvetlere sahip olmalıyız. Genel bir nükleer savaşın artık olasılık dahilinde olmadığı ya da makul bir alternatifin bulunmadığı bir durumda yurt dışında bel bağlayabileceğimiz bir güç tasarlamalıyız. Genel amaçlı kuvvetler, müttefikler tarafından görülme şeklimizdir; onlar temas ve gerçekliktir.

Kasım ayındaki bilgi notunda Mel Laird de konvansiyonel savaşın sağladığı imkânlardaki tehlikeli düşüş için endişelendiğini vurgulamıştı.

Laird, Packard ve ben, mevcut bütçenin kapsamadığı yıllar "dışında" kalan yıllardaki yetersizlikleri telafi etmek için elimizden geleni kararlılıkla yapma noktasında birbirimizi teselli ettik. Ne yazık ki şu an için tüm baskılar ters yönde idi. Gönüllü bir orduya yönelme kararı silah alımlarını daha da azalttı. Yeni silahlar için çok daha küçük bir miktar bırakarak nihayetinde askeri bütçemizin yaklaşık %60'ı ödeme ve ödeneklere gitsin diye (Sovyetler Birliği'ndeki %30'dan biraz daha fazlasına oranla) ödeme ölçeklerinde bir artışı zorlamıştı. Ayrıca bu teşvik tedbirlerine rağmen insan gücü sıkıntısı da baş göstermişti. Kasım 1970 itibarıyla Avrupa'daki ABD güçleri, fiili kuvvetin yaklaşık 17 bin altındaydı; bu azaltımın neredeyse üçte ikisi Temmuz ayından bu yana gerçekleşmişti.

Üstelik mevcut güçlerin bile sürdürülmesi artan siyasi engellerle karşı karşıya kalacaktı. Senato Çoğunluk Lideri Senatör Mike Mansfield, Avrupa'daki askerlerimizin önemli ölçüde azaltılmasını haklı kılmak için artık Brandt'in Ostpolitik'ini kullanıyordu.[2] Her gergin-

liğin gevşemesi, bu gevşemeyi mümkün kılmış olan birliklerdeki kesintilere yönelik baskılara yol açmıştı. Bazıları artık gerekli olmadığını düşündükleri için Avrupa'daki Amerikan askeri varlığının azaltılmasını tercih ediyordu; diğerleri ise denizaşırı ülkelerdeki konuşlanmamızı ekonomik açıdan katlanılmaz olarak görüyordu. Senatör Stuart Symington, Dışişleri Bakan Yardımcısı Martin Hillenbrand'a bu konudan şu şekilde bahsetmişti:

> ABD halkı, Avrupa'da sahip olduğumuz maliyetlerde bir azalma görmek istiyor. Onlar ve daha önce konuştuğum tüm ekonomistler bunun ABD ekonomisini önemli ve olumlu yönde etkileyeceğini düşünüyor.[3]

Kongre'de, NATO destekçileri, yük paylaşımı adına eğer Avrupa daha fazla yapmadıysa biz (zorlu ödemeler dengesi sıkıntılarımız yüzünden) daha az yapmalıyız diye ileri sürüyorlardı. "Yük paylaşımı" aslında bütçe baskıları ile aynı objektif sonuca varıyordu: Bu "yük paylaşımı", Avrupa'daki kuvvetlerimizin ve Avrupa güvenliğine olan katkılarımızın azaltılması yönünde bir ara durak idi.

Avrupalı müttefiklerimiz askeri savunmasızlıklarının bilincindeydi ve Amerika'nın geri çekilmesinden korkuyorlardı. Buna, ülkelerindeki savunmalarını genişletmeye dair politik riskler konusundaki tedirginlikleri de eklenince tartışmamızı, kötü bir şey olacağını sezerek izliyorlardı. Aynı anda hem geri çekilmemizden hem de savunmalarını güçlendirmeleri için yapacağımız baskılardan korkuyorlardı. İkilemlerinden kurtulmanın yollarını arıyorlardı ve -en azından orta derecede- iki çare buldular.

Her ikisi de Başkan'ın 18 Şubat 1970 tarihli Dış Politika Raporu'nda bir cümleyle öneriliyordu:

> ABD'nin Avrupa'daki asker sayısının önemli ölçüde azaltılması konusunda gelen öneriler ve kuvvetlerin sayısının dengeli bir şekilde azaltılmasının Doğu-Batı tartışmalarında gündeme gelme olasılığı da dahil olmak üzere temel güvenlik konularında ortak bir anlayışın oluşması, karşı karşıya olduğumuz değişim fırsatlarından faydalanma ve baskılarla makul ve gerçekçi bir şekilde başa çıkma kapasitemizi önemli ölçüde artırabilir.

Enerjik, yetenekli, az kurnaz da olmayan NATO Genel Sekreteri Manlio Brosio, Beyaz Saray personeli tarafından hazırlanan bu ifadeyi, Başkan'ın eyleme geçeceğine dair bir sinyal olarak yorumla-

dı. NATO'nun Amerikan çekilmesini yavaşlatmak için bir savunma incelemesi yapmasını önerdi. NATO'nun Orta Avrupa'daki güçlerin karşılıklı olarak azaltılması için de Doğu ile olan müzakerelere artan ilginin arkasındaki itici güçtü ve nihayetinde karşılıklı ve dengeli güç azaltımı ya da MBFR olarak bilinecekti. Her ikisi de -Brosio'nun Eylül 1970'te Napoli'de özel olarak buluştuklarında Nixon'a açıkça belirttiği üzere- tek taraflı olarak Amerikan kararlarını durduran yöntemler olarak tasarlanmıştı. İki girişimin araştırılıp tamamlanana kadar ABD Kongresi'nin geri alınamaz bir şey yapmayacağı yönünde bir varsayım mevcuttu. Karşılıklı azaltım fikrinin yeniden canlanması, bu belirsiz hedefe tutkulu bir bağlılık değildi fakat -yönetimin cesaretini kırmadığı- tek taraflı Amerikan azaltımlarının önüne geçilmesine yönelik bir girişimdi.

Brosio tarafından önerilen savunma incelemesi 1970'in çoğunu almıştı. Bunun bir parçası olarak, "Avrupa Grubu"nun (bir yıl önce Healey'in inisiyatifiyle kurulan Avrupa Grubu toplantısı) amacı, savunmayı artıracak yeni önlemler programı tasarlamaktı; bu da ABD Kongresi'nde Avrupalıların yeteri kadar rol üstlenmedikleri yönündeki eleştirileri etkisiz hale getirmek içindi. Nixon, Eylül 1970'te Akdeniz gezisinde NATO komutanlarıyla Napoli'de yaptığı bir toplantıda, yük paylaşımına yaklaşımımızın, Avrupa harcamalarının, Amerikan askerlerinin konuşlandırılması için ABD'ye geri ödemeye ilişkin finansal numaralardan ziyade kendi savunmaları için yapılmasını tercih ettiğini vurguladı. Amerikalıların Avrupalılar için paralı asker olarak hareket etmelerini istemediğimiz yönündeki ifadesi mükemmel ve teorik olarak doğruydu ancak Mel Laird'in (örneğin, kışlalarımızın bedelini ödemeye, Amerikan silahları satın almaya ve bütçe maliyetimizin bir miktarını karşılamaya yönelik Batı Almanya anlaşması gibi) bütçe rahatlamasına ilişkin umutsuz girişimine hiçbir şekilde yardımcı olmadı. Mel Laird, NATO güçlerimizi mevcut seviyelerinde korumak ve stratejik cephaneliğimizin modernizasyonu için ana ilkeleri oluşturmakta mucizeler sergiliyordu. Fakat güçlerin azaltılmasının Kongre'de yasalaşması için tüm çabalarımıza ihtiyaç duyulduğunda, NATO'nun modernizasyonu söz konusu olamazdı. Bonn'daki *Washington Post* muhabiri, 5 Ekim'deki yazısında, Başkan'ın yaptığı güçlü açıklamaların Avrupa'nın bu durumla ilgili korkularını dindirmediğini belirtmişti: "Sorunun bir şekilde yok olma-

sı umudu bir tarafa, probleme hafifçe değindikten uzunca bir süre sonra NATO'nun Avrupalı üyeleri, ABD Kongresi'nde ABD'nin, NATO'ya olan bağlılığının tamamen azaltılması yönündeki baskılara karşı çok az zamanları kaldığını fark etmeye başlıyorlar."

Öngörülen askeri bütçe, Kongre ve kamuoyu baskılarının bizi aksi düşünülemez bir şekilde zorladığı yöne dair hiç şüphe bırakmayabilirdi. Bütçenin dolar tutarı öncekinden biraz daha yüksek olmasına rağmen, enflasyon ve gönüllü ordunun maliyetleri sabit dolar açısından önemli bir düşüş yaratmıştı. Müttefiklerimiz başkasının görevini yerine getirmek istemiyorlardı; önemli mali taahhütlerden kaçınan önlemlerle 1970 savunma incelemesini uygulamayı seçmişlerdi. NATO savunma incelemesi Aralık 1970 itibarıyla tamamlanmış ve Kuzey Atlantik Konseyi'ne sunulmuştu. Beş yıl içinde NATO altyapısı (uçak sığınakları, kışlalar, diğer sabit tesisler) için 420 milyon dolar, aynı dönemde ulusal güçlerde iyileştirmeler için yaklaşık 450 ila 500 milyon dolarlık bir meblağ ve diğer bazı mali önlemler için de 79 milyon dolar tutarında toplu bir katkıydı. Bu da yaklaşık bir milyar dolar ya da 5 yıl boyunca yılda 200 milyon dolardı. Bunun ne kadarının gerçekten yeni olduğunu ya da muhasebe değişikliklerini ne kadar temsil ettiğini söylemenin bir yolu yoktu. En iyi ihtimalle savunma bütçemizin neredeyse %1,5'i ile karşılaştırılabilir bir artış söz konusuydu. Bu meblağ, sorunun can alıcı kısmı için çok da önem teşkil etmiyordu. Bunun için söylenebilecek en iyi şey, kesintiler konusundaki mevcut görüşler tersine dönmüştü.

Genel olarak müttefiklerimiz, Varşova Paktı'yla karşılıklı olarak yapılacak güç azaltımlarına bel bağlıyorlardı. Amerikan kuvvetlerini Avrupa'da henüz karara bağlanmamış müzakerelere kadar tutmamız konusunda ısrar edecekler ve yeni silah kontrol anlaşmalarıyla ilgisiz hale getirilebilecekleri iddiasıyla ek harcamalardan kaçınmaya çalışacaklardı. Bu durum yepyeni bir dizi sorunu gündeme getirdi. Tek taraflı Kongre kesintilerinde MBFR'nin fren olarak kullanılmasına itirazım yoktu. Ancak karmaşıklığı ve doğal dezavantajları hakkındaki şüphelerim bir önceki yıldan bu yana hafifletilmemişti. Başkan'a şu şekilde yazdım:

> Karşılıklı azaltımların az sayıda olması olumsuz bir etkiye neden olsa da MBFR konusunda NATO'nun askeri konumunu koruyacak ya da iyileştirecek bir yaklaşım geliştiremedik. Aynı zamanda NATO'ya zarar ver-

meden Pakt seferberliğini ve takviyesini engelleyebilecek pazarlık edilebilir "teminat kısıtlamaları" da tespit edemedik. Sadece doğrulamayla ilgili problemler hakkında düşünmekle yetindik.

Bu şartlar altında NATO stratejisini gözden geçirmeye yönelik 19 Kasım 1970'te yapılan NSC toplantısı, ikilemimizi belli etmekten başka pek bir şey yapamazdı. Stratejik sorunu Başkan'a bir brifing bilgi notuyla tekrar özetledim:

> biz ve müttefiklerimiz, Sovyet saldırganlığına ya da azımsanmayacak kuvvetlerinin dolaylı tehdidine karşı durabilecek kadar güçlü bir şekilde konvansiyonel kuvvetlerimizi muhafaza etmek zorundayız. Biz ve müttefiklerimiz, NATO stratejimiz ve bu imkânı sağlayabilmesi için kuvvetlerimiz üzerinde yeniden çalışmadıkça, yakında Batı Avrupa'nın kademeli olarak "etkisizleştirilmesini" yaşayacağız. Bu durumdan kaçınmak için NATO'nun geleneksel kapasitesini korumaya yönelik güçlü bir şekilde hareket etmeli ve öncelikli olarak bu yeni stratejik durumda mantıklı bir strateji geliştirmeliyiz.

Vietnam Savaşı'nda artan savunma harcamalarına yapılan saldırı 1974 yılına kadar bu çabayı engelledi.

19 Kasım'daki NSC toplantısı alışılmadık derecede ciddi ve önemliydi. Bu sefer bürokratik manevra yoktu çünkü Başkan'ın tüm üst düzey danışmanları önemli konularda hemfikirdiler. Toplantı iki önemli karara yol açtı: Avrupa'daki asker taahhütlerimizin bir başka şekilde ama güçlü olarak yeniden doğrulanması ve askerlerin sayısının karşılıklı olarak azaltılmasına ilişkin meselenin tamamının yeniden gözden geçirilmesi. Avrupa savunmasını geliştirme programı, her ne kadar dağınık ve aslında alakasız da olsa, bu nedenle amacına hemen ulaşmıştı. Aralık ayındaki İttifak Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda Bakan Rogers, Nixon'ın mektubunu okudu. Buna göre, Avrupa'nın savunulmasına ilişkin çabaların artması göz önüne alındığında, ABD, Avrupa'da asker bulundurmaya devam edecek ve Doğu ile müzakere edilen karşılıklı azaltmalar dışında kalan askerlerinin sayısında azaltıma gitmeyecekti.

Olayların doğası gereği bunlar ani felaketleri önlemeye yönelik yeterli geçici önlemler olsa da uzun vadeli bir çare olarak yetersiz kalıyorlardı. Gücünü korumak için tek çaresi, güç azaltımlarını müzakere etmek zorunda olan bir ittifak (tek taraflı kuvvet azaltımı

yönündeki büyük baskıların farkında olan bir düşman mevcutken), özellikle temel kuvvet yapısı yeterli değilken, çok fazla yaratıcı olabilecek bir durumda bulunmuyordu. Her şeyin tekrardan gözden geçirilmesi, Vietnam Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ulusal birliğimizin yeniden kurulmasını beklemek zorunda kalacaktı.

Avrupa'da Doğu-Batı İlişkileri

1969'da, Soğuk Savaş'ın sıkıntılarına ilişkin sabırsızlık Batı'da yaygındı. Tüm liderler barışa bağlılıklarını göstermek için baskı altındaydı; Sovyetler Birliği bu hassasiyetlerden akıllıca faydalanıyordu. Çekoslovakya'nın acımasızca işgalinden aylar sonra Batılı hükümetler, Doğu-Batı ilişkilerinde iyi niyetlerini kanıtlama zorunluluğunu hissederek harekete geçmişlerdi.

Nixon, 1969'un başındaki ilk Avrupa gezisindeki her durakta, Sovyetlerin tekliflerine nasıl cevap verileceği konusuna ilişkin tartışmalarda bulunmuştu. Her lider, SALT müzakerelerini olabildiğince çabuk başlatması ve müzakereler ilerledikçe istişaresinin yapılmasını istemişti; tüketici mallarına yönelik yerel baskılar ve Çin'den gelen dış baskılar nedeniyle Sovyetlerin gerçek bir detanta hazır olduğu su götürmez bir gerçekti. Genişletilmiş mübadeleler ve ticaretin de peşinde koşuluyordu. De Gaulle, Sovyetler Birliği'ne yakınlaşılması konusunu şiddetle ileri sürüyordu. Batı Alman Hür Demokrat Partisi'nin lideri ve daha sonra Dışişleri Bakanı olan Walter Scheel, Haziran ayında Nixon'la görüşmüş ve Avrupalıların artık bir ABD-Sovyet müşterek hâkimiyetinden korkmadıklarına dikkat çekmişti; Avrupa kamuoyunun çoğunluğu yalnızca detantı onaylamakla kalmamış aynı zamanda sürecin bir parçası olmaya çalışmıştı.

Her ne kadar Nixon şüpheci olsa da ki görüşüne katılıyordum, neredeyse hemfikir olunan bu istekler bizim için ciddi bir zorluk oluşturuyordu. Geçtiğimiz yıllarda Amerikan katılığı, NATO'yu her Avrupa ülkesinde tartışmalı bir konu durumuna getirerek ve Avrupalı liderleri Doğu'yla Batı arasında bir "köprü" olarak hareket etmeyi öngören bir detant çizgisine geçmeye zorlayarak Avrupa'daki sola eğilimlilerin eleştirilerinin hedefi haline gelmişti. Asıl gerçek şu ki eğer Amerika uzlaşmazsa, İttifak içinde soyutlanma ve Avrupa'yı ta-

rafsızlığa itme riskimiz vardı. Benzer şekilde, Amerika'da da münakaşacılığımız nedeniyle hırpalanabilirdik ve Vietnam'a ilişkin histeriler diğer politika alanlarına da yayılabilirdi.

Tüm bu nedenler göz önünde bulundurulduğunda, detant ilkesini kabul ederek İttifak'ı bir arada tutabileceğimiz fakat bu istikamette ilerlemek için belirgin kriterler saptayacağımız sonucuna vardık. Nixon, Avrupa'ya yaptığı yolculukta, yönetiminin esaslarını duyurmaktan asla bıkmamıştı: Müzakere çağına hazırdık fakat önemli yüzleşme unsurları geriye kalacaktı; müzakerelerin ortam ile ilgili değil de ciddi ve somut olması gerekiyordu. Bunun için Atlantik birliği ve gücü, hayati öneme sahipti. Sovyetler, diğerlerinden ayrı tutarak seçecekleri bazı müttefiklerle yapacakları bir detant ile İttifak'ı bölme ümidini aklında bulundurmamalıydı. Sovyetlerin kendi sorunlarını seçmelerine, kendi detant tanımlarını empoze etmelerine ya da Batı'yı rehavete düşürmesine izin vermeyen bir gündem oluşturmaya kararlıydık.

En ustalık ve dikkat isteyen problem SALT idi. Nixon göreve başladığında, stratejik silahların sınırlandırılmasının en ısrarcı tutkulu argümanlarından biri, Avrupalıların istediği idi. Nitekim seçenekleri gözden geçirmek ve SALT'ı diğer konularla ilişkilendirmek için 1969'da görüşmeleri ertelediğimizde, birçok Avrupalı lider görüşmelerin aciliyetini vurguladı. Bu durum, kendi açılarından herhangi bir kararı içermediğinden onlar için kolaydı. Mesai arkadaşlarımdan birinin Avrupa gezisinden sonra bana yazdığı gibi, "Ancak askeri sorunları düşünmekten çok daha fazla tatminkâr olduğundan, detanta ilişkin isteğin artması beklenebilir." Fakat kaçınılmaz olan Avrupa kararsızlığı, ısrarla talep edilen müzakerelerin aslında yaklaştığı durumlarda ortaya çıkmıştı. SALT'ın açılışı için bir tarih belirleyip, müttefiklerimizi bilgilendirmeye koyulur koyulmaz, stratejik sonuçları anlamaya başladılar. Sovyetler Birliği ile ABD arasında stratejik silahların sınırlandırılması konusunda yapılan anlaşma kaçınılmaz olarak stratejik eşitliği onaylıyordu. Müzakere için başka bir altyapı olamaz ve aslında brifinglerimiz, Sovyet güçlerinin sürekli büyümesi sonucunda anlaşma olmadan bile paritenin yaklaşmakta olduğunu Sovyetlere göstermekteydi. O zamanlar Hollanda Dışişleri Bakanı olan Josef Luns, Başkan'a, parite nosyonunun bugüne kadar duy-

dukları en şoke edici tekliflerden biri olduğunu söyledi. Benzer şekilde Şansölye Kurt Georg Kiesinger, son yıllardaki stratejik durumu yakından takip etmediğini söylemişti; iki tarafın eşitliğe ne kadar yakın olduğunu anlamak için "düşündürücü" bir sürpriz olarak ortaya çıkmıştı. Müttefiklerimizin şaşırmaları için bir sebep yoktu fakat endişelenecekleri sebepler vardı: Sovyetler Birliği'nin Avrupa Kıtası'nda uzun süredir sahip olduğu konvansiyonel üstünlüğün tehlikelerini artıracak bir stratejik parite zorunluydu.

30 Haziran'daki NATO Konseyi'nin brifingindeki İngiliz temsilci, her iki tarafın silah geliştirme eğilimi göz önüne alındığında bunun görüşme zamanı olup olmadığını sorguladı. Batı Alman Büyükelçisi Rolf Pauls 4 Temmuz'da benimle sohbet ederken tam üstüne bastı: SALT, ABD'nin stratejik üstünlüğünün sonunu getirirdi; Sovyetler Birliği ya kendi takviyeleriyle ya da müzakereler yoluyla avantajımızı ortadan kaldırabilirlerdi. Dünyanın en büyük endüstriyel gücünün bir silahlanma yarışını kaybetmeye mahkûm olacağını düşünmekten hiç hoşlanmadığımı söyledim. Fakat 1960'larda alınan tedarik kararları, teknolojideki eğilimler, Vietnam'ın yarattığı bölünmeler ve herhangi bir yeni stratejik program için Kongre onayı alma konusundaki büyük zorluk nedeniyle Pauls'ün haklı olduğunu biliyordum.

Avrupa'nın verdiği tepkiyi 10 Temmuz'da Nixon'a şu şekilde özetledim:

> SALT'a yönelik asıl coşkunun bir kısmının azalmakta olduğu makul bir tahmindir. Bunun bir nedeni, SALT Anlaşması'nın etkisinin altında yatan kaygıdır. Bazı ülkeler, pariteye dayalı bir anlaşmanın Sovyetler Birliği'ni Avrupa'daki konvansiyonel kuvvetlerde kayda değer bir üstünlükle bırakacağından ve bunun belirgin sonucunun Sovyet saldırılarına karşı caydırıcılığın zayıflayabileceğinden korkuyorlar. SALT ile siyasi meseleler arasındaki bağlantının artık sürdürülmemesi konusunda Almanya başta olmak üzere bazı endişeler mevcut.

Neyse ki Sovyetler Birliği müzakerelerin başlatılması için önerilen tarihi kabul etmeyi erteledi. Bu durum bize kendi iç çalışmalarımızı tamamlama ve Avrupalı müttefiklerimizle tatmin edici bir mutabakat gerçekleştirme fırsatı verdi.

Büyük ölçüde kısmen bize detant için baskı yapmaları ve sonrasında da sonuçlarından önce azalmasıyla ortaya çıkmış olsa da müt-

tefiklerimizin rahatsızlıklarından tamamen kurtulamadık. 4 Temmuz'da Büyükelçi Pauls'ü -yarı şakacı bir tavırla- şu andan itibaren müttefiklerimizin bize teklif ettiklerine daha iyi bir şekilde dikkat etmeleri gerektiği konusunda uyardım çünkü önerilerini kabul edebilirdik. Bununla birlikte, Avrupa için tehlike, detantın sonucu olarak tek taraflı Amerikan imtiyazlarından ziyade stratejik parite koşulları altında Avrupa Kıtası'ndaki güç eşitsizliğinin er ya da geç bir fark yaratacağı gerçeğinden kaynaklanmıştı. Çoğunlukla yerel olmak üzere çeşitli sebepler İttifak hükümetlerinin gönülsüzlüğüne yol açıyordu; üstelik gereken önlemleri de alamıyorlardı; önlem alınmadığı takdirde, giderek daha tehlikeli bir şekilde yaşamaya mecbur kalacaklardı. Hiçbir güvence bunu değiştiremezdi. Fakat birçok konuda müttefikler arasındaki uyumu Doğu-Batı müzakereleriyle senkronize etmek, içinde yaşadığımız dünyayla ilgili üzerinde mutabık kalınmış fikirlere, birlikte başarmayı hedeflediğimiz amaçlara ve ortak savunmanın gerekliliklerine bağlıydı.

Berlin ve Brandt'ın Ostpolitik'i

Komünist dünya ile Batı arasındaki ilişki hiçbir zaman tek tip bir yapıya sahip olamaz. NATO müttefiklerimizin SALT müzakerelerine bariz bir ilgi duymalarına rağmen SALT müzakereleri, ABD ve Sovyetler Birliği ile sınırlı kalıyordu. Berlin, şehir için yasal sorumluluğu bulunan tüm savaş müttefikleriyle ilgiliydi: İngiltere, Fransa, ABD ve Sovyetler Birliği. Berlin teknik olarak askeri işgal altında olduğundan, Batı Almanya'nın müzakere edecek yasal bir statüsü yoktu. Berlin'in özgürlüğünün, paradoksal bir şekilde hâlâ işgal altındaki bir şehir olarak statüsünü korumasına bağlı olduğunu, neredeyse yirmi yıldır devam eden krizler açıkça ortaya koyuyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra yeni bir nesil meydana gelmesine rağmen bu durumun ABD ve Batılı müttefiklerinin Sovyet ve Doğu Alman baskılarına karşı koyabilecekleri tek yasal dayanak olması da çelişkiliydi. 1959'da ve yine 1961-1962'de işgal haklarını sürdürmeye yönelik Batı'nın gösterdiği metanet ve politikanın bir kenarına yapışmayan Kruşçev'in beceriksizliği nedeniyle Berlin özgürlüğünü korumuştu. Fakat hiçbir şey komünist topraklarında yüzlerce kilometre derinlemesine izole edilmiş, tacize maruz, her zaman yeni bir şanta-

ja elverişli olan bir şehrin coğrafi gerçekliğini değiştiremezdi. Savunmasızlığı, Doğu-Batı ilişkilerinin zayıf doğasını sembolize ediyordu; bağlantı konseptimizin öneminin canlı kanıtıydı. Berlin'in özgürlüğünü ancak diğer Sovyet endişeleriyle ilişkilendirerek savunabilirdik. Berlin'le ayrı bir konu olarak ilgilenen herhangi bir politika, Berlin'in askeri savunmasızlığı nedeniyle Batılı müttefikleri, kayda değer bir müzakere dezavantajına sokuyordu.

Berlin sorunu, Nixon'ın başkanlığında neredeyse tesadüfen erken bir vakitte yeniden ortaya çıktı; bu durum, büyük ölçüde 1969'u cumhurbaşkanlığı için seçim yılı yapan Alman anayasal döngüsündeki belirsizliğin sonucuydu. Daha önce de belirttiğim üzere, Federal Almanya Meclisi'nden ve eyaletlerden federal seçmenler, daha önce de olduğu gibi, özel bir oturumla cumhurbaşkanını seçmek için Batı Berlin'de eski Reichstag binasında toplanmışlardı. Aralık 1968'de Sovyet Dışişleri Bakanlığı, ABD Büyükelçisi Llewellyn Thompson'ın oturuma gelmesini resmen protesto etmiş, Johnson yönetimi ise yanıtını halefine bırakmaya karar vermişti. 22 Ocak 1969'da Dışişleri Bakanı Rogers, Başkan Nixon'a Sovyet protestosunu reddeden bir taslak gönderdi. Rogers'ın önerdiği cevaba katılıyordum ama Almanların görüşüne bağlı olarak, 5 Mart'taki Alman cumhurbaşkanlığı seçim tarihine kadar bu cevabı göndermememizi tavsiye ettim. Verimsiz ve potansiyel olarak sert bir iletişim teatisine bağlanmış şeye neden olmak bizim çıkarlarımıza uymuyor gibiydi. Cevap geciktirilmişti.

Bunun üzerine Doğu Almanlar, Berlin'e yapılan sivil trafiğine küçük tacizler başlattı. 28 Ocak ve 11 Şubat tarihlerindeki bilgi notlarında Başkan'a, istifimizi bozmamamız gerektiğini söyledim; Sovyetler Birliği'nin bize meydan okumasının zamanı gelmemişti. Ayrıca Başkan'ı tacizin devam etmesi ya da artması halinde acil durum planlarımız hakkında da bilgilendirdim. Başkan'ın 17 Şubat'ta Sovyet Büyükelçisi Dobrinin ile ilk görüşmesine ilişkin brifingimde şunları önerdim: "5 Mart'ta Berlin'de yapılacak olan Federal Meclis toplantısı ile bağlantılı olarak Sovyet-Doğu Almanya'nın Berlin'e girişle ilgili müdahalesinin, ABD'yi doğrudan ilgilendirmeyen bir mesele olduğu fikrinin, Dobrinin'in görmesinin sağlanması gerektiğinin özellikle önemli olduğunu düşünüyorum." Nixon, 17 Şubat'ta yaptığı top-

lantıda bu noktayı Dobrinin'e açık bir şekilde anlattı. Sovyetler Birliği'nin, daha görev süresinin başlarında olan yeni Başkan'ı test etmeye hazır olmadığını gösteren Dobrinin, Moskova'nın herhangi bir meydan okuma aramadığı yönündeki güvenceyi Başkan'a hemen söyledi.

22 Şubat'ta, Başkan'ın Avrupa'ya gitmesinden bir gün önce Dobrinin bana, Berlin'deki seçimleri iptal etmesi için Kiesinger hükümetine müdahale etmemizi isteyen bir mesaj iletti. Sovyetlerden gelen mesajda, bu durumun bize "gereksiz gerilimlerden kaçınmamızı ve artış gösterme eğilimindeki bir gerginliği kısa kesmeyi sağlayacağını" yazıyordu. Teklifi reddettim; Kiesinger'den böyle bir ricada bulunamazdık. Dobrinin'i tek taraflı eylemlere karşı sert bir şekilde uyardım; uyarımın altını çizmek için tavsiyem doğrultusunda Başkan, Berlin'e giriş yolları üzerindeki ABD askeri trafiğinin artırılması emrini verdi.

Daha önce de bahsettiğim gibi, 27 Şubat'ta Berlin'i ziyaret eden Nixon, Siemens fabrikasında yaptığı bir konuşmada, Berlin'in özgürlüğüne ilişkin Amerika'nın taahhüdünü fazlasıyla vurgulamıştı: "Yanlış anlaşılma olmasın: Herhangi bir yerden gelebilecek hiçbir tek taraflı hareket, hiçbir yasa dışı eylem, hiçbir çeşit baskı, özgür Berlin halkının koruyucusu olarak Batılı ulusların kendi meşru statülerini savunmalarına yönelik kararlılıklarını sarsamayacak." Biz döndükten sonra ve seçimden kısa bir süre önce Dobrinin, Başkan'ın söyleminden hafifçe şikâyet etti. Başkan'ın mevcut taahhütleri basit bir şekilde tekrar doğruladığını; Berlin'e erişimdeki her türlü tacizi son derece ciddi bir şekilde ele alacağımızı ifade ettim. Hiçbir şey Berlin'e giriş prosedürlerini düzenli hale getirmekten daha fazla gerilimin hafifletilmesine katkıda bulunamazdı. Dobrinin ilk defa bu konu hakkında görüşmek için "olumlu olasılıklar" olduğunu öne sürdü. Yeni Federal Cumhurbaşkanı Gustav Heinemann'ın seçilmesi 5 Mart'ta Berlin'de başka bir olay olmadan gerçekleşti. Her ne kadar küçük olsa da Sovyetlerle olan ilk yüzleşmemiz karşısında direnmiştik.

Bu mini kriz, Berlin konusunda resmi bir müzakere ile sonuçlanan bir dizi tedbiri harekete geçirmişti. Batılı güçlerin hiçbiri ve muhtemelen Sovyetler Birliği bile 1969'un başlarında bunu düşünmemişti. (Süreç yavaş bir şekilde hız kazanmıştı. Ancak birçok yanlış başlangıçtan sonra 1971 yazının sonunda, Berlin'e ilişkin yirmi beş

yıllık gerilime en azından geçici bir son veren yeni bir Dörtlü-Güç anlaşmasıyla sonuçlanmıştı.)

Dobrinin'in kinayelerinin ışığında Nixon, 26 Mart'ta Kosigin'e yazdığı mektubunda, Berlin konusunu görüşme teklifini tekrarladı. Kosigin bu hususta, 27 Mayıs'ta Sovyetler Birliği'nin Berlin tartışmasına "itiraz" etmediği fakat Berlin'de olası bir gerilimden Federal Cumhuriyet'in sorumlu tutulacağı şeklinde cevap verdi. Konuyu karşılıklı olarak daha ileriye götürmemeyi önerdim: "Bunun, büyük çaplı görüşmelere girmek için uygun bir zaman olduğundan şüpheliyim. Alman seçimlerinin ardından* konuyu Bonn'daki yeni hükümetle gündeme getirebilir ve ardından Moskova ile irtibata geçip geçmeyeceğimizi ve geçeceksek nasıl geçeceğimizi düşünebiliriz."

ABD'den başka cevap alamayan Sovyetler, kamuoyuna döndü. 10 Temmuz'da Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko, Sovyetlerin "Batı Berlin'le ilgili komplikasyonların şimdi ve gelecekte nasıl önlenebileceği konusunda görüş alışverişinde bulunmaya" istekli olduğunu doğrulayan bir konuşma yaptı. Halen Dışişleri Bakanı olan Brandt, Nisan ayında yapılacak NATO bakanlar toplantısından bu yana müttefiklerine, bunun nasıl yapıldığını bize söylemeden sivil erişimde "iyileştirmeler" konusunda müzakere etme çağrısında bulunmuştu; artık Gromiko'nun teklifinin hızlıca kabul edilmesini istiyordu. Aciliyet hissi bence yaklaşmakta olan Alman seçimleriyle bağlantılı değildi. Her durumda, müttefik istişarelerindeki "hızlı" kavramı, hantal mekanizmada dört haftalık bir gecikmeye dönüştü. 7 Ağustos'ta İngiliz ve Fransızlarla birlikte, Sovyetler Birliği'ne istikşafi görüşmeleri yapmaya hazır olduğumuzu bildirdik.

Ama Sovyetler, aslında hayal kırıklığı yaratan bir cevabı vermek için bir aydan fazla beklemişti. Dörtlü-Güç müzakerelerini kabul ediyorlardı fakat Berlin'e erişimin arttırılmasına ilişkin herhangi bir tartışmaya karşı çıkıyorlardı; tartışmaların Batı Berlin'deki Federal Cumhuriyet'in faaliyetlerinin engellenmesine odaklanmasını istemişlerdi.

20 Ekim'de Nixon'la bir araya geldiğinde Dobrinin resmi görüş alışverişinde bulunmayı önerdiği ikili bir ABD-Sovyet müzakeresine öna-

* Gelecek parlamento seçimlerinin Eylül 1969'da yapılması planlanmıştı.

yak oldu. V. Bölüm'de belirttiğim gibi, Başkan'ı buna karşı uyardım: "Bence bu aşamada, Berlin ile ilgili ikili ABD-Sovyet görüşmeleri fikrini desteklememeliyiz. Sovyetler bu görüşmeleri müttefikler arasında şüphe uyandırmak ve birbirimize karşı kışkırtmak için kullanabilirler. Dörtlü oturumda şu anda bu konuya yönelmek için elimizden geleni yapacağımızı ve kendimizi çok fazla sıkıştırmamayı düşünüyoruz."

Aslında o zamana kadar Berlin'e ilişkin Sovyet politikası, Willy Brandt'in yeni hükümetinin ortaya çıkmasından sonra ilgisini Bonn'a kaydırıyordu.

28 Eylül 1969'da yapılan Alman genel seçimleri neticesinde, yeni bir Sosyal Demokratlar ve Hür Demokratlar koalisyonu, Doğu'ya doğru yeni açılımlar vaadinde bulundu.*

Hür Demokratların lideri Walter Scheel, 13 Haziran'da Nixon'la yaptığı konuşmada bu yaklaşımı ima etti. Doğu Almanya'yı tanıyan komünist olmayan hükümetlerle diplomatik ilişkileri yasaklayan Hallstein Doktrini'nin Federal Cumhuriyeti Üçüncü Dünya'dan izole edebileceğini belirtti. İki Almanya arasındaki daha sıkı ilişkiler, ya yeni bir anlaşmanın ayarlanması ya da başka bir yasal formül temelinde çok önemliydi.

Fakat böyle bir politikanın tehlikeleri de olurdu. Dışişleri Bakanlığı'nın 6 Ekim tarihli yazısında, yeni koalisyonun Doğu Almanya ve aynı zamanda Federal Cumhuriyet'in Batı Avrupa'ya entegrasyonuna yönelik eş zamanlı aktif politikalar izleyemediğine dikkat çekiliyordu. Benim de hemfikir olduğum şekilde Dışişleri Bakanlığı, "SPD-FDP koalisyonu döneminde etkin bir bütün-Almanya ve Doğu politikasının birinci önceliğe sahip olacağına" kanaat getirmişti.

Bu endişeleri bir bilgi notuyla Başkan'la paylaştım:

> Şüphesiz Brandt, Wehner ve Savunma Bakanı [Helmut] Schmidt gibi kişilerin kendilerini, Doğu'yla sağlam bir uzlaşma ve normalleştirme politikası oluşturdukları şeklinde gördüklerini ve bu politika ile de Almanya'nın Batı Birliği ile çatışmaması niyetinde olduklarını vurgulamak ge-

* Nixon, yanlışlıkla Hristiyan Demokrat çoğulculuğun, Kurt Kiesinger'in Şansölye olarak devam edeceği anlamına geldiğini varsayarak, tebrik etmek için Kiesinger'i aramıştı. Sosyal Demokratlar (SPD) ve Hür Demokratlar (FDP) bunun yerine çoğunluk koalisyonu kurduğunda Brandt, Nixon'ın kusuruna bakmayarak zarif bir şekilde şu yorumu yaptı: "Hata insana mahsustur, uzakta olunca daha da fazla olur."

rekir. Batı'ya olan temel yönelimleri konusunda hiçbir kuşku yoktur. Ancak onların sorunu, eğer başarısızlıkla sonuçlanırsa, siyasi yaşamlarını tehlikeye atabilir ve eğer başarılı olursa, Almanya'nın iç istikrarını sarsabilir ve uluslararası konumunu bozabilecek bir ivme yaratıp süreci de kontrol edebilir.

Anlaşılan o ki pek çok kişi için detanta yönelik bir arayış politikası gibi görünen Brandt'in yeni Ostpolitik'i, daha az titiz ellerde, klasik bir Alman milliyetçiliği biçimine dönüştürebiliyordu. Bismarck'tan Rapallo'ya kadar Almanya'nın milliyetçi dış politikasının Doğu ve Batı arasında özgürce manevra yapması esastı. Buna karşılık, 1940'lardan bu yana Amerikan (ve Alman) politikası, Federal Cumhuriyeti'ne, Batı'da, Atlantik İttifakı'nda ve daha sonra Avrupa Topluluğu'nda sağlam bir şekilde yol göstermişti.

Brandt'in seçilmesi, aslında Alman dış politikasının temel sorununu bariz bir şekilde ortaya koyuyordu. Alman milleti yirmi yıldır iki ülkeye bölünmüştü. Sovyet iktidarı, şiddetli bir iddiayla ülkenin doğusundaki üçte birlik bir bölümünde bulunan, sözde Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni oluşturan halkın iradesine karşı komünist bir rejim uygulamıştı. Elbette, milliyetçiliğin ortaya çıktığı Avrupa'nın merkezinde, dünya topluluğu, eğer olumlu bir şekilde desteklenmezse, yabancı kuvvetlerin zorla kabul ettirdiği yapay ve asla özgür bir seçimi kazanamayacak olan bir rejimin benimsenmesine katlanmak zorunda kalacaktı. Asya ya da Afrika'daki bu tür bir "emperyalizm", öfkeli protestolara ve gösterilere neden olacaktı; Orta Avrupa'da statükonun kabulü, makul olmanın sınavı haline gelmişti.

Bütün Batı Alman hükümetleri yeniden birleşme hedefine uymak zorunda kaldı. Ancak bu şartlar altında, Sovyet gücünün büyük bir çöküşü olmadan bu elde edilemezdi. Batılı müttefikler beklemeye hazır olsalar da birleşme yönünde önemli riskler almaya hazır değillerdi çünkü birçok Batı Avrupalı ve Amerikalıya göre, birleşik bir Almanya, yeni bir Almanya hegemonyasını başlatabilirdi.

Fakat Federal Cumhuriyet öylece bekleyemezdi; bölünmüş bir Almanya ile ilgilenmek için makul bir konsepte ihtiyaç duyuyordu. 50'li ve 60'lı yıllarda peş peşe gelen Alman hükümetleri, Doğu Alman rejimini dışlayarak bu ikilemi çözmeye çalışmışlardı. Fakat 1970 itibarıyla gittikçe daha fazla ülke, Bonn'un ilişkileri kesme tehdidini hi-

çe sayarak Doğu Almanya'yı tanımaya başlamıştı (Hallstein Doktrini). Politika giderek daha fazla geri tepme riskine giriyor ve Doğu Almanya'dan ziyade Bonn'u izole etmekle tehdit ediyordu. 60'lı yılların ortalarında Federal Cumhuriyet, kararlarında özgür olmadıkları gibi zayıf bir mazeret ile Doğu Avrupa ülkeleri için bir "istisna" yapmak zorunda kaldığını hissetmişti.

Adenauer'a ve onun diğer bütün düşünceleri, ülkesinin güvenilirlik ve istikrarlılık ile ün kazanması gereğine bağlaması için ısrarına büyük hayranlık duymuştum. Fakat 70'lerde Adenauer'ın yeniden birleşme konusundaki politikaları, Federal Cumhuriyeti hem müttefiklerle hem de tarafsız olanlarla artan çatışmalara sokmuştu. Bonn, eğer daha önceki yolundan sapmasaydı, Doğu ile pratik olarak tek başına olası bir krizle karşı karşıya kalacaktı. Bu mecburiyetin zorladığı sıkıntı ve ızdırabı Almanya için üstlenmesi ise Brandt'a tarihi bir itibar getirdi.

Bu görüşe hemen katıldığımı söyleyemem. Ancak kaçınılmaz olanın farkına vardığımda, Brandt ve meslektaşları ile yakın bir şekilde çalışarak bu durumu yapıcı bir istikamete doğru yönlendirmeye çalıştım. Federal Cumhuriyet hangi yoldan giderse gitsin yeniden canlanan milliyetçilik bir tehlike idi; bu durumdan en iyi şekilde, güven ilişkisini öne çıkarıp, ayrı bir yolun riskli olduğunu göstererek ve başka hiçbir durumun memnuniyet vermeyeceğini belirterek kaçınılabilirdi. Almanya'nın ulusal amaçlarıyla Atlantik ve Avrupa ile olan bağları arasındaki gizli uyuşmazlığı azaltmak için elimizden gelen her şeyi yapmaya kararlıydık.

Çünkü Sovyetlerin tekliflerinin hem Federal Cumhuriyet'e hem de diğer müttefiklere yönelik daha derin bir nedeni, bize karşı uzlaşmaz bir tutum takınırken bazı müttefiklerle olan gerilimleri azaltmak için daha dikkatli bir detant uygulamaktı. Bu durum, bizimle müttefiklerimiz arasında varsayılan çıkar çatışmalarını detaylandırarak ya da bizim, gerilimlerin gevşemesinin önündeki engel olarak görünmemize ilişkin entrika çevirerek başarılabilirdi. Strateji ne olursa olsun amaç, İttifak'ı bölmek ve bizi izole etmekti. Fakat yalnız değildik. Federal Cumhuriyet, *Ostpolitik*'ini tamamen ulusal bir temelde yürütmesine yönelik pazarlık araçlarına sahip değildi ve diğer müttefiklerimiz bizim güvenlik şemsiyemiz olmadan yapamaz-

lardı. Berlin konusunda, iki tarafın müzakere gücü son derece eşitsizdi; şehir izole edildiğinden ve Doğu Almanya işgal altında olduğundan Federal Cumhuriyet, müttefiklerinin desteğine ihtiyaç duyuyordu. Bağlı olma durumu doğasında vardı. Eğer *Ostpolitik* başarılı olursa İttifak'ı bir bütün olarak içeren diğer konularla ilgili olmalıydı; ancak bu şekilde Sovyetler Birliği'nin uzlaşmaya yönelik teşvik tedbirleri ortaya çıkardı.

Brandt, yeni hükümetinin resmi olarak kurulmasından bile önce 13 Ekim'de, siyasi sırdaşı olan Egon Bahr'ı kabul etmemizi istediğinde tutumumuz bu şekildeydi. Egon Bahr'ı, Bahr basın sözcüsüyken, Brandt'ın Berlin Belediye Başkanı olduğu günlerden bu yana tanıyordum. Bahr'la, Brandt'ın Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı süre boyunca politika planlama kadrosuna başkanlık etmesiyle tanışıklığımızı tazelemiştik. Bahr, diplomatik bir çıkmazın üstesinden gelmek için formüller tasarlama becerisinde büyük zekâsı ve olağanüstü güveni olan bir adamdı. Kendini Batı Almanya'nın Doğu ile ilişkilerini geliştirmeye adamıştı; Sovyetler ve Doğu Almanlarla iyi ilişkiler kurmanın bu çabayı destekleyeceğine inanıyordu. Kibri, onun bu temasların havasını atmasına neden oldu ve zaman zaman meslektaşları tarafından istismar edildiği şüphesizdi. Düşmanları -epeyce de vardı- onu Sovyet yanlısı olmakla suçlamıştı; Bahr'ın dürüst olmadığını düşünen birçok kişinin ona olan güveni sarsılmıştı. Sol eğilimli bir kişi olmasına rağmen Bahr'ı, her şeyden önce Almanya'nın merkezi konumunu her iki tarafla pazarlık etmek için kullanmak isteyen bir Alman milliyetçisi olarak düşünüyordum. Her zaman Almanya'nın ulusal kaderini Doğu'yla dostluk yoluyla ya da en azından düşmanlığından kaçınarak gerçekleştirebileceğine inanan türde biriydi. Bahr, bir önceki hükümette tanıdığımız kişiler kadar Batı birliğine sorgusuz sualsiz adanmış değildi; ayrıca Amerika'ya herhangi bir duygusal bağlılığı da yoktu. Ona göre Amerika, doğru zamanda doğru bir şekilde Batı Almanya'nın kantarına eklenecek bir ağırlıktı fakat önceliği her şeyden önce iki Almanya arasındaki ilişkileri yeniden iyileştirmekti. İddia edildiği üzere dürüst olmamasına gelince, Metternich'in, bir müzakere sürecinde, tamamen özü sözü bir kişinin başa çıkılması en zor olan kişi olduğu görüşünü paylaşma eğilimindeydim. Her halükârda Bahr'ın taktikleriyle yüzleşmek için kendime olan güvenden yoksun değildim.

Bu yüzden iş birliğine dayalı bir ilişki kurma niyetiyle Bahr ile buluştum. *Ostpolitik*'in, tartışmaya nokta koymaktansa Almanya'nın daimî bölünmesine yol açması ihtimalinin daha fazla olduğunun önemsiz kalacağını düşünüyordum. Brandt hükümeti tavsiyemizi değil, önemli kimselerin uzun zamandır kendini adadığı bir yolda iş birliğimizi istiyordu. Nixon'ın Kiesinger'e talihsiz seçim gecesi yaptığı telefon görüşmesinin verdiği güvensizliği azaltmak için Bahr'ı kabul etmemiz gerektiğini düşünüyordum. Bana göre, Brandt'la birlikte çalışma, Brandt'a karşı çalışmaktan daha önemli görünüyor gibiydi; Brandt'a karşı çıkmak, onun bir şans hak ettiğine inanan iki taraftan da Almanların bizi aşağılamasına yol açardı. Dahası Brandt'ın rotası, muhalefetini açık hale getirmek istemeyen Fransa'nın olası istisnası dışında tüm müttefikler tarafından destekleniyordu. Uzun vadede Brandt'ın Orta Avrupa'daki uzlaşma hedefi, bazen pazarlık pozisyonunu zayıflatan bir coşku ve tek fikirlilikle devam etse bile, tarihsel olarak doğruydu.

Egon Bahr'ın önerilen ziyaretinin ilk sonucu, Dışişleri Bakanı ile olan usule ilişkin bir anlaşmazlıktı. Rogers, müzakerelerin Dışişleri Bakanlığı'nda yapılması gerektiğini düşündüğü için bu seyahate karşı çıkmıştı ama pek de mantıklı bir sebep değildi. İki egemen varlık gibi birbirimizle uğraşarak, Rogers ve ben sonunda anlaştık: Bahr'ı kabul edecektim ancak onunla pazarlık etmeyecektim ve görüşmelerde Dışişleri Bakanlığı'nın Avrupa İşleri Yardımcısı Martin Hillenbrand da bulunacaktı. Rogers ile olan anlaşmamdan önemsiz bir sapma olmadı çünkü Bahr, Beyaz Saray'ı ön kapıdan terk ettikten sonra öncelikli olarak resmi prosedürler dışında temasta kalabileceğimiz bir kanal oluşturmak için benimle özel bir konuşma yapmak üzere bodrum katından tekrar geri içeri girdi. Dobrinin'le Moskova'ya olan, Pakistan'la Çin'e olan, ara sıra İsrail'e ve hatta Mısır'a olan kanallarımla olduğu gibi, Egon Bahr ile olan temasım da Beyaz Saray için Nixon'ın Dışişleri Bakanlığı'nı atlayarak diplomasiyi idare edebileceği bir arka kanal oldu.

Brandt'in izleyeceği yoldan bizi haberdar eden Bahr, ABD ile iş birliği ve dostluk içinde yola devam etmek istediğini vurguladıysa da politikanın kendisinin tartışmaya tabi olmadığı konusunda şüpheye pek fazla yer bırakmıyordu. En büyük sonuç, Brandt'ın bizimle yakın

istişarede kalacağı ve onunla iş birliği yapacağımızdı. 11 Kasım'da, yeni Dışişleri Bakanı Walter Scheel, Bonn'un kısa bir süre sonra karşılıklı olarak kuvvetlerden feragat edilmesi konusunda anlaşma yapmak için Sovyetler Birliği ile müzakerelere başlayacağını açıkladı. 16 Kasım'da resmi bir öneri yapıldı.*

Bu arada Batılı müttefikler, kendi detaylı teklif önerilerini sunarak, Berlin konusuna ilişkin 24 Eylül'deki Sovyet teklifini cevaplamaya karar verdiler. Batı Berlin'e giden ve gelen sivil trafiğine dair bir garanti, Batı Berlinlilerin Doğu Berlin'e seyahat etmeleri için düzenli ve basitleştirilmiş geçiş prosedürleri ile kentin iki yarısı arasındaki posta, telefon ve diğer iletişimin kolaylaştırılmasını istedik. Bu mesaj 16 Aralık'ta gönderildi.

O zamana kadar ABD'nin teşvikiyle Aralık ayında Dışişleri Bakanlarının yaptığı bir NATO toplantısı, "seçici detantı" önlemek ve Brandt'ın pazarlık pozisyonunu güçlendirmek için bir dizi bağlantı kurmuştu. Berlin ve Sovyet-Alman müzakerelerine ilişkin görüşmelerde ilerleme kaydedilmesine bağlı olarak Avrupa Güvenlik Konferansı konusunda anlaştık. *Ostpolitik,* Federal Cumhuriyet'in pazarlık pozisyonunu artıran ancak aynı zamanda ortak bir uzlaşma olmadan yapamayacağı sınırlar koyan bir müzakere kalıbına gömülmüştü. Bu potansiyel müzakerelerden belki de en karmaşık olanı Avrupa Güvenlik Konferansı'ydı.

Avrupa Güvenlik Konferansı

Avrupa Güvenlik Konferansı fikri, on beş yıldır Doğu-Batı tartışmalarının temelini oluşturuyordu. 1950'lerde Sovyetler Birliği bunu defalarca önermişti. Fakat Almanların yeniden silahlanmasını, NATO'nun büyümesini ve aslında ABD'nin "Avrupalı" olmadıkları için genellikle dışlayan öneri yüzünden Amerika'nın Avrupa'daki her türlü rolünü engellemeye yönelik açık bir teşebbüs olduğundan hiç düşünmeden aynı şekilde yinelenerek reddedilmişti. 50'lerde -en önemlisi George Kennan olan- birkaç dikkatli gözlemci, ABD

İlk önce SSCB'ye yönelen Brandt hükümeti, Doğu Almanya ve diğer komşu Sovyet uyduları ile daha sonra yapılacak müzakereleri kolaylaştırmayı umuyordu. Büyük Koalisyon, Sovyetler Birliği'ne yönelmeden önce Doğu Avrupa ülkelerine yönelmişti; Sovyetler bu nedenle onları bloke etti.

ve Sovyet kuvvetlerinin Orta Avrupa'dan geri çekilmelerini ileri sürmüştü. Hâkim olan koşullarda bu durum ancak ABD ve Sovyetler Birliği'nin geri çekileceği mesafelerin eşit olmadığı için ciddi biçimde düşünülmemişti.

Nixon göreve geldiğinde siyasi koşullar değişmişti. Temmuz 1966'da, Varşova Paktı ülkeleri, Avrupa Güvenlik Konferansı için ısrar ederek "Avrupa'da Barış ve Güvenliğinin Güçlendirilmesi Deklarasyonu"nu yayınladı. Nisan 1967'de Avrupa Komünist Partileri Konferansı da aynı şeyi yapmıştı. Aralık 1967 itibarıyla Batı hükümetleri daha önceki itirazlarını hafifletmek için iç baskılarla karşı karşıya kalmışlardı. Aralık 1967'de NATO'nun Belçika Dışişleri Bakanı'nın adıyla anılan Harmel Raporu'nda İttifak, birinci gündem maddesi olarak Doğu Avrupa'yla "daha istikrarlı bir ilişkiye doğru ilerleme" için müştereken arayışı, ikinci sıraya ise sadece saldırganlığın caydırılmasını koymuştu. Haziran 1968'de, Dışişleri Bakanlarının Reykjavik'teki toplantısında NATO, Varşova Paktı ile birlikte -muharebenin kesilmesi anlamına gelen yeni bir teknik terim olan- karşılıklı ve dengeli güç indirimini (MBFR) tartışmaya hazır olduğunu gösterdi.

Komünist politika, dünya egemenliğine giden üzerinde iyi düşünülmüş yolları izleyerek sık sık şeytanca zeki ve karmaşık bir şey olarak tanımlanır. Bu, benim izlenimim değildi. Aksine Sovyet diplomasisini genel olarak katı buluyordum; ince ayrıntı da yoktu ki bu da Sovyet diplomasisini tarihte aşağı çekecek bir vasıftı. Aslında Sovyetler Birliği, diplomasi ya da ahlaki konsensüsle gayesini ilerletmede ilgi çekici bir şekilde pek de başarı elde edememişti. Neredeyse tüm gelişimi, diplomatik becerilerden ziyade muazzam derecedeki askeri gücünü konuşlandırma tehdidinden ya da gerçeğinden kaynaklanmıştı.

Fakat Sovyet diplomasisinin önemli bir özelliği bulunmaktadır. Olağanüstü şekilde azimlidir; hayal gücünün yerine kararlılığı koyar. Çıkmazdan kurtulmaya yönelik yeni fikirler ileri sürmek için sürekli olarak baskı yapan iç baskılar yoktur. Yıldan yıla, aynı teklifin varyasyonlarını geliştirirse sertlikle suçlanmaz. Amerikan diplomasisinin çoğunu kendimizle pazarlığa dönüştüren her daim yeni planların araştırılması yönünde Politbüro'da herhangi bir ödül yoktur. Ta-

şın üstüne damlayan su damlaları gibi, Sovyet tekrarları, er ya da geç huzursuz demokrasilerin direncini tüketme eğilimi gösterir. Sovyet teklifini "prensipte" kabul etmek ya da en azından teklif hakkında konuşmaya yönelik baskılar artar. Konu meşru olarak kabul edildiğinde, tartışma hemen şartlara odaklanır. Gerginliklerin hafifletilmesine yönelik istek, Sovyet gündeminin lehine bir varsayımda bulunur. Anlaşma arzusu, en azından Sovyet pozisyonunda kabul edilecek bir şey bulunması için sürekli baskı yapılmasını teşvik eder.

Dolayısıyla bu da bir dereceye kadar Avrupa Güvenlik Konferansı fikri ile gerçekleşti. 50'lerde küçümsenmiş, 60'larda reddedilmiş olarak en nihayetinde bir bakıma, yıllar geçtikçe varsayılan olarak kabul görmeye başladı. Sovyet kararlılığı, kısmen Vietnam'ın neden olduğu hayal kırıklığından dolayı, Soğuk Savaş'ın sona ermesine yönelik yurt içinden gelen istekle pekiştiriliyordu. İttifak'ın Amerikan liderliği sorgulanmaya başladığında, müttefik ülkelerdeki kamuoyu, güvenliği için alternatifler arıyordu. ABD, Avrupa'dan çekiliyor gibi göründüğünden, karşılıklı birliklerin azaltılma fikri saygınlık kazanıyordu. Bazıları, karşılıklı olarak geri çekilmeyi kendileri için arzu edilir görüyordu; bazıları ise bu fikri, ya içsel kargaşamızın kaçınılmaz göründüğü şeklinde ya da Amerika'nın Avrupa'dan tek taraflı olarak geri çekilmesi için bazı Sovyet mütekabiliyeti kazanmaya yönelik bir araç olarak ilerletmişti.

Sovyetler Birliği, kısmen belirgin Batı çıkarlarından istifade etmek, kısmen de Çekoslovakya'yla ilgili fikirleri dağıtmak için baskı yapmaya devam ediyordu. 17 Mart 1969'da Budapeşte'deki Varşova Paktı toplantısı resmen Avrupa güvenliği ile ilgili erken bir konferans önerdi. Konferans siyasi, ekonomik ve kültürel temasların güçlendirilmesi çağrısında bulundu; (Doğu Almanya ile Polonya arasındaki) Oder-Neisse sınırıyla Batı ile Doğu Almanya arasındaki sınır da dahil olmak üzere sınırların dokunulmazlığının tanınması; Batı ve Doğu Almanya'nın birbirlerini egemen devletler olarak tanınmaları; Federal Cumhuriyet'in tüm Alman halkını temsil etme iddiasından vazgeçmesi ve Batı Berlin'in Federal Cumhuriyet'ten ayrılmasının tanınması. Kısacası, Avrupa'ya dair azami Sovyet programı, Avrupa güvenliğini artırmak için öne sürülen bir programdı.

3 Nisan'da Dobrinin, Varşova Paktı önerisini Kanal aracılığıyla

Beyaz Saray'a sundu. Yanında bir de taviz vardı. Sovyetler Birliği'nin daha önce "tamamen Avrupa konferansı" olarak nitelendirilen şeye ABD'nin katılmasına itiraz etmeyeceğini bana ilk defa söyledi. Ayrıca Budapeşte Deklarasyonu'nun Avrupa'daki ittifak sistemlerinin ortadan kaldırılmasıyla ilgili önceki deklarasyonların gerekliliğinden vazgeçtiği gerçeğine de dikkatimi çekti; başka bir deyişle Moskova, NATO'nun devamını cömertçe kabul ediyordu.

İki saçma ön koşulun geri çekilmesini, bir imtiyaz olarak değerlendirmeye hazır değildim. 4 Nisan'da, "Avrupa'nın sorunları konusunda ilerleme kaydetmekte ciddi olan herkes, birlikte hareket etmemiz gerektiğini biliyor; hayatın böyle bariz bir gerçeğini eğer Sovyetler kabul ediyorsa, bunu bize bir iyilik olarak yaptıklarını onlara düşündürmemeliyiz" diye yazılı olarak Başkan'ın dikkatini çektim.

Yine de belirgin olan uzlaşmacı Sovyet tavrı, İttifak içinde büyük bir istek uyandırdı. O zamanlar İtalya Başbakanı olan Mariano Rumor, Eisenhower'ın cenazesi için Washington'ı ziyaret ettiğinde, Nixon'a, Sovyet tekliflerinin propagandacı maksadına rağmen, İtalya'nın siyasi durumunun önümüzdeki günlerde bir cevap vermesi gerektiğini söyledi. Propagandacı bir manevra karşısında açık sözlü olmak demek, marifet anlamına gelmez; riskli bir duruma dönüşmesini engellemek daha zordur. Brandt, Avrupa'daki Amerikan varlığını meşrulaştırdığından dolayı garip bir neden yüzünden Avrupa Güvenlik Konferansı'nı tercih ediyordu. Pompidou, Doğu'ya yönelik münferit Alman önerilerinden kaçınmanın ve bu önerileri çok yönlü bir kapsam içinde anlamanın yolu olarak bu durumu kabul etti. İngiliz liderler ise bu durumu Soğuk Savaşı aşmanın bir yolu olarak destekliyordu.

Bu şartlar altında Başkan'a, Sovyet tekliflerinin tamamen reddetmenin bizi NATO içinde izole edilmiş bir şekilde bırakacağı konusunda tavsiyede bulundum. Ancak anlaşmamızı prensipte yapmamız, özellikle Berlin başta olmak üzere somut Avrupa konularındaki ilerlemeye bağlıydı. 8 Nisan tarihli bir bilgi notunda, şu şekilde ifade etmiştim:

> Böyle bir ilerleme olmazsa konferans, muhtemelen Doğu Avrupa ülkelerini katı bir Sovyet pozisyonu ile hizaya sokarken, "çıkmazı kırmanın" yollarını bulmak için Batılı katılımcıların birbirleriyle yarışmasına yol açar. Kesin sonuç ... Avrupa'nın sorunlarının nihai çözümüne ilişkin

olasılıkları azaltma yönünde olur. Netice itibarıyla, bizim önem verdiğimiz konu, somut meseleler üzerine müzakerelere ve bu meseleler üzerine tutarlı bir Batı pozisyonu geliştirmek için tasarlanan NATO içindeki istişarelere ihtiyaç duyulması gerektiğidir.

ABD'nin tavrı bu şekildeydi ve Nisan 1969'daki NATO Bakanlar Kurulu toplantısı tarafından büyük ölçüde kabul edildi.

Bu nedenle, Avrupa güvenliği kasıtlı olarak ağırdan alınmıştı. Aralık ayında yapılacak bir sonraki NATO bakanlar konferansına kadar belirgin bir adım atılamazdı; somut konularla ilişkilendirilmesi nedeniyle de Alman sorununda ilerleme kaydedilmeden önce ABD'nin katılımı mecburiyetinin açıklığa kavuşturulması gerekiyordu.

Ancak diplomatik süreç bir kez başlatıldığında resmi bildirilerle, özellikle de Beyaz Saray'ın bodrumundaki güvenlik danışmanının ofisinden, kolay bir şekilde kontrol edilemez. İyi politika, ince ayrıntıların sebatkâr birikimine bağlıdır; bireysel hareketlerin tutarlı bir stratejide düzenlenmesine özen gösterilmelidir. Politika sorunları yalnızca nadiren siyah veya beyaz olarak görünür. Daha genel olarak, yorumlanmalarına bağlıdır; önemli politik sapmalar, etkileri sadece geleceğe yansıtıldıkları zaman ortaya çıkan küçük ayrılıklar olarak başlar. Kaçınılmaz olarak Avrupa Güvenlik Konferansı, hükümetimizi başından beri bölmüş olan Doğu-Batı ilişkilerinin bağlantı ve felsefesi ile ilgili aynı sorunları gündeme getirmişti. Beyaz Saray yaklaşımı, Sovyetlerin Berlin'le Almanya-içi müzakerelere ilişkin imtiyazlarına bağlı olarak Avrupa Güvenlik Konferansı'na katılmamızı sağlamaktı. Dışişleri Bakanlığı, güvenlik konferansını, belki dengeli bir şekilde güç azaltma konusunda, belki de birlikte yaşama prensipleri üzerine bazı sonuçları kabul etmek için yapılması gereken bir toplantı olarak görüyordu. Bağlantıya karşı çıkıyor ve her zamanki gibi Beyaz Saray direnişini yavaş yavaş ortadan kaldırıyordu.

Bu arada Dobrinin, Varşova Paktı'ndaki devletlere, iki maddeli bir gündemle Avrupa Güvenlik Konferansı'nın 1970'in ilk yarısında toplanmasını önerdi; Avrupa devletleri arasındaki ilişkilerde güç kullanımından ya da tehdidinden vazgeçilmesi ve Avrupa devletleri arasında ticari, ekonomik, teknik ve bilimsel ilişkilerin genişletilmesi. Hem programa hem de gündeme karşı çıktım. Başta Berlin olmak üzere diğer müzakerelerde ilerleme kaydedilmeden önce bir tarihte

hemfikir olamadık; Sovyetlerin, Bonn'un *Ostpolitik* sonuçları belirginleşene kadar Avrupa'daki statükonun tanınmasına odaklanmasına da izin veremezdik; Almanya'nın bölünmesini kabul etmenin sorumluluğunu biz değil, Bonn üstlenmeliydi. Ayrıca gerilimler devam ettiği takdirde ticari ve teknik bağları genişletmenin de bir anlamı yoktu. Dolayısıyla Başkan da bu doğrultuda talimat verdi.

Aralık ayındaki NATO bakanlar toplantısından biraz da olsa memnun kalan Rogers'ın Başkan'a verdiği rapor şu şekildeydi:

> Avrupa Güvenlik Konferansı ve Doğu-Batı ilişkileri konusunda, konferansa katılmayı kabul etmeden önce daha fazla araştırma ve daha iyi olasılıklar elde etme ihtimalini vurgulayan gerçekçi ve ihtiyatlı bir NATO duruşu yakaladık. Karşılıklı ve dengeli güç azaltımı için müzakere pozisyonunun hazırlanması, Almanya ve Berlin'deki girişimlere yönelik destek de dahil olmak üzere NATO'nun Doğu Avrupa'daki girişimlerine ilişkin İttifak anlaşması da elde ettik... Konferans uğruna gösterilen çabadan sonra ortaya çıkan coşku kontrol altına alındı.

Aslında önemli konuları birbirine bağlayarak Sovyetlerin seçici detant stratejisini köreltmiştik. Sovyetler, Avrupa Güvenlik Konferansı'nı istiyordu fakat işgalci bir güç olarak veto ettiğimiz Berlin'de ilerleme kaydedilmemesi durumunda istediklerini alamayacaklardı. Brandt'in *Ostpolitik*'i, ne yaparsak yapalım Avrupa'nın statükosunu sağlama almaya meyilliydi; Brandt, Sovyetler Birliği ya da Doğu Almanya ile yaptığı anlaşmayı, Berlin'e erişimi geliştiren bir anlaşmanın yokluğunda parlamentosu tarafından onaylanmasını sağlayamayacaktı. Bu nedenle soğukkanlı olduğumuz takdirde, detantı teşvik etme ve hızını kontrol etme, müttefiklerimizin gerilimleri hafifletme isteklerine cevap verme ve güvenliğimizle tam ve uyumlu bir müzakere yapma konumunda olurduk.

Avrupalı Liderler Washington'ı Ziyaret Ediyor: 1970

Böylece Nixon'ın önceki yıl ziyaretine karşılık veren Batı Avrupalı liderlerin Ocak 1970'in sonlarında başlayan aylık aralıklarla Washington'a geldikleri zaman konuşulacak çok şey vardı. İlk ziyaretçi Harold Wilson'dı; onu, Şubat ayının sonunda Georges Pompidou ve Nisan ayı başlarında Willy Brandt takip etti.

Wilson, Nixon'la her zaman olduğu gibi, en babacan tavrını takınarak, en cimri müşterisiyle ilgilenmenin en iyi yolunun, tutumluluğunu sürdürmesi için ona itibar göstermesi olduğuna karar vermiş bir kasaba bankacısı gibiydi. Nixon'a, sanki başka hiçbir yaklaşım mümkün değilmiş gibi Brandt'in politikasının faydalarını vurguladı. Brandt ile ilgili şüphesi azalmamış olan Nixon, ona karşı çıkmayacağımızı göstermekten başka bir şey yapmadı. Aynı zamanda Wilson, İngiltere'nin üyeliğinin Alman milliyetçiliğinin ihtiraslarını dizginlemeye yardımcı olabileceğini savunarak İngiltere'nin Avrupa Topluluğu'na girmesine ilişkin hedefinin ilerlemesini sağlamak için *Ostpolitik*'i kullanmayacaktı. Görüşmenin büyük kısmı, merkezi hükümetten ayrılmak isteyen Ibo kabilesinin olduğu bir Nijerya vilayeti olan Biafra hakkındaydı. Afrika ülkelerinin sınırları, kabile ya da dilsel bağları aşarak, idari uygunluk temelinde emperyal güçler tarafından acımasızca çizilmişti. Mevcut sınırlar içindeki ulusal birlik hem sürekli risk altındaydı hem de tutkuyla savunulmuştu. Özellikle kabile temelinde olacak bir ayrılma, tüm kurulu düzeni bozma tehdidi arz ediyordu; böyle bir emsalin olduğu durumda, hiçbir devlet güvende olamazdı. Afrika Birliği Örgütü, ülkenin birliğini koruma konusunda Nijerya federal hükümetinin savaşını şiddetle destekliyordu. Kendi sömürgecilik geleneğinden dolayı Afrika sorunlarında özel bilgisi olan İngiltere de ikna olmuş, desteklemişti.

Nedense Biafra, 1968'deki Amerikan Başkanlık kampanyasında bir sorun haline gelmişti. Nixon, kuşatma altındaki vilayette bulunan sivillerin acısını hafifletmek için ABD'nin yeterince çaba göstermediğini iddia etmişti. Dışişleri Bakanlığımız, Nijerya egemenliğine meydan okumanın bize Afrika'nın en kalabalık ulusunun düşmanlığını ve diğerlerinin şüphelerini kazandıracağı konusunda İngilizlerin görüşüne katılıyordu. Ben ise Nixon'ın kısmen tam tersi bir bakış açısına sahip olduğunu düşünüyordum. Çünkü sözde ahlaki kusurları nedeniyle Nixon'a saldırmayı alışkanlık haline getirmiş bazı kişileri -o kişiler sanki insan hakları açısından yeterliydi- Nixon afişe etmekten hiç hoşlanmazdı.

Wilson'un Ocak 1970'teki ziyaretinde, Nijerya İç Savaşı kanlı bir sona varıyordu. Merkezi hükümet, ayrılmak isteyen vilayeti ele geçirmek üzereydi. Bağımsız yürütülen çalışmalarda, büyük çaplı yardım

kaynaklarının hemen Biafra'ya ulaşmaması halinde, bir buçuk milyon kişinin açlıktan öleceği belirtilmişti. Nijerya hükümeti, tüm ikmal malzemelerinin teslim edilmesinde ısrar etti. Beyaz Saray, yakın çalışma ekibimde yer alan Roger Morris'in enerjik ve hararetle yaptığı göreviyle bu malzemeleri doğrudan iletmek için acele etmeye çalışıyordu. Morris'i destekliyordum. Bir defalığına bir sorunun insani tarafında olduğu için Nixon da onu mutlu bir şekilde destekliyordu. İngiltere'nin şaşırtması ve Dışişleri Bakanlığı'nın oyalaması kısa sürede konuyu tartışmalı hale getirdi. Bağımsız bir yardım programı oluşturmayı asla başaramadık. Federal birlikler vilayetin kontrolünü ele geçirdi ve Biafra'nın "bağımsızlığını" sonlandırdı. Bir sessizlik perdesi indi. Sonunda Nijerya federal hükümeti, mağlup Ibo'larla bir uzlaşma politikasını başarıyla gerçekleştirdi. Wilson, Nixon'ın politikasını bir dereceye kadar etkilemiş ve müdahaleci dürtülerimizi engellemişti. Uzun vadeli çıkarlarımız açısından Wilson ve Dışişleri Bakanlığı şüphesiz haklıydı.

Wilson'ın ziyaretinin dikkat çeken bir diğer olayı ise düzenli yapılan NSC toplantılarından birine katılmasıydı. Bu durum Nixon'ın, Şubat 1969'da Londra'yı ziyaret ettiğinde, İngiliz kabinesinin bir oturumuna katılımına -tarihe geçecek şekilde- ilişkin karşılık vermesi olarak nitelendirilmişti. Her iki olay da kısmen saçmalıktı çünkü bariz bir şekilde yabancı liderlerin varlığında hiçbir ciddi tartışma yaşanmazdı. Ayrıca Nixon genel olarak sonucunu öngöremediği bir tartışmadan rahatsız olurdu. Gayet uygun bir konu olarak ABD'nin Avrupa politikası seçilmişti. Toplantıdan önceki bürokratik manevra, toplantının kendisinden çok daha ilginçti. Bir yıl boyunca ofisim, konuyla ilgili Avrupa Dışişleri Bakanlığı Bürosu'ndan alternatifler almaya çalıştıysa da başarılı olamamıştı. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa politikasını, özel alanı olarak görüyordu ve seçeneklerin sunumunda maalesef doğasında olanı kabul etmek istemiyordu; muhtemelen bir politika değişikliğiydi.

Tamamlayıcı konuların aylarca ertelenmesinin ardından, en sonunda alternatifler belirmeye başladı. Başkan'ın önüne serilen seçeneklerde pek de göz kamaştırıcı bakış açıları yer almıyordu. Bunlar: (1) "mevcut rotayı" korumak; (2) "gelişmiş Avrupa"nın desteklenmesi (İngilizlerin girmesi ve daha sıkı bir entegrasyon anlamında)

ya da (3) Amerika'yla ilişkilerin kesilmesi. Burada, karar vericiyi sadece tek gerçek seçenekle bırakmanın standart bürokratik yolu vardı ki bu da belirlemenin kolay yapılması için seçeneği tam ortaya koymaktan geçiyordu. Klasik durumun, siyaset yapıcıyı, nükleer savaş, mevcut politika ya da teslim olma seçenekleriyle yüzleştirebileceği konusunda latife ettim. Bu durumda bürokrasi hiç riske girmiyordu. Seçenek 1 ve 2 aynıydı; şu andaki rotamız "gelişmiş bir Avrupa" idi. "Amerika'yla ilişkilerin kesilmesi", küçük düşürücü yan anlamlara sahipti ve hükümetimizden ya da herhangi bir müttefik hükümetten buna destek çıkmadı. Böylece önceden belirlenmiş fikir birliği, "gelişmiş bir Avrupa"nın teşvik edilmesine ilişkin politikayı hızla benimsedi. Nixon gerçeği açıkladı:

> Hiçbir zaman ABD'nin Avrupa'nın eylemlerini kontrol etmesi gerektiğine inanan biri olmadım. Toplulukta İngiltere'nin de olması şartıyla güçlü bir ekonomik, politik ve askeri Avrupa topluluğuna sahip olmak ABD'nin çıkarınadır. Avrupa'nın, ABD ile paralel olarak, bağımsız hareket etmesini tercih ediyorum. Güçlü, sağlıklı ve bağımsız bir Avrupa, dünyanın dengesi için gereklidir. ABD'nin beceriksiz bir role soyunması, herkese zarar verir. Bizim istediğimiz şey ABD ile dostane bir rekabettir.

Wilson, NSC toplantısında bunun "hükümet süreci biçimi olarak büyüleyici bir şey" olduğunu söyledi. Bu ifade, ya Wilson'un Amerikan olan şeylere kişisel şefkatinin bir göstergesiydi ya da yetersiz kalan klasik bir İngiliz ifadesiydi. "Büyüleyici" kelimesi, hiç kimsenin göz önünde bulundurmayacağı alternatifleri ortaya koyan bir prosedür için söylenebilecek en önemsiz şeydi ve aylarca süren çalışmadan sonra hâlihazırda yürütülmekte olan -İngiltere'nin giderek daha bütünleşmiş bir Avrupa'ya üyelik- yolu gösteriyordu. Birkaç ay içinde meselelerin o kadar basit olmadığı ortaya çıktı. "Gelişmiş Avrupa"nın politik vaadi vardı ama aynı zamanda 60'lı yılların büyük planlarında öngörülmeyen gerilimler yaratarak ekonomik açıdan bizimle şiddetli bir rekabete girişmesiyle sonuçlanabileceği de açıkça belirgindi. Ama o zamana kadar Harold Wilson görevde kalmayacaktı. Haziran ayında, kesinlikle kazanmayı umduğu bir seçime gitti. Heath'in zaferi, tüm kilit yetkililerimiz tarafından da paylaşılan bir görüştü, öngörüsünde asla tereddüde düşmeyen ve ileriye dönük tahminlerini arkadaşlarının unutmalarına asla izin vermeyen Nixon'ı kurtardı.

Bir sonraki ziyaretçimiz Fransa Cumhurbaşkanı Georges Pompidou ile olan ilişkimiz daha da karmaşıktı. Pompidou, Gaulle'cüler geleneğinin mirasçısıydı ve yaklaşık on yıl de Gaulle'ün başbakanı olarak görev yapmıştı. De Gaulle, 1968'deki öğrenci isyanlarından sonra onu görevden almıştı. Eğer de Gaulle, 1969 baharında istifa etmeseydi, Pompidou, neredeyse kesin olarak Fransız siyasetinin dış çemberine kayıp giderdi. Nadiren de Gaulle'den bahsederdi fakat bahsettiğinde, derin hasarlar ortaya çıkardı. Selefinin olumlu özelliklerinden bahsettiği herhangi bir olay hatırlamasam da uzak duruşundan ve yıkıcı şüphesinden bahsettiği birkaç durumu hatırlıyorum. Hal böyle olunca Pompidou açıkça de Gaulle tarzında bir cumhurbaşkanıydı; kendi uzak duruşunu gerçekleştirmişti. Beşinci Fransız Cumhuriyeti Anayasası'nın yedi yıllığına seçilmiş olan (yenilenebilir) cumhurbaşkanına bahşettiği seçimli monarşiye bağlı kalarak duruşu krallara layıktı. Zeki bir şekilde makamının ayrıcalıklarının bilincindeydi ve bu ayrıcalıkları, Fransa'nın adaletli bir şekilde yeniden kazandığı birliğinin, kendine güvenmenin ve nüfuzun sembolü olarak görüyordu.

Pompidou olağanüstü zeki, onurlu ve karakter sahibi bir adamdı. Gür kaşlarının altından bakan ihtiyatlı gözleri, Auvergne'li bir çocuğun şüpheci tavrını ortaya koyuyordu; komşularının cömertliğine çok da fazla güvenmeyen ve fırtınalı tarihine rağmen Fransız köylülerinin ayakta kaldığı sert bir bölge olan Auvergne'dendi. Siyaset dışındaki konuları tartışmanın bir zevk olduğu birkaç devlet adamından biri olarak fevkalade eğitimliydi. Konunun can damarına kadar inecek bir şüphecinin yeteneğine sahipti ve daha az komplike kişiler tarafından kullanılan basit kriterlere nazaran bir Fransız entelektüelinin kendi kültürlülüğünü fazlasıyla yansıtan bir giriftlikle meseleye yönelme eğilimi vardı. Alaycı bir mizah anlayışına da sahipti.

ABD ile ilgili ulusal çıkarların dikkate alınması, Fransız entelektüelinin önyargıları ile değişken bir çelişki içindeydi. De Gaulle döneminin çatışmalarını sürdürmenin, Fransa'nın bir başına kalmasına yol açacağının farkındaydı; ABD'ye meydan okumak, sadece ABD -hoşnutsuzluğunu kelimelerle sınırlandırdığı sürece- Fransa'nın ulusal kimliğini ortaya koyması için yararlı bir araçtı. Nihai bir testte, Fransa'nın göreceli zayıflığının gösterilmesi zorunluluğu oluşmuştu.

Fransa ile ABD arasında seçim yapmaya zorlanan çoğu Avrupa ülkesi -ve özellikle Almanya Federal Cumhuriyeti- Fransa ile olan ilişkilerini kesmek zorunda kalırdı. Bu nedenle Pompidou, iki ülke arasındaki düşmanlığı sona erdirmek için halihazırda Nixon'la de Gaulle arasındaki görüşmelerde başlatılan yolu izlemeye kararlıydı. De Gaulle gibi, Pompidou da çift taraflı olarak bunu yapmakta ısrar etti; Fransız kimliğini tasfiye eden çok taraflı kurumlara ya da kararlara güvenmiyordu.

Aynı zamanda pek çok Fransız gibi Pompidou'nun da doğuştan gelen bir şüphesi vardı ki bu da sonunda ABD'den iyi bir şey gelemeyeceği şeklindeydi. Alışılmamış emsalleri haricinde -Nixon ve sınırda olan kendim gibi- Pompidou'nun, Amerikalıların siyasi felsefe gibi daha gizemli konular bir yana, uluslararası meseleleri anladığına dair kesin olarak çok az güveni vardı. İyi niyet, büyük bir güç ve enerjiden oluşan karakteristik kombinasyonumuzun, ABD'nin Avrupa Topluluğu gibi daha kırılgan yapıları ortadan kaldırmasına ya da Moskova'yla ya aşırı düşmanca veya uzlaşmayla Avrupa'nın güvenliğini tehlikeye atmasına neden olabileceği konusunda pek de endişeli değildi. Çoğu vatandaşı gibi, Pompidou da Fransız öğretisinden ustaca yararlanabileceğimizden şüphelenmiyordu. Ortak amaçlarda eşi görülmemiş bir derecede iş birliği yaparken bile, varsayılan tez canlılığımız için bir denge unsuru kurmaya çalışmıştı.

Bütün kuşkuları ve doğuştan gelen şüpheleriyle Fransa ile ilişkiler Pompidou zamanında önemli ölçüde gelişti. Uluslararası meseleleri kavraması ve ayrıca Fransa'ya yönelik nazik jestleri nedeniyle Nixon'ı seviyor gibiydi. Bu jestler, Şikago'da düşmanca gösteriler yapıldıktan sonra (ki daha sonra anlatacağım) New York'ta, Pompidou'nun şerefine verilen akşam yemeğine Nixon'ın katılımını ve ardından de Gaulle'ün Notre Dame'daki anma töreni için Paris'e uçmasını içeriyordu. (Nixon aslında katılımını duyuran ilk devlet başkanıydı, dolayısıyla diğer ev sahiplerini de aynı şeyi yapmaya mecbur bırakıyordu.) Buna karşılık, daha sonra açıklayacağım üzere Pompidou, Kuzey Vietnamlılar ile gizli temaslarımı ayarlamada bize olağanüstü şekilde yardımcı olmuş ve hatta Fransa içindeki seyahatlerim için kendi jetini bile bana tahsis etmişti. Kuzey Vietnamlılarla yaptığım görüşmeler hakkında ona düzenli olarak brifing veriyordum ki

kendi üst düzey yetkililerimin çoğuna bu kadar vermiyordum. Oldukça nazik biriydi ve bu iyilikleri hiçbir zaman herhangi bir bedel karşılığında yapmamıştı.

İlişkiler hiç şüphesiz gelişmişti çünkü Pompidou, yeni başlayan bir iç savaşla değil de seçimle göreve gelmesi bakımından Beşinci Cumhuriyet'in ilk "normal" cumhurbaşkanıydı. Sömürge savaşlarının üstesinden gelmek ya da Fransa'nın özerkliğini yerleşik kılmaya çalışmak dışındaki sorunlara yönelik sistematik bir dış politika yürütebilecek ilk cumhurbaşkanıydı. Süreç içinde de Gaulle'ün dış politikayı, Amerikan aleyhinde konuşanların kabul etmeye istekli olduklarından daha iyi inşa ettiği anlaşılmıştı. Görüşü, Fransa'nın, sadece kendisi için doğru olduğuna inandığı çıkarlar peşinde koşarsa etkili bir uluslararası rol oynayabileceği şeklindeydi. Bağımsız bir Fransa'nın Batı'ya faydalı olacağı yönündeki öneri ileri sürüldüğünde dalga geçilmişti; oysa sonunda bunun doğru olduğu ortaya çıktı. Pompidou ve daha sonra gelen seçkin ve yetenekli halefi Valery Giscard d'Estaing zamanında Fransız dış politikası çoğu kez çapraşık olsa da mühim ve tutarlıydı. Temelinde, yöntemleri ara sıra nahoş olduğunda bile amaçlarımızla uyumluydu. Zaman zaman bizimkinden daha istikrarlı ve daha zekiceydi (1970'lerin sonlarında Afrika'da olduğu gibi).

Kendi çabasıyla küresel bir politika yürütme konusundaki ısrarında Fransa, İngiltere de dahil olmak üzere diğer Avrupalı müttefikleri ile artan bir tezat oluşturuyordu. İngiltere hâlâ büyük bir gücün deneyimine ve entelektüel kaynaklarına sahipti ve ABD'ye yönelik muazzam iyi niyetli liderler tarafından yönetiliyordu. Fakat her geçen yıl sanki kararları önemliymiş gibi daha az harekete geçiyorlardı. Genellikle bilgece tavsiyede bulunup bunu da nadiren kendi politikalarına dahil etmeye çalışıyorlardı. İngiliz devlet adamları, müzakerelerimizde onurlu danışmanlar olarak bulunmaktan memnundular. Ayrıca Brandt anılarında, ülkesinin küresel bir role olan hırslarından arındığı gerçeğiyle gurur duyduğunu belirtmişti.[4] Bu yüzden, NATO müttefiklerinden yalnızca Fransa küresel bir politika amaçlamış ve bunu gerçekleştirmeye yönelik yolları birleştirmeye çalışmıştı. 60'larda öngörülenin aksine yıllar geçtikçe, Fransa'nın bağımsız politikası çok uzak alanlarda önemli bir yardım olduğunu kanıt-

ladı. Özellikle Afrika'da yoğun iyi niyetli girişimler uygulayarak, çağdaş dünyanın fiziksel ve ideolojik gerçeklerinden izole edilebilirmiş gibi duygusal bir illüzyonla bu kıtanın asla baştan çıkarılmadığı gerçeği mevcuttu.

Elbette Fransız tarihi ve kartezyen eğitim sistemi, zaman zaman başkalarına, özellikle de Amerikalılara motivasyon için arada bir Fransız politikasının yanılgılara karşı güvence altına alınmasına neden olan çapraşık teoriler ortaya atmıştı. Fakat Fransız liderler, ulusal çıkarlara ilişkin düşünceler için özür dilemeye gerek duymayan bir gelenekten faydalanıyorlardı. Ülkeleri, ideolojik Haçlı Seferlerine girdiğinde ya da başkalarına çok fazla güvendiğinde en çok kaybetmişti; güç dengesinin kaçınılmazlığını anladığı zaman ilerledi. Fransa Cumhurbaşkanı ve Nixon, uluslararası ilişkileri gözden geçirirlerken aynı frekanstalardı.

Şubat 1970'te Le Duc Tho'yla yapacağım ilk gizli görüşme fırsatından faydalanan Pompidou beni öğle yemeğine davet etti. Büyüleyici evi, Paris'in antik merkezi olan Ile St. Louis'de yer alıyordu ve görüş alanımızda Notre-Dame vardı. Fransa Cumhurbaşkanı olarak ABD'ye yapacağı ilk ziyaretinin nasıl olacağı konusunda gergin olduğu çok açıktı. Fransa'nın, gelişmiş uçakları Libya'ya satmasına ilişkin önceden planlanmış protestolar olacağını biliyordu. Adı çıkmış basınımızla karşı karşıya kalacağı için huzursuzdu. Her iki konuda da onu rahatlatmaya çalıştım. (Sonuçta, medya konusunda nefesimi boşuna tüketmeyebilirdim; doğal bir soğukkanlılıkla basını idare etmişti. Protestocular başka bir konuydu; fiyaskoya neden olmuştu.) Pompidou ile Nixon'la an meselesi olan görüşmesinin gündemini tartıştık ve kendisini utandırmayacağımızı vurguladım. Gerekçelendirilebilecek bir teoriden ziyade pratik iş birliğine odaklanabilirdik. Pompidou'ya, Nixon'ın Beyaz Saray'a girdiğinden beri kabul ettiği ilk davet olan Fransız Elçiliği'ndeki akşam yemeğine katılmayı planladığını söyledim. Pompidou, NATO entegrasyonunun ritüelinden kurtulduğu sürece ortak çıkarları olan tüm konuları tartışmaya hazır olduğunu vurguladı. De Gaulle'ün ulusal savunma politikasını tersine çevirmezken, askeri alanda pratik iş birliğini destekliyordu.

Nixon'ın, iş birliğinin gerçekleştirilebilirliğine odaklanmasına gerek yoktu; iş birliği, kendi gerekçesini yansıtıyordu. Pompidou ile

yaptığı ilk görüşmesinde Nixon, en sevdiği konu olan güç dengesini açıkladı: Japonya'nın yanı sıra ekonomik olarak güçlü bir Avrupa görmek de Amerika'nın yararına olurdu. Pompidou, doğrudan en büyük endişesini dile getirdi; *Ostpolitik*. Tüm meslektaşları gibi o da Brandt'a güvendiğini iddia etse de Brandt'ın politikalarının, içermesi imkânsız olduğunu kanıtlayacak milliyetçi eğilimleri açığa çıkarabileceğinden de korkuyordu. Alman karakterindeki sabırsızlık özelliği onu tedirgin ediyordu. İki dünya savaşındaki yenilgiler kesinleşmiş değildi çünkü dünyanın geri kalanının müşterek gücünün bunları başarmış olması gerekiyordu. Alman milliyetçiliği yeniden ortaya çıkabilir ve eğer felaketle sebatı öğrenmişse, daha bile tehlikeli olduğunu kanıtlayabilirdi. De Gaulle'ün, İngiltere'nin Avrupa'ya girişine karşı olan muhalefetini tersine çevirmesine neden olan yeniden dirilmiş bir Almanya, Pompidou'nun korkusuydu. Bu nedenle Pompidou'nun argümanları aslında Wilson'ın iki hafta önceki argümanlarından farklı değildi; herkes, Almanya'nın kontrol altında tutulmasına yardımcı olması için İngiltere'yi Ortak Pazar'da istiyordu. Pompidou, kontrolsüz Alman milliyetçiliğine karşı bir denge ağırlığı olarak Londra-Paris Anlaşması'nı düşünecek kadar ileri gitti. Hatta Brandt bile, farklı bir nedenden ötürü belli ki İngiltere'nin girişini destekliyordu. Kendisini Doğu'ya doğru tek taraflı olarak eğilmekle suçlayan eleştirmenlere cevap vermeye çalıştı; Aralık ayının başlarında Lahey'de gerçekleştirmiş olduğu son derece önemli olan konuşmasının sebebi de İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesiydi. Kısacası, Brandt'ın Doğu'ya açılması, Batı Avrupa entegrasyonunu teşvik etme şeklinde istenmeyen bir sonuç doğurdu. En önemli üç Avrupalı liderden ikisi, üçüncünün ortaya çıkardığı yönelimlere güvenmiyordu ve üçüncüsü de bu şüpheleri gidermek için bir jeste ihtiyaç duyuyordu. İngilizlerin Ortak Pazar'a girişi bu mekanizmayı hazırlamıştı.

Pompidou, Sovyetler Birliği'ne karşı Gaulle'cü bir yaklaşımın izinden gitti. Sovyetlerin amaçlarından son derece kuşkulanarak ve Sovyet gücünün artmasından çekinerek, gerginliklerin gevşemesine ilişkin bir politikayı savunuyordu. Pompidou'ya göre Çinliler, Sovyetlere musallat olmuştu ve Sovyetler de bu yüzden Batı'da sükûnete ihtiyaç duyuyordu. Dolayısıyla gerilimleri gevşetme istekleri, hislerden ziyade ekonomik, politik ve askeri gerekliliklere dayanıyordu. Ayrıca özellikle Doğu Avrupa için ekonomik destek istiyorlardı. Bu-

nu da Almanya'dan almak için baştan çıkarılacaklardı. Fakat Sovyetlerin ortağı olarak Almanya, hem Sovyetler Birliği hem de Batı açısından çok tehlikeliydi. Bu nedenle Fransa, detant politikasında (dolayısıyla istemeden Moskova'ya doğru bir yarışın ön koşullarını belirlediğinden) Almanya'nın kendi önüne geçmesine izin vermemeye kararlıydı. Pompidou'ya göre, Batı ile Rusya arasında daha yakın temaslar da kendi açılarından cazipti; nihayetinde Sovyet toplumunda daha liberal ve reform fikirli unsurları teşvik ederek Moskova'yı zayıflatabileceklerdi. Pompidou, Kremlin'in, neden Pompidou'nun analizinin, kendi sisteminin dönüşümüne yol açacağına dair bir politika benimsediğini açıklamadı. Belki de birbirleriyle rekabet halinde olan ülkelerin -özellikle de süper güçlerin- politikalarının genellikle geleceğin rekabet değerlendirmelerini içerdiğini ima etmek istiyor ve bizim üstümüze bahis oynuyordu. Muhtemelen Pompidou her şeyden önce Richelieu'nun mirasıyla ilgileniyordu. Fransa sınırında yeniden dirilen bir Almanya'nın önlenmesi, Pompidou için daha uzak bir Rusya korkusundan daha yüksek önceliğe sahipti ki son tahlilde bu durumla biz ilgilenmek zorunda kalacaktık.

Pompidou'nun ziyareti, çözüm gerektiren somut sorunların yokluğunda mümkün olan her şeyde başarı sağlamıştı. Görüşmeler samimi idi ve iki lider de detant olmadığı takdirde Avrupa ve İttifak sorunlarıyla ilgili benzer algılara sahipti. Doğrudan iletişim için "direkt hat" kurarak ve Pompidou'nun yardımcısı Michel Jobert ile beni irtibat kurulacak kişiler olarak belirleyerek, yakın bir ilişki içerisinde istişareler için icrası mümkün düzenlemeler yapıldı. İki lider, personel düzeyinde ikili askeri görüşmeler başlatma konusunda mutabık kaldılar. Tek dikkat çeken nokta, Pompidou ve karısının, Fransız uçaklarının Libya'ya satışını protesto eden göstericiler tarafından saldırıya uğradıkları Şikago'da gerçekleşti. Pompidou, seyahatinin kalanını neredeyse iptal etti. Pompidou güç bela kararından döndürülmüştü ve çünkü Nixon, New York'ta, Pompidou için verilecek akşam yemeğine katılacağını açıklamıştı.

Tarih bazen küçük parçalardan oluşur. Yaşanan bu olay, Pompidou'nun ABD'ye olan doğal kararsızlığını pekiştirmişti. Mantıken sıkı ilişkilere sadık kalmıştı fakat duygusal olarak, bu olayı Fransa'ya bir hakaret ve karısına yapılan büyük bir saygısızlık olarak düşün-

mekten kendini alamıyordu. Izdırapla geçen son yılında (kanserden ölürken), bu duygusal önyargısı, Avrupa Yılı'na ilişkin önemli anlaşmazlıkları arttırmıştı. Pompidou'nun kızgınlığını da yüklediği bu ihtilafları Jobert daha da keskin hale getirmişti. Bütün bunlar olurken de yakın ekip asistanı Jobert, Dışişleri Bakanı olmuş, geri plandaki bir yardımcılıktan müttefik diplomasisinin terör hatibi haline gelmişti.

Willy Brandt, Nisan 1970'te Washington'u ziyaret etti. Alışılmadık bir saygı göstergesi olarak Nixon, resmi görüşmeler başlamadan önce birkaç gün dinlenmesi için Brandt'a, Camp David'deki Başkanlık Köşkü'nü ("Aspen") tahsis etti. Önemli başkanlık görüşmelerinden önce gelenek haline geldiğinden Başkan'ın yaklaşımının bir ön izlemesini vermek ve kendi fikirleri hakkında ağzını aramak için Brandt'le Camp David'de öğle yemeğinde bir araya geldim.

Brandt, misafirlere düzenli olarak verilen ve üzerinde adı ile Başkanlık mührünün olduğu Donanma ceketi giymiş bir halde beni karşıladı. (Genellikle yabancı ziyaretçilere kapalı olan) Camp David'e davet edilmesinden ve Başkanlık Köşkü'nün misafirperverliğinden gururu oldukça okşanmıştı. Büyük güven duymuş ve hoşlanmış gibi davranmaya çalıştı. Fakat Ostpolitik'e verdiğimiz tepkiden endişe ettiği açıktı.

Ona güvence verdim. Temel rotasını değiştirmesine yönelik herhangi bir teşebbüs olamazdı. Ne belirli bir müzakere stratejisini teşvik ettik ne de onun müzakere koşulları hakkında yorum yaptık. Bunun için sorumluluk alması gerekecekti; her iki taraf için de Almanya'nın iç tartışmasına müdahil olmayacaktık. Brandt'in hedeflerini destekledik, yöntemleri konusunda sessiz kaldık, müttefikleriyle yakın istişareler yapmasını teşvik ettik ve lüzumsuz beklentileri artırmasına karşı uyardık. Yine kendisine, tamamen ulusal bir politikanın gizli tehlikelerine karşı en iyi güvence olan bir ortaklık hissi verdik. Brandt fazlasıyla rahatlamıştı.

Brandt'le Nixon arasındaki görüşme şaşırtıcı derecede samimi idi, her ikisinin de diğerinin arkadaşlığını arayıp bulmadığı göz önünde tutulursa, kader büyük ulusların liderliğini onların üzerine boşuna yıkmamıştı. Nixon'ın, solcu olarak gördüğü kişiler hakkında gerçek

şüpheleri vardı ve Brandt'in uzun süreli sessiz kalma alışkanlığı onu gergin hale getiriyordu. Nixon, bütün telefon görüşmelerini Beyaz Saray operatörleri aracılığıyla yapma sözünü vererek zarif bir akşam yemeği kutlaması ile seçim gecesi kırmış olduğu pot için bazı değişiklikler yaptı; çünkü Alman seçiminin olduğu gece aradığında yanlış numarayı çevirmişti. Daha da önemlisi, Brandt tüm genel politikasını halka açıklayarak Washington'dan ayrılmıştı.

Brandt anılarında, Nixon'la benim, Brandt'in daha önemli yorumlarından birinin ana noktasını kaçırdığımızı yazmıştı. Ona göre, Avrupa Güvenlik Konferansı'na ilişkin Sovyet teklifi, "ne son savaşta edinilen yasal haklardan kaynaklanan ne de yalnızca Kuzey Atlantik Paktı'na dayanan, Avrupa ile yeni bir bağın" ifade ettiği etkiydi.[5] Yanılıyordu. Ne demek istendiğini anlamıştık. Bu argümanı kolay kolay kabul etmedik ve peşinde koşmamanın daha makul olacağını düşündük. Avrupa Güvenlik Konferansı'nın "yeni" özelliği, Sovyetlerin müzakerelere katılımıydı. Sovyetler ile dikkat çeken konular hakkında müzakere etmeye istekliydik; Avrupa'daki rolümüzü meşrulaştırmak için Sovyet onayının gerekli olduğu çıkarımın tehlikeli olduğu kanısındaydık. Bizim için Avrupa Güvenlik Konferansı'nın oldukça farklı gerekçelerle doğrulanması gerekiyordu.

Tuhaf bir şekilde Vietnam, Avrupalı liderlerin ziyaretlerinde küçük bir rol oynamıştı. Avrupa kamuoyu, en azından medya tarafından yansıtıldığı gibi, savaşa karşıydı. Ancak Avrupalı liderler hiçbir itirazda bulunmadı. Savaşın tüm döneminde, herhangi bir Avrupalı liderle gerçekleştirilen en özel görüşmede bile herhangi bir eleştiri yapıldığını hatırlamıyorum. Karşı karşıya olduğumuz aynı ikilem yüzünden paralize olmuş gibi görünüyorlardı. Savaşın hızlı bir şekilde sona ermesini istiyorlardı. Çünkü kendi ülkelerindeki bazı siyasi huzursuzlukların Amerikan üniversitelerinden ve entelektüel çevrelerden bulaşmasına neden oldular ve zamanla çatışmanın kendi güvenlik tehditleriyle başa çıkma kapasitemize zarar verebileceğinden korktular. Fakat Amerika'nın güvenilirliğinin de zarar görmesini istemiyorlardı. Brandt'le Wilson hiçbir yorumda bulunmamış ve Nixon, Vietnam stratejimizi belirttiğinde anladıklarını gösterir sesler çıkarmışlardı. Pompidou, Amerika'nın savaşı bitirme isteğini gösterdiği sürece -ki görüşüne göre bunu yapıyorduk- taktiklerimizi sor-

gulamayacağını vurguladı. Cezayir'den geri çekilme sürecinin Fransa için ne kadar zorlu ve zaman alıcı olduğunu biliyordu. Edward Heath, İngiltere Başbakanı olduğunda, Amerika'nın çöküşü olarak yorumlanan koşullar altında Amerikan'ın Vietnam'dan geri çekilmesinin Avrupa'da yeni bir Sovyet saldırganlığını ortaya çıkarabileceğini şiddetle ileri sürmüştü. Bu görüşlerin içtenlikle desteklenip desteklenmediğini ya da liderlerin belirli kararları etkileyemeyen ve asıl müttefikiyle ilişkilerini tehlikeye atmakta isteksiz davranan tepkileri olup olmadığını belirlemek mümkün değildir. Aslında çok da fark etmiyordu. Gizli sebepler, anıların malzemeleri olabilir. Görüşlerin açıkça ifade edilmesi, politikayı etkileyen şeydir.

Böylece üç Avrupalı liderin Washington ziyareti, geleneksel Avrupa siyasetinin kalıplarının tekrar kendisini göstermeye başladığını ortaya koymuştu. İngilizler, Nixon'a, kıtadaki güçleri dengeleme konusundaki tarihsel rollerini sürdürebileceklerini söylemişti. Fransızlar, Alman-Sovyet ilişkilerini izleyebilmek için Moskova'yla olan hattı açık tutmaya ihtiyaç duyduklarını belirtiyorlardı. Hem Almanlar hem de Fransızlar, Washington'daki konuşmalarının ardından, her biri kendi ulusal sebepleri nedeniyle açıkça İngiltere'ye yöneliyorlardı. Sonuç, sebepler ne kadar farklı olursa olsun İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesiyle ilgili fikir birliğiydi. Fakat İngiltere'nin Ortak Pazar'a girmesinin an meselesi olmasıyla birlikte, ilk defa incelikle işlediğimiz şeyin ne olduğunu tamamen anladığımız bir durumla karşı karşıya kalmıştık.

Ortak Pazar Hakkındaki Tereddütler

Genişlemiş bir Avrupa Topluluğu teoriden gerçeğe geçtikçe, önceki on yılların daha duygusal teorilerinin çok basit bir resmini çizdiği anlaşıldı. Ekonomik olarak güçlü bir Avrupa daha çok kendine güvenebilir fakat aynı zamanda bunun için de bir bedel ödenmesi gerekebilirdi. Topluluğun en somut tezahürü olan gümrük birliği, Amerikan ihracatını etkilemeye ve Avrupa, dünyanın diğer bölgelerinde bizimle rekabet etmeye başladıkça iş dünyamız huzursuz oldu ve bu durumun yarattığı taşkınlıklar hükümet kararlarını etkiledi. İlk defa Atlantik ilişkileri tartışmalı hale gelmişti. 1970 baharında Atlantik ilişkileri konusunda kurumlar arası resmi bir değerlendirme yapılmasını istedim.

1970 sonbaharı itibarıyla genişleyen bir Avrupa Topluluğu'nun, özellikle ekonomi alanındaki kuruluşlarımızdaki etkilerine yönelik korkular sesli hale gelmeye başlamıştı. Pentagon'un güvenilir ve esaslı yapısını takip eden Hazine, Ticaret ve Tarım bakanlıkları, Ortak Pazar'ın İngiltere'yi ve (o zaman düşünüldüğü üzere) Norveç'i de içerecek şekilde genişlemesinin sonuçları konusunda "en kötü durum" analizini yapmıştı.* Aslına bakılırsa bu durumu Amerikan tarım ürünleriyle sanayi ürünleri dışında, dünya ticaretine ve parasal düzenlemelere hükmeden ve dokunaçlarını yavaş yavaş Üçüncü Dünya'ya yayan bir canavar olarak görüyorlardı. Bu son kaygı, Ortak Pazar ülkelerinin Akdenizli komşularından ve eski sömürgelerinden özel ve münhasır ticari ilişkileri sürdürdükleri tercihli düzenlemelerle ortaya çıkmıştı. Eğer İngiltere'nin eski sömürgelerinin tümü şimdi bu özel ticari düzenlemeler ağına katılsaydı, bu tehlikeler daha da büyürdü. NSC için hazırlanan bir çalışmada şu hususlara yer verilmişti:

> Uzun vadede, en az on tam üyeli bir Ortak Pazar, EFTA [Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi] tarafsızları için ortak üyelikler ve en azından Akdeniz'le ve Afrika'nın çoğunun olduğu tercihli ticaret anlaşmalarından oluşan "genişletilmiş bir Avrupa"yla karşı karşıya kalabiliriz. Bu birlik, %15 olan bizim oranımızla karşılaştırıldığında dünya ticaretinin yaklaşık yarısını oluşturacak; bizimkinin iki katına yaklaşan para rezervlerini elinde tutacak ve hatta uluslararası ekonomi kuruluşlarında sürekli bizden daha fazla oy üstünlüğüne sahip olacaklar.

Ekonomi kuruluşlarının öfkesi, Başkan'ın Şubat 1970'teki Dış Politika Raporu'ndaki bir kısımdan dolayı daha da artmıştı. Taslak çalışmalarına katılmamış olanlar bu kısmı, Avrupa ekonomi milliyetçiliği için açık çek şeklinde yorumlamıştı:

> Avrupa Topluluğu'nun güçlendirilmesi ve genişletilmesi konusundaki desteğimiz azalmadı. Çıkarlarımızın zorunlu olarak Avrupa'nın evriminden etkileneceğinin farkındayız ve ortak çıkar için fedakârlık yapmak zorunda kalabiliriz. Tamamen birleşmiş bir Avrupa'nın ekonomi açısından bedelinin, bir bütün olarak Batı'nın politik canlılığındaki kazanımdan ağır bastığını düşünüyoruz.

Hazine Bakanlığı ve diğer kuruluşlar bu kısmın, Avrupa'nın ekonomi alanında bize olan baskısını teşvik ettiğini düşünüyordu. Mün-

* Norveçli seçmenler, 26 Eylül 1972 tarihli referandumla Avrupa Topluluğu üyeliğini reddetti.

ferit ve belirsiz bir cümle ile Amerika'yı misillemede bulunmaya kışkırtacak uygun politikaları esas alan bir hükümet, ihtiyatsız bir hükümet olurdu. Fakat yine de bu kısım, bakanlıklar arasında yapılacak bir tartışma için yararlı bir odak noktası sağlamıştı. Ekonomi kuruluşlarının istediği ve 13 Mayıs'ta gerçekleşen kuruluşlar arası bir toplantıda ciddi şekilde önerilen şey Başkan'ın raporunun resmi bir şekilde "yeniden yorumlanması" idi; aslına bakılırsa bu ifade, tercihler sistemine ve hatta belki de Avrupa Topluluğu kavramına dair bir savaş ilanıydı. Ekonomi kuruluşları, savaşın yönetilmesi için İngiltere'nin, Topluluğa girmesiyle ilgili müzakerelerden faydalanmamız konusunda ısrar ediyordu.

Dışişleri Bakanlığı (benim ve yakın çalışma ekibimin hazırladığı raporu savunmak için çok büyük bir zorunluluk hissetmediği halde) yine de Amerikan dış politikasının daimî özelliklerinden biri olan bu saldırıdan korkuyordu. Avrupa Topluluğu'nun genişlemesi ve daha fazla entegrasyonu bizim tarafımızdan, özellikle 60'larda, bazen Avrupalıların kendisinden daha fazla hevesli bir şekilde takip edilmişti. Avrupa politikası, Dışişleri Bakanlığı'nın Avrupa Bürosu'nun tartışmasız özel alanıydı; İngiltere'nin Avrupa'ya girmesinden başka bir alternatifi reddediyordu. Şu anda bu proje sonuçlanmaya çok yakın olduğundan, otoriter Fransızlardan değil de en az beklenen çevreden, ABD hükümeti içinden sadece önem olarak değil aynı zamanda bürokratik açıdan da üstünlüğünü tehdit eden bir meydan okuma olmuştu. Avrupa Bürosu, klasik geciktirme ve şaşırtma taktikleriyle direniyordu. İngiltere'nin girişine dair kuruluşlar arası bir belgenin Avrupa entegrasyonunun problem "teşkil edip etmeyeceği" ya da problem "teşkil edebileceği" hakkındaki tartışmaya saatler harcanmıştı. Bakanlık, genişletilmiş topluluğun olumsuz ekonomik sonuçlarının kapsamlı bir değerlendirmesine şiddetle karşı çıkıyordu. Herhangi bir nedenle İngiltere'nin girişine dair müzakerelerin sona erdirilmesi halinde Amerikan muhalefetinin hemen bir günah keçisi bulacağından korkuyordu. Fakat Dışişleri Bakanlığı kuramsal olarak haklıyken özellikle Kongre, seçim yılında siyasi gerçekleri görmezden geliyordu. Amerikan menfaatlerinin savunulmasında "yumuşak" görünme konumuna getirilme riskini taşıyordu. Çok geçmeden Kongre'nin bakış açısı, doğrudan Avrupa ve Japonya'yı hedef alan yüksek oranda ayrımcı bir ticari yasa tasarısında ifadesini buldu. Tasarının yasa-

laşması için o zamanlar son derece güçlü olan Temsilciler Meclisi'nin Geliri Çoğaltma Usulleri Komitesi Başkanı Wilbur Mills bastırıyordu. Bu yasa tasarısı, özellikle tekstil ve ayakkabı gibi belirli ithal mallarına karşı yüksek korumacı engeller oluşturacaktı. 1970'in yaz ve sonbaharında bir ticaret savaşı açıkça tehditkârdı; Ortak Pazar ülkeleri muhtemelen tarım ihracatımıza karşı misilleme yapacaklardı. Paul McCracken, 2 Temmuz'da Başkan'ı tehlike konusunda uyardı ve Mills'e müdahale etmesini istedi.

McCracken ve Dışişleri Bakanlığı'na büyük ölçüde katılıyordum. Birleşmiş bir Avrupa'nın sorumluluklarımızı üstlenmek için hiç beklemeden acele edeceği fikrine hiç katılmıyordum. Bence 50'li ve 60'lı yıllarda tek taraflı stratejik bir seçim yapmıştık. Avrupa'nın ekonomik açıdan birleşimini vurgulayarak, bizimle rekabetin en fazla muhtemel olduğu ve çıkarlarımızın büyük ölçüde farklı olacağı boyutun önemini belirtmiştik. Savunma alanında Avrupa topluluğunun cesaretini kırarak -en azından 1954'teki ilk projenin başarısızlığından sonra- Atlantik çıkarlarının en fazla çakışacağı alanın önem derecesini azalttık. Fakat bir şekilde Avrupa birliğini, etkisizliği nedeniyle er ya da geç dış politika konusunda ciddi bir kaygı duyacak ve tarafsız olmayıp işlevselliğini ön plana çıkartacak biçimde çıkar çatışması yaşayabilecek ülkelerden oluşan uyumsuz bir gruba tercih etmiştim. Ayrıca güçlü bir Atlantik İttifakı'nı destekleyen Avrupa'daki grupların politik etkilerini bozmadan Avrupa birliğine zarar verme riskini göze alamadık. Afrika'nın çoğu ülkesi ile İspanya, Fas ve Tunus gibi Akdeniz ülkelerinin -İsrail hakkında bir şey söylemeye gerek yok- Batı Avrupa'yla ortaklığı, Batı'nın jeopolitik çıkarlarınaydı. Bu kilit ülkelerin Avrupa ile ilişkilerini engellemek, politik akılsızlığın doruk noktası olurdu.

30 Haziran'da Başkan'a ilettiğim bilgi notunda, doğrudan dış politika hedeflerimizi yineledim. Tekstil ve ayakkabıların cezalandırılması, hassas iç durumları olan ülkeleri sarsabilirdi: Temel müzakerelerimizin tahrip edilebileceği ve Franco sonrası ilişkilerimizin riske atılabileceği İspanya; komünizmin yükseldiği İtalya ve Japonya. Fakat Başkanlık kararını etkilemek için tavsiye kararına itiraz etmek yeterli değildir; bir alternatif sunulmalıdır. Uluslararası açıdan endişelerimizi Avrupa Topluluğu'nun dikkatine sunmak için bir müzake-

re önerdim; yurt içinde ise ekonomi kuruluşlarının görüşlerini Başkan'a sunmalarını sağlayacak bir mekanizma öne sürdüm. NSC Müsteşarlar Komitesi, ekonomi kuruluşlarının katılımıyla büyütülecek ve Avrupa Topluluğu'nun ekonomi alanındaki etkileri hakkında kısa bir bilgi verilecekti. Bu program aslında ekonomi kuruluşlarının Başkanlık raporunun yeniden yorumlanmasına "ulaşmasını" sağlayan bir yoldu, fakat aynı zamanda konuyu ekonomi meselesinden ziyade, komitenin başkanlığını yapan Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla dış politika olarak değerlendirmeleri içindi. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı'nın hâkimiyetinden korkan ekonomi kuruluşlarının içini rahatlatmak için tartışmalı konuların Başkan'a danışılması gerektiğini ve tamamıyla ticari olan faktörlerin dış politika mecburiyetlerini bastıracak bir tehdit oluşturması durumunda ise (mademki son söz bakanlığın olmayacak) bir fikir sunmak için fırsatım olacağını garanti ediyordu.

ABD, 10 Ekim'de Avrupa Topluluğu ile müzakerelere başladı. Avrupa delegasyonuna, bir Batı Alman liberali (Avrupa açısından, spektrumun merkezini kapsayan ve serbest girişimi destekleyen bir partinin temsilcisi anlamına geliyordu) olan Ralf Dahrendorf başkanlık ediyordu. 15 Ekim'de benimle yaptığı bir toplantıda Dahrendorf, Amerikan ticaret politikasındaki eğilimlere ilişkin "derin endişesini" vurguladı. Fakat Topluluğun beklentilerine yönelik analizi çok güven verici değildi. Dahrendorf, İngilizlerin katılımını umuyordu fakat Topluluğun artık siyasi birliğe inanmadığını düşünüyordu; ekonomik entegrasyon, kendi iyiliği için sürdürülecekti. 13 Mayıs'taki kuruluşlar arası toplantıda, bizim için en kötü sonuç olarak tanımladığım şey buydu. Siyasi ilerlemeyi telafi etmeden, ekonomi alanında acımasız bir rekabete yol açacak entegrasyon ve Amerikan misillemesi, Atlantik'in her iki tarafındaki İttifak'ın destekleyicilerine zarar vermeye mahkûmdu.

ABD ile Avrupa arasındaki istikrarsız olan ve gittikçe gerilen ilişki, Başkan tarafından yazılan bir notta yansıtılmıştı. 13 Kasım'da Avrupa Birliği'yle müzakereler konusuna ilişkin gündeme getirdiğim bir bilgi notuna Başkan şöyle yazmıştı: "K -Bana öyle geliyor ki Topluluk ile olan ilişkilerimizdeki olumsuz sonuçlara katlanmayı hem 'protesto ediyoruz' hem de buna devam ediyoruz. Buna en iyi örnek tarımdır. Kongre, bu tür müzakerelerde, temsilcilerimizin bu çok pa-

sif tavrına tahammül edemez." Nixon, bu tahripkâr mücadeleye katılmama konusunda fazla Atlantikçiydi. Wilbur Mills'ten medet umuyordu ama boşunaydı. Koruma eğilimi çok güçlüydü; Mills ikna olmamıştı ve kısıtlayıcı ticaret mevzuatı 1970'in yaz ve sonbaharı boyunca Kongre'de beklemede kalmıştı. Sessiz çoğunluk, Amerika'nın dünyada "oradan oraya sürüklenmesi"ne ilişkin hüsranını bir dereceye kadar çıkarıp atıyordu. Avrupa'yla olan ticaret müzakerelerimiz, kesin bir sonuç elde edemeden yaklaşık bir yıl boyunca sürdü. Ağustos 1971'de Nixon, tüm ithal mallarına %10'luk bir ek vergi koyulmasına, doların altına dönüştürülebilirliğinin sona erdirilmesine ve ücret ile fiyat kontrollerinin belirlenmesine ilişkin olarak 15 Ağustos'taki çarpıcı kararıyla konuyu en azından geçici olarak alakasız hale getirdi.

Bu durumda ilk temaslar, Batı İttifakı'nın ortak savunma konusunda kararsız olduğunu, Doğu ile ilişkilerden emin olmadığını, yalnızca Avrupa Topluluğu'nun genişlemesi konusunda bir araya geldiğini ve ekonomi alanında ABD ile çekişmeyi tetikleyebileceğini gösterdi. Ancak istişare süreci, giderek daha aleni bir şekilde ortak amaçların açıkça dile getirilmesine yol açtı. Batılı liderler temel meselelerle ciddi şekilde uğraşmaya başlamıştı. Yaygın olarak kabul edilen cevapların detaylandırılması biraz zaman alsa da doğru sorular sorulmaya başlanmıştı. Demokrasiler arasındaki fikir birliği, otoriter devletlerle müzakere etmekten doğal olarak daha karmaşıktır. Vasilikten ortaklığa geçiş evrimi hiçbir zaman kolay olmamıştır. Bu evrimin akabinde Batı İttifakı, şu anda özgür halkların bir araya gelmesinin yeni bir nesilde zenginleşebileceğini kanıtlamak için oluşturulmuştu.

BÖLÜM SONU NOTLARI

II

Masumiyet Dönemi: Geçiş

Michel Crozier, The Bureaucratic Phenomenon (Chicago: University of Chicago Press, 1964), s. 44-55. 187-198.

[2] Melvin R. Laird, intra. The Conservative Papers (Garden City, NY: Anchor Books, Doubleday & Co., 1964).

Bkz., Örneğin, Roger Morris, Uncertain Greatness (New York: Harper ve Row, 1977), Bölüm II, " Hotel Pierre'de Coup d'etat".

Nixon'ın birinci Göreve Başlama töreninde yaptığı konuşmayla ilgili kısım şu şekildedir:

Çatışma döneminden sonra müzakere çağına giriyoruz.

Bu yönetim görevdeyken, haberleşme hatlarımızın açık olacağını tüm uluslar bilsin.

Fikirlere, mal ve hizmet değişimine, insan değişimine açık bir dünya istiyoruz; büyük ya da küçük hiçbir halkın dargın bir şekilde izolasyonda yaşamayacağı bir dünya.

Herkesi dostumuz yapma beklentisine giremesek de hiç kimseyi kendimize düşman etmemeye çalışabiliriz.

Düşmanımız olacakları, toprakları fethetmek veya hâkimiyeti genişletmekten ziyade insan yaşamının değerini arttırmaya yarayacak barışçıl bir rekabete davet ediyoruz.

Uzayın ulaşılabilir yerlerini keşfederken, yeni dünyalara birlikte yol alalım; fethedilecek yeni dünyalar olarak değil, paylaşılacak yeni bir macera olarak.

Katılmak isteyenlerle, silah yükünü azaltmak, barışın çatısını güçlendirmek, yoksullara ve açlara destek olmak için hep birlikte iş birliği yapalım.

Karşı tarafın zayıf olduğunu düşünüp bundan istifade etmeye çalışanların aklında, ihtiyaç duyduğumuz sürece, olmamız gerektiği kadar güçlü olacağımız konusunda şüpheye yer bırakmayalım.

III

Acemi Bir Devlet Adamının Görüşleri

"Çevreleme politikası" kavramını Nuclear Weapons and Foreign Policy'de ele aldım. (New York: Harper and Bros., 1957), Bölüm II. Bu konuda mükemmel bir analiz Coral Bell'in, Negotiation from Strength (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1963) kitabında bulunabilir.

[2] US Congress, Senate, Committee on Armed Services and Committee on Foreign Relations, Hearings on the Military Situation in the Far East, 82. Kong., 1. oturum, 1951, s. 2083.

Llandudno, Galler'deki konuşma, 9 Ekim 1948, New York Times tarafından alıntılanmıştır, 10 Ekim 1948.

4 - "Central Issues of American Foreign Policy", editör Kermit Gordon, Agenda for the Nation (Washington: The Brookings Institution, 1968), s. 614.

IV

Avrupa Yolculuğu

"Central Issues of American Foreign Policy", editör Kermit Gordon, Agenda for the Nation (Washington: The Brookings Institution, 1968), s. 595.

The Troubled Partnership: A Re-appraisal of the Atlantic Alliance (New York: McGraw-Hill, 1965), s. 40.

Bkz., Walt W. Rostow, "Limits and Responsibilities of American Power" Texas A & M Üniversitesi konuşması, 4 Aralık 1968 (Department of State Bulletin, cilt. LX, no. 1541, 6 Ocak 1969).

Bkz., Francis M. Bator, "The Politics of Alliance: The United States and Western Europe", editör Gordon, Agenda for the Nation, s. 339.

Alastair Buchan, Europe's Futures, Europe's Choices (New York: Columbia University Press, 1969), s. vii.

Bkz., Andre Malraux, Felled Oaks: Conversation with de Gaulle (New York: Holt, Rinehart ve Winston, 1971), s. 30.

- "Central Issues of American Foreign Policy", editör Gordon, Agenda for the Nation, s. 599.

8 - Cumhurbaşkanı de Gaulle'ün 31 Mayıs 1960 tarihinde yaptığı konuşma, Major Addresses, Statements and Press Conferences of General Charles de Gaulle, 19 Mayıs 1958-31 Ocak 1964 (New York: French Embassy, Press and Information Division, 1964), s. 75.

- a.g.e., s. 78.

10 - 15 Mayıs 1962 basın toplantısı, Major Addresses, s. 176.
5 Eylül 1960 basın toplantısı, Major Addresses, s. 92-93.

V

Moskova'yla Açılış Hamleleri

V. I. Lenin, Selected Works (New York: International Publishers, 1943), cilt. 9, s. 242 ve 267, Nathan Leites tarafından alıntılanmıştır, A Study of Bolshevism (Glencoe, III.: The Free Press, 1953), s. 347.

Nikita Kruşçev, SBKP'nin 20. Kongresi Raporu, Şubat 1956, Current Digest of the Soviet Press, cilt. 8 (7 Mart 1956), s. 11-12.

3 - Nikolay Podgorni, Pravda'da, 20 Kasım 1973.

4 - Lenin, Selected Works, cilt. 10, s. 119, Leites tarafından alıntılanmıştır, s. 495.

Michael T. Florinsky, World Revolution and the SSCB (New York: The Macmillan Co., 1933), s. 216.

New York Times, 23 Mayıs 1943.

- Sumner Welles, The Time for Decision (Cleveland ve New York: The World Publishing Co., 1944), s. 406.

8 - Averell Harriman, Peace with Russia (New York, 1959), s. 168.

9 - Bakan Rusk'ın "Why We Treat Different Communist Countries Differently" adlı konuşması, Washington D.C., 25 Şubat 1964 (Department of State Bulletin, cilt. L, no. 1290, 16 Mart 1964, s. 393).

10 - Robert E. Sherwood, Roosevelt and Hopkins: An Intimate History (New York: Harper and Bros., 1948), s. 870.

- Bkz., Max Frankel, "Where Do We Go From Victory?" The Reporter, 22 Kasım 1962, s. 24.

12 - Macmillan'ın 16 Kasım 1955'te Cenevre Dışişleri Bakanları Konferansı'nda yaptığı kapanış

konuşması, Documents on International Affairs 1955'te (Oxford: Royal Institute of International Affairs, 1958), s. 73-77.

13 - "Central Issues of American Foreign Policy", editör Kermit Gordon, Agenda for the Nation (Washington: The Brookings Institution, 1968), s. 609.

14 - The Necessity for Choice (New York: Harper and Bros., 1961), s. 195-196.

Zbigniew Brzezinski, "Peace and Power", Encounter, cilt. XXXI, no. 5 (Kasım 1968), s. 13.

Marshall D. Shulman, "The Future of the Soviet-American Competition", Soviet-American Relations and World Order: The Two and the Many, Adelphi Paper No. 66 (London: Institute for Strategic Studies, Mart 1970), s. 10.

Clifford'ın konuşması, ABD Kongresi, Senato Dış İlişkiler Komitesi, ABM Sistemlerinin Stratejik ve Dış Politika Etkileri, Hearings before the Subcommittee on International Organization and Disarmament Affairs, 91. Kong., 1. oturumda, 21 Mart 1969'da Senatör Albert Gore tarafından alıntılanmıştır, s. 165.

18 - Bkz., Örneğin, Stephen S. Rosenfeld, "Nixon's Trip Plans May Affect Talks", Washington Post, 6 Temmuz 1969; James Reston, "President Nixon's Avoidable Blunders," New York Times, 29 Haziran 1969 ve New York Times'ın başyazısı, 30 Haziran 1969.

VI

Çin'e Doğru İlk Adımlar

US News & World Report, 16 Eylül 1968, s. 48.

2 - The Necessity For Choice (New York: Harper and Bros., 1961), s. 202. 1965'te yayımlanan Avrupa'ya Dair kitabımda, Cumhurbaşkanı de Gaulle'ün Çin'in Sovyetler Birliği'ne karşı ağırlık olduğu şeklindeki görüşüne bir miktar katılsam da yine de Çin'in ABD'nin "küresel sorumluluklarının" karşısında duran nesnel bir sorun olduğunu düşünme eğilimindeydim. The Troubled Partnership (New York: McGraw-Hill, 1965), s. 59-60.

Ussuri Nehri'nde olup bitenlerle ilgili bildiklerimizin çoğu, her iki tarafın da yayınlanmış açıklamalarına dayanmaktadır. Bu açıklamalar, Thomas W. Robinson'ın, The Sino-Soviet Border Dispute: Background, Development, and the March 1969 Clashes adlı çalışmasında analiz edilmiştir. The Rand Corp., Ağustos 1970 (RM-6171-PR). Ayrıca bkz., Neville Maxwell, "The Chinese Account of the 1969 Fighting at Chenpao," The China Quarterly, no. 56 (Ekim-Aralık 1973), s. 730.

Maxwell, "The Chinese Account", s. 731.

5 - Bkz., Washington Star, 28 ve 29 Ağustos 1969. Öğle yemeğine davet edilmeyen Star, "arka plan" kuralını çiğnemekten çekinmedi.

VII

Savunma Politikası ve Stratejisi

Kuznetsov alıntısı, Charles E. Bohlen, Witness to History 1929-1969 (New York: WW Norton and Co., 1973), s. 495-496.

Albert Wohlstetter, "Is There a Strategic Arms Race?" Foreign Policy, no. 15 (Yaz 1974), s. 3-20; "Rivals But No "Race", "Foreign Policy, no. 16 (Güz 1974), s. 48-81.

- Senatör J. William Fulbright'ın yazdığı kitabın başlığı: The Pentagon Propaganda Machine (New York: Random House, 1970 ve Vintage Books, 1971).

Editörler Erwin Knoll ve Judith Nies McFadden, American Militarism 1970 (New York: The Viking Press, 1969), s. 11. Ayrıca bkz., John W. Finney, "45 in Congress Seek Rein on Military," New York Times, 3 Haziran 1969.

5 - Neil Sheehan, "Congress Group Hopes to Use ABM Fight to Curb Other Arms", New York Times, 10 Temmuz 1969.

Bkz., Congressional Quarterly, 30 Mayıs 1969, s. 847. Ayrıca bkz., Saturday Review'ün başyazısı, 8 Mart 1969. ("The Anti-Ballistic Missile Decision: President Nixon's Vietnam?"), New York Times'ta yeniden yayımlanmıştır, 11 Mart 1969, s. 19.

Carl Kaysen, "Military Strategy, Military Forces and Arms Control", editör Kermit Gordon, Agenda for the Nation (Washington: The Brookings Institution, 1968), s. 549-584 (549-550'de alıntı yapılmıştır); Charles L. Schultze, "Budget alternatives after Vietnam" A.g.e., s. 13-48.

[8] Graham Allison, Ernest May ve Adam Yarmolinsky, "Limits to Intervention", Foreign Affairs, cilt. 48, no. 2 (Ocak 1970), s. 246.

[9] New York Times, 21 Nisan 1969.

[10] New York Times, 18 Mayıs 1969.

New York Times başyazıları, 7 Şubat ve 9 Şubat 1969.

Editörler Abram Chayes ve Jerome B. Wiesner, ABM: An Evaluation of the Decision to Deploy an Antiballistic Missile System. Giriş kısmı, Senatör Edward M. Kennedy, (New York: Harper and Row, 1969).

Senatör Edward M. Kennedy'nin Ulusal Öncelikler Komitesi, Demokratik Politika Konseyi'ne yaptığı açıklama, 24 Şubat 1970. Ayrıca bkz., New York Times, 25 Şubat 1970.

[14] Nixon'ın açıklamaları, başlangıçta arka plan temelinde yapılmış olsa da daha sonra Public Papers of the Presidents of the United States'in 1969 cildinde yayımlanmıştı. Richard Nixon: 1969 (Washington: US Government Printing Office, 1971), s. 544- 556.

VIII

Vietnam'ın Izdırabı

1960'ların başlarında bile tüm önemli kararların halkın bilgisi olduğu, Henry Fairlie tarafından ikna edici bir şekilde kanıtlanmıştır.

"We Knew What We Were Doing When We Went Into Vietnam", Washington Monthly (Mayıs 1973).

[2] "Viet Nam Negotiations" Foreign Affairs, cilt. 47, no. 2 (Ocak 1969), s. 211-234.

Gizli belgelerin meraklıları, bakanlıkların NSSM 1'e verdikleri tepkiye ilişkin NSC personelinin hazırladığı özeti 25 Nisan 1972 tarihli Washington Post'ta bulabilirler.

[4] Bkz., Bölüm XII, not 11.

1907 tarihli Lahey Sözleşmesine göre, tarafsız bir ülke, kendi topraklarının savaş durumunda olan bir ülke tarafından kullanılmasına izin vermeme yükümlülüğüne sahiptir. Şayet tarafsız ülke bu durumu kabul etmiyor ya da önleyemiyorsa savaş durumunda olan diğer taraf uygun bir önlem alma hakkına sahiptir. Bkz., Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri John Stevenson'ın 28 Mayıs 1970'te New York Şehri Barosu'na yaptığı konuşma. Stevenson bu konuşmasında, ABD ve Güney Vietnam kuvvetleri tarafından 30 Nisan - 30 Haziran 1970 tarihleri arasında Kamboçya'da gerçekleştirilen operasyonlara ilişkin yasal konumumuzu açıklamıştı (Department of State Bulletin, cilt. LXII, 22 Haziran 1970, s. 765-770).

ABD Senato Yargı Komitesi, 26'ya 12 oyla bu teklifin suçlama dayanağı olarak ileri sürülemeyeceğini söyledi. Alıntılanan bu renkli ifadeler ve diğerleri, ABD Kongresi, Temsilciler Meclisi'nin aldığı karar doğrultusunda ABD Başkanı Richard M. Nixon'ın Suçlanmasına İlişkin Yargı Komitesi'nin raporunda bulunabilir, 93. Kong., ikinci oturum, 20 Ağustos 1974: s. 298 (Temsilciler Meclisi üyesi Waldie, "tarafsız Kamboçya'nın ağır şekilde bombalanması"); s. 308 (Temsilciler Meclisi üyesi Drinan, "Başkanlık'ın yaptıkları daha da şok edici..." vb.); ayrıca bkz., s. 307, 312 (Temsilciler Meclisi üyesi Drinan, "ağır bombardıman." "tarafsız bir ülkenin ağır şekilde bombalanması") ve s. 328 (Temsilciler Meclisi üyesi Holtzman'a dokuz kişi daha katıldı, "tarafsız bir ülkenin sistematik şekilde bombalanması").

Robert F. Kennedy, To Seek a Newer World (Bantam Books, Nisan 1968), özellikle s. 207-218. Kennedy şu şekilde yazmıştı: "Geri çekilmek artık imkânsızdır" (s. 186) ve "Müzakere yoluyla varılan çözüm, her iki taraf için de zaferden daha az değerli olmalıdır. Her iki tarafın kendi asgari koşullarını yerine getirmesi aslında teslim olmaktır" (s. 196-197).

[8] Bkz., John W. Finney, "Rockefeller Coup Gave Platform a Dovish Tone", New York Times, 6 Ağustos 1968.

[9] Clark M. Clifford, "A Viet Nam Reappraisal" Foreign Affairs, cilt. 47, no. 4 (Temmuz 1969).

[10] Nixon'ın Ho Chi Minh'e 15 Temmuz'da gönderdiği mektubun metni ve Ho'nun verdiği cevap, Nixon'ın 3 Kasım 1969'da Vietnam üzerine yaptığı konuşma esnasında Beyaz Saray tarafından yayımlanmıştır.

BAŞKAN'A BİLGİ NOTU 10 Eylül 1969 GÖNDEREN: Henry A. Kissinger
KONU: Vietnam'daki Mevcut Rotamız
Vietnam'daki mevcut rotamız hakkında derinden endişelenmeye başladım. Bu bilgi notu, endişemin nedenleri hakkında sizi bilgilendirmek ve alternatif eylem planlarını tartışmak yerine arka planda değerlendirme yapabilmeniz içindir. Bu konudaki tavsiyelerimi biliyorsunuz.
Zaman hem bizim hem de düşmanımızın aleyhine işlerken bizim stratejimize karşı onların stratejisinden çok daha hızlı işliyor. Bu karamsar görüş, Hanoi'nin stratejisine ve kendi çeşitli unsurlarımızın olası başarısına ilişkin görüşüme dayanmaktadır.
I. *ABD'nin Stratejisi*
Aslına bakılırsa Vietnam sorununu, birbiriyle oldukça ilişkili üç cephede çözmeye çalışıyoruz; (1) ABD'de, (2) Vietnam'da ve (3) diplomasi yoluyla. Diplomasi yoluyla temel hedeflerimize ulaşmak için diğer iki cephede de makul ölçüde başarılı olmamız gerekmektedir.
a. *ABD.*
Önümüzdeki aylarda kamuoyunun savaşı bir an önce bitirmeniz yönündeki baskısı sanıyorum epeyce artacak. Kamuoyu yoklamaları, çok sayıda Amerikalının artık yönetimin savaşı idare etmesinden memnun olduğunu gösterse de bu desteğin yakında buharlaşabileceğine dair göstergeler şu anda mevcuttur. Ekim ayında yapılan öğrenci gösterilerine ilişkin planlar herkesçe malum ve birçok Amerikalı öğrencilerin bu türdeki davranışlarına karşı çıksa da sonuçta böyle olaylar onlara savaşın devam etmesini hiç tasvip etmediklerini hatırlatacak. Aşağıda belirtildiği gibi, Vietnamlaştırmanın savaşın sona ermesi yönündeki baskıları önemli ölçüde azaltabileceğini pek sanmıyorum; hatta belli bir noktadan sonra arttırabileceğini bile düşünüyorum. Pek çok "ılımlı" kanaat liderinin, basın ve Doğu'dakiler başta olmak üzere (örneğin, Life dergisi) kararlı bir şekilde muhalif olmaları önem teşkil etmektedir. Halkın ciddi derecede yeniden kaygılanmasının sonucu, kamuoyunu kutuplaştırmak olmalıdır. Bu durumda, pozisyonunuzun özü farklı olsa da Başkan Johnson'la bir şekilde aynı pozisyonda olacaksınız. Şahinler ve Güvercinler arasında kalacaksınız.
Kamuoyunda ortaya çıkan bu baskıların ABD hükümeti üzerinde yol açtığı etki nedeniyle hâlihazırda halkın ve Hanoi'nin farkında olduğu iç bölünme daha da belirgin hale gelecektir. Şahinleri veya Güvercinleri yatıştırmaya çalışmak için hükümet yetkililerinin yapacağı açıklamalar, Hanoi'nin aklını karıştıracağı gibi aynı zamanda bize de biraz zaman tanıyacaktır.
b. *Vietnam*
Vietnam cephesinde ise şu üç unsur dikkate alınmalıdır; (1) askeri operasyonlar ve düşmanı etkisizleştirme yoluyla "savaşı kazanmaya" yönelik çabalarımız, (2) "Vietnamlaştırma" ve (3) GVN'nin siyasi konumu.
(1) Düşmana zarar vermedeki başarımız veya başarısızlığımız çok önemli olsa da mevcut planlarımızla savaşı iki yıl içinde kazanabileceğimizi pek sanmıyorum.
(2) "Vietnamlaştırma", hem savaşı Vietnamlılara devretmeyi mümkün kılma olasılığı hem de savaşın Hanoi ve ABD kamuoyu üzerindeki etkisi açısından değerlendirilmelidir. Güney Vietnam silahlı kuvvetlerinin savaşın getirdiği yükün -mevcut MACV planlarının mahal verdiğinden daha- büyük kısmını üstlenebilecekleri konusunda pek iyimser değilim... Yine de bu planlar, savaşın yükünün GVN'ye devredilmesi için otuz aylık bir süre gerektirmektedir. Bu kadar zamanımız olduğunu sanmıyorum.
Üstelik biz bu yolda ilerlerken "Vietnamlaştırma" giderek daha ciddi sorunlarla karşılaşacaktır.
— ABD askerlerinin geri çekilmesi, Amerikan halkı için tuzlu fıstık gibi olacak: ne kadar çok ABD askeri eve dönerse, bu yöndeki talep de o kadar çok artacaktır. Bunun sonucunda da -belki de bir yıl içinde- tek taraflı geri çekilmemiz yönündeki taleplerle karşılaşabiliriz.
— Ne kadar çok asker geri çekilirse, Hanoi de o kadar fazla cesaretlenir; Güney Vietnamlıların bizim yerimize geçme olasılığı konusunda kandırabileceğimiz en son kişiler Kuzey Vietnamlılar. Süreç boyunca bizi küçük düşürmek için GVN kuvvetlerine saldırma veya bunu yapmadan önce bizim büyük ölçüde geri çekilmemizi bekleme (muhtemelen sızmanın daha fazla olacağı bir dönemden sonra) seçeneklerine sahipler.
— Geri çekilen her ABD askeri, Güney'deki çabalar açısından nispeten daha önemli olacak çünkü her geri çekilen asker, ABD kuvvetlerinin yüzdesini selefine göre daha fazla temsil edecek. (Elbette muharebe askerlerini geri çekmeye devam etmemize gerek yok ancak bir sonraki geri çekilmedeki artışlarda destek birliklerini vurgulayabiliriz. Yine de er ya da geç oradaki operasyonlarımızın sonuna yaklaşıyor olmalıyız).

— Kalanların moralini yüksek tutmak gittikçe zorlaşacak; annelerinden hiç bahsetmiyorum bile.
— Zayiat oranımız Güney Vietnam'daki toplam Amerikan asker sayısı ile alakasız olabileceğinden, "Vietnamlaştırma" son aşamasına kadar ABD kayıplarında azalmaya yol açmayabilir. Haftada yaklaşık 150 Amerikan askerini öldürmek için düşmanın kuvvetlerimizin sadece küçük bir kısmına saldırması gerekiyor.
— "Vietnamlaştırma", GVN'nin genişletilmesine bağlıdır ve Thieu'nun yeni hükümeti eskisinden çok da geniş çaplı değil (bkz., aşağı). GVN'yi genişletmenin en iyi yolu, Saygon hükümetinin kazandığı veya en azından kalıcı olduğu izlenimini vermek olacaktır. Savaşın sonucu hakkında ne kadar belirsizlik varsa "Vietnamlaştırma" ihtimali de o kadar azdır.
(3) GVN söz konusu olduğunda, bir ikilemle karşı karşıyayız: Mevcut GVN, kendi varlığını ciddi şekilde tehlikeye atmadan siyasi bir çözüme doğru çok fazla yol alamasa da henüz böyle bir çözümü mümkün kılacak kadar da ilerleyemedi.
Thieu'nun, hükümetini "genişletmedeki" başarısızlığının rahatsız edici olması, Saygon'un Çay Partisi politikacılarını hükümete yeteri kadar dahil edememesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum rahatsızlık vericidir çünkü bu politikacılar açıkça Thieu ve hükümetinin geleceğe dair pek umut vermediğini ve yeni hükümetin ileride bir mutabakat sağlanması durumunda etkin rol oynayabilecek kişilerin destekte bulunmalarına fırsat vermeyeceğini düşünüyorlar. Thieu'nun, Katolik olmayan köylerde siyasi güç oluşturmadaki genel başarısızlığının bu durumla alakası yok. Ayrıca ABD askerleri geri çekildikçe Thieu, Güney Vietnam ordusunun vereceği siyasi desteğe daha bağımlı hale geliyor.
c. *Diplomatik Cephe*
Bu nedenle Vietnam konusunda Hanoi'yi Paris'te taviz vermeye ikna etmeye yarayacak yeterli bir ilerleme olasılığı da mevcut değil. Uzlaşmazlıklarının temel nedenlerinden biri de Vietnam konusunda izlediğimiz politikalara karşı yurt içinde artmaya başlayan muhalefetin farkında olmalarıdır. Sanki biraz daha bekleyip neler olacağını görmek istiyor gibiler.
II. *Hanoi'nin Stratejisi*
Güneyde gerçekleşen müttefik operasyonlar nedeniyle zarar gören düşmanın, inisiyatifi ele alıp bunu da aralıksız şekilde sürdürme ihtimali yok. Düşmanın başlattığı faaliyetlere ilişkin istatistiklerin yanı sıra Giap'ın son zamanlarda yaptığı açıklamalardan bazıları, Hanoi'nin "uzun süreli savaş" stratejisini benimseme yönünde bilinçli bir karar aldığını gösteriyor. Görünüşe göre bu strateji, az sayıdaki birliklerin "dikkat çekici bir şekilde" kısa ve ani saldırılarda bulunmasını (özellikle roket ve havan topu saldırılarıyla) ve bunun sonucunda ABD'ye zayiat verilmesini içeriyor. Bu türde saldırılar, açıkça ABD'yi askeri açıdan ziyade psikolojik açıdan yenilgiye uğratmayı amaçlayan düşük maliyetli bir stratejiye işaret ediyor gibi görünüyor.
Stratejilerine ilişkin bu görüş, düşmanın sızdığına ilişkin tahminlerimizle de tutarlıdır. Yurt içinde gittikçe artan sıkıntılara rağmen istihbarat değerlendirmesine göre çok sayıda askerin sızacağı düşünülmektedir. Şu ana kadar böyle bir şeye yeltenmemelerinin tek mantıklı nedeni, daha düşük maliyetli uzun süreli savaş stratejilerini ayakta tutmak için boru hattında -en azından birkaç aylığına- pek fazla askere ihtiyaç duymamalarından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar göz ardı edilemese de fiilen karşılıklı bir geri çekilmeyi istemelerini bize "belli etmeleri" pek olası görünmüyor. Buna dair herhangi bir diplomatik belirti yok -Xuan Thuy'un PRG programının ikinci ve üçüncü maddelerini birbiriyle ilişkilendirmesi dışında- ve bizden daha yüksek bir oranda askerlerini "geri çekecek" kadar bize güvendiklerini hiç sanmıyorum; ki öyle de yapacaklardır. Hanoi'nin bizi bekletmesi için tasarlanmış bir stratejiyi benimsemesi, hem devrimci savaşın nasıl yapılmayacağına ilişkin doktrinine hem de önemi giderek artan ABD'nin sorunlarına ilişkin beklentilerine uymaktadır.
III. *Sonuç*
Kısacası, Vietnam meselesiyle ilgili olarak ABD'deki (ve ABD hükümetindeki) mevcut duruma dayanmaya yetecek kadar belirgin bir ilerleme kaydedebileceğimizi sanmıyorum ve Hanoi, bir süre daha sürdürebileceği bir strateji benimsemiş; Çin-Sovyet düşmanlıklarının -biraz ara vermeleri için- önünü kesme gibi. Bunlar, beni gitgide daha da endişelendiren hususlar.
11 Eylül 1969 Başkan'a gönderdiğim bilgi notunda, diğer hususlara ek olarak şunları belirttim:
Vietnam hakkında son birkaç yıldır ortaya çıkan oldukça iyimser raporların geçmişi göz önüne alındığında, Amerikan halkını diğer tarafın acı çektiğine ve bu nedenle sabır göstererek zamanın bizim lehimize işleyebileceğine ikna etmek pratik olarak imkânsız olacaktır. Her şeyden önce, göreceli konumumuzdan emin değiliz; daha önceki belirtileri

defalarca yanlış değerlendirmiştik. İkincisi, müttefik askeri durumumuzun sağlam olduğu sonucuna varsak bile, bunu politik ifadelerle nasıl dile getireceğimizi bilmiyoruz; Güney Vietnam'daki siyasi beklentiler de çok daha istikrarsız. Üçüncüsü, yönetim son derece şüpheci ve alaycı bir Amerikalı kitleyle karşı karşıyadır; Başkan haklı olarak, iyimser görünme ve kendi güvenilirlik açığını üstlenme konusunda isteksizdir. Son olarak, bu ülkedeki muhaliflerin büyük ve sözünü sakınmayan bir kısmı için müttefik konumun gücü önemsizdir; ne pahasına olursa olsun savaşın sona ermesini istiyorlar.

[13] The New York Times Magazine, 21 Eylül 1969.

[14] Örneğin, 1 Mart 1969'da Times, komünistlerin saldırılarının hafifletilmesinin, müzakereleri sürdürmek için bir fırsat olarak gördüğünü ifade etti. Komünistlerin Nixon'ın 14 Mayıs'taki konuşmasına verdiği uzlaşmacı yanıt, 18 Mayıs'ta ABD'nin geri çekilmeye başlaması için bir neden olarak gösterildi. 10 Haziran'da çıkan bir başyazıda, ABD'nin bir koalisyon hükümetini tartışması için neden olarak NLF'nin On Maddesi ile Nixon programının birbirine olan benzerliğinden bahsedildi. 28 Temmuz, 25 Ağustos ve 31 Ağustos'ta çıkan başyazılarda, ABD'nin gerginliğini azaltmak ve ateşkes önerisinde bulunmak için çatışmadaki durgunluktan faydalandığı yönündeki argümana dikkat çekildi.

[15] 9 Mart 1969 tarihli bir başyazıda, düşmanın bahar saldırısının, ABD'nin askerî açıdan zafere ulaşmasının imkânsız olduğunu ve barış görüşmelerinin sürdürülmesi gerektiğini ortaya koyduğu iddia edildi. 28 Temmuz'da, Hanoi'nin Paris görüşmelerinde zorluk çıkarması, ABD'nin geri çekilmesini hızlandırmasına yol açan bir nedendi. Düşmanın 11-12 Ağustos'ta gerçekleştirdiği saldırı dalgasının harekete geçirdiği Times, 16 Ağustos'ta ABD'den gerginliğini azaltmasını ve ateşkes önerisinde bulunmasını istedi.

[16] Bkz., 26 Aralık 1968 ve 19 Ocak 1969 tarihli başyazılar (karşılıklı geri çekilme); 30 Ocak ve 21 Mart (ABD karşılıklı geri çekilmeleri başlatacak); 18 Mayıs (ABD'nin tek taraflı geri çekilmesi) ve 31 Mayıs (ABD'nin geri çekilme takvimi).
30 Ocak 1969 ("açılışı yap"); 21 Mart ("başla"); 31 Mayıs ("önemli ölçüde" 50-100.000); 10 Haziran ("geri çekilmenin ilk adımları"); 17 Eylül ("ihtiyatlı", "önemli" değil); 27 Eylül ("yeterli" değil); 2 Ekim ("sembolik").

[18] Bkz., 14 Mayıs 1969 tarihli başyazılar, (koalisyon seçim komisyonu); 10 Haziran (geçici koalisyon).

[19] 3 Nisan 1969 (bul ve imha et görevlerinde kesinti); 5 Ağustos ve 15 Ekim 1969 (ateşkes çağrısı).

[20] 19 Ocak 1969 (askerlerin karşılıklı geri çekilmesi); 30 Ocak (ABD askerlerinin geri çekilmesi); 3 Nisan (bul ve imha et görevlerinde düşüş; ABD askerlerinin geri çekilmesi); 14 Mayıs, 15 Mayıs, 10 Haziran (koalisyon seçim komisyonu); 18 Mayıs (ABD askerlerinin geri çekilmesi); 5 Ağustos, 16 Ağustos, 30 Ağustos (saldırı operasyonlarının kesintiye uğraması; behemehâl bir ateşkes); 7 Eylül (Ho'nun cenazesi için ateşkes).

Örneğin, 28 Temmuz 1969 (ABD askerlerinin geri çekilmesi).
19 Ocak, 30 Ocak 1969 (bombalama durduktan sonra askerlerin geri çekilmesi); 3 Nisan 1969 (B-52 kesintisinin ardından bul ve imha et görevlerinde azalma); 15 Mayıs (14 Mayıs konuşmasından sonra koalisyon seçim komisyonu); 18 Mayıs (14 Mayıs konuşmasından sonra askerlerin tek taraflı geri çekilmesi); 10 Haziran (Haziran'da yapılacak geri çekilme duyurusunun ardından geçici koalisyon); 5 Ağustos, 16 Ağustos, 30 Ağustos (Haziran'da yapılan geri çekilme duyurusunun ardından ateşkes, savunma amaçlı kara taktikleri); 2 Ekim (Eylül'de yapılan geri çekilme duyurusunun ardından).
Örneğin, 5 Mayıs 1969 (askeri açıdan zafer peşinde koşmaya devam); 17 Mayıs (saldırı operasyonlarının yavaşlatılamaması; askerlerin geri çekilmesinde gecikme); 16 Ağustos (ateşkes veya gerilimin azaltılmasında yaşanan başarısızlık); 25 Ağustos (askerlerin geri çekilmesinde yaşanan gecikme); 31 Ağustos (devam eden askeri baskı; sükuneti görmezden gelme; askerlerin geri çekilmesinde yaşanan gecikme); 2 Ekim (saldırı amaçlı kara taktikleri; sembolik geri çekilmeler, Ho'nun cenazesi için yapılan ateşkesi görmezden gelme)

[24] Örneğin, 5 Mayıs 1969 (muhaliflerin hapse atılması; toprak reformunun ertelenmesi); 17 Mayıs (muhaliflerin hapse atılması); 25 Ağustos (yeni başkan seçimi); 12 Eylül (Ho'nun cenazesi için yapılan ateşkese karşı çıkma).

[25] Örneğin, 1 Mart 1969 (bombalamanın tamamen durması); 15 Mayıs, 17 Mayıs 1969 (14 Mayıs konuşması); 16 Ağustos, 2 Ekim 1969 (askerlerin geri çekilmesi vb.).

[26] Örneğin, 1 Mart 1969 (komünist saldırıların gevşemesi); 9 Mayıs 1969 (Front'un On Maddesi); 18 Mayıs 1969 (14 Mayıs konuşmasına gelen ilk tepki); 28 Temmuz, 25

Ağustos, 31 Ağustos 1969 (verilen aralar); 16 Ağustos 1969 (sızmanın "gayriresmî olarak durdurulması").

- 9 Mart, 5 Mayıs 1969 (müttefik saldırılarının hızlanması); 25 Ağustos 31 Ağustos 1969 (savaşta durgunluk).

[28] - Örneğin, 3 Nisan 1969 (bul ve imha et görevlerinde kesinti); 5 Mayıs, 17 Mayıs (savunma duruşu, ABD'nin geri çekilmesi); 18 Mayıs (ABD'nin geri çekilmesi); 10 Haziran (geçici koalisyon); 5 Eylül (Ho Chi Minh'in cenazesi için yapılan ateşkes).

[29] - *New York Times, 15 Mayıs 1969; Washington Post, 23 Haziran 1969.*

[30] - New York Times, 15 Mayıs, 30 Mayıs 1969

IX

Asya'da Erken Test

Bu paragraftaki bilgiler General Earle Wheeler'ın 25 Nisan 1969 tarihinde Temsilciler Meclisi Silahlı Hizmetler Komitesi'nin bir alt komitesine verdiği gizlilik derecesi olmayan ifadesinden alınmıştır.

[2] - Nixon-Sato bildirisinin bu bölümü aşağıdaki gibidir:

Başbakan, Japon halkının nükleer silahlara karşı hissettiklerini ve Japon hükümetinin bu hissiyatı yansıtan politikasını ayrıntılı olarak anlattı. Başbakan'ın söylediklerini büyük bir anlayışla karşılayan Başkan, ABD hükümetinin Karşılıklı İş Birliği ve Güvenlik Antlaşması kapsamında önceki istişare sistemi ile ilgili konumuna zarar vermeden, Başbakan tarafından açıklandığı şekliyle Japonya hükümetinin politikasıyla tutarlı olarak Okinawa'nın tekrar eski sahibine verileceğine dair güvence verdi. [Vurgu eklenmiştir.]

Bkz., Örneğin, IM Destler ve diğerleri, Managing an Alliance: The Politics of US-Japanese Relations (Washington: The Brookings Institution, 1976), s. 156; toplumsal olayların güzel bir özetini sunan kitap.

[4] - Bkz., Örneğin, Roger Morris, Uncertain Greatness (New York: Harper and Row, 1977), s. 104-105.

X

Kelimeler ve Gölgeler

- 19 Ekim 1968 tarihli Fetih'in politika beyanı, 20 Ekim 1968 tarihinde New York Times'ta yer almıştı.

Bkz., Andrei Zhdanov'un Kominform'u kuran Komünist Partiler konferansına ilişkin raporu, Eylül 1947, ABD Kongresi, Temsilciler Meclisi, Dış İlişkiler Komitesi'nde tekrar yayımlanmıştır, Dünya Komünizminin Stratejisi ve Taktiği, Alt Komiteye sunulan rapor, No. 5 Ulusal ve Uluslararası İşleyiş, No. 5 House Document No. 619, Supplement I, 80. Kong., ikinci oturum, 1948, s. 211. Zhdanov, aslında Orta Doğu'nun İngilizlerin etkisinden çıkıp Amerikalıların etkisine girdiğini düşünüyordu.

Bkz., Arnaud de Borchgrave'in Nasır'la 10 Şubat 1969'da Newsweek'te çıkan röportaj ve Eşkol'le 17 Şubat 1969'da yine Newsweek'te çıkan röportaj.

XI

Tedirgin İttifak

[1] - Bkz., Örneğin, 7 Aralık 1969'da CL Sulzberger'in New York Times'ta çıkan yazısı.

Bkz., Örneğin, Kongre Kayıtları (günlük baskı), 18 Mayıs 1971, s. S7217, John Newhouse ve diğerleri, US Troops in Europe: Issues, Costs, and Choices'tan alıntılanmıştır (Washington: The Brookings Institution, 1971), s. 5.

Bkz., ABD Kongresi, Senato Dış İlişkiler Komitesi, United States Security Agreements and Commitments Abroad: United States Forces in Europe, Hearings before the Subcommittee on United

States Security Agreements and Commitments Abroad, 91. Kong., 2. oturum, Pt. 10, 24 Haziran 1970'te verilen ifade, s. 2243.

4 - Willy Brandt, People and Politics: The Years 1960-1975 (Boston: Little, Brown & Co., 1978), s. 248.

5 - a.g.e., s. 289.

Beyaz Saray Yıllarım, ABD Başkanı'nın Ulusal Güvenlik İşleri'nden Sorumlu Yardımcısı olan Henry A. Kissinger'ın ilk dört yılını (1969-1973) kapsamaktadır.

Kissinger'ın zamanla sınırlı olmayan anıları, bugün bile başucu kitabı niteliğindedir.

Kissinger, ABD diplomasisini yönlendiren en büyük uzmanlardan biridir. Fikirleriyle ABD müesses nizamının ve dış politikasının en kılcal damarlarına kadar sirayet etmiş isimlerin başında gelir.

ABD'nin 56. Dışişleri Bakanı olan ve Almanya'da doğan Dr. Kissinger, 1938 yılında ABD'ye gelmiş, 1943 yılında ABD vatandaşlığına kabul edilmiştir.

ABD ordusunda görev yapan ve Harvard Üniversitesi'ne giren Dr. Kissinger, daha sonra da fakülte üyesi olmuştur. Aldığı ödüller arasında Nobel Barış Ödülü, Başkanlık Özgürlük Madalyası ve Hürriyet Madalyası yer almaktadır.

ISBN: 978-6257369589
9 786257 369589

kopernik